

అం

శ్రీమతే హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న హనుమత్సమేత

శ్రీరఘునందన పరబ్రహ్మణేనమః.

కి మ్మి ం ధా కా ం డ.

అ వ తా రి క.

ఈకాండలో పరమాత్మకు సకలకల్యాణ గుణాకరత్వము, లేక, అనన్యము మిత్రులను రక్షించవలయునను విషయము, లేక, సర్వజనరక్షణ ప్రపక్షకుడుగనుండు పరమాత్మకు చేతనుని నుజ్జీవింపజేయుటలో ఆచార్య రూపస్యగ్ధుడు పురుషకార లాభము, నెప్పటినుండనున్నది.

కిష్కింధాకాండ, ౧ - వ పర్వ.

శ్రీరామాయణే - కిష్కింధాకాండ ప్రారంభః.

స తాం పుష్కరిణీంగత్వా పద్మోత్పలఝపాకులామ్ ।

రామ స్సామిత్రి సహితో విలలాపాకులేంద్రియః॥

౧

తస్య దృష్ట్వాన తాం హర్షా దింద్రియాణి చకంపితే ।

స కామవశ మాపన్న స్సామిత్రి మిద మబ్రవీత్॥

సామిత్రే శోభతే పంపా వైడూర్యవిమలోదకా ।

ఫుల్ల పద్మోత్పలవతీ శోభితా వివిధైర్జ్వలైః॥

సామిత్రే పశ్య పంపాయాః కాననం శుభదర్శనమ్ ।

తత్ర రాజంతి శైలాభా ద్రుమా స్సశిఖరా ఇవ॥

ఘ్నాం తు శోకాభినంతప్తం మాధవః పీడయన్నివ ।

భరతస్య చ దుఃఖేన వైదేహ్య హరణేన చ॥

(౧) శ్రీరాముడు కమలములు ఇందీవరములు మత్స్యములతో నిండి యుండు పంపమును సరస్సుకుబోయి వ్యాకలపడిన ఇంద్రియములు గలవాడై లక్ష్మణునితోడ దుఃఖించెను. (అనగా, కమలమును జూడగా సీతముఖము, ఇందీవరములను జూడగా సీతనేత్రములు, చేపలను జూడగా సీతయొక్కకూతుములు స్మరణకు వచ్చినదేదని ఆమెను దలచి రాముడు దుఃఖించెనని భాషము.)

(౨) పంపను జూడగానే శ్రీరాముని ఇంద్రియములు చలించినవి, శ్రీరాముడు కామపరవశుడై లక్ష్మణుని జూచి యిటుల నెను.

(౩) (ఈశ్లోకములో భక్తిరసముతోఁగూడి దీని నూచించు ముఖ ప్రసాదము గలిగి, శరణాగతి అంగములతోఁగూడియుండు చేతనుండు నూచింపఁ బడినటుల ధ్వని.) లక్ష్మణా! వైడూర్యమువలె నిర్మలముగనుండు జలము గలదిగను వికసించియుండు తామరపూలు కలువలు గలదిగను తీరములోనుండు నానా విధములగు వృక్షములు గలదిగను పంపాసరిని ప్రకాశించుచున్నది.

(౪) (ఈశ్లోకములో భగవంతుఁడనుదయారసమే తారకమనియుండు ఆచార్యుండు, ఆచార్యుడై తారకమని భావించియుండు శిష్యులు, చెప్పబడినటుల ధ్వని.) ఉన్నతమగు శాఖలుగలిగి శృంగములు గలిగినటు లుండుటచే పర్వతమువలెఁ బ్రకాశించుచుండు వృక్షములుగల రమణీయమైన పంపా సమీపములో నుండు అరణ్యము అగుపడుచున్నది. ఓ లక్ష్మణా! చూడుము.

(౫) (ఈశ్లోకములో సంసారబద్ధుడై దుఃఖించుచుండు జీవుని జూచి, పరమాత్మ దుఃఖించుచుండునటుల ధ్వని.) భరతుండు నగరమునకు వెలుపల వసించి ప్రతోపనాసముల చేయుటచే గలిగినదుఃఖముచేతను, సీతాపహరణముచేతను మిగుల దుఃఖించుచుండునన్ను వసంతఋతువు విశేషముగ పీడించుచున్నది.

కి స్కిం ధా. కాం డ, ౧ - వ స ర్గ.

శోకార్తస్యాపి మే పంపా శోభతే చిత్రకాననా!

వ్యవకీర్తా బహువిధైః పుష్పైశ్చేతోదకా శివా॥

సఖినై రపి సంఘన్నా హ్యత్యర్థం శుభదర్శనా!

సర్వవ్యాశానుచరితా మృగద్విజ సమాకులా॥

అధికం ప్రతిభాత్యేత స్నీలపీతం తు శాద్వలమ్!

దురిమాణాం వివిధైః పుష్పైః పరిస్తోమై రివార్పితమ్॥

పుష్పభారసమృద్ధాని శిఖరాణి సమంతతః!

లతాభిః పుష్పితాగ్రాభి రుపగూఢాని సర్వతః॥

సుఖానిహోఽయం సౌమిత్రే కాళః ప్రచురమస్మధః!

గంధవాన్ సురభి ర్మాసో జాత పుష్పఫలమృమాః॥

పశ్య చూపాణి సౌమిత్రే వనానాం పుష్పశాలినామ్!

సృజతాం పుష్పవర్షాణి తోయం తోయముచా మివ॥

ప్రస్తురేషు చ రమ్యేషు వివిధాః కాననమృమాః!

వాయువేగ ప్రచలితాః పుష్పై రవకిరంతి గామ్॥

పతితైః పతమానైశ్చ పాదపైశ్చ మారుతః!

కుసుమైః పశ్య సౌమిత్రే కీడిన్నివ సమంతతః॥

పంపాసరసుయొక్క ఆచటివనముయొక్క వర్ణనము. ౧

౬ (౩) నానావిధములుగనుండు అరణ్యముగలదియు, నానావిధములగుపూల
చే నిండినదియు, శీతలముగనుండు జలముగలదియు, శుద్ధముగ నుండునదియునగు
యీపంప దుఃఖించుచుండినను నాకు సంతోషము గలిగించుచున్నది.

౭ (౪) కమలములు శుమునములచేతఁ గప్పఁబడినదియు, నృగములు పక్షుల
చే నిండినదియు నగుపంపాసరస్సు పడిగెలు గల పాములతోను, మరీకొన్ని విధ
ములగు పాములతోను గూడియుండినను మిగుల రమ్యముగనున్నది. (అనఁగా, జ్ఞా
నులపట్ల కొన్నిచోషములుండినను అవి వారికి హేయతనుగలిగించినవి ధ్వని.)

౮ (౫) కొన్నిచోట్ల నీలముగను కొన్నిచోట్ల పచ్చగనునుండు గరిక మొల
చియుండు ప్రదేశము వృక్షములలోనుండి నానారంగులపూలు రాలియుండుటచే
పరిచియుండు రత్నకంబళమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది.

౯ (౬) పుష్పముల సమూహములు గల వృక్షములకొనలు పూచియుండు
కొనలు గలలతలచే అన్నిచోట్లలో ఆలింగనము చేసికొని యుండునటు లగుప
డుచున్నవి.

౧౦ (౭) ఈసమయము మంచిపరిమళముతోగూడి యున్నది. అందుచేతనే
సుఖముగ గూలి వీచుచున్నది. కనుకనే మృధాధీపకముగ నున్నది. వీలననగా
నిది వసంత ఋతువు. కనుకనే యిట్లు పూలు పండ్లతో నిండియున్నది.

౧౧ (౮) లక్ష్మణా! పూలతోఁ బ్రకాశించు వనముల రూపములు పూ
లవానగురిసినందున ఇర్షించుచుండుమేఘమువలె అగుపడుచున్నవి. చూడుము.

౧౨ (౯) నానా విధములగు అడవి చెట్లు గాలివేగముచే మిగుల ఆడుచు
మనోహరములగు ధ్రావ్యమీదను భూమిమీదను పూలను వెదపల్లుచున్నవి.

౧౩ (౧౦) లక్ష్మణా! రాలిపడియుండు, రాలిపడునటులుండు వృక్షములపూ
లచే గాలి ఆటలాడు వానివలె సర్వత్ర అగుపడుచున్నది చూడుము.

కి స్క్రిం ధా కాం డ, ౧ - వ స ర్గ.

విఠీప నివ్వివిధా శ్వాఖా నగానాం కుసుమోత్కచాః|

మారుత శ్వలిత స్థానై షట్పదై రనుగీయతే|| ౧౪

మత్తకోకిలసన్నాదై ర్నర్తయన్నివ పాదపాః|

శైలకందరనిష్క్రాంతః ప్రగీత ఇవ చానిలః|| ౧౫

తేన విఠీపతాత్యర్థం పవనేన సమంతతః|

అమీ సంసక్తశాఖాగాగ్రధితా ఇవ పాదపాః|| ౧౬

స ఏష సుఖసంస్పర్శో వాతచందన శీతలః|

గంధ మభ్యావహ స్పృశ్యం శ్రమాపనయనోనిలః|| ౧౭

అమీ పవననిశ్చిప్తా వినదంతీవ పాదపాః|

షట్పదై రనుకూజంతో వనేషు మధుగంధిషు|| ౧౮

గిరి ప్రస్థేషు రమ్యేషు పుష్పవద్భి ర్మనారమైః|

సంసక్తశిఖరా శైలా విరాజంతే మహాద్రిమైః|| ౧౯

పుష్పసంఘస్నశిఖరా మారుతోత్తే పచంచలాః|

అమీ మధుకరోత్తంసాః ప్రగీత ఇవ పాదపాః|| ౨౦

వసంతబుకువు వర్ణనము.

(౧౪) పుష్పసమృద్ధి గల వృక్షములయొక్క నానావిధములగు శాఖలు నాడించుచుండు గాలి స్వస్థానమును విడిచియుండు. తుమ్మెదలద్వారా గానము సేయువానివలె అగుపడుచున్నది.

(౧౫) మదించియుండు కోకిల ధ్వజులచే వృక్షములను నాడించుచుండు వానివలెను, పర్వతగుహలలోనుండి వెలుపల వచ్చుటచే, బాగుగ గానము సేయు వానివలెను గాలి యగుపడుచున్నది.

(౧౬) వృక్షములకొనలను గాలి ఆడించుటచే నలుపక్కలలోను నొక చెట్టుకొమ్ములు ఇంకొక చెట్టుకొమ్మలకొనలతో కలిసిన వృక్షములు పూల హారము కట్టఁబడినటు లగుపడుచున్నవి.

(౧౭) చందనమువలె చల్లగనుండునదియు, శ్రేష్ఠముగనుండు సుగంధమును చెచ్చుచుండునదియు, శ్రమమును బోగొట్టునదియునగు యీ గాలి సుఖముగ వీచుచున్నది.

(౧౮) గాలిచే ఆడి నర్తనముచేసి, యీవృక్షములు తేనెవాసనగల యీ వనములో తుమ్మెదలద్వారా గానము సేయు నటు లున్నవి. (ఈ శ్లోకములూ ధ గవద్భక్తునిగ సామగానలోలురు చెప్పఁబడుచున్నారు.)

(౧౯) రమ్యమగు కొండ ప్రదేశములలోపుట్టి పూలతోనిండి మనోహరముగనుండు గొప్పవృక్షములచే ఒకటితోనొకటి చేరియుండు శిఖరములుగల కొండలు గొప్పపూల రాసులవలె ప్రకాశించుచున్నవి. (అనఁగా, జ్ఞానులందరు ఒక యభిప్రాయము గలవారని ధ్వని.)

(౨౦) పూలతో ఆలంకరింపఁబడినశాఖలు గలిగి, గాలి వీచినందున చ తించుచుండునట్టి, తుమ్మెదలను శిరోభూషణములుగ గల యీవృక్షముల్లు గానము సేయుట కుపక్రమించునటు లున్నవి.

కి స్క్రిం ధా కాం డ, గ వ స గ్గ.

పుష్పితాగ్నింస్తు పశ్యేమా న్కర్ణికారాన్ సమంతతః|

హుబకప్రతిసంఘన్నా న్నరా స్వీతాంబరానివ|| ౨౧

అయం వసంత స్సౌమితే| నానావిహగనాదితః|

సీతీయా విప్రహీనస్య శోకసందీపనో మమ|| ౨౨

మాం హి శోకసమాకాంతం సంతాపయతి మన్మథః|

హృష్టః ప్రవదమానశ్చ మా మాహ్వయతి శోకిలః|| ౨౩

ఏష సత్యూహతో హృష్టో రమ్యే మాం వసనిర్న్యరే|

ప్రణవ స్మన్మథా విష్టం శోచయిష్యతి లక్ష్మణ|| ౨౪

శ్రుతైవ్రతస్య పురా శబ్ద మాశ్రమస్థా మమ ప్రియా|

మా మాహూయ ప్రముదితా పరమం ప్రత్యనందత|| ౨౫

ఏవం విచిత్రాః పతగా నానారావ విరావిణః|

వృక్షగుల్మలతాః పశ్య సంచతంతి తత స్తతః|| ౨౬

విమిశ్రా విహగాః పుంభీ రాత్న వ్యూహాభినందితాః|

భృంగరాజ ప్రముదితా సౌమితే మధురస్వరాః|| ౨౭

వసంత ఋతువు వర్ణనము.

(౨౦) లక్ష్మణా! ఈ కర్ణికారవృక్షము లన్నిచోటలలోను పూచి యుండు కొలలుగలవియై, బంగారు ఆభరణములను పీతాంబరములను ధరించిన పురుషులవలె అగుపడుచున్నవి చూడుము.

(౨౧) లక్ష్మణా! నానావిధము లగుపక్షులధ్వనితోఁగూడిన యీవసంత ఋతువు సీతను నెడఁబొసియుండు నాకు శోకమును వృద్ధిచేయుచున్నది.

(౨౨) (అవతారిక. — ఇంతవరకు వసంతకాలములోగల పుష్పసమృద్ధిని వర్ణించి, యికమీదు, అటులనే, మన్మథోద్దీపకముగనుండు కోకిలదివక్షుల ధ్వనులు వర్ణింపఁబడుచున్నవి.) — దుఃఖముచేఁ బీడింపఁబడుచుండు నన్ను మన్మథుఁడు మరియు తపింపఁజేయుచున్నాఁడు. దుఃఖముతోఁగూడియుండునన్ను సంతోషించుచుండు కోకిల జయఘోషచేయుచు వెక్కిరించుచున్నది.

(౨౩) ఈ నీరుకోళ్ళు సంతోషించి రమ్యముగ వసములోనుండు నదులలో కూయుచు మన్మథపీడితుఁడుగనుండు నాకు దుఃఖము గలిగించుచున్నవి.

(౨౪) పూర్వము జలకుక్కటముల ధ్వనిని ఆశ్రమములోనుండిన నాపియ్యరాలు వినినన్ను పిలిచి నాతోడ విని మిగులసంతోషమును జూపెను.

(౨౫) ఈవిధముగ నానావిధములుగ ధ్వనిచేయుచుండు నానావర్ణములు గలపక్షులు ఆయాప్రదేశములనుండివచ్చి చెట్లలోను పొదలలోను లతలలోను దిగుచున్నవి. చూడుము.

(౨౬) ఆడుపక్షులు మగపక్షులతోఁజేరియున్నవి. తగిన భర్తలతోఁగలిసియుండుటను ఆయాజాతిపక్షులు క్లాఘించుచున్నవి. ఆపక్షులు శ్రేష్ఠమైన తుమ్మెదల యొకారము విని సంతోషించి ఆయందీపనచే రమ్యముగ ధ్వనులుగలవియైయున్నవి. లక్ష్మణా! చూడుము.

సత్యమరుత విక్రందైః పుంసోకిలరుతై రపి|

స్వసంతి పాదపాశ్చేమే మమానంగప్రదీపనాః|

౨౯

అశోక స్తబకాంగార వ్లట్పద స్వన నిస్సవనః|

జూం హి పల్లవతామార్చి ర్వసంతాగ్నిః ప్రథక్ష్యతి|| ౨౯

నహి తాం సూక్ష్మపత్నాక్షీం సుకేశీం మృదుభాషిణీమ్|

అపశ్యతో మే సామిత్రే జీవితేఽస్తి ప్రయోజనమ్|| ౩౦

అయం హి దయిత స్తస్యైః కాలో రుచిరకాననః|

కోకిలాకులసీమాంతో దయితాయా మమానఘ|| ౩౧

మృధాయాససంభూతో వసంత గుణవర్ధితః|

అయం మాం ధక్ష్యతి క్షిప్రం శోకాగ్ని ర్నచిరాదివ|| ౩౨

అపశ్యతే స్తాం దయితాం పశ్యతో రుచిరద్రుమాః|

మమాయ మాత్మపరిభ్రా భూయ స్త్వముపయాస్యతి|| ౩౩

అదృశ్యమానా వై దేహీ శోకం వర్ధయతే మమ|

దృశ్యమానో వసంతశ్చ స్వేదసంసర్గదూషకః|| ౩౪

మాం హృద్య మృగశాబాక్షచింతాశోకబలాత్కృతమ్|

సంతాపయతి సామిత్రే కూర శ్చైతో వనానిలః|| ౩౫

(౨౮) జలకుక్కుటము మగకోకిల ధ్వనులద్వారా నాకు మన్మథోద్దీపనము గలిగించు యీవృక్షములు తూయించున్నవి.

(౨౯) ఆశోకపూలగుత్తి యనుఅగ్నికణముగలదియు, భృమరములధ్వని యనుశబ్దముగలదియు, చిగురు అను ఎర్రనిజ్వాల గలదియు నగువసంతఋతువను అగ్నిసన్న మిగుల దహించుచున్నది.

(౩౦) సన్ననిరెప్పలు గలనేత్రములు గలదియు, మంచి తలపెండ్రుకలు గలదియు, మృదువగు మాటలుగలదియు, నగునాప్రియురాలిని జూడకుండు నాకు, ప్రాణముండి యేమి లాభము.

(౩౧) మనోహరముగనుండు అరణ్యములు, కోకిలశబ్దాలతో నిండిన నాలుగు యెల్లలుగల యీ ఋతువు, ఓ పాపరహితుడా! నాప్రియురాలికి మిగుల ప్రియమైనది కదా.

(౩౨) మృగపీడనే బుట్టి, వసంతఋతువు గుణములచే వృద్ధిపొంది, సీతను నెడబాసినందున గలిగిన యీశోకాగ్ని సన్న శీఘ్రముగ దహించునటులున్నది.

(౩౩) నాప్రియురాలిని జూడక పూచి మనోహరముగనుండు వృక్షములను జూచుచుండు నాకు గలిగిన మన్మథభాధ వృద్ధియగుచున్నది.

(౩౪) నాకు అగుపడకుండు సీత నాశోకమును వృద్ధిచేయుచున్నది. ఆగు పడుచుండు యీవసంతఋతువు మలయమారుతమును వీచి స్వేదమును బోగొట్టుచున్నది.

(౩౫) సీతయొక్క సంతతస్మరణచే దుఃఖపరవశుడగునందు సన్న, లక్ష్మణా! మన్మథోద్దీపకమగుటచే క్రూరముగనుండు యీవసంతమారుతము తపింపజేయుచున్నది.

అమీ మయూరా శ్శోభంతే పృథ్వీతంతస్తతస్తతః|

పైవైః పక్షైః పవనోద్ధూతైర్గవాక్షైః స్ఫాటికై రివ|| ౩౬

శిఖినీభిః పరివృతాస్తవతై, మదమూర్ఛితాః|

మన్మథాభిపరీతస్య మమ మన్మథవర్ధనాః|| ౩౭

పశ్య లక్ష్మణ నృత్యంతం మయూర ముపనృత్యతి|

శిఖినీ మన్మథార్తైశ్చ భర్తారం గిరిసానుషు|| ౩౮

తా మేవ మనసా రామాం మయూరోఽప్యపథావతి|

వితత్య రుచిరా పక్షౌ హతై రపహసన్నివ|| ౩౯

మయూరస్య వనే నూనం రక్షసా సహృతా ప్రియా|

తస్మా న్నృత్యతి రమ్యేషు వనేషు సహకాంతయా|| ౪౦

మమ త్వయం వినా వాసః పుష్పమాసే సుదుస్సహః|| ౪౧

పశ్య లక్ష్మణ సురాగం తిర్యగ్యోనిగతే ష్వపి|

యదేషా శిఖినీ కామా ద్భర్తారం రమతేంతికే|| ౪౨

మమూప్యేవం విశాలాక్షీ జానకీ జాతసంభ్రమా|

మదనేనాభివర్తత యది నాపహృతా భవేత్|| ౪౩

(౩౬) స్ఫటిక మణులచే నిర్మింపఁబడిన గవాక్షములవలె నుండునట్టి, గాలిచే నెగరగొట్టఁబడుచుండు స్వకీయమగు రెక్కలను విడిచించుకొని నెమళ్ళు అచ్చటచట నాట్యముచేయుచు ప్రకాశించుచున్నవి.

(౩౭) ఆండు నెమళ్ళులతోఁగూడి, అందుచే విశేషముగ మదముగల, యీ మగ నెమళ్ళులు మచ్చగ బాధచే మిగుల పీడితుఁడనైయుండు నాకు, మర్రిగూ, నీ బాధను హెచ్చించుచున్నవి.

(౩౮) ఓ, లక్ష్మణా! పరవ్రతము ప్రక్కలలో నాట్యముచేయుచుండు భర్తయగు మగ నెమలి సమీపములో రతినిమిత్తమై ఆండు నెమలి నాట్యముచేయుచున్నది.

(౩౯) నానారంగులు గలరెక్కలను విప్పకొని నుస్వరముతోఁగూడి నన్ను పరిహాసముసేయునటుల, ఆండు నెమలి సమీపమునకుఁబోవుటకు మగ నెమలియుఁ గోరుచున్నది.

(౪౦) ఉపభోగమునకుఁ దగిన అరణ్యములో రాక్షసుఁడగు రావణుఁడు నీతను నపహరించుకొనిపోయినటుల యీ నెమలియొక్క ప్రియురాలిని ఆతఁడపహరించుకొనిపోలేదు. అందుచేతనే, మనోహరమగు అరణ్యములో భార్యతోఁగూడి ఆది నాట్యముసేయుచున్నది.

(౪౧) ఈ వసంతమాసములో నీతను నెడబాసియుండుట మిగుల దుస్సహముగ నున్నది.

(౪౨) లక్ష్మణా! తిర్యగ్గతువులకున్న గల యీ గొప్ప అనురాగమును జూచితివా, ఏలననఁగా, యీయాండు నెమలి కామబాధచే భర్తసమీపములోనే యున్నది. ఇది వసంతకాలవై భవము.

(౪౩) నీథి అపహరింపఁబడక ఉండినటులైతే, వికాలాక్షియగు భానకి నా మీద మిగులఁబ్రీతిగలిగి నావద్ద యుటలనే యుండును.

- పశ్య లక్ష్మణ పుష్పాణి నిష్ఫలాని భవంతి మే!
 పుష్పభారసమృద్ధానాం వనానాం శిశిరాత్పయే॥ ౪౩౪
- కుచిరాణ్యపి పుష్పాణి పాదపానా మతిశ్రియా!
 నిష్ఫలాని మహీం యాంతి సమం మధుకరోత్కరైః॥ ౪౪౪
- వదంతి రావం ముదితా శృకునా స్సంఘశః కలమ్!
 అహ్వయంత ఇవాన్యోన్యం కామోన్మాదకరా మమ॥ ౪౫౪
- వసంతో యది తత్రాపి యత్ర మే వసతి ప్రియా!
 నూనం పరవశా సీతా సాపి శోచత్యహం యథా॥ ౪౬౪
- నూనం నతు వసంతోయం దేశం స్మృశతి యత్ర సా!
 కథం హ్యసితపద్మాక్షీ వర్తయే త్సామయా వినా॥ ౪౭౪
- అథవా వర్తతే తత్ర వసంతో యత్ర మే ప్రియా!
 కిం కరిష్యతి సుశ్రోణీ సాతు నిర్భర్నితా పరైః॥ ౪౮౪
- శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ మృదుపూర్యాభిభాషిణీ!
 నూనం వసంత మాసాద్య పరిత్యక్యతి జీవితమ్॥ ౪౯౪
- దృఢం హి హృదయే బుద్ధి ర్మమ సంప్రతివర్తతే!
 నాలం వర్తయితుం సీతా సాధ్వీ మద్విరహం గతా॥ ౫౦౪
- మయి భావస్తు వై దేహ్యా స్తత్వతో వినివేశితః
 మేమాషిభావ స్సీతాయాం సర్వథా వినివేశితః॥ ౫౧౪

వసంతఋతువు వర్ణనము.

౧౫

(౪౩౫) ఈ వసంతఋతువులో పూలతో బాగుగ నిండియుండు వనముల లోగల పూలు నాకు నిష్ఫలముగ నున్నవి. చూడుము.

(౪౪౫) కాంతిచే మిగుల మనోహరముగ నుండినను నావిషయములో నిష్ఫలములై తుమ్మెదల గుంపులతోఁగూడి పూలు భూమిమీద రాలుచున్నవి.

(౪౫౫) పక్షులు నాకు కామోద్దీపన గలిగించుటకై సంతోషించి గుంపుకూడుటకై ఒకదాని నింకొకటి పిలుచునటుల కూయుచున్నవి.

(౪౬౫) నా ప్రీయురాలుండుచోట వసంత ఋతువు యిటులనే యుండినటులై తే ఆపె మన్మథపరవశురాలై నావలె దుఃఖించుచుండును. నిజము.

(౪౭౫) సీతయుండు ప్రదేశములో వసంతఋతువు ఉండదు. నిజము. అటు లది యుండినచో నల్లకలువలవంటికన్నులు గలసీత నన్నెడబాసి యెటుల జీవించియుండును.

(౪౮౫) లేక, నాప్రియరాలుండుచోట వసంతఋతువు ఉండినను ఊండును. మంచి కటిభాగముగలనామె మదనపీడితురాలుగ నుండినను యితరులు దెదిరించుచుండగా నేమిసేయగలదు.

(౪౯౫) యౌవనమధ్యస్థురాలుగను పద్మమరేఖలవంటి నేత్రములు గలదిగను, మృదువుగ మాటలాడునదిగనునుండినీత యౌవసంత ఋతువులో తగులుకొని ప్రాణము విడుచును. నిజము.

(౫౦౫) నా మనసులో బాగుగ నిటుల తోచుచున్నది. నా విరహము గలసీతకు జీవించుటకు సాధ్యముకాదు. ఏలననగా, ఆమెపతివృత్త.

(౫౧౫) సీత నాయెడల అనురాగమును బాగుగ నుంచియున్నది. ప్లేషకూడ అటులనే సీతయెడల అనురాగమును సర్వవిధములఁజేతను నుంచియున్నాను.

- . శిష్టింధా కాండ, ౧ - వ సర్గ
 ఏష పుష్పవహూ వాయు స్సుఖస్పర్శో హిమావహః।
 తాం విచింతయతః కాంతాం పావక ప్రతిమో మమ॥ ౫౨౪
 సదా సుఖ మహం మన్యే యం పురా సహసీతయా।
 భూరుత స్స వినా సీతాం శోకం వర్ధయతే కుమ॥ ౫౩౪
 తాం వినా స విహంగో యః పక్షీ ప్రణదిత స్తదా।
 నాయసః పాదపగతః ప్రహృష్ట మభినర్దతి॥ ౫౪౪
 ఏష నై తత్ర వై దేహ్య విహగః ప్రతిహరకః।
 పక్షీ మాంతు విశాలాక్ష్యా స్సమీప ముపనేష్యతి॥ ౫౫౪
 శృణు లక్ష్మణ సన్నాదం వనే మదవివర్ధనమ్।
 పుష్పితాగ్రేషు వృక్షేషు ద్విజానా ముపకూజతామ్॥ ౫౬౪
 విశీప్తాం పవనే నై తా మసౌ తిలకమంజరీమ్।
 షట్పద స్సహసాభ్యేతి మదోద్ధాతా మివ ప్రియామ్॥ ౫౭౪
 కామినా మయ మత్స్యంత మశోక శ్శోకవర్ధనః।
 స్తబ్ధైః పవనోత్క్షిప్తై స్తర్జయన్నివ మాం స్థితః॥ ౫౮౪
 అమీ లక్ష్మణ దృశ్యంతే చూతాః కుసుమశాలినః।
 విభ్రమోత్సిక్తమనస స్సాంగరాగా నరా ఇవ॥ ౫౯౪
 సామిత్రే పశ్య పంపాయా శ్చిత్రాసు వనరాజ్ఞః॥
 కిన్నరా నరశాస్త్రాల విచరంతి తత స్తతః॥ ౬౦౪

వసంత ఋతువు వర్ణనము. రాముని విరహోదఃఖము.

౧౩

(౫౨౪) పూలవాసనను దెచ్చువాఁడును, సుఖముగ వీచుచుండువాఁడును మంచును దెచ్చువాఁడును నగుయావాయుదేవుఁడు నీతను జింఱించుచుండు నాకు అగ్నివలె తాపమును గలిగించుచున్నాఁడు.

(౫౩౪) పూర్వమునేను నీతతోడనుండినపుడు యీవాయువు నాకు సదా సుఖమును గలిగించుచుండెను. అట్టివాయుదేవుడే నీతను నెడబాసియుండు నాకు దుఃఖమును బెంచుచున్నాఁడు.

(౫౪౪) నేను పంచపటిలో నీతతోడనుండినపుడు కాకి ఆకాశములోఁ బోవుచు ఘోరముగ కూసినది. నీతను విడిచియుండు అపస్థలో ఆకాకి చెట్టుమీదనుండి సంతోషముగఁ బిలుచుచున్నది. (అనఁగా, అపుడునీతా వియోగమును, ఇపుడు నామె స్వశ్లేషమును కాకికూత నూచించినదని భావము.)

(౫౫౪) అపుడు నీతయొక్క వియోగమును గలిగించిన అపక్షి యిపుడు ఆ విశాలాక్షి సమీపమునకు నన్ను దీసికొనిపోవుచున్నది.

(౫౬౪) ఓలక్ష్మణా! అరణ్యములో పూచియుండుశాఖలు గలవృక్షములోనుండి కూయుచుండు పక్షులయొక్క, మదమును వృద్ధిచేయు, రోషనూపినుము.

(౫౭౪) గాలిపీచి కదులుచుండుటచే, మిగులమదము గలప్రియశరాలవలెనుండు, యీతిలకపూలుగుత్తిని తుమ్మెద కీఘ్రముగఁబొందుచున్నది.

(౫౮౪) విరహులకు మిగుల దుఃఖమును బెంచునట్టిస్వభావముగల యీయశోకము, గాలిచే ఆకులకువేలుపల వచ్చి కదులుచుండు పూలగుత్తిచే, నన్ను బెదిరించునటులున్నది.

(౫౯౪) లక్ష్మణా! పూలతోఁ బ్రకాశించుచుండు యీమామిడిచెట్టు విలాసముచే గర్వింబయుండు మనసుగలిగి పరిమళద్రవ్యములను బూసికొనిన మనుజులవలెఁ బ్రకాశించుచున్నది.

ఇమాని శుభగంధీని పశ్యంత్యుణ సర్వశః|

సశినాని ప్రకాశంతే జలే తరుణసూర్యవత్||

౬౧౫

ఏషా ప్రసన్నసలిలా పద్మనీలోత్పలాయుతా|

హంసకారండవాకీర్ణా పంపా సాగంధికాయుతా||

౬౨౫

జలే తరుణసూర్యాశైష్వత్పదాహత కేసరైః|

పంకజై శ్శోభతే పంపా సమంతా దభిసంవృతా||

౬౩౫

చక్రవాకయుతా నిత్యం చిత్రప్రస్థవనాంతరా|

మాతంగమృగయూధైశ్చ శోభతే సలిలార్థిభిః||

౬౪౫

పవనాహితవేగాభి రూర్మిభి ర్విమలేంభసి|

పంకజాని విరాజంతే తాడ్యమానాని లక్ష్మణ||

౬౫౫

పద్మప్రత్రవిశాలాక్షీం సతతం పంకజప్రియామ్|

అపశ్యతో మే వై దేహీః జీవితం నాభిరోచతే||

౬౬౫

అహోహా కామస్య వామత్వం యో గతా మ్మపి దర్శభామ్|

స్థూరయ్యవ్యతి కల్యాణీం కల్యాణతరవాదినీమ్||

౬౭౫

వసంతబుతువు వర్జనము. రాముని విరహ దుఃఖము. ౧౯

(౬౦౪) లక్ష్మణా! పంపయొక్క నానా విధములుగనుండు వనములలో, ఓ నరోత్తముడా ! కిన్నరులు అచ్చటచట సంచరించుచున్నారా చూడుము.

(౬౦౫) మంచి గంధము గలయొర్రకలువలు పంపాజలములోఁ జిక్కొక అలలోను ప్రతిఫలించిన బాలనూర్యునివలె అన్నిప్రదేశములలోనుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. చూడుము.

(౬౦౬) ఈపంపాసరసు నిర్మల మగుతీర్థముగలిగి పద్మములు నల్లకలువలు హంసలు నీటికొళ్ళు సాగంధికపూలతో నిండియున్నది.

(౬౦౭) జలములో బాలనూర్యుని కాంతిగలదిగను తుమ్మెదలచేఁ గొట్టఁబడిన కింజల్కములు గలదిగను నుండుపంపపద్మములచే నలుప్రక్కలనిండి ప్రకాశించుచున్నది.

(౬౦౮) సదా చక్రవాకపక్షులతోనిండి చిత్రముగనుండు ప్రదేశములు గలవనములతోఁగూడి జలమును నపేక్షించి వచ్చిన యేనుఁగుల జింకల గుంపులచే యీ పంప ప్రకాశించుచున్నది.

(౬౦౯) లక్ష్మణా! గాలిచేగలిగిన వేగముతోఁగూడిన అలలచే నిర్మలమైన జలములోఁ గొట్టఁబడిన పద్మములు, కొరడాతోఁ గొట్టఁబడినటుల, ప్రకాశించుచున్నవి.

(౬౧౦) పద్మ పత్రములవలె విశాల మగుకన్నులుగలదియు, సదా పద్మములమీఁద ప్రీతిగడియనగునీతను జూడఁకుండు నాకు ప్రాణము పెట్టుకొనియుండుటలో రుచితమున్నది.

(౬౧౧) మృన్మథుని కటిలస్పృశావము ఆశ్చర్యముగ నున్నది. దూరములో నుండునట్టి కనిపెట్టుటకు సాధ్యపడని 'మృగమును దెచ్చియుమ్మ' అనునంచి మాటచెప్పినట్టి నీతను జ్ఞాపకపరచుచున్నది.

శక్యో ధారయతుం కామో భవే దద్యాగతో మయా |
 యది భూయో వసంతో మాం నహన్యాత్పుష్పితద్రుషః || ౧౮౫
 యాని స్మరమణీయాని తయా సహ భంవతి మే |
 తాన్యేవారమణీయాని జాయంతే మే తయావినా || ౧౯౫
 పద్మకోశపలాశాని దృష్ట్వా దృష్టిమన్యతే |
 సీతాయా నేత్రకోశాభ్యాం సదృశానీతి లక్ష్మణ || ౨౦౫
 పద్మకేసరసంస్పృష్టో వృక్షాంతర వినిస్సృతః |
 సిన్ధావన ఇవ సీతాయా వాతి వాయు ర్మనోహరః || ౨౧౫
 సామిత్రే పశ్య పంపాయా దక్షిణే గిరిసానుని |
 పుష్పితాం కర్ణికారస్య యష్టిం పరమశోభనామ్ || ౨౨౫
 అధికం శైలరాజోఽయం ధాతుభి స్సువిభూషితః |
 విచిత్రం సృజతే రేణు వాయువేగ విఘట్టితమ్ || ౨౩౫
 గిరిప్రస్థాస్తు సామిత్రే సర్వత స్సంప్రపుష్పితైః |
 నిష్పత్రై స్సర్వతో రమ్యైః ప్రదీప్తా ఇవ కింశుకైః || ౨౪౫
 పంపాతీరయో హ శ్చేమసంసక్తా మధుగంధినః |
 మాలతీ మల్లికా వంశాః కరవీరాశ్చ పుష్పితాః || ౨౫౫
 కేతక్య సింధువారాశ్చ వాసంత్యశ్చ ముపుష్పితాః |
 నూధప్ర్యా గంధపూర్ణాశ్చ కుండగుల్మ్యాశ్చ సర్వశః || ౨౬౫

వనంతముకుపు వర్ణనము. రాముని విరహదుఃఖము. ౨౧

(౧౮౫) పూచినవృక్షములు గలవనంతమాసము, మరెన్నఁడు, నన్ను పొం
సించక పోయినట్లులైతే యిపుడు గలిగినకామమును నైపుకొనియుండును.

(౧౮౬) సీతతోఁ గూడియుండినపుడు నాప యెవి మనోహరముగనుం
డెనో ఆమెను నెవ బాసినపు డవి వియోగబాధను గలిగించుచున్నవి.

(౧౮౭) లక్ష్మణా! సీతయొక్క మూసికొనియుండు నేత్రముల రెప్పలతో
సమముగనుండు తామరమొగ్గలమీద మూసికొనియుండు ఆకులను జూచినపుడు
సీతకన్నులు స్మరణకు వచ్చుచున్నవి.

(౧౮౮) పద్మముల పుష్పాడితోఁ గూడినదిగను, వృక్షములమధ్యనుండి వ
చ్చినదిగను, మనోహరముగను, యందుగాలి సీతయొక్క నిశ్వాసమువలె వీచుచు
న్నది. (పద్మకేసర సంహృష్ట, అనుపదము గాలియొక్క చల్లదనము, నృత్యంతర
వినిస్మృత అనుటచే మాంద్యము, నిశ్వాస ఇవ సీతాయాఁ అనుటచే సౌగంధ్యము
సూచింపఁ బడినది. (దీనికి వ్యాఖ్యానములో విశేషముగ అర్థము వ్రాయఁబడి
యున్నది)

(౧౮౯) పంపయొక్క దక్షిణభాగములోనుండు పర్వతముల ప్రక్కలొ
పూచి మిగుల మనోహరముగనుండు కర్ణికారలతను జూడుము.

(౧౯౦) కైరికాది ధాతువులతోనిండిన యీ పర్వతము గాలి వేగముచే నె
గరకొట్టఁబడిన నానారంగులు గలరేణువులను కలిగించుచున్నది.

(౧౯౧) లక్ష్మణా! కొండప్రదేశములను నలుప్రక్కలొను ఆకులులేక బా
గుగఁబూచి రమ్యముగనుండు మోదుగ చెట్లచే జాగుగ మండునట్లు లున్నవి.

(౧౯౨) పంపాసరసుతీరములొబుట్టి మకరంద గంధముతోఁగూడి పూ
చియుండు మాల్తి. మల్లిక కరవీరములు ఒకటితోనొకటి చేరియున్నవి.

(౧౯౩) కేతకి సింధువారము వాసంతి మాసవి గంధపూర్ణము మందగుల్మము,

విల్వా వధూకాశ్చ వంజులా వకుళాస్తథా |
 చంద్రకా స్తీలకా శ్చైవ నాగవృక్షౌ సుపుష్పితాః | ౭౭౪
 నవాశ్చ వరణాశ్చైవ ఖడ్జురా శ్చ సుపుష్పితాః |
 పద్మకాశ్చైవ శోభంతే నీలాశోకాశ్చ పుష్పితాః || ౭౮౪
 లోధాశ్చ గిరిపుష్టేషు సింహ కేశర వింజరాః |
 అంజోలాశ్చ కురంతాశ్చ పూర్వకాః పారిభద్రకాః | ౭౯౪
 చూతాః పాటలయశ్చైవ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః |
 ముచుళిందాఙ్గానాశ్చైవ దృశ్యంతే గిరి సానుషు || ౮౦౪
 కేతకోద్దాలకాశ్చైవ శిరీషా శ్శింశుపాథవాః |
 శాల్మల్యః కింశుకాశ్చైవ రక్తాః కురవకాస్తథా || ౮౧౪
 తిసశౌ నక్తమాలాశ్చ చందనా స్పృందనా స్తథా || ౮౨
 పుష్పితా స్పష్పితాగ్రాభిర్లతాభిః పరివేష్టితాః |
 దుర్మాణా పశ్యేహ సామిత్రే పరిపాయా రుచిరా బహూః ||
 హత విక్షిప్త విటపా యథాసన్నా దుర్మా నిమాన్ |
 లతా స్సమనువర్తంతే మత్తా ఇవ వరస్త్రియః | ౮౪
 పాదపా త్పాదపం గచ్ఛన్ శైలా వైచలం వనా ద్వనమ్ |
 వాతి నైకరసా స్వాద స్సంమోదిత ఇవానిలః || ౮౫
 కేభిఃత్పర్యాప్తకుసుమాః పాదపా మధుగంధిసంభృతాః
 కేచి స్మృకశనవీతా శ్శ్యామవర్ణా ఇవాబధుః || ౮౬

వెసంతబుతువు వర్ణనము. రాముని విగ్రహదుఃఖము. ౨౩

(౭౭౪, ౭౭౫) చిరి బిల్వ మధూక మజుళ వకుళ చంపక త్తిలక నాగివృక్ష
నీప వరణ కర్జూర పద్మక నీలాశోక,

(౭౭౫) సింహముల జడలవలె పింజరవర్ణము గన్గండు కొండలలోగల లో
ధ) అంకొల కురంట పూర్ణక పారిభద్రక,

(౭౭౫) చూత పాటలి పాదరి కోవిదార ముచుళింద అర్జున వృక్షములు;

(౭౭౬) కేతక ఉద్దాలక శిరీష కింశుప ధవ కాల్యాలి కింశుక రక్త కురవక,

(౭౭౭) తిమిళ, నక్తమాల, చందన, స్పందన, వృక్షములు బాగుగ పూచి
యగుపడుచున్నవి.

(౭౭౮) లక్ష్మణా! పూచియుండుకొనలు గలలతలచే జుట్టబడి పంపాతీ
రములో బుట్టి మనోహరముగబూచియుండు వృక్షములను జూడుము.

(౭౭౯) గాలిచే ఆకుమండు శాఖలుగలిగి సమీపమునకు వచ్చుచుండు
యావృక్షములను, మదించిన ఉత్తమస్త్రీలవలె, లతలు అలింగనము చేసికొను
చున్నవి.

(౭౮౦) నానావిధము లగుపూలరసమును పానముచేసి మదిచియుండుగా
గాలి ఒకచెట్టునుండి యింకొకచెట్టుకు, ఒకపర్వతమునుండి యింకొక పర్వతము
నకు, ఒకననమునుండి యింకొక వనమునకు బోవుచు పీచుచున్నది.

(౭౮౧) పుష్పరసముయొక్క పరిమళము గలకొన్నివృక్షములలో కొన్ని
పూలుమాత్రము వికసించి యున్నవి. కొన్ని వృక్షములు మొగ్గలతో నిండి నల్లని
వర్ణముగలిగి ప్రకాశించుచున్నవి.

ఇదం మృత్యు మిదం స్వాదు. ప్రపుల్ల మిద మిత్యపి

రాగమత్యో మధుకరః కనుమేష్వవలీయతే॥

౮౭

నిలీయ పున రుత్పత్య సహసాఽన్యత్ర గచ్ఛతి॥

మధుఃకరః మధుకరః పంపాతీరదుఃసేష్వపి॥

౮౮

ఇయం కనుమనంభూతై రుపస్తీర్థా సుఖాకృతా॥

స్వయం నివత్యై ర్భూమి శ్యయన ప్రస్తరై రివ॥

౮౯

వివిధా వివిధైః పుష్పై స్తైరేవ నగసానుషు॥

వికీర్ణైః పీతరక్తాహి సామిత్రైః ప్రస్తరాః కృతాః॥

౯౦

హి మాంతే పశ్య సామిత్రైః పృథ్విణాం పుష్పసంభవమ్॥

౯౦౫

పుష్పమానే హి తరవ స్సంఘర్షా దివ పుష్పితాః॥

అహ్వయంత ఇవా న్యాయం సగా ష్టత్పదనాదితాః॥

౯౧౫

కనుమోత్తంసవిటపా శ్శోభంతే బహు లక్ష్మణాః॥

౯౨

ఏష కారంశవః పక్షీ విగాహ్య సలిలం శుభమ్॥

రమతే కాంతయా సార్థం కామ ముద్దీపయ న్మమ॥

౯౩

మందాకిన్యా స్తు య దిదం రూపమేవం మనోహరమ్॥

స్థానైః జగతి విఖ్యాతా గుణా స్తస్యా మనోరమాః॥

౯౪

వసంతబుతువు వర్ణనము, రాముని విరహదుఃఖము, ౨౫

(౮౭) ఇది రమ్యముగ నున్నది, ఇది రసవత్తుగ నున్నది; ఇది బాగుగ వికసించియున్నది. అని సంతోషముచే మదించియుండు తుమ్మెద పూలలో దాగి యున్నది.

(౮౮) తేనెమీద ఆశ గలతుమ్మెద పంపాతీరములలో నుండు పృథ్వీ ములలో దాగి మరియు నెలవల వచ్చి శీఘ్రముగ మరి యొక పృథ్వీమునకుఁ బోవుచున్నది.

(౮౯) ఈ ధూమి తమకుతామే రాలిన పూలతోఁ గప్పబడి పడక పేయబడి నపుడు గలుగు సుఖమును గలిగించుచున్నది.

(౯౦) పర్వత పాంత ప్రదేశములు, రాలియుండు నానావిధములగు పూలచే పచ్చని ఎర్రని మొదలగు రంగులు గలనానావిధములగు పాన్పులవలె అగుపడుచున్నవి.

(౯౧) లక్ష్మణా! వసంత కాలములో పృథ్వీములలో గలపూల సమృద్ధిని జూడుము.

(౯౨) వసంతమాసములో ఒకటితో నింకొకటిచేరుటచే పూచియుండు పృథ్వీములు తుమ్మెదల ధ్వనితో ఒకదాని నింకొకటి పిలుచునట్లులున్నది.

(౯౩) పూలు అధరణములుగ గలకాఖలతోఁ గూడిన పృథ్వీములు మిగుల ప్రకాశించుచున్నవి. లక్ష్మణా!

(౯౪) ఈ జలకుమ్మటము నిర్మల శుభ్రములలో మునిగి దాని భార్యతోడ, నాకు కామోద్దీపనము గలిగించుచు, భోగించుచున్నది.

(౯౫) పంపాశరసుకు గల రమణీయతవలె నె గంగయొక్కరూపము గూడ మిగలరమణీయులుగ నున్నది. ఏలననఁగా, గంగయొక్క మనోహరముగ నుండు గుణములు జగములోఁ బ్రసిద్ధముగ నున్నవి.

యది దృశ్యేత సా సాధ్వీ యది చేహ వసే మహి|
 స్పృహయే యం నశక్రాయ నాయోధ్యాయై రఘూత్తమ||౯౫|
 న హ్యేవం రమణీయేషు శాద్వలేషు తయా సహ|
 రమతో మే భవే చ్చింతానస్పృహః నేషు వా భవేత్||

అమీ హి పివిధైః పుష్పై స్తరశ్చౌ దుచిరచ్ఛదాః|
 కాననేస్మి న్వినా కాంతాం చిత్త మున్మాదయంతి మే|| ౯౬|
 పశ్య శీతజలాం చేమాం సామితేః పుష్కరాయుతామ్|
 చక్రవా కానుచరితాం కారండవనిషేవితామ్|| ౯౭|
 వైశైః కౌంచైశ్చ సంపూర్ణాం వరాహమ్మగనేవితామ్|| ౯౮|
 అధికం శోభతే పంపా వికూజస్వి రివహంగమైః|| ౯౯|

దీపయంతీక మే కామం వివిధా ముదితా ద్విజాః|
 శ్యామాం చంద్రముఖం స్మృత్వా ప్రియాం పద్మనిభేక్షణామ్||
 పశ్య సానుషు చితేషు మృగీభి స్సహితా మృగాః|
 ఊం ఖన ర్మృగశాబ్దాన్యై దేహ్య విరహీకృతమ్|| ౧౦౦|
 వ్యధయంతీవ మే చిత్తం సంచరంత స్తత స్తతః|
 అస్మిన్ సానువి రమ్యే హి మత్త ద్విజగణాయుతే|| ౧౦౧|

(౯౫) రఘుకులములో నుత్తముఁడా! పతివ్రత యగునీత యిచట ఆగుపడి, ఆపెతోడ యిచట వసించుటకు గలిగినట్లులైతే, నేను ఇంద్రపదవిని అయోధ్యకుఁ బోవుటను గోచను.

(౯౬) ఈ విధముగ రమణీయముగ నుండు పచ్చిక భూములలో నీత తోడ ఆటలాడుచుండు నాకు ఒక చింతయును నుండదు. ఇతర విషయములలో నాశయు నుండదు.

(౯౭) నానావిధము లగుపూలు గలిగి మనోహరముగ ఆకులు గల యీ వృక్షములు యీ యరణ్యములో భార్యను నెడబాసి యుండు నా చిత్తమునకు భ్రాంతి గలిగించు చున్నవి.

(౯౮, ౯౯) లక్ష్మణా! చల్లని జలము గలదియు, పచ్చములతో నిండి వదియు, సంచరించుచుండు చక్రవాకములు నీటికాకులు గలగి, నీటికోళ్ళు క్రొంచుపక్షులు పండులు జింకలతోఁ గూడిన యీ పంపను జూడుము.

(౯౯) కూయుచుండు పక్షులను గలిగి పంపానరము మిగులప్రకాశించుచున్నది.

(౧౦౦) యువతియై చంద్రుని వంటి ముఖము పద్మమువంటి నేత్రములు గలప్రియురాలిని స్మరించుచుండు నాకు, ప్రియురొండ్రోతోఁ గూడి సంతోషించుచుండు నానావిధములగు పక్షులు, కామోద్దీపనము గలిగించుచున్నవి.

(౧౦౧) మనోహరములగు నుండు కొండ ప్రదేశములలో ఆకు జింకలతోఁ గూడియుండు మగ జింకలను, జింకపిల్ల నేత్రముల వంటి నేత్రములు గల నీతను నెడబాసి యుండు నన్ను, జూడుము.

(౧౦౨) మనోహరముగను మదింపిన పక్షుల గుంపులతోఁ గూడినవిగను నుండు యీ పర్వత ప్రాంతములలో, అచ్చటచ్చట సంచరించుచుండు. జింకలు మొదలగునవి నా మనసుకు సంకటము గలిగించుచున్నవి.

పశ్యేయం యది తాం కాంతాం తత స్స్వస్తి భవే స్మయః

జీవేయం ఖలు సామితేః మయాసహ సుమధ్యమా

సేవతే యది వై దేహీ పంపాయాః పవనం సుఖమ్॥ ౧౦౩౪

పద్మసాగంధికవహం శివం శోకవినాశనమ్

ధన్యా లక్ష్మణ సేవంతే పంపాపవనమారుతమ్॥ ౧౦౪౪

శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ ప్రియా విరహితా మయా

కథం ధారయతి పాణా వివశా జనకాత్మజా॥ ౧౦౫౪

కిన్న వయోమి రాజానం ధర్మజ్ఞం సత్యవాదినమ్

సీతాయా జనకం పృష్టః కుశలం జననంసది॥ ౧౦౬౪

యా మా మనుగతా మందం పితౌ పృవ్రాజితం వనమ్

సీతా సత్పథ మాస్థాయ క్వను సా వర్తతే ప్రియా॥ ౧౦౭౪

తయా విహీనః కృపణః కథం లక్ష్మణ ధారయే

యా మా మనుగతా రాజ్యా ద్భ్రష్టం విగతచేతనమ్॥ ౧౦౮౪

వసంతఋతువు వర్షవఱు. రాముని విగ్రహదుఃఖము.

౨౯

(౧౦౨౪) నా ప్రియురాలిని జూచినటులైతే నాకు ఔషమముగలుగును.

(౧౦౩౪) లక్ష్మణా! మంచి కటిప్రవేశము గలజనకుని మాత్రు రగు సీత నాతో సుఖముగ నుండు యీచంపాసగన్ను గాలినిననుభవించి నటులైతే అపు డే నా జన్మము సార్థకమగును.

(౧౦౪౪) తామర సౌగంధిక పూల గంధమును చెచ్చునదియు, శుద్ధ ముగ నుండునదియు, దుఃఖమును బోగొట్టునదియు, పంపయొక్క ఉపవనముల నుండి వచ్చుచుండు యీ గాలిని, లక్ష్మణా! కాంతలతోఁ గూడి ధన్యులగ నుండు వారు అనుభవించెదరు.

(౧౦౫౪) యౌవన మధ్యస్థురాలుగను తామరరేకులవంటి నేత్రములు గలదిగను జనకుని మాత్రురగను నా ప్రియురాలుగను నుండు సీత నన్నెడవ్రాసి పరవశురాలై ప్రాణములను నెటుల ధరించి యుండును.

(౧౦౬౪) 'సీతతోఁ గూడిన నీకు ఔషమమా' యని సభలో నన్నడిగినటు లైతే, ధర్మజ్ఞుఁడుగను శత్రువాదిగను నుండు రా జగుజనకునికి నేనేమి బదులు చెప్పఁగలను.

(౧౦౭౪) పతివ్రతల మార్గమును నాశ్రయించి, తండ్రిమాటవిని అరణ్య మనకుఁ బోవుచుండు నన్ను అనుసరించి, వచ్చిన నాప్రియురాలగు అట్టి సీత యె చట నున్నదో.

(౧౦౮౪) రాజ్యభిప్రయోగమునై మనసుచెడిన నన్ను అనుసరించి వచ్చిన సీతను నెడవ్రాసి దీనుఁడనై యెటుల ప్రాణము పెట్టుకొని యుండునను. లక్ష్మణా!

కిష్కింధాకాండ, ౧ - వ శర్లః

తచ్ఛార్థంచితపక్షౌక్షం సుగంధి శుభ మద్రణమ్ |
అపశ్యతో ముఖం తస్యా స్సీదతీవ మనో మమ || ౧౦౯౫

స్మితహస్యాంతరయుతం గుణవ స్తధురం హితమ్ |
తైదేహ్య నాక్య మతులం కదా శోష్యామి లక్ష్మణ || ౧౧౦౫

ప్రాప్య దుఃఖం వనే శ్యామీ సా మాం మన్మథ కర్మితమ్ |
నష్టదుఃఖేవ హృషైవ సాధ్వీ సాధ్వభ్యభావత || ౧౧౧౫

కిన్న వత్సామి కౌసల్యా మయోధ్యాయాం నృపాత్మజ |
క్వ సా న్నుషేతి పృచ్ఛంతీం కథంచాతిమనస్వినీమ్ || ౧౧౨౫

గచ్ఛ లక్ష్మణ పశ్య త్వం భరతం భ్రాతృవత్సలమ్ |
న హ్యహం జీవితం శక్త స్తామృతే జనకాత్మజామ్ || ౧౧౩౫

ఇతి రామం మహాత్మానం విలపంత మనాధవత్ |
ఉభాచ లక్ష్మణో భ్రాతృ వచనం యుక్త మన్యాయమ్ || ౧౧౪౫

సంస్తంభ రామ భద్రం తే మాశుచః పురుషోత్తమ |
నేదృశానాం జుతి ర్మందా భవత్యకలుషాత్మనామ్ || ౧౧౫౫

వసంతముతువు వర్షనము, రాముని విరహాదుఃఖము.

౨౧

(౧౦౯౫) మనోహరమై పశేపశే లాడుచుండు చెప్పలతోఁ గూడిన నేత్రములు గలదియు, సువాసనతోఁ గూడినదియు, ప్రకాశించు చుండునదియు, నిర్దోషమైనదియు, నగు నీత ముఖమును జూడకయుండు నా మనసు మిగుల దుఃఖించుచున్నది.

(౧౧౦౫) స్వాభావికముగనుండు చిరునవ్వుతోను, ఆగంతుక హాస్యరసముతోను గూడినవియు, నా మాటలకంటె ఉత్కృష్టముగ నుండు నవియు, క్షయముగను హితముగను నుండునవియు, అసహనముగ నుండునవియు, నగు నీత పలుకులను నెపుడు వినగలను.

(౧౧౧౫) సంపూర్ణముగనుండు యౌవనముగల పతివ్రతగనుండు నీత మనసులో దుఃఖించియు ఆట్టిదుఃఖమును బయలుపరచక, సంతోషమునె డెలుపుచు, నామస్మధపీడను బోగొట్టునట్టి పలుకును పూర్వము నాతోఁ జెప్పెను.

(౧౧౨౫) 'నాకోడలు యెచటనున్నది ఎటులున్నది.' అని అయోధ్యలో మిగుల మంచి మనసుతో ప్రశ్నిసేయుచుండు కాశల్యకు, ఓ లక్ష్మణా! నేనేమి బదులు చెప్పగలను. (ఆతిమనస్వినీ - అను పదముచే నీతాపహరణము దెలిపినచో కాశల్య పైచక అపుడే ప్రాణము విడుచునని భావము.)

(౧౧౩౫) లక్ష్మణా! నీవు అయోధ్యకుఁ బోము. భ్రాతృవాత్సల్యముగల భగతుని జూడుము. జనకుని కూతు రగునీతను విడిచి నేను జీవించలేను.

(౧౧౪౫) మహాత్ముండును, ఇటుల అనాధవలె విలపించుచుండువాఁడును, నగురాముని జూచి తమ్ముఁ డగులక్ష్మణుండు, యుక్తిచే తిరస్కరించుటకు సాధ్యపడని మాటను నిటుల చెప్పెను.

(౧౧౫౫) ఓరామా! ధైర్యమును నవలంబింపుము. నీకు మంగళ. ఘనగాక. పురుషోత్తముఁడా! దుఃఖపడకుము. ధీరులగు నీవంటివారిబుద్ధి పేదవడదు.

స్మృత్వా వియోగజం దుఃఖం త్యజ స్నేహం ప్రియే జనే!
 అతిస్నేహ పరిష్వంగా ద్వర్తిరార్ద్రాపి దహ్యతే॥ ౧౧౬౪
 యది గచ్ఛతి పాతాళం తతో హ్యధికమేవవా!
 సర్వధా రావణ స్తావ న్నభవిష్యతి రాఘవా! ౧౧౭౪

ప్రవృత్తి ర్లభ్యతాం తావ త్తస్య పాపస్య రక్షసః!
 తతో హస్యతి వా సీతాం నిధనం వా గమిష్యతి॥ ౧౧౮౪
 యది యాత్యదితే ర్గర్భం రావణ సుహ సీతయా!
 తత్రా ప్యేనం హనిష్యామి నచే ద్దాస్యతి మైధిలీమ్॥ ౧౧౯౪

స్వాస్థ్యం భద్రం భజస్వార్య త్యజ్యతాం కృపణా మతిః!
 అథోహి నష్టకార్యాకై ర్నాయత్నే నాధిగమ్యతే॥ ౧౨౦౪
 ఉత్సాహూ బలవా నార్య నాస్త్యత్సాహా త్వరం బలమ్!
 సోత్సాహస్యాస్తి లోకేస్మి న్నకించి దపి దుర్లభమ్॥ ౧౨౧౪

ఉత్సాహవంతః పురుషా నావసీదంతి కర్మసు!
 ఉత్సాహమాత్ర మాగ్రిత్య సీతాం ప్రతిలభే మహి॥ ౧౨౨౪
 త్యజ్యతాం కామవృత్త త్వం శోకం సన్నయస్య పృథతః!
 ఘహాత్మానం కృతాత్మాన మాత్మానం నావబుధ్యసే॥ ౧౨౩౪

(౧౧౩౧) వియోగమువలన దుఃఖముగలుగుట లోకములో సహజమని తలంచి, దుఃఖహేతువు నుండు ప్రియలమీఁదగల విశేషమైన స్నేహమును విడువుము. జలములో తడిపిన వత్తి విశేషముగ తైలములో నానుటవల కాలి పోవుచున్నది. (అనగా, వాత్సల్యమును విడిచి చేతనుని సంరక్షించు ఉపాయ మును నాలోచించవలయునని భావము.)

(౧౧౩౨) రామా! రావణుఁడు పాతాళలోకమునకు, లేక, దానికంటె లో పలకుండు లోకమునకుఁబోయినను, సర్వప్రయత్నములతోను జీవించుడు.

(౧౧౩౩) పాపియగు ఆరాక్షసుని సమాచారమును చెలిసికొనవలయు ను. పిమ్మట, నీతను నైనను విడిచిపెట్టును. లేక, నాశమును బొందును.

(౧౧౩౪) రావణుఁడు నీతతోడ ఇంద్రుని తల్లియగు అదితిగర్భ ములోఁ బ్రవేశించినను, నీతను చెచ్చి సమర్పించక పోయినట్లులైతే, అచటికిఁ బోయి వాని జగపెడను.

(౧౧౩౫) పూజ్యుఁడా! శుభమునుగలిగించు ధైర్యమును బడయవలయును. ధైర్యమును విడువుము. కార్యమును చెరచుకొనిన పురుషులు యత్నమునేయక ఆ కార్యమును సాధించుకొనలేరు కదా.

(౧౧౩౬) పూజ్యుఁడా! ఉత్సాహమేబలమును నిచ్చును. ఉత్సాహమున కంటె గొప్ప బలములేదు. ఉత్సాహముతోఁ గూడిన వానికి లోకములో సాధ్య పడనిది యెద్దియు లేదు.

(౧౧౩౭) ఉత్సాహము గలపురుషులు కార్యసాధన విషయములో దుః ఖించరు. ఉత్సాహమునే ఆశ్రయించి నీతను కనిపెట్ట వచ్చును.

(౧౧౩౮) దుఃఖముమును తిరస్కరించి కామవిషయమైన వ్యాపారమును విడువ నిలయును. పెద్దల సహవాసముచే మంచుమనసు గలవానివిగను మిగుల ధైర్యము గలవానివిగను నిన్ను నీవు తెలిసికొనలేదు.

ఏవం సంబోధిత స్తత్ర శోకోపహతచేతనః|

న్యస్య శోకం చ మోహం చ తతో ధైర్యముపాగమత్|

సోభ్యతి కామ దవ్యగ్రస్తా మచింత్యపరాక్రమః|

రామః పంపాం మరుచిరాం రమ్య పారిష్లవమృమామ్|| ౧౨౫౪

నిరీక్షమాణ స్సహసా మహాత్మా సర్వం వసం నిర్ఘ్న రకందరాం
శ్చ ఉద్విగ్నచేతా స్సహలక్ష్మణేన విచార్య దుఃఖోపహతః
ప్రతస్థః|| ౧౨౬౪

తం మత్తమాతంగవిలాసగామీ గచ్ఛంత మవ్యగ్రమనా మ
హాత్మా! స లక్ష్మణో రాఘవ మద్రమత్తో రరక్ష ధర్మేణ బలే
న చైవ|| ౧౨౭౪

తా వృశ్యమూకస్య సమీపచారీ చరద్దదర్శాదృభతదర్శనీయా|
శాఖామృగాణా మధిప స్తరస్వీ వితత్రసే నైవ చిచ్ఛేపకించిత్||

స తౌ మహాత్మా గజమందగామీ శాఖామృగ స్తత్ర చిరం
చరంతౌదృష్ట్వా విషాదం పరమం జగామ చింతాపరీతో భయ
భారమగ్నః|| ౧౨౮౪

నుగ్రీవుడు రామఃశ్మణులను జూచి భయపడుట. . 39

(౧౨౪) దుఃఖాకాంతుడైన రామునికి లక్ష్మణుఁ డిటులచెప్పఁగా,
రామఁడు దయను వాత్సల్యమును విడిచి ధైర్యమును నవలంబించెను.

(౧౨౫) చింతించుటకు సాధ్యపడని పరాక్రమము గలవాఁడును సమ
ర్థుఁడును నగురామఁడు, మనోహరముగను చలించుచుండు వృక్షములుగ
ల పంపను దాటి పోయెను.

(౧౨౬) మహాత్ముఁ డగురామఁడు పనము నంతయు కొండనదులను
గుహలను లక్ష్మణునితోడ జూచి నీతను వెతకి ఆమె లభించనందున దుఃఖా
కాంతుడై ప్రయాణము చేసెను.

(౧౨౭) మదించిన యేనుఁగు నడకవంటి నడక గలవాఁడును రాముని
విషయమైన ప్రేమకు చంచలము లేనివాఁడును, మిగుల ధైర్యము గలవాఁడును,
నగు లక్ష్మణుఁడు జాగ్రత్త గలవాఁడై (అనఁగా, శ్రీరామునిగమన సౌందర్య
మును ననుభవించి మైమరువకుండువాడని భావము.) నీతావియోగదుఃఖము
చేఁ బీడింపఁబడి పోవుచుండు రామునికి రాజనీతిని ఆతనిబలమును దెలిపి దుఃఖము
బోగొట్టెను.

(౧౨౮) ఋశ్యమూక పర్వతము సమీపములో సంచరించుచుండువాఁ
డును, బలముగలవాఁడును, వానరులకు రాజును నగునుగ్రీవుఁడు ఒక సమయము
లో పంపాతీరములో సంచరించుచుండు ఆశ్చర్యమునుగలిగించు రూపములు గల
రామలక్ష్మణులను జూచి భయపడి, చేష్టలుడిగి యుండినను.

(౧౨౯) మహాత్ముఁడును గజమువలె గంభీరముగ నడచువాఁడును
నగునుగ్రీవుఁడు పంపాతీరములో సంచరించుచు రామలక్ష్మణులను జూచి మిగు
ల దుఃఖించి చింతాకాంతుడై మిగులభయపడెను.

త మాశ్రిమం పుణ్యసుఖం శరణ్యం స దైవ శాఖామృగసేవి
తాంతమ్ । తస్మాశ్చ దృష్ట్వా హరయోఽభిజగ్ము ర్భూజసా
రాఘవలక్ష్మణౌ తౌ॥

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - ప్రథమస్సర్గః.

ద్వితీయ స్సర్గః.

తౌ తు దృష్ట్వా మహాత్మానౌ భ్రాతృరౌ రామలక్ష్మణౌ ।
వరాముధధరా వీరౌ సుగ్రీవ శ్శృఙ్గితౌఽ భవత్ ॥ ౧
ఉద్విగ్నహృదయ స్సర్వా దిశ స్సమవలోకయత్ ॥
నవ్యతిషత కస్మింశ్చ దైశే వానరపుంగవః ॥ ౨
వై వచకే మన స్థానే వీక్షమాణో మహాతా ।
కపేః పరమభీతస్య చిత్తం వ్యవససాదహ ॥ ౩
చింతయిత్వా స ధర్మాత్మా విమృశ్య గురులాఘవమ్ ॥
సుగ్రీవం పరమోద్విగ్న స్సర్వై రనుచరై స్సహ ॥ ౪
తత స్స సచివేభ్యస్తు సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః ।
శశంస పరమోద్విగ్నః పశ్యం స్తౌ రావలక్ష్మణౌ ॥ ౫
ఏతౌ వన మిదం దుర్గం వాలిప్రణిహితౌ ధృపిం ।
ఛద్మనా చీరవననా ప్రచదంతావిహగతౌ ॥ ౬

సుగ్రీవుఁడు రామలక్ష్మణులను జూచి భయపడుట.

32

(౧౩౦౪) మిగులతేజస్సు గలరామలక్ష్మణులనుజూచి భయపడినవాడై, పుణ్యమును సుఖమును నిచ్చునదియు ఋషులు వసించుటకు తగినదియు సదానా నరులుండు మధ్యప్రదేశము గలదియు నగుమతంగుని ఆశ్రమమునకు సుగ్రీవుఁడు మొదలగు వానరులు పోయిరి.

ఇది యొకటవసర్గ.

౨ వ పర్వ.

(అవతారిక. — సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని శ్రీరామలక్ష్మణులవద్దకు యింపుట యీసర్గలో జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) మనోహరముగ నుండు శరీరము శ్రేష్ఠమైనఆయుధములు గలవీరులును అన్నదమృతులును నగురామలక్ష్మణులను జూచి సుగ్రీవుఁడు సంతోషపడెను.

(౨) వానరశ్రేష్ఠుఁడగుసుగ్రీవుఁడు భయపడి దిక్కులు చూచుచు ఒకచోట నిలువలేకపోయెను.

(౩) గొప్పబలము గలరామలక్ష్మణులనుజూచిన సుగ్రీవునికి మనసు స్థిమితపడలేదు. మిగుల భయపడిన అతని మనసు దుఃఖించెను.

(౪) కాజనీతిని నెరిగినసుగ్రీవుఁడు మంత్రులతో బలాపబలములను విచారించి (అచటనేయుండుట లేక పారిపోవుట యుక్తమాయని విచారించి యున్నట్లు) మిగులభయపడి యుండెను.

(౫) పిమ్మట, వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడొ మిగులభయపడి మంత్రులతోడ రామలక్ష్మణులను జూచుచు వారి స్వభావములను జెప్పెను.

(౬) వీరు పరివేశించుటకు సాధ్యముగాని యీవనమునకు వాలివంపున నెవచ్చియుండురు. నిజము. కపటముచే నారవస్త్రములు ధరించి యుచట్టి సంచరించుచున్నారు.

తత స్సుగ్రీవ సచివా దృష్ట్వా పరమధన్వినా |
 జన్మ ద్గిరితటా త్తస్మా దన్య చ్ఛిఖరము త్తమమ్ || ౭
 తె షీప్ర మధిగమ్యాథ యూశపా యూధపర్షభం |
 హరయో వానరశ్రేష్ఠం పరివార్యోపతస్థితే || ౮
 ఏక మేకాయనగతాః స్లవమానా గిరే ద్గిరిమ్ |
 ప్రకంపయంతో వేగేన గిరిణాం శిఖరాణ్యపి || ౯
 తత శ్శిఖామృగా సుర్యే స్లవమానా మహాబలాః |
 బభంజు శ్చ నగాం స్తత్ర పుష్పితాన్ దుర్గసంక్రితాన్ || ౧౦
 ఆప్లవంతో హరివరా సుర్వత స్తం మహాగిరిమ్ |
 మృగమార్జారశాద్దూలాం స్త్రాసయంతో యయు స్తదా || ౧౧
 తత స్సుగ్రీవసచివాః పర్యతేంద్రం సమాశ్రితాః |
 సంగమ్య కపిముఖ్యేన సర్వే పాంజలయ స్థితాః || ౧౨
 తత స్తం భయసంవిగ్నం వాలికిల్బిషశంకితమ్ |
 ఉవాచ హనుమా న్వాక్యం సుగ్రీవం వాక్యకోవిదః || ౧౩
 సంభ్రమ స్త్రభృత్తా మేష సుర్యై ర్వాలికృతే మహాన్ |
 మలయోయం గిరివరో భయం నేహ స్తి వాలినః || ౧౪
 యస్మా దుద్విగ్నచేతా స్త్వం పృదురితో హరిపుంగవ |
 తం కూరిరదర్శనం కూరిరం నేహ పశ్యామి వాలినమ్ || ౧౫

సుగ్రీవుని హనుమంతుడు సమాధానపరచుట.

36

(౭) పిమ్మట, సుగ్రీవుని మంతులు ఉత్తమమైన భయములు ధరించి యుండు రామలక్ష్మణులను జూచి ఆపర్వతము శిఖరమునుండి యింకొక శిఖరము నకుఁ బోయిరి.

(౮) వానరసేనను పరిపాలించునట్టి యామంతులు శిశుముగ్ధులగు పుత్రులు డి వానరసేనాపతులలో మొదటివాఁడుగనుండు సుగ్రీవుని జాట్టుకొనియుండిరి.

(౯) మఱియు, ఒక కొండనుండి యింకొక కొండకు దాటుచు పర్వత శిఖరములను నాడించుచు క్రవముగ నొకచోటచేరి ఏ కాకిగనుండు సుగ్రీవుని సమీపములోఁ గూడిరి.

(౧౦) పిమ్మట, గొప్పబలము గలవానరులందఱు ఒకకొండనుండి యింకొక కొండకు దాటుచు పర్వతములలో పూచియుండిన చెట్లను నాశము చేసిరి.

(౧౧) ఆవానరోత్తములు ఆగొప్పకొండను దాటుచు జంకలను అడవి పిల్లలను పులులను భయపరచుచు పోయిరి.

(౧౨) పిదప, సుగ్రీవునిమంతులు ఋశ్యమూకపర్వతముచేరి సుగ్రీవుని సమీపించి అందఱు అంజలిబంధము చేసికొని యుండిరి.

(౧౩) పిమ్మట, భయముచే దీరుడుగను వాలి కపటము సేసియుండునని శంకించియుండినవాఁడును నగు సుగ్రీవునితో, మాటలుచెప్పుటలో సమర్థుడగు హనుమంతుఁ డిటులనెను.

(౧౪) వాలివలన గలిగిన యాగొప్పభయమును నందఱు విడువఁజలయును. ఇది ఋశ్యమూకపర్వతము. వాలివలని భయ మిచటలేదు.

(౧౫) ఓ కపోత్రిహుఁడా! వాలికి భయపడి నీవు పారిపోతివి.. భయం కరమగు చూపుగలవాఁడును క్రూరుఁడును నగువాలిని నే నెఱుఁగును జూడలేదు.

౪౦ . కిష్కింధా కాండ, ౨ - వ పర్వ.

యస్మాత్తవం భయం సౌమ్య పూర్వజా త్పాపకర్మణః!
 నేహ వాలీ దుష్టాత్మా నతే పశ్యా మ్యహం భయమ్॥ ౧౬
 అహూ శాఖామృగత్వం తె వ్యక్త మేవ స్లవంగమ!
 లఘుచిత్తతనూఽత్మానం నస్థా పయసి యో మతో॥ ౧౭

బుద్ధివిజ్ఞానసంపన్న ఇంగితై స్సర్వ మాచర!
 నహ్యబుద్ధిం గతో రాజా సర్వభూతాని శాస్తి హి॥ ౧౮
 సుగ్రీవ స్తు శుభం వాక్యం శుకీత్వా సర్వం హనూమతః!
 తత శ్శుభతరం వాక్యం హనూమంత మువాచహ॥ ౧౯

దీర్ఘ బాహూ విశాలాక్షౌ శరచాపాసిధారిణౌ!
 కస్య నస్యాద్భయం దృష్ట్వా హ్యేతౌ సురసుతోపమా॥ ౨౦
 హాలిప్రణిహితా వే తౌ శంకే హం పురుషోత్తమా!
 రాజానౌ బహుమిత్రాశ్చ విశ్వాసా నాత్ర హి క్షమః॥ ౨౧

అరయశ్చ మనుష్యేణ విజ్ఞేయా శ్చన్నచారిణః!
 విశ్వస్తానా మవిశ్వస్తా రంధ్రేషు ప్రహరంతి హి॥ ౨౨
 కృత్యేషు వాలీ మేధావీ రాజానౌ బహుదర్శనాః!
 భవంతి పరహంతార సైజ్ఞేయాః పాకృతై ర్నరైః॥ ౨౩

సుగ్రీవుఁడు హనుమంతునికి రాజనీతి నెలుపుట.

౪౧

(౧౬) ఓ సౌమ్యుఁడా! జ్యేష్ఠుఁడును, పాపియును నగువాలివలన నీకు భయముగలుగదు. దుష్టుఁడగు అట్టివాలి యిచటికి రాఁడు. కనుక నేభయములేదు.

(౧౭) చపలచిత్తుఁడవగుటచే నీకు మంచి విచారణలో బుద్ధిలేనందున, ఓ వానరుఁడా! నీశాఖామృగత్వము వ్యక్తమగుచున్నది. అయ్యో.

(౧౮) సామాన్యజ్ఞానము విశేషజ్ఞానముతోఁగూడి పరుల అభిప్రాయమును దెలిసికొని పనులునేయవలయును. బుద్ధి విజ్ఞానము ఇంగితము లేనిరాజు ప్రజలను రక్షించనేరఁడు.

(౧౯) హనుమంతుఁడు చెప్పిన యుక్తియుక్తమగు మాటలు సుగ్రీవుఁడు విని, పిమ్మట, అతనితో నిటుల మంచిమాటలు చెప్పెను.

(౨౦) పొడవైన చేతులుగలవారును, విశాలమైన నేత్రములుగలవారును, బాణములు భనుస్సులు ఖడ్గములుగలవారును, దేవకుమారులలో సములుగనుండు వీరిని జూచి యెఱికి భీతికలుగ కుండును.

(౨౧) వాలిపంపినందుననే వీరు వచ్చియున్నారు. వీరు పురుషోత్తములని తలంచుచున్నాను. రాజులకు మిత్రుల నేకు లుందును. వీరిని మరము నమ్మరాదు.

(౨౨) కపటవేషము ధరించి సంచరించుచుండు శత్రువులను, శత్రువులుగలవాఁడు తెలిసికొనవలయును. ఏలననఁగా, నమ్మియుండిన శత్రువుకు ప్రమాదము గలిగివుండు నమ్మకములేని శత్రువులతని జంపుదురు.

(౨౩) వాలి పనులునేయుటలో మిగుల దీర్ఘాలోచనగలవాఁడు. ఏలననఁగా, రాజులు అనేక ఉపాయములను నెరిగినవారు. శత్రువులను జంపుదురు. అట్టి రాజుల స్వభావమును దీనిమైన వేషమునుధరించి పోయి కనిపెట్టవలయును.

తౌ త్వయా ప్రాకృతే నైవ గత్వా జ్ఞేయా స్లవంగమః
ఇంగితానాం ప్రకారైశ్చ యావద్యాభాషణేన చ॥ ౨౪

లక్షయస్య తయో ర్భావం ప్రహృష్టమనసా యది
విశ్వానయ స్పృశంసాభి రింగితైశ్చ పునఃపునః॥ ౨౫

మమైవాభిముఖం స్థిత్యా పృచ్ఛ త్వం హరిపుంగవః
ప్రయోజనం ప్రవేశస్య వనస్యాస్య ధనుర్ధరా॥ ౨౬

శుద్ధాత్మానా యది త్వే తౌ జానీహి త్వం స్లవంగమః
వ్యాభాషితైర్వా విజ్ఞేయా స్యా ద్దుష్టాదుష్ట తా తయోః॥ ౨౭

ఇ త్వేవం కపిరాజేన సంప్రీతో మారుతాత్మజః
చకార గమనే బుద్ధిం యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ॥ ౨౮

త ధేతి సంపూజ్య వచస్తు తస్య త త్కపే న్సుభీమస్య దురాసద
స్య చ॥ మహానుభావౌ హనుమా న్సయౌ తదా స యత్ర
రామోఽతిబలశ్చ లక్ష్మణః॥ ౨౯

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - ద్వితీయసర్గః

హనుమంతుఁడు రామునివద్దకుఁ బోవుటకుఁ యత్నించుట. ౪౩

(౨౪) ఓ వానరుఁడా! నీవు ప్రాకృతవేషము ధరించియే అచటికిఁబోయి భావమును బ్రకాశింపజేయు కాయక వ్యాపార భేదములచేతను సౌమ్య సౌమ్య లక్షణములచేతను, పరస్పర సంభాషణములచేతను వారిని కనిపెట్టవలయును.

(౨౫, ౨౬) హిరి భావములను గనిపెట్టుము. శుద్ధమైన మనసుగలవారుగ వారుండినటులైతే, అప్పుడు, స్తోత్రములతోను తదనుకూలమైన కాయక వ్యాపారములతోను మరియు మరియు వారికి నమ్మకముగలిగించుచు, నాకుఅభిమానిముగ నే యుంచుకొని, ధనుసును ధరించుకొని యిచటికి వచ్చినందుకు కారణమును, ఓవానర శ్రేష్ఠుఁడా! అడుగుము.

(౨౭) హనుమంతుఁడా! వీరు పరిశుద్ధమైన మనసుగలవారుగనుండినటులైతే, మరియు, వారి శుద్ధాశుద్ధ స్వభావములను వారిమాటలద్వారా గ్రహింపుము.

(౨౮) ఈవిధముగ వానర రాజును సుగ్రీవుఁడు ఆహ్వానించగా వాయు పుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణులుండుచోటికిఁ బోవుటకు యత్నించెను.

(౨౯) మిగుల భయమును గలిగించువాఁడును, శత్రువులు తిరస్కరించుటకు సాధ్యపడనివాఁడును నగుసుగ్రీవునిమఱును గౌరవించి, అటులనే చేయునటులచెప్పి, గొప్ప మహిమ గలహనుమంతుఁడు మిగులబలశాలు రగురామలక్ష్మణులుండుచోటికిఁ బోవుటకు యత్నించెను.

తృతీయ సర్గః

వచో విజ్ఞాయ హనుమాన్ సుగ్రీవస్య మహాత్మనః।
పర్వతా దృశ్యమూకాత్తు పుష్టవే యత్ర రాఘవౌ॥ ౧

కపిరూపం పరిత్యజ్య హనుమా న్మారుతాత్మజః।
భిక్షురూపం తతో భేజే శతబుద్ధితయా కపిః॥ ౨

తత స్స హనుమా న్వాచా శ్లక్ష్యయా సుమనోజ్ఞయా।
వినీతవ దుపాగమ్య రాఘవౌ ప్రణిపత్య చ॥ ౩
ఆబభాషే తదా వీరౌ యథావ త్ప్రశశంస చ॥ ౩౪

సన్యాసి వేషము ధరించి హనుమంతుడు రామునివద్దకుబోవుట. ౪౫

3 వ సర్గ.

(అవతారిక. — ఈకాండయొక్క మొదటిసర్గలో, కొందరు చేతనలు భగవంతుని కైంకర్యముచేసి నిత్యానందిమును ననుభవించుచుండగా, కొందరు విషయాంతరములలో మనసుంచియుండుటచూచి భగవంతుఁడుకరుణించుచున్నాడని చెప్పబడినది. రెండవసర్గలో భగవద్భక్తిలేనగున దండన గలుగునని భయపడియుండు చేతనఁడు భగవంతునియందు మనసుంచి, అతనికభిముఖుడగుట చెప్పబడినది. ఈ మూడవసర్గలో, భగవంతుని బడయుటలో హేతువుగ నుండు ఆచార్యకృత్యము దెలుపబడుచున్నది.)

(౧) హనుమంతుఁడు మహాత్ముడగు సుగ్రీవుని అభిప్రాయము తెలిసికొని ఋశ్యమూక పర్వతమునుండి రామలక్ష్మణులు లుండుచోటికి గంతుచేసిపోయెను.

(౨) వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు వానర రూపమును విడిచి, వంచిండుటకు కోరిక గలిగియుండుటచే, సన్యాసివేషము ధరించెను.

(3, 34) పిమ్మట, హనుమంతుఁడు వినయముతో సమీపమునకుఁ బోయి వారికి నమస్కరించి మృదువుగను, అర్థముచే రమ్యముగను నుండుమాటలుచెప్పి, పీఠులగు రాఘవలక్ష్మణులను పరమార్థముగ స్తోత్రము చేసెను. (ఈశ్లోకములలో సన్యాసి వేషముధరించిన హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణులకు నమస్కరించినటుల చెప్పబడినది. కనుక, లోకములలో సన్యాసిగ నుండువాఁడు గృహస్థునికి నమస్కారముచేయవచ్చునని యేర్పడుచున్నది. సన్యాసి, గృహస్థునికి నమస్కారము సేయ కూడదను నిషేధవాక్యములు అజ్ఞాఁడగు గృహస్థునికే అన్వయించునని తెలిసికొనవలయును. కాపాయదండమాత్రముచేతనే పూజ్యుఁడుగ నుండుయతి జ్ఞానముచే అధికులుగ నుండు గృహస్థాదులకు నమస్కారము సేయకపోయినటులై ఏప్రకారాం జ్ఞానతోజ్ఞేప్రస్థి' అను మనువచనమునకు విరోధమువచ్చును. మరియు, సన్యాసి

సంపూజ్య విధివ ద్వీగో హనుమా న్తారుతాత్మజః॥
ఉవాచ కామతో వాక్యం మృదుసత్యపరాక్రమా॥ ౪౫

రాజన్ దేవప్రతిమా తాపసా సంశితవ్రతౌ॥
దేశం కథ మిమం ప్రాప్తా భవంతౌ వరవర్జినౌ॥ ౫౫

త్రాసయంతౌ మృగగణా నన్యాంశ్చ వనచారిణః॥
పంపాతీరరుహా న్స్వప్నా న్స్వప్నమాణౌ నమంతతః॥ ౬౫

ఇమాం నదీం శుభజలాం శోభయంతౌ తపస్వినౌ॥
ధైర్యవంతౌ సువర్ణాభౌ కౌ యువాం చీరవాససౌ॥ ౭౫

హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులను స్తోత్రమునేయుట.

౪౭

గృహస్థునికి నమస్కరించరాదని మనువు చెప్పలేదు. అత్యద్భుతముగు రామలక్ష్మణుల రూపసందర్శనముచే విస్మితుడై, అతడు ధరించిన సన్యాసి రూపమును మరచి హనుమంతుడు నమస్కరించెనని చెప్పట యుక్తియుక్తముకాదు. ఇదియు పక్రమమునకు విరోధముగ నుండును. ఇంగితాదులచే రామలక్ష్మణుల యభిప్రాయములను దెలిసికొనుటకే యితని సుగ్రీవుడు పంపెను. అట్టిసంధిలో నిట్టి సచివధురంధరుడగు హనుమంతుడు తనని స్వరూపమును మరచి యిటులచేసియుండుననుట తగదు. కొందరు భిక్షుశబ్దమునకు బ్రహ్మచారియని యర్థము యచటచెప్పుదురు. అదిసరికాదు. బ్రహ్మచారిగ నుండి హనుమంతుడు బ్రహ్మచారివేషము ధరించెననుట యుక్తముకాదు.)

(౪౫)వీరుండును వాయుపుత్రుండును నగుహనుమంతుడుకాస్తోత్రపకారము వీరినిఁబూజించి సత్యమైన పరాక్రమము గలరామలక్ష్మణులతో సుగ్రీవుడుచెప్పినదానికి విరోధములేక యితనియిప్పకారము మృదువుగ నిటుల నెను.

(౪౫, ౬౫) వృగములను వనములో సంచరించుచుండు యితగులను భయపెట్టువారును, నలుపక్కల పంపాతీరములోనుండు వృక్షములను జూచువారును నగుమీరు మిగుల అందముగ రూపము గలిగి యున్నారు. అందుచేతనే రాజన్యులతోను దేవతలతోను సమానులుగను ఉగ్రమైన వృతముధల వారుగను నుండు మీరు ఋషివేషముధరించి యిట్టిదుర్గమునుగూర్చిదేవమున కెందును వచ్చితిరి.

(౭౫, ౮౫, ౯౫, ౧౦౦) మనోహరమగుజలము గలయాపంపాసరసులేజగ్గుచేఁ బ్రకాశింపఁజేయువారుగను, ఋషివేషములుధరించియుండువారుగను, ధీరులుగ నుండువారుగను, బంగారువంటి దేహకాంతిగలవారుగను, నారవస్త్రములు ధరించినవారుగను, మార్గాయాసముచే నిట్టూర్పు విడుచుచుండువారుగను, ఉత్తమ

రూ

కిష్కింధా కాండ, 3 - వ పర్వ.

నిశ్వసంతో వరభుకౌ వీడయంతా విమాఃప్రజాః|

సింహవిప్రీక్షితౌ వీరౌ సింహతిబలవిక్రమా|| ౮౪

శక్రచాపనిభే చాపే గృహీత్వా శత్రుసూదనౌ|

శ్రీమంతౌ రూపనంపన్నౌ వృషభశేష్ఠవిక్రమా|| ౯౪

హస్తహస్తాపమభుకౌ ద్యుతిమంతౌ నరర్షభౌ|| ౧౦

ప్రభయా పర్వతేంద్రోయం యువయౌ రవభాసితః|| ౧౦౪

రాజ్యర్థా వమరప్రభౌ కథం దేశ మిహగతౌ|

పద్మపతేక్షిణౌ వీరౌ జటామండలధారిణౌ|| ౧౧౪

అన్యోన్యసదృశౌ వీరౌ దేవలోకా దివాగతౌ|

యదృచ్ఛయేవ సంప్రాప్తౌ చంద్రసూర్యౌ వసుంధరామ్|| ౧౨౪

విశాలవక్షసౌ వీరౌ మానుషా దేవరూపిణౌ|

సింహస్కంభౌ మహూత్సాహౌ సమదావివర్జ్యమామ్|| ౧౩౪

ఆయతాశ్చ సువృత్తాశ్చ బాహవః పరిఘోషమాః|

సర్వభూషణభూషార్థాః కిమర్థం నవిభూషితాః|| ౧౪౪

ఉభౌ యోగ్యావహం మన్యే రక్షితుం పృథివీమిమామ్|

ససోగరవనాం కృత్స్నం వింధ్యమేరు విభూషితామ్|| ౧౫౪

హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో స్వభాషించుట. ౪౯

మగు భుజములు గలవారుగను, పక్షులు మృగములు మొదలగుజంతువులను బీజించువారుగను, సింహమువంటి చూపుగలవారుగను, వీరులుగను, సింహముకంటె హెచ్చినబలము పరాక్రమము గలవారుగను, ఇంద్రునిధనుసువంటి ధనుసును ధరించి శత్రు సంహారము సేయువారుగను, శ్రీమంతులుగను, రూపసంపద గలవారుగను, శ్రేష్ఠమైన వృషభమువంటి పరాక్రమము గలవారుగను యేనుఁగుతోఁ డమువంటి భుజములుగలిగి స్రుకాశించుచుండు వారుగనునుండు పురుష శ్రేష్ఠులగు మీరెవరు.

(౧౦౪) ఈఋశ్యమూక పర్వతము మీకాంతిచే నెలుంగుచున్నది.

(౧౦౫) దేవతలవంటి పరాక్రమముగలవారును, దేవలోకమునుండి వచ్చినవీరులుగనుండువారును, పద్మమురేకులవంటి నేత్రములు గలవారును, జడలు కమండలములు ధరించినవారును, రాజ్య పరిపాలనముసేయుటకుఁ దగియుండు వారునునగు మీగు యాప్రదేశమున కెందుకువచ్చితిరి.

(౧౦౬, ౧౦౭) ఒకరినొకరు పోలియుండువారును, దేవలోకమునుండి వచ్చిన వీరులుగనుండువారును, భూమికి స్వేచ్ఛగ దిగివచ్చిన సూర్య చంద్రులవలె నుండువారును, విశాలముగనుండు రొమ్ముగలవారును, వీరులును, దేవతలవలెనుండు మనుజులును, సింహమువంటి మెడగలిగి మిగులఉత్సాహము గలవారును, ముదించిన అపొతుయెద్దులవలె నుండువారును, నగుమీరు యిచ్చట్టికెందుకు వచ్చితిరి.

(౧౦౮) సోకాశులవరకు వ్రేలుచుండు, బలిసి గుండ్రముగనుండు మీ బాహువులు పరిపూయుధములవలె నున్నవి. సకల విధములగు అభరణములకు భూషణముగనుండదగిన యాభరణము లెందుకు అలంకరింపఁబడలేదు.

(౧౦౯) వింధ్య మేరుపర్వతములతో నలంకరింపఁబడి, సుమద్రముతోను పనములతోను గూడియుండు యీ భూమినంతయు పరిపాలించుటకు మీరు తగిన వారని తలంచెదను.

౫౦ . . . కిష్కింధా కాండ, ౩ - ప స ర్గ.

ఇమేచ ధనుషీ చిత్రే శ్లఙ్ఘ్యై చిత్రానులేపనే|

ప్రకాశే తే యథేంద్రస్య వజ్రే హేమవిభూషితే|| ౧౬౪

సంపూర్ణా నిశితై ర్బాణైః స్తూణాశ్చ శుభదర్శనాః|

జీవితాంతకరైః స్థూరైః శ్వేనద్భి రివ పన్నగైః|| ౧౭౪

మహాప్రమాణౌ విస్తీర్ణౌ తప్తహాటకభూషితౌ|

ఖడ్గావేతౌ విరాజేతే నిర్ముక్తౌ వివ పన్నగౌ|| ౧౮౪

ఏవం మాం పరిభాషంతం కస్మా దై వనాభిభాషభః|| ౧౯

సుగ్రీవోనామ ధర్మాత్మా కశ్చి ద్వానరయూధపః|

వీరో వినికృతో భ్రాత్రా జగ ద్భివతి దుఃఖతః|| ౨౦

పాప్తో హం పేషిత స్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|

రాజ్ఞా వానరముఖ్యానాం హనూమా న్నామ వానరః|| ౨౧

యవాభ్యాం సహ ధర్మాత్మా సుగ్రీవ సృశ్య మిచ్ఛతి|

తస్య మాం సచివం విత్తం వానరం పవనాత్మజమ్|| ౨౨

భిక్షురూప ప్రతిచ్ఛన్నం సుగ్రీవ ప్రియకామ్యయా|

ఋశ్యమూకా దిహ పాప్తం కామగం కామరూపిణమ్|| ౨౩

హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో సభాపించుట. ౫౧

(౧౬౪) ఆశ్చర్యమును గలిగించునట్టి, స్నిగ్ధముగనుండు, ధంగు బూతుఁ బడిన, యీధనునులు బంగారుకట్లతో నలంకరింపఁబడిన వజ్రాయుధమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నవి.

(౧౬౫) మనోహరముగనుండు యాయంబులపొదలు కరకులవిగను ! పాణమును హరించగలవిగను, భయంకరములుగను, బుస పెట్టుచుండు పాములవలె నుండు బాణములతో నిండియున్నవి.

(౧౬౬) మిగుల పొడవుగను, లావుగను, పుటము వేసిన బంగారు కట్లుతో నలంకరింపఁబడినవిగనునుండు మీరుధరించిన యీ కత్తులు కుబుసము విడిచిన సర్పమువలె వెలుంగుచున్నవి.

(౧౬౭) ఈవిధముగఁ బలుకుచుండునాతో మీరేల మాటలాడకున్నార.

(౨౦) (అవతారిక.— తన నాకౌన్మవమునుజూచి మాటలాడుకుడినరామలక్ష్మణులతో హనుమంతుఁడేఅతఁడు వచ్చినకార్యమును దెలుపుకొనుచున్నాఁడు.)— వీరుఁడును ధర్మాత్ముఁడును నగునుగ్రీవుఁడను, ఒక వానరరాజు, అన్నచే పంచింపఁబడి దుఃఖితుఁడై భూమిలోఁ దిరుగుచున్నాఁడు.

(౨౧) వానరులకు రాజును మహాత్ముఁడును నగునుగ్రీవుఁడు పంపగానే నిచటికి వచ్చితిని. నాపేరు హనుమంతుఁడు. వానరుఁడను.

(౨౨, ౨౩) ధర్మాత్ముఁడగు నుగ్రీవుఁడే మీ చెలిమి గోరుచున్నాఁడు. నుగ్రీవునికి మేలునేయుటకై సన్యాసిరూపము ధరించినవాఁడును, ఋశ్యమూకమునుండి యిచటికి వచ్చినవాఁడును, కోరినవోటికిఁ బోగలవాఁడును కోరినరూపమును దాల్చగలవాఁడును, వాయుదేవుని పుత్రుఁడను, వానరుఁడును, పృథ్విధుఁడును నగు నేను అతని మంత్రిగనున్నాను.

౫౨

కిష్కింధా కాండ, ౩ - వ శర్ల.

ఏవ ముక్త్యా తు హనుమాంస్తా వీరా రామలక్ష్మణౌ |
వాక్యజ్ఞౌ వాక్యకుశలః పున ర్నోవాచ కించన || ౨౪

ఏత చ్చుత్వా వచ స్తస్య రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ |
ప్రహృష్టనదన శ్శ్రీమా న్భారతరం పార్శ్వతస్థితమ్ || ౨౫

సచివ్రాఽయం కపీంద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః |
త మేవ కాంక్షమాణస్య మమాంతిక ముపాగతః || ౨౬

త మభ్యభాష సామిత్రే సుగ్రీవసచివం కపిమ్ |
వాక్యజ్ఞం మధురై ర్వాక్యైః స్నేహాయుక్త మరిందమ || ౨౭

నాఽస్మగ్ద్వేద విసేతస్య నాఽయజుర్వేదధారిణః |
నాఽసామవేదవిదుష శ్శుక్య మేనంపభాషితుమ్ || ౨౮

హనుమంతుని పాండిత్యమును రాముడు క్లాపించుట. ౫౩

(౨౪) వీరులును, మాటలసాంపు గగ్గిసించ గలవాడును నగు రామలక్ష్మణులతో మాటలు పలుకుటలో సమర్థుడగు హనుమంతుఁ డిటుల చెప్పివిరమించెను.

(౨౫) హనుమంతుని మాటలు విని, క్రీమంతుడగు రాముఁడు మిగులసంతోషించివచ్చాడై ప్రకృతననుండు లక్ష్మణునితో నిటు లనెను.

(౨౬) ఇతఁడు కపిశ్రేష్ఠుఁడును మహాత్ముఁడును నగుసుగ్రీవుని మంత్రి. సుగ్రీవుని సమాగమనమునే గోరుచుండు మనవద్దకు వచ్చెను.

(౨౭) (అవతారిక.—పెరరాజు మంత్రితో రాజు సంభాషించరాదని రాముఁడు లక్ష్మణుని కిటుల హనుమంతునితో మాడలాడవలయునని చెప్పెను) ఓలక్ష్మణా! మాటలప్రయోగమును నెఱింగినవాఁడును, సుగ్రీవుని యెడలను నా యెడలను మిగుల ప్రీతిగలవాఁడును, అతనికి మంత్రియ్యను నగు యీకపితో, ఓ శత్రు సహారకుఁడా! ఇంపుగనుండు మాటలచే సంభాషింపుము.

(౨౮) ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదములలో శిక్షలేని చానికి యిట్లు భాషించుటకు సాధ్యపడదు. (అనగా, హనుమంతుఁడు రామ లక్ష్మణులతో సంభాషించుకపుడు 'ఉభాయోగ్యావహం మన్యే' ఇత్యాది శ్లోకము లలో సృష్టిస్థితి సంహార కర్తృత్వము నెప్పెను. ఈ యభిప్రాయము ఋగ్వేద వితరేయఉపనిషత్తులలోనున్నది. ఈ వేదము దెలియనిచాఁడిట్లు చెప్పుటకు సాధ్య పడదు, 'మానుషేదేవరూపిణో' ఇత్యాదిశ్లోకములచే భగవంతుని అవతార రహస్యమును హనుమంతుఁడు తెలిపెను. యజుర్వేదాంతర్గతమైన తైత్తిరీయాపనిషత్తులలో 'అజాయమానో బహుధా విజాయతే' అని యున్నది. ఈ వేదమును నెరుంగనివాఁడిట్లు చెప్పలేడు, 'ధైర్యవంతో మవర్ణాభా' 'ప్రవృత్తేక్షణా'. ఇత్యాది శ్లోకములచే భగవంతునికి సగుణత్వమును స్వరూపత్వమును హనుమంతుఁడు చెప్పెను.

న్యూనం వ్యాకరణం కృత్స్నమనేన బహుధాశ్రితమ్|

బహువ్యాహరతానేన నకించి దపశబ్దితమ్|| ౨౯

న ముఖే నేత్రీయో ర్వాపి లలాటేచ భ్రువౌస్తథా|

అన్యైష్వ పి చ గాత్రేషు దోష స్సంవిదితః క్వచిత్|| ౩౦

అవిస్తర మసందిగ్ధ మవిశంబిత మశ్రితమ్|

ఉరస్థు కంఠగం వాక్యం వర్తతే మధ్యమే స్వరే|| ౩౧

సంస్కారకృమసంపన్నా మద్భ్రుతా మవిశంభితామ్|

ఉచ్చాయతి కల్యాణీం వాచం హృదయహారి మ్|| ౩౨

హనుమంతుని పాండిత్యమును రాముఁడు శ్లాఘించుట. ౫౫

ను. ఈయభిప్రాయము ఛాందోగ్య ఉపనిషత్తులలో 'అధయవహో ఆంతరాదిత్యే' 'ఆక్షిణీ' అని చెప్పబడి యున్నది. ఈ వేదమును నెరుంగనివాడిట్లు చెప్పలేడు. కనుక, హనుమంతుఁ డీమూఁడు వేదము లెరింగినవాఁడని నిర్ధారణ చేయఁబడినది. అధర్వణ వేదమును నధ్యయనము చేయవలయునని విధిలేనందున యిది ప్రస్తాపింపఁ బడలేదు. ఈ శ్లోకములో నితనికి వేదాధ్యయనము చెప్పబడినది)

(౨౯) ఇతఁడు అనేకసార్లు వ్యాకరణము నంతయు బాగుగ విచియున్నాఁడు. విశేషముగ సంభాషించినను యితఁడు కొంచెమైనను అపశబ్దమును బలుకలేదు. (ఈ శ్లోకములో హనుమంతునికి అంగాధ్యయనము చెప్పబడినది)

(౩౦) ముఖములలోను నేత్రములలోను లలాటములలోను కనుబొమలలోను ఇతర అవయవములలోను మాటలు బలుకునపుడు కొంచెమైనను వికారముగపడలేదు.

(౩౧) శబ్దబాహుళ్యము లేక, పద వర్ణ సంజేహము లేక, మాటలందు వాని ఆశక్తిని దెలుపునట్లు మాటలనుధ్య సావకాశములేక, మిగులత్వరగ మాటలాడినచో విసువానికి ఆర్థముకాదు. కనుక అట్టి త్వరలేక, హృదయమునుండి మంద్రస్వరముతో కంఠస్వరములతో బ్రవేశించి మన్యమస్వరములలో నితనిమాటలు నిలిచి యున్నవి.

(౩౨) వ్యాకరణ జ్ఞానముచే గలిగిన శబ్దబుద్ధితోను వ్యక్తమైన అక్షరములతో గూడినట్టివియు, మిగుల వేగములేక, మిగుల సావకాశములేక ఉండునవియు, హరికొన్ని మంచి గుణములతోఁ గూడినవియు, మధురమై హృదయమును నపహరించు చుండునవియు నగుమాటలు చెప్పచున్నాఁడు. (మాధుర్యము అక్షరవ్యక్తి పదచ్ఛేదము అత్వరధైర్యములయితో గూడియుండుట, యీ యారును మాట లుచ్చరించుటలో నుండవలయును.)

అనయా చిత్రయా వాచా త్రిస్థానవ్యంజనస్థయా |
 కస్య నారాధ్యతే చిత్త ముద్యతాసే రరే రపి || ౩౩
 ఏవం విధౌ యస్య దూతో నభవే త్సార్థివస్యతు |
 సిద్ధ్యంతి హి కథం తస్య కార్యాణాం గతయోఽనఘ || ౩౪

ఏవం గుణగణై ర్యుక్తా యస్య స్యుః కార్యసాధకాః |
 తస్య సిద్ధ్యంతి సర్వార్థా దూతవాక్యప్రచోదితాః || ౩౫
 ఏవ ముక్త స్తు సౌమితి స్సుగ్రీవసచివం కపిమ్ |
 అభ్యభావత వాక్యజ్ఞో వాక్యజ్ఞం పవనాత్మజమ్ || ౩౬
 విదితా నౌ గుణా విద్యౌ సుగ్రీవస్య మహాత్మనః |
 తమేవ చావాం మార్గావ స్సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్ || ౩౭
 యథా బ్రవీషి హనుమత్ సుగ్రీవవచనా దిహ |
 త త్తథా హి కరిష్యామౌ వచనా త్తవ సత్తమ || ౩౮
 త త్తస్య వాక్యం నిపుణం నిశమ్య పృహృష్టరూపః పవనాత్మ
 జః కపిః | మన స్సమ్రాధాయ జయోపవస్తౌ సఖ్యం తదా
 కర్తు మియేష తాభ్యామ్ ||

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - తృతీయసర్గః

లక్ష్మణుఁడు హనుమంతునితో సంభాషించుట.

౫౩

(౩౩) ఆశ్చర్యమును గలిగించునవియు, శిరసు ఊరస్సు కంఠము ఆను
మూఁడు స్థానములలో నుండి ఉదాత్త అనుదాత్త స్వరిత స్వరూపముగ వెడలు
చుండునవియునగు, యీ (హనుమంతుని) మాటలచే యెవని మనసు సంతోషపరచ
బడదు; నరకుటకు కత్తియొత్తుకొని వచ్చిన క్షౌర్యం డగు శత్రువుయొక్క మన
సును గూడ యిట్టి మాటలు సంతోష పరచును. (ఈనాలుగు శ్లోకము
లలో శిక్షాధ్యయనము చెప్పబడినది.)

(౩౪) ఓ పాపరహితుడా! ఇట్టి దూతరాజువ లేనియెడల అతని కా
ర్యము లెటుల సంఘటించును.

(౩౫) ఇట్టి గుణగణములతోఁ గూడి కార్యములు సాధించగల దూత రా
జులకు ఉండినట్లులేతే, వారికి సకలకార్యములు సిద్ధించును.

(౩౬) ఇటుల శ్రీరాముఁడు చెప్పఁగా, మాటలస్వారస్యమును నెరింగిన
లక్ష్మణుఁడు, అట్టి స్వారస్యమును నెరింగినట్టి వాయు పుత్రుఁడును సుగ్రీవుని
మంత్రియునగు హనుమంతునితో సంభాషించెను.

(౩౭) ఓ పండితుడా! మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవుని గుణములను మేము వి
నియోగము. వానర రాజగు ఆ సుగ్రీవుని మేము వెతుకుచు వచ్చితిమి.

(౩౮) (ఈ శ్లోకములో ఆచార్యుల అనుగ్రహమునకుఁ బాత్రులైయుం
డువారి మనోరథములను వారి ద్వారా సఫలము చేయఁబడునని భగవంతుని
ప్రతిజ్ఞ చెప్పబడినది.) హనుమంతుడా! సుగ్రీవుని మాటలుగ నీ విచట చెప్పి
న ప్రకారము, ఓ యుత్తముడా! మేము సేసెడిము.

(౩౯) శ్రేష్ఠముగ నుండు లక్ష్మణుని మాటలు విని మిగల సంతోషము
గలవాఁడును వాయుపుత్రుఁడును నగు హనుమంతుఁడు మనసును సమాధానపర
చుకొని, వానిని గెలుచు నిమిత్తమై, రామలక్ష్మణులతో సుగ్రీవునికి సేనాధ్యక్షు
గలిగించుటకు అభిప్రాయ పడెను.

చ తు స్స ర్గః

తతః పృహృష్టో హనుమాన్ కృత్యవా నితి ద్వచః |
 శ్చుత్వా మధురసంభాషం సుగ్రీవం మనసాగతః || ౧
 భవ్యై రాజ్యాగమ స్తస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః |
 య దయం కృత్యవా న్భ్రాతృః కృత్యం చై తదుపాగతః || ౨

తతః పరమసంహృష్టో హనుమాన్ స్తవగర్వభః |
 పృథ్వీవాచ తతో వాక్యం రామం వాక్యవిశారదః || ౩
 కిమర్థం త్వం వనం ఘోరం పంపాకాననమండితమ్ |
 ఆగత స్సానుజో దుర్గం నానావ్యాళమృగాయుతమ్ || ౪

తస్య తద్వచనం శ్చుత్వా లక్ష్మణో రామచోదితః |
 ఆచచక్షే మహాత్మానం రామం దశరథాత్మజమ్ || ౫
 రాజా దశరథో నామ ద్యుతిమా స్థర్మవత్సలః |
 చాతుర్వర్త్యం స్వశర్రేణ నిత్యమే వాభ్యపాలయత్ || ౬

న ద్వేష్టా విద్యతే తస్య న చ స ద్వేష్టి కంచన |
 న చ సర్వేషు భూతేషు పితామహ ఇవా పరః || ౭

౪ వ సర్గ.

(అవతారిక.— ఈసర్గలో ఆచార్యుని ద్వారా భగవంతునికి చేతన లాభము గలుగుట చెప్పబడుచున్నది)

(౧) పిమ్మట, హనుమంతుడు మధురమైన సంభాషణతోఁ గూడిన లక్ష్మణుని మాటలు విని, సుగ్రీవుని ద్వారా రాముని కొకపని కావలసి యున్నదని, మిగుల సంతోషించి సుగ్రీవుని స్మరించెను.

(౨) పిమ్మట, వానరకేఠ్ఱుడును మాటలాడుటలో సమర్థుడును నగు హనుమంతుడు మిగుల సంతోషించి రామునితో నిటులనెను.

(3,౪) రామా! భయంకరముగను పంపయొక్క ఉపవనములచే అలంకరింపఁ బడినదిగను బ్రవేశించుటకు సాధ్యము కానిదిగను నానావిధములగు పాములు మృగములతో నిండినదిగను నుండు దండకావనమునకు తమ్మునితోడ యెందుకు వచ్చితివి.

(౫) హనుమంతుని ప్రశ్నను విని లక్ష్మణుడు, రామునిచే పేర్కొనఁబడినవాఁడై, శ్రీరాముఁడు మహాత్ముడు. దశరథుని పుత్రుఁడు. అని చెలిపెను.

(౬) తేజోవంతుడును ధర్మమునందు ప్రీతిగలవాఁడును నగుదశరథుఁడను పేరుగల రాజు షట్రియ ధర్మముచే నాలుగు వర్ణముల ప్రజలను సదా పరిపాలించుచుండెను.

(౭) అతని ద్వేషించువాడు లేడు. ఎవరిమీదను నతనికి ద్వేషములేదు. అతఁడు సకలప్రాణుల విషయములలోను రెండవ బ్రహ్మవలె హితకుఁడుగ నుండెను.

౬౦ కి స్మి ర్న ధా కాం డ, క - వ స ర్గ.

అగ్నిప్రోమాదిభి ర్వజ్జై రిష్టవా నా వృదక్షిణైః॥ ౭౪

తస్యా యం పూర్వజః పుత్రో రామోనామ జనై శ్శుతః॥
శరణ్య స్సర్వభూతానాం పితృ ర్నిర్దేశపారగః॥ ౮౪

వీరో దశరథస్యాయం పుత్రతాణాం గుణవత్తమః॥
రాజలక్షణసంపన్న స్సంయుక్తో రాజసంపదా॥ ౯౪

రాజ్యాన్భృష్టో వనే వస్తుం మయా సార్థ మిహాగతః॥ ౧౦
భార్యయాచ మహతేజా స్సీతయానుగతో వశీ॥
దినక్షయే మహతేజాః పృథయేవ దివాకరః॥ ౧౧

అహ మస్యావరో భ్రాతా గుణై ర్దాస్యమివాగతః॥
కృతజ్ఞస్య బహుజ్ఞస్య లక్ష్మణో నామ నామతః॥ ౧౨

సుఖార్హస్య మహార్హస్య సర్వభూతహితాత్మనః॥
విశ్వరౌఢ చ హీనస్య వనవాసాశ్శితస్య చ॥ ౧౩

లక్ష్యములు రాముని గుణములను హస్తమంతునికే దెలుపుట. ౬౧

(౭౪) పరిపూర్ణమైనదక్షిణగల అగ్నిహోమాది యాగములను సతండు చేసియుండెను.

(౮౪) ఇతడు ఆతని పెద్దకొడుకు. ఇతని పేరు రాముడు. సామాన్యమైన జనులకు కూడ తెలిసిన వాడు. సకల పార్శ్వాణికోటిని రక్షించు వాడు. తండ్రి ఆజ్ఞ నుపూర్తిచేయువాడు.

(౯౪) వీరుండగు యితడు ధశరథునికొడుకులలో మిగుల గుణవంతుడు. రాజలక్షణములతోను, రాజ సంపదతోను గూడియున్నాడు.

(౧౦,౧౧) గొప్పతేజస్సు గల జితేంద్రియుండగు నితడురాజ్యభ్రష్టుడై, గొప్ప తేజస్సు గల నూహ్యుడు సాయంకాలములో కాంతితో చేయుండు నటుల, భార్యయగు సీతతోడను నాతోడను వనవాసమునేయుటను యిచ్చటికి వచ్చెను.

(౧౨,౧౩) అల్పమైన ఉపకారమును విశేషముగ భావించువాడును, గుణము లనుభవించుటకు దగినవాడును. ఖశ్వర్యసంపన్నుడును, సకల ప్రాణులకు హితముచేయువాడును, ఖశ్వర్యమును విడిచియుండువాడును, వనవాసము చేసి దుఃఖించుచుండువాడును నగు యీ రామునికి ఇతని (రాముని) అభిప్రాయానుసారముగతమ్ముడుగు నుండినను, నేను, యితని గుణములచే వశపరచుకొనబడినవాడనై యితనికి దానుండుగనున్నాను. నాపేరు లక్ష్మణుడు. (పరభాసస్మి' ఇత్యాది స్థలములలో చేతనునికి దాస్యమే స్వరూపమని చెప్పబడినది. ఇచ్చట యాశ్వరునిగుణములచే చేతనునికి దాస్యముచెప్పిరి. ఇట్లు పరిస్పరవిరోధముగఁ జెప్పబడినను భగవంతునియొడలగల గుణాతిశయములచే స్వరూపప్రయుక్తముగనుండు దాస్యమువృద్ధి పొందుచున్నదని పరిహారము చెప్పబడినది. 'ఉపాగతః' అనుటచే సర్వదేశ సర్వకాల సర్వావస్థాచిత సర్వవిధ క్షౌర్యము చేతినునికి చెప్పబడినది.)

రక్షసాఽపహృతా భార్యా రహితే కామరూపిణాః

తచ్చ సజ్జాయతే రక్షః పత్నీ యేనాస్య సా హృతా॥ ౧౪

దనుర్నామ దితేః పుత్ర ఇహ ద్రాక్షసతాంగతః

ఆఖ్యాతస్తేన సుగ్రీవస్సమగ్ధో వానరర్షభః॥ ౧౫

సజ్జాస్యతి మహావీర్యస్తవ భార్యాపహారిణమ్

ఏవ ముక్త్యా దనుస్సవ్యర్గం భ్రాజమానో గతస్సుఖమ్॥ ౧౬

ఎతత్రే సర్వ మాఖ్యాతం యాథాతథ్యేన పృచ్ఛతః॥ ౧౬౪

అహం చైవ హి రామశ్చ సుగ్రీవం శరణం గతౌ॥ ౧౭

ఏష దత్వాఽచ విత్తాని ప్రాప్యచానుత్తమం యశః

లోకనాథః పురా భూత్వా సుగ్రీవం నాథ మిచ్ఛతి॥ ౧౮

పితౄ యస్య పురా హ్యసీచ్ఛరణ్యో ధర్మవత్సలః

తస్య పుత్ర ఇశ్వరణ్యశ్చ సుగ్రీవం శరణంగతః॥ ౧౯

రాముడు సుగ్రీవుని శరణాగతి నేర్పెను.

౨౩

(౧౪) మేమిద్దరము లేని ప్రదేశములో కామరూపియగు రాక్షసుడు శ్రీరాముని భార్యయ నపహరించుకొని పోయెను. ఆ రాక్షసుడు యెచట ఉన్నాడో తెలియలేదు.

(౧౫) కాపముచే రాక్షసత్వమునుబొంది యుండువాడును, దితిపుత్రుడైన దనువంశములోఁ బుట్టినవాడును నగు కబంధుడు వానర శ్రేష్టుడగు సుగ్రీవుడు సమర్థుడని చెప్పెను.

(౧౬) 'గొప్పపరాక్రమముగల సుగ్రీవుడు నీ భార్యయ నపహరించినవాని నెఱుంగును' అని దనువంశములోఁబుట్టిన కబంధుడు చెప్పి, పరీకాశించుచు సుఖముగ స్వర్గలోకమునకుఁ బోయెను.

(౧౭) నీవడిగినందున యదార్థముగ వినినదంతయుఁ దెలిపితిని.

(౧౮) రాముడు నేను సుగ్రీవునికి శరణాగతి నేర్పించువాను.

(౧౯). (ఈ శ్లోకములో రాముని పరత్వము సౌకీల్యము పెప్పబడినది.) శోరిసవారికి విశ్వరూపును నిచ్చి, పరత్వవశలో నుండినదానికంటె అవతారప్రాయ క్రమైన అతిశయములతోఁ గూడిన యశస్సును పొంది, పూర్వము సకలలోకములచే యాచింపఁబడి, సర్వస్వామిగనుండు యీ రాముడు యిపుడు సుగ్రీవుని వాధునిగ యిచ్చయించుచున్నాడు.

(౨౦) ఇతని తండ్రి పూర్వము అందరికిని రక్షకుడుగను ధర్మమునందాసక్తిగలవాడుగను నుండెను. అతని కొడు కగు యీరాముడు సర్వలోకములకు శరణ్యుడుగనున్నాడు. అట్టివాడు సుగ్రీవునికి శరణాగతి చేయించువాడు.

సర్వలోకస్య ధర్మాత్మా శరణ్య శ్వరణం పురా|
గురు ర్మే రాఘవ స్సో యం సుగ్రీవం శరణంగతః|| ౨౦

యస్య ప్రిసాదే సతతం ప్రిసీదేయు రిమాః ప్రిజాః|
స రామో వానరేంద్రస్య ప్రిసాద మభికాంక్షతే|| ౨౧

యేన సర్వగుణోపేతాః పృథివ్యాం సర్వపార్థివాః|
మానితా స్సతతం రాజ్ఞా సదా దశరథస్త్వై|| ౨౨

తస్య యం పూర్వజః పుత్రీ స్త్రీషు లోకేషు విశ్రుతః|
సుగ్రీవం వానరేంద్రం తు రామ శ్వరణ మాగతః|| ౨౩
శోకాభిభూతే రామేతు శోకార్తే శరణంగతే|
కర్తు మ్పర్థతి సుగ్రీవః ప్రిసాదం హరియాధపః|| ౨౪

ఏవం బురీవాణం పౌమిత్రిం కరుణం సాశులోచనమ్|
హనుమా న్ప్రిత్యువా చేదం వాక్యం వాక్యవిశారదః|| ౨౫
తద్దృశా బుద్ధిసంపన్నా జితకోధా జితేంద్రియాః|
దగ్ధిప్తవ్యా వానరేంద్రేణ దిప్త్యా దర్శనమాగతాః|| ౨౬

రామనికథను లక్ష్యణాఁడు హనుమంతునికిఁ దెలుపుట. . . ౬౫

(౨౦) సర్వాత్ముడగు యీ రాముఁడు పూర్వము సకలలోకములకు ప్రాప్యఁడును, రక్షకుఁడుగను నుండెను. నాకు అన్నగనుండు అట్టి రాముఁడు సుగ్రీవుని ఁక్షకునిగ నమ్మియున్నాఁడు.

(౨౧) ఈ జనులు యెవరి యనుగ్రహముచే సకల సుఖములు బడసి యెల్లపుడు ప్రసన్నచిత్తులు అగుదురో అట్టిరాముఁడు యిపుడు సుగ్రీవుని యనుగ్రహమును గోరుచున్నాఁడు. (ఈశ్వరుఁడు సర్వతంత్ర స్వతంత్రుఁడు గనుక యిట్లు చేసినందు కితని ఆక్షేపించుట తగదు.)

(౨౨) చరశ్రుఁడు సకల సుగుణములతోఁగూడి భూమిలో నుండురాజుల నందరిని సజ్జా గొఁవించు చుండెను.

(౨౩) అట్టిచరశ్రుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును మాఁడులోకములలోను బ్రసిద్ధుఁడును నగు రాముఁడు వానిని శ్రేష్ఠుఁడగు సుగ్రీవుని శరణాగతి నేయుచు న్నాఁడు.

(౨౪) శోక పరతంత్రుఁడై శోక వీడితుండై యుండురాముఁడు శరణాగతినేయఁగా వానరులకు రాజుగనుండు సుగ్రీవుఁడు అతనివిషయములో అనుగ్రహించవలయును. (అచార్యరూపపురుషకారము లేకపోయినట్లులైతే కర్మపరతంత్రులైదుఃఖించుచుండు స్వజనమునుజూచి ఈశ్వరునిదుఃఖముపోదు. అనఁగా, చేతనునిదుఃఖము ఈశ్వరునిదుఃఖము పోవుటకు అచార్యుఁడేకారణమనిభావింము.)

(౨౫) బాలిపుట్టనటుల యీ విధముగ జెప్పవలయువాఁడును కంట తడిపెట్టుకొనిన వాడును నగు లక్ష్మణునితో మాటలు చెప్పటలో సమర్థుడగు హనుమంతుఁడు యిటుల బదులుచెప్పెను.

(౨౬) బుద్ధికుంతులాను, కోరికయును ఇంద్రియములను జయించిన యిట్టి వారి నే సుగ్రీవుఁడు వెతుకవలయును. దైవయోగము చేతనే యిట్టివాడు సుగ్రీవునికి లభించిరి.

స హి రాజ్య త్వరిభ్రష్టః కృత వైరశ్చ వాలినా!
హృతదారో వనే త్యక్తో భారత్యా వినికృతో భృశమ్॥ ౨౭

కరిష్యతే స సాహాయ్యం. యవయో రాభిసూ రాత్మజః!
సుగ్రీవ స్సహ చాస్మాభి స్సీతాయాః పరిమార్గణే॥ ౨౮

ఇత్యేవ ముక్త్యా హనుమాన్ శత్ర్యం మధురయా గిరా!
బభాషే సోభిగచ్ఛేను సుగ్రీవ మితి రాఘవమ్॥ ౨౯

ఏవం బుగ్ధాణాం ధర్మాత్మా హనుమంతం స శత్రుణః!
ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయ మిదం పోషాచ రాఘవమ్॥ ౩౦

కపిః కథయతే హృష్టో యథాఽయం మారుతాత్మజః!
కృత్యవా న్నోసి సంప్రాప్తః కృతకృత్యోఽసి రాఘవ॥ ౩౧

ప్రసన్నముఖవర్ణశ్చ వ్యక్తం హృష్టశ్చ భాషతే •
నాన్మృతం వత్యతే వీరో హనుమా న్మారుతాత్మజః॥ ౩౨

తత స్సతః మహాప్రాజ్ఞో హనుమా న్మారుతాత్మజః!
జగామాదాయ తౌ వీరౌ హరిరాజాయ రాఘవౌ॥ ౩౩

భిక్షురూపం పరిత్యజ్య పానరూప మాస్థితః!
పృష్ఠమారోప్య తౌ వీరౌ జగామ కపికుంజరః॥ ౩౪

హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవునివద్దకు దీసికొనిపోవుట ౩౭

(౨౭) ఆ సుగ్రీవుడును రాజ్యభీష్టుడుగ నున్నాడు. వానితోడ నతనికి ద్వేషముగలిగినది. వాని యతని భార్యను నపహరించి యున్నాడు. అన్నయగవారి వంచించి అడవికి యతని తరిమెను.

(౨౮) నూయ్యని పుత్రుడగు సుగ్రీవుడు మనతోడ సీతను వెతఱుటలో మీకు యిపుడే సహాయము నేయును.

(౨౯) ఈ విధముగ హనుమంతుడు యింపుగనుండు మాటలతో బాగుగఁ జెప్పి 'సుగ్రీవుని సమీపమునకుఁ బోవుదము' అని రామునితో మరియు చెప్పెను.

(౩౦) ధర్మాత్ముడగు లక్ష్మణుడు యిట్లు పలుకుచుండిన హనుమంతుని దూతికుఁ దగినటుల గౌరవించి యిట్లు శ్రీరామునితోఁ జెప్పెను.

(౩౧) ఓ రామా! వాయుపుత్రుడగు యీ వానరుడు సంతోషించి యదార్థముగఁ జెప్పుచున్నాడు. సుగ్రీవుడు కార్యమును గోరియే యున్నాడు. కనుక, నీవు కోరిన పని యగును.

(౩౨) వీరుడును వాయుపుత్రుడును నగు హనుమంతుడు తేటయైన ముఖకాంతి శలవాడై సంతోషించి వ్యక్తముగఁ జెప్పుచున్నాడు. ఇతడు అబద్ధము చెప్పడు.

(౩౩) పిమ్మట, మహాపాక్షిజుడును వాయుపుత్రుడును నగుహనుమంతుడు వీరులగు రామలక్ష్మణులను వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడుండు ప్రదేశమునకుఁ దీసికొని పోయెను.

(౩౪) సన్యాసిరూపమును విడిచి, వానర రూపమును దాల్చి కపిశేషుడగు హనుమంతుడు వీరులగు రామలక్ష్మణులను భుజముమీద గుర్చుండేట్లుకొని పోయెను.

కీక్కింధా కాండ, ౫ - వ సర్గ.

స తు విపులయశాః కపివహీరః పవనసుతః కృతకృత్యవత్ప్రీ
హృష్టః | గిరివర మురువికృమః ప్రియాత స్సుశుభమతి స్స
హ రామలక్ష్మణాభ్యామ్ || ౩౫

ఇతి శ్రీమత్కీక్కింధా కాండే - చతుర్థస్సర్గః

పంచమస్సర్గః

ఋశ్యమూకాత్తు హనుమాన్ గత్వాతు మలయం గిరిమ్ |
అచచక్షే తదా వీరా కపిరాజాయ రాఘవమ్ || ౧

అయం రామో మహాపాణ్ణ స్సంపాప్తో దృఢవికృమః |
లక్ష్మణేన సహ భ్రాతృ రామోఽయం సత్యవికృమః || ౨

ఇత్సోకూశాం కులే జాతో రామో దశరథాత్మజః |
ధర్మే నిగదితశ్చైవ పితృ ర్నిర్దేశపాఠకః || ౩

తేషాన్యో వసతోఽరణ్యే నియతస్య మహాత్మనః |
రావణేన హృతా భార్యా స త్వాం శరణ మాగతః || ౪

హానుమంతుండు రామలక్ష్మణుల కథను శుగ్రీవునికి చెబుచుట. ౩౯.

(౩౪) సర్వదేశతల వరములచే విశాలమైన కీర్తిగలవాడగును, వానరుల లో మిగుల పరాక్రమము గలవాడగును, వచ్చినపని బాగుగ ముగిసినందున సంతోషించిన వాడగును, మంచి బుద్ధిగలవాడగును, నగుహనుమంతుండు రామలక్ష్మణులతోడ ఋశ్యమూక పర్వతమునకుఁ బోయెను. (ఈ స్లోకములలో భగవంతుని బడయుట ఆచార్యాధీనమని చెప్పబడినది.)

ఇది నాల్గవ సర్గ.

౫ వ సర్గ.

(అవతారిక.— ఈ సర్గలో, హాపభీతుడై కర్మానురూప మైన ఫలము నిచ్చుచుండు భగవంతునికి భయపడియుండువాడు ఆచార్యునిద్వారా భగవంతుని కల్యాణగుణములు విని, అతడే ముఖ్యమైన ఉపాయమని తలంచుచుండు చేతనునియొక్క అనుష్ఠానము చెప్పబడుచున్నది.)

(౧) హనుమంతుండు ఋశ్యమూక పర్వతముతోఁజేరియుండు మలయ పర్వతమునకుఁ బోయి, వీరులగు రామలక్ష్మణులను దీసికొని వచ్చినటులు శుగ్రీవునితో జెప్పెను.

(౨) స్థిరమైన పరాక్రమము మిగుల ప్రాజ్ఞత గలరాముండు అతని తమ్ముడగు లక్ష్మణునితోడ సమీపమునను వచ్చియున్నాడు.

(౩) ఏకరథుని కొడుకగు రాముండు ఇత్వాసు వంశములోఁ బుట్టినవాఁడు. ధర్మాత్ముడని ప్రసిద్ధి కెక్కినవాఁడు. తండియొక్కను పరిపూర్తిచేయువాఁడు.

(౪) వ్రతశీలుఁడును మహాత్ముఁడును అరణ్యములో వసించుచుండువాఁడును నగుశ్రీరాముని భార్యను రావణుఁ డపహరించుకొని పోయెను. అందుచే అతడు నీ శరణు చొచ్చుచున్నాడు.

రాజసూయాశ్వమైధైశ్చ వహ్నిర్యేనాభితద్వితః|

దక్షిణాశ్చ తథోత్సృష్టా గావ శ్వతసహస్రశః||

౫

తపసా సత్యవాక్యేన వసుధా యేన పాలితా|

ప్రీహేతో నైస్య పుత్రోఽయం రామ స్తావం శరణం గతః||

భవతా నఖ్యకామా తౌ భ్రాతృ రామలక్ష్మణౌ|

ప్రతిగృహ్యార్చయన్వైతౌ పూజనీయతమావృభౌ||

౭

శృత్వా హనుమతో వాక్యం సుగ్రీవౌ హృష్టమానసః|

భయంచ రాఘవా ధ్వోరం ప్రజహౌ విగతజ్వరః||

౮

స కృత్వా మానుషం రూపం సుగ్రీవః ప్లవగర్షభః|

దర్శనీయతమో భూత్వా ప్రీత్యా ప్రోవాచ రాఘవమ్||

౯

భవా న్ధర్మవినీతశ్చ వికాంత స్సర్వవత్సలః|

ఆఖ్యాతౌ వాయుపుత్రేణ తత్త్వతో మే భవన్లుణాః||

౧౦

తన్మమైవైష సత్కారో లాభశ్చైచ్చోత్తమః ప్రభౌ|

య త్వ మిచ్ఛసి సౌహార్దం వానరేణ మయా సహ||

౧౧

రొచతే యది వా సఖ్యం బాహురేష ప్రసారితః|

గృహ్యతాం పాణినా పాణి ర్మర్యాదా బధ్యతాం ధుర్జివా||

౧౨

ఎతత్తు వచనం శృత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్|

స ప్రహృష్టమనా హస్తం వీడయామాస పాణినా||

౧౩

రాముడు సుగ్రీవుడు పరస్పరము స్నేహము చేసికొనుట. . ౭౧

(౫, ౬) రాజనూయ అశ్వమేధ యాగములచే అగ్నిని బాగుగఁ బూజించు వాఁడును, విశేషముగ యాగములలో దక్షిణ లిచ్చినవాఁడును, వేనవేలు గోదానములు చేసినవాఁడును, తపనుచేతను, సత్యముచేతను భూమిని పరిపాలించిన వాఁడును, నగుదశరథుని కొడుకగు రాముడు స్త్రీ నిమిత్తముగ నిన్ను శరణాగతిచేయుచున్నాఁడు.

(౭) అన్నదమ్ములగు రామలక్ష్మణులు నీ స్నేహమును గోరుచున్నారు. వారి కభిముఖముగఁబోయి మిగుల పూజవీయులుగ నుండు వారిద్దరిని బూజింపుము.

(౮) సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని మాటవిని మిగుల సంతోషించి, రామలక్ష్మణుల వలన గలిగిన భయమును విడిచి స్వస్థచిత్తుడాయెను.

(౯) కపిశ్రేష్ఠుడగు సుగ్రీవుఁడు మనుజుని రూపమువాల్చి దర్శనీయమైన రూపము గలవాఁడై సంతోషముతో శ్రీరాముని జూచి యిటుల నెను.

(౧౦) వీకు ధర్మవిషయములు బాగుగఁ జెలిసియున్నవి. మిగుల ప్రసిద్ధిగాంచినవాఁడవు. అందరి యెడలను వాత్సల్యము గలవాఁడవు. వాయుపుత్రుడగు హనుమంతుఁడు నీ గుణములను నాకు తత్త్వముగఁ జెప్పెను.

(౧౧) నీవు వానరుడనగు నాతో స్నేహము గోరినందున, హే ప్రభో! యిదేనాకు గొప్ప గౌరవము, ఉత్తమమైన లాభము.

(౧౨) నా స్నేహము నీకు యిచ్చుముగ నుండినట్లులైతే యిదిగో చేయించితిని. నీ చేతితో నాచేసిని బట్టుకొనుము. స్థిరమైన వ్యవస్థను, నేర్పును పుము.

(౧౩) సుగ్రీవుఁడు చెప్పిన యింపుగనుండు యీ మాటలు విని శ్రీరాముఁడు మిగుల సంతోషించి చేతితో నతని చేతిని బట్టుకొనెను.

కిష్కి ౦-భా కాండ, ౫ - వ సర్గ.

హృద్యం సాహృద మాలంబ్య పర్యవ్యజత వీడితమ్॥ ౧౩౫

తతో హనుమా న్సంత్యంజ్య భిక్షురూప మరిందమః।

కాష్ఠయో స్సేవన రూపేణ జనయామాస పావకమ్॥ ౧౪౫

దీప్యమానం తతో వహ్నిం పుష్పై రభ్యర్చ్య సత్కృతమ్।

తయో ర్మధ్యే సుగ్రీతో నిదధే సుసమాహితః॥ ౧౫౫

తతోఽగ్నిం దీప్యమానం తో చక్రితు శ్చ ప్రిదక్షిణమ్।

సుగ్రీవో రాఘవశ్చైవ వయస్యత్వ ముపాగతో॥ ౧౬౫

తత స్సుగ్రీతమనసా తావధౌ హరిరాఘవౌ।

అన్యోన్య మభివీక్షంతౌ సత్ప్రప్తి ముపజగ్మతుః॥ ౧౭౫

త్వం వయస్యాసి మే హృద్యో హ్యేకం దుఃఖం సుఖంచనౌ।

సుగ్రీవో రాఘవం వాక్య మిత్యవాచ ప్రహృష్ట వత్॥ ౧౮౫

తత స్స వర్ణ బహుళాం శిత్వా శాఖాం సుపుష్పితామ్।

సాలస్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద సరాఘవః॥ ౧౯౫

లక్ష్మణాయాథ సంహృష్టో హనుమాన్ ప్లవగర్నభః।

శాఖాం చందనవృక్షస్య దదౌ పరమపుష్పితామ్॥ ౨౦౫

తతః ప్రహృష్ట స్సుగ్రీవః క్షణేన మధురయా గిరా।

ప్రేతువాచ తదా రామం హర్ష వ్యాకులతోచయః॥ ౨౧౫

రామ సుగ్రీవులు అగ్ని సాక్షిగ స్నేహము చేసికొనుట. 23

(౧౩౪) మనసుకు సంతోషము గలిగించునట్టి స్నేహమును గలిగించుకొని రాముడు సుగ్రీవుని గాఢాలింగనము చేసికొనెను.

(౧౩౫) శత్రుసంహారకుఁ డగుహనుమంతుఁడు సన్యాసి వేషమును విడిచి వానరరూపముదాల్చి శమీ సమధిలను మధించి అగ్నిని వెలిగించెను. (సుగ్రీవుని సమీపమునకుఁ బోవునపుడు హనుమంతుఁడు మరియు సన్యాసిరూపము ధరించె నని భావము.)

(౧౩౬) పిమ్మట, జ్వలించుచుండు అగ్నిని బూలతోఁ బూజించి హను మంతుఁడు సంతోషించినవాఁడై మిగుల జాగ్రత్తగ దాని (అగ్నిని) రామ సు గ్రీవుల మధ్యలో నుంచెను.

(౧౩౭) పిమ్మట సుగ్రీవుఁడు శ్రీరాముఁడు చేతులు పట్టుకొని జ్వలించుచుండు అగ్నికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి అగ్ని సాక్షిగ స్నేహముచేసికొనిరి.

(౧౩౮) పిదప, సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు మిగుల సంతోషించినవారై ఒకరి నొకరు బాగుగఁ జూచుకొని తృప్తి పొందలేదు.

(౧౩౯) సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి రాముని జూచి, 'వాకుఁ బ్రి యమైన స్నేహితుఁడవైతి, అని చెప్పెను. (అనఁగా, నీ సుఖమే నా సుఖము. నీ దుఃఖమే నా దుఃఖమని భావము.)

(౧౪౦) పిమ్మట సుగ్రీవుఁడు అకులతోనిండి బాగుగఁ బూజియుండు సాలవృక్ష శాఖను నరికి క్రింద పరచుకొని రామునితోడ గూర్చుండెను.

(౧౪౧) పిదప, వానరశ్రేష్టుఁడగు హనుమంతుఁడు మిగులసంతోషించిన వాఁడై బాగుగఁ బూజియుండు చందనశాఖను నరికి లక్ష్మణునికి ఆసనముగ నిచ్చెను.

(౧౪౨) సంతోషించి యుండు సుగ్రీవుఁడు అనందబాష్పములతో నిండి న కన్నులు గలవాఁడై శ్రీరాముని జూచి మధురముగఁ బలికెను.

అహం వినికృతో రామ చరామిహ భయార్దితః |
 హృతభావో వనే తస్మాద్ దుర్గ మేత దుపాశ్రితః || ౨౨౪
 సోహం తస్మాద్ వనే భీతో వసామ్యుద్భాంతచేతనః |
 వాలినా నికృతో భ్రాతౌ కృతవైరశ్చ రాఘవ || ౨౩౪
 వాలినో మే మహాభాగ భయార్తస్యాభయం కుగు |
 కస్తు మ్విర్హసి కాకత్స్థ భయం మే నభవే ద్యథా || ౨౪౪
 ఎవ ముక్తస్తు తెజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః |
 పృత్యభావత కాకత్స్థ స్సుగ్రీవం పృహసన్నివ || ౨౫౪
 ఉపకారఫలం మిత్రం విదితం మే మహాకవే |
 వాలినం తం వధిష్యామి తవ భార్యాపహారిణమ్ || ౨౬౪
 అమోఘా సూర్యసంకాశా మమైతే నిశితా శ్శరాః |
 తస్మిన్ వాలి నిమర్షప్రత్యే నిపతిష్యంతి వేగితాః || ౨౭౪
 కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నా మహేంద్రాశః సన్నిభాః |
 తీక్ష్ణాగ్రా ఋజుపర్వాణ స్సరోషా భుజగా ఇన || ౨౮౪
 త మద్య వాలినం ప్రశస్య కూరై రాశీవిహపమైః |
 శరై ర్వినిహతం భూనూ వికీర్ణమివ పర్వతమ్ || ౨౯౪
 సతు తద్వచనం శుత్యా రాఘవస్యాత్మనో హేతమ్ |
 సుగ్రీవః పరమప్రీత స్సుయహ ద్వాక్యమబ్రవీత్ || ౩౦౪

వాల్మీని జంభునటుల రాముఁడు సెప్పట.

౭౫

(౨౨౪) నేను వాలించే పెడలగొట్టఁబడినవాఁడనై భయపడి యిచటసం
చరించుచున్నాను. నాభార్యను నశఁడవహరించెను. ఈ వనములో భయములేక
యీ దుర్గములో నున్నాను.

(౨౨౫) ఓరామా! అన్నయగు వాలించే అవమానింపఁబడి, అతనితో ద్వేష
ము గలిగించుకొని భయపడి మనసు చెడి యీ వనములో నిర్భయముగ వసించు
చుచున్నాను.

(౨౨౬) ఓపూజ్యుఁడా! వాలికి భయపడియుండునాకు అభయ మీయ
వలయును. రామా! నాకు భయము గలుగకుండునటుల చేయము.

(౨౨౭) ధర్మజ్ఞుఁడును ధర్మములోఁ బ్రీతిగలవాఁడును తేజస్సు గలవాఁ
డును నగురాముఁడు, యిటుల సుగ్రీవుఁడు చెప్పగా విని చిరునవ్వు నవ్వి యిటు
లనెను.

(౨౨౮) ఓ మహాకవీ! మిత్రుని లక్షణము ఉపకారము నేయుటే యని
నేనెఱుంగుచును. నీభార్యను నవహరించిన వాల్మీని జంపెనను.

(౨౨౯, ౨౩౦) గురితప్పని సూర్యునివలె వెలుంగుచుండు ఘోరమయిన
కఠకపక్షి రెక్కలు కట్టఁబడిన ఇంద్రుని వజ్రాయుధమునకు సరిపోలునట్టి ప
దునుగల మొసలుగల, సముమగు గణుపులు గలనాబాణములు దురాచారము గల
వాలిమీద, మిగుల కోపముతోఁ గూడిన పాములవలె, వేగముతోఁ బోయి
పడును.

(౨౩౧) ఘోరమై సర్పములతో సముచుగనండు బాణములతోఁజంపఁ
బడి, బద్దలై భూమిమీద పడిన పర్వతమువలెనుండు, వాల్మీని జూడఁగలవు.

(౨౩౨) తనకు క్షేమము గలిగించు శ్రీరాముని మాటవిని సుగ్రీవుఁడు
మిగుల సంతోషించి, అతనితో గొప్పమాటను జెప్పెను.

తవ ప్రిసాదేన సృసింహ-రాఘవ ప్రియాం చ రాజ్యంచ సమా
 ప్నయా మహమ్| తేధా కురుత్వం నరణేవ వైరిణం యథా
 నిహంస్యద్య రిపుం మమాగ్రజమ్|| ౩౧౪

సీతాకపింద్రీ క్షణదాచరాణాం రాజీవ హేమజ్వలనోపమాని|
 సుగ్రీవ రామ ప్రిణయప్రిసంగే వామాని నేత్రాణి సమం స్ఫు
 రంతి|| ౩౧౪

ఇతి శ్రీమత్కృష్ణార్కా కాండే - పంచమస్తంభః

ప స్త స్త ర్గః

పునరే వాబ్రహ్మేత్ ప్రీతో రాఘవం రఘునందనమ్|| ౧
 అయ మాఖ్యాతి మే రామ సచివౌ మంత్రిన త్తమః|
 హనుమాన్ యన్నిమి త్తం త్వం నిర్జనం వన మాగతః|| ౧౪

సహాయము నేయవలయునని సుగ్రీవుడు రాముని వేడుకొనుట. 22

(3౧౪) ఓ పురుషోత్తమఁడా! రామా! నీకటాక్షముచే నాభార్యను రాజ్యమును బడసేదను. ఓ నరనాథా! వైరముచే శత్రువుగనుండు నాయన్నను జంపుటకు వలసిన యత్నము నేయవలయును.

(3౨౪) రాముఁడు సుగ్రీవుఁడు అగ్నిసాక్షిగ స్నేహముచేసికొని స్థలపము లాడుకొనుచుండు సమయములో, సీత, వానరరాజగు వాలి, రావణాసురుఁడు, అను యీముగ్ధురియొక్క, క్రమముగ తామరళూపు, బంగారము, అగ్నితో, సమమయిన యెడమకన్నులు యేకకాలములో చలించినవి. (అనఁగా, సీతకన్నులు తామర రేకువలెను, వాలికన్నులు బంగారు రంగుగను, రావణుని నేత్రములు అగ్ని వలెను నుండునవి. మఱియు, సీతకు ఎడమకన్ను చలించినది ఆమెకు శుభసూచకము, వాలికి రావణునికి యెడమ కన్ను చలించినది వారికి అశుభసూచకమని భావము.)

ఇది అయిదవ సర్గ.

౬ వ సర్గ.

(అనఁతారిక. — రాముఁడు వాలిని వధించునటుల ప్రతిజ్ఞ చేసినందున సుగ్రీవుఁడు రాముని కార్యమును బరిపూర్తిచేయుటకు ప్రతిజ్ఞచేయుట ఈసర్గలో చెప్పబడుచున్నది.)

(౧, ౧౪) మఱియు సుగ్రీవుఁడు సంతోషించి రఘుకులమునకు ఆనందమునూనిచున్నట్టి శ్రీరామునితో నిటులనెను. రామా! మంత్రివరుడగు యీ హనుమంతుఁడు జనులందఱి వనమునకు నీవు వచ్చినకారణమును వాకుఁ దెలిపెను.

లక్ష్మణున సహభాగితా వసతశ్చ వనే తవ॥ ౨
 రక్షసాఽపహృతా భార్య మైధిలీ జరకాత్మజ॥
 త్వయా వియుక్తా రుదతీ లక్ష్మణేన చ దీమతా॥ ౩
 అంతర పేషు నా తేన హత్వా గృహిం జటాయుషమ్॥ ౩౪
 భార్య వియోగజం దుఃఖ మచిరా త్వం విమోక్ష్యసే॥
 అహం తా మానయిష్యామి నష్టాం వేదశ్రుతి మివ॥ ౪౪
 రసాతలేవా వర్తంతీం వర్తంతీం వా నభస్తలే॥
 అహ మానీయ దాస్యామి తవ భార్య మరిందమ॥ ౫౪
 ఇదం తథ్యం మమ వచ స్త్యమవేహి చ రాఘవ॥ ౬
 న శక్యా సా జరయితు మపి సేంద్రై స్సురానురైః॥
 తవ భార్య మహాబాహూ భక్త్యం విషకృతం యథా॥ ౭
 త్యజ శోకం మహాబాహూ తాం కాంతా మ్మానయామితే॥
 అనుమానాత్తు జానామి మైధిలీ సా నసంశయః॥ ౮
 హియమాణా మయా దృష్టా రక్షసా కూరకర్మణా॥
 క్రోశంతీ రామ ధామేతి లక్ష్మణేతి చ విస్వరమ్॥ ౯
 స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే పన్నగేంద్రవధూ ర్యథా॥ ౧౦౪
 అత్మనా పంచమం మాం హి దృష్ట్వా శైలతలై స్థితమ్॥
 ఉత్తరీయ తయా త్యక్తం శుభా న్వాభరణాని చ॥ ౧౦౫

సీతను దెచ్చియిచ్చునటుల సుగ్రీవుఁడు ధామనికఁ దెలుపుట. . ౭౫

(౨,౩,౩౪) తమ్ముఁడగు లక్ష్మణునితోడ సీత వనములో కాశముచేయు చుండగా, సీత బుద్ధిమంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడు లేనందున యేడ్చుచుండిన జనకుని కూతురును సీ భార్యయగు సీతను, మార్గములో జటాయుపక్షినిజంపి, సమయము చూచుచుండిన పూర్వమునీకుఁ దెలియకుండిన రావణాసురుఁడు అపహరించుకొని పోయెనని వాసుమంతుఁడు చెప్పెను.

(౪) భార్య వియోగమునల్ల గలిగిన దుఃఖమును సీత శీఘ్రములో విడిచెదవు. నష్టమైపోయిన వేదరూపముగనుండు కాశ్రమము దెచ్చినటుల సీ భార్యను నేను దెచ్చెదను.

(౫) ఓ శత్రుసంహారకుఁడా! పాతాళములోనుండినను ఆకాశములో నుండినను సీ భార్యను దీసికొనివచ్చి యిచ్చెదను.

(౬) రాఘవా! నామాట సత్యమని చెలిసికొనుము.

(౭) విషముచే పక్షము నేయఁబడిన భక్ష్యమును జీర్ణించుకొనుటకు సాధ్య పడనటుల, ఓ గొప్ప భుజములుగలవాఁడా! ఇంద్రునితోఁగూడిన దేవాసురులు సీ భార్యను నపహరించుకొనిపోయియుండినను వారు ఆపెను జీర్ణింతుకొనలేరు.

(౮,౯,౧౦) గొప్పభుజములు గలరామా! దుఃఖమును విడుపుము. సీప్రియరానిని దెచ్చెదను. పాపియును రావణునిచే అపహరింపఁబడి దీనస్వరముతో 'రామరామ, లక్ష్మణా' యని యేడ్చుచు, రావణుని ఒడిలో పన్నుగేంద్రుని భార్యవలె ప్రకాశించుచుండిన ఒకస్త్రీని జూచితిని. అనుమానముచే ఆమె సీత యని తలచుచున్నాను. అందుకు సందేహము లేదు.

(౧౦) పర్వతముమీద నలుగురితోడ ఉండిన నన్నుచూచి ఉత్తరీయములో నుంచి యాభరణములను ముడిచి నేనుండినవోట పడవేసెను.

- తాన్యస్థాభిర్గృహీతానినిహితాని చ రాఘవ!
 ఆనయిష్యామ్యహం తాని పృత్యభిజ్ఞాతు మ్హర్తసి॥ ౧౧౫
- త మబ్రవీ త్తతో రామ స్సుగ్రీవం ప్రియవాదిసమ్!
 ఆనయస్వ సఖ శీఘ్రం కిమర్థం పరివిశంబనే॥ ౧౨౫
- ఎవ ముక్త స్తు సుగ్రీవ త్యైలస్య గహనాం గహమ్!
 ప్రివివేశ తత శీఘ్రం రాఘవప్రియకామ్యయా॥ ౧౩౫
- ఉత్తరీయం గృహీత్వా తు శుభాన్యాభరణాని చ॥
 ఇదం పశ్యేతి రామాయ దర్శయామాస వానరః॥ ౧౪౫
- తతో గృహీత్వా తద్వాస శ్శుభాన్యాభరణాని చ॥
 అభవ ద్బాష్పసంకుద్ధౌ నీహారేణేవ చంద్రీమాః॥ ౧౫౫
- సీతాన్నహపరివృత్తేన సతు బాష్పేణ దూషితః!
 హా ష్టియేతి రుదృఙ్ ధైర్య ముత్సృజ్య న్యపత త్త్రితో॥ ౧౬౫
- హృది కృత్వా తు బహుశ స్త మలంకార ముత్తమమ్!
 నిశ్శ్వాస భృశం సర్వో చిలస్థ ఇవ రోషితః॥ ౧౭౫
- అవిచ్ఛిన్నాశుగ్రీవేగ స్తే సౌమిత్రిం వీత్య పార్శ్వతః!
 పరిదేవయితుం దీనం రామ స్సముపచక్రిమే॥ ౧౮౫
- ఫల్య లక్ష్మణ వై దేహ్య సంత్యక్తం హ్రియమాణయా!
 ఉత్తరీయ మిదం భూమకా శరీరా ద్భూషణాని చ॥ ౧౯౫

సుగ్రీవుఁడు చూపిన సీతఆభరణములను జూచి రాముఁడు దుఃఖించుట. ౧౧

(౧౧౫) రామా! ఆసాములను మేము పుచ్చుకొని దాచియుంచితమి.
ఆసాములను దెచ్చెదను. నీవుచూచి గుఱుకుపట్టుము.

(౧౧౬) పిమ్మట, రాముఁడు ప్రియముగ బలుకుచుండు నుగ్రీవునిజూచి,
ఓ స్నేహితుడా! శీఘ్రముగ దీసికొనిరమ్ము. ఆలస్యము వలదని చెప్పెను.

(౧౧౭) ఇటుల రాముఁడు చెప్పగా, సుగ్రీవుఁడు ఆపర్వతములో ప్రవేశిం
చుటకు సాధ్యముకాని గుహలో, శ్రీరామునికి ప్రియమునేయుటకై, శీఘ్ర
ముగ బ్రవేశించెను.

(౧౧౮) సుగ్రీవుఁడు మాటకట్టియుండిన శ్రేష్ఠమైన ఆభరణములను దె
చ్చి, ఇవిగో అని రామునికిఁ జూపెను.

(౧౧౯) పిమ్మట, రాముఁడు ఆయుర్ధైర్యమును దీసికొని ముడివిప్పి
ఆభరణములను జూచి, ముందుచే చుదుగ్గిఁడు మూయఁబడినటుల, మిగుల దుః
ఖించెను.

(౧౨౦) సీతమీది స్నేహముచే గలిగిన కన్నీటితోఁదడిసి, ఓ ప్రియు
రాలా! అని యేడ్చుచు ధైర్యమువిడిచి రాముఁడు భూమిమీద పడెను.

(౧౨౧) రాముఁడు ఆయుర్ధైర్యమైన ఆభరణములను రొమ్ముమీదనుంచు
కొని, పుట్టలోనుండు పాము తోపపడి నిట్టూర్పువిడిచినటుల, మిగుల దుఃఖించి
నిట్టూర్పు విడిచెను.

(౧౨౨) ధారధారగ కన్నీరు విడుచుచుండు రాముఁడు దీనుడై ప్రక్క
లోనుండి లక్ష్మణుని జూచి విశేషముగ ప్రేమించుట కారంభించెను.

(౧౨౩) రాక్షసుఁడు అపహరించుకొని పోవుచుండిన సీత ఆశ్చర్యచేహ
ముమీదనుండిన ఆభరణములను దైర్యములోముడిచి యుచట వేసెను. చూడుము.

శాశ్వత్సన్యాం ధృవం భూమ్యాం సీతయా హియమాణయా |
 ఉత్సృష్టం భూషణ మిదం తథా రూపం హి దృశ్యతే || ౨౦౪
 నీవ ముక్త స్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్ |
 నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే || ౨౦౫
 నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభిరందనాత్ || ౨౦౬
 తత స్స రాఘవ్రా దీన స్సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్ || ౨౦౭
 బ్రూహి సుగ్రీవ కం దేశం హియంతీ లక్ష్మితా త్వయా |
 రక్షసా రౌద్రరూపేణ మమ పాణైః ప్రియా ప్రియా || ౨౦౮
 క్వవా వసతి తదగ్నిః మహా ద్వ్యసనదం మమ |
 యన్నిమిత్త మహం సర్వా న్నాశయిష్యామి రాక్షసాః || ౨౦౯
 హరతా మైథిలీం యేన మాం చ రోషయతా భృశమ్ ||
 ఆత్మనో జీవితాంతాయ మృత్యుద్వార మపావృతమ్ || ౨౧౦
 మమ దయితతరా హృతా వనాంతా దగ్జనిచరేణ విమధ్య
 యేన సా కథయ మమ రిపుం త్వ మద్య వై స్థవగవతే
 యమసాదనం నయామి || ౨౧౧

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - షష్ఠస్కంధః

సీతను సపహరించినవాని జంపునటుల రాముడు చెప్పుట. ౧౩

(౨౦౪) రాక్షసుడు అపహరించుకొనిపోవుచుండిన సీత ప్రద్యుక్మములచి పచ్చగనుండు భూమిమీద యీ యాభరణములను పడవేసెను. ఏలననగా, యీ యాభరణములు చెక్కుచెదిర కున్నవి.

(౨౦౫) శ్రీరాముని మాటలువిని లక్ష్మణుఁ డిటులనెను.

(౨౦౬) సీతయొక్క భుజకర్తలు నాకు తెలియవు. ఆమె కుండలములను నేను చూచినదిలేను. దినదినము ఆమె పాదములకు నమస్కారము నేయుచుండుటవల్ల అందెలుమాత్రము నాకు బాగుగఁ దెలిసియున్నవి. (లక్ష్మణుఁడు సీతను కన్నెత్తిచూచినదే లేదని భావము.)

(౨౦౭) పిమ్మట, శ్రీరాముఁడు దీనుడై సుగ్రీవునితో నిటులనెను.

(౨౦౮) భయంకరమైన రూపముగల రాక్షసులు ప్రాణములకంటె ప్రీయముగనుండు నాప్రియురాలిని అపహరించుకొని యేదిక్కులలో బోవుట నీవు చూచితివి; సుగ్రీవుడా! చెప్పుము.

(౨౦౯, ౨౧౦) ఎవనికిగాను రాక్షసులనందరిని జంపెదనో సీతను సపహరించి నాకెవఁడు మిగుల కోపము గలిగించెనో అతనినాశముకొరకే మృత్యుద్వారమును తెరచుకొనెనో నాకు మిగులదుఃఖముచు గలిగించు అట్టిరాక్షసుఁడు, ఓ సుగ్రీవుడా! ఎచట వసించుచున్నాఁడు.

(౨౧౧) నా మిగులప్రియమైన భార్యను బలాత్కరించి అర్హ్యములతో నుండి అపహరించుకొనిపోయిన నాకు శత్రువుగనుండు రాక్షసుఁడు యొక్కడ ఉన్నాఁడు. ఓ వానరరాజా? నాకుఁ దెలుపుము. వాని యమలొకమునకుఁ బంపెదను.

ఇ ది ఆ ర వ స గ్గ.

సప్తమ స్సర్గః.

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణార్తేన వానరః |
అబ్రవీత్ప్రింజలి ర్వాక్యం సబాష్పం బాష్పగర్గదః || ౧

సజానే నిలయం తస్య సర్వథా పాపరక్షసః |
సామర్థ్యం వికృమంవాపి దాష్కులేయస్యవా కలమ్ || ౨

సత్యం తే పృథిజానామి త్యజ శోక మరిందమ |
కరిష్యామి తథా యత్నం యథా పౌష్యసి మైథిలీమ్ || ౩

రావణం సగణం హత్వా పరితౌష్యాత్మపౌరుషమ్ |
తథాస్మి కర్తా నచిరా ద్యథా పీతో భవిష్యసి || ౪

౭ వ సర్గ.

(అవతారిక.— సీతయొక్క ఆభరణములను జూచుట యగునెఱుఁగఁచే భగవంతునికి చేతనుని మీద నిర్హేతుక కటాక్షము గలిగినందున అట్టి చేతనుని రక్షించవలయునను త్వర భగవంతునికి యీసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) రాముడు దుఃఖపీడితుడై చెప్పినమాటలు విని సుగ్రీవుడు అంజలి చేసికొని గద్దవస్వముతో కన్నీరువిడుచుచు యిటు లనెను.

(౨) దుష్టవంశములోఁ బుట్టినవాడును పాపియును నగురావణుడు వసిించుకోటు అతనిసామర్థ్యము పరాక్రమము కులము వాకుఁడెలియవు. (సుగ్రీవుఁడీట్లుచెప్పి వానరులను నలుదిక్కులకుఁ బంపునమయములో రావణుని సమాచారమును దెలిపెను. ఇది పరస్పరవిరుద్ధమైన విషయము. ఇందుకు కారణము, మొట్టమొదటనే యీవిషయమును రామునిఁ దెలిపినచో అతఁడు సీతాస్వేషణ విషయములో త్వరగలవాఁడుగనుండును. అందుచేత వాలివధ తగ్గక్షణము జరుగదు. అంగువల్ల వానరులందరు సుగ్రీవునికి వశపడరు. కొందరు వశమైనను, వాలి రావణునితోఁ గలిసి రామ సుగ్రీవుల కార్యమునకు భంగము గలిగియున్నది యొచించి, బుద్ధిమంతుడగు సుగ్రీవుడు రావణుని విషయమేమిగఱు తెలియఁటలు నటించెనని భావము వాలివధ జరిగిన పిమ్మట, తారలక్షణునితోఁ దెప్పినమాటలను రాముఁడు వివరంగున సుగ్రీవుని మాటలఘోష వతనికి శంకగలుగలేదు.)

(౩) శత్రుసంహారకుడా! సీతను వెతకిఁదెచ్చినటుల ప్రతిజ్ఞ చేయునున్నాను దుఃఖమును విడువుము. సీత లభించుటకు నలసికప్రయత్నమునుజేసెదను

(౪) పరివారముతోడ రావణుని జంపి శీఘ్రముగ నీకు సంతోషఃఖ్యగలిగించి నాపౌరుషమును జూపెదను. అపుడు నీవు సంతోషించెదవు.

అలం వైక్లబ్య మాంబ్య ధైర్య మాత్మగతం స్మర |
 త్వద్విధానా మసదృశ మీదృశం విద్ధి లాఘవమ్ || ౫
 మయాపి వ్యసనం ప్రాప్తం భార్యాహరణజం మహత్ |
 సచాహ మేవం శోచామి నచ ధైర్యం పరిత్యజే || ౬
 నాహం తా మనుశోచామి ప్రాకృతౌ వానరోపి సత్ |
 మహాత్మాచ విసీతశ్చ కింపున ధృతిమా నృవాత్ || ౭
 బాష్ప మాపతితం ధైర్యాన్నిగ్రహీతుం త్వ మ్మృన్సి |
 మర్యాదాం సత్వయుక్తానాం ధృతిం నొత్సృష్టు మ్మృన్సి || ౮
 వ్యసనేవాఽర్థకృశ్నైవా భయేవా జీవితాంతకే |
 విమృశత్ వై స్వయా బుద్ధ్యా ధృతిమా న్నా వసీదతి || ౯
 బాలిశస్తు నరో నిత్యం వైక్లబ్యం యోనువర్తతే |
 స మజ్జత్యవశ శ్శోకే భారాకాంతేవ నౌర్జతే || ౧౦
 ఏషోఽజలి ర్మయా బద్ధః పౌణయా త్వాం పౌనాదయే |
 పౌరుషం శ్రీయ శోకస్య నాంతరం దాతు మ్మృన్సి || ౧౧
 యే శోక మనువర్తంతే సతేషాం విద్యతే సుఖమ్ |
 తేజశ్చ క్షీయతే తేషాం సత్వం శోచితు మ్మృన్సి || ౧౨
 శోకేనాభిప్రేవన్నస్య జీవితే చాపి సంశయః |
 స శోకం త్యజ రాజేంద్ర ధైర్య మాశ్రియ కేవలమ్ || ౧౩

సుగ్రీవుఁడు రామునికి ధైర్యముచెప్పుట.

. ౨ .

(౫) దీనత్వమును విడువుము. ధైర్యమును స్మరింపుము. నీపంటివారికి వై న్యము తగదు. ఇది లాభువనుని తలంచవలయును.

(౬) భార్యాపహరణమువల్ల నేనును గొప్పవ్యసనమును ననుభవించు చు న్నాను. నేను నీవలె దుఃఖించలేదు. ధైర్యమును విడువలేదు.

(౭) నేను కేవలము హీనుఁడనై వానరుఁడుగనుండినను భార్యవిషయము లో దుఃఖించలేదు. మహాశూఝుఁడుగను పెద్దలచే శిక్షింపఁబడినవాఁడుగను ధైర్యము గలవాఁడుగను నుండు నీవు దుఃఖించవచ్చునా.

(౮) కన్నీటిని ధైర్యముచే నిగ్రహించవలయును. కార్యవంతులకు సుతుగనుండు ధైర్యమును విడుచుట తగదు.

(౯) గొప్పవ్యసనము గలిగినపుడును, ధననాశము గలిగినపుడును ప్రాణముపోవునట్టి భయము సంభవించినపుడును, తనబుద్ధిచే బాగుగ నాలోచించుచు దీరుఁడు దుఃఖపడఁడు.

(౧౦) ఎవఁడు యెల్లపుడు దీనుఁడుగనుండునో అతఁడు వట్టిమూఢుఁడు. అట్టివాఁడతని స్థితిని వెలుంగక, బరువుగలఓడ నీళ్ళలో మునిగిపోయినటుల, నాశముపొందును.

(౧౧) ఇదిగో అంజలిచేసికొని నీకు మునశ్శాంతి గలుగవలయునని కోరుచున్నాను. పౌరుషమును నాశ్రయింపుము. దుఃఖమున కివకాశ మియవలదు.

(౧౨) ఎవఁడు యెల్లపుడు దుఃఖించుచుండునో వారికి నుఖమేలేదు. వారిబలము సహా త్రీణించును. కనుక, ఓరామా! నీవు చింతించవలదు.

(౧౩) శోకముచే మిగుల బీడించఁబడినవాఁడు జీవించియుండుట. సంగయమేను, కనుక, రాజేంద్రా! దుఃఖము విడిచి, కేవలము ధైర్యమునుబొందుము.

కిష్కింధా కాండ, ౭ - వ సర్గ.

- హీతం నయస్యభావేన బూరిమి నెపదిశామి తే |
 వయస్యతాం పూజయన్మై నత్వం శౌచితు మర్హసి || ౧౪
- మధురం సాంత్యిత సైన సుగ్రీవేణ స రాఘవః |
 ముఖ మశుభరిక్లిన్నం వస్త్రాంతేన పరిమార్జయత్ || ౧౫
- పరికృతి స్థ స్తు కాకుత్స్థ సుగ్రీవవచనా త్ప్రభుః |
 సంపరిష్పజ్య సుగ్రీవ మిదం వచనమబ్రవీత్ || ౧౬
- కర్తవ్యం యద్వయస్యేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ |
 అనురూపం చ యుక్తంచ కృతం సుగ్రీవ తత్త్వయా || ౧౭
- ఏషచ పరికృతిస్థోఽహ మనునీత స్త్వయా సఖ |
 మర్హభౌ హీదృశౌ బంధు రస్మి న్కాలే విశేషతః || ౧౮
- కింతు యత్న స్త్వయా కార్యో మైథిల్యాః పరిమార్గణే |
 రాక్షసస్య చ రాద్రీస్య రావణస్య దురాత్మనః || ౧౯
- మయాచ య సన్మయం విసృజ్యేన తదః చ్యతామ్ |
 వహ్నివచ సుతైరే సర్వం సంపద్యతే మయి || ౨౦
- మయా చ యదిదం హాక్య మభిమానా త్సమీరితమ్ |
 తత్త్వయా హరిశార్దూల తత్వ మిత్యవధార్యతామ్ || ౨౧
- అన్యతం నైక్తపూర్వం మే నచ వత్స్యే కదాచన |
 ఏతత్తై ప్రితిజానామి సత్వేనైవ తే శషే || ౨౨

రాముడు సుగ్రీవుని క్షామించుట.

౮౯

(౧౪) మిత్రభావముతో హితమును జెప్పుచున్నాను. నీకుపదేశము చేయుటకు రాజేదు. నా మిత్రత్వమును గౌరవించుచు నీవు దుఃఖించక ఉండవలయును.

(౧౫) సుగ్రీవుడు యింపుగ నిటుల సమాధాన పరచగా, రాముడు కన్నీటితో దడిసిన ముఖమును వస్త్రము కొంగులోఁ దుడుచుకొనెను.

(౧౬) ప్రభుఁడగు శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని మాటచే దుఃఖముచు విడిచిన చాండై అతని గాఢాలింగనము చేసికొని యిటు లనెను.

(౧౭) నమ్మకము గలవాఁడుగను హితుఁడుగను నుండున్న హితుఁడు చేయవలసిన కార్యముచేసి, సుగ్రీవుడా! మిత్రత్వమునకుఁ దగినటులుగను, శోకమును వారించునట్టిదిగను నుండుమాటలు చెప్పితివి.

(౧౮) న్నేహితుఁడా! నీవు సమాధాన పరచినందున నేను దుఃఖమును విడిచియున్నాను. ఇట్టిబంధువు లభించుట దుర్లభము. మరియు ఇట్టి కాలములో దొరకనే దొరకఁడు.

(౧౯) మరియు, నీతను వెతకి కనిపెట్టుటలోను, భయంకరుఁడును దురాత్ముఁడును నగురాక్షసిని కనిపెట్టుటలోను ప్రయత్నముచేయువలయును.

(౨౦) నేను చేయవలసినసనిని నన్నునమ్మినాతోఁజెప్పవలయును. వర్షాకాలములో మంచిభూమిలో సమస్తము పండువయిల, అన్ని పనులు నావలన ముగియఁను.

(౨౧) నేను నాశౌర్యాభిమానములవల్లను, లేక, నీయెడలగల అభిమానమువల్లను యిటుల చెప్పితిని. వానరశ్రేష్ఠుడా! నేను చెప్పినమాట నిజమని తెలిసికొనుము.

(౨౨) నేను అబద్ధము యెఱుఁడును చెప్పినదిలేదు. ఇంక మీఁకు జెప్పఁబోను. ఇటుల నీకు సత్యముగ ఒట్టుపెట్టుచున్నాను.

తతః ప్రహృష్ట స్సుగ్రీవో వానరై స్సచివై స్సహా |
 రాఘవస్య వచ శ్శృతిత్వా ప్రతిజ్ఞాతం విశేషతః || ౨౩
 ఏవ మేకాంతసంపృక్తౌ తత స్తా నరవానరౌ |
 ఉభావన్యోన్యసదృశం నుఖం దుఃఖం ప్రభాషతామ్ || ౨౪
 మహానుభావస్య వచో నిశమ్య హరి ర్నరాణా మృషభస్య
 తస్య కృతం స మేనే హరివీరముఖ్య స్తదా స్వకార్యం హృద
 యేన విద్వాన్ || ౨౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - సప్తమస్కంధః

అష్టమ స్కంధః

పరితుష్ట స్త సుగ్రీవ స్తేన వాక్యేన వానరః |
 లక్ష్మణస్యాగ్రితో రామ మిదం వచన మబ్రవీత్ || ౧
 సర్వధాహ మనుగ్రాహ్య దేవతానా మసంశయః |
 ఉపపన్నగుణోపేత స్సఖా యస్య భవా న్నమః | ౨
 శక్యం ఖలు భవే ద్రామ సహాయేన త్వయాఽసఖ |
 సురరాజ్య మసి ప్కాస్త్రై స్వరాజ్యం కిం పునః ప్రభో || ౩
 సోహం సభాజ్యో బంధూనాం నుహృదాం చైవ రాఘవ |
 యస్యాగ్నిసాక్షికం విత్రం లబ్ధం రాఘవవంశజమ్ || ౪

రామనివంటి స్నేహితుడు లభించినందుకు సుగ్రీవుడు సంతోషించెను. ౯౦

(౨౩) పిమ్మట రాముని సత్యమైన ప్రతిజ్ఞను విని, సుగ్రీవుడు మంతుర
లతోఁగూడి మిగుల సంతోషించెను.

(౨౪) పిమ్మట, రామసుగ్రీవులు యీ విధముగ నేకాంతములో గలసి
యిద్దరు పరస్పరము సమానములుగ నుండు వారి ముఖములను జెప్పకొనిరి.

(౨౫) వానరపీఠలలోఁ బ్రధానుఁడుగను పండితుఁడుగనుమండు సుగ్రీ
వుఁడు మహాత్ముఁడును మనుజులలో నుత్తముఁడును నగు శ్రీరాముని మాటవిని
అపుడు, తన కార్యము మనసా పరిపూర్తి యైనదిని తెలచెను.

ఇ ది యే డ వ స ర్గ.

౨ వ సర్గ.

(అవతారిక. — ఈ సర్గలో సుగ్రీవుఁడతనికిఁ గలిగిన దుఃఖమునకు కార
ణము దెలుపుచున్నాఁడు.)

(౧) వానరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు శ్రీరాముని మాటవిని సంతోషించి లక్ష్మ
ణుని యెదుట శ్రీరామునితో నిటులనెను.

(౨) రాజుకుతగిన శౌర్యవీర్యాది సకలగుణ సంపన్నుడ వగు నీవు నాకు
స్నేహితుఁడవైనందున దేవతలకును వా యెడల దయగలదు ఇగురు సందేహము
లేదు.

(౩) పాపరహితుఁడా! రామా! నీ శహాయముచే దేవరాజ్యమును బడ
యుటకును సాధ్యమేను హే ప్రభో! నా రాజ్యమును బడయుట యెంత మా
త్రము.

(౪) రఘువంశములోఁ బుట్టియుండు మిత్రుని అగ్ని సాక్షిగ బడసినందున
ఓ రామా! బంధువులకును స్నేహితులకును నేను పూజ్యుఁడనైతిని.

అహ మప్యనురూప స్తే వయస్యా జ్ఞాస్యసే శనైః |

నతు వక్తుం సమర్థోఽహం స్వయ మాత్మగతాన్ గుణాన్ || ౫

మహాత్మనాం తు భూయిష్ఠం త్వద్విధానాం కృతాత్మనామ్ |

నిశ్చలా భవతి ప్రీతి ర్ధైర్య మాత్మవతా మివ || ౬

రజతం వా సువర్ణం వా వస్త్రాన్యాభరణాని చ |

అవిభక్తాని సాధూనా మవగచ్ఛంతి సాధవః || ౭

ఆహ్వాపి దరిద్రోవా దుఃఖిత స్సుఖితోపివా |

నిష్టోషోవా సదోషోవా వయస్యః పరమా గతిః || ౮

ధనత్యాగ స్సుఖత్యాగో దేహత్యాగోపివా పునః |

వయస్యాథై పవిత్రంతే స్నేహం దృష్ట్వా తథావిధమ్ | ౯

తత్తథైత్యబ్రవీ దామి సుగ్రీవం ప్రియ రాదినమ్ |

లక్ష్మణాచ్యగ్రీతో లక్ష్మ్యో వాసవస్యేవ ధీమతః || ౧౦

తతో రామం స్థితం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ |

సుగ్రీవ స్సర్వత శ్చక్షు ర్వసే లోల మపాతయత్ || ౧౧

స దదర్శ తత స్సాల మవిదూరే హరీశ్వరః |

సుపుష్ప మీశత్పత్యాశ్చ భీమరై రుపశోభితమ్ | ౧౨

తస్యైకాం పర్ణబహుళాం భక్షత్వా శౌఖాం సుపుష్పితామ్ |

సాలస్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద స రాఘవః || ౧౩

సుగ్రీవుడు స్నేహధర్మమును వర్ణించుట.

౯౩

(౫) ఓ రామా! నేను నీకు దగిన స్నేహితుడను. ఇది నీకు పోషణను విశదమగును, నా గుణములను నేనే చెప్పుకొనుట తగదు.

(౬) మహాత్ములుగను ప్రశస్తమైన బుద్ధిగలవారుగను నుండు మీవంటి వారి సంతోషము, అత్మజ్ఞానము గలవారికి ధైర్యమెటుల చలించదో, అటుల చలించకుండును.

(౭) మంచి స్నేహితులయొక్క పెండి బంగారు వస్త్రములు ఆభరణములను తమ సామ్యుతో సమానముగ వారి స్నేహితులు భావింతురు.

(౮) ధనికుడుగను దరిద్రుడుగను నుండినను దుఃఖించు చుండినను నుఖించు చుండినను నిర్దోషిగ నుండినను దోషిగనుండినను స్నేహితుడే కార్య సాధనములో ఉపాయముగ నుండును.

(౯) చెప్పటకు సాధ్యముగాని స్నేహమును స్మరించి అట్టి స్నేహితుని విషయమై ధనమును శుభమును దేహమును విడువవలసినటుల సంభవించుచున్నది.

(౧౦) కాంతిచే ఇంద్రునితో సముడుగ నుండువాడునా బుద్ధిమంతుడును నగు లక్ష్మణుని యెదుట ప్రియమైన మాటలుచెప్పుచుండు సుగ్రీవునితో నీవు చెప్పినదంతయు నిజమేను అనిరాముడు అనెను.

(౧౧) పిమ్మట, గొప్ప బలముగల రామలక్ష్మణులు సీత ఆభరణములను జూచినదిమొదలు దీర్ఘకాలము గూర్చుండియుండుటచూచి, సుగ్రీవుడు వనములోనుంచి కాళును సంపాదించుటకు అన్ని చోట్లను జూచెను.

(౧౨) వానరరాజగు సుగ్రీవుడు మంచిపూలుచిగిరించుచుండు తుమ్మెదలతో బ్రకాశించుచుండు ఒక సాలవృక్షమును సమీపములోఁ జూచెను.

(౧౩) చిగురుటాకులతోనిండి బాగుగఁబూచుచుండిన సాలవృక్షముకా ఖనువిరిచి చెచ్చి పరిచి, సుగ్రీవుడు రామునితోడ దానిమీదగూర్చుండెను.

తా వాసీనా తతో దృష్ట్వా హనూమా సపి లక్ష్మణమ్ |
సాలశాఖాం సముత్పాట్వ విసీత ముపవేశయత్ || ౧౪

సుఖోపవిష్టం రామం తు పసన్న ముదధిం యథా |
ఫలపుష్పసమాకీర్ణ తస్మిన్నిరివరోత్తమే || ౧౫
తతః పృహృష్ట స్సుగ్రీవ క్లృతం మధురయా గిరా |
ఉవాచ పృణయా ద్రామం హర్ష వ్యాకులితాక్షరమ్ || ౧౬

అహం వినికృతో భ్రాత్రా చరామ్యేష భయార్జితః |
ఋశ్యమూకం గిరివరం హృతభార్య స్సుమఃఖతః || ౧౭

సోఽహం తస్మా భయే మగ్నో వసామ్యుద్భ్రాంతచేతసః |
వాలినా నికృతో భ్రాత్రా కృతవైరశ్చ రాఘవః || ౧౮
వాలిశౌ మే భయార్తస్య సర్వలోకా భయంకరః |
మమూషి త్వ మనాథస్య ప్రసాదం కర్తు మర్హసి || ౧౯

ఏవ ముక్తస్త తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః |
ప్రత్యువాచ స కాకుత్స్థ స్సుగ్రీవం పృహసన్నివః || ౨౦
ఉపకారఫలం మిత్ర మపకారోఽరిలక్షణమ్ |
అన్వైవ తం హనిష్యామి తవ భార్యాపహారిణమ్ || ౨౧

సుగ్రీవుఁ డతనిదుఃఖమును రామునికిఁ జెలుపుట.

౯౫

(౧౪) పిమ్మట, కూర్చుండియుండిన రామ సుగ్రీవులకు జూచి మాను మంతుఁడు పూచియుండు ఒక సాలవృక్షము కాఖను విరిచి పఱచి దానిమీఁగ మిగుల వినయము గల లక్ష్మణుని గూర్చుండఁపెట్టెను.

(౧౫, ౧౬) ఫలపుష్పములతో నిండిన పర్వత శ్రేష్ఠమగు ఆ ఋశ్యమూ కములో సుఖముగ గూర్చుండి సముద్రము వలె గంభీరముగ నుండు వాఁడును మనోహరుఁడుగ నుండువాఁడును, నగు రాముని జూచి సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి మధురముగ నుండు మాటలు తిడబడుచు విశ్వాసముతో నిటుల నెను.

(౧౭) నేను నాయన్నచే వెడలగొట్టఁబడి భయపడితుండనై భార్యను బోగొట్టుకొని దుఃఖించుచు యీ ఋశ్యమూక పర్వతముమీద సంచరించుచు న్నాను.

(౧౮) ఓ రామా! నేను భయపడి భయము అనుసముద్రములో మునిగి మతిచెడి వాలిచే వెడలగొట్టఁబడి అతనితో ద్వేషము సంపాదించుకొని యిచట వసించు చున్నాను.

(౧౯) సర్వలోకములకు అభయమిచ్చు రామా! వాలికి భయపడి అనాధుఁడుగ నుండునన్ను నీవు అనుగ్రహించ వలయును.

(౨౦) ఇటుల సుగ్రీవుఁడు చెప్పగా, తేజస్సు గలవాఁడును భర్తృస్వ రూపమును నెరింగి దానిలోఁ పీరితిగలవాఁడును నగు శ్రీరాముఁడు నవ్వును సుగ్రీవునితోఁ నిటుల నెను.

(౨౧) ఉపకారము నేయుటే స్నేహితుని లక్షణము. అపకారము నేయుట శత్రువు లక్షణము. కనుక, నీ భార్యను నపహరించినవాని యిపుడే నేను జంపగలను.

అమేహి మే మహావేగాః పత్రిణ స్త్రిగ్మతేజసః|
కార్తికేయవనో ద్భూతా శ్శరా హేమవిభూషితాః|| ౨౨

కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నా మహేంద్రాశనిసన్నిభాః|
సుపర్వాణ స్సుతీక్ష్ణాగ్రా స్సరోషా భుజగా ఇవ|| ౨౩

భ్రాతృసంజ్ఞ మమిత్రం తే వాలినం కృతకిర్బిషమ్|
శరై ర్వినిహతం పశ్య వికీర్ణ మివ పర్వతమ్|| ౨౪

రాఘవస్య వచ శ్శృత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః|
ప్రహర్ష మతులం లేభే సాధు సాధ్వీతి చాబ్రవీత్|| ౨౫

రామ శోకాభిభూతోహం శోకార్తానాం భవాన్లః
వయస్య ఇతి కృత్వాహి త్వయ్యహం పరిదేవయే|| ౨౬
త్వంహి పాణిప్రదానేన వయస్యో మేఽగ్నిసాక్షికమ్|
కృతః ప్రాణై ర్బహుమత స్సత్యేనాపి శపామితే|| ౨౭

వయస్య ఇతి కృత్వాచ విసృజ్యం ప్రవదా మ్యహమ్|
దుఃఖ మంతగ్గతం యన్మే మనో హరితి నిత్యశః|| ౨౮
ఏతావ దుక్త్యా వచనం బాష్పనూషితలోచనః|
బాష్పహతయా వాచా నొచ్చై శ్శక్నోతి భాషితుమ్|| ౨౯

సుగ్రీవుడతని దుఃఖమును రామునికిఁ దెలుపుట.

౯౨

(౨౨, ౨౩) గొప్ప వేగము చెక్కలు మంచి తేజస్సుగలవిగను, శరవణములతోఁ బుట్టివినను, బంగారు కట్టచే నలంకరింపఁబడినవిగను, కంకపక్షి యీకెలుగలవిగను, ఇందునివజ్రాయుధముతో సమముగను, మంచి గణపులు మొనలు గలవిగను నుండు బాణములు రోషము గలసర్పమువలె నున్నవి.

(౨౪) నీతోడబుట్టి నీకు శత్రువుగ నుండువాఁడును, పాపకార్యము చేసియుండువాఁడును నగువానిని, బాణములతోఁ జంపఁబడి చెదిరి భూమిమీద పడియుండు పర్వతమును వలె, తెలిసికొనుము.

(౨౫) వానర సేనాధిపతియగు సుగ్రీవుఁడు శ్రీరామునిమాట విని మిగుల సంతోషించి 'సాధు సాధు' అని చెప్పెను.

(౨౬) ఓ రామా! నేను దుఃఖపీడితుడనై యున్నాను. దుఃఖాక్రాంతులగు వారికి నీవే రక్షకుఁడవు. నిన్ను స్నేహితునిగ దలంచి నా సంకటమును జెప్పుకొని దుఃఖించుచున్నాను.

(౨౭) నీవు అగ్ని సాక్షిగ చేయిపట్టుకొని స్నేహితుడవైతివి. పాపమున కంటె నీవు అధికుడవుగ నున్నావు. సత్యముగ ఒట్టుపెట్టి చెప్పుచున్నాను.

(౨౮) సదా నా మనసును నపహరించుచుండు అంతర్గతమగు దుఃఖమును నీవు స్నేహితుడవని తెలిసికొని, లజ్జను విడిచి నీతోఁ జెప్పుకొంటిని.

(౨౯) ఇంతమాత్రము చెప్పి, బాష్పములతో నిండిన నేత్రములు గల వాఁడై గద్గద స్వరము గలిగినందున సుగ్రీవుఁడు మాటలు బాగుగఁ జెప్పుటకు శక్తిలేనివాడాయెను.

- బాష్పవేగం తు సహసా నదీవేగమివాగతమ్ |
 ధారయామాస ధైర్యేణ సుగ్రీవౌ రామసన్నిధౌ | 30
- సన్నిగృహ్యతు తం బాష్పం ప్రమృజ్య నయనే శుభే |
 వినిశ్చ్యస్యచ తేజస్వీ రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్ | 31
- పురాఽహం వాలినా రామ రాజ్యాత్సాన్వదమోపితః |
 పరుషాణి చ సంశ్చావ్య నిఘ్నతోస్మి బలీయసా | 32
- హృతా భార్యాచ మే తేన ప్రాణేభ్యోపి గరియసీ |
 సుహృదశ్చ మదీయా యే సంయతా బంధనేషు తే | 33
- యత్న వాంశ్చ సుదుష్టాత్మా మద్వినాశాయ రాఘవ |
 బహుశస్త్రత్ప్రియుక్తాశ్చ వానరా నిహతా మయా | 34
- శంకయా త్వే తయా చేహ దృష్ట్వా త్వా మపి రాఘవ |
 నౌపసర్వా మ్యహం భీతో భయే సర్వేహి బిభ్యత్తి | 35
- కేవలం హి సహాయా మే హనుమ త్ప్రముఖాస్త్వి మే |
 అతోఽహం ధారయా మ్యద్య ప్రాణా కృచ్ఛగతోపినః |
- ఏతేహి కపయ స్నిగ్ధౌ మాం రక్షంతి సమంతతః |
 సహగచ్ఛంతి గంతవ్యే నిత్యం తిష్ఠంతి చ స్థితే | 36
- సుక్షేప స్త్రేషు తే రామ కి ముక్త్యా విస్తరం హి తే |
 సమే జ్యేష్ఠో రిపు ర్భృతా వాలీ విశుతపౌరుషః | 37

సుగ్రీవుడతని దుఃఖమును రామునికిఁ దెలుపుట.

౯౯

(౩౦) సుగ్రీవుఁడు శ్రీరాముని సన్నిధిలో నదీప్రవాహమువలె వచ్చుచుండు కన్నీటిని ధారముతో నైచుకొనెను.

(౩౧) కన్నీటిని నిలుపుకొని అందమగు నేత్రములను దుడుచుకొని నిట్టూర్చువిడిచి రామునితో తేజస్వియగు సుగ్రీవుఁ డిటులనెను.

(౩౨) ఓ రామా! పూర్వము బలముగల వాలి నన్నయవరాజ్యమునుండి తప్పించి కఠినోక్తులాడి వెడలఁగొట్టెను.

(౩౩) నా ప్రాణములకంటె హెచ్చుగనుండిన నాభార్యను నతఁడపహరించి, నాన్నేహితులను చెరలో నుంచెను.

(౩౪) రామా! మిగుల దుష్టుడగు వాలినన్న నాశమచేయుటకు యత్నించి అనేకులు వాచరులను నామీదికిఁ బంపెను. ఆవాచరులను నేను జంపితిని.

(౩౫) రామా! నిన్నుచూచి వాలిపంపియుండునను శంకచేతనే భయపడి సీసమీపమునకు రాలేదు. ఏలకనఁగా, భయనిమిత్తముగ లిగినపుడు అందరును భయపడుదురు కదా.

(౩౬) హనుమంతుఁడు మొదలగు యీవాచరులు నాకు మంచి సహాయముగ నున్నారు. అందుచే, మిగుల దుఃఖము గలిగినను ప్రాణము పెట్టుకొని యానాను.

(౩౭) మంచి న్నేహితులుగనుండు యీవాచరులు నన్ను నలుప్రక్కల లోను రక్షించుచున్నారు. నేనెచటికిఁ బోయినను నాతోడవచ్చుచుండును. నేనొకచోట గూర్చుండిన వీరును నచటనే గూర్చుండురు.

(౩౮) రామా! వానితిని నీకు సంగ్రహముగఁ దెలిపితిని. విస్తరించి ప్రయోజనములేదు. జ్యేష్ఠభ్రాతయై ప్రసిద్ధమగుపరాక్రమము గలవాని నాకు శత్రువు.

తద్వినాశాద్ధి మే దుఃఖం ప్రణప్తం స్యా దనంతరమ్|

సుఖం మే జీవితం చైవ తద్వినాశ నిబంధనమ్|| ౩౯

ఏష మే రామ శోకాంతశ్శోకార్తేన నివేదితః|

దుఃఖత స్సుఖతో వాపి సఖ్యు ర్నిత్యం సఖా గతిః|| ౪౦

శ్శుత్యైతద్వచనం రామ స్సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్|

కిం నిమిత్త మభూ ద్ద్వైరం శోభీతు మిచ్ఛామి తత్వతః|| ౪౧

సుఖం హి కారణం శ్శుత్యావైరస్య తన వానర|

ఆనంతర్యం విధాప్యామి సంప్రధార్య బలాబలమ్|| ౪౨

బలవాన్ హి మమామర్ష శ్శుత్యా త్వా మవమానితమ్|

వర్తతే హృదయో త్కంపీ ప్రివృద్ధ్యేగ ఇవాంభసః|| ౪౩

హృప్తః కథయ విస్త్రంభో యావ దానోవ్యతే ధనుః|

శ్శుప్తశ్చ హి మయా బాణో నిరస్తశ్చ రిపు స్తవ|| ౪౪

ఏవ యుక్త స్తు సుగ్రీవః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా|

ప్రహర్ష మతులం లేభే చతుర్థి స్సహవానరైః|| ౪౫

తతః ప్రహృప్తవదన స్సుగ్రీవో లక్ష్మణగ్రిజే|

వైరస్య కారణం తత్వ మాఖ్యాతు ముపచకగ్రీమే|| ౪౬

ఇతి శ్రీమత్కింధాకాండే - అష్టమస్కంధః.

చాలికి సుగ్రీవునికి వైరమునకు కారణమును రాముడడుగుట. ౧౦౧

(౩౯) అతఁడు చచ్చినపిమ్మటనే నాదుఃఖముపోవును. నాదుఃఖము ప్రాణము అతని నాశముతో సంబంధపడియున్నది.

(౪౦) రామా! దుఃఖించుచుండు నేను నాదుఃఖమును దెలిపితిని. నన్నే హితుఁడు దుఃఖించుచుండినను నుఖపడుచుండినను నన్నేహితుని కతఁడేగతి.

(౪౧) రాముఁడు యీమాటను విని సుగ్రీవునితో నిటు లనెను. చాలికి నీకు వైరము సంభవించినకారణమును సవిస్తరముగ వివరణచేయువాను.

(౪౨) ఓ వానరుఁడా! చాలికి నీకు గలిగిన వైరమునకు కారణమును విని బలాబలములను విచారించి పిమ్మట నీకు నుఖమును గలిగించెదను, (ఆనఁగా, స్వల్పమైన అపరాధమునకు విశేషమైన ద్వేషమును గలిగించినచో అతని యిప్పుడె చంపెదను, నీయపరాధము హెచ్చుగనుండి అతనిద్వేషము అల్పముగనుండినచో మీకు సమాధానము చేసెదనని భావము.)

(౪౩) వర్షాకాలములో జలము వేగము అధికముగనుండునటుల చాలిచే అవమానింపఁబడిన నీవిషయమును విని నాకు మిగుల శోషముగలిగినది. అది నా హృదయమును నాడించుచున్నది.

(౪౪) ధనుసును అల్లెతాటితోఁ గట్టుటకులోగా, సంతోషించి నమ్మకముగలవాఁడవై మీద్వేషమునకు కారణమును దెలుపుము. నేను బాణమును విడిచినపుడె నీశత్రువు చచ్చెనని తెలిసికొనుము. (వృష్టః అను పదప్రయోగముచే, వారి చచ్చినచో నీవు దుఃఖపడవలదని భావము.)

(౪౫) మహాత్ముఁడగు శ్రీరాముఁ డిటుల చెప్పగా, సుగ్రీవుఁడు హను మంతుఁడు మొదలగు వానరులతోడ మిగుల సంతోషించెను.

(౪౬) పిమ్మట, సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి శ్రీరాముని సన్నిధిలో చాలికి తనకుగల వైరమునకు కారణమును విస్తారముగ దెలుపుటకు ప్రారంభించెను.

స వ మ స్స ర్గః.

వాలీనామ మమ భ్రాతా జ్యేష్ఠ శ్శత్రునిషూదనః |
 పితౄ ర్భహుమతో నిత్యం మమాపి చ తథా పురా || ౧
 పితృ్యపరతేఽస్మాకం జ్యేష్ఠో యషితిమం త్రిభిః |
 కపీనా మిశ్వరో రాజ్యే కృతః పరమసంమతః || ౨

రాజ్యం ప్రశాసత స్తస్య పితౄవై తామహం మహత్ |
 అహం సర్వేషు కాలేషు పృణతః పృచ్ఛవత్ స్థితః || ౩
 మాయావీ నామ తేజస్వీ పూర్వకో దుఃదుభే స్సుతః |
 తేన తస్య మహద్వైరం స్త్రీకృతం విశుతం పురా || ౪

స తు సుప్తజనే రాతౌ కిష్కింధా ద్వార మాగతః |
 నర్దతిస్మ సుసంరంభో వాలినం చాహ్వాయ ద్రణే || ౫
 ప్రసుప్తస్థ మమ భ్రాతా నర్దితం శైరవస్వసమ్ |
 శుశ్రీత్వా సమమృషే వాలీ నిష్పపాత జవా త్తదా || ౬
 సతు నై నిస్సృతః కోధా త్తం హంతు మసురోత్తమమ్ |
 వార్యమాణ స్తత స్త్రీభి ర్మయా చ ప్రణతాత్మనా || ౭

వారికి తనకుగలిగిన వైరముకారణమును మగ్గివుడు రామునికిఁ జెలుపుట. ౧౦౩

౯ వ సర్గ.

(అవతారిక.— తన విషయములో వారి చేసిన యపరాధమును సుగ్రీవుఁడు యీ సర్గలోఁ జెప్పచున్నాఁడు.)

(౧) వాలియనువాఁడు నాయన్న, శత్రుసంహారకుఁడు. సదా శంఢికి ప్రేమపాత్రుఁడుగనుండెను. నాకును అతఁడు ప్రేమపాత్రుఁడుగ నుండెను.

(-౨) మా తండ్రి స్వర్గముఁడుకాగా మంతులు అందరికిని ప్రీతిపాత్రుఁడగు యితఁడు పెద్దవాఁడని వానరులకు రాజుగ రాజ్యములో నితని స్థాపించి

(౩) మాతండ్రికి బ్రహ్మయిచ్చిన గొప్పరాజ్యమును బరిపాలించుచుండు వారికి నేను సర్వకాలములలోను మిగుల విషయము గలవాఁడనై నేవకునివలె నుంటిని.

(౪) నుందుభియను రాక్షసునికి అన్నయు మయునిపుత్రుఁడును నగు మాయావి యనురాక్షసుఁడు మిగుల బలముగలవాఁడుగ నుండెను. అట్టి మాయావి యనురాక్షసునితోడ వారికి స్త్రీనిమిత్తముగ గొప్ప వైరము గలిగెనని నేను వినియుంటిని.

(౫) మాయావి యను రాక్షసుఁడు జనులు నిద్రించుచుండు అర్ధరాత్రిలో కిష్కింధ ద్వారమునకు వచ్చి మిగులగర్వించినవాఁడై సింహవాదము చేసి వాలిని యుద్ధమునకుఁ బిలిచెను.

(౬) నిద్రించుచుండిన నాయన్నయును వాలి అభయంకరమైన సింహవాదమును విని నైచక ఆపుడు అంతఃపురమునుండి వెలుపలవచ్చెను.

(౭) పిమ్మట, అంతఃపురస్త్రీలు, విషయముతో పేడుకొనుచుండు నేను, అడ్డగించినను నిలువక వాలి శోపముతో అగొప్పరాక్షసుని జంపుటకై పోయెను.

స తు సిద్ధాయ సర్వాన్నో నిర్జగామ మహాబలః |
 తతో హ మపి సాహార్దాన్నిస్సృతో వాలినా సహ ||
 స తు మే భ్రాతరం దృష్ట్వా మాంచ దూరాదవస్థితమ్ |
 అసురో జాతసంతానః ప్రదుద్రావ తతో భృశమ్ ||
 తస్మిన్ ద్రవతి సంతృప్తే హ్యవాం దురితతరం గతౌ |
 ప్రకాశశ్చ కృతో మార్గ శ్చంద్రేణోద్గచ్ఛతా తదా || ౧౦
 స తృణై రావృతం దుర్గం ధరణ్యా వివరం మహత్ |
 ప్రవివే శాసురో జేగా దావా మాసాద్య విస్థితౌ || ౧౧
 తం ప్రవిష్టం రిపుం దృష్ట్వా బిలం రోషవశంగతః |
 మా మువాచ తదా వాలీ వచనం క్షుభితేంద్రియః || ౧౨
 ఇహ త్వం తిష్ఠ సుగ్రీవ బిలద్వారి సమాహితః |
 యావత్తత్ర ప్రివిశ్యాహం నిహన్మి సహసా రిపుమ్ || ౧౩
 మయా త్వే తద్వచ శ్శ్రుత్యా యాచిత స్స పరంతపః |
 శాపయిత్వా తు మాం పద్భ్యాం ప్రవివేశ బిలం మహత్ ||
 తస్య ప్రవిప్రస్య బిలం సాగ్ర స్సంవత్సరో గతః ||
 స్థితస్య చ మమ ద్వారి సకాలో వ్యత్యవర్తత | ౧౪
 అహంతు నష్టం జ్ఞాత్వా తం స్నేహా దాగతసంభ్రమః |
 భ్రాతరం నచ పశ్యామి పాపాశంకిచ మే మయః || ౧౫

వారికి తనకు గలిగిన వైరము కారణమును సుగ్రీవుఁడు రామునికి చెలుపుట. ౧౦౫

(౮) మమ్ము అటుల నెట్టి గొప్పబలముగలవారి పోయెను. పిమ్మట నేను అన్నమీదగల ప్రీతిచే అతనివెంటనే పోతిని.

(౯) మాయావి యనురాక్షసుఁడు నాయన్నను దూరములోనుండిన నన్ను చూచి భయపడి శీఘ్రముగ పారిపోయెను.

(౧౦) భయపడిన ఆరాక్షసుఁడు పారిపోగా మేమిద్దరము శీఘ్రముగఁ బోతిమి. అపుడు చంద్రోదయమై వారి బాగుగఁ దెలియఁజెను.

(౧౧) ఆరాక్షసుఁడు కనవుచేఁ గప్పబడి ప్రవేశించుటకు సాధ్యపడని భూమిలోనుండు గుహలో త్వరగఁ బ్రవేశించెను. అపుడు మేము అచిలద్వారము లో గూర్చుండి ఉంటిమి.

(౧౨) బలములొక బ్రవేశించిన శత్రువును జూచి కోపముగలవాఁడై వారి నన్నుచూచి ఇందియియిభముగలవాఁడై యిటుల నెను.

(౧౩) సుగ్రీవుఁడా! ఈబలములొక బ్రవేశించి శత్రువును జంపివచ్చు నంతవరకు యిచటనే జాగ్రత్తగఁ గూర్చుండియుండుము.

(౧౪) వారి చెప్పినమాట విని నేనుకూడ వచ్చెదనని మిగుల పార్థివించి తిని. శత్రుసంహారకుఁడగు అతఁడు అతని పాదములమీద ఒట్టుపెట్టి అతఁడే ఆ గొప్ప బలములొక బ్రవేశించెను.

(౧౫) వారి బలములొక బ్రవేశించిన పిమ్మట ఒక సంవత్సరము నిండి నది. ద్వారములొక గూర్చుండియుండిన నాకును అంతకాలమాయెను.

(౧౬) మాయావి చచ్చియుండునని తలఁచి వారిమీదగల ప్రీతిచే విశేషముగ వ్యాకులము గలిగినది. అన్నను చూడలేదు. వారికి యేమియాపద సంభవించెనో యని నామనసుకు శంకగలిగినది.

అభ దీప్తశ్య కాలస్య బిలా త్తస్మాద్వినిస్సృతమ్ |
 సఖేను చుధిరం రక్త మహం దృష్ట్వా సుదఃఖతః || ౧౦
 సర్వతా మసురాణాం చ ధ్వని ర్మే శ్రోత్రీ మాగః |
 నిరస్తస్య చ స.గ్రామే త్రోశతో నిస్సవనో గురోః || ౧౧
 అహం త్వ వగతో బుద్ధ్యా చిహ్నైః పై ర్భ్రాతరం హతమ్ |
 పిథాయ చ బిలద్వారం శిలయా గిరిమాత్రయా || ౧౨
 శోకార్త శోచకం కృత్వా కిష్కింధా మాగత స్సఖే || ౧౩
 గూహమానస్య మే తత్వం యత్నతో మంత్రీభి శ్శృతమ్ |
 తతోఽహం తై సమగామ్య సమ్మతై రభిషేచితః || ౧౪
 రాజ్యం ప్రశాసత స్తస్య న్యాయతో మమ రాఘవ |
 ఆజగామ రిపుం హత్వా వాలి తమసురోత్తమమ్ || ౧౫
 అభిషిక్తం తు మాం దృష్ట్వా వాలీ సంరక్తలోచనః |
 మదీయా స్సంత్రిణో బద్ధ్వా పరుషం వాక్య మబ్రవీత్ || ౧౬
 నిగ్రహేపి సమర్థస్య తం పాపం ప్రతి రాఘవ |
 సపావర్తత మే బుద్ధి ర్భ్రాతృ శ్చౌరవయంత్రితా || ౧౭
 హత్వా శత్రుం సమే భ్రాతా ప్రవివేశ పురం తదా |
 మానయం స్తం మహాత్మానం యథావచ్ఛాభ్యవాదయమ్ ||
 ఉక్తాశ్చ నాశిష్యస్తేన సంతుష్టేనాంతరాత్మనా || ౧౮

వాలికి తనకు గలిగిన వైరము కారణమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ దెలుపుట ౧౦౭

(౧౭) పిమ్మట, బహుకాలము గడువగా, ఆ బిలమునుండి నురుగుతో కూడిన రక్తము ప్రవహించి వెలుపలవచ్చెను. దానిజూచి దుఃఖించితిని.

(౧౮) బిలములోపల సింహనాదము చేయుచుండు రాక్షసులన్నని నా చెవిలోఁబడెను. యుద్ధములో అపజయము పొంది ఆరచుచుండు నా యన్నధ్వని నాకు విరవచ్చెను.

(౧౯, ౧౯౪) కొన్ని గురుతులచే నాయన్న చచ్చెనని తలచి, పర్వతము వలె నుండు శిలను బిలద్వారమున కడ్డముపెట్టి దుఃఖముగలవాఁడనై అతనికి ఉపకదానముచేసి కిష్కింధ చేరితిని. ఓ స్నేహితుఁడా!

(౨౦౪) నేను నిజము చెప్పిపోయినను కొన్ని కారణములచే మంత్రులు జరిగిన సమాచారమును దెలిసికొనిరి. పిమ్మట ఆ మంత్రులు మాడ ఆలోచించి నాకు పట్టాభిషేకము చేసిరి.

(౨౧౪) రామా! నేను పిమ్మట వాలి రాజ్యమును న్యాయముగఁ బరిపాలించుచుండు నపుడు ఆ గొప్ప రాక్షసుని జంపి వాలి వచ్చెను.

(౨౨౪) కపిరాజ్యములో పట్టాభిషిక్తుడనై యుండునన్ను చూచి వాలి కోపముచే నెర్రనైన కన్నులు గలవాఁడై నా మంత్రులను చెరలో నుంచి, నాతో కఠినమైన పలుకులు పలికెను.

(౨౩౪) రామా! ఆ పాపిని నిగ్రహించుటకు నాకు శక్తి యుండినను అన్నయను గౌరవముచే నా కట్టిబుద్ధి పుట్టలేదు. *

(౨౪౪) నాయన్న శత్రువును జంపి పురము చేరెను. అపుడు, మహాత్యుండగు నతని బూజించుచు క్రమముగ నే నతనికి నమస్కరించితిని.

(౨౫) అతఁడు సంతోషించి నాకు మనఃపూర్వకముగ ఆశీర్వాదము నే యిచ్చెను.

నత్వా పాదావహం తస్య మమచేనాస్పృశం పృభో!

అపి వాలీ మమ కోధా న్నప్రిసాదం చకారసః॥

౨౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - నవమస్కంధః

దశమ స్కంధః

తతః కోధసమావిప్లవం సంరంభం త ముపాగతమ్!

అహం ప్రిసాదయాం చకే భౌతరం ప్రియకామ్యయా॥ ౧

దిష్ట్యాసి కుశలీ ప్రిప్తో నిహతశ్చ త్వయా రిఫః!

అనాథస్య హి మే నాథ స్త్వమేకోనాథనందనః॥

౨

ఇదం బహుశలాకంతే పూర్ణచంద్రిమివ్రాచితమ్!

ఛత్రం సవాలవ్యజనం ప్రతీచ్ఛస్వ మయోద్యతమ్॥

౩

ఆర్త శ్చౌఢ బిలద్వారి స్థిత స్సంవత్సరం నృప!

దృష్ట్వాహం శోణితం ద్వారి బిలాచ్ఛాపి సముత్థితమ్॥

౪

శోకసంవిగ్నహృదయో భృశం వ్యాకులితేంద్రియః!

అపిథాయ బిలద్వారం శైలశృంగేణ త త్రథా॥

౫

తస్మా ద్దేశా దపాక్రమ్య కిష్కింధాం ప్రివిశం పునః॥ ౬౪

వారికి తనకు గలిగిన వైరము కారణమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ దెలుపుట. ౧౦౯.

(౨౬) ప్రభో! నమస్కరించి వా కిరీటమును నతని పాదములమీద నుంచితిని, అయినను, కోపముగలవాఁడై అతఁడు నన్ను అనుగ్రహించలేదు.

ఇ ది తో మ్మి ద వ స ర్గ.

౧౦ వ సర్గ.

(అవతారిక.— వారి యెడల దోషము హెచ్చుగ గలదని నిర్ధారణచేసి రాముఁడతని జంపుటకు ప్రతిజ్ఞ నేయుట యీసర్గలో జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) సిమ్మట, కోపాకాంతుఁడును గర్వించి సమీపములో నుండు వాఁడును నగు నాయన్నకు నేను ప్రియునునీయ గోరి వేడికొంటిని.

(౨) అన్నా! చైవయోగమువల్ల శత్రువును జంపి తేమముగ వచ్చితివి. అనాథలను సంక్షోషింపఁ జేయునట్టి నీవు అనాథగ నుండువాకు నాధుఁడవు.

(౩) అనేక కమ్మలుగలదియుఁ బూర్ణచంద్రునివలె నుండునదియు, గగు యీ తెల్ల గొడుగును చామగములతోడ బట్టుచున్నావు. పరిగ్రహింపుము.

(౪) రాజా! దుఃఖాకాంతుఁడై యొక సింహత్సరిము బిలద్వారములో వేచియుంటిని. బిలమునుండి వెలుపలవచ్చిన రక్తమును జూచి,

(౫, ౫౪) దుఃఖముచే మిగుల చెడినమనసు మిగులవ్యాకులపడిన యిం ద్రియములు గలవాఁడవై ఆ బిలద్వారమును నొక పర్వతశిఖరముతో మూసి, అచటినుండి వచ్చి, కిష్కింధలోఁ బ్రవేశించితిని.

విషాదాత్త్విహ మాం దృష్ట్వా పౌరైర్మంత్రీభిరేవ చ |
 అభిషిక్తో న కామేన తస్మే త్వం క్షుతు మర్హసి || ౬౪
 త్వ మేవ రాజా మానార్హ స్సదా చాహం యథా పురమ్ |
 రాజభావనియోగోయం మయా త్వద్విరహః క్మృతః || ౭౪
 సామాత్య పౌరనగరం స్థితం నిహతకంటకమ్ |
 న్యాసభూత మిదం రాజ్యం తవ నిర్యాతయామ్యహమ్ || ౮౪
 మాచ రోషం కృథా సౌమ్య మయి శత్రునిబర్హణ |
 యాచే త్వం శిరసా రాజా మయా బద్ధోయ మంజలిః || ౯౪
 బలా దస్మి సమాగమ్య మంత్రీభిః పురవాసిభిః |
 రాజభావే నియుక్తో హం శూన్య దేశ జగీషయా || ౧౦౪
 స్నిగ్ధ మేవ బుద్ధివాణం మాం సతు నిర్భర్తస్య వాసరః |
 ధిక్త్వా మితి చ మా ముక్త్వా బహుత త్తదుఢాచహ || ౧౧౪
 ప్రకృతీశ్చ సమాసీయ మంత్రీణ శ్చైచ సంశతాః |
 మా మాహ సుహృదాం మధ్యే వాక్యం పరమగర్హితమ్ ||
 విదితం ప్రా యథా రాత్రౌ మాయావీ సమహాసురః |
 మాం సమాహ్వయత కూరో యద్ధకాంక్షీ సుదుర్మతిః || ౧౩౪
 తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా నిస్సృతో హం నృపాలయాత్ |
 అనుమాతశ్చ మాం తూర్ణ మయం భౌతా సుదారుణః || ౧౪౪

వారికి తనకు గలిగిన వైరము కారణమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ జెలుపుట. ౧౧౧

(౧౪) దుఃఖముతో వచ్చిన నన్ను జూచి పురజనులు మంతులు రాజ్యము నకు నాశము గలుగునను దుఃఖముచే, నాకు యిష్టములేకపోయినను, నాకు పట్టాభిషేకము చేసిరి. ఇందుకు నీవు క్షమించవలయును.

(౧౫) గౌరవమునకుఁ దగియుండు నీవే రాజుగ నుండవలయును. నేను పూర్వమువలె యువరాజుగ నుండెదను. నేను రాజుగ నుండి పరిపాలనచేసినది నీవు లేనందుననేను.

(౧౬) మంతులతోను పురజనులతోను కూడిన యీపట్టణము శత్రువులు లేకయున్నది. మంతులు నాకు పట్టాభిషేకము చేసి యిచ్చిన రాజ్యమును నీకు యిచ్చుచున్నాను.

(౧౭) ఓ సౌమ్యుఁడా! శత్రుస్సంహారకుఁడా! నామీద కోపము వలదు. ఓరాజా! నాతలతోఁ ద్రాక్కించుచున్నాను. నీకు అంజలిచేయుచున్నాను.

(౧౮) రాజులలేక శూన్యముగ నుండు యితర దేశములను జయించుటకై మంతులు పురజనులు గుంపుకూడి బలాత్కారముచే ప్రభుత్వమునాకుఁగట్టిరి.

(౧౯) ఈ విధముగ నృదువుగఁ జెప్పుచుండు నన్ను బానరుండగు వాని నావావిధములుగ నుండించి ఛీ కొట్టి చెప్పరాని మాటలు చెప్పెను.

(౨౦) ప్రజలను మంచి మంతులను బిలిపించి స్నేహితుల మగ్ధులగా నన్ను చూచి మిగులనిందితములగు మాటలు చెప్పెను.

(౨౧) కూర్మిరుండుగను మిగుల దుర్మతియగు నుండు మాయావియను గొప్ప అసురుండు, మంత్రులారా! అర్ధరాత్రిలో యుద్ధము నశేషించి నన్ను పిలిచెను. ఇది మీరెఱింగినదే కదా.

(౨౨) వాని పిలుపు విని రాజగుహము నుండి నేను వెలుపలి వచ్చితిని. మిగుల కూర్మిరుండుగ నాతమ్ముండు నన్ను సుసరించి త్వరితపచ్చెను.

సతు దృష్ట్వైవ మాం రాతౌ సద్వితీయం మహాబలః॥ ౧౫

ప్రాద్రవ ద్భయసంత్రస్తో వీక్ష్యానాం త మనుదురీతో
అనుద్రుతశ్చ వేగేన ప్రవివేశ మహాబిలమ్॥ ౧౬

తు ప్రవిప్లం విదిత్వా తు సుఘోరం సుమహద్బిలమ్
అయ ముక్తో ధ మే భ్రాతా మయాతు క్రూరదర్శనః॥ ౧౭

అహత్వా నాస్తి మే శక్తిః ప్రతిగంతు మితః పురీమ్
బిలద్వారి ప్రతీక్ష త్వం యావ దేనం నిహ స్యహమ్॥ ౧౮

స్థితో య మితి మత్వాః తు ప్రవిప్లో హం దురాసదమ్
తం చ మే మార్గమాణస్య గత స్సంవత్సర స్తదా॥ ౧౯

సతు దృష్టో మయా శతురనిరేవ్దా ద్భయావహః
నిహతశ్చ మయా తత్ర సోసురో బంధుభి స్సహ॥ ౨౦

తస్యాస్యాత్తు ప్రవృత్తేన రుధిరాఘేన తద్బిలమ్
పూర్వమాసీ ద్దురాకామం స్త వత సస్య భూతలే॥ ౨౧

సూదయిత్యా తు తం శతుం వికృతం దుండభే స్సుతమ్
నిహ్నామ నైవ పశ్యామి బిలస్యపి హితం ముఖమ్॥ ౨౨

వికోశమాసస్య తు మే సుగ్రీవేతి పునఃపునః
యదా ప్రతివచో నాస్తి తతో హం భృశ దుఃఖతః॥ ౨౩

వాల్మీకితనకు గలిగిన వైరము కారణమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ జెలుపుట. (౧౭)

(౧౫, ౧౬) గొప్పబలము గలరాక్షసుఁడు శహాయముతోడ సంజీవ నన్న జూచి భయపడి పరుగెత్తిపోయెను. మేమిద్దరము ఆతని వెంట బోతిమి. మేము తరుమగా అతఁడొక గొప్పబిలములోఁ బ్రవేశించెను.

(౧౭) మిగుల భయంకరముగ నుండు గొప్ప బిలములో రాక్షసుఁడు దా గనని తెలిసికొని, భయంకరుఁడగు నాతమ్మునితో నిటు లంటిని.

(౧౮) మాయావి యనురాక్షసుని బంపక కిష్కింధకుఁ బోలేను, ఈ రాక్షసుని జంపుచుకు నీవు యీ బిలద్వారములో నుండుము.

(౧౯) రాక్షసుఁడు వెలుపల పోకుండుటకై యితఁడు (సుగ్రీవుఁడు) ద్వారములో కావలియున్నాడని తలచి ప్రవేశించుటకు సాధ్యపడని ఆబిలము లో నేను ప్రవేశించితిని. ఆరాక్షసుని బిలములో నెత్తుటకు ఒక సువత్సరమా యెను.

(౨౦) భయంకరుఁడగు శత్రువుగ మాయావిని గనిపెట్టి మిగుల సులభముగ బంధువులతోడ ఆబిలములో నతని జంపితిని.

(౨౧) ఆబిలములో సింహనాదము చేయుచుండు ఆరాక్షసుని నోటి నుండి వచ్చిన రక్తప్రవాహముచే ఆబిలమునిండి వెలుపలపోవుటకు సాధ్యపడ

(౨౨) బలశాలియగు దుందుభీకిఅన్నయు శత్రువుయనగు మాయావినిజంపి వెలుపల వచ్చునపుడు రాతితో మూయబడి బిలద్వారము నాకు అగుపడలేదు.

(౨౩) 'సుగ్రీవా' యని పలుమరు పిలుచుచుండునాకు అతఁడు బదులు చెప్పలేదు, అందుచే నేను మిగుల దుఃఖించితిని.

- పాదపిహాచై స్తు మయా బహుభి స్త ద్విదారితమ్ |
తతోఽహం తేన నిష్క్రమ్య యథాచర ముపాగతః || ౨౪
- అత్రానేనాస్మి సందుద్ధో రాజ్యం ప్రార్థయతాత్మనః |
సుగ్రీవేణ సృశంసేన విస్మృత్య భ్రాతృసాహృదమ్ || ౨౫
- ఏవ ముక్త్వా తు మాం తత్ర వస్త్రేణై కేన వాసరః |
నిర్వాసయామాస తదా వాలీ విగతసాధ్వసః || ౨౬
- తేనాహ మపవిద్ధశ్చ హృతదారశ్చ రాఘవ |
తద్భయాచ్చ మహీ కృతాస్మి కాంతేయం సవనార్థవా || ౨౭
- ఋశ్యమూకం గిరివరం భార్యహరణదుఃఖతః |
ప్రవిష్టోస్మి దురాధర్షం వాలినః కారణాంతరే || ౨౮
- ఏతత్తై సర్వ మాఖ్యాతం వై రానుకథనం మహతే |
అనాగసా మయా ప్రాప్తం వ్యసనం పశ్య రాఘవ || ౨౯
- వాలిన స్తు భయాగ్రస్య సర్వలోకాభయంకర |
కర్తు మర్హసి మే వీర ప్రసాదం తస్య నిగ్రహతే || ౩౦
- ఏవ ముక్త స్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మసంహితమ్ |
వచనం వక్తు మారేభే సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ || ౩౧
- అమోఘా సూర్యసంకాశా మమైతే నిశితా శ్మరాః |
తస్మి న్వాలిని దుర్మత్తే నిపతిష్యంతి వేగితాః || ౩౨

వాలికి తనకుగలిగిన వైరము కారణమునునుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ జెబుచుట. ౧౧౫

(౨౪) పాదములతో ననేకవిధములుగ తన్ని బలమునకు మూసియుండిన బండను బగులగొట్టి వెలుపలవచ్చి ముందువలె కిష్కింధ చేరితిని.

(౨౫) పాపిగనండు యీనుగ్రీవుఁడు అన్నమీది స్నేహమును విడిచిరా జ్యమునుగోరి బలములతో నే నేనుండవలయునని ద్వారమునకు బండ్ ఆడ్లముగ నుంచెను.

(౨౬) రామా! ఈవిధముగ మంతులు ప్రజలు గలసభలో వాలి నన్ను గురించిచెప్పి, లోకమునకు భయపడక, కట్టుగుడ్డతో రాజ్యమునుండి నన్ను వెవలఁగొట్టెను.

(౨౭) రామా! అతఁడు నన్ను గొట్టి నాభార్యను నపహరించుకొనెను. అతనికి భయపడి అరణ్యములలోను సముద్రముతోను గూడియుండు యీభూమిశంతయుఁ దిరిగివచ్చితిని.

(౨౮) నేను భార్య అపహరింపఁబడినందుకు మిగుల దుఃఖించి, ఒక నిమిత్తముచే వాలినచ్చుటకు సాధ్యపడని యీ ఋశ్యమూకపర్వతము చేరితిని.

(౨౯) మా గొప్ప వైరమునకు కారణమునంతయు నీకుఁ దెలిసితిని. రామా! నిరపరాధిగనుండు నామసంభవించిన వ్యసనమును జూడుము.

(౩౦) సకలలోకములకు అభయము నిచ్చువాఁడా! వాలికిభయపడియుండునాకు, వీరుఁడా! అతని జంపి, అభయ మియవలయును.

(౩౧) తేజస్సు గలవాఁడును ధర్మమును నేరింగినవాఁడును, నగు రాముఁడు నుగ్రీవుని మాటవిని నవ్వుచు అతనితో ధర్మముతోఁ గూడిన మాటచెప్పటకుపక్రమించెను.

(౩౨) గురితప్పని సూర్యునివలె వెలుంగుచుండు కరకుగల నాబాహులు దుర్వ్యాపారముగల వాలిమీఁద మిగుల జేగముగఁ బడుచున్నవి.

యావత్తం నాభిపశ్యామి తవ భార్యాపహరిణమ్ |
 తావత్సజీవే త్పాపాత్నా వాలీ చారిత్రదూషకః || ౩౩
 ఆత్మానుమానా త్వశ్యామి మగ్నం త్వాం శోకసాగరే |
 త్వా మహం తారయిష్యామి కామం ప్రాప్స్యసి పుష్కలమ్ ||
 తస్య తద్యచనం శ్రుత్వా రాఘవస్యాత్మనో హితమ్ |
 సుగ్రీవః పరమవీర సుమహ ద్వాక్య మబ్రవీత్ || ౩౪
 ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చశమస్సర్గః .

వ ద శ సర్గః.

రామశ్చ వచనం శ్శుత్వా హర్ష పౌరుషవర్ధనమ్ |
 సుగ్రీవః పూజయాంచకే రాఘవం ప్రశశంసచ || ౧
 అసంశయం ప్రజ్వలితై స్తీక్ష్ణై ర్మర్మాతిగై శ్వరైః |
 త్వం దహేః కుపితో లోకాకాయుగాంతఃకవ భాస్కరః || ౨
 వాలినః పౌరుషం య త్తద్యచ్ఛ వీర్యం ధృతిశ్చ యా |
 త స్మమైకమనా శ్శుత్వా విధత్స వ్యయదనంతరమ్ || ౩
 సముద్రా త్పశ్చిమా త్పూర్వం దక్షిణాదపిచోత్తరమ్ |
 కామత్యనుజితే సూర్యే వాలీ వ్యవగతక్లమః || ౪

వాలిబలమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ జెబుచుట.

౧౧౭

(౩౩) నీభార్యను నపహరించినవాలిని నేను చూడనంతవరకు పాషియు గూఢ్యమగు ప్రవర్తనగల అతఁడు జీవించియుండును.

(౩౪) తనవలెనే శర్వభూతములను భావించవలయునను న్యాయముచే, నీవు మఃఖసాగరములో మునిగియుండునటుల తలంచెదను. నిన్ను నేను ఉద్ధరించెదను. నీ కోరిక మిగుల సఫలమగును.

(౩౫) తనకు హితముగనుండు శ్రీరాముని మాటలు విని సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి గొప్పమాటను జెప్పెను.

ఇ ది ప ది య వ శ ర్థ.

౧౧ వ శర్థ.

(అవతారిక.— వాలిని జంపుటకు శ్రీరామునికి బలముగలదా యనిపరీక్షించుటకై వాలిబలమును సుగ్రీవుఁడు యీశగ్గలోఁ జెప్పించునాఁడు)

(౧) సంతోషమును పరాక్రమమును వృద్ధిచేయునట్టి శ్రీరాముని మాటను విని సుగ్రీవుఁడు అంజలి చేసికొని ఆతని మఠించెను.

(౨) శ్రుత్యకాలములో సూర్యుఁడు లోకములను దహించునటుల, రామా! నీవు కోపముగలవాఁడై, మిగులజ్వలించి కరకుగల మర్మములుఁజేదించునట్టి బాణములతో లోకములను దహించగలవు. ఇందుకు సంభాషములేదు.

(౩) రామా! వాలిపరాక్రమము దేహబలము ధైర్యమును నీవు బాగుగ విని, పిమ్మట చేయవలసినకార్యమును ఆలోచింపుము.

(౪) తూర్పుసముద్రమునుండి పడమటిసముద్రమునకును, దక్షిణ సముద్రమునుండి ఉత్తర సముద్రమునకును సూర్యుఁడు దయించుటకు ముందుగనే సంధ్యావందనము నేయుటకై, అనాయాసముగ వాలి తిరుగుచుండును.

- అగ్రాగ్రామహ్య శైలానాం శిఖరాణి మహాంత్యపి
 ఊర్ధ్వ ముత్తి ప్య తరసా ప్రతిగృహ్లాతి వీర్యవాః॥ ౫
- బహవ స్సారవంతశ్చ వనేషు వివిధా దురీమాః
 చాలినా తరసా భగ్నా బలం ప్రథయతః॥ ౬
- మహిషో దుందుభి ర్నామ కైలాసశిఖరపరిభః
 బలం నాగసహస్రీన్య ధారయామాస వీర్యవాః॥ ౭
- వీర్యో తేకేన దుష్టాత్మా వరదానాచ్చ మోహితః
 జగామ సుమహాకాయ స్సముద్రం సరితాంపతిమ్॥ ౮
- ఊర్ధ్వమంత మతికీమ్య సాగరం రత్నసంచయమ్
 మహ్యం యుద్ధం ప్రయచ్ఛేతి త మువాచ మహార్జునమ్॥ ౯
- తత స్సముద్రో ధర్మాత్మా సముత్థాయ మహాబలః
 అబ్రవీ ద్వచనం రాజ స్నసురం కాలచోదితమ్॥ ౧౦
- సమర్థో నాస్మి తే దాతుం యుద్ధం యుద్ధవిశారద
 శూరయతాం చాభిధాన్యామి యస్తే యుద్ధం ప్రదాస్యతి॥ ౧౧
- శైలరాజో మహారణ్యే తపస్వీశరణం పరమ్
 శంకరశ్వశురో నామ్నా హిమవా నితి విశ్రుతః॥ ౧౨
- గుహాప్రసవణోపేతో బహుకందరనిర్దరః
 స సమర్థ స్తవ పీఠి మతులాం కర్తు మాహవే॥ ౧౩

చాలిబలమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ దెలుపుట. ౧౧౯

(౫) వీర్యవంతుఁడగుచాలి పగ్వతములమీద నెక్కి గొప్ప శిఖరములను దీసికొని యొగరవైచి మరియు వాని పట్టుకొనును.

(౬) అరణ్యములలో సారముగల నానావిధములగు వృక్షములను చాలి ఆతని బలమును జూపుటకై పెల్లగించును.

(౭) కైలాస పర్వతమువంటి ఆకారము గలవాఁడును వీర్యవంతుఁడును నగు దుందుభియను రాక్షసుఁడు మహిషరూపము ధరించి వేయియేనుఁగుల బలము గలిగియుండెను.

(౮) గొప్ప శరీరముగల దుష్టుఁడగు దుందుభి దేహబల గర్వముచేతను పరదానముచేతను మైమరచి నదులకు భర్తయగు సముద్రమువద్దకుఁబోయెను.

(౯) రత్న సమూహములుగల ఆలలతో గూడియుండు సముద్రములో బోవుడు 'నాతో యుద్ధము చేయవలయును' అని సముద్రుని బిలిచెను.

(౧౦) రాజా! పిమ్మట, ధర్మాత్ముఁడును గొప్ప బలముగలవాఁడును నగు సముద్రుఁడులేచి యమునిచేఁ బ్రేరేపింపబడి వచ్చినరాక్షసునితో నిటు లనెను.

(౧౧) ఓయుద్ధ వికారదుఁడా! నీతో నేను యుద్ధము సేయలేను. నీతో యుద్ధము సేయఁగలవాని జెప్పెదను విచుము.

(౧౨) గొప్పఅరణ్యములో తపసు సేయువారికి ముఖ్యస్థానముగ నుండువాఁడును రుద్రునిమానుగ నుండువాఁడును హిమవంతుఁడను పేరుచేఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన వాఁడును నగు నొకపర్వతరాజు గలఁడు.

(౧౩) ఆతఁడు గుహలతోను సెలయేళ్ళతోను గూడియుండువాఁడు. పర్వత సంఘ లనుచీలియుండురాళ్ళతోను గూడినవాఁడు. అతఁడు యుద్ధములో నీకు మిగుల సంతోషము గలిగించుటకు తగినవాఁడు.

తం భీతతతి విజ్ఞాయ నముద్ర మనురోత్తమః |
 హిమవద్వన మాగచ్ఛ చ్చర శ్చాపాదివ చ్యుతః || ౧౪
 తత స్తస్య గిరే శ్వేతా గజేంద్రవిపులా శ్శిలాః |
 చిత్తేప బహుధా భూమౌ దుందుభి ర్విసనాదచ || ౧౫

తత శ్వేతాంబుదాకార స్సామ్యః ప్రీతిక రాకృతిః |
 హిమవా నబ్రవీ ద్వాక్యం స్వవీచ శిఖరే స్థితః || ౧౬
 క్లృప్త మ్హసి మాం న త్వం దుందుభే ధర్మవత్సల |
 రణకర్మస్వకుశల స్తవస్విశరణం హ్యహమ్ || ౧౭

తస్య తద్వచనం శుత్వా గిరిరాజస్య ధీమతః |
 ఉవాచ దుందుభి ర్వాక్యం రోషా త్సంర క్తలోచనః || ౧౮
 యది యుద్ధే సమర్థ స్త్వం మశ్భయాద్వా నిరుద్యమః |
 త మాచక్ష్య ప్రదద్యా న్మే యోఽద్య యుద్ధంయుయుత్సతః ||

హిమవా నబ్రవీ ద్వాక్యం శుత్వా వాక్యవిశారదః |
 అను క్తపూర్వం ధర్మాత్మా కోధా త్త మనురోత్తమమ్ || ౨౦
 వాలీ నామ మహాపాణ్ణ శ్శక్రతుల్యపరాకృమః |
 అధ్యాస్తే వానర శ్రీమాన్ కిష్కింధా మతులప్రభామ్ || ౨౧

వాలిలమును నుగ్రీవుడు రామునికే చెలుపుట. ౧౨౧

(౧౪) రాక్షసవీరుడు, సముద్రుడు భయపడెనని తలంచి, నక్షనునుండి బాణము వేగముగఁజూపునటుల, హిమవంతము సమీపమునకు వచ్చెను.

(౧౫) పిమ్మట, దుందుభి యేనుఁగులవలె స్థూలమై తెల్లగుండు రాళ్లను పర్వతమునుండి భూమికిఁద్రోసి సింహనాదము చేసెను.

(౧౬) పిదప, తెల్లనిమేఘమువలె గుండువాఁడును సౌమ్యుఁడును గుఱివమును నిచ్చునట్టి దేహి ఆకృతిగలవాఁడును నగు హిమవంతుఁడు అతనిశిఖరములొసేయుండి యిటుల చెప్పెను.

(౧౭) ఒదుందుభీ! ధర్మవత్సలుఁడా ! నీవు నన్ను హింసించరదు. యుద్ధముసేయు విధము నేనెరుంగను. నేను తపసు చేయువారికి నివాసస్థానముగ నున్నాను.

(౧౮) బుద్ధిమంతుఁడగు పర్వతరాజుమాట విని దుందుభి కనులెర్రచేసి కొని కోపముతో నిటు లనెను.

(౧౯) నీకు యుద్ధములో సామర్థ్యములేక పోవుటచేతనా, లేక, నాకు భయపడి ఊరక ఉన్నావా. ఇట్లులైతే, యుద్ధముసేయవలయునని కోరుదుండు నాతోడ యుద్ధము సేయరగలవాని చెలుపుము.

(౨౦) ధర్మాత్ముఁడును మాటలు చెప్పటలో సమర్థుఁడును నగు హిమవంతుఁడు యిటుల పూర్వ మెవరును పలుకని యిపుడితఁడు పలికిన మాటలువిని కోపముచే నతనితో నిటుల నెను.

(౨౧) మిగుల ప్రాజ్ఞుఁడును ఇంద్రునితో సమమైన పరాక్రమము గలవాఁడును ఐశ్వర్యవంతుఁడును, నగు వాలియును వానరుఁడు మిగుల ప్రసిద్ధమైన కిష్కింధలో నున్నాఁడు.

స సమగ్ధో మహాపాక్షిస్తవ యుద్ధవిశారదః|

ద్వంద్వయుద్ధం మహద్దాతుం సముచేరివ వాసవః|| ౨౨

తం శీఘ్ర మభిగచ్ఛ త్వం యది యుద్ధ మిహేచ్ఛసి|

సహి దుర్ధర్షణో నిత్యం శూర స్సమరకర్మణి|| ౨౩

శ్రుత్వా హిమవతో వాక్యం కోటిధావిష్ట స్స దుందుభిః|

జగామ తాం పురింతస్య కిష్కింధాం వాలినస్తదా|| ౨౪

ధారయన్మాహిషం రూపం తీక్ష్ణశృంగో భయావహః|

పాప్రవీన మహామేఘ స్తోయపూర్ణో నభస్తలె|| ౨౫

తతస్తద్వార మాగమ్య కిష్కింధాయా మహాబలః|

సనర్థ కంపయన్ భూమిం దుందుభిర్ద్దుందుభిర్యథా|| ౨౬

సమీపస్థాన్ దురిమాన్ భంజన్ వసుధాం దారయన్ భురైః|

విషాణేనొల్లిఖన్ దర్పాత్తద్వారం ద్వీరదో యథా|| ౨౭

అంతఃపురగతో వాలీ శ్రుత్వా శబ్ద మమర్షణః|

నిష్పసాత సహ స్త్రీభిస్తారాభిరివ చంద్రిమాః|| ౨౮

మితం వృక్తాక్షరపదం త మువాచాథ దుందుభిమ్|

హరీణామీశ్వరో వాలీ సర్వేషాం వనచారిణామ్|| ౨౯

చాలిబలమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ దెలుపుట.

౧౨౩

(౨౨) యుద్ధము సేయుటలో పండితుఁడును మిగుల పాఠ్శ్లాఁడును నగు వాలి, నముచితో ఇంద్రుఁడు యుద్ధము చేసినటుల, నీకు గొప్ప ద్వంద్వయుద్ధము యిచ్చుటకు సమర్థుఁడు.

(౨౩) నీకు యుద్ధము సేయుటలోఁ గోరిక గలిగినటులైతే శిఖ్రిముగ ఆతని వద్దకుఁ బొమ్ము. అతఁడు తిరస్కరించుటకు సాధ్యముకాని చాఁడు. యుద్ధము సేయుటలో సహాయుఁడగు నున్నాఁడు.

౨౪, ౨౫) హిమమంతునిమాట విని దుందుభి యను రాక్షసుఁడు మిగుల కోపము గలవాఁడై ఆపుడు దున్నపోతురూపము ధరించి పరుగుల కొమ్ములు గలవాఁడై, భయమును గలిగించువాఁడై, నీశ్వతోనిండిన గొప్పమేఘము వానకాలములో ఆకాశములో నుండునటుల, చాలిపట్టణ మగుక్రిష్కింధకు ఆపుడు పోయెను.

(౨౬) గొప్పబలము గలదుందుభి క్రిష్కింధ కోట వాకిట నిలిచి భూమిని కంపింపజేయుచు దుందుభి వాద్యమువలె సింహవాదము చేసెను.

(౨౭) సమీపములోనుండు వృక్షములను విరిచివేయుచు గిట్టలతో భూమిని జీల్చుచు యేనుఁగువలె క్రిష్కింధ కోట వాకిటిని అహంకారముతోఁ బొడుచుచు ఉండెను.

(౨౮) అంతఃపురములో నుండు వాలి తీ సింహనాదముచు విని సైచక, నక్షత్రములతోఁ గూడి చుద్రుఁడు వచ్చునటుల, స్త్రీలతోడ వెలుపుల వచ్చెను.

(౨౯) వనములో సంచరించుచుండు వానరుల కందరికిని రాజగు వాలి స్వప్రమగు అక్షరములతోఁ గూడిన మితమైన మాటలు దుందుభితో నిలువజెప్పెను.

కిమర్థం నగరద్వార మిదం రుద్ధ్వా వినర్దసి |
 దుందుభే విదితోమేఽసి రక్ష పాణా నృహాబల || 30
 తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వానరేంద్రస్య ధీమతః |
 ఉవాచ దుందుభి ర్వాక్యం రోషా తస్మిన్ క్షలోచనః || 31

స త్వం స్త్రీసన్నిహౌ వీర వచనం వక్తు మర్హసి |
 మమ యుద్ధం ప్రయచ్ఛాద్య తతో జ్ఞాస్యామి తే బలమ్ || 32
 అథవా ధారయిష్యామి కోధ మద్య నిశా మిమామ్ |
 గృహ్యతా ముదయ పై న్వరం కామభోగేషు వానర || 33

దీయతాం సంప్రదానంచ పరిష్వజ్యచ వానరాః |
 సర్వశాఖామృగేంద్ర స్త్వం సంసాదయ సుహృజ్జనాః || 34
 సుదృష్టాం కురు కిష్కింధాం కురుష్వాత్మసమం పురే |
 క్రీడస్వచ సహస్త్రీభి రహం తే దర్శనాశనః || 35

యో హి మత్తం ప్రమత్తంవా సుప్తంవా రహితం భృశమ్ |
 హన్యా త్సభ్రాణహా లోకే త్వద్విధం మదమోహితమ్ || 36
 స ప్రహస్యాబ్రవీ న్మందం కోధా త్త మసురోత్తమమ్ |
 విసృజ్య తా స్త్రీనియ స్సర్వాస్తారాప్రభృతికా స్తదా || 37

(30) ఓ దుందుభి! ఈ నగరద్వారమును నడ్డెగించి యెందుకు అరచుచు న్నావు. నిన్ను నేనెఱుంగుదును కదా. గొప్పబలము గలవాఁడా! పొగ్రమును రక్షించుకొనుము.

(31) బుద్ధిమంతుఁడును వానరరాజును నగు వాల్మీకీ విని దుందుభి యను అనురుఁడు కోపముతో కన్ను లెర్రగఁ జేసికొని యిటు లనెను.

(32) ఓ పీరుఁడా! శ్రీలనుమోసపుచ్చునట్టిమాటను నాతో నీవు చెప్పఁ దగదు. ఇపుడు నాతో యుద్ధముచేయుము. పిమ్మట, నీ బలమును నే నెఱిఁప నను.

(33) లేకపోయినట్లులైతే, యీ రాత్రియంతయు కోపమును నైచికొని యుం డెను. వానరుఁడా! కామభోగములను ననుభవించుచు నీ యిష్టము ప్రకా రము సూర్యోదయ మగునంతవరకు ఉండుము.

(34, 35) సకల కాళామృగములకు రాజునీవు బుద్ధువులగు వానరులను బాగుగ నాలింగనము చేసికొని చరమదశలో నీయందగిన ధనము వారివారికిచ్చి స్నేహితులతోఁ గొంతసేపు గడిపి కిష్కంధను బాగుగఁజూచి, నీకు సముద్రగు రాజును నేర్పాటుచేసి, భార్యలతోడ యిప్పుడు సుఖముగ నుండుము. వెనుక నేను నీ యుహంకారమును నాశము నేసెదను.

(36) మధుసానముచేసి మదించియుండువాని, జాగ్రత్తగ నుండనివాని, నిద్రించుచుండు వాని, ఆయుధశూన్యుఁడుగ నుండువాని, నీవలె శ్రీలమధ్యలో నుండి కామమోహితుఁడుగ నుండువాని జంపువాఁడుఁడ్రాణహత్య చేసిన పాప ములొక బోవును.

(37) వాల్మీ, అపుఁడు, తార మొదలగు శ్రీలను విడిచిపె నవిఁ కోప ముతో రాక్షస శ్రేష్ఠుడగు దుందుభిని జూచి శాంతముగ నిటుల నెను.

మత్తోయమితి మా మంథా యన్యభీతోసి సంయుగే!
 మదోయం సంప్రహారైస్త్రి నీవరపానం సమర్థతామ్॥ ౩౮
 త మేవ ముక్త్యా సంక్రద్ధో మాలా ముక్తి ప్య కాంచసీమ్!
 పితౌ దత్తాం మహేంద్రేణ యద్ధాయ వ్యవత్థితమ్॥ ౩౯

విషాణయో ర్గృహీత్వా తం దుందుభిం గిరిసన్నిభమ్!
 ఆవిధ్యత తదా వాలీ వినద న్కపికుంజరః॥ ౪౦
 వాలీ వ్యాపాతయాంచక్రై ననర్దచ మహాస్వనమ్!
 శ్రోత్రాభ్యా మధర క్తంతు తస్య సుసాగవ పాత్యతః॥ ౪౧

తయోస్తు శ్రోధసంరంభా త్పరస్పరజయైషిణో!
 యుక్తం సమభవ ధ్వోరం దుందుభే ర్వాచరస్యచ॥ ౪౨
 అయుధ్యత తదా వాలీ శక్రతుల్యపరాకృమః!
 ముష్టిభి ర్జానుభి శ్చైవ శిలాభిః పాదపై స్తథా॥ ౪౩

పరస్పరం ఘ్నతో స్తత్ర వానరాసురయోస్తదా!
 అసీద దసురో యుద్ధే శక్రసూను ర్వ్యవర్ధత॥ ౪౪
 వ్యాపారవీర్య ధైర్యైశ్చ పరిక్షీణం పరాక్రమైః!
 తంతు దుందుభి ముత్పాట్య ధరణ్యా మభ్యచాతయత్॥ ౪౫

వాలిబలమును నుగ్గివుడు రామునికేడెబుపుట.

౧౨౭

(౩౨) మదించి స్త్రీలొలుడైన యున్నానని నన్నవమానపరచ వలదు. యుద్ధరంగములో నీకు భయములేక పోయినట్లులైతే నిన్ను జంపుటకు యీ నా మదమే యుద్ధములో నాకు వీరస్థానముగ నుండునని తలంచుము.

(౩౩) దుందుభితో నిటుల చెప్పి మిగులతోపముగలవాడై తండ్రియగు ఇందుగ్రడిచ్చిన బంగారుహారమును మెడలో ధరించుకొని వాలి యుద్ధ సన్నద్ధుడగు నుండెను.

(౪౦) కపిశృంగుడగు వాలి, అశ్రుడు, సింహనాదమునేయుదు కొండ వలె నుండు ఆ దుందుభిని కొమ్ములతోఁ బట్టుకొని గిరిగిర త్రిప్పెను.

(౪౧) వాలి దుందుభిని భూమిమీఁద పడవైచి గొప్పసింహనాదము చేసెను. పిమ్మట, భూమిమీఁద పడియుండు ఆరాక్షసుని చెవులనుండి రక్తము ప్రవించెను.

(౪౨) కోపచేగముచే పరస్పరము జయమును గోరుచుండు వాలికి దుందుభికి భయంకరమైన యుద్ధము జరిగెను.

(౪౩) పిమ్మట, ఇందుగ్రనితో సమ మగుసరాక్రమము గల వాలి పిడిక శులతోను మోకాశులతోను రాళ్ళతోను వృక్షములతోను దుందుభితోడ యుద్ధము సేసెను.

(౪౪) ఈ వానరుఁడు రాక్షసుఁడొ పరస్పరము గొట్టెకొను చుండునపుడు యుద్ధములో దుందుభి తగ్గిపోయెను. ఇందుగ్రనికొడు కగువాలి వృద్ధిం గాంచెను.

(౪౫) యుద్ధవ్యాపార వీర్య ధైర్యములచేత మిగుల ఖీణించుచుండు దుందుభిని వాలి యెగరఁగొట్టి భూమిమీఁద పడవైచెను.

యుద్ధే పాణిహరే తస్మిన్ నిష్పిష్టో దుందుభి స్తదా |
పసాతచ మహాకాయః క్షితౌ పంచత్వ మాగతః || ౪౬

తం తోలయిత్వా బాహుభ్యాం గతసత్వ మచేతనమ్ |
చిక్షేప బలవా న్వాలీ వేగేనై కేన యోజనమ్ || ౪౭

తస్య వేగప్రవిధస్య వక్త్రా త్క్షితజబిందవః |
ప్రపేతుర్దానుతోత్తిష్టా మతంగస్యాశ్రమం ప్రితి || ౪౮

తాన్ దృష్ట్వా పతితాం స్తస్య ముని శ్శోణితవిపురః |
కురీధ స్తత్ర మహాభాగ శ్చింతయామాస కోన్వయమ్ || ౪౯

యేనాహం సహసా స్పృష్ట శ్శోణితేన దురాత్మనా |
కోయం దురాత్మా దుగ్బుద్ధి రకృతాత్మాచ బాలిశః || ౫౦

ఉత్యుక్త్వాఽథ వినిష్క్రమ్య దదర్శ మునిపుంగవః |
మహిషం పర్వతాకారం గతానుం పతితం భువి || ౫౧

స తు విజ్ఞాయ తపసా వానరేణ కృతంహి తత్ |
ఉత్ససర్జ మహాశాపం క్షైస్తారం వాలినం ప్రితి || ౫౨

ఇహ తేనాపివేష్టవ్యం ప్రివిష్టస్య వధో భవేత్ |
వనం మత్సంశ్రియం యేన దూషితం రుధిరనైనైః || ౫౩

సంభగ్నాః పాదపాశ్చేమే క్షిపతేహనురీం తనుమ్ || ౫౩౪

(౪౬) అప్పుడు గొప్పదేహముగల దుందుభి పాగ్గిణము అపహరించుచు
చుండు యుద్ధములో నలిపివేయఁబడిన వాఁడై భూమిమీదపడి పంచత్వము పొం
దెను.

(౪౭) బలవంతుడగువాలి పాగ్గిణమువిడిచి అచేతనుఁడుగ నుండు రాక్ష
సుని చేతులతో నాడించి ఒకేసారి యొక యోజనము దూరము విసిరి పాగ్గి
ణెను.

(౪౮) వేగముగ విసిరివేయఁబడిన ఆరాక్షసుని నోటినుండి రక్తబిందువు
లను గాలి దీసికొనిపోయి మతంగుని ఆశ్రమములో పడవైచెను.

(౪౯) మతంగ మహర్షి తన యాశ్రమములోఁ బడిన రాక్షసుని రక్త
బిందువులను చూచి, మహాత్ముడగు నతఁడు కోపముగలవాఁడై యిటుల చేసిన
వాడెవఁడని ఆలోచించి చూచెను.

(౫౦) నామీద రక్తము పడునటులచేసిన దురాత్ముఁడును దుర్బుద్ధి ఆత్మ
జ్ఞునములేని అవివేకి యెవఁడు.

(౫౧) ఇటుల చెప్పి, పిమ్మట, ఆశ్రమమునుండి వెలుపలవచ్చి ఆయుషి
శ్రేష్ఠుఁడు పాగ్గిణము విడిచి భూమిమీద పడి పర్వతాకారముగ నుండుమహిసా
సురుని జూచెను.

(౫౨) ఆ యుషి తపఃప్రభావముచే యిది కోతిపని యని తెలిసికొన్
గూ శపసును యాశ్రమములో బడవైచిన నానికి గొప్ప శాప మిచ్చెను.

(౫౩, ౫౩౪) 'నేను వసించుచుండు వనమునూ రక్తముచే అశుభప్రసవించిన
వాఁడు రాక్షసుని దేహమును పడవైచి అందుచేత వృక్షములను విరిచివేసినవాఁ
డు యీ వనములో ప్రవేశించకూడదు. ప్రవేశించినటులైతే చచ్చిపోవును. అని
శపించెను.

సమంతా ద్యోజనం పూర్ణ మాశ్రిమం మామకం యదీ।
 ఆగమిష్యతి దుర్బుధి ర్వ్యక్తం స నభవిష్యతి॥ ౫౪౫
 యేచాపి సచివా స్తస్య సంశ్రితా మామకం వనమ్।
 సచతై రిహ వస్తవ్యం శుశ్రిత్వా యాంతు యథాసుఖమ్॥ ౫౪౬
 యది తేపీహ తిష్ఠంతి శపిష్యే తానపి భువిమ్।
 వనేఽస్మి న్నామకే నిత్యం పుత్రవత్పరిరక్షితే॥ ౫౪౭
 పతాంగురవినాశాయ ఫలమూలాభవాయచ॥ ౫౪౮
 దివస శ్చాస్య మర్యాదా యం దృష్టా శ్వోస్మి వానరమ్।
 బహుషర్ష సహస్రాణి సవై శైలో భవిష్యతి॥ ౫౪౯
 తత స్తై వానరా శుశ్రిత్వా గిరం మునిసమీరితామ్।
 నిశ్చక్రిము ర్వనా త్తస్మా త్తా దృష్ట్యా వాలి రబిషీత్॥ ౫౫౦
 కిం భవంత స్సమస్తాశ్చ మతంగవనవాసినః।
 మత్సమీప మనుప్రాప్తా అపి స్వస్తి వనోకసామ్॥ ౫౫౧
 తత స్తే కారణం సర్వం తదా శాపంచ వాలినః।
 శశంసు ర్వానరా స్సర్వే వాలినే హేమమాలినే॥ ౫౫౨
 షిత చ్ఛ్రిత్వా తథా వాలీ వచనం వానరేరితమ్।
 స మహర్షిం తదాఽసాద్య యాచతేస్య కృతాంజలిః॥ ౫౫౩
 మహర్షి స్త మనాదృత్య ప్రివివేశాశ్రిమం తదా।
 శాపధారణభీతస్తు వాలీ విహ్వలతాం గతః॥ ౫౫౪

మతంగుడు వాలిని శపించినందుకు కారణము.

౧౩౧

(౫౪౫) నా యాశ్రమమునకు నలుప్రక్కల యొక యోజనము దూరము వచ్చినను ఆ దుష్టుడు పాణిముతో నుండఁడు నిజము.

(౫౪౬) నాయొక్క వనములో వసించుచుండు వాలి మంత్రులు వాలికి లభించినశాపమును విని వారును నిచటవాసమును విడిచి గుఱిముగ బోవలయును.

(౫౪౭, ౫౪౮) బిడ్డనువలె నేను రక్షించుచుండు నా వనములో ఆకులను మొలకలను ఫలములను గడ్డలను నాశము చేయుచు ఆతనిమంతులై చట ఉండినట్లు లైతే వారిని సహా శపించెదను. నిజము.

(౫౪౯) ఈ శాపము యీ దినములో మాత్రమే వారికి తగులదు. రేపటి దినము యెట్టి నానరులు నాకంటికి అగుపడినను అతఁడు అనేకవేల సంవత్సరములు రాయిగ పడియుండును.

(౫౫౦) పిమ్మట, ఋషియిచ్చిన శాపమును విని వనమునుండి వానరులు వెలుపలపోయిరి. వారిని వాలి చూచి యిటు లనెను.

(౫౫౧) మంతగ మహర్షి వనములోనుండు మీరందరు యెందుకుగాను నా వద్దకువచ్చితిరి. వానరు లందరు తేమముగ నున్నారా.

(౫౫౨) పిమ్మట, వానరులందరు యిందుకు కారణమును, ఋషిశాపమును బంగారుహారములు ధరించుకొనియుండిన వాలికి విశదపరచిరి.

(౫౫౩) వానరులు చెప్పినమాటలు వాలి విని అపుడు అతఁడు మతంగ మహర్షి సమీపమునకు వచ్చి అంజలి సేసికొని వేడుకొనెను.

(౫౫౪) వాలి పార్థివము లక్ష్యపెట్టక మతంగమహర్షి ఆశ్రమము లోపలికిబోయెను. శాపము తగులునని భయపడి వాలి దుఃఖించి ఆచోటు విడిచిపోయెను.

- తత శ్శాపభయాద్భీత ఋశ్యమూకం మహాగిరిమ్ |
 పరివేష్టం నేచ్ఛతి హరి ర్ద్రిష్టం వాపి నరేశ్వర || ౬౮
- తస్యాప్రివేశం జ్ఞాత్వాహ మిదం రామ మహావనమ్ |
 విచరామి సహమాత్యో విషాదేన వివర్జితః || ౬౯
- నీహోఽస్థినిచయ స్తస్య దుందుభే స్సంప్రకాశతే |
 వీర్యోత్సేకాన్నిరస్తస్య గిరికూటోపమో మహాః || ౭౦
- ఇమేచ విపులా స్సాలా స్సప్త శాఖావలంబినః |
 యత్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్యైతత్ మోజసా || ౭౧
- ఏత దస్యాసమం వీర్యం మయా రామ ప్రకీర్తితమ్ |
 కథం తం వాలినం హంతుం సమరే శత్రుసేనృప || ౭౨
- తథా బ్రువాణం సుగ్రీవం ప్రహసన్లక్ష్మణో బ్రవీత్ |
 కస్మిన్కర్మణి నిర్వృత్తే శృద్ధద్యా వాలినో వధమ్ || ౭౩
- త మువాచాథ సుగ్రీవ స్సప్త సాలా నిమాన్సురా |
 ఏవమేకైకశో వాలీ వివ్యాధాథ స చాసకృత్ || ౭౪
- రామోపి దారయే దేహం బాణే నైకేన చేద్ధ్రుమమ్ |
 వాలినం నిహతం మనో దృష్ట్వా రామస్య విక్రమమ్ || ౭౫
- హతస్య మహిషస్యాస్థి పాదేనైకేన లక్ష్మణ |
 ఉద్యమ్యాథ ప్రక్షిపేచ్ఛేత్తరసా ద్వేధనుశ్చతే || ౭౬

సుగ్రీవుఁడు రామునిబలమును పరీక్షించుటకుఁ గోరుట. ౧౩౩

(౬౪) రామా! పిమ్మట, వాలి శాపమునకు భయపడి ఋశ్యమూకమును గొప్ప పర్వతమునకు వచ్చుటకును దీని జూచుటకును గోరుటలేదు.

(౬౫) రామా! వాలి యిచటికి వచ్చుటకు యోగ్యతలేని తెలికొని యీ గొప్ప వనములో సుఖముగ నుంతులతోడ సంచరించుచున్నాను.

(౬౬) పరాక్రమగర్వముచే దూరముగ విసిరివేయబడి యుండు దుందు భియొక్క కొండవంటి గొప్ప అస్తి పంజరమిదే ఆగుపడుచున్నది.

(౬౭) వేలాడుదుండు శాఖలుగల లావుగనుండు యేడుసాలవృక్షములు యివియేను. వీనిలో నొకదాని వాలి అతని పరాక్రమముచే ఆకులు రాలిపోవునట్లు అడించి విడిచిపెట్టెను.

(౬౮) ఓ రామా! అసమానమైన వాలి పరాక్రమము యిట్టిదేను. నేను విన్నవించితని, రాజా! అట్టి వాలిని యుద్ధములో జంపుటకు నీకు శక్తిగలదా.

(౬౯) ఇట్లు సుగ్రీవుఁడు దెప్పగా లక్ష్మణుఁడు నవ్వుచు, ఎట్టికార్యము నురాముఁడుచేసిన వాలిని జంపుటకు వలసినబలము యితనికిగలదని నీవు నమ్ముదువు, చెప్పుము అనెను.

(౭౦) పిమ్మట, ఓ లక్ష్మణా! పూర్వము వాలి యీ యేడు సాలవృక్షములను నొక్కొక్కదానిని అడించి విడిచెను. ఇప్పుడును పలుమరు ఒక్కొక్కదానిని అడించుచున్నాఁడు.

(౭౧) రాముఁడు ఒక బాణముతో యీ వృక్షములలో నొకదానిని చీల్చినట్లులైతే యతని పరాక్రమమును చూచి వాలి చచ్చెనని తెలిసికొనెదనను.

(౭౨) లక్ష్మణా! చచ్చిపడియుండి యీ దుందుభియొక్క అస్తి పంజరమును కాలితో ౨౦౦ ధనుసుల ప్రమాణము యెగర చిమ్మినట్లులైతే వాలిని యితఁడు చంపగలఁడని నమ్మెదను.

ఏవ ముక్త్యా తు సుగ్రీవై రామం రక్తాంతలోచసన్ |
ధ్యాత్వా ముహూర్తం కాకుత్స్థం పునరేవ వచోబ్రవీత్ || ౭౩

శూరశ్చ శూరఘాతీచ ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః |
బలవాన్వానరో వాలీ సంయుగేష్వపరాజితః || ౭౪

దృశ్యంతే చాస్య కర్మాణి దుష్కరాణి నురై రపి |
యాని సంచిత్య భీతో హ మృశ్యమూకం సమాశ్రితః || ౭౫

త మజయ్య మధృష్యంచ వానరేంద్ర మమర్షణమ్ |
విచింతయ న్న ముంచామి ఋశ్యమూక మహం త్వమమ్ || ౭౬

ఉద్విగ్న శృంకిత శ్చాపి విచరామి మహావనే |
అనురక్తై స్సహమాత్రై ర్హనుమత్ప్రముఖై ర్వై || ౭౭

ఉపలభ్యంచ మే శ్లాఘ్యం సస్మితం మిత్రవత్సల |
త్వా మహం పురుషవ్యాఘ్ర హిమవంత మివాశ్రితః || ౭౮

కింతు తస్య బలజ్ఞోహం దర్శాయాత్మ ర్బలశానః |
అప్రిత్యక్షంతు మే వీర్యం సమరే తవ రాఘవ || ౭౯

చాలిబలమును సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ దెలుపుట.

౧౩౫

(౨౩) కొనలలో రక్తనర్ణముగనుండు కన్నులు గల రామునితో విటల సుగ్రీవుఁడు చెప్పి ఒక ముహూర్తకాలము చింతించి మరియు నతనితో నిలుల నెను.

(౨౪) వాలి కూరుఁడు, కూరులను జంపినవాఁడు. ప్రసిద్ధమగు జేబులము పొరుషము గలవాఁడు. బలవంతుఁడు, యుద్ధములో అపజయమును నెపుడును పొందవివాఁడు.

(౨౫) దేవతలుచేయుటకు అసాధ్యముగనుండు పనులను నితఁడు చేసెయున్నాఁడు. అటుల యితఁడు చేసిన పనులను వాలోచించి భయపడి ఋశ్యమూకములో నున్నాను.

(౨౬) జయించుటకును తిరస్కరించుటకును నెవరికిని సాధ్యము కాని వాఁడును, కోపముగలవాఁడును వానరశ్రేష్ఠుఁడును నగువాలిని స్మరించుచు ఋశ్యమూకమును విడిచిపెట్టి పోలేక యుచటనే యున్నాను.

(౨౭) మిగుల ప్రేమగల ఉత్తములగు హనుమంతుఁడు మొదలగు మంత్రులతోడ వారికి భయపడి, అతఁడేమిసేయునో యని శంకించుచు, యిగోష్పవనములో సంచరించుచున్నాను.

(౨౮) మిత్రులమీద వాత్సల్యము గలరామా! శ్రేష్ఠుఁడగు మంచినేహితుఁడు నాకు లభించెను. ఓ పురుషోత్తముఁడా! ధైర్యములో హిమవంతుని వలె నుండు నిన్ను ఆశ్రయించితిని.

(౨౯) చుట్టియు, దుష్టుఁడగుభ్రాతృగను బలశాలిగను నుండు వాలి బలమునాకు బాగుగఁ దెలిసియున్నది. ఓరామా! యుద్ధములో నీవీర్యము నాకుఁ దెలియదు.

నఖిల్యహం త్వాం తులయే నావమన్యే సభీషయే!

కర్మభి స్తస్య భీమై స్తు కాతర్యం జనితం మమ॥ ౮౦

కామం రాఘవ తే వాణీ ప్రమాణం ధైర్య మాకృతిః!

సూచయంతి పరం తేజో భస్మచ్ఛన్న మివాసలమ్॥ ౮౧

తస్య తద్వచనం శుత్యా సుగ్రీవస్య మహాత్మనః!

స్మితపూర్వ మథో రామః ప్రత్యువాచ హరిం ప్రభుః॥ ౮౨

యది న ప్రత్యయోఽస్మాను విక్రమే తవ వానర!

ప్రత్యయం సమరే జ్ఞాఘ్న మహ ముత్పాదయామితే॥ ౮౩

ఏవ ముక్త్వా తు సుగ్రీవం సాంత్యం లక్ష్మణపూర్వజః!

రాఘవౌ దుందుభేః కాయం పాదాంగుష్ఠేన లీలయా॥ ౮౪

తో లయిత్వా మహాబాహు శ్చిక్షేప దశయోజనమ్॥ ౮౪౫

అసురస్య తనుం శుష్కం పాదాంగుష్ఠేన వీర్యవాన్!

క్షిప్తం దృష్ట్వా తతః కాయం సుగ్రీవః పున రబ్రవీత్॥ ౮౪౬

లక్ష్మణస్యాగ్రితో రామ మిదం వచన మబ్రవీత్ ౮౪౭

అర్ధే స్సమాంసః ప్రత్యగ్గః క్షిప్తః కాయః పురా సభే!

లఘు స్సంప్రీతి నిర్దాంస స్తృణభూతశ్చ రాఘవ॥ ౮౪౮

దుందుభి శరీరమును రాముఁడు యొగరచిమ్ముట .

౧౩౭

(౮౦) నేను నీమనసుకు చాంచల్యము గలిగించలేదు. నీకు ఆగౌరవము భయమునుగలిగించలేదు. వాలి చేసిన భయంకరములగు కార్యముల వల్ల నాకు భయము గలుగుచున్నది.

(౮౧) ఓరామా! నీమాట నీబుద్ధి ధైర్యము నీవేషము యివియన్నియు, బూడిదతోఁ గప్పఁబడి అగ్నివలెనుండు యుత్తమమైననీతేజస్సును బాగుగఁ జెలుపుచున్నవి.

(౮౨) మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవుని మాట విని ప్రభువగు రాముఁడు నవ్వి యిటుల బదులు చెప్పెను.

(౮౩) వానరుఁడా! నాపరాక్రమము విషయములూ నీకు నమ్మకములేక పోయినట్లులైతే యుద్ధములూ గొప్ప నమ్మకమును నీకు గలిగించెదను.

(౮౪) గొప్ప భుజములుగల రాముఁడు యిట్లు సుగ్రీవునికి సమాధానము చెప్పి, దుందుభి శరీరమును బాటనవేల్చితివో, నునాయాసముగ, నెత్తి పది యోజనముల దూరములూఁ బడునటుల నెగరచిమ్మెను.

(౮౫, ౮౬) శ్రీరాముని పాదాంగుష్ఠముచే పదియోజనములం చిమ్మి వేయఁబడి ముందుకంటె శుష్కించినూత్నముగనుండు ఆ శరీరమునుజూచిలక్ష్యమనినెడుట రామునితో పీఠ్యవంతుఁడగు సుగ్రీవుఁడు మరియొ నిటుల నెను.

(౮౭) ఓ మిత్రుఁడా! పూర్వము తడి గలిగి మాంసముతోఁ గూడి క్రొత్తగనుండిన రాక్షసుని శరీరమునువాలి యొగర చిమ్మెను. ఓ రామా! ఇప్పుడు, యెండితేలికయై మాంసములేక తృణమువలె యిది యున్నది.

పరిశ్రాంతేన మత్తేన భౌతా మే వాలినా తదా|

క్షీప్త మేవం పృహర్షేణ భవతా రఘునందన|| ౮౮

నాత్ర శక్యం బలం జ్ఞాతుం తవ వా తస్యవాఽధికమ్|| ౮౮౫

ఆర్ద్రం శుష్క మితి హ్యేత త్సుమహ ద్రాఘవాంతరమ్|

స ఏవ సుశయ స్తాత తవ తస్యచ యద్భలే|| ౮౯౫

సాల మేకం తు నిర్భింద్యా భవేద్వ్యక్తి ర్బలాబలే|| ౯౦

కృతేష్వదం కాన్కుకం సజ్యం హస్తిహస్త మివాంతరమ్|

ఆకర్ణపూర్ణ మాయమ్య పిసృజన్య మహాశరమ్|| ౯౧

ఇమంహి సాలం సహిత స్త్వయా శరో నసంశయోఽత్రాస్తి

విదారయిష్యతి| అలం విమర్శేన మమ ప్రియం ధృవం కురు

ష్వ రాజాశ్మజ శాపితో మయా|| ౯౨

యథాహి తేజస్సు వర సుదారవి ర్యథాహి శైలో హిమవా

న్మహాచిహ్న| యథాచతుష్పాత్సుచ కేసరీ వర స్తథా నరాణా

మపి వికృమే వరః|| ౯౩

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - ఏకాదశస్సర్గః

సాలవృక్షమును చేదించవలయునని సుగ్రీవుఁడు రాముని నడుగుట. ౧౩౯

(౧౩౮, ౧౩౯) పూర్వము, నాయన్నయగు మదించినవాలి మిగుల శ్రమతో దీని నెగర చిమ్మెను. ఓ రామా! నీవు మిగుల సంతోషముతో నీని నెగర చిమ్మితివి. కనుక, యీవిషయములో నీబలము హెచ్చుగనున్నదో వాలిబలము హెచ్చుగనున్నదో తెలిసికొనుటకు సాధ్యపడలేదు.

(౧౪౦) రామా! పచ్చిగనుండు దానికిని యెండిపోయియుండుదానికిని మిగుల తారతమ్యముగలదు. అందుచే, ఓ తండ్రీ! నీయొక్క వాలియొక్కబలము విషయములో నిదియ సంతయముగ నున్నది.

(౧౪౦) ఒక సాలవృక్షమును బాణము ప్రయోగించి బద్దలుచేయుము, ఆపుడు మీ బలాబలవిషయము సువ్యక్తమగును.

(౧౪౧) ఏనుఁగు తొండమువలె పొడవుగనుండు యీధనునుకు అల్లెతొగి దుకట్టి చెవివరకు యీడిచి గొప్పబాణమును విడుపుము.

(౧౪౨) నీవు ధనుసులో సంధానముసేసియుండు బాణము యీ సాలవృక్షమును జీల్చును. ఇందుకు సందేహములేదు. ఓ రాచకుమారా! ఈపరీక్ష చాలును. నాకు సంతోషముగ లిగింపుము. ఇట్లు నేను నిర్బంధించి చెప్పమన్నాను.

(౧౪౩) తేజస్సు గలపదార్థములలో నూర్మ్యుఁడెటులనో, గొప్పచర్మములలో హిమవంతుఁ డెటులనో, చలత్పాత్తుజంతువులలో సింహమెటులనో, ఆటలు, మనుష్యులలో నీవు పరాక్రమములో ఉత్తముఁడవు.

ఇది పదునొకండవ సర్గ.

ద్వాదశ స్కంధః

- ఏతచ్చ వచనం శుశ్రీత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్ |
 ప్రత్యయార్థం మహాతేజా రామో జగ్రాహ కార్ముకమ్ || ౧
- స గృహీత్వా ధనుస్సోరం శర మేకంచ మానదః |
 సాల ముద్దిశ్య చిత్తేవ జ్యోత్సవైః పూరయ ద్విశః || ౨
- స విస్ఫుప్తో బలవతా బాణ స్స్వర్ణపరిష్కృతః |
 భిత్వా సాలాన్ గిరిపీఠే సప్తభూషం వివేశ హ || ౩
- ప్రవిష్టశ్చ ముహూర్తేన ధరాం భిత్వా మహాజవః |
 నిష్పత్య చ పున స్తూర్ణం స్వతూణీం ప్రవివేశ హ || ౪
- తాన్ దృష్ట్వా సప్త నిర్భిన్నాన్ సాలా న్వానరపుంగవః |
 రామస్య శరపేగేన విస్త్రయం పరమం గతః || ౫
- సమూర్ధ్నా న్యపత ద్భూమా ప్రిలంబీకృతభూషణః |
 సుగ్రీవః పరమప్రీతో రాఘవాయ కృతాంజలిః || ౬
- ఇదం చోవాచ ధర్మజ్ఞం కర్మణా తేన హర్షితః |
 రామం సర్వాస్త్రవిమూఢం శ్రేష్ఠం శూర మవస్థితమ్ | ౭

రాముడు సప్తసాలవృక్షములను ఛేదించుట.

౧౪౧

౧౨ వ సర్గ.

(అవతారిక.— సుగ్రీవునికి నమ్మకము గలిగించి రాముడు వాల్మీకి వధించుటకుఁ బోవుట యీ సర్గలోఁ దెలుపబడుచున్నది.)

(౧) సుగ్రీవుఁడు చెప్పిన మంచిమాటలు విని గొప్పతేజస్సు గలరాముఁ డు, అతనికి నమ్మకము గలిగించుటకై, ధనుసును నెత్తికొనెను.

(౨) ఆశ్రయించినవానికి బహుమాన మిచ్చునట్టి రాముఁడు భయంకర మగు ధనుసును నొక బాణమును బుచ్చుకొని అల్లెత్రాటిఛ్చనిచే దిక్కులు నిం డించుచు సాలవృక్షముమీద దాని బ్రయోగించెను.

(౩) బలవంతుఁ డగురాముడు ఒకసాలవృక్షమునకుగాను ప్రయోగించిన బంగారు కట్టచే నలంకరింపఁ బడినబాణము యేడుసాల వృక్షములను ఛేదించి పర్వతము పార్శ్వముద్వారా భూమిలోఁ బ్రవేశించెను.

(౪) భూమిలోపల ప్రవేశించి ముహుర్తకాలములో భూమిని బద్దలుపేసి మిగుల వేగముతో వెలుపలవచ్చి మరియొక శిఖ్రీయగు అయిబహదలో నాబాణ ము ప్రవేశించెను.

(౫) వాసర శ్రేష్ఠుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రాముని బాణవేగముచే బద్దలైన సప్తసాలవృక్షములను జూచి మిగుల ఆశ్చర్యపడెను.

(౬) ఆభరణములు ధరించుచుండు సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి శ్రీరామునికి అంజలిచేసి శిరసుచే భూమినిముట్టి నమస్కరించెను.

(౭) ధర్మజ్ఞుఁడును సమస్తబాణములను నెరిగివారిలో శ్రేష్ఠుఁడును శూరుఁడును నగురాముని జూచి, సప్తసాలవృక్షములు భేదింపఁబడినందున మిగు ల సంతోషించి సుగ్రీవుఁడు యిటు లనెను,

- సేంద్రానపి సురా స్సర్వా త్వం బాజైః పురుషర్షభ! ౫
- సమర్థ స్సమరే హంతుం కింఞ్చ న ర్వాలిసం పభో|| ౬
- యేన సప్తమహాసాలా గిరి ర్భూమిశ్చ దాఠితాః| ౭
- బాణేనైకేన కాకుత్స్థ స్థాతా తే కో రణాగృతః|| ౮
- అద్య మే విగత శ్శోకః ప్రీతి రద్య పరా మమ| ౯
- సుహృదం త్వాం సమాసాద్య మహేంద్రవరుణోఽమమ్|| ౧౦
- త మద్యైవ ప్రియార్థం మే వైరిణం భౌత్పరూపిణమ్| ౧౧
- వాళినం జహి కాకుత్స్థ మయా బద్ధోఽయ మంజలిః|| ౧౨
- తతో రామః పరిష్వజ్య సుగ్రీవం ప్రియదర్శనమ్| ౧౩
- ప్రీత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో లక్ష్మణానుమతం వచః|| ౧౪
- అస్మా ద్గచ్ఛేమ కిష్కింధాం క్షీపం గచ్ఛ త్వ మగృతః| ౧౫
- గత్వా చాహ్వయ సుగ్రీవ వాళినం భౌత్పగంధినమ్|| ౧౬
- సర్వే తే త్వంతం గత్వా కిష్కింధాం వాళినః పురీమ్| ౧౭
- వృక్షై రాత్మాన మావృత్య వృతిష్ఠ న్నహనే వనే|| ౧౮
- సుగ్రీవో వ్యనద ధ్వోరం వాలినోఽహ్వనకారణాత్| ౧౯
- గాఢం పరిహితో వేగా న్నాదై ర్భింద నివాంబరమ్|| ౨౦
- తం శుత్రా నినదం భౌతుః క్రుద్ధో వాలీ మహాబలః| ౨౧
- శిశ్పకౌమ సుసంరద్ధో భాస్కరోఽస్తతటాదివ|| ౨౨

రామునిసహాయము గలసుగ్రీవుడు వాలిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుట. ౧౪౩

(౮) ఓ పురుషోత్తమఁడా! ఇంద్రుడు శకలదేవతలతోఁ గూడివచ్చి నను, యుద్ధములొ నతని నీవు బాణములతో చంపఁగలవు. హేపరభో! ఇఁక వాలిని జంపుట యెంతటిపని.

(౯) రామా! ఒకబాణముతో సత్త మహాసాలవృక్షములను కొండను భూమిని బద్దలుచేసితివి. యుద్ధములొ నీ యెదుట యెవఁడు నిలువంగలఁడు.

(౧౦) ఇంద్రునితోను వరుణునితోను సమమైన నిన్ను స్నేహితునిగ బహు నీ నాదుఃఖమిపుడె పోయినది. ఇపుడెనాకు ఉత్తమమైన సంతోషముగ లిగినది.

(౧౧) సోదరుఁ డనుపేరుపెట్టుకొని నాకు శత్రువుగ నుండు వాలిని, నా కుఁ బ్రియము నేయుటకై యిపుడె నిగ్రహింపుము. ఓ రామా! నీకు నేను ఆంజలిచేయుచున్నాను.

(౧౨) పిమ్మట, మహాప్రాజ్ఞుఁడగు రాముడు ప్రియమైన మాపుగల సుగ్రీవుని నాలింగనముచేసికొని లక్ష్మణునికి యిష్టముగ నుండునట్టి మాట చెప్పెను.

(౧౩) సుగ్రీవుఁడా! ఇచటనుండి కిష్కింధకుఁ బోవుము. నీవు శీఘ్రముగ ముందుపొమ్ము. తమ్మునికి హింసగలిగించువాలిని యుద్ధమునకుఁ బిలుపుము.

(౧౪) రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుఁడు త్వరగ వాలివద్దకు మరుకిష్కింధకుఁబోయి గహనమైన వనములొ వృక్షములలొ దాగియుండిరి.

(౧౫) సుగ్రీవుఁడు బాగుగ నడుముకు వస్త్రము చుట్టుకొని, ఆకాశము ను బద్దలునేయువానివలె, వాలిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుటకు, భయంకరముగ సింహనాదము చేసెను.

(౧౬) గొప్పబలము గలవాలి తమ్ముని సింహనాదము విని కుపితుడై సూర్యుఁడు అస్తగిరిలో ఉదయించునటుల మిగుల త్వరతో కిష్కింధకు వెలుపలవచ్చెను.

తత స్సుతుములం యుద్ధం వాలిసుగ్రీవయో రభూత్ |
 గగనే గ్రహయో ఘోరం బుధాంగారకయో రివ || ౧౭
 తలై రశనికలైశ్చ వజ్రికలైశ్చ ముష్టిభిః |
 జస్నుతు స్సమరేఽన్యోన్యం భ్రాతరా కోధమూర్ఛితౌ || ౧౮
 తతో రామో ధనుష్పాణిస్తావృభౌ సముదీత్యృతు |
 అన్యోన్యసదృశౌ వీరావృభౌ దేవావివాశ్వినౌ || ౧౯
 య న్నావగచ్ఛ తుగ్రీవం వాలినం వాపి రాఘవః |
 తతో న కృతవా న్బుద్ధిం మోక్ష మంతకరం శరమ్ || ౨౦
 ఏతస్మిన్నంతరే భగ్న సుగ్రీవస్తేన వాలినా |
 అపశ్య న్నాఘవం నాథ మృశ్యమూకం ప్రిదుదురీవే || ౨౧
 క్లాంతో రుధిరసిక్తాంగః ప్రిహరై ర్జర్జరీకృతః |
 వాలినాఽభిదురీతః కోధా త్ప్రవివేశ మహావనమ్ || ౨౨
 తం ప్రివిష్టం వనం దృష్ట్వా వాలీ శాపభయార్దితః |
 ముక్తో హ్యసి త్వ మిత్కుక్త్వా సన్నివృత్తో మహాద్యుతిః || ౨౩
 రాఘవోఽపి సహాభ్రాత్రా సహచైవ హనుమతౌ |
 తదేవ వన మాగచ్ఛ తుగ్రీవో యత్ర వాసరః || ౨౪
 తం సమీక్ష్యౌగతం రామం సుగ్రీవ స్సహలక్ష్మణమ్ |
 హీమాక్ష దీన మువాచేదం వసుధా మవలోకయ || ౨౫

సుగ్రీవుడు వాలిచే యుద్ధములో భంగపడుట.

౧౮౫

(౧౭) పిమ్మట, ఆకాశములో బుధునికి అంగారకునికి భయంకరముగ యుద్ధము జరిగినటుల వాలి సుగ్రీవులకు గొప్పయుద్ధము జరిగినది.

(౧౮) అన్నదమ్ములిద్దరు కోపముగలవారై పిడుగువంటి అరచేతుల నెబ్బలతోను వజ్రాయుధముతో సమమగు పిడికిలల గుడ్డలతోను నొకరినొకరు కొట్టుకొనిరి.

(౧౯, ౨౦) పిమ్మట, ధనుర్ధారియగు రాముడు, ఒకరితో నొకరు చాగుగ పోలియుండువారుగను వీరుబుగనుఅశ్వినీదేవతలవలె మందువారును నగు వాలి సుగ్రీవులను జూచి, యితఁడువాలి (యితఁడు సుగ్రీవుఁడు అని తెలిసికొనలేక ప్రాణమును హరించునట్టి బాణమును విడుచుటకు యిష్టపడలేదు.

(౨౧) ఇంతలోపల, వాలిచే సుగ్రీవుఁడు భంగపడి రక్షించునట్టి శాముని జూడలేక ఋశ్యమూకపర్వతమునకు పారిపోయెను.

(౨౨) శ్రమపడి రక్తముతోఁ దడిసిన శరీరముగలిగి వాలికొట్టివచ్చెల్లలతో బద్ధలైన దేహముగలవారై కోపముతో వాలి తరుమగా మతంగుని గొప్ప వనములో సుగ్రీవుఁడు బ్రవేశించెను.

(౨౩) మతంగుని వనములోఁ బ్రవేశించిన సుగ్రీవుని జూచి గొప్పకాంతిగలవాలి ఋషి శాపమునకు వెరచి 'సుగ్రీవుఁడా! తప్పించుకొంటివి' అని చెప్పి వెనుకకు తిరిగిపోయెను.

(౨౪) శ్రీరాముఁడు తమ్ముడగు లక్ష్మణుఁడు, హనుమంతుఁడు మొదలగువారితో సుగ్రీవుఁడుండిన వనమునకు వచ్చిరి.

(౨౫) లక్ష్మణునితోడ వనమునకు వచ్చియుండు రాముని జూచి సుగ్రీవుఁడు సిగ్గుపడి తలవంచుకొని భూమిని జూచుచు దీనుఁడై యిటు లనెను,

ఆహ్వాయస్వేతి మా ముక్త్యా దర్శయిత్వాచ విక్రమమ్ |

వైరిణా ఘాతయిత్వాచ కి మిదాసీం త్వయా కృతమ్ ||

తామేవ వేలాం వక్తవ్యం త్వయా రాఘవ తత్వతః |

వాలినం ననిహస్యీతి తతో నాహ మితో వ్రజేః || ౨౭

తస్య చైవం బులివానస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః |

కరుణం దీనయా వాచా రాఘవః పున రబ్రవీత్ || ౨౮

సుగ్రీవ శూరియతాం తాత కోధశ్చ వ్యపనీయతామ్ |

కారణం యేన బాణోఽయం న మయా న విన్దితః || ౨౯

అలంకారేణ వేషేణ ప్రమాణేన గతేనచ |

త్వంచ సుగ్రీవ వాలీచ సదృశౌ స్థః పరస్పరమ్ || ౩౦

స్వరేణ వర్చసా చైవ ప్రేక్షితేనచ వానర |

విక్రమేణచ వాక్యైశ్చ వ్యక్తిం వాం నూపలక్షయే || ౩౧

తతోఽహం రూపసాదృశ్యా స్మృహితో వానరోత్తమ || ౩౧౪

నూత్నృజాటు మహావేగం శరం శత్రునిబద్ధణమ్ || ౩౨

జీవితాంతకరం ఘోరం సాదృశ్యాత్తు విశంకితః |

మూలఘాతో న నౌస్యాద్ధి ద్వయోరపి కృతో మయా || ౩౩

త్వయి వీరే విపన్నేహి అజ్ఞావా ల్లాఘవా స్మయా |

మౌఢ్యంచ మమ బాల్యంచ ఖ్యాపితం స్యా ధ్ధరీశ్వర || ౩౪

వాలిని జంపనందుకు రాముడు కారణమును చూపుట. ౧౪౭

(౨౬) వాలిని యుద్ధమునకు బిలువమని నాతోఁ జెప్పి, నీ పరాక్రమమును నాకుఁ జెలిపి, శత్రువుచే నన్ను గొట్టించి యివుడు నీ నేమి యోచించుచున్నావు.

(౨౭) ఓ రామా! నీవు అప్పుడే వాలిని నేను జంపనని నిజముగా నాకుఁ జెప్పియుండిన యెడల నేను యిచటి నుండి వాలితోఁ బోదుటకుఁ బోయియుండును.

(౨౮) ఇట్లు చెప్పిన మహాత్ముడగు సుగ్రీవునిమాట విని రాముడు దీక్షస్వస్థముతో జాలిపుట్టునటుల యిట్లు బదులు చెప్పెను.

(౨౯) సుగ్రీవుఁడా! కోపమును విడువుము, ఓ బిడ్డా! నేను పాణిమును దీయునట్టి బాణమును విడువనందుకుఁ గారణము చెప్పెదను వినుము.

(౩౦) సుగ్రీవుఁడా! మీ యాభరణములు నేపములు చేహాఽప్రమాణములు, నడకలు, వీనిలో నీవు వాలి ఒకరినొకరు బాగుగ పోలియున్నారు.

(౩౧, ౩౧౫) కంకధ్వనులచేతను దేహకాంతిచేతను చూపుచేతను పరాక్రమముచేతను మాటలచేతను మీరు గలపరస్పర అకారభేదమును నేను చెలిసికొనలేక పోతిని. ఓ వానరోత్తముఁడా! మీరు ఒకరిని నింకొకరు పోలియుండుటచే నేను భ్రమచెందితిని.

(౩౨, ౩౩) మిగుల వేగముగలదియు, శత్రువులను నాశమునీయునదియు, పాణిమును హరించునదియు నగు భయంకరమైన బాణమును, మీరు ఒకరిని నింకొకరు పోలియుండి నందున, సందేహముగలవాఁడనై నేనుబ్రయోగించలేదు. మన యిద్దరిలో నొకరు నాశమగుకార్యమును నేను చేయను.

(౩౪) వీరుండవగు నిన్ను నేను తెలియక అనాలోచితముగఁ జంపినటులైతే, ఓ వానరరాజా! నా మాధ్యము బాల్యము ప్రసిద్ధమగుచుగదా.

- దత్తాభయవధోనామ పాతకం మహా దుచ్యతే॥ ౩౪౫
- అహంచ లక్ష్మణశ్చైవ సీతాచ వరవర్ణినీ॥
- త్వదధీనా వయం సర్వేవనేఽస్మిన్ శరణం భవాన్॥ ౩౪౬
- తస్మా ద్యుద్ధ్యస్తవ భూయస్తవం మా మాశంకీశ్చవానర॥ ౩౪౭
- ఏతన్ముహూర్తే సుగ్రీవ పశ్య వాలిన మాహావీ॥
- నిరస్త మిషుణైకేన వేష్టమానం మహీతలే॥ ౩౪౮
- అభిజ్ఞానం కురుష్వ త్వ మాత్మనో వానరేశ్వర॥
- యేన త్వా మభిజానీయాం ద్వంద్వయుద్ధ ముపాగతమ్॥ ౩౪౯
- గజపుష్పీ మిమాం ఫుల్లా ముత్పాట్య శుభలక్షణామ్॥
- కురు లక్ష్మణ కంఠేఽస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః॥ ౩౫౦
- తతో గిరితటే జాతా ముత్పాట్య కుసుమాకులామ్॥
- లక్ష్మణో గజపుష్పీం తాం తస్య కంఠే వ్యసర్జయత్॥ ౪౦
- స తయా శుశుభే శ్రీమాన్ లతయా కంఠసక్తయా॥
- విపరీత ఇవాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా॥ ౪౧
- మాలయేవ బలాకానాం ససంధ్యఇవ తోయదః॥
- విభ్రాజమానో నపుషా రామవాక్యసమాహితః॥ ౪౨
- జగామ సహ రామేణ కీష్కింధాం వాలిపాలితామ్॥ ౪౨౫
- ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వాదశస్సర్గః.

సుగ్రీవుఁడు వాలితో రెండవసారి యుద్ధమునకుఁ బోవుట. ౧౪౯

(౩౪౪) శరణాగతిచేసినవాని జంపుట గొప్ప పాపముని చెప్పుదురు.

(౩౪౫) నేను లక్ష్మణుఁడు నుంచి అంతము గలనీత మాకందరికి యీ వనములో నీవే రక్షకుఁడవు.

(౩౬, ౩౭) కనుక, ఓ వానరరాజా! మరియు నీవు వాలితో యుద్ధము సేయుము. నన్ను గురించి నీవు సందేహపడవలదు. ఓ సుగ్రీవుఁడా! ఈ క్షణములోనే యుద్ధములో నొక బాణముతోనే కొట్టబడి భూమిమీద పడి పోయి చుండు వాలిని జూచెదవు.

(౩౮) వాలితో ద్వంద్వయుద్ధము సేయుచుండు నిన్ను నేను గుఱతు పట్టునట్లు, ఓ వానరరాజా! నీ కొకగుఱతు నుంచుకొనుము.

(౩౯) లక్ష్మణా! బాగుగఁబూచినవూలు గలిగి బాగుగనుండు గజపుష్ప లతను తెంచిచెచ్చి మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవుని మెడలో నుంచుము.

(౪౦) పిమ్మట, లక్ష్మణుఁడు, పర్వతము సమీపములో పూలతో నిండి యుండిన గజపుష్పి యను తీగను దెంచితెచ్చి సుగ్రీవునిమెడలో హారముగ నుంచెను.

(౪౧) శ్రీమంతుఁ డగు సుగ్రీవుఁడు కంఠములోనుండిన యీ లతతోఁ గూడి విపరీత కాలములో నూర్చుండు నక్షత్రములతోడ ప్రకాశించినట్లుల ప్రకాశించెను.

(౪౨, ౪౩) సంధ్యాకాలము మేఘము క్రింగల వరుసతోఁ బ్రకాశించు నట్లు, దేహకాంతితో వెలుంగుచుండు సుగ్రీవుఁడు, శ్రీరాముఁడు చెప్పినమాట లచే సమాధానపడి, వాలిపరిపాలించుచుండు కిష్కింధకు రామునితోడపోయెను.

ఇ ది ప ం డ్రె ం డ వ స ర్గ .

త్రయోదశ సర్గః.

ఋశ్యమూకా తస్థర్మాత్మా కిష్కింధాం లక్ష్మణాగ్రజః |
జగామ సహసుగ్రీవో వాలివిక్రమపాలితామ్ ||

౧

సముద్యమ్య మహాచ్ఛాపం రామః కాంచనభూషితమ్ |
శరాంశ్చాదిత్యసంకాశాః గృహీత్వా రణసాధకాః ||

౨

అగ్రతస్తు యయా తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః |

సుగ్రీవ స్సంహతగ్రీవో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ||

౩

పృష్ఠతో హనుమా న్వీగో నభో నీలశ్చ వానరః |

తారఞ్చైవ మహాతేజా హరియూధపయూధపః ||

౪

తే వీక్షమాణా వృక్షాంశ్చ పుష్పభారావలంబినః |

ప్రసన్నాంబువహా శ్చైవ సరిత స్సాగరంగమః ||

౫

కందరాణిచ శైలాంశ్చ నిర్దరాణి గుహస్తథా |

శిఖరాణిచ ముఖ్యాని దరీశ్చ ప్రియదర్శనాః ||

౬

వైడూర్య విమలైః పద్మైః పద్మేశ్చాకోశకుట్టులైః |

శోభితా న్నజలా న్నార్దే తటాకాంశ్చ వ్యలోకయన్ ||

౭

కారంధై స్సారసై ర్హంసై ర్వంచులై ర్లలకుక్కుటైః |

చక్రవాకై స్తథాచావై శ్శకనై రుపనాదితాన్ ||

౮

సుగ్రీవుడు వాలితో రెండవసారి యుద్ధమునకఁ బోవుట. ౧౩౧

౧౩ వ పర్వ.

(౧, ౨) ధర్మాత్ముఁడును లక్ష్మణుని అన్నయు నగురాముఁడు బంగాన కట్టచే నలంకరింపఁబడిన గొప్ప ధనుసును, నూర్యునివలె వేలుంగుచుండు యుద్ధ మునకు సాధనములైన చాణములను, దీసికొని ఋశ్యయాక పర్వతమునుండి వాని పరాక్రమముచే రక్షింపఁబడుచుండు కిష్కింధకు సుగ్రీవునితోడ పోయెను.

(౩, ౪) మహాత్ముఁడగు శ్రీరామునికి ముందుగ భాగుగబలిసియుండు మెడ గల సుగ్రీవుఁడు గొన్న బలము గల లక్ష్మణుఁడు, వెనుకభాగములో పీఠుఁడగు హనుమంతుఁడు నభుండు నీలుండను వానరుఁడు గొప్ప తేజస్సుగలవాఁడును వాన ర సేనాధిపతియగు తారుండును పోయిరి.

(౫) (అవతారిక. — కార్యసిద్ధిని నూచించుచు మంచి పదార్థములు కీర్తి కగుపడుట దెలుపఁబడుచున్నది.) రాముఁడు మొదలగు వారు పుష్పభారముచే వంగియుండు నృక్షములను లేటగనుండు తీర్థము గల సముద్రములోఁ బ్రవేశించు నదులను జూచిరి.

(౬) గృహములవలె నుండుగుహలను పర్వతములను పర్వతములలో రాళ్ళు పరిగినందున యేర్పడిన రంధ్రములను దేవతలచే నేర్పరుపఁబడిన చిలములను మఖ్యములగు పర్వత శిఖరములను, చూచుటకు అందముగ నుండు గుహలను,

(౭) వైడూర్యమువలె నిర్మలముగ నుండు ఆకులతోను కొంచెము వికసించియుండు మొగ్గలతోను బ్రకాశించి, జలముతో నిండినవిగను,

(౮) మహాపక్షులు సారినపక్షులు హంసలు ఎంజులమును పక్షులు నీటి కొళ్ళు చక్రవాకములు, జలములో నుండు మరికొన్ని విధముల పక్షుల రొడతొ నిండియుండు తటాకములను జూచుచు పోయిరి.

మృదుశమ్పంతురాహారా నిర్భయా న్వనగోచరాః |

చరత స్సర్వతో పశ్యన్ ఫలీషు హరిణాన్ స్థితాన్ || ౯

తటాకవైరిణ శ్చాపి శుక్లదంతవిభూషితాః |

ఘోరా నేకచరా న్వన్యన్ ద్వీరదా న్కూలఘాతినః || ౧౦

మత్తాన్లిరితటోత్కృష్టా స్సర్వతానివ జంగమాః |

వారణా న్వారిదప్రఖ్యాన్ మహీరేణుసముత్క్షితాః || ౧౧

సనే వనచరాంశ్చాన్యాన్ ఖచరాంశ్చ విహంగమాః |

పశ్యంత స్త్వరితా జగ్ముః సుగ్రీవవశవర్తినః || ౧౨

తేహంతు గచ్ఛతాం తత్ర త్వరితం రఘునందనః |

దుఃఖమండం వనం దృష్ట్వా రామ సుగ్రీవ మబ్రవీత్ || ౧౩

ఏష మేఘ ఇవాకాశే వృక్షమండః ప్రకాశతే |

మేఘసంఘాతవిపులః పర్యంతకదళీవృతః || ౧౪

కి మేతత్ జ్ఞాతు మిచ్ఛామి సఖే కౌతూహలం హి మే |

కౌతూహలాపనయనం కర్తు మిచ్ఛామ్యహం త్వయా || ౧౫

మార్గములో నల్లనివశమును రాముండు చూచుట.

౧౫౩

(౯) మెత్తని పచ్చికసవు కొనలను భక్షించునవియు, భయములేక అడవిలో సంచరించు చుండునవియు, అన్ని దిక్కులలోను సంచరించు చుండునవియు, నగు వనప్రదేశములలో నిలిచియుండు జింకలను,

(౧౦) తటాకములకు శత్రువులుగను తెల్లని చంతెములే ఆభరణములుగ గలవిగను, భయంకరముగ నుండునవిగను, ఒక్కొక్కటిగ సంచరించు చుండునవిగను, నదుల తీరములను ధ్వంసము నేయునవిగను, నుండు వనములోనుండు చెండుదంతములు గల యేనుగులను,

(౧౧) మడించి గిరితటములను ధ్వంసము నేయుచు సంచరించుచుండు పర్వతములవలె నుండునవియు, మేఘమువలె నుండి భూమిలోగల దుమ్మును పైన చల్లుకొను చుండునవియు, నగు యేనుగులను,

(౧౨) వనములో సంచరించుచుండు మరకొన్ని మృగములను, ఆకాశములో సంచరించుచుండు పక్షులను, సుగ్రీవుని వశములోనుండు రాముండు మొదలగువారు చూచుచు శీఘ్రముగఁ బోయిరి.

(౧౩) అరణ్యములో వీరందరు పోవుచుండగా శ్రీరాముండు విశేషముగ వృక్షములుగల ఒక వనమును జూచి సుగ్రీవునితో నిటు లనెను.

(౧౪) ఈతోపు ఆకాశములో మేఘమువలె నల్లగఁ బ్రకాశించుచున్నది మేఘములగుంపువలె విస్తారముగ నున్నది. దీనిమట్లు అరటిచెట్లు పెక్కులున్నవి.

(౧౫) ఓ స్నేహితుడా! దీని వృత్తాంతమును చెలిసికొనుటకు మిగల కుతూహలముగలిగియున్నాను. దీని చెలిపి సంఘోషమును బరిపూర్తి చేయవలయునని కోరుచున్నాను.

తస్య తద్వచనం శుత్రావ రాఘవస్య మహాత్మనః।
 గచ్ఛ స్నేహచచక్షేధ సుగ్రీవ స్త స్మహ ద్వనమ్॥ ౧౬
 ఏత దాఘవ విస్తీర్ణ మాశ్రమం శ్రమనాశనమ్।
 ఉద్యానవనంపన్నం స్వాదుమూలఫలోదకమ్॥ ౧౭

అత్ర సప్తదనానామ మునయ స్సంశితవ్రతాః।
 సప్తైవాస న్నధశ్శీర్షా నియతం జలశాయినః॥ ౧౮
 సప్తరాత్రకృతాహారా వాయునా వనవాసినః।
 దివం వర్షశతై ర్యాతా స్సప్తభి స్సకశేబరాః॥ ౧౯

తేషా మేవంప్రభావానాం ద్రుమప్రాకారసంవృతమ్।
 ఆశ్రమం సుదురాధర్ష మపి సేంద్రై స్సురానురైః॥ ౨౦
 పక్షిణో వర్షయంత్యేత త్తథాఽన్యే వనచారిణః।
 విశంతి మోహా ద్యే తత్ర నివర్తంతే న తే పునః॥ ౨౧

విభూషణరవా స్తత్ర శూర్య తే సకలాక్షరాః।
 తూర్యగీతస్వనాశ్చాత్ర గంధో దివ్యశ్చ రాఘవ॥ ౨౨
 త్రేతాగ్నయోపి దీప్యంతే ధూమో హ్యత్ర ప్రకాశతే।
 నేష్టయన్మీన వృక్షాగ్రాః స్కంభాంతాంగారుణో ఘనః॥ ౨౩

ఈవనము చరిత్రమును సుగ్రీవుడు రామునికిఁ జెలుపుట. ౧౫౫

(౧౬) మహాత్ముడగు శ్రీరామునిమాట విని సుగ్రీవుడు నడిచిపోవుచు ఆ గొప్పవనము సమాచారమును జెలిపెను.

(౧౭) రామా! విశాలమగు యాయాశ్రమము శ్రమచుబోగొట్టునట్టిది. ఉద్యానములు తియ్యనిఫలములు గడ్డలు తీర్థముగలిగి యున్నది.

(౧౮) ఈయాశ్రమములో సప్తజను లనుపేరు గలవారును ఉగ్రమైన వీరముగలవారును సదాజలములో తలనుముంచి పండుకొనియుండువారును నగు యేడ్గురు ఋషులుండిరి.

(౧౯) ఏడురాత్రుల కొకరాత్రిలో గాలిని భక్షించువారును, ఆశ్రమములో తపను చేయుచు వసించుచుండువారును నగుయాయేడ్గురు ఋషులు యేడునూరుసంవత్సరములు తపసుచేసి దేవాములతోడ స్వర్గమునకు బోయిరి.

(౨౦) కొటవలె వృక్షములతోఁ జుట్టుకొనియుండు యాయాశ్రమము యిట్టి ప్రభావము గలయీఋషుల దేవు. ఇందునితోఁగూడిన దేవాసురులును దీనిలోఁ బ్రవేశించలేరు.

(౨౧) ఈయాశ్రమమును పక్షులు వనములోసంచరించుచుండు యితర జంతువులు నద్దించియున్నవి. తెలియక దీనిలోఁ బ్రవేశించినవారు జలుపుల రాలేక అచటనే చచ్చెదరు.

(౨౨) ఈ యాశ్రమములో మగర మగుగానముతో మిలితమైన నర్తనమునేయుంపుడు గలుగు ఆభరణముల ధ్వని, తాళము మృదంగము వీణ మొనలగు వాద్య విశేషముల ధ్వని వివచ్చుచున్నవి. మంచి సువాసన వచ్చుచున్నది.

(౨౩) ఇచట శ్రేతాగ్నులు (గార్హ పత్యము ఆహవనీయము దాక్షిణ్యము) గలవు. ఇందుకు కారణము పావురము దేహకాంతివలె అరుణరంగుగలిగి దట్టమై వృక్షముల కొనలను జుట్టుకొను ధూళుము బ్రకాశించుమిండుటేను.

వతే వృథాః ప్రకాశంతే ధూమసంనక్తమస్తకాః|

మేఘజాలప్రతిచ్ఛన్నా వైడూర్యగిరియో యథా|| ౨౪

కురుప్రణామం ధర్మాత్మ తా సముద్దిశ్య రాఘవ|

లక్ష్మణేన సహ భౌత్రా ప్రయత స్సంయతాంజలిః|| ౨౫

ప్రణమన్తిహి యే తేషాం మునీనాం భావితాత్మనాం|

స తేషా మశుభం కించి చ్ఛరీరే రామ దృశ్యతే|| ౨౬

తతో రామ సహ భౌత్రా లక్ష్మణేన కృతాంజలిః|

సముద్దిశ్య మహత్త్వాన స్తా సృషీ నభ్యవాదయత్|| ౨౭

అభివాద్యతు ధర్మాత్మా రామో భౌతాచ లక్ష్మణః|

సుగ్రీవైవానరా శైచివ జగ్ము స్సంహృష్టమానసాః|| ౨౮

తే గత్వా దూర మధ్వానం తస్మా త్సప్తజనాశ్రమాత్|

దదృశు స్తాం దురాధర్షాం కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్|| ౨౯

తతస్తు రామానుజ రామ వానరాః ప్రగృహ్య శస్త్రాణ్యుదితా

గ్ర్య తేజసః | పురీం సురేశాత్మజ వీర్యపాలితాం వధాయ

శతోః పునరాగతా సహ||

౩౦

ఇతి శ్రీమత్కింష్కింధాకాండే - త్రయోవశస్సర్గః.

రాముడు సుగ్రీవుడు కండవసారి కిష్కింధ చేరుట. ౧౫౭

(౨౮) పొగతో నిండిన కొనలు గలయొప్పుత్తములు మేఘముల సమా
హములతో గప్పబడిన వైడూర్యపర్వతములవలె బ్రకాశించుచున్నవి.

(౨౯) రామా! ధర్మాత్ముడా! తత్ముడగు లక్ష్మణునితోడ మంచిమన
సుతో అంజలిచేసికొని ప్రయోజనమునుగోరి యీ ఋషులకు నమస్కరింపుము.

(౩౦) పరమాత్మను ధ్యానించుచుండు యీఋషులకు నమస్కరించువారి
శరీరములూ, ఓరామా! నొకవ్యాధియు నుండదు.

(౩౧) పిమ్మట, శ్రీరాముడు తత్ముడగు లక్ష్మణుడు అంజలిచేసికొని
మహాత్ములగు ఆఋషులకు, ఫలమును గోరి, నమస్కరించిరి.

(౩౨) ధర్మాత్ముడగు రాముడు లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుడు వానరులు
ఆ ఋషులకునమస్కరించి మిగుల సంతోషించి వారి మార్గమున బోయిరి.

(౩౩) రాముడు మొదలగువారు ఆసత్తఋషుల ఆశ్రమమునుండి మి
గుల దూరమపొయి యితరులకు తిరిస్కరించుటకు సాధ్యముకాని వారి పరిసా
రించుచుండు కిష్కింధను జూచిరి.

(౩౪) పిమ్మట, లక్ష్మణుడు రాముడు వానరులు అస్త్రములను ధరించి
అభివృద్ధిచునుండు గొప్పతేజస్సుగలవారై శత్రువును జంపుటకై, ఇంకొక
కొడుకగు వాలి పరాక్రమముచే రక్షింపబడుచుండు కిష్కింధకు, మరియు,
గుంపుగ వచ్చిచేరిరి.

ఇ ది ప ది మూ డ వ స ర్గ.

చతుర్థ స్సర్గః.

సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్ |
 పృత్యై రాత్మాన మావృత్య వ్యతిష్ఠ స్తహనే వనే || ౧

విచార్య సర్వతో దృష్టిం కాననే కాననప్రియః |
 సుగ్రీవో విపులగ్రీవః కోధ మాహరయ ద్భృశమ్ || ౨

తత స్స నినదం ఘోరం కృత్వా యుద్ధాయ చాహ్వాయత్ |
 పరివారైః పరివృతో నాదై ర్భింద స్నివాంబరమ్ || ౩
 గర్జన్నివ మహామేఘో వాయువేగపురస్సరః || ౩౪

అథ బాలార్కసదృశో దృష్టసింహగతి స్తదా |
 షష్ఠ్వా రామం క్రియాదక్షం సుగ్రీవో వాక్య మబ్రవీత్ || ౪౫

హరివాగురయా వ్యాప్తాం తప్తకాంచనతోరణామ్ |
 పాశ్చిష్టస్మి ధ్వజయంత్రాధ్యం కిష్కింధాం వాలినః పురీమ్ ||

ప్రతిజ్ఞా యా త్వయా వీర కృతా వాలివధే వ్రతా |
 సఫలాం తాం కురు క్షిప్రం లతాం కామిణివాగతః || ౪౬

చాలిని జంపనలయినను సుగ్రీవుడు రాముని బాగ్గించుట. ౧౪౯

౧౪ వ శ్లో.

(అవతారిక.— చాలిని పెంజవసారి యర్థమునకుఁ బిలుచుటకు భయపడుచుండిన సుగ్రీవునికి రాముఁడు యీ సన్దలో ధైర్యము చెప్పచున్నాఁడు.)

(౧) రాముఁడు మొదలగువారు కీఘ్రిముగ చాలి పరిపాలించుచుండుఁ క్షిప్రంధచేరి ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకాని వనములో వృక్షములలో దాగి యుండిరి.

(౨) అరణ్యముమీద ప్రియముగలవాఁడును బలిసి వికాల మగుమోద గల వాఁడును నగుసుగ్రీవుఁడు అరణ్యమునంతయు నలుప్రక్కల బాగుగఁ జూచి మిగిలినవారు గలవాఁడాయెను.

(౩, ౪) పిమ్మట మంతులతోఁగూడియుండు సుగ్రీవుఁడు వాయువేగముతోఁగూడి గర్జించుచు గొప్పమేఘమువలె అతనిధ్వనిచే ఆకాశమును స్వలుసేయునట్లు భయంకరముగ ధ్వనిచేసి చాలిని యర్థమునకుఁ బిలిచెను.

(౫) బాలనూ పృథివీవలె నుండువాఁడును, మదించి సింహమునంటి గమనముగలవాఁడును, నగు సుగ్రీవుఁడవుడు, తన కార్యమును బూర్తిచేయుటలో ధక్కుపడుగనుండు రామునితో నిటు లనెను.

(౬) వానరు లనువలలతో నిండినదియు, పుటమువేసిన ఒంగారు పుర ద్వారము గలదియు, ధ్వజములు ఆయుధములతో నిండినదియు నగుచాలిపట్టణ మగుక్షిప్రంధకు వచ్చిచేరితిమి.

(౭) ఓపీనుఁడా! నీవు పూర్వము చాలిని జంపునట్లుల ప్రతిజ్ఞ నేసితివి. అట్టిప్రతిజ్ఞ ను, వసంతాదిముతువులు తీగెను పుచ్చిగళాదులతోఁ గూడునట్లు చేయునట్లు, సఫలము నేయును.

ఏవ ముక్తస్తు ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ స రాఘవః!
త మథోవాచ సుగ్రీవం వచనం శత్రుసూదనః॥

౭౪

కృతాభిజ్ఞానచిహ్నా స్తవ్ మనయా గజసాహ్వయా!
లక్ష్మణేన సముత్పాత్య యైషా కంఠే కృతా తవ॥

౮౪

శోభనే హ్యధికం వీర లతయా కంఠ సక్తయా!
విపరీత ఇవాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా॥

౯౪

అద్య వాలినముత్తం తే భయం వైరంచ వానర!
ఏకేనాహం ప్రమోక్ష్యామి బాణమోక్షేణ సంయుగే॥

౧౦౪

మమ దర్శయ సుగ్రీవ వైరిణం భ్రాతృరూపిణమ్!
వాల్మీ వినిహతో యావ ద్దనే పాంసుషువేష్టతే॥

౧౧౪

యచి దృష్టివధం ప్రిప్తో జీవన్మనవివర్తతే!
తతో దోషేణ మాగచ్ఛేత్సద్యో గర్హేచ్ఛ మా భవా॥

॥౧౨౪

ప్రత్యక్షం సప్త తే సాలా మయా బాణేన దారితాః!
తే నావేహి బలే సాద్య వాల్మీకేన నిహతం మయా॥

౧౩౪

వాల్మీనిజంపునటుల రాముఁడు శపథము చేయుట.

౧౬౬

(౭౪) ధర్మాత్ముఁడును శత్రుసంహరకుఁడును నగు కీరాముఁడు సుగ్రీవునిమాట విని పిమ్మట అతనితో నిటు లనెను.

(౭౫) లక్ష్మణుఁడు తెంచితెచ్చిన మెడలో నుంచియుండు గజపుష్పి యనులశచే నీవు బాగుగఁ దెలిసికొనందగినటుల గురుతుగలవాడవుగ నున్నావు.

(౭౬) వీరుండగు సుగ్రీవుఁడా! కంఠములో నీవు ధరించుకొని యుండు గజపుష్ప హారముచే రాత్రిపూట ఆకాశములో నక్షత్రముల మాలచే చంద్రుని వలె ప్రకాశించుచున్నావు. (ఈశ్లోకములో నూగ్యశబ్దముచే చంద్రుఁడెట్లు చెప్పబడెనని ప్రశ్న. ఇందుకు సమ-ధానము. నవోనవోభవతి అను శ్రుతిలో చంద్రుని బోషించుటచే చంద్రునివనశబ్దముచే సూర్యుఁడు చెప్పబడెను. అటులనే, సూర్యుని కిరణములవల్ల చంద్రునికి ప్రకాశము గలుగుటచే నూర్యశబ్దము వల్ల చంద్రుఁడు చెప్పబడెను.)

(౭౭) ఓ సుగ్రీవుఁడా! వాలివల్ల నీకుగలిగినభయమును వైరమును యుద్ధములో నేను ఒక బాణమును విడిచి పోగొట్టెదను.

(౭౮) సుగ్రీవుఁడా! బాణముతోఁ జంపఁబడి ఆరణ్యములోఁదూఁలో పారలుటకు ముందుగనే అన్నయకు పేరుపెట్టుకొని శత్రువుగనుండు వాని నాకుఁ జూపుము.

(౭౯) వాలి నాకంటికి అగుపడి జీవించి-తిరిగి పోయినట్లులైతే అవుడు నన్ను దోషియని నీవు తెలిసికొని పిమ్మట నిందించవచ్చును.

(౮౦) నీవు చూచుచుండగనే బాణముతో సప్తసాల వృక్షములను ఛేదించితిని. అట్టి బలకాలిగ నుండుటచే యిప్పుడు వాలిని నేను జంపుదునని తెలిసికొనుము.

అన్యతం నౌక్తపూర్వం మేవీరకృచ్ఛేఽపి తిత్థతా|

ధర్మలోభపరీతేన నచవక్ష్యే కథంచన||

౧౪౫

సఫలాం చ కరిష్యామి ప్రతిజ్ఞాం జహి సంభ్రామమ్|

ప్రసూతం కళమం క్షేత్రే వర్షేణేవ శతక్రతుః||

౧౪౬

తదాహ్వాన నిమిత్తం త్వం వాలినౌ హేమమాలినః|

సుగ్రీవ కరుతం శబ్దం నిష్పతేద్యేన వానరః||

౧౪౭

జితకాశీ బలశ్లాఘీ త్వయా చాధర్మితః పురా|

నిష్పతిష్యత్య సంకేస వాలీ సప్రియసంయుగః||

౧౪౮

రిపుణాం ధర్మణం శూరా మర్షయంతి స సంయుగే|

జానంతస్తు స్వకం వీర్యం స్త్రీసమతుం విశేషతః||

౧౪౯

స తురామవచ శ్శుత్యా సుగ్రీవౌ హేమపింగళః|

ననర్థ కూరనాదేన వినిర్భిందన్నివాంబరమ్||

౧౫౦

తస్య శబ్దేన విత్రస్తా గావ్రాయాంతి హతప్రభాః|

రాజదోషపరామృష్టాః కలస్త్రియ ఇవాకులాః||

౧౫౧

ద్రవంతి చ మృగా శ్శీఘ్రం భగ్న ఇవ రిణే హయాః|

పతంతి చ ఖగా భూమా క్షీణపుణ్యైశ్చవగ్రిహః||

౧౫౨

సుగ్రీవుడు వాలిని చెడవసారి యుద్ధమునకుఁ బిలుచుట. ౧౬౩

(౧౪౫) పీరుడా! కష్టవశలో నుండినను నింతకుముందు నేను అబద్ధమా డివది లేదు. ధర్మమునకు హానివచ్చుట నైచక మిగుల ప్రమాదము గలిగినను అబద్ధము పలుకను.

(౧౪౬) మంచి క్షేత్రములో మొలచిన పైరును వానచే ఇంద్రుడు గుఱులముగఁ జేయునటుల, వాలిని జంపునటుల చేసిన ప్రతిజ్ఞను సఫలము చేసెదను. సంతయమువల్ల గలిగిన చపలతను విడువుము.

(౧౪౭) సుగ్రీవుడా! బంగారు హారమును ధరించిన వాలిని బిలుచుటకై నీవు ఆతఁడు విని వెలుపల వచ్చునట్టి సింహనాదము నేయుము.

(౧౪౮) జయముచే ప్రకాశించు వాఁడును, బలముచే శ్లాఘనీయుఁడును, పూర్వము నన్ను జయించిన వాఁడును, యుద్ధములో బ్రయముగలవాఁడును నగు వాలి నీ సింహనాదము విని శీఘ్రముగ వెలుపలవచ్చును.

(౧౪౯) వాలి పరాక్రమమును దెలిసికొనిన శూరులు స్త్రీలసమక్షము లో దానిని విశేషముగఁ జెప్పకొనుచు శత్రువులచే యుద్ధములో గలుగు తిరస్కారమును సైచరు.

(౧౫౦) బలిగాయవంటి దేహకాంతి గలసుగ్రీవుడు క్షీరామునిమాట విని భయంకరమరణమనిచే ఆకాశమును బద్దలునేయువానివలె సింహనాదముచేసెను.

(౨౦౧) మగ్రీవుని భయంకరమైనధ్వనినిభయపడి ముఖవికాసముచెడి ఆవులు, రాజులేని రాజ్యములో దుష్టులచే కేకములుపట్టి యీడువఁబడిన కులస్త్రీలవలె, పోయిచేరిపలసిన ప్రదేశము తెలియక వ్యాధుల పడినవి.

(౨౦౨) రణరంగములో దెబ్బలుతినిన గుర్రములవలె మృగములు యీ ధ్వని విని శీఘ్రముగ పారిపోయినవి. పుణ్యము క్షీణించియున్న గ్రహములు క్రిందపడినటులు సత్తులు యీ ధ్వని విని క్రిందపడినవి.

తత స్సజీమూతగణ ప్రణాదో నాదం హ్యముంచ త్వరయా
ప్రతీతః! సూర్యాత్మజ శ్శౌర్యవివృద్ధతేజా స్సరిత్పతి ర్వాఽనిల
చంచలోర్విః॥ ౨౨౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుర్దశస్సర్గః

పంచదశస్సర్గః.

అథ తస్య నినాదం తు సుగ్రీవస్య మహాత్మనః!
శుశ్రా వాంతఃపురగతో వాలీ భౌతురమ్బుణః॥ ౧

శుత్రా తు తస్య నినదం సర్వభూతప్రకంపనమ్!
మదశ్చైచ్చకపదే నప్యః కోధశ్చా పతితో మహాః॥ ౨

సతు రోషపరీతాఽంగో వాలీ సంధ్యాఽతప్రప్రథః!
ఉపర క్తశివాఽదిత్య సుద్యో నిష్ప్రభతాంగతః॥ ౩

వాలీ దంష్ట్రాకరాశస్త్ర కోధా డ్దీప్తాగ్నిసన్నిధః!
భాత్యుత్పతిత పద్మాభ స్సమృణాశశివప్రహరః॥ ౪

సుగ్రీవుని సింహనాదమునువిని వారి ఆగ్రహపడుట.

౧౬౫

(౨౨౪) పిమ్మట, మేఘముల గుంపువంటి ధ్వని గలవాఁడును సింహనాదము నేయిటలోఁ బ్రసిద్ధుఁడును పరాక్రమముచే నృద్ధిపొందిన తేజస్సు గలవాఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు, గాలిచే చలించుచుండు అలలు గల సముద్రమువలె, శీఘ్రముగ గొప్పధ్వని చేసెను.

ఇ ది ప ది నా ల్ల వ స ర్గ.

౧౫ వ సర్గ.

(అవతారిక.— సుగ్రీవునితోడ యుద్ధమునకుఁ బోవలదని తార వారికి బుద్ధిపెప్పట యీ సర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) పిమ్మట, అంతఃపురములో నుండిన శత్రువుల సింహనాదమునైచని వారి కోపము గలవాఁడై, మిగుల ధైర్యవంతుఁడును తమ్ముడును నగు సుగ్రీవుని సింహనాదమును వినెను.

(౨) సకల పాణిజులకును కంపము గలిగించునట్టి సుగ్రీవుని సింహనాదమును విని వారికిఁ బక్షి స్థానములో ఆహంకారము పోయినది. గొప్ప కోపము గలిగినది.

(౩) రోషముచే విఘ్నతమైన వేషముతోఁ గూడిన అంగములు గలవాఁడును, కనుకనే సంధ్యాకాలము యెండివంటి కాంతిగలవాఁడును, నగు వారి, వెంటనే పరివేషము చుట్టుకొనియుండు సూర్యునివలె, తేజోహీనుఁ డాయెను.

(౪) కోరపండ్లచే నిండిన నోరుగలిగి కోపముచే ఘండు అగ్నివలె నుండు వారి, వికసించిన రక్తోత్పలములకాంతిగలిగి, కాడలతోఁ గూడియుండు మనుగువలెఁ బ్రకాశించెను.

శబ్దం దుర్మర్షణం శుత్రా నిష్పసాత తతో హరిః!

వేగేన చరణన్యాసే ద్దారయన్నివ మేదిసీం॥

౫

తం తు తారా పరిష్వజ్య స్నేహోద్ధర్మిత సౌహృదా!

ఉవాచ త్రిస్త సంభాంతా హితోదర్క మిదం వచః!

౬

సాధు కోధ మిమం వీర నవీవేగమివాఽఽతమ్!

శయనా దుత్థితః కాల్యం త్యజ భుక్తామివ సౌజమ్॥

౭

కాల్యమేతేన సంగ్రామం కరిష్యసి చ వానర!

వీర తే శత్రుబాహుశ్యం ఫల్గుతాహనవిద్యతే॥

౮

సహసా తవ నిష్కామో మమ తావ న్నరోచతే!

శూర్యతాం చాభిధాన్యామి యన్నిమిత్తం నివార్యసే॥

౯

పూర్వ మావతితః కోధా త్సత్వా మాహ్వాయ తే యుధి!

నిష్పత్యచ నిరస్తస్తే హస్యమానౌ చిశో గతః॥

౧౦

త్వయా తస్య నిరస్తస్య పీడితస్య విశేషతః!

ఇహైత్య పునరాహ్వానం శంకాం జనయతీవ మే॥

౧౧

దర్శశ్చ వ్యవసాయశ్చ యాదృశ స్తస్య నర్దతః!

నినాదశ్చాపి సంరంభో నైతదల్పంహి కారణమ్॥

౧౨

(౫) పిమ్మట, వాలి పైచుటకు సాధ్యముకాని సుగ్రీవుని సింహవాదము విని వేగముచేతను పాదములతోఁ గొట్టుటచేతను భూమిని బద్దలుచేయు వాని వలె ప్రయాణమగుటకు యెగిరిపడెను.

(౬) తనమాట వివవలయునని ప్రీతిచే తార వాలిని నాలింగము చేసి కొని స్నేహమును జూపునదియై భయముచే శీఘ్రముగ హితమునేయునట్టి యా మాటలు చెప్పెను.

(౭) వీరుఁడా! పార్థివకాలములో పడకనుండి లేచినవాఁడు ఆసుధవిచిన పూలవోరమును దీసివేయునటుల, నదీ వేగమువలె వచ్చియుండిన నీకోపము సంతయ విడుపుము.

(౮) వానరుఁడా! తెల్లవారిన పిమ్మట సుగ్రీవునితో యుద్ధము నేయవచ్చును. వీరుఁడా! ఇందుచే లాఘవము గాని, శత్రువుల బలాబలవిషయమైన శంకగాని, నీకు లేదు.

(౯) నీవు త్వరపడి యుద్ధమునకుఁ బ్రయాణమగుట నా కిష్టములేదు. నేను అడ్డగించుటకు కారణము దెలిపెదను వినుము.

(౧౦) సుగ్రీవుఁడు ముందొకసారి వచ్చెను. కోపముచే యుద్ధములో తిరస్కరింపఁబడిన వాడై కొట్టఁబడి పారిపోయినవాఁడు యిప్పుడు మరియు యుద్ధమునకుఁ నిన్ను బిలుచుచున్నాఁడు.

(౧౧) నీచే తిరస్కరింపఁబడి బాగుగ కొట్టఁబడిన సుగ్రీవుఁడు యిచటికి వచ్చి మరియు నిన్ను యుద్ధమునకుఁ బిలుచుట నాకు సందేహము గలిగించుచున్నది.

(౧౨) సుగ్రీవునికి దర్పము ప్రయత్నము సింహవాదము యుత్సాహము గలిగినందుకు గొప్పకారణ ముండవలయును.

నాఁసహాయ మహం మన్యే సుగ్రీవం త విహాఽగతమ్|

అవప్రభ సహాయశ్చ యమాశ్రిత్యైష గర్జతి|| ౧౩

ప్రకృత్యా నిపుణ శ్చైవ బుద్ధిమాం శ్చైవ వానరః|

అపరీక్షిత వీర్యేణ సుగ్రీవ స్సహ నైవ్యతి|| ౧౪

పూర్వ మేవ మయా వీర శ్శుతం కథయతో వచః|

అంగదస్య కుమారస్య వత్సోమి త్వా హితం వచః|| ౧౫

అంగదస్తు కుమారోయం వనాంత ముపనిర్గతః|

ప్రవృత్తి స్తేన కథితా చారై రాష్టై ర్నివేదితా|| ౧౬

అయోధ్యాఽధిపతేః పుత్రౌ శూరా సమరదుర్జయశా|

ఇత్వోకూణాం కులే జాతౌ ప్రథితౌ రామలక్ష్మణౌ|| ౧౭

సుగ్రీవప్రియకామార్థం ప్రిప్తా తత్ర దురాసదౌ|| ౧౮

తవ భ్రాతుర్హి విఖ్యాత స్సహాయో రణకర్కశః||

రామః పరబలాఽనుర్దీ యుగాంతాఽగ్నిరిప్రౌఢ్భీతః|| ౧౯

నిఘాసప్రక్షు స్సాధూనా మాపన్నానాం పరాగతిః|

ఆర్తానాం సంశ్చయశ్చైవ యశస్సశ్చైక భాజనమ్|| ౨౦

(౧౩) సుగ్రీవుఁ డిచటికి సహాయము తోడనే వచ్చినటుల నేను తలంచుచున్నాను. సహాయము తోడనే యున్నాఁడు. ఏలననగానితఁడందుచేతనే గర్జించుచున్నాఁడు.

(౧౪) ఇతఁడు స్వభావముచేతనే సమర్థుఁడు. బుద్ధిమంతుఁడు. అందుచేత సుగ్రీవుఁడు సహాయమునకుఁ వచ్చిన వాని వీర్యమును బరీక్షించక అతనితో నేను హము నేయఁడు.

(౧౫) ఓ వీరుఁడా! ముందుగనే మన కొడుకగు అంగదుఁడు చెప్పగా నీ విషయమును వినియున్నాను. కనుక నేను నీకు హితమును జెప్పుచున్నాను.

(౧౬) కొడుకగు అంగదుఁడు విహారార్థ ముపవనమునకుఁ బోయెను. ఆత్మబుగ నుండుచారులు దెలిపిన వృత్తాంతమును నితఁడు నాకుఁదెలిపెను.

(౧౭, ౧౮) దశరథుని పుత్రులును శూరులును యుద్ధములో జయించుట సాధ్యపడని వారును ఇత్యృకుపలములోఁ బుట్టినవారును ప్రసన్నులును, శత్రువులు తిరస్కరించుటకు సాధ్యము కానివారును నగు రామలక్ష్మణులు సుగ్రీవునికి హితమునేయుటకై ఋశ్యమూకమునకు వచ్చియున్నారని అంగదుఁడు చెప్పగా వింటిని.

(౧౯) శత్రువు బలమును నాశమునేయువాఁడును, ప్రళయకాలములో లేచిన అగ్నివలెనుండువాఁడును, యుద్ధములో కఠిన చిత్తుఁడుగు నుండువాఁడును ప్రసిద్ధుఁడును నగు రాముఁడు సుగ్రీవునికి సహాయముగ నున్నాఁడు.

(౨౦) సంసార తాపతప్తులై అనుకూలరుగనుండు వానికి విశ్రమస్థానమును, శరణాగతి నేసినవారికి పునరావృత్తి లేనట్టి పాప్రస్థానమును, ఆర్తులు గనుండునారికి సర్వదా ఉత్కృష్టమైన ఆశ్రయమును, ఇట్టిరక్షకుఁడు లోకములో నింకొకఁడులేడను యశస్సును బాగుగ తగినవాఁడును శ్రీరాముఁడేను. (ఈశ్లోకము లో ఆర్తుఁడు జిహ్వాను ఆరాధి జ్ఞాని యనునలుగురు అధికారులు చెప్పబడిరి.)

జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నా నిదేశే నిరతః పితుః|
 ధాతునా మివ శైలేందో గుణానా మాకరో మహాః| ౨౦౪
 తత్త్వమం నవిరోధస్తే సహ తే న మహాత్మనా|
 దుర్జయే నాప్రమేయేన రామేణ రణకర్మసు|| ౨౧౪

శూర వత్సామి తే కించిన్నచేచ్ఛామ్యభ్యసూయితుమ్|
 శూరియతాం క్రియతాం వైవ తవ వత్సామి యద్ధితం|| ౨౨౪
 యావరాజ్యేన సుగ్రీవం తూర్ణం సాధ్యభిషేచయ|
 విగ్రహం మాకృథా వీర భ్రాతా రాజ స్వలీయసా|| ౨౩౪

అహం హి తే క్షమం మన్యే తేన రామేణ సౌహృదమ్|
 సుగ్రీవేణ చ సంప్రీతిం వైర ముత్సృజ్య దూరతః|| ౨౪౪
 లాలసీయోహి తే భ్రాతా యవీయా నేష వానరః|
 తత్ర వా సన్నిహస్థోవా సర్వథా బంధురేన తే|| ౨౫౪
 సహి తే నసమంబంధుం భువి పశ్యామి కంచన|
 దానమానాదిసత్కారైః కురుష్వ ప్రత్యనంతరం|| ౨౬౪
 వైర మేత త్సముత్సృజ్య తవ పార్శ్వే సతిష్ఠతు||
 సుగ్రీవౌ విపులగ్రీవ స్తవ బంధు స్సదా మతః|| ౨౭౪

(౨౦౪) సామాన్య విశేష జ్ఞానము గలవాఁడును, పితృవాక్య పరిపాలన లో నాసక్తిగలవాఁడును, నగురాముఁడు , ధాతువులకు గొప్పపర్యతము ఆశ్రయముగనుండునటుల, నకల కల్యాణగుణములకు గొప్పనిధిగనుండువాఁడు.

(౨౦౫) మహాత్ముఁడును జయించుటకు సాధ్యము కానివాఁడును యుద్ధములో అమితమైన మహిమగలవాఁడును నగు రామునితో నీకు విరోధము తగదు.

(౨౦౬) శూరుఁడా! నీకుమరికొంత దెలుపుచున్నాను. నీకు గలదోషములను దెలుపుటకు నేనెఱుఁగును కోరను. లేక నేను చెప్పువిషయములో నీవు అసూయపడకూడదు. నేను చెప్పనట్టి హితమును విని అటులనే చేయవలయును.

(౨౦౭) సుగ్రీవునికి త్వరగ యువరాజ్య పట్టాభిషేకము సేయుము. ఓ రాజా. వీరుఁడా! బలవంతుఁడగు తమ్మునితో యుద్ధము నలదు.

(౨౦౮) ద్వేషమును దూరముగ విడిచిపెట్టి శ్రీరామునితో స్నేహమునేసికొనుట సుగ్రీవునితో సంతోషముగనుండుట నీకు యుక్తముని తలంచుచున్నాను.

(౨౦౯) నీకు తమ్ముఁడుగను చిన్నవాఁడుగను నుండు యీ సుగ్రీవుని నీవు లాలించవలయును. అతఁడు అచట ఉండినను ఇచట ఉండినను అన్నివిధములలోను అతఁడు నీకు బంధువేను.

(౨౧౦) సుగ్రీవునివంటి బంధువును నీకుయీభూమిలో నింకొకని నేను చూడలేదు. కనుక, దానాదిసత్కారములచే అతని సమీపములోనే యుండుకొనవలయును.

(౨౧౧) ద్వేషమును విడిచి నీప్రక్కలోనే అతఁడుండవలయును. ఏలననగా, బలిసి విశాలముగ నుండుమెడ గలసుగ్రీవుఁడు యెల్లపుడు నీబంధువేయని నా యభిప్రాయము.

భ్రాతృ స్సాహృద మాంబ నాఽన్యగతి రిహఽస్తి తే॥
 యది తే మత్ప్రియం కార్యం యది ఛా వై పిమాం హితామ్॥
 యాచ్యమానః ప్రయత్నేన సాధువాక్యం కురుష్వ మే॥ ౨౯
 ప్రసీదపథ్యం శృణు జల్పితం హి మే నరోషమేవాఽనువిధా
 తుమర్హసి! క్షమోహి తే కోసల రాజసూనునా నవిగ్రహ
 శ్మక్త సమానతేజసా॥ ౩౦

తదా హి తారా హితమేవ వాక్యం తం వాలినం పథ్యమిదం
 బభాషే । నరోచతే తద్వచనం హి తస్య కాలాభివన్నస్య వి
 నాశకాలే॥ ౩౧

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచదశస్సర్గః.

పో డ శ స్స ర్గః.

తా మేవం బురీవతీం తారాం తారాధిపనిభాఽననామ్॥
 వాలీ నిర్భర్త సయామాస వచనం చేద మబ్రవీత్॥ ౧
 గర్జతోఽస్యచ సంరంభం భ్రాతృ శ్మతో ర్విశేషతః॥
 మష్టయిష్యామ్యహం కేన కారణేన వరాననే॥ ౨

తారచెప్పిన హితమును వాలి వివరణోపట.

౧౩౩

(౨౮) నీతమ్ముని స్నేహమును నపేక్షించవలయును. అదితప్ప నీకు గ త్యంతరములేదు.

(౨౯) నీకు ప్రియము సేయవలయునని, నేను నీకు హితము తలచుదాన నని నీవు తలచినటులైతే నేను సర్వవిధముల వేడుకొను చున్నాను. నా మాటను సార్థకపరచుము.

(౩౦) ప్రసన్నుడవగుము. హితముగనుండు నామాటను వినుము. కోపము సేయవలదు. ఇందుని పరాక్రమమువంటి పరాక్రమముగల కోసలరాజు పుత్రికడగు శ్రీరామునితో వైరము తగదు.

(౩౧) అవుడు, తార వాలిని జూచి హితముగను పర్యయముగను నుండు మాట చెప్పెను. వినాశకాలము సమీపించినందున, హృత్పూవుచే యీడువబడు మండు వాలికి, తార చెప్పినమాటలు రుచించలేదు.

ఇది పదునైదవ శర్గ.

౧౬ వ శర్గ.

(అవతారిక. — ఈశర్గం వాలి వధ చెప్పబడుచున్నది)

(౧) ఈవిధముగఁ జెప్పుచుండిన చంద్రునివంటి ముఖము గలతారను వాలి చీకొట్టి యిటుల నెను.

(౨) అందముగనుండుముఖము గలదావా! శత్రువువై సింహవాదము సేయుదుండు తమ్మునియొక్క యుద్ధసంరంభమును నెటుల నైచగలను.

అధర్మితానాం శూరాణాం సమరే ష్వనివర్తినామ్ |
 ధర్మణా మర్షణం భీరు మరణా దతిరిచ్యతే | ౩
 సోధుం నచ సమర్థో హం యుద్ధకామస్య సంయుగే |
 సుగ్రీవస్య చ సంరంభం హీనగ్రీవస్య గర్జతః || ౪

స చ కార్యో విపాదస్తే రాఘవం ప్రతిమత్కృతే |
 ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ కథం పాపం కరిష్యతి | ౫
 నివర్తస్వ సహస్రీభిః కథం భూయో నుగచ్ఛసి |
 సౌహృదం దర్శితం తారే ము ధక్తిః కృతా త్వయా ||

ప్రతియోత్స్యా మ్యహం గత్వా సుగ్రీవం జహి సంభ్రమమ్ |
 దర్పమాత్రం విశేష్యామి నచ ప్రిణై ర్విమోక్ష్యతే | ౬
 అహంహ్యజిస్థితస్యాస్య కరిష్యామి యథేషి తమ్ |
 వృత్తై ర్దుష్టప్రహరై శ్చ వీడితః ప్రతియాన్యతి || ౭

స మే త్వంతమాయస్తం సహిష్యతి దురాత్మవాః |
 కృతం తారే సహాయత్వం సౌహృదం దర్శితం ము || ౮
 శాపితాఽసి మమ ప్రిణై ర్నివర్తస్వ జయేనచ |
 అహం జిత్వా నివర్తిష్యే త మహం భౌతరం రణే || ౯

జానీ రెండవసారి సుగ్రీవుని మీదికి యుద్ధమునకుఁ బోవుట. ౧౭౫

(౩) ఎవరివల్లను తిరస్కరింపఁబడని వారును, యుద్ధరంగములో వెనుక దీయునివారును నగుకూరులకు, యింకొకని తిరస్కారిమును నైచుట, భయపడు స్వభావముగలదానా! మరణముకంటె గొప్పవిషయము.

(౪) యుద్ధమును వపేక్షించువాఁడును, కొరతలేనివాఁడై గర్జించుచుండు సుగ్రీవుని సంరింభమును నేను నైచను.

(౫) నావిషయమై రాముఁడేమైనను చేయునని నీవు దుఃఖించవలదు. వలసనఁగా, ధర్మజ్ఞుఁడును కృతజ్ఞుఁడును నగు రాముఁడు నిరపరాధుని వధించుఁ ట్టి పాపమునేయునా?

(౬) శ్రీలతోడ నీవు అంతఃపురములోకిఁ బోమ్ము. మరియు నెందుకు నావెంట వచ్చెదవు. తారా! స్నేహితుఁడు చేయవలసిన కార్యమునేసి నాయెడల నీకుగల విశ్వాసమును వ్యక్తపరచితివి.

(౭) నేయపోయి సుగ్రీవునితో యుద్ధమునెవడను. నీవు భయపడవలదు. అతని అహంకారమును నడచెదను. అతని ప్రాణమును దీయను.

(౮) యుద్ధరంగములో నుండు సుగ్రీవుని ప్రాణముతీయక అతఁడు కోరునంతవరకుఁ బోరెదను. వృక్షములతోను గుద్దలతోను గొట్టఁబడి పారిపోవును.

(౯) దురాత్ముఁడగు సుగ్రీవుఁడు నా అహంకారమును నాయుద్ధ ప్రయత్నమును నైచలేడు. ఓతారా! నీవు బుద్ధి నష్టయముకు స్నేహమును నావిషయమై చూపితివి.

(౧౦) నాప్రాణముమీద నేను ఒట్టుపెట్టితిని. నాకు జయము గలుగవలయునని ప్రార్థించి నీవు లోపలపొమ్ము. నేను యుద్ధములో తమ్ముని జయించి వచ్చుచున్నాను.

తం తు తారా పరివ్వజ్య వాలినం ప్రియవాదినీ |
చకార రుదతీ మందం దక్షిణా సా ప్రదక్షిణమ్ || ౧౧

తత స్వ స్త్రయనం కృత్వా మంత్రవ ద్విజయైషిశీ |
అంతఃపురం సహస్రీభిః ప్రవిష్టా శోకమోహితా || ౧౨

ప్రవిష్టాయాం తు తారాయాం సహస్రీభి స్వమాలయమ్ |
నగరాన్నిర్యయా కుర్ధ్ధో మహాసర్పశ్చ శ్వసన్ || ౧౩

స నిశ్శ్వస్య మహాతేజా వాలీ పరమరోషణః |
సర్వత శ్చార్చయన్ దృష్టిం శత్రుదర్శనకాంక్షయా || ౧౪

స దదర్శ తత శ్రీమాన్ సుగ్రీవం హేమపింగళమ్ |
నుసంవీత మవప్తభం దీప్యమానమివాఽనలమ్ || ౧౫

స తం దృష్ట్వా మహావీర్యం సుగ్రీవం పర్యవస్థితమ్ |
గాఢం పరిదధే వాసో వాలీ పరమరోషణః || ౧౬

స వాలీ గాఢసంవీతో ముష్టి ముద్యమ్య వీర్యవాన్ |
సుగ్రీవ మేవాభిముఖో యయా యోధుం కృతక్షణః || ౧౭

శ్లిష్టముష్టిం సముద్యమ్య సంరబ్ధతరమాగతః |
సుగ్రీవ్రాపి త ముద్దిశ్య వాలినం హేమమాలినం || ౧౮

చాలిసుగ్రీవులు యుద్ధము సేయుటకు యత్నించుట. ౧౩౩

(౧౧) పిఁగొమ్మెసమాటలు నెప్పుడదియు నమర్థురాలును నగుతార వాలిని నాలింగనము సేసికొని యేడ్చుచు అతనికి తిన్నగ ప్రతిక్షణము చేసెను.

(౧౨) పిమ్మట తార వాలికి జయమున గోరి మంత్ర పురిస్సరముగ ఆశీర్వాదించి దుఃఖించి స్త్రీలతోడ అంతఃపురములొకటి బోయెను.

(౧౩) తార స్త్రీలతోడ అంతఃపురములొకటి బ్రవేశించగా వాలి కోపముగల గొప్పసర్పమువలె బుసగొట్టుచు కిష్కింధనుండి వెలుపల వచ్చెను.

(౧౪) గొప్పతేజస్సు మిగులకోపముగలవాలి బుసగొట్టి శత్రువును చూచుటకై నలుదిక్కులలోను చూపు నిగడించెను.

(౧౫) పిమ్మట, బంగారువంటి దేహకాంతి గలవాడును, నడుముకు బాగుగ వస్త్రము కట్టుకొని యుండువాడును, యుద్ధము సేయుటకై భూమిని బాగుగ దొక్కుకొని యుండువాడును, అన్నివలె బ్రకాశించుచుండు వాడును నగుసుగ్రీవుని శ్రీమంతుడగు వాలి చూచెను.

(౧౬) గొప్పపరాక్రమము గలవాడును, యుద్ధమునకు సిద్ధముగనుండు వాడును నగుసుగ్రీవుని చూచి వాలి మిగులకోపముగలవాడై వస్త్రమును బాగుగ నడుముకు గట్టుకొనెను.

(౧౭) వీర్యవంతుడగు వాలి నడుముకు బాగుగ వస్త్రముగట్టుకొని ఉత్తపిడికిలి పైకెత్తుకొని యుద్ధము చేయుటకు సుగ్రీవుని కఠినుఖముగఁ బోయెను.

(౧౮) సుగ్రీవుఁడును బాగుగ చేయుండు పిడికిలి పైకెత్తి బంగారు వారమును ధరించుచుండు వాలిని నుద్దేశించి మిగుల త్వరగ యుద్ధమునకు వచ్చెను.

తం వాలీ కోఱతామ్రాక్ష సుగ్రీవం రణపండితమ్|

ఆపతంతం మహావేగ మిదం వచన మబ్రవీత్ ||

౧౯

ఏష ముష్టి ర్మయా బద్ధో గాఢ సున్నిహితాంగుళిః|

మయా వేగవిముక్త స్తే ప్రిణా నాదాయ యాస్యతి||

౨౦

ఏవ ముక్త స్తు సుగ్రీవః కుద్ధో వాలిన మబ్రవీత్|

తవైవ చా హర న్పాణాన్ ముష్టిః పతతు మూర్ధని||

౨౧

తాడిత స్తేన సంకుర్ధ సమభిక్రమ్య వేగితః|

అభవ చోఽణితోద్ధారీ సోత్పిడృశవ పర్వతః||

౨౨

సుగ్రీవేణ తు నిస్సంగం సాల ముత్పాట్య తేజసా|

గాత్రేష్వభిహతో వాలీ వజ్రేణేవ మహాగిరిః||

౨౩

స తు వాలీ ప్రచలిత స్సాలతాడసవిహ్వలః|

గురుభారసమాకాంతో నానార్థృశవ సాగ రే||

౨౪

తౌ భీమబలవికాంతౌ సుపర్శసమపేగినౌ|

ప్రవృద్ధౌ ఘోరవపుషౌ చంద్రసూర్యావివాంబరే||

౨౫

పరస్పర మమిత్రీహ్నౌ చ్చిద్దాన్వేషణతత్పరా||

౨౫ ౪

తతో వర్ధత వాలీ తు బలవీర్యసమన్వితః|

సూర్యపుత్రో మహావీర్య సుగ్రీవః పరిహీయతే||

౨౬ ౪

(౧౯) కోపముతో నెర్రనైకన్నులు గలవాలి యుద్ధములోఁ బండి తుండుగను మిగులవేగముతో వచ్చుచుండువాఁడును నగుసుగ్రీవుని జూచి యిటు లనెను.

(౨౦) సుగ్రీవుఁడా! వేళులను బాగుగమూసికొని బాగుగఁ బట్టుకొని యుండు యీ బిడికిలితో బాడిచెదను. ఇది నీప్రాణములను అపహరించుకొని పోవును.

(౨౧) ఇటుల వాలి చెప్పగా, సుగ్రీవుఁడు కోపముగలవాఁడై యిటు లనెను. నీప్రాణమును దీయునట్టి నా పిడికిలి నీ తలమీదఁ పడుచున్నది.

(౨౨) వాలిచేఁ గొట్టఁబడి అందుచే మిగుల కోపముగలిగి ఆతని గొట్టుటకు మిగులవేగము గలసుగ్రీవుఁడు రక్తముకమ్మచు, పెయ్యెళ్ళతోఁగూడిన పర్వతమువలె, నుండెను.

(౨౩) సుగ్రీవుఁడతని పరాక్రమముచే నొకసాలవృక్షమును పెల్లగించుకొని, వజ్రాయుధముతో గొప్పపర్వతమును గొట్టునటుల, వాలిని గొట్టెను.

(౨౪) గొప్పభౌరిమును మోయుచుండు ఓడలగుంపు సముద్రములో చలింపినటుల, సాలవృక్షము దెబ్బచే విహ్వలఁడగు వాలి చలించెను.

(౨౫, ౨౬) భీయంకరముగు బలపరాక్రమముగలవారును, గరుడసైతో సమమైన వేగముగలవారును, భయంకరముగనుండు దేహముగలవారును, పరస్పరము శత్రుగ్రీవులను సంహరించువారును, ఒకరినొకరు చంపునమయమును జూచుచుండువారును నగువాలిసుగ్రీవులు ఆకాశములో పున్నమచంద్రుఁడు నూర్యుడు వృద్ధియగునటుల వృద్ధియైరి.

(౨౭) పిమ్మట, బలపరాక్రమములతోఁగూడిన వాలి యుద్ధములో నభివృద్ధిపొందెను. గొప్పపరాక్రమము గలనూర్యుని పుత్రుఁడగుసుగ్రీవుఁడు తగ్గిపోయెను.

వాలినా భగ్నదర్పస్తు సుగీర్వా మందవిక్రమః।
వాలినం ప్రతిసామన్వో దర్శయామాస లాఘవమ్॥

౨౭౪

వృక్షై స్సశాఖై స్సశిఖై ర్వజ్రోటినిబై ర్నఖైః।
ముష్టిభి ర్దానుభిః పద్భి ర్బాహుభి శ్చ పునఃపునః॥
తయో ర్యుద్ధ మభూ ణ్ణోరం వృత్రీవాసవయో యివ॥

౨౮౪

౨౯

తౌ శోణితాక్తౌ యుధ్యే తాం వానరౌ వనచారిణౌ।
మేఘావిన మహాశర్దై స్తర్జయానౌ పరస్పరమ్॥

౩౦

హీయమాన మథో పశ్య తుస్సగీవం వానరేశ్వరమ్।
ఏక్షమాణం దిశశ్చై చ్చ వ రాఘవ స్స ముహుర్ముహుః॥

౩౧

తతో రామో మహాతేజా ఆర్తం దృష్ట్వా హరీశ్వరమ్।
శరం చ ఏక్షతే వీరో వాలినౌ వధకారణాత్॥

౩౨

తతో ధనుషీ సంధాయ శర మాశీవిషోపమమ్।
పూరయామాస తచ్ఛాపం కాలచక్రమివాంతకః॥

౩౩

తస్య జ్యోతలఘోషేణ త్రస్తాః పతరథేశ్వరాః।
ప్రమద్యువు ర్మృగాశ్చై చ్చ యుగాంతశ్చ మోహితాః॥

౩౪

శ్రీరాముడు వాలిని జంపుటకు యత్నించుట.

౧౫౧

(౨౭౪) వాలిచే భగ్నముచేయఁబడిన ఆహంకారము గలసుగ్రీవుఁడు తగ్గి నసరాక్రమముగలిగి వాలిమీఁద కోపముగలవాఁడై యుద్ధములో గలలాఘవము ను జూపెను.

(౨౮, ౨౯) కాళులతోఁగూడిన వృక్షములతోను, మొనలతోఁగూడి వజ్రాయుధమువంటి గోశ్యతోను, ముష్టిదెబ్బలతోను మోకాళులతోను భుజములతోను పాదములతోను వాలిసుగ్రీవులు, వృత్తానుచునికి ఇంద్రునికి యుద్ధము జరిగినటుల, భయంకరముగ యుద్ధముచేసిరి.

(౩౦) మేఘమువలె గర్జించి ఒకరినొకరు దెడిరించుచుండువారును, వనములో సంచరించువారును నగువాలిసుగ్రీవులు రక్తముతోఁ దడిసి యుద్ధము చేసిరి.

(౩౧) పిమ్మట, బలములో తగ్గి పోవుచు పలుమరు దిక్కులుచూచుచుండు వానర రాజుసుగ్రీవులి శ్రీరాముఁడు చూచెను.

(౩౨) పిదప, గొప్పతేజస్సుగల వీరుఁడగు రాముఁడు వానరరాజును గ్రీవుఁడు మిగుల దుఃఖించుచున్నాఁడని తెలిసికొని వాలిని జంపుటకై బాణమును జూచెను.

(౩౩) పిమ్మట, సర్వమువంటి బాణమును ధనుసులో సంధానముసేసి, యముఁడు సకలలోకములను జంపుటకై కాలచక్రమును బ్రయోగించునటుల, రాముఁడు ధనుసును చెవివరకు యీడ్చెను.

(౩౪) రాముఁడుఅల్లెత్రాటిని నీడిచి కట్టునపుడు గలిగిన శబ్దమును విని భయపడి గొప్పసత్తులు మృగములు, పక్షియకాలములోఁ బ్రజలు మోహపడినటుల, దేహము తెలియక పారిపోయినవి.

ము క్త స్తు వజ్రనిస్సోషో పదీప్తాశనిసన్నిభః।
రాఘవేణ మహాబాణో వాలివక్షసి పాతితః॥ ౩౫

తత స్తేన మహాతేజా వీర్యోత్పిక్తః కపీశ్వరః।
వేగేనాభిహతో వాలీ నిపపాత మహీతలే॥ ౩౬

ఇంద్రధ్వజశ్చాఘాతః పార్శ్వమాస్యాం మహీతలే।
ఆశ్వయుక్తమయే మాసి గతశ్రీకో విచేతనః॥ ౩౭

సరోత్తమః కాలయుగంతకోపమం శరోత్తమం కాంచన రూ
ప్య భూషితం ససర్జ దీప్తం త మమిత్రేమర్దనం సధూమమ
గ్నిం ముఖతో యథా హరః॥ ౩౮

అథో ఖిత శ్శ్యాణితతోయవిస్రవై స్సుపుష్పితాశోకశ్చవా
నలోద్ధతః విచేతనో వాసవసూను రాహవే విభ్రంశితేంద్ర
ధ్వజవత్త్రి తిం గతః॥ ౩౯

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షోడశస్కర్గః.

సప్తదశస్కర్గః

తత శ్శరేణాభిహతో రామేణ రణకర్కశః।
పపాత సహసా వాలీ నికృత్తశ్చప పాదపః॥

శ్రీరాముని బాణము తగిలి వారి కైందపడుట.

౧౧౩

(3౫) సజ్జాయుధమువంటి శబ్దముగలదిగను, మిగుల మండుమండు పిడుగువంటిదిగను నుండు గొప్పబాణమును శ్రీరాముడు వారిలోఁ ముద్రాపించి విడిచెను.

(3౬) పిమ్మట, గొప్పతేజస్సు గలవాఁడును పరాక్రమముచే మడించి యుండువాఁడును కపిరాజును నగువారి, ఆ బాణము వేగముగవచ్చి తగులగా, భూమిమీఁద పడెను.

(37) వారి కాంతిహీనుడై తెలివితప్పి అశ్వీజమానము పున్నమతిథిలో, ఇందుని ధ్వజమువలె, భూమిమీఁద పడెను.

(3౮) ప్రళయకాలములో సహస్రము చేయునట్టి రుద్రుఁడు పొగతోఁ గూడియుండు అగ్నిని నుఖమునుండి వెలుపల విడుచునటుల, సరోత్తముఁడగు శ్రీరాముఁడు యుగప్రళయ మృత్యువుతో సమానమైనదియు, బంగారువెండితో నలంకరింపఁబడి యుండునదియు, ప్రకాశించునదియు, శత్రువును మర్తించునట్టిదియు, నగు శ్రేష్ఠమైన బాణమును విడిచెను.

(39) పిమ్మట, రక్తమును జలప్రవాహముచేఁ దడుపఁబడి, బాగుగబూచి యుండు అశోశవృక్షమువలె నుండువాఁడును లేచి మండుమండు అగ్నివలె నుండువాఁడును, నగుఇంద్రుని పుత్రుఁడగువారి యుద్ధములో మూర్ఛపోయినవాడై, తెగిన ఇందుని ధనుస్సువలె, భూమిమీఁద పడెను.

ఇ ది న దు నా ర వ స ర్గ.

౧౭ వ సర్గ.

(అవతారిక. — వారి శ్రీరాముని నిందించుట యీ సర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) పిమ్మట, యుద్ధములోఁ కఠినమైనశస్త్రభావముగలవారిని శ్రీరాముఁడు బాణముతోఁ గొట్టగా, ఛేదించఁబడిన వృక్షమువలె, అతఁడు భూమిమీదపడెను.

స భూమకా న్యస్తసర్వాంగ స్తప్తకాంచనభూషణః।

అపత ద్వేవరాజస్య ముక్తరశ్మి రివ ధ్వజః॥

౨

తస్మిన్నిపతితే భూమకా వానరాణాం గణేశ్వరే।

నప్తచంద్రిమివ వ్యోమ నవ్యరాజత భూతలమ్॥

౩

భూమకా నిపతితస్యాపి తస్య దేహం మహాత్మనః।

నశ్శీర్జహాతి నప్రాణా నతేజో నపరాకృమః॥

౪

శక్రీనత్తా వరా మాలా కాంచనీ వజ్రభూషితా।

దధార హరిముఖ్యస్య ప్రాణాం స్తేజ శ్చ్రియంచ సా॥

౫

స తయా మాలయా వీరో హైమయా హరియాధపః।

సంధ్యా నుగత పర్యంతః పయోధరశ్చవాభవత్॥

౬

తస్య మాలాచ దేహశ్చ మర్మఘాతీచ య శ్శరః।

త్రిధేవ రచితా లక్ష్మీః పతితస్యాపి శోభతే॥

౭

తదస్త్రం తస్య వీరస్య స్వర్గ మార్గప్రభావనమ్।

రామబాణాసనక్షిప్త మావహ త్పరమాం గతిమ్॥

౮

తం తదా పతితం సంఖ్యే గతార్చిష మివాసలమ్।

బహుమాన్యచ తం వీరం వీక్షమాణః శన్తై రివ॥

౯

(౨) భూమిమీద పడియుండు సకల అవయవములు గలవాఁడును, పుటము వేసి బంగారు అభరణములు గలవాఁడును, నగువారి, తామ్రతెగిన ఇంద్రుని ధ్వజమువలె, క్రిందపడెను.

(౩) వానరమూకకు రాజగు వారి భూమిమీద పడగా, చంద్రుఁడులేక ఆకాశమెటుల ప్రకాశించదో, అటుల భూమి ప్రకాశించలేదు.

(౪) మహాత్ముడగు వారి భూమిమీద పడియుండినను అతని దేహమును శాంతి పాణిములు వీర్యము పరాక్రమము విడిచిపోలేదు.

(౫) ఇంద్రుఁడిచ్చిన వజ్రములుపొదిగియుండు బంగారుహారము వానరశ్రేష్ఠుడగు వారి ప్రాణమును పరాక్రమమును కాంతిని నిలిపియుంచెను.

(౬) పీరుడగు వానరపేనాధిపతియును ఇంద్రుఁడిచ్చిన బంగారు హారమును ధరించినవాఁడును నగు వారి, సంధ్యారాగము చుట్టుచుట్టుకొనియుండు మేఘమువలె, ప్రకాశించెను.

(౭) వారి భూమిమీద పడియుండినను అతడు ధరించియుండిన బంగారుహారము అతనిదేహము అతని శరీరము దెంచినబాణము, మూఁడు భాగములుగ నుండు లేజస్సులవలె, బ్రకాశించినవి.

(౮) స్వర్గమును గలిగించునట్టిదియు, రాముని ధనుసునుండి విడువఁబడినదియు నగుబాణము ఉత్తమమైన పదవిని పీరుడగు వారికి యిచ్చినది.

(౯) జ్వాలలేనినిప్పువలె నుండువాఁడును, యుద్ధములోపీరుడగు రాముఁడు మంచినబాణమును బ్రయోగించెనని క్లాఘించి ఆతఁడెక్కడఁగిని మిగుల శ్రమతో తిన్న తిన్నగఁ జూచుచుండువాఁడును,

యయాతి మివ పుణ్యాంతే దేవలోకా త్వరిచ్యుతమ్|
ఆదిత్యమివ కాలేన యుగాంతే భువి పాతితమ్|| ౧౦

మహేంద్రమివ దుర్ధర్షం మహేంద్రమివ దుస్సహమ్|
మహేంద్రపుత్రం పతితం వాలినం హేమమాలినమ్|| ౧౧

సింహేవారస్కం మహాబాహుం దీప్తాస్యం హరిలోచనమ్|
లక్ష్మణానుగతో రామో దదన్శ్యోపససర్పచ|| ౧౨

తం దృష్ట్వా రాఘవం వాలీ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్|
అబీవీ త్ప్రీతితం వాక్యం పరుషం ధర్మసంహితమ్|| ౧౩

త్వం సరాధిపతేః పుత్రః పృథితః పీయదర్శనః|
కులీన సృత్వసంపన్న స్తేజస్వీ చరితవ్రతః|| ౧౪
పరాఙ్ముఖవధం కృత్వా కోను ప్రాప్త స్త్వయా గుణః|
యదహం యుద్ధసంక్షుభ శ్వరేణోరసి తాడితః|| ౧౫

రామః కరుణవేషిత ప్రజానాంచ హితే రతః|
సానుకోశో జితోత్సాహ స్సమయజ్ఞో దృఢవ్రతః|| ౧౬
ఇతి తే సర్వభూతాని కథయంతి యశో భువి|| ౧౬౪

(౧౦) పుణ్యము నాశమైనందున స్వర్గలోకమునుండి పడిన యయాతివలె నుండువాఁడును, శ్రవణకాలములో దైవగతివల్ల భూమిమీద పడిన సూర్యుని వలె నుండువాఁడును,

(౧౧, ౧౨) ఇందునివలె తిరస్కరించుటకును నెదుటపోయి నిలుచుటకును సాధ్యముకాని వాఁడును, ఇందుని పుత్రుఁడును, బంగాళహారము భరించినవాఁడును, సింహమువలె వికాలమైన రొమ్ముగలవాఁడును, గొప్ప భుజములు గలవాఁడును, వెలుంగుచుండుముఖము గలవాఁడును, పసపురంగు గలకన్నులు గలవాఁడును, నగు భూమిమీదపడియుండు వానిని లక్ష్మణునితోడ రాముఁడు చూచి ఆతని సమీపమునకుఁ బోయెను.

(౧౩) శ్రీరాముని గొప్పబలము గల లక్ష్మణుని వారించుచి కరిగముగను భర్తయుతో గూడి విషయముగను మండు చూటను జెప్పెను.

(౧౪) ఓ రామా! నీవు దశరథుని పుత్రుఁడవు. ప్రసిద్ధుఁడవు. కాస్త్రములతో రుచిగలవాఁడవు. మంచులములలో బుట్టినవాఁడవు. శత్రువుల సంతాపమును ద్రవ్యములను గలవాఁడవు.

(౧౫) నీవు యింకొకనితో యుద్ధము నేయుచుండునన్ను నధించి యెట్టి గౌరవమును బడసితివి? ఏలననఁగా, నేను యుద్ధపరవశుఁడనుగ నుంటిని. ఇట్టి నన్ను బాణముతో రొమ్ములోఁ గొట్టితివి.

(౧౬, ౧౭) రాముఁడు కరుణను జెలిసికొనినవాఁడు, ప్రజలకు హితము నేయుటలో ఆశక్తిగలవాఁడు, దయగలవాఁడు, ఉత్సాహమును తన స్వాధీనము లో నుంచుకొని యుండువాఁడు, పెద్దల ఆచారమును నెరింగినవాఁడు, స్థిరమైన వ్రతముగలవాఁడు అని అందఱు నీ కీర్తిని బొగడుచున్నారు.

- దమ శ్శమః క్షమా ధర్మో ధృతి స్సత్యం పరాక్రమః।
పార్థివానాం గుణా రాజన్ దండశ్చా ప్యపరాధిషు॥ ౧౭౫
- తా గ్గుణా స్సంపి ధార్యాహ మగ్న్యం చాభిజనం తవ।
తారయా ప్రితిషిద్ధోపి సుగ్రీవేణ సమాగతః॥ ౧౮౫
- నమా మన్యేన సంరబ్ధం ప్రమత్తం యోధు మ్హతి।
ఇతి మే బుద్ధి గుత్పన్నా బభూవాదర్శనే తవ॥ ౧౯౫
- నత్వాం వినిహతాత్మానం ధర్మధ్వజ మధార్మికమ్।
జానే పాపసమాచారం తృణైః కూప మివావృతమ్॥ ౨౦౫
- సతాం వేషధరం వాపం ప్రచ్ఛన్న మివ పావకమ్।
నాహం త్వా మనిజానామి ధర్మచ్ఛద్మాభిసంవృతమ్॥ ౨౧౫
- విషయే వా పురే వా తే యదా నాపకరోమ్యహమ్।
నచ త్వా మవజానే చ కస్మా త్త్వం హంస్యకిల్బిషమ్॥ ౨౨౫
- ఫలమూలాశనం నిత్యం వానరంవనగోచరమ్।
మా మిహోపేతియధ్యంత మన్యేనచ సమాగతమ్॥ ౨౩౫
- లింగమవ్యస్థి తే రాజన్ దృశ్యతే ధర్మసంహితమ్।
కః క్షత్రియసలే జాత శ్శృతవా న్నష్టసంశయః॥ ౨౪౫
- ధర్మలింగప్రిచ్ఛన్నః కూరం కర్మ సమాచరేత్॥ ౨౫

(౧౭౪) ఓ రాజా! ఇంద్రియ నిగ్రహము చిత్తప్రశాంతి ఓర్పు ధర్మము ధర్మము సత్యము పరాక్రమము అపరాధులను వండించుట యవియన్నియు రాజా కుండవలసిన గుణములు.

(౧౭౫) ఇట్టి గుణములను నీగొప్పకులమును బాగుగఁజెలిసికొని తాత నన్ను అడ్డగించినను సుగ్రీవునితో యుద్ధమునకు తలపడితిని.

(౧౭౬) ఇంకొకనితో యుద్ధము చేయుచుండు నన్ను రాముఁడు వధించఁడు అని, రామా! నిన్ను చూడకముందు నాకుఁ దోచియుండెను.

(౨౦౪) కశవుతోఁ గప్పఁబడిన బావివలె నుండువాఁడుగను, కొంచెమైనను తెలివిలేనివాఁడుగను, ధర్మాత్ముఁడని పట్టి పేరుపెట్టుకొని యుండువాఁడుగను అధార్మికుఁడుగను పాపాత్ముఁడుగను, నీవు ఉండునటుల యితవరకు నాని తెలియకపోయెను.

(౨౧౪) సత్పురుషుఁడని వేషముధరించి యుండువాఁడును, పాపిష్ఠుఁడును, బూడిదకప్పిన నిస్సవలె నుండువాఁడును, ధర్మమున నెవముగలవాఁడును నగు నిన్ను తెలిసికొనలేకపోతిని.

(౨౨౪, ౨౩౪) నీ దేశములోగాని నీ పట్టణములోగాని నేనెవరికిని అపకారము నేయలేదు. నీకును అవమానము గలిగించలేదు. నిర్దోషియు సదాఫలములు గడ్డలు భుజించువాఁడును వానరుఁడును వనములో సంచరించువాఁడును నీతో యుద్ధము నేయనివాఁడును, ఇంకొకనితోఁబోరుచుండువాఁడును నగునన్నే ల చంపితివి.

(౨౪౪, ౨౪౫) ఓరాజా! అగస్త్యుతోఁగూడిన ఆచారము నీవడ్డఁజెన్నదని తెలిసినది. ఊత్రియకులములలోఁ బుట్టినవాఁడును పెద్దదావూరి విశేషార్థములు వినినవాఁడును సంశయము లేనట్టివాఁడును ధర్మాత్ముఁడని పేరుపెట్టుకొనిన వాఁడెవఁడును నట్టి క్రూరమైన పనిచేయఁడు.

రామ రాజకులే జాతో ధర్మవానితి విశ్రుతః |

అభప్యై భవ్యరూపేః కిమర్థం పరిధావసి ||

౨౬

సామ దానం క్షమా ధర్మ స్సత్యం ధృతిపరాకృమహా |

పార్థివానాం గుణా రాజే దండశ్చప్యసరాధిషు ||

౨౭

వయం వనచరా రామ మృగా మూలఫలాశనాః |

ఏషా పృథ్వీ రస్మాకం పురుష స్త్వం నరేశ్వరః ||

౨౮

భూమిర్హిరణ్యం రూప్యంచ నిగ్రహే కారణానిచ |

ఆత్మి క స్తే వనె లోభో మదీయేషు ఫలేషు వా ||

౨౯

నయశ్చ వినయశ్చైభౌ నిగ్రహానుగ్రహావపి |

రాజవృత్తిరసంకీర్ణా న నృపాః కామవృత్తయః ||

౩౦

త్వంతు కామపృథానశ్చ కోపనశ్చాసవస్థితః |

రాజవృత్తైశ్చ సంకీర్ణ శ్శరాసనపరాయణః ||

౩౧

(౨౬) ఓ రామా! రాజసంశయములలో యుట్టితివి. ధర్మాత్ముడని ప్రసిద్ధి పొందితివి. క్రూర చిత్తుడగు నున్నావు. సౌమ్యమైన వేషముతో నెందుకు సంపాదించెదవు.

(౨౭) సౌమము దానము తీసు ధర్మము సత్యము స్వార్థము పరాక్రమము అపరాధులను దండించుట, ఓరాజా! ఇవి రాజుల గుణములు.

(౨౮) (అపతారిక. — లోకములో నొకని ఇధించుటకు అతని అపరాధము, లేక అతని ధనమపహరించుటలో కోరిక, కారణములుగ నుండును) ఓ రామా! మేము ననచరులము (మీరు పురములో నుండువారు). మేము మృగములము (మీరు మనుష్యులు), మేముమూలములను ఫలములను తినువారము (మీరు రాజాన్నము భుజించువారు), మేము పరిచారకులము (మీరు ప్రభువులు), మా స్వభావమిట్టిది, కనుక నే మీకేమియు అపరాధము నేను చేయలేదు.

(౨౯) భూమి బంగారము వెండి యీ మూడును కలహమునకు కారణముగ నున్నవి. అరణ్యములోగాని మేముభుజించు పండ్లలోగాని నీకేమి యిచ్చగలదు. (కనుక, నాధనమును నవేక్షించి నన్ను చంపినటుల విశదపడలేదు.)

(౩౦) మంచి నీతి అనుగ్రహము మంచిరాజుకు ఉండవలసిన ధర్మములు. అనీతి నిగ్రహము దుష్టుడగు రాజుయొక్క ధర్మములు. రాజనీతి యుట్టిదని గ్రహించవలయును. దీనిగ్రహించిన రాజులు స్వేచ్ఛా ప్రవర్తకులుగ నుండరు. రాజు తనయిద్దినే నమ్మి న్యాయాన్యాయము నిగ్రహానుగ్రహములు చేయరాదు.

(౩౧) నీవు కామమే ప్రధానముగ గలవాడవు, కోపము గలవాడవు, మర్యాదలేనివాడవు, పరిశుద్ధమైన రాజసత్వము లేనివాడవు, కేవలము ధనుస్సును ధరించుచుండు వాడవు. (అనగా, యుక్తాయుక్తములు విచారించక తలచినవారిని జంపుచున్నావని భావము.)

నతే స్త్రవచితీ ధర్మే నార్తే బుద్ధి రవస్థితా।
 ఇందియైః కామవృత్తస్థా కృష్యసే మచుజేష్వర॥ ౩౨
 హత్వా బాణేన కాకుత్స్థ మా మిహానపరాధిం॥
 కిం వక్ష్యసి సతాం మధ్యే కర్మ కృత్వా జగుప్సితమ్॥ ౩౩

రాజహా బ్రహ్మహా గోఘ్న శ్చోరః ప్రాణివధే రతః॥
 నాస్తికః పరివ్రతాచ సర్వే నిరయగామినః॥ ౩౪
 సూచకశ్చ కదర్యశ్చ మిత్రోఘ్నో గురుతల్పగః॥
 లోకం పాపాత్మనా మేతే గచ్ఛంతే నాత్రి సంశయః॥ ౩౫

అఘోర్యం చర్మ మే సద్భి ర్మోమాణ్యశ్చి చ వర్జితమ్॥
 అభ్యక్ష్యోచ మాంసాని త్వద్విధై ర్ధర్మచారిభిః॥ ౩౬
 పంచ పంచనఖా భక్ష్యో బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ॥
 శల్యక శ్వావిధో గోధా శశః కూర్మశ్చ పంచమః॥ ౩౭

చర్మ చాఘ్నిచ మే రంజకా నన్ప్రశంతి మనీషిణః॥
 అభ్యక్ష్యోచ మాంసాని సోహం పంచనఖో హతః॥ ౩౮
 తారయా వాక్య మక్తోఽహం సత్యం సర్వజ్ఞయా హితమ్॥
 తదతికృమ్య మోహేన కాలస్య వశ మాగతః॥ ౩౯

చాలి రామనితో నిష్ఠురోష్ట్ర లాడుట.

గీ॥

(31) ధర్మములో నీవు ప్రధానము. ద్రవ్యమును సంపాదించుటలో నీకు వ్యవస్థలేదు. ఓ మనుజేశ్వరా! కామకుండవై యింద్రియములు యాడిచినటుల పోవుచున్నావు.

(32) ఓరామా! నిరపరాధిగనుండు నన్ను బాణముతోఁ జంపిన పాపకార్యముచేసి, సత్పురుషులమధ్య నెట్టి సమాధానము నెప్పఁగలవు.

(33) రాజాను జంపినవాఁడు బ్రహ్మత్య గోభూత్యలు చేసినవాఁడు గొం గలించినవాఁడు జీవహింస సేయవాడు నా ప్రియఁడు అన్నపముందు పెండ్లిసేసకొనిన తమ్ముఁడు వీరందరు నరకమునకుఁ బోదురు.

(34) కృత్రిమ స్వభావముగలవాఁడు లోభి మిత్రహింసచేయువాఁడు గురుపత్నీగమనము సేయవాఁడు వీరందరు పాపులుండు లోకమునకుఁ బోదురు. ఇందుకు సందేహములేదు.

(35) సత్పురుషులు పులితోలు జింకతోలు ధరించునటుల నాచర్యము ను నుపయోగించరు. చమరాది మృగముల రోమములవలె నారోమము లుపయోగపడవు. ఏనుఁగు అస్థులవలె నాయస్థులను తొకనైనను తొకరు, నీవంటి ధర్మాత్ములు నామాంశమును తినరు.

(36) ౫ గోళ్ళుగల జంతువులలో యేదుపంది ముండ్లపంది ఉడుము కుండలు తాచేలు పిన్దూత్రము బ్రాహ్మణులు తృతీయులు భుజించవచ్చును.

(37) ఓ రాజా! విద్వాంసులు నాచర్యమును యెముకలను ముట్టరు నామాంశము తినందగినది కాదు. తినుటకు తగని ౫ గోళ్ళుగల జంతువులలోఁజేరిన నన్ను జంపితివి.

(38) సర్వజ్ఞురాలగు తార సత్యముగనుండు హితమును నాకుఁ దెలిపెను. తెలివితక్కువచే ఆహితమును వినక యముఖికి వశమైతిని,

- త్వయా నాథేన కాకుత్స్థ న సనాథా వసుంధరా |
 ప్రియదా శీలసంపన్నా ధూర్జేన పతినా యథా || ౪౦
- శతో నై కృతికః క్షుద్రో మిథ్యాఽశ్రిశమానసః |
 కథం దశరథేన త్వం జాతః పాపో మహాత్మనా || ౪౧
- శిన్నచారిత్రకక్ష్యేణ సతాం ధర్మాతివర్తినా |
 త్వక్తధర్మాంకుశేనాహం నిహతో రామహస్తినా || ౪౨
- అపరథం చాప్యయుక్తంచ సతాంబైవ విగర్హితమ్ |
 వక్ష్యసే చేదృశం కృత్వా నద్భి స్సహ సమాగతః || ౪౩
- ఉదాసీనేషు యోస్మాను వికృమస్తే ప్రకాశితః |
 అపకారిషు తం రాజ న్నహి పశ్యామి వికృమమ్ || ౪౪
- దృశ్యమానస్తు యుధ్యేథా మయా యది సృపాత్మజ |
 అస్య వై వస్వతం దేవం పశ్యే స్త్వం నిహతో మయా || ౪౫
- త్వయా దృశ్యేన తు రణే నిహతోఽహం దురాసదః |
 ప్రసుప్తః పన్నగేనేవ నరః పానవశంగతః || ౪౬
- మామేవ యది పూర్వం త్వ మేతదర్థ మచోదయః |
 మైథిలీ షహ మేకాహ్న తనచాసీతవా నృపేత్ || ౪౭
- సుగ్రీవ ప్రియకామేన యత్క్రతేఽస్మి హత స్త్వయా |
 కంఠే బద్ధ్వా ప్రదద్యాం తే నిహతం రావణం రణే || ౪౮

(౪౦) భూర్తః డగుపతిని బడసి సత్స్వభావ సంపన్నురాలగుస్త్రీ శుభస
డనటుల, ఓరామా! నిన్నురాజుగ బడసి ఘామి అనాథగనే యున్నది.

(౪౧) గూఢముగనుండి అహితముసేయువాడును, అపకారముసేని జీ
వించువాడును, నీచకార్యములు సేయువాడును, కపటముగ శాంతదిష్టమ
గనుండువాడును పాపియును నగునీవు మహాత్ముడగు దశరథుని కెటుల విశ్లేష
బుట్టితివి.

(౪౨) తెంచుకొనియుండు సత్చక్రమనుదారము గలదియు, సత్పు
రుషులసర్వ మనుయెల్లను నతిక్రమించినదియు, త్యజించియుండు ధర్మ మను
కుశముగలదియు నగురాముడను యేనుగు నన్నుబంపినది.

(౪౩) అమంగళముగను అయిక్తముగను సత్పురుషులచే నిందితముగను
నుండు కార్యముసేసిననీవు సత్పురుషుల మధ్యలో నేమిసమాధానము చెప్పి వ్రే.

(౪౪) నిరసరాధులుగనుండు మామీద నీ పరాక్రమమును జూపితివి. అ
పరాధము చేసినవారీమీద నీవు అట్టిపరాక్రమమును జూపినది నేను చూడలేదు.

(౪౫) ఓరాజపుత్రుడా! యెనుట నిలిచి నీవు యుద్ధము చేసియుం
డినటులైతే, నావే బంధుబడి యిపుడే యునుని జూచి యుండువు.

(౪౬) త్రాగి చేమాముతెలియక పడియుండువాని పాము గరిచి చంపిన
టుల నీవు అగుపడక చాటుననుండి, చుంపుటకు సాధ్యముగాని, నన్ను చంపితివి.

(౪౭) నీవు నన్ను చంపకనునుపు నీత విషయమును చెలిపినటులైతే ఒకది
సములోనే నాపెను చెచ్చియిచ్చియుండును.

(౪౮) సుగ్రీవునికి మేలుసేయవలయునని కోరుచుండు నీవు రావణుని ని
మిత్తముగ నన్ను చంపితివి. యుద్ధములో రావణుని జరిపి అరవి మోహకగట్టుకొ
ని తెచ్చి నీకు యిచ్చియుండును.

స్యస్తాం సాగరతోయేవా పాతాళేవాపి మైథిలీమ్|

ఆనయేయం తవాదేశా ఛేష్వతా మశ్వతరీ మివ|| ౪౯

యుక్తం యత్ప్రాప్నుయా ద్రాజ్యం సుగ్రీవ స్సర్వగతే మయి|

అయుక్తం య దధర్మేణ త్వయాఽహం సిహతో రణే|| ౫౦

కామ మేవంవిధో లోకః కాలేన వినియుజ్యతే|

క్షమం చే ద్భవతా ప్రాప్తము త్తరం సాధు చింత్యతామ్|| ౫౧

ఇత్యేవ ముక్త్యా పరిశుష్కువక్త్రీ శ్వరాభిఘాతా ద్వ్యధితోమ

హాత్మా| సమీక్ష్య రామం రవిసన్నికాశం తూష్టిం బభూవా

మరరాజసూనుః|| ౫౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా కాండే - సప్తదశస్సర్గః

అష్టాదశస్సర్గః.

ఇత్యుక్తః ప్రశీతోతం వాక్యం ధర్మార్థసహితం హితమ్|

పరుషం వాలినా రామో నిహతేన విచేతనా|| ౧

తం నిష్ప్రభ మివాదిత్యం ముక్తతోయ. మివాంబుదమ్|

ఉక్తవాక్యం హరిశ్శేష్ ముపశాంత మివాసలమ్|| ౨

(౪౯) మధుకైటభులు వేదములను తెల్ల గుర్రముపిల్లగమార్చి పాతాళలో కములోఁ గట్టియుంచుగా వీరిని విష్ణువుచంపి అశ్వరూపముగమండు వేదములను దెచ్చినటుల. ఓరామా? నీయాజ్ఞచే సముద్రములోనైనను పాతాళములో నైనను నుండు నీతను తీసికొని రాగలను.

(౫౦) సుగ్రీవుఁడు నన్ను యుద్ధములోఁ జంపి రాజ్యమును బడయెట యుక్తమేను. నీవు నన్ను చంపినదిమాత్రము యుక్తముకాదు.

(౫౧) దైవము మనిచాపస్థతోడ జనులను జేర్చుచున్నాఁడు. (అనగా పుట్టినచానిక మరణము నిజమనుట.) కన్నులకు కనుపడక ఊపి నన్ను జంపినది యుక్తియుగ నున్నదాయని నీవు ఆలోచించవలయును.

(౫౨) మిగుల యెంజిన నోడుగలవాఁడును, బాణము దెబ్బచే చుండుచుండువాఁడును, గొప్పఘోరుఁడును ఇంద్రుని కొడుకును నగువారి నూర్చువినలె వెలుంగుమండు శ్రీరాముని జూచి యిట్లుచెప్పి ఊరకుండెను.

ఇది పదు నేడవ సర్గ.

౧౮ వ సర్గ.

(అవతారిక. — వారి నిందించినందుకు రాముడతనికి సమాధానము చెప్పట యీసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) రాముని బాణముచేఁగొట్టబడినవాఁడును తెలివితేలివాఁడును నగు వారి ధర్మాన్నిమతోఁ గూడి హితముగను కఠినముగను నుండు మాటలు చెప్పుగా రాముఁడు వినెను.

(౨, ౩) కాంతిలేని నూర్చువినలెను జలములేని మేఘము వలెను చల్లాకిన నిప్పువలెను నుండువాఁడును, వానర శ్రేష్ఠుఁడును నగు వారిని జూచి, అవును,

ధర్మార్థగుణసంపన్నం హరీశ్వర మను త్తమమ్!
అధిష్టిస్త స్తదా రామః పశ్యా ద్వాళిన మబ్రవీత్|| ౩
ధర్మ మర్థంచ కామంచ సయం చాపి తాకికమ్!
అవిజ్ఞాయ కథం బాల్యా న్మా మిహాద్య విగర్హసే|| ౪

అదృష్ట్యా బుద్ధిసంపన్నా స్పృహ నాచార్యమృతాః!
సామ్య వానర చాపల్యా త్కిం మాం వక్తు మిహేచ్ఛసి|| ౫
ఇత్వోకూణా మియం భూమి స్సతైలవనకాననా!
మృగపక్షిమనుష్యాణాం నిగ్రహప్రగ్రహవపి|| ౬

తాం పాలయతి ధర్మా త్మా భరత సుత్యవాగృజా!
ధర్మకామార్థతత్వజ్ఞో నిగ్రహనుగ్రహేరతః|| ౭
నయశ్చ వినయ శోభా యస్మి సుత్యుచ సుస్థితమ్!
వికృమశ్చ యథాదృష్ట స్స రాజా దేశకాలవిత్|| ౮

తస్య ధర్మకృతాదేశా వయ మన్యేచ పార్థివాః!
చరామో వసుధాం కృత్వాన్నం ధర్మసంతాన మిచ్ఛవః|| ౯
తస్మి న్నైవపతిశాస్త్రాలే భరతే ధర్మవత్సలే!
పాలయత్యులం భూమిం క శ్చరే ధర్మనిగ్రహమ్|| ౧౦

రాముడు వానికి సమాధానము నెప్పట.

౧౯౯

మందుగ వాలిచే ధిక్కరింపఁబడిన రాముడు ధర్మార్థములతోఁ గూడి యత్తమ మగు మాటను జెప్పెను.

(౪) ధర్మార్థ కామముల స్వరూపమును లోకమైన శివుల ఆచారమును అజ్ఞానముచే తెలిసికొనలేక యిట్లు నన్నవీవు నిందించుచున్నావు.

(౫) బుద్ధిమంతులును జ్ఞానవృద్ధులును, ఆచార్యులుగ మేమంగీకరించిన పెద్దలందఱు ధర్మార్థ స్వరూపములను చెలిసికొనక, ఓసామ్యుడా! వానరత్వముఁ బల్ల గలిగిన బుద్ధిచపలతచే నన్నేల యిటుల నిందించితివి.

(౬) కొండలతోను అరణ్యములతోను గూడిన యీ భూమి ఇచ్చాన పంశములోఁ బుట్టినరాజులది, మృగములను, పక్షులను మనుష్యులను నిగ్రహించుట అనుగ్రహించుట వారికార్యమేను.

(౭) సత్యము పలుకువాఁడును ఋజుస్వభావము గలవాఁడును ధర్మాత్ము డును నగు భరతుఁడు రాజ్యమును నేలుచున్నాఁడు. అతఁడు ధర్మకామార్థముల స్వరూపమును నెరింగి ప్రజలను నిగ్రహించుటలోను అనుగ్రహించుటలోను ఆ సక్తిగలవాఁడై యున్నాఁడు.

(౮) నీతి విషయము సత్యము పరాక్రమము యెవనియెడల ఫిరముగ నుండునో అట్టిరాజే దేశకాలముల స్వభావమును నెరింగినవాఁడు.

(౯) ధర్మార్థములను చెలిసికొనుటకై ఆతని ఆనమతిని బొందిన మేము మఱికొందఱురాజులు ధర్మాభివృద్ధిని గోరినవా రమై భూమిలో సంతయు సంచరించుచున్నాము.

(౧౦) ధర్మములో మిగుల ప్రీతిగలవాఁడును రాజశ్రేష్ఠుఁడును నగుభరతుఁడు భూమిసంతయు పాలించుచుండగా అధర్మమును నెవఁడు నేయును.

తే వయం ధర్మవిభిష్టం స్వధర్మే పరమే స్థితాః |
భరతాజ్ఞాం పురస్కృత్య నిగృహ్ణామో యథావిధి || ౧౧

త్వంతు సంక్లిష్టధర్మాచ కర్మణాచ విగ్నార్హతః |
కామతంత్రోపిధానశ్చ న స్థితో రాజనర్హని || ౧౨

జ్యేష్ఠో భ్రాతా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం ప్రియచ్ఛతి |
త్రయ స్తే పితరో జ్ఞేయా ధర్మేయ పథిహి వర్తినః || ౧౩

యవీయా నాత్మనః పుత్రీ శ్శిష్యశ్చాపి గుణోదితః |
పుత్రీవ త్రే త్రయ శ్చింత్యా ధర్మశ్చే దత్రీ కారణమ్ || ౧౪

సూక్ష్మః పరమమర్జేయ స్సతాం ధర్మః స్లవః |
హృదిష్ఠ స్సర్వభూతానా మాత్మా వేద శుభాశుభమ్ || ౧౫

చపల శ్చవలై స్సార్థం వానరై రకృతాత్మభిః |
జాత్యంధభవ జాత్యంధై ర్మంత్రియై ద్రోక్ష్యసేను కిమ్ || ౧౬

అహంతు వ్యక్తతా మస్య నచనస్య బివీమ తే |
నహి మాం కేవలం గోషా త్వం విగ్నార్హితు మ్హర్హసి || ౧౭

తదే తత్కారణం పశ్య యుషర్థం తస్య మయా హతః |
భ్రాతృ ర్వర్తసి భార్యా నాం త్విత్వా ధర్మం సనాతనమ్ || ౧౮

(౧౧) ఉత్తమమగు స్వధర్మాచారములలోనుండు మేము ధర్మమును విడిచినవాని, భరతుని ఆజ్ఞను ముందుగనుంచుకొని, కాస్తాక్త పౌరముగ నిగ్రహించుచున్నాము.

(౧౨) నీవు అధర్మప్రవర్తకుడవు. అకృత్యమును జేయుచున్నావు. కామమే ప్రధానముగలవాడవై రాజనాన్దములో నుండలేదు.

(౧౩) క్షేత్రభ్రాతను తండ్రిని విద్యాప్రదానముచేసిన ఆచార్యుని యాముగ్ధుని, ధర్మచర్యములోనుంచువాడు, తండ్రులుగ భావించవలయును.

(౧౪) గుణవంతుడగుతమ్మని తనకొండుకును శిష్యుని యాముగ్ధుని, ధర్మమునెరిగినవారు, తమ బిడ్డలుగ భావించురు.

(౧౫) నానరుడా! ధర్మము ఐంద్రియములకు గోచరము కానట్టిది. అందువల్లనే పెద్దలచేతను చెలిసికొనుటకు సాధ్యముకాదు. (అనగా, నీవంటివాని కది యెటుల చెలియును.) లేక, ప్రజలచేయు ధర్మాధర్మములెవరికిని తెలియవు. సర్వభూతముల హృదయములో లీనమైయుండు పరమాత్మకే యిది విశవవేదమన్నది. (ధర్మమాత్మము పరమాత్మయగు నాకుతప్ప యింకొకరికి చెలియదు.)

(౧౬) చపలచిత్తులును ఆత్మజ్ఞానములేనివారును నగు వానరులతోఁగూడి తెలివితేలివాడవుగ నున్నావు. పుట్టుగుడ్డివాండ్రోతోడేరి ఆలోచించిన పుట్టుగుడ్డివానివలె యేమియుఁ చెలిసికొనలేక ఉన్నావు.

(౧౭) ముందుచెప్పిన వచనములకు నీకు వ్యక్తముగ అర్థము చెలువుచున్నాను. కేవలమురోషముతో నీవు నన్ను నిందించుట తగదు.

(౧౮) పురాతన మగుధర్మమును నతిక్రమించి తమ్ముని భార్యతో భోగించుచున్నావు. కనుకనే నిన్ను నేను జంపితిని. తెలిసికొనుము.

అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః।
 రుమాయాం వర్తనే కామాత్ స్నుషాయాం పావకర్మకృత్॥
 త ద్వ్యతీతస్య తే ధర్మా తామపుత్రస్య వానర।
 భ్రాతృభార్యావమర్శ్యేఽస్మిన్ దండోఽయం ప్రతిపాదితః॥ ౨౦
 సహి ధర్మవిరుద్ధస్య లోకవృత్తా దపేయుషః।
 దండా దన్యత్ర పశ్యామి నిగ్రహం హరియూధవ॥ ౨౧

సహి తే మర్షయే పాపం క్షత్రియోఽహం కులోద్భవః॥ ౨౦౪
 ఔరసీం భగినీం వాపి భార్యాం వాప్యనుజస్య యః।
 ప్రచరేత నరః కామాత్తస్య దండో వధః స్మృతః॥ ౨౧౪
 భరతస్తు మహీపాలో వయం త్వాదేశవ ర్తినః।
 త్వం తు ధర్మాదతిక్రాంతః కథం శక్య ఉపేక్షితుమ్॥ ౨౩౪
 గురు ర్ధ్వవృత్తికాంతం ప్రాజ్ఞో ధర్మేణ పాలయన్॥
 భరతః కామపుత్రానాం నిగ్రహే పర్యవశ్థితః॥ ౨౪౪

వయంతు భరతాదేశవిధిం కృత్వా హరీశ్వర।
 త్వస్విధా నిభిన్నమర్యాదా నియంతుం పర్యవశ్థితాః॥ ౨౫౪
 సుగ్రీవేణ చ మే సఖ్యం లక్ష్మణేన యథా తథా।
 షారరాజ్యనిమిత్తంచ నిశ్చేదియసి రత స్సమే॥ ౨౬౪

(౧౯) మహాత్ముడగు సుగ్రీవుడు జీవించియుండగా నీకు తోడలాగ నుండు రుమతో కామాతురడవై పాపకార్యము చేయుచున్నావు.

(౨౦) ఓవానరుడా! ధర్మమార్గమును విడిచి కామపరకంతుడవై తమ్ముని భార్యతో భోగించుచుండు నిన్ను వధించుట ధర్మమేను.

(౨౧) వానరరాజా! ధర్మమార్గమునకు విరోధమై లోకాచారమును విడిచియుండు వాని వధించుటకంటె యింకొక శిక్షలేదు.

(౨౨) మంచులములొక బుట్టికత్తియుండుగ నుండు నేను నీవు చేసిన పాపకార్యమును సైచను.

(౨౩) కూతురు తోబుట్టువు తమ్మునిభార్య వీరితోఁ గామాతురుడై భోగించిన వాని వధించవలయునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది.

(౨౪) భరతుడు రాజుగనున్నాడు. అతని ఆజ్ఞలో మేము ఉన్నాము. ధర్మమార్గమును విడిచియుండు నిన్ను మేము ఉపేక్షించి విడుచుట తగదు.

(౨౫) గురువుగను పూజ్యుడుగను నుండుభరతుడు ధర్మముతో రాజ్యమును బరిపాలించుచు ధర్మమును సత్కరించిన వాని దెలిసికొని, అట్టి కామాతురులను నిగ్రహించుచున్నాడు.

(౨౬) మేము భరతునినాజ్ఞను శాస్త్రముగ భావించి, ఓ వానరరాజా! నీవతె లోకమర్యాదను విడిచియుండు వారిని శిక్షించుటకు సిద్ధముగ నున్నాము.

(౨౭) (అవతారిక. — నిరపరాధులను జంపుట దోషమును శంకకు యంతరహకు పరిహారముపెప్పి, సీతను నేనే తెచ్చియిచ్చి యుండునని వాలిచెప్పినమాటకు సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది) సుగ్రీవునియెడల నాకు గలస్నేహము లక్ష్యమనియెడల గలస్నేహమువంటిదై అపరిహార్యముగ నున్నది. భార్య రాజ్యము యీ స్నేహమునకు ఫలముగ నున్నది సుగ్రీవుడు నాకు మేలునయెటలొక నాకక్షి గలిగియున్నాడు. (కనుక సుగ్రీవుని ఉపేక్షించుట తగదనిభావము.)

ప్రతిజ్ఞాచ మయా దత్తా తదా వాసరసన్నిధౌ |
ప్రతిజ్ఞాచ కథం శక్యా మద్విధేనానవేక్షితుమ్ || ౨౭౪

తదేభిః కారణై స్సర్వై ర్మహద్భి ర్ధర్మసంహితైః |
శాసనం తవ యద్యుక్తం తద్భవా ననుమన్యతామ్ || ౨౮౪
సర్వథా ధర్మిత్యేవ దగ్రష్టవ్య స్తవ నిగ్రహః || ౨౯

వయస్యస్యాపి కర్తవ్యం ధర్మ మేవానుపశ్యతః |
శక్యం త్వయాపి తత్కార్యం ధర్మ మేవానుపశ్యతామ్ || ౩౦

శూర్యతే మనునా గీతౌ శ్లోకౌ చారిత్రవత్సలా |
గృహీతౌ ధర్మకుశలై స్తత్తథాచరితం హరే || ౩౧

రాజభిః కృతదండాస్త కృత్వా పాపాని మానవాః |
నిర్మలా స్పర్శస్థ మాయాంతి సంత సుకృతినో యథా || ౩౨

శాసనాద్వా విమోక్షాద్వా స్తేన స్తేయో ద్విముచ్యతే |
రాజా త్వయా న్వాపన్య తదవాప్నోతి కిల్బిషమ్ || ౩౩

ఆర్యేణ సుచా మాంధాతౌ వ్యసనం ఘోర మీష్నితమ్ |
శ్రీమాదేవ క్షేపే పాపే యథాపాపం కృతం త్వయా || ౩౪

(౨౭౪) నేను వానరుల యెదుట ప్రతిజ్ఞ చేసితిని. వావంటివాఁడు యిట్టి ప్రతిజ్ఞను ఉపేక్షించుట తగదు.

(౨౭౫) ధర్మముతోఁ గూడి ప్రబలమైన యీ కారణము లన్నిటిచే తను నిన్ను శిక్షించినది యుక్తమేను. కనుక నీవు యీ దండన శాస్త్ర సమ్మతమని తెలిసికొనుము.

(౨౭౬) నిన్ను నేను దండించినది అన్నివిధములలోను ధర్మమేయని తెలిసికొనవలయును.

(౩౦) ధర్మ స్వరూపమును నెరింగిన సుగ్రీవుని నిమిత్తమైన నేను ప్రతిజ్ఞ చేసిన నీ వధరూపకార్యమును జేయవలసినదేను. ధర్మమును నెరింగిన నీవు నిన్ను నేను నిగ్రహించిన విషయము నీ పాపమునకు పోయిచ్చిత్తమని దెలిసికొనుము.

(౩౧) శిష్టాచారమును ప్రధానముగ గల మనువుచే జెప్పఁబడిన, ధర్మమును నెరింగిన వారంగీకరించిన స్లోకములు గలవు. ఆ ప్రమాణముల ప్రకారము, వానరుఁడా! నేను చేసితిని.

(౩౨) పాపము నేసినవారు రాజదండనకు లోబడిన వారై పాపరహితులై పుణ్యముచేసిన సత్పురుషులవలె స్వర్గమునకుఁ బోయెదరు.

(౩౩) రాజు దండించినను విడిచినను దొంగకు దోషము పరిహారమగుచున్నది. నేరముచేసిన వాని విచారించి దండించకపోయినట్లులైతే ఆ పాపము రాజుకే తగులును.

(౩౪) వానరుఁడా! నీవలె ఒక క్షుద్రుఁడు పాపముచేసెను. వాకు పూజ్యుడగు మాంధాతచక్రవర్తి అతనికి ఘోరమైన దండన విధించెను.

అన్యైరపి కృతం పాపం పశ్యంతై ర్వసుధాధిపైః |
 ప్రియశ్చిత్తంచ కుర్వతి తేన తచ్ఛామ్యతే రజః || ౩౫

తదలం పరితాపేన ధర్మతః పరికల్పితః |
 షడ్ధో వాసవిశాన్దాల న వయం స్వవశేన్ధితాః || ౩౬

శృణుచాప్యపరం భూయః కారణం హరిపుంగవ |
 య చ్ఛ్రిత్వా పేతు మద్వీర న మన్యుం కర్తు మ్పర్హసి || ౩౭

న మే తత్ర మనస్తాపో నమన్యుర్హరియాధప |
 వాగురాభిశ్చ పాశైశ్చ కూటైశ్చ వివిధై ర్మరాః || ౩౮

పృతిచ్ఛన్నాశ్చ దృశ్యాశ్చ గృహ్లాంతి సుబహూ నృగాః |
 పృథావితాన్వా విత్రస్తా విసృద్ధాంశ్చాపి నిష్ఠితాః || ౩౯

పృమత్తా నపృమత్తాన్వా నరా మాసార్థినో భృశమ్ |
 విద్యంతి విముఖాంశ్చాపి నచ దోషోఽత్ర విద్యతే || ౪౦

యాంతి రాజర్షయ శ్చాత్రీ మృగయాం ధర్మకోవిదాః |
 తస్మా త్త్వం నిహతో యుద్ధే మయా బాణేన వానర || ౪౧

అయుధ్య స్పృతియుధ్య న్వా యస్మా చ్ఛాఖామృగో హ్యసి |
 దుర్లభస్యచ ధర్మస్య జీవితస్య శుభస్యచ || ౪౨

రాజానా వానరశ్రేష్ఠ పృథాతానో నసంశయః || ౪౩

(౩౫) మడించియుండు రాజులు కొందరు చేసినపాపములు తత్కాలము లలో విచారించక పిమ్మట వారికి వధ మొదలగు శిక్ష విధించెదరు. అందువల్ల నేరముచేసినవారి పాపము పోవుచున్నది.

(౩౬) అందుచేత, వానరశ్రేష్ఠుడా! నీవు తపించి ప్రయోజనములేదు. ధర్మశాస్త్రము ననుసరించే నిన్ను చంపితిమి. మేము శాస్త్రమునకు వశ్యులము. స్వతంత్రులము కాము.

(౩౭) (అనతారిక. — ఇంతవరకు వాలి శాస్త్రవశ్యుడని తెలిసికొని యీ విధముగ రామోదరు శాస్త్రసమ్మతముగ బయలుదెప్పి, రాజకవిండు వానర జాతికిఁ దగిన సమాధానము చెప్పుదున్నాఁడు.) వానరశ్రేష్ఠుడా! ఇంకొకకారణము నెప్పవను వినుము. యుక్తియుక్తముగ నుండుదాని విని, పిరుడా! నీవు కోపమును విడిచెదవు.

(౩౮, ౩౯, ౪౦) గూఢముగ నుండి చంపినందుకై నన్ను నిందించినందుకు మనస్తాపము కోపము, ఓ వానరరాజా! నాకు లేదు. వలలతోను నానావిధములగు కపట వ్యాపారములతోను మరిగియుండి, లేక, అగుపడియుండి ముఝజాలు, పరుగెత్తి పోవుచుండు భయపడియుండు నమ్మి సమీపమునకు వచ్చినట్లే, బాగుగ మడించి, లేక, మదములేక, ఎరురుగ రాకపోయినను, మాంసమును సేవేక్షించిన వారై ప్రజలు మృగములను జంపెదరు. ఇది పాపముకాదు.

(౪౧, ౪౨) ధర్మమును నెరింగిన రాజులు మృగములను జంపుటకు వేటాడుచున్నారు. అందుచేత, నీవు కోతిగనుండుటచే నీవు యుద్ధముచేసినను చేయకపోయినను నిన్ను బాణముతోఁ గొట్టి చంపితిని. వానరుడా!

(౪౩) వానర శ్రేష్ఠుడా! దుర్లభమైన ధర్మమును, జీవనమును శుభమును గలిగించువారు రాజులేను. ఇందుకు సౌజయము లేదు.

తా న్నహింస్యా న్నచాకోశే న్నాక్షిపే న్నాప్రియం వదేత్ |
దేవా మానుషరూపేణ చరంత్యేతే మహితలే || ౪౩౪

త్వం తు ధర్మ మవిజ్ఞాయ కేవలం గోష మాస్థితః |
పరిదూషయసి మాం ధర్మే పితృపైతామహే స్థితమ్ || ౪౪౪

ఏవముక్తస్తు రామేణ వాలీ పరివృథితో భృశమ్ |
న దోషం రాఘవే దశ్యో ధర్మేఽధిగతనిశ్చయః || ౪౫౪

పరిత్యువాచ తతో రామం పాంజలి ర్వానరేశ్వరః || ౪౬

య త్వ మాత్థ నరశ్రేష్ఠ తదేవం నాత్ర సంశయః |
పరివర్తం పరికృష్టేహి నాపరికృష్టస్తు శక్నుయాత్ || ౪౭

త దయుక్తం మయా పూర్వం పరిమాదా దుక్త మప్రియమ్ |
త తాపి ఖలు మే దోషం కర్తుం నార్హసి రాఘవ || ౪౮

త్వం హి దృష్టార్థతత్వజ్ఞః పరిజానాంచ హితే రతః |
కార్యకారణసిద్ధౌ తే ప్రసన్నా బుద్ధి రవ్యయా || ౪౯

(౪౩౪) అట్టిరాజులను వీడించరాదు. (ఆనగా, వారికి ఆనర్థము గలదిం చు తలంపును తలచుటాడదు.) వారిని నొందించరాదు. వారి ఆత్మను మీరరాదు. వారిని కఠిరోక్తు లాడకూడదు. ఏలననగా, రాజులు దేవతాస్వరూపులు. అ నగా, అష్టవిక్వాలుర అంశగలవారు. పేరు భూమిలో మనఃస్వరూపముతో ను న్నారు. (ఇందుకు ప్రమాణము. ఆస్తాభి ర్లోకపాలానాం. మాత్రాభిః కల్పితో నృపః.)

(౪౩౫) నీవు ధర్మసూక్ష్మమును నెరుంగలేక, కేవలము రోపమును చెప్పు కొని పూర్వీకులు చెప్పిన ధర్మమార్గములలో నుండి ధర్మమును వసునెంచిన నమ్ము నిందించితివి.

(౪౩౬) ఇట్లు శ్రీరాముడు చెప్పగా వారి మిగులదుఃఖించి ఛర్మిర్మ రూపమును బాగుగఁ జెలిసికొని, రామునియెడల దోషముగలదని మనసా తలఁచ లేదు.

(౪౩౭) పిమ్మట, వానరరాజగు వారి అంజలిచేసికొని రామునితో నిటు లనెను.

(౪౩౮) నరోత్తముఁడా! నీవు చెప్పినది బాగుగ నేయున్నది. ఇందుకు సందే హము లేదు. మిగుల జ్ఞానిగ నుండువానికి నీమఁడేమియుం జెప్ప నేరఁడు.

(౪౩౯) నేను ముందు అజ్ఞానముచే నీకు అప్రియముగ నుండుమాటలు చెప్పితిని. అది సరికాదు. నాయపరాధమును క్షమించవలయును.

(౪౪౦) నీవు విషయముల స్వరూపము నెరింగి పండితుఁడుగ నున్నావు. ప్రజలకు హితమునేయుటలో నాశక్తిగలవాఁడవు. యీ పాపమునకు యిది దండ నము అని నెఱుంగుటలో నీబుద్ధిమిగుల తేటగను స్థిరముగ నున్నది.

మా మప్యగతభర్మాణం వ్యతిక్రాంతపురస్కృతమ్ |
 ధర్మసంహితయా వాచా ధర్మజ్ఞ పరిపాలయః | ౫౦
 న త్వత్మాన మహం శోచే న తారాం నచ బాంధవాః |
 యథాపుత్రం గుణశ్రేష్ఠ మంగదం కనకాంగదం | ౫౧
 న మమాదర్శనా ద్దీనో బాల్యాత్ప్రభృతి లాఽతిః |
 తహికథన పీతాంబు రుపశోషం గమిష్యతి | ౫౨

బాల శ్చాకృతబుద్ధిశ్చ ఏకపుత్రశ్చ మే ప్రియః |
 తారేయో రామ భవతా రక్షణీయో మహాబలః | ౫౩
 సుగ్రీవే చాంగదే చైవ విధత్స్వ మతి ముత్తమామ్ |
 త్వం హి శస్త్రాచ గోప్తాచ కార్యకార్యవిశౌ స్థితః | ౫౪
 యాతే నరపతే వృత్తి ర్భరతే లక్ష్మణేచ యా |
 సుగ్రీవే చాంగదే రాజం స్తాం త్వ మాధాతు స్వర్గసి | ౫౫

మద్దోషకృతదోషాం తాం యథాతారాం తపస్విసీమ్ |
 సుగ్రీవ్రా నావమన్యేత తథాఽవస్థాతు మర్హసి | ౫౬
 త్వయా హ్యనుగృహీతేన రాజ్యం శక్య ముష్ణాసీతుం |
 త్వన్వశే వర్తమానేన తవ చిత్తాఽనువర్తినా | ౫౭
 శక్యం దీప్తం చార్జయితుం వసుధాం చాపి శాసీతుం | ౫౮

(౫౦) కాస్త్ర విహితములగు పరులుచేయక, పాపకార్యములు యింకవరకుచేసిన నన్ను, ఓ భర్తృజ్ఞానా! భక్త్యుతోఁగూడిన వాక్కుతో 'నీయపదాభములను త్నమించితిని' అని చెప్పుము.

(౫౧) సర్వతి బడయుటచే నావిషయములను, సుగ్రీవుఁడుండుటచే తార బంధువుల విషయములను నేనుచుంభించను. సుగుణములచే ఉత్తముఁడై, ౨౦ గారుభుజకీర్తనలుగల అంగదుని విషయమై దుఃఖించుచున్నాను.

(౫౨) పుట్టిడిమివలలు నాచే లాలింపఁబడుచుండు అంగదుఁడు నన్ను జూడక దీనుఁడై, సూర్యకిరణములచే బీర్విజేయఁబడిన జలముగల తటాకమువలె, మిగుల శోకించును.

(౫౩) బాలుఁడుగను, అందుచేతనే బుద్ధిలేనివాఁడుగను, ఒకే విడ్డగను, గొప్పబలముగలవాఁడుగను, నీక్రితకిఁ బాత్యుఁడుగనుండు అంగదుని, ఓ రామా! నీవు రక్షించవలయును.

(౫౪) సుగ్రీవుని అంగదుని నీవు ఒకే విధముగఁ జూడవలయును. ఇది కార్యము యిది యకార్యము అని విధించి శిక్షించువాఁడుగను రక్షించువాఁడుగను నీవు ఉన్నావు.

(౫౫) ఓ రాజా! భరతునిమీదను లక్ష్మణునిమీదనుగల అట్టిప్రేతిని నుగ్రీవునిమీదను అంగదునిమీదను నుంచవలయును.

(౫౬) నాదోషమువల్ల అపరాధియై దీనురాలుగనుండు తారక, సుగ్రీవుఁడు ఆగౌరవించనటుల, నీవు అశని అట్టిసితితో నుంచవలయును.

(౫౭) నీ యనుగ్రహమునకుఁ గాత్యుఁడై నీస్వాధీనములలోనుండి నీ ముక్రకారము ఉండునటులైతే రాజ్యమును సహా పరిపాలించియుండవచ్చును.

(౫౮) స్వర్గమును సుపాదించి, భూమిని పరిపాలించుటకు నాకు శక్తిగలను.

త్వత్తోహం వధ మాకాంక్షా న్వాద్యమాణోఽపి తారయా||
 సుగ్రీవేణ సహభ్రాత్రా ద్వింశ్చయుద్ధ ముపాగతః|| ౫౮౫
 ఇత్యుక్త్వా సన్నతో రామ విరరామ హరీశ్వరః|| ౫౯

స త మాశ్వాసయ ద్రామో వాలినం వ్యక్తదర్శనం|
 సామసంపన్నయూ వాచా ధర్మతత్వార్థయుక్తయా|| ౬౦
 న సంతాప స్త్వయా కార్య ఏతదర్థం ప్లవంగమ|| ౬౦౫

నవయం భవతా చింత్యా నాప్యత్మా హరిసత్తమ||
 వయం భవద్విశేషేణ ధర్మతః కృతనిశ్చయాః|| ౬౧౫
 దండ్యే యః పాతయే ద్దండం దండ్యో యశ్చాపి దండ్యతే|
 కార్యకారణసిద్ధాద్ధా పృథౌ తౌ నావనీదతః|| ౬౨౫

తద్భవా ద్దండసంయోగా న్నస్మా ద్విగతకల్మషః|
 గత స్నాన్వం ప్రకృతిం ధర్మాన్తం ధర్మదృష్టేన వర్తనా|| ౬౩౫
 త్యజ శోకంచ మోహంచ భయంచ హృదయే స్థితమ్|
 త్వయా విధానం హర్యగ్ర్యి నశక్య మతివర్తితుమ్|| ౬౪౫

యథా త్వయ్యంగదో నిత్యం వర్తతే వాసరేశ్వర|
 తథా వర్తేత సుగ్రీవే మయి చాపి నసంశయః|| ౬౫౫

శ్రీరాముడు వాలిని సమాధాన సూచుట.

౨౧౩

(౫౮౫) తార ఆహ్వానించినను నీవల్ల వధనుగోరి తిమ్మయగు ముగ్ధుడైతివో
ద్వంద్వయుద్ధము నేయుటకు తలపడితిని.

(౫౯) ఇట్లు వానరరాజగు వాలి మిగుల విషయముతో, కాయని జూచి ప
లికి, నిలిపెను.

(౬౦) శ్రీరాముడు సమాధానముతోఁగూడి భగ్మత్త్వమును బెంపు
ఆర్థముగలమాటలతో నిర్మలమగు జ్ఞానముగల వాలిని సమాధాన పరచెను.

(౬౦౫) వానరుడా! నీ బిడ్డను గాపాడుదునో లేదోయని నీవు సంతా
పపడవలదు.

(౬౧౫) పాపకార్యము నేసితిమని మమ్మునుగురించి చింతించవలదు. నీ
యాత్మనుగురించియు నీవు చింతించవలదు. ఏలననగా, ఓ వానరశ్రేష్ఠుడా!
నీవు చేసిన పాపమునకు పాపయశ్చిత్తము చేసితిమి.

(౬౨౫) శిక్షించువాఁడు శిక్షించబడువాఁడు యిద్దరును దండనఅనరా
ధములచే ప్రయోజనము గలవారై సుఖముగ నున్నారు.

(౬౩౫) ఈ శిక్షచే పాపముపోయి భగ్మశాస్త్ర న్యాయముచే నీవు పరి
శుద్ధుడవైతివి.

(౬౪౫) ఓ వానరశ్రేష్ఠుడా! దుఃఖమును మోహమును హృద్దముల
గల భయమును విడుపుము. విధిని నీవు అతిక్రమించ నేరవు.

(౬౫౫) వానరరాజా! సవా అంగదుఁడు నీ యెడల ఉండునటులనే
ముగ్ధుని యెడల నాయెడల ఉండును. ఇందుకు సందేహము లేదు.

౨౧౪

కిష్కింధాకాండ, ౧౯-వ శ్లో.

స తస్య చాక్యం మధురం మహాత్మన స్సమాహితం ధర్మపథా
నునర్తనః । నిశమ్య రామస్య రణావమర్ది నౌ వచ స్సుయుక్తం
నిజగాద వానరః॥ ౬౬౪

శరాభితప్తేన విచేతసా మయా పరిదూషిత స్త్వం యదజాన
తా ప్రభో । ఇదం మహేంద్రోపమ భీమవిక్రమ ప్రిసాదిత
స్త్వం తమ మే నరేశ్వర॥ ౬౬౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టాదశస్కంధః.

ఏకోనవింశస్కంధః.

స వానరమహారాజ శ్శయాన శ్శరవిక్షతః ।

ప్రత్యుక్తో హేతుమద్వాక్యై ర్నోత్తరం ప్రత్యపద్యత॥ ౧

అశృభిః పరివిభిన్నాంగః పాదపై రాహతో భృశమ్ ।

రామబాణేన చాక్రాంతో జీవితాంతే ముమోహ సః॥ ౨

తం భార్యా బాణమోక్షేణ రామదత్తేన సంయుగే ।

హతం స్థవగళాక్షులం తారా శుశ్రావ చాలినమ్॥ ౩

(౨౨౪) సుహృత్తుఁడును, కర్మమార్గమును ననుసరించియుండు వాఁడును యుద్ధములో శత్రువులను జంపువాఁడును నగుశ్రీరామునియొక్క మధురమును సమాధాన రూపముగను నుండు వాక్యమును విని చాలి మిగులయొక్కముగ నిల్లు బడులు చెప్పెను.

(౨౨౫) ప్రభో! బాణముచే తప్పుడైన మూర్ఖుఁడెది తెలివితేక నిన్ను బాగుగ దూషించితిని. మహేంద్రునితో సముదా! భయంకరమైన పరాక్రమము గలవాఁడా! నరనాథా! ప్రసన్నుడవై నా యపరాధమును తుమించెదలయును.

ఇది పదునెనిమిదవ శర్వ.

౧౯ వ శర్వ

(ఆవతారిక.— రాముని బాణము తిగిలి పడియుండు చాలి వద్దకు తార వచ్చుట.)

(౧) వానరముహూ రాజగుచాలి రామునిబాణము తిగిలి పడుతొని రాముఁడు సహేతువుగ 'నిన్ను వధించినది వ్యాయమేను' అవి చెప్పగా విని బతులేమియు జెప్పలేదు.

(౨) రాక్షతోను వృక్షములతోను బాగుగఁ గొట్టఁబడిన చాలి శ్రీరాముని బాణముతోను గొట్టఁబడి పాణము విడుచునమయములో మూర్ఛపోయెను.

(౩) యుద్ధములో శ్రీరాముఁడు ప్రయోగించిన బాణము తిగిలి వానర శ్రేష్ఠుఁడగు చాలి పడిపోయియుండుట అతని భార్య యగుతార వివరము.

- సా సపుత్రాఽప్రియం శ్శ్రీత్వా వధం భర్తు స్సుదారుణమ్!
నిష్పపాత భృశం త్రస్తా వివిధా ద్లిరిగహ్వరాత్॥ ౪
- న త్వంగదపరీవారా వానరా భీమవిక్రమాః!
తే సకార్ముక మాలోక్య రామం త్రస్తాః ప్రమదురీహః॥ ౫
- సా దదర్శ తత స్త్రస్తా హరి నాపతతో భృశమ్!
యాధాదివ పరిభ్రష్టా మృగాన్నిహతయాధపాః॥ ౬
- తా నువాచ సమాసాద్య దుఃఖతాః దుఃఖతా సతీ!
రామవిత్తాసితా స్సర్వా ననుబద్ధా నివేషుభిః॥ ౭
- వానరా రాజసింహస్య యస్య యూయం పురస్సరాః!
తం విహాయ సుసంత్రస్తాః కస్మాద్ద్రోఽథ దుర్గతాః॥ ౮
- రాజ్యహేతో స్సచే ద్భారతా భారతా రాక్షసాః పాతితః!
రాక్షస ప్రహితై రాదైర్భారగైర్దూరపాతిభిః॥ ౯
- కపిపత్న్య వచ శ్శ్రీత్వా కపయాః కామరూపిణః!
ప్రాప్తకాల మవిక్లిప్త మూచు ర్వచన మంగనామ్॥ ౧౦
- జీవపుత్రే నివర్త స్వ పుత్రం రక్షస్వ చాంగదమ్!
అంతో రామరూపేణ హత్వా నయతి వాలినమ్॥ ౧౧

(౪) పుత్రునితోడ తార భయంకరముగను ఆపీయముగనుండు భర్త మరణమును విని మిగుల భయపడి, కఠ్యంతరములుగల గుహవలెనుండు కిష్కింధనుండి నెలువలవచ్చెను.

(౫) అంగదునికి పరిజనులుగను భయంకరమైనపరాక్రమముగలవారుగను నుండువానరులు భయధార్మికుగు శ్రీరాముని జూచి భయపడి పారిపోయిరి.

(౬) పిమ్మట నాథుఁడుచచ్చి తనసమానమును విడిచి నలుదిక్కుల పారిపోవుచుండు మృగములవలె మిగుల భయపడివచ్చుచుండు వానరులను తార చూచెను.

(౭) రాముని జూచి భయపడినవారును, బాణములతోఁ గొట్టఁబడినవారును దుఃఖించుచుండువారును, నగువానరుల సమీపమునకుఁబోయి తార మిగుల దుఃఖించి వారితో నిటుల నెను.

(౮) రాజశ్రేష్ఠుడగువారికి, వానరులారా! యుద్ధములో మీరు ముందు నడుచుచుండువారు. అట్టివారు వాలిని విడిచి మిగులభయపడి దిక్కులేని వారై యెందుకు భయపడి పారిపోవుచున్నారు.

(౯) రాజ్యమును నవేక్షించి కూర్చుండగు సుగ్రీవుఁడు భూరములై బహుదూరము పోయి పడుచుండు శ్రీరాముఁడు బ్రయోగించిన బాణములతో అన్నయగువాలిని గొట్టించెను.

(౧౦) కోరినరూపము ధరించగలవానరులు వాలి వత్నియును తారమాటలు విని యుక్తియుక్తముగ సమయమునకుఁ వగినమాటలిట్లు చెప్పిరి.

(౧౧) జీవించియుండుకొడుకు గలదానా! కిష్కింధకు తిరిగిపొమ్ము. కొడుకగు అంగదుని గాపాకుకొనుము. యముఁడు రామునిరూపముధరించి వచ్చి వాలిని జంపి తీసికొని పోవుచున్నాఁడు.

- క్షిప్తా వృక్షా న్సమావిధ్య విపులాశ్చ శిలా స్తథా |
 వాలీ వజ్రమై ర్భాజై రాషేణ వినిపాతితః || ౧౨
- అభిద్రుత మిదం సర్వం విద్రుతం ప్రసృతం బలమ్ |
 అస్మిన్ ప్లవగశ్చాద్యాలే హతే శక్రసమప్రభే || ౧౩
- రక్ష్యతాం నగరద్వార మంగద శ్చాభిషిచ్యతామ్ |
 పదస్థం వాలినః పుత్రం భజిష్యంతి ప్లవంగమాః || ౧౪
- అథవాఽ గుచితం స్థాన మిహ తే రుచిరాననే |
 ఆవిశంతిహి దుగ్ధాణి క్షిప్ర మన్యాని వానరాః || ౧౫
- అభార్యాశ్చ సభార్యాశ్చ సంత్యత్ర వనచారిణః |
 లుభ్యేభ్యో విప్రయుక్తేభ్య స్తేభ్యో నస్తుములం భయమ్ || ౧౬
- అహ్నింతంగతానాంతు శుశ్రీత్వా వచన మంగనా |
 ఆత్మనః ప్రతిరూపం సా బభాషే చారుహసిన్ || ౧౭
- పుత్రేణ మమ కిం కార్యం కిం రాజ్యే కి మార్తనా |
 కపిసింహే మహాభాగే తస్మిన్ భర్తృ నశ్యతి || ౧౮
- పాదమూలం గమిష్యామి తస్మై వాహం మహాత్మనః |
 యోఽసౌ రామప్రయుక్తేన శరేణ వినిపాతితః ||
- ఏన ముక్త్యా ప్రదుద్రావ రుదంతీ శోకకర్చితా |
 శిర శ్చోరశ్చ బాహుభ్యా దుఃఖేన సమభిఘ్నతీ || ౨౦

(౧౨) సుగ్రీవుఁడు ప్రయోగించిన వృక్షములను గొప్పరాళ్ళను పొడిచేసి నవాల్ని పజ్రాయుధమువంటి బాణముతో రాముఁడు చంపెను.

(౧౩) వానర వీరుఁడును ఇంద్రునివంటి కాంతిగలవాఁడును నగువాని హతుఁడుకాగా విశాలమగు యీనేన యంతయు పారిపోవుచున్నది.

(౧౪) పట్టణముయొక్క పెద్ద ద్వారమును గాపాడవలయును, అంగదునికి పట్టాభిషేకము నేయవలయును. వాల్మీకి స్థానములోనుండు అంగదుని వానరులు ఆశ్రయించియుండును.

(౧౫) అందమగుముఖము గలతారాదేవీ! కిష్కింధలో మేముండుట నీకు యిష్టములేకపోయినట్లులైతే శత్రువులుగనుండు వానరులు కిష్కింధలో గల దుర్గప్రదేశములను మరికొన్ని ప్రదేశములను శీఘ్రముగ నాక్రమించెదరు.

(౧౬) భార్యలను విడిచియుండువారును సామాన్యమైన భార్యలనునవేక్షించువారు వాల్మీకి క్రిమివేయఁబడిన వానరులున్నారు. కిష్కింధలోనుండి యెడల మరక వారివలన భయముగలుగును.

(౧౭) సంభాషించుటకు కొంత అవకాశము పొందియుండు, లేక, అల్పబుద్ధులగు వారికిఁదోచినట్లుల చెప్పినమాటలను, అందముగనుండు నగవృక్షల తొర విని యిటు లనెను.

(౧౮) మిగులపూజ్యుఁడును కపిశ్రేష్ఠుఁడునునగు నాభర్తృమృతీంబుండుండగా, యింక వాకు పుత్రుఁడెందుకు రాద్యమెందుకు నా ప్రాణమెందుకు,

(౧౯) రాముఁడు ప్రయోగించిన బాణము తగిలి పడియుండు మహాత్ముఁడగు వాల్మీకి పాదములనే నేను ఆశ్రయించుచున్నాను.

(౨౦) ఇటులచెప్పి ప్రలపించి దుఃఖముచే జిక్కియుండుతొర చేగులతో తలను రొమ్మను బాగుగ గొట్టుకొనుచు వాల్మీకియుండుచోటికిఁ బోయెను.

- ఆవృజంతీ దదర్శాథ పతిః నిపతితం భువి
హంతారం దానివేదానిణాం సమరేష్వ నివర్తినామ్॥ ౨౧
- క్షేచ్ఛారం పర్వతేంద్రాణాం వజ్రాణా మివ వాసవమ్॥ ౨౨
- మహావాత సమావిప్లవం మహామేఘాఘ నిస్సృజమ్॥ ౨౩
- శక్రతుల్య పరాకాంతం వృష్టివైపరీతం ఘనమ్॥ ౨౪
- నర్దంతం నర్దతాం భీమం శూరం శూరేణ పాతితమ్॥ ౨౫
- శాస్త్రాలేనామిషస్యాశ్లే మృగరాజం యథాహతం॥ ౨౬
- అర్చితం సర్వలోకస్య సపతాకం సవేదికమ్॥ ౨౭
- నాగహేతో స్సువర్ణేన చైత్య మున్నధితం యథా॥ ౨౮
- అనన్యభ్యవ తిష్ఠంతం దదర్శ ధను రుత్తమమ్॥ ౨౯
- రామం రామానుజం చైవ భర్తృ శ్చైవా నుజు శుభా॥ ౩౦
- తా నతీత్య సమాసాద్య భర్తారం నిహతు రణే॥ ౩౧
- సమీక్ష్య వ్యధితా భూమా సంభాంతా నిపపాతహ॥ ౩౨
- సుప్తేన పున రుత్థాయ ఆర్య పుత్రేతి కోశతి॥ ౩౩
- రురోద సా పతిం దృష్ట్వా సందితం మృత్యుదామభి॥ ౩౪
- తా మవేక్ష్యతు సుగ్రీవః కోశంతీం కురురీమవ॥ ౩౫
- విచాద మగమ త్కృష్టం దృష్ట్వా చాంగద మాగతమ్॥ ౩౬
- ఇతి శ్రీమత్కృష్ణార్జునసంవాదాద్ - ఏకోనవింశత్యర్కః.

(౨౧) మొదలు ౨౫౪ వరకు) యుద్ధములో వెనుకకుఁబోనట్టి రాక్షసులే ఘోరము జంపువాడును, శ్రేష్ఠమైన పర్వతములను దెల్లగించి దైత్యులవేయవఁడును, కింకరులు వజ్రాయుధము మొదలగు యుద్ధపరికరముల మధ్యలో ఇంద్రునివలె నుండువాడును, యుద్ధములో గొప్పగాలివంటి జేగముగలవాఁడును, గొప్పమేఘ సమూహములవలె గర్జించువాఁడును, ఇంద్రునితో సమమైన పరాక్రమముగల వాఁడును, ఎర్షించినిలిచినమేఘమువలె నుండువాఁడును, భయంకరముగ సింహ నాదము నేయువాఁడును, శూరుఁడును, శూరునిచే గొట్టుబడి క్రిందపడియుండు వాఁడును, మాంసము కొఱకు సింహముచే జంపఁబడిన సింహమువలె నుండువాఁడును, సకల లోకములచే బూడింపఁబడినదిగను పతాకాదులచే నలంకరింపఁబడినదిగను శ్రమదీర్ఘకొనుటకు నిర్మింపఁబడిన వేదికగలదిగను (ఇట్లుండినను ననట దాగయుండు) సర్పమును గ్రహించుటకు గరుఁడునిచే భంగ పరుపఁబడిన (౨౨కి స్థానముగనుండు) మేడవలె నుండువాఁడును, నగుభూమిమీద పడియుండు భర్తయగు చాలిని, శ్రేష్ఠమైన దనుస్సును బట్టుకొని నిలిచియుండు రాముని లక్ష్మణుని తనభర్తృత్వముఁ దగునుగ్రీవుని జూచి, తార రామునియెడల ద్వేషము ను విడిచి మంచి మనసుగలదిగ నుండెను.

(౨౨౪) రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుఁడు వీరిని పాపులని తలఁచి యుద్ధములోఁ జంపఁబడిన భర్తసమీపమునకుఁబోయి ఆతనిఁజూచి దుఃఖించి మ్రేముచి తార భూమిమీద పడెను.

(౨౨౫) తార నిందించి లేచినటులలేచి, 'అర్యుతార' అని పిలుచుచు యముని పాశములతోఁ గట్టఁబడియుండు భర్తను జూచి యేడ్చెను.

(౨౨౬) కురుల పక్షీవలె యేడ్చుచుండు తారను, సమీపములో నుండిన ఆరణ్యుని జూచి సుగ్రీవుఁడు మిగుల దుఃఖించెను.

వింశస్సర్గః.

రామచాపవిస్ఫుట్టేన శరేణాంతకరేణ తం|

దృష్ట్వా వినిహతం భూమా తారా తారాధిపాననా|| ౧

సా సమాసాద్య భర్తారం పర్యచ్ఛజత భామినీ|| ౧౪

ఇషుకాభిహతం దృష్ట్వా వాలినం కుంజరోపమమ్|| ౨

వానరేంద్రం మహేంద్రాభం శోకసంతప్తమానసా|

తారా తరుమిమ్రాన్మూలం పర్యదేవయ దాతురా|| ౩

రజే దారుణవికాంత ప్రః స్థనతాంవర|

కిం దీనా య పురోభాగా మద్య త్వం నాభిభాషసే|| ౪

ఉత్తిక్త హరిశ్చాన్దూల భజన్య శయనోత్తమమ్|

నైవం విధా శ్శేరతే హి భూమా నృపతిసత్తమాః|| ౫

ఆతీవ ఖలు తే కాంతా వసుధా వసుధాధిప|

గతాసురపి యాం గాత్రై రాక్షం విహాయ నిషేవసే|| ౬

౨౦ వ శ్లో.

(ఈ సర్గలో తారా ప్రలాపము చెప్పబడుచున్నది.)

(౧,౧౪) చంద్రునివంటి ముఖముగలతార కీర్తనామని భనుసుమండీ ప్రయోగింపఁబడినదిగను నాశము గలిగించునదిగను నుండుబాణముతోఁజంపఁబడి భూమిమీద పడియుండు భర్తచూచి ఆతని సమీపమునకు వచ్చి ఆతని నాలింగనము చేసికొనెను.

(౨,౩) రామని బాణముతోఁ గొట్టఁబడిన వాఁడును ఇంద్రుని కాంతి వంటి కాంతిగలవాఁడును వానరశ్రేష్ఠుఁడును యేనుఁగులతో సమముగ నుండువాఁడును నేనుతో పెల్లగింపఁబడి క్రిందితోఁబడిన వృక్షమువలె నుండు వాఁడును నగువాలిని జూచి దుఃఖముతో తిపించిన మనసుగల తార మిగుల ప్రలపించెను.

(౪) యుద్ధములో భయంకరముగ నుండువాడా, ప్రసిద్ధమైవాడా, గొప్ప వీరుఁడా, గంతువేసి పోవుచారిలో శ్రేష్ఠుడా, దీనురాలుగను నిరపరాధి గను నుండు నాతో నెందున మాటలాడక ఉన్నావు.

(౫) వానరశ్రేష్ఠుడా! లేమ్మ, ఉత్తమమగు పడకను పొందుము, నీవంటి గొప్పరాజులు వట్టి నేలమీద పండుకొనరు కదా.

(౬) పొగము పోయినను నన్ను విడిచినీ యవయవములతో భూమిని నాలింగనము చేసికొని ఉండినందున, ఓ రాజా! భూమి నీకు మిగుల ప్రിയమురాలుగ నున్నది.

వ్యక్తమన్యా త్వయా వీర ధర్మత స్సంప్రవర్తితా|
కిష్కింధేవ పురీ రమ్యా స్వర్గ మార్గే వినిర్మితా||

౭

యా న్యస్తాభి స్త్వయా సార్థం వనేషు మధుగంధిషు|
విహృతాని త్వయా కాలే తేషా ముపరమః కృతః||

౮

నిరానందా నిరాశాఽహం నిమగ్నా శోకసాగరే|
త్వయి పంచత్వ మాపన్నే మహాయూధపయాఞపే||

౯

హృదయం సుస్థిరం మహ్యం దృష్ట్వా వినిహతం పతిమ్|
యన్నశోకాభినంతప్తం స్ఫుటతేఽద్య సహసృధా||

౧౦

సుగ్రీవస్య త్వయా భార్యా హృతా సచ వివాసితః|
యత్తు తస్య త్వయా వ్యప్తిః పాప్తేయం ప్లవగాధీప||

౧౧

నిశ్చేయసపరా మోహో త్వయాచాహం విగర్హితా|
యైషాఽబ్రువ హితం వాక్యం వానరేంద్ర హితైషిణీ||

౧౨

రూపయావనదృచ్ఛానాం దక్షిణానాంచ మానద|
నూన మప్సరసామూర్య చిత్తాని ప్రమథిష్యసి||

౧౩

(౭) వీరుడా! భర్తయ్యుద్ధము నేయుచుండిన నీవు స్వర్ణసాధనముగ రణరంగములో క్షిప్రంధవలె యింకొక పట్టణమును నేర్పాటుచేసితివి. నిజము,

(౮) మాతొడ నీవు ధుమగంధము గలవనములలో నాయాకాలములలో విహరించితివి. అట్టి విహారములకు యిప్పుడు ముగింపు గలిగినది.

(౯) గొప్పసేనాధిపతులకు రాజుగనందు నీవు మరణమును పొందగా నేను ఆనందమును ఆశ్చర్యవిడిచి శోకసాగరములో మునిగితిని.

(౧౦) చంపఁబడి క్రిందపడియుండు భర్తను జూచి శోకముచే మిగుల తపించి వేయభాగములుగ బద్దలు కాకయుండుటచే నాగుండె రాతిగుండెగ నున్నది.

(౧౧) వానరరాజా! నీవు మగ్గివునిభార్యను నపహరించి అతని వెడలగా ట్టితివిగదా, దానిఫలమును నీవు అనుభవించుచున్నావు.

(౧౨) వానరశ్రేష్ఠుడా! నీకు హితమును గోరి నేను హితము బోధించితిని. నీశ్రేయస్సును గోరునట్టి నన్ను అజ్ఞానముచే తిరస్కరించితివి.

(౧౩) సౌందర్యము దూషనముచే మదించి యుండువారును, అసంగత్యములలో బండితులుగ నుండువారును, నగుతిప్పరసల చిత్తమును, ఓ మానదా! స్వాధీనముచేసి కొనుచున్నావు. (అనఁగా నీకు వీరస్వర్గ ముఖము లభించినదనిభావము.)

కాలో నిస్సంశయో నూనం జీవితాంతకర స్తవః
 బలాద్యేచావపన్నోసి సుగ్రీవస్యావశో వశమ్॥ ౧౪
 వైధవ్యం శోకసంతాపం కృపణం కృపణా సతీ
 అమఃఖాపచితా పూర్వం వర్తయిష్యా మ్యనాధవత్॥ ౧౫
 లాలిత శ్చాంగదో వీర స్సుకుమార స్సుఖోచితః
 వత్సత్వే కా మవ్హాం మే పితృప్యే కోధమూర్ఛితే॥ ౧౬
 కుసుప్త పితరం పుత్రీ సుదృష్టం ధర్మవత్సలమ్
 దుర్లభం దర్శనం వత్స తవ తస్య భవిష్యతి॥ ౧౭
 (సా సమాసాద్య భర్తారం పర్యవ్యజత భామినీ
 ఇషుణాఽభిహతం పృష్ట్యా వాలినం కుంజరోపమమ్॥)
 సమాశ్వాసయ పుత్రీం త్వం సందేశం సందిశస్వచ
 మూర్ఛి చైనం సమాఘ్నియ ప్రివాసం ప్రిస్థితోహ్యసి॥ ౧౮
 రామేణహి మహా త్కర్మ కృతం త్వా మభినిఘ్నతా
 ఆనృణ్యం చ గతం తస్య సుగ్రీవస్య ప్రితిశ్శివే॥ ౧౯
 స కామో భవ సుగ్రీవ రుమాంతస్య ప్రితివత్ససి
 భుక్తత్వ రాజ్య మనుద్విగ్న శ్వస్తో భ్రాతా రిపు స్తవ॥ ౨౦
 కిం మా మేవం విలపతీం ప్రేక్షా త్వం నాభిభాషసే
 ఇమాః పశ్య వరా బహ్వీ ర్భార్యాస్తే వానరేశ్వర॥ ౨౧

(౧౪) ఎవరికిని స్వాధీనపడని నీవు బలాత్కారముచే సుగ్రీవునికి పశమై నందున యీశమయము నీప్రాణమును బోగొట్టుచున్నది. నిజము. సుందేహ ములేదు.

(౧౫) నేను పూర్వము దుఃఖించుటకు తగనిదిగను దీనురాలకుకాకను గుం డి యిపుడు దీనురాలనై వైధవ్యమును శోకముచే మిగుల తాపముచే, అనాథవలె, పొందితిని.

(౧౬) పీరుఁడును సుతుమారుఁడును శుభమును నరుభవించుటకుఁ బగిన వాఁడును నేను బాగుఁ బోషించిన ఆర్యుఁడును, పినతండ్రి కొరమునేయగా, యెట్టి యిష్టము బహుమునోకదా. (ప్రాణము విడుచునేకాయని భావము.)

(౧౭) పుత్రుఁడా! ధర్మగ్రన్థుఁడను నీతండ్రిని కానుగఁ జూడుము. పీ విడ్డా! తండ్రివచ్చనము నీకు యికమీదు దుర్లభమగుచున్నది.

(౧౮) నాథా! మూడేకమునకుఁ బోవుచున్నావు. కనుక, అంగదుని శిరస్సును ముద్దుపెట్టుకొని ఆతనికి సమాధానము చెప్పి బుద్ధిచెప్పవలయును.

(౧౯) రాముఁడు నిన్ను జంపి గొప్పకార్యము చేసి సుగ్రీవుని పృథిక్ష్ణు పూర్తిచేసి ఋణ విముక్తుఁడాయెను.

(౨౦) సుగ్రీవుఁడా. నీవు నీహరికను పూర్తిచేసికొంటివి. రుమాజేవిని బహువపు. భయములేక రాజ్యమును నేలుము. నీకు శత్రువుగనుండు వాల్మీకి జంపి తివి.

(౨౧) ఈవిధముగ వేమిథో విలపించుచుండు నాతో నెందును మాట లాడవన్నావు. వానరరాజా! ఉత్తమ రాంధ్రుగనుండు నీభాగ్యవంతుని జూడుము.

తస్యా విలపితం శుభ్రత్వా వానర్య స్సర్వత శ్చ తాః|

పరిగృహ్యంగదం దీనం దుఃఖార్తాః పరిచుక్తుశుః|| ౨౨

కిష్కంగదం సాంగదవీరబాహూ విహాయ యాస్యద్యచిరపి
వాసమ్ | స యాక్త మేవంగుణసన్నికృప్తం విహాయ పుత్రం
ప్రియపుత్ర గంతుమ్|| ౨౩

కిమప్రియం తె ప్రియచారువేష మయా కృతం నాథ సుతేన
వా తే| సహంగదాం మాం ప్రవిహాయ వీర యత్ప్రస్థితో దీ
ర్ఘ మితఃసప్రవాసమ్|| ౨౪

యద్యప్రియం కించి దసంప్రధార్య కృతం మయా స్యా త్తవ
దీర్ఘబాహూ| క్షమస్వ మే త ధ్ధరివంశనాథ వ్రజమి మూ
ర్ధ్నా తవ వీర సాదా|| ౨౫

తథాతు తారా కరుణం దుదంతీ భర్తు న్నమిషే సహ
వానరీభిః| వ్యవస్యత ప్రాయ ముపోషణ్మ మనింద్యవర్ణా భువి
యత్ర వాలీ|| ౨౬

ఇతి కీమత్కిక్కింధాకాండే - వింశస్సర్గః.

॥

వ క వి ం శ స్స ర్గః.

తతోనిపతితాం తారాం చ్యుతాం తారా మివాంబరాత్|

శనై రాశ్వాసయామాస హనుమాన్ హరియూధపః|| ౧

(౨౨) వానరస్త్రీలు తారప్రభావమునుజూచి దీనుడగు అంగదుని కాగలించుకొని దుఃఖపీడితురాండ్రై ఉండిరి.

(౨౩) అంగదములతోను పరాక్రమముతోను కూడిన ధుజములు గలవాడా! అంగదుని విడిచి యిపుడు తిరిగిరానట్టి దేశాంతరమునకుఁ బోవుచున్నావు. ప్రియమైన పుత్రుఁడు గలవాడా! నీగుణములతో సమానమైన గుణములుగల పుత్రుని విడిచి పోవుట తగదు.

(౨౪) ఇష్టమైన అందమైన వేషమును ధరించువాడా! నేను నీకేమి ఆప్రియముచేసితిని. ఓనాథా! నీకొండుకేమి ఆప్రియముచేసెను. ఓవీరుడా! అంగదుని నన్ను విడిచి యెప్పుడును తిరిగిరానట్టి దేశమునకుఁ బోవుచున్నావు.

(౨౫) పాడవైన బాహువులు గలవాడా! తెలియక నేను నీకు ఆప్రియము చేసియుండినటులైతే, వానర వంశనాథా! అట్టి నాయపరాధమును క్షమింపుము. ఓవీరుడా! నీపాదములలో శిరసుంచి శర్మజాగతి చేయుచున్నాను.

(౨౬) ఈవిధముగ మంచి దేహకాంతి గలతార వానరస్త్రీలతోఁగూడి భర్తసమీపములో జాలిపుట్టునటుల యేడ్చుచు వాలిపడియుండు చోటనే ప్రాయోపవేశము చేయుటకు యత్నించెను.

ఇది యరు వ ద వ స ర్గ.

౨౦ వ సర్గ.

(అవతారిక — ఈసర్గలో హనుమంతుఁడు తారను నూరడించుట చెప్పబడుచున్నది.)

(౧) పిమ్మట, క్రిందపడి ఆకాశమునుండి పడిన నక్షత్రమువలెనుండు తారను, వానరశ్రేష్ఠుడగు హనుమంతుఁడు తిన్నగ సమాధానపరచెను.

గుణదోషకృతం జంతు స్వకర్మఫలహేతుకమ్|
అవ్యగ్రస్తదవాప్నోతి సర్వం ప్రీత్య శుభాశుభమ్|| ౨

శోచ్య శోచసి కం శోచ్యం దీనం దీనానుకంపసే|
కస్య కోవానుశోచ్యోస్తి దేహానుస్మి న్ముద్బుదోపమే|| ౩

అంగదస్తు కుమారోఽయం ద్రష్టవ్యో జీవపుత్రీయా|
ఆయత్యాంచ విధేయాని సమర్థాన్యస్య చింతయ|| ౪

జానాన్యనియతా మేవం భూతానా మాగతిం గతిమ్|
తస్మా చ్చుభంహి కర్తవ్యం పండితే నైహతాకికమ్|| ౫

యస్మిన్ హరిసహస్రాణి ప్రియతా న్యర్బుదాని చ|
వర్తయంతి కృతాంశాని సోయం దిష్టాంత మాగతః|| ౬

హనుమంతుడు తారను దీక్షించుట.

(౨) పాణి జ్ఞానాహ్లాదముచే చేసికొనిన స్వకర్మ ఫలముగనుండు సుఖ దుఃఖముల నన్నిటిని మృతబాంధి చాగున ననుభవించును. (అచగా, వాలి యతని కర్మముచేతనే హరుఁడాయెను. ఇందుకు సుగ్రీవుఁడు నిమిత్తమాత్రుఁడు.)

(౩) (అనతారిక. — వాలి యతని కర్మమువల్లనే చచ్చినందున అతనికిగా మ దుఃఖించుట తగదు. మన కర్మముచే మరకెట్టి లోకముకలుగునో యనుటను గురించి మన మాలోచించవలయును.) — నీయాత్మను గురించి దుఃఖించవలసిన నీవు యింకొకవిగురించి యెందుకు దుఃఖించెదవు. దీనురాలుగనుండు నీవు ఇంక నెవరిని గురించి దయచ జూపుచున్నావు. నీటిబుద్ధవలె అస్థిరముగనుండు యీదేహము నిమిత్తముగ ఒకఁడు ఒకవిధుగించి దుఃఖించవలసిన పనిలేదు. వలననఁగా, అందరిదేహములును అస్థిరములేదు. (స్థిరముగనుండువాఁడే అస్థిరముగనుండు ప దార్శమునుగురించి చింతించవలయునని భావము. ఈ శ్లోకార్థము గీతలో నిట్లుచెప్పబడినది. శ్లో॥ అశోచ్యానస్వశోచిస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే । గతామూఘగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః ।)

(౪) కొడుకుగల నీవు కొడుకను నీయంగదుని రక్షించవలయును. ఉత్తర శోత్తర వలసిన హితమును నాలోచించవలయును.

(౫) ఈవిధముగనే పాణిల రాకపోకలు అస్థిరమని నీకుఁ దెలిసియున్నది. కనుక, ఒపండితురాలా! నీవు పరలోకములో వాలికి మేలుకలుగునట్టి ఉత్తరక్రియలను నేయవలయును. రోదనాది కర్మలను జేయకుండదు.

(౬) ఎవని ద్వారా అనేక అర్బుదముల సంఖ్యగల వానరులు జీవించియున్నారో అట్టివాఁడు కాలసమాప్తిని బొందెను. (వాలి అనేకులను గాపాడి ఆసుక్రియఫలమును ననుభవించుటకు స్వర్గమునకుఁ బోయెను. అతనిగురించి దుఃఖించుట తగదని భావము.)

యదయం న్యాయదృష్టార్థ స్సామదానక్షమాపరః।

గతో ధర్మజతాం భూమిం నైనం శోచితు వర్హసి॥ ౭

సర్వేహి హరిశాస్త్రాలాః పుత్రీశ్చాయం తవాంగదః।

ఇదం హర్యృక్షరాజ్యంచ త్వత్సనాథ మనిందితే॥ ౮

తావిమా శోకసంతాపౌ శ్చనైః పేరయ భామిని।

త్వయా పరిగృహీతోఽయ మంగద శ్శాన్తుమేదిసీమ్॥ ౯

సంతతిశ్చ యథా దృష్టౌ కృత్యం యచ్ఛాపి సాంప్రతమ్।

రాజ్ఞస్తత్క్రియతాం తావ దేష కాలస్య నిశ్చయః॥ ౧౦

సంస్కార్యో హరిరాజశ్చ అంగద శ్శాభిషిచ్యతామ్।

సింహాసనగతం పుత్రం పశ్యంతీ శాంతి మేష్యసి॥ ౧౧

సా తస్య వచనం శ్రుత్వా భర్తృవ్యసనవీడితా।

అబ్రవీ దుత్తరం తారా హనూమంత మవస్థితమ్॥ ౧౨

అంగదప్రతిరూపాణాం పుత్రాణా మేకత శ్శతమ్।

హతస్యాప్యస్య వీరస్య గాత్రీసంక్షేపణం వరమ్॥ ౧౩

(౭) శాస్త్రములు ద్వారా తత్త్వార్థములను తెలియగిన వాఁడును దుఃఖించుచుండు తన వారిని సమాధాన పరచుటలోను, వారియిష్టార్థములను బూర్తిచేయుటలోను వారియపరాధములను తమించుటలోను నాసక్తిగలవాఁడును సగుణాలి ధర్మాధర్మములను స్వాధీనములో గలవారి లోకమునకుఁ జోయినందున అతనికి గాను దుఃఖించవలదు.

(౮) పూజ్యురాలా! సకల వానరోత్తములు నీకొడుకగు యాయంగదుఁడు యీవానరుల యెటుగుబంటురాజ్యము అన్నిటికిని నీవే యజమానురాలైతివి.

(౯) ఓభామినీ! ఈదుఃఖ సంతాపములను విడువుము. నీవు బోషించుచుండు యాయంగదుఁడు భూమిని తాలించుగాక.

(౧౦) సంతాపము గలిగినందుకు గల ప్రయోజనమును, ఇప్పుడు మనము నేయవలసిన కార్యమును, అన్నిటిని మనము వాలివిషయమై చేయవలయును. ఇప్పుడు మనము ఆలోచించవలసినది యిదియేను.

(౧౧) వానరరాజగు వాలికిసంస్కారము, అంగదునికి పట్టాభిషేకము, సేయవలయును. సింహాసనములోఁ గూర్చుండిన కొడుకును జూచుచు నీదుఃఖమును బోగొట్టుకొనెదవు.

(౧౨) తార హనుమంతునిమాట విని, పెనిమిటి దుఃఖముచేఁ బీడితురాలై అతనికిటుల బదులు చెప్పెను.

(౧౩) అంగదునివంటి నూర్గురు శుభుత్తులను త్రాసులో నొకప్రక్కను యింకొకప్రక్క నాతుండైన యీవా లియొక్క గాఢాలింగనమును, మంచి తూచినటులైతే భగ్గ అలింగనమెక్కేవముగ నుండును.

నచాహం హరిరాజస్య ప్రభవా మ్యంగదస్య వా|

పితృస్య స్తస్య సుగ్రీవ స్సర్వకార్యేష్వనంతరః|| ౧౪

నహ్యేషా బుద్ధి రాస్థాయా హనుమ స్నంగదం ప్రతి|

పితాహి బంధుః పుత్రస్య నమాతా హరిసత్తమ|| ౧౫

నహి మమ హరిరాజసంశ్రియాత్ క్షమతర మస్తి పరత్ర చే

హ వా| అభిముఖహతవీరసేవితం శయన మిదం మమ సేవి

తుం క్షమమ్|

౧౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకవింశస్సర్గః.

ద్వా వింశ స్సర్గః.

ఏక్షమాణస్తు మందాసు స్సర్వతో మంద ముచ్ఛ్వసన్|

ఆదావేవతు సుగ్రీవం దదర్శ త్వాత్మజాగ్రతః|| ౧

తం ప్రాప్తవిజయం వాలీ సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరః|

అభాష్య వ్యక్తయా వాచా సన్నేహ మిద మబ్రవీత్|| ౨

(౧౩) వారికి యిప్పుడు చేయవలసిన కార్యములలోను, అంగదునికి పట్టాభిషేకము నేయవలసిన విషయములలోను నాకు స్వతంత్రములేదు. హితండ్రిగనుండు సుగ్రీవుడు అంగదునికి అన్ని కార్యములు చేయుగలవాడగు నున్నాడు.

(౧౪) హనుమంతుడా! అంగదుని విషయమై నేనేమియు నాలోచించవలసినది లేదు. పుత్రునికిఁ దండ్రే) హితము నేయువాడు. వానిలో త్రమా! తల్లి కాదు, బిడ్డకు తల్లి తాత్కాలిక ప్రിയమును నాలోచించును. తండ్రి ఉత్తరోత్తర డేవుమును గోరుచుండునని భావము.)

(౧౫) ఈలోకములోగాని పరిలోకములోగాని వానర రాజగు వారిని నాశ్రయించి యుండుటకంటె నాకు శ్రేయ మింకొకటిలేదు. శత్రువుకు అభిముఖముగ హతుఁడుగనుండు పీరుడగువారి పండుకొనియుండు భూమిమీఁదనే నేను ప్రాయోపవేశముచేసి పండుకొనియుండుట యుక్తము.

ఇ ది యి రు వ ది యొ క ట న స ర్గ.

౨౨ వ సర్గ.

(అవతారిక. — రాముని బాణము తగిలి మూర్ఛ పొందినవారి, మృతులదాయెనని నిశ్చయించి, అతనికి సంస్కారము నేయుటకు హనుమంతుఁడు త్వరపడగా, దైవవశముచే వారికి తెలివించి నరుగవలసిన పనులను నతఁడెట్లు తెలుపుచున్నాడు.)

(౧) అల్పముగ ప్రాణముగలవారి కొంచెముగ క్వాసమువిడిచి నలుదిక్కులు చూచుచు అతని కొడుకుకుముందుగ నుండ్లి సుగ్రీవుని మొగలు చూచెను.

(౨) వానరరాజగువారి జయము పొందినందు నుగ్రీవుని బిలిచి స్నేహమును జూపుమాటలు వ్యక్తముగ నిటుల చెప్పెను.

సుగ్రీవ దోషేణ న మాం గంతు మ్హస్తి కిల్బిషాత్ |
 కృష్యమాణం భవిష్యేణ బుద్ధిమోహేన మాం బలాత్ || ౩
 యుగప ద్విహితం తాత నమస్యే సుఖమావయోః |
 సాహార్ద్రం భ్రాతృయు క్తంహి తదిదం తాత నాన్యథా || ౪

ప్రతిపద్య త్వ మ్మద్యైవ రాజ్య మేషాం వనాకసామ్ |
 మా మప్యద్యైవ గచ్ఛంతం పిద్ధి వైవస్వతక్షయమ్ || ౫
 జీవితంచహి రాజ్యంచ శ్రియంచ విపులా మినూమ్ |
 ప్రజహామ్యేష వై తూర్ణం మహా చ్ఛాగ్న్యర్జితం యశః || ౬
 అస్యాం త్వహ మవస్థాయాం వీర వత్సోమి య ద్వచః |
 యద్యవ్యసుకరం రాజ్ కర్తు మేవ తదర్హసి || ౭

సుఖార్హం సుఖసంపుష్టం బాల మేన మబాలిశమ్ |
 బాష్పపూర్ణముఖం పశ్య భూమా పతిత మంగదమ్ || ౮
 మమ ప్రాణైః ప్రియతరం పుత్రం పుత్రీ మివారసమ్ || ౯ ౪

మయా హీన మహీనార్థం సర్వతః పరివాలయ || ౧౦
 త్వ మేవాస్యహి ధాతా చ పరిత్రాతాచ సర్వతః |
 భయేష్వభయద శ్చైచన యథాహం స్లవగేశ్వర || ౧౧

(౩) సుగ్రీవుడా! రాజ్యమునుండి నిన్ను వెడలఁగొట్టి నీభార్యను నపహరించినందున నన్ను దోషిగ భావించుటతగదు. నీకు గలుగగలఫలమును నిమిత్తముగఁ జేసికొని, నాకు బుద్ధిమాంద్యము గలిగినదని తెలిసికొనవలయును.

(౪) మనకిద్దరికిని సోదరులుగ నుండినందున గల స్నేహము రాజ్యసూక్ష్మము యారెండును నునమిచ్చరము జీవించియుండి అనుభవించునటుల వైవము చేయక పోయెను. ఓబిడ్డా! దైవగతీ అన్యథా కాసేదు.

(౫) ఈ వానరరాజ్యమును నీవు యిపుడే స్వాధీనపరచుకొని పరిపాలింపుము. నేను యిపుడే యమునియింటికిఁ బోవుచున్నాను. తెలిసికొనుము.

(౬) పాగ్రిణమును రాజ్యమును గొన్నయైశ్వర్యమును శ్లాఘనీయునుగు యశస్సును నేను త్వరగ విడిచిపెట్టి పోవుచున్నాను.

(౭) వీరుఁడా! ఈచరమాశ్చల్య! నేను చెప్పుమాట, వినతగనిదిగ నుండినను, ఓరాజా! దానిప్రకారము నీవు చేయవలయును.

(౮,౯,౧౦) సుఖము అనుభవించుటకుఁ దగినవాఁడును, సుఖముగఁ జెరిగినవాఁడును, బాటుఁడును, మంచి బుద్ధిమంతుఁడును, కన్నీళ్లతో నింజిన ముఖము గలవాఁడును, నాకు ప్రాణములకంటె హెచ్చుగ నుండువాఁడును, నాకొడుకును, భూమిమీద పడియుండువాఁడును నగు అంగదుని, నీకడుపున పుట్టినవిడ్డను వలెఁ, జూచుకొనుము.

(౯,౧౦) నన్ను విడిచియుండు అంగదుని అన్ని విషయములలోను తృప్తిచేయుచు రక్షించవలయును. అంగదుఁడు కోరినవస్త్రాభరణములు యిచ్చువాఁడవును, శత్రువులనుండి రక్షించు వాఁడవును, భయము గలిగినపుడు అభయ మిచ్చువాఁడవును, ఓవానరరాజా! నావలెనే, నీవు ఉన్నావు.

ఎష తారాత్మజ శ్రీమాన్ త్వయా తుల్యపరాక్రమః |
 రక్షసాం తు వధే తేషా మగ్రత స్తే భవిష్యతి || ౧౧
 అనురూపాణి కర్మాణి విక్రమ్య బలవా న్గణే |
 కరిష్యత్యేష తారేయ స్తంభస్వీ తరుణోగదః || ౧౨

సుషేణ దుహితా చేయ మర్థసూక్ష్మవినిశ్చయే |
 ఔత్పాతికేచ వివిధే సర్వతః పరినిష్ఠితా || ౧౩
 యదేషా సాధ్వీతి బ్రూయాత్ కార్యం త స్సు క్తసంశయమ్ |
 సహి తారా మతం కించి దన్యథాపరివర్తతే || ౧౪

రాఘవస్యచ తే కార్యం కర్తవ్య మవిశంకయా |
 న్య దధర్మో హ్యకరణే త్వాం చ హింస్యా ద్విమానితః || ౧౫
 ఇమాంచ మాలా మాధత్స్వ దివ్యాం సుగ్రీవ కాంచనీమ్ |
 ఉదారా శీఘ్రితా హ్యస్యాం సంపదహ్య స్మృతే మయి || ౧౬
 ఇత్యేన ముక్త స్సుగ్రీవౌ వాలినా భౌతృసౌహృదాత్ |
 హర్షం త్యక్త్వా పున గ్రీవౌ గృహగ్రస్త ఇవౌడురాట్ || ౧౭
 తద్వాల్లివచనా చ్ఛాంతః కుర్వ న్యక్త మశంఙ్గితః |
 జగ్రాహ సోఽభ్యనుజ్ఞతో మాలాం తాం చైవ కాంచనీమ్ ||

వారి సుగ్రీవునికి హితములిప్పి బంగారుహారము యిచ్చుట. ౨౨౩

(౧౧) శ్రీమంతుండును తారాపుత్రుండును నగు అంగదుండు నీతో సమామైన పరాక్రమము గలవాఁడు. రాక్షసులను కఠింతుటలో నీకు ముందు నడచువాఁడు.

(౧౨) బలవంతుండును యువానుండును తారాపుత్రుండును నగు యీ అంగదుండు యుద్ధములో పరాక్రమమునుజూపి తగినపనులు నేయును.

(౧౩) సుషేణుని కూతురగు యీ తార సూక్ష్మమైన విషయములలోను నానావిధములగు హేష్యముల ఫలములను గనిపెట్టుటలోను, అన్ని విషయములలోను పాండిత్యము గలది.

(౧౪) ఈపె మంచినది చెప్పినకార్యమును సంశయములేక చేయవలయును. తాటియొక్క అభిప్రాయము అన్యథా కానేరదు.

(౧౫) శ్రీరాముని కార్యమును నీవు నిస్సందేహముగఁ జేయవలయును. చేయకపోయినట్లుతై పాపము సంపదించును. అతని నవమానించినచో అతఁడ నిన్ను చంపును.

(౧౬) సుగ్రీవుడా! శ్రేష్ఠుడుగు యీబంగారు హారమును దీసికొనుము. దీనిలో గంభీరమగు కాంతియున్నది. నేను పోయినదిన్నుట శత్రువులను జయించుచున్నను.

(౧౭) వారి తమ్మునిమీదగల ప్రీతిచే యిట్లుచెప్పివచ్చుటను సుగ్రీవుండు విని సంతోషమువిడిచి దీనుడై రాహుగ్రస్తుమైన చంద్రునివలెనుండెను.

(౧౮) వాలిచూటవిని వైరమును విడిచి జాగరూకత గలవాఁడై యుక్తమైన కార్యమును జేయుటలో కోరికగలవాఁడై వాలియాజ్ఞచే బంగారు హారమును సుగ్రీవుండు దీసికొనెను.

తాంమాలాః కాంచనందత్వా వాలీ దృష్ట్వాఽత్యజం స్థితమ్ |
సంసిద్ధః ప్రేత్యభావాయ స్నేహో దంగద మబ్రవీత్ || ౧౯

దేశకాలౌ భజన్వాద్య త్సమమాణః ప్రియాప్రియే |
సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవ వశగో భవ || ౨౦

యథాహి త్వం మహాబాహూ లాలిత స్సతతం మయా |
న తథా వర్తమానం త్వం సుగ్రీవౌ బహుమంస్యతే || ౨౧

మాఽస్యామితైర్గతం గచ్ఛే రాశతుభి రరిందమ |
భర్తు రర్థపరో దాంత సుగ్రీవవశగో భవ || ౨౨

నచాతిప్రణయః కార్యః కర్తవ్యోఽపిణయశ్చతే |
ఉభయంహి మహాకా దోష స్తస్మా దంతరదృగ్భవ || ౨౩

ఇత్యుక్త్వాఽథ వివృత్తాక్ష శ్వరసంపీడితో భృశమ్ |
వివృతై ర్దర్శనై ర్భీమై ర్భభూవౌత్కాంతజీవితః || ౨౪

వాల్మీ ఆంగదునికి బుద్ధి చెప్పి ప్రాణము విడుచుట.

అంగ

(౧౯) వాల్మీ ఆబుగారు హోరమును నిచ్చి ప్రాణము విడుచుటకు సన్నద్ధుడై సమాపములొనఁడు కొడుకగు అంగముని జూచి ప్రేమతో నిటు లనెను.

(౨౦) నేను పోయినపిమ్మట నేక కాలములను బాగుగ జెలంగుచున్న యాప్రియములను నైచుకొని, ఆయా కాలములలో, అనగా, ముఖపడవలసి వచ్చుడు సుఖమును, ముఖపడవలనినపుడు గలుగు దుఃఖమును నైచుకొని, సుగ్రీవునికి పరతంత్రుడవై యుండవలయును.

(౨౧) గొప్పభుజములుగలవాడా! సదా నేను నిన్ను యెటుల పోషించితి నో, నావిషయములొ నడచుకొనినటుల సుగ్రీవుని విషయములొ నడచుకొని నటులై తే, అటుల సుగ్రీవుఁడు నిన్ను రక్షించెను.

(౨౨) సుగ్రీవునికి మిత్రులుగనబడించి అమిత్రులుగ నుండువారితోఁ గలిసినవారితోను, అతని శత్రువులతోను నీవు సహవాసము చేయవలదు.

(౨౩) రాజున మేలునేయుటలో ఆసక్తిగలవాడవై, విసీతుడవై సుగ్రీవునికి లోబడియుండుము. రాజుపట్ల అధిక స్నేహము, స్నేహమేలేకయుండుట, రెండును తగదు. ఈరెండును గొప్పదోషములేను. కనుక, మధ్యస్థుడవుగ నుండుము.

(౨౪) ఇటుల చెప్పి, బాణముచే మిగుల బాధపడుచుండిన వాల్మీ కన్నులు త్రిప్పి నోరు తెరచుకొనియుండుటచే బాగుగ అగుపడి భయంకిరమగు చంతములు చూపించుచు ప్రాణము విడిచెను.

తతో విచుక్రుశు స్తత్రీ వానరా హరియూధపాః|

పరిదేవయమానాస్తే సర్వే ప్లవగపుంగవాః|| ౨౧

కిష్కింధా హ్యద్య శూన్యాసీ త్స్వర్గతే వానరాధిపే|

ఉద్యానానిచ శూన్యాని పర్వతాః కాననానిచ|| ౨౨

హతే ప్లవగశాస్త్రాలే నిష్ప్రభా వానరాః కృతాః|| ౨౩

యస్య వేగేన మహతా కాననాని వనానిచ|

పుష్పేఘ్నానుబధ్యంతే కరిష్యతి తదద్య కః|| ౨౪

యేన దత్తం మహ ద్యుద్ధం గంధర్వస్య మహాత్మనః|

గోలభస్య మహాబాహూ ర్దశ వర్షాణి పంచచ|| ౨౫

నైవరాతౌ నదివసే తద్యుష్ష ముపశామ్యతి|

తతస్తు ఊడశే వర్షే గోలభో వినిపాతితః|| ౨౬

హత్వా తం దుర్విసీతం తు వాలీ దంష్ట్రాకరాశవాః|

సర్వాభయకరోఽస్మాకం కథ మేష నిపాతితః|| ౩౦

హతేతు వీరే ప్లవగాధిపే తదా ప్లవంగమా స్తత్రీ నశర్మ లే

భిరే| వసేచరా సింహాయతే మహావనే యథాహి గామౌ ని

హతే గవాంపతౌ|| ౩౧

(౨౫) పిమ్మట, వానరి సేనాచార్యులును వారిలో శ్రేష్ఠులును నగువా నరులందఱు దుఃఖించుచు అచట గట్టిగ నేడ్చిరి.

(౨౬) వానరరాజగు వాలి స్వస్థుడై కాగా, కిష్కింధ యుద్ధాన వనములు పర్వతములు అరణ్యములు శూన్యముగ అగుపడుచున్నవి.

(౨౭) వానరశ్రేష్ఠుడగు వాలి మృతిపొందగా వానరులు తేజోహీ నులుగనుండిరి.

(౨౮) అరణ్యములు సరస్సులు వాలిపరాక్రమమునకు భయపడి సదా పూచియుండినవి. అటుల, యిపుడెవఁడు నేయంగలఁడు.

(౨౯, ౩౦) మహాత్ముడగు నొన్నిభుజములుగలవాఁడును నగు గోల భుండను గంధర్వనితో ౧౫ సంవత్సరములు వాలి గొప్పయుద్ధముచేసెను. ఆయు ద్ధము రాత్రి పగటిపూటలలో నిలిచియుండినదిలేదు.

(౩౧) పిమ్మట, ౧౭ వ సంవత్సరములో గోలభుండు పాత్రిణము విడిచి క్రిందపడెను. భయంకరమైన కోరపండ్లు గలవాలి దుష్టుడగు నతనిజంపి మనకు అన్నివిధములలోను క్షేమముగ లిగించెను. అట్టివాలిక్రిందపడియున్నాఁడు.

(౩౨) సింహములు నిండియుండు గొప్ప యడవిలో, అచట సంచరించు చుండు గోవులు వృషభరాజు చచ్చినపుడెట్లు ముఖమును పొందవో, అటులనే పీరుండుగను వానరులకు రాజగున్నుండు వాలి హతుడైకాగా అచటివానరులు సుఖపడలేదు.

తతస్తు తారా వ్యసనార్ణవాప్లుతా మృతస్య భర్తు ర్వదనం స
మీక్ష్య సా । జగామ భూమిం పరిరభ్య వాలినం మహాదుః
మం శిన్నమివాశ్రితా లతా॥ ౩౨౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వావింశస్సర్గః.

త్రయోవింశస్సర్గః.

తత స్సముపజిఘ్రింతీ కపిరాజస్య తన్ముఖమ్ ।
పతిం లోకా చ్యుతం తారా మృతం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧
శేషే త్వం విషమే దుఃఖ మకృత్వా వచనం మమ ।
ఉపలోపచితే వీర సుదుఃఖే వసుధాతలే ॥ ౨
మత్తః ప్రియతరా నూనం వానరేంద్ర మహీతప ।
శేషే హి తాం పరివ్యజ్య మాంచ న ప్రతిభాషసే ॥ ౩
సుగ్రీవస్య వశం ప్రాప్తో విధి రేష భవత్యహా ॥
సుగ్రీవ ఏవ వికాంతో వీర సాహసికప్రియ ॥ ౪
ఋతువాసర ముఖ్యా స్తా వ్విం బలినః పర్యుపాసతే ।
ఏషాం విలపితం కృచ్ఛ్ర మంగదస్య చ శోచతః ॥ ౫
మమ చేమాం గిరం శుత్రా కిం త్వం న ప్రతిబుధ్యసే ॥ ౫౪

తార వాల్మీకీవమునుజూచి దుఃఖించుట.

౨౪౫

(౩౨౪) పిమ్మట, తార వ్యవస మనుసమస్తములూ తెప్పలేచి, చచ్చిన తన భర్తముఖమును జూచి, యతని నాలింగనము నేసికొని, చరికిజేయించుచు గొప్పవృక్షమును నాశ్రయించియుండిన లతవలె, భూమిమీఁద పడెను.

ఇది ఇరు వదిలెండవ సర్గ.

౨౫ వ సర్గ.

(అవతారిక — ఈసర్గలో తారా ప్రలాపము చెప్పబడుచున్నది.)

(౧) నానరరాజగు వాలి ముఖమును ముద్దుచెట్టుకొనుచు, యిలాకము ను విడిచి స్వర్గస్థుడైన పతిని జూచి తార యిటు లనెను.

(౨) వీరుడా! నామాటవినక మిట్టపల్లముగను రాళ్ళతోనిండి మిగుల దుఃఖకరముగనుండు భూమిమీఁద దుఃఖమును గలిగించుదు పండుకొనియున్నావు.

(౩) వానరేంద్రుడా! భూమి నీకు నాకంటె మిగుల ప్రియమగుటగను న్నది. వీలననగా, ఆపెను నాలింగనము చెనుకొని పండుకొని నాతో మాటలాడవలెనన్నావు.

(౪) వీరుడా! సాహసముగలవాడా! ప్రియుడా! నీవునుగీర్తివునికి వసుం డవైతివి. నుగీర్తుడే పరాక్రమ కాలియను విషయము దైవకార్యము. ఆశ్చర్యము.

(౫, ౫౪) యెలగొడ్డు వానరులలో ముఖ్యులుగనుండు వారు బలవంతుల డగు నిన్ను ఆశ్రయించియున్నారు. వీరిప్రలాపమును, అంగదుని గొప్పదూఱు మును నాదుఃఖ వాక్యమునువిని యెందుకు లేవకున్నావు.

ఇదం తద్వీర శయనం యత్ర శేషే హతోయుధి|
 శాయితా నిహతా యత్ర త్వయైవ రిపవః పురా|| ౬౪
 విశుద్ధసత్వాభిజన ప్రియయుద్ధ మమ ప్రియ|
 మా మనాథాం విహాయైకాం గత స్త్వ మసిమానదః|| ౬౫

శూరాయ నప్రదాతవ్యా కన్యా ఖలు విపశ్చితా|
 శూరభార్యాం హతాం ఐశ్య సద్యో మాం విధవాంకృతామ్||
 అనభగ్నశ్చ మేమానౌ భగ్న మే శాశ్వతీగతిః|
 అగాధేచ నిమగ్నాస్మి విపులే శోకసాగరే|| ౬౬

అశ్రుసారమయం నూన మిదం మే హృదయం దృఢమ్|
 భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా య న్నాద్య శతథా గతమ్|| ౬౭
 సుహృచ్చైవహి భర్తా చ ప్రకృత్యా మమచ ప్రియః|
 ఆహవేచ పరాకాంత శూరః పంచత్వ మాగతః|| ౬౮

పతిహీనాతు యా నారీ కామం భవతు పుత్రిణీ|
 ధనధాన్యై స్సుపూర్ణాపి విధవే త్యుచ్యతే జనైః|| ౬౯
 స్వగాత్రప్రభవే వీర శేషే రుధిరముడలే|
 కిమిరాగ పరిస్తోమే త్వ మాత్మశయనే యథా|| ౭౦

(౬౫) పూర్వము, నీచేయ్యద్దములోఁ జంపఁబడిన శత్రువులు యెట్టి పీడక
యనములోఁ బండుకొనియుండిరో, అటుల రామునిచేఁ జంపఁబడి పీడకయనము
లో నే నీవు యిపుడు పండుకొనియున్నావు.

(౬౬) కపటయద్ధము సేయనందున నిజమైన బలముగలవాఁడా! మంచిన
లములోఁ బుట్టినవాఁడా! యద్ధములో మిగుల ప్రీతిగలవాఁడా! నాప్రియుఁ
డా! ఒంటరిగను దిక్కులేనిదిగనుండు నన్ను విడిచి, ఓమానడా! నీవుపోతివా.

(౬౭) తెలివిగలవాఁడు కన్యకను శూరుని కియమాడదు. శూరునికి భార్య
నై వెంటనే విధనవై, పతిలేక చెడిన నన్ను చూడుము.

(౬౮) నాయహంకారము శాశ్వతముగనుండు పతిజేనపోయినవి. అగా
ధముగను విశాలముగను నుండు దుఃఖనముద్రములో మునిగితిని.

(౬౯) మృతిపొందియుండు భర్తకు జూచి అనేకభాగములగు బద్దలుకా
నందున నాగుండె రాలిగుండెగ మన్నది. నిజము. వలననగా, యిదిమిగుల, భృథ
ముగ నున్నది.

(౭౦) నాకు స్నేహితుఁడుగను భర్తగను నాస్వభావముచే నాకు ప్రి
యుఁడుగను యద్ధములో శత్రువులను జంపువాఁడును శూరుఁడును నగు నాలి
మృతుఁడాయెను.

(౭౧) పతిలేనిస్త్రీ అనేకులు పుత్రులను గలదిగనుండినను ధనధాన్య స
మృద్ధి గలదిగనుండినను లోతులు ఆపెను విధవయనియె చెప్పుదురు.

(౭౨) పీరుఁడా! ఇంద్రగోమతు పేరుగలపురుగు రంగువంటి రంగుగల
పరుపుగల నీపడకలో నీవుపండుకొని యుండునటుల నీదేహమునుండి వచ్చురక్త
ప్రవాహములో పండుకొని యున్నావు.

చేఁజుశోచితసంవీతం గాత్రం తప సమంతతః|

పరిరబ్ధం నశక్నోమి భుజాభ్యాం స్థ వగర్షభ|| ౧౮౫

కృతకృత్యోఽద్య సుగ్రీవో వై రేఽస్మి న్నతిదాయణే|

యస్య రామవిముక్తేన హృత మేకేషుణాభయమ్|| ౧౮౬

శరేణ హృదిలగ్నేన గాత్రసంస్పర్శనే తప|

నార్యామి త్వం నిరీక్షంతీ త్వయి పంచత్వ మాగతే|| ౧౮౭

ఉద్యవర్ష శరం నీల స్తస్య గాత్రగతం తదా|

గిరిగర్హ్వరసంలీనం దీప్త మాశీవిషం యథా|| ౧౮౮

తస్య నిష్కృష్యమాణస్య బాణస్యచ బభౌ ద్యుతిః|

అస్త మస్తకసంరుద్ధో రశ్మి ర్దీనకరాదివ|| ౧౮౯

పేతుః క్షతజఘరాన్తు వ్రణేభ్య స్తస్య సర్వశః|

తామ్రైగైరిక సంపృక్తా ధారాశ్చ వ ధరాధరాత్|| ౧౯౦

అవక్షీర్ణం విమార్జంతీ భర్తారం రణరేణునా|

అపై ర్నయనజై శ్శూరం సిషేచాస్త్రసమాహతమ్|| ౨౦౫

నీలుడు వారి రొమ్ములోనుండి బాణమును తీసివేయుట. ౨౩౩

(౧౮౪) వానరశ్రేష్ఠుడా! నీదేహమంతయు రక్తము గలిసిన మట్టితో కప్పబడియున్నది. భుజములతో వాలింగనము చేసికొంటు నాకు సరిపడలేదు.

(౧౮౫) మిగుల ఘోరమైన సుగ్రీవునికి నీకు గల ద్వేషములో శ్రీరాముడొక బాణమును బ్రయోగించి, నిన్ను బంపి, సుగ్రీవుని ధీతని నతడు తొలగించినందున, యిప్పుడు అతని మనోరథము సఫలమైనది.

(౧౮౬) మృతినొందిన నిన్ను చూచుచుండు నేను నిన్ను ఆలింగనముచేసికొను విషయములో, నీరొమ్ములోఁ బొడుచుకొని యుండు బాణము నన్ను అడ్డగించుచున్నది.

(౧౮౭) కొండగుహలో దాగియుండు కూరముగనుండు పర్వమును నీడి చివేయునటుల సుగ్రీవుని సేనాపతియగు నీలుడు వారిరొమ్ములో గుచ్చుకొని యుండు బాణము తీసివేసెను.

(౧౮౮) అస్తగిరి శిఖరములో నుండిన నూర్మిని విడిచి వచ్చు కాంతినలె వారి రొమ్మునుండి తీసివేయఁ బడుచుండు శ్రీరాముని బాణముయొక్క కాంతి ప్రకాశించెను.

౧౮౯ వారి దేహములో నుండిన ప్రాణములనుండి రక్తధారలు, పర్వతము నుండి యెర్రగనుండు గైరిక ధాతువులతో సంబంధపడి యెర్రగఁ బ్రవహించు నదివలె స్రవించినవి.

(౨౦౪) రాముని బాణముతోఁ గొట్టఁబడి యుద్ధరంగములో గల దుమ్ము గప్పబడిన భర్తదేహమును చూచుచు నేత్రములనుండి వచ్చుచుండు కన్నీరుచే కూరుడగునతని తార తడిపెను.

రుధిరోక్షితసర్వాంగం దృష్ట్వా వినిహతం పతిమ్|

ఉవాచ తారా పింగాక్షం పుత్ర మంగద మంగనా|| ౨౧౫

అవస్థాం పశ్యిమాం పశ్య పితుః పుత్ర సుదారుణామ్|

సంప్రసక్తస్య వైరస్య గతోంతః పాపకర్మణా|| ౨౨౫

బాలసూర్యోదయతనుం పరియాంతం యమసాదనమ్|

అభివాదయ రాజానం పితరం పుత్ర మానదమ్|| ౨౩౫

ఏవ ముక్త స్సముత్థాయ జగ్రాహ చరణౌ పితుః|

భుజాభ్యాం పీనవృత్తాభ్యా మంగదోఽహ మితి బుగ్ధః|| ౨౪౫

అభివాదయమానం త్వా మంగదం త్వం యథాపురా|

దీప్తాయు ర్భవ పుత్రేతి కిమర్థం నాభిభాషసే|| ౨౫౫

అహం పుత్రసహాయా త్వా ముపాసే గతచేతసమ్|

సింహేన నిహతం సద్యో గౌ స్సవత్సేవ గోవుషం|| ౨౬౫

ఇష్టా సంగ్రామయజ్ఞేన రామప్రహరణాంభసే|

అస్మి న్నవభృథే స్నాతః కథం పత్న్య మయావినా|| ౨౭౫

యా దత్తా దేవరాజేన తవ తుష్టేన సంయుగే|

శాతకుంభమయీం మాతాం తాం తే పశ్యామి నేహశిమ్||

(౨౧) రామునిచే జంపబడి రక్తముతోఁ జడిసిన స్వాంగములు గలిగి పడియుండు పతినిజూచి తార, పింగళవర్ణమువంటి నేత్రములుగల కొడుకగు అంగదునితో నిటులనెను.

(౨౨) బిడ్డా! మిగుల భయంకరమైన తండ్రియొక్క చరమావస్థను జూడుము. పాపకార్యముచే సంభవించిన వైరము ముగిసినది.

(౨౩) ఉదయించిన బాలసూర్యునివలె నుండుచేహము గలవాఁడును, యముని నీటికిఁ బోవుచుండువాఁడును, నామానమును గాపాడినవాఁడును, వానరరాజునునగు నీతండ్రికి ననుస్కరింపుము.

(౨౪) ఇటుల తారచెప్పగా, అంగదుఁడులేచి బలిసి గుండ్రముగఁగఁడు భుజములతో తండ్రియగు వారి పాదములకు బట్టుకొని 'నేను అంగదుఁడను ననుస్కారము సేయుచున్నాను' అనిచెప్పెను.

(౨౫) నాథా! పూర్వమునీవు ఆశీర్వదించినటుల నీకు ననుస్కరించుచుండు అంగదుని 'దీర్ఘాయుస్సు గలిగియుండుము, అని యెందుకు ఆశీర్వదించకున్నావు.

(౨౬) సింహముచే జంపబడిన వృషభమును దూడతోఁ గూడిన ఆవు ఆశ్రయించి యుండునటుల, నేను నాబిడ్డతోఁగూడి మృతిపొందియుండు నీసమీపములోనున్నాను.

(౨౭) యుద్ధ మునుయగయును నీవుచేసి రాముని బాణ మునుజలములో, భార్యనగు నన్నువిడిచి, యెటులనీవు ఆవ భృతన్నానము చేసెతివి.

(౨౮) యుద్ధములో నిన్ను మెచ్చి ఇంద్రుఁడు యిచ్చిన బంగారు చోరమును నేను జూచుచున్నాను,

రాజశ్రీ ర్నజహతి త్వాం గతాసుమపి మానస।

సూర్యస్యావ ర్తమానస్య శైలరాజమివ ప్రభా॥ ౨౯౫

న మే వచః పథ్య మిదం త్వయా కృతం నచాస్మి శక్తా వినిహ
రణే తవ హతా సపుత్రాస్మి హతేన సంయుగే సహ త్వయా
శ్రీ ర్నజహతి మా మిహ॥ ౩౦౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రయోవింశస్కంధః.

చ తు ర్వింశ స్కంధః.

తాం చాశ్రువేగేన దురాసదేన త్వభిప్లుతాం శోకమహార్ణవేన।
పశ్యం స్తదాదాల్యచుజ స్తరస్వీ భ్రాతుర్వధేనాప్రతిమేన తేషా॥
స బాష్పపూర్ణేన ముఖేన వీక్ష్య ఊణేన నిర్విణ్ణమనా మనస్వీ।
జగామ రామస్య శనై స్సమీపం భృత్యై ర్వృత స్సంపఠి
దూయమానః॥ ౨

సతం సమాసాద్య గృహీతచాప ముదాత్త మాశీవిషతుల్యబా
ణమ్ । యశస్వినం లక్షణ లక్ష్మితాంగ మవస్థితం రాఘవ
మిత్యువాచ॥ ౩

సుగ్రీవుడు దుఃఖించి రామునివద్దకు బోవుట. ౨౨౩

(౨౯౪) మామను గాపాడువాడా! నీవు రామునిదిచిరుంజినను రాజ్యలక్ష్మీ, అస్తమగుచుండు సూర్యుని కాంతి మేరుపర్వతమును విడువకుండు నటుల, నిన్ను విడువకున్నవి.

(౩౦౪) హితముగనుండు నామాటను నీవు వివకపోలివి. నిన్ను అడ్డఁచుటకు నాకుస్వతంత్రము లేకపోయినది. యుద్ధములో మృతిపొందియుండు సేనోద పుత్రునితోడ నేనుచెడితిని ఇచ్చడుసామంగల్యలక్ష్మీ నన్ను విడిచి పోయినది.

ఇ ది ఇ య వ ది మూ డ వ స ర్గ.

౨౩ వ సర్గ.

(అవతారిక. — తారయొక్క ప్రలాపమును విని దుఃఖించుచుండు సుగ్రీవునికి శ్రీరాముడు సమాధానము చెప్పట, తారకు రామునివెతయమై గలప్రతిపత్తి యీ సర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నవి.)

(౧) కన్నీరను ప్రవాహముతోను ఒడ్డుచేరుటకు సాధ్యపడనిరుషిసముద్రముతోను నిండియుండు తారను జూచుచు, ఆపుడు, వాలితమ్ముడుగను బలవంతుడుగను మండుసుగ్రీవుడు, సంభవించకూడని అన్నమరణమునకై, మిగులదుఃఖించెను.

(౨) కన్నీరునిండిన ముఖము గలతారను జూచి ఆపుడే మిగులచింతపొందిన మనసుగలవాఁడును మంచి మనసుగలవాఁడును నగు సుగ్రీవుడు మిగుల దుఃఖించి నేవకులతోఁగూడి శ్రీరాముని సమీపమునకుఁ బోయెను.

(౩) ధనుసుగలవాఁడును, ఉత్తముఁడును, సర్పమువంటి బాణముగలవాఁడును, కీర్తిగలవాఁడును, మంచి లక్షణములు గలదేహము గలవాఁడునునగు రాముని సమీపమునకుఁబోయి సుగ్రీవుఁ డిటు లనెను.

యథా ప్రతిజ్ఞాత మిదం నరేంద్ర కృతం త్వయా దృష్ట ఫలం
చ కర్మ । మమాద్యభోగేషు నరేంద్రపుత్ర మనో నివృత్తం
సహ జీవితేన॥

౪

అస్యాం మహిష్యాంతు భృశం రుదంత్యాం పురేచ విరోశతి
దుఃఖతప్తే । హతేఽగ్రిజే సంశయితేంగదేచ న రామ రాజ్యే
రమతే మనో మే॥

౫

కోథాదమర్నా దతివిప్రధర్మాత్ భాతు ర్వధో మేఽనుమతః
పురస్తాత్ । హతే త్విదానీం హరియాధపేఽస్మిన్ సుతీవ్ర
మిత్యౌకుకుమార తప్పే॥

౬

శ్రోయాద్య మనేయమ శైలముఖ్యే తస్మిన్నివాస శ్చిర
మృశ్యమూకే । యథా తథా వర్తయత స్వపుత్ర్యా నేమం ని
హత్య త్రిదివస్య లాభః॥

౭

న త్వం జహంసామి చరేతి యన్మా మయం మహాత్మా మతి
మా నువాచ । తస్మైవ తదామి వచోనురూప మిదం పునః
కర్మచ మేఽనురూపమ్॥

వాల్మీకీ సుగ్రీవుఁ డతనిదుఃఖమును రామునికిఁ దెలుపుట. ౨౫౫

(౪) ఓ రాజా! ప్రతిజ్ఞప్రకారము రాజ్యరూపముగ నగుపడుచుండుకులముగల కార్యమును జేసితివి. ఓ రాజమారా! రాజ్యసుఖానుభవములనుండి నానునసు యిప్పుడు ప్రాణముతోడ తిరిగిపోయినది. (ఆఁగా, పీనిమీద నాకిష్టము లేదనట.)

(౫) పట్టపుదేవియగు యీతార దుఃఖించుచుండగా, దుఃఖముచే తపించి పురజనులు యేడ్చుచుండగా, అన్న చచ్చుచుండగా, తండ్రిపోయిన దుఃఖముతోఁ జీవించునో లేదోయను శంకకు అంగదుఁడు పాత్రుఁడగుచుండగా, ఓ రామా! రాజ్యసుఖానుభవమును నానునసు కోరలేదు.

(౬) కారణములేక నన్ను వెడలగొట్టిన కోపముచేతను, ఆతని కింకోర్తులను నైవలేకను, నన్ను అతఁడు మిగుల హింసపెట్టినందునను ఆర్తము జంపుట, పూర్వము, నాకు యిష్టముగనుండెను. ఇప్పుడు వానర నాథుఁడగు యీవాల్మీకీ పాతుండుకాగా, ఓ ఇత్వాకు కుమారా! నేను మిగుల దుఃఖించుచున్నాను.

(౭) అచట, యెటులైనను వానరజాతికి తగిన వృత్తిచే జీవించుచుపర్యతములలో ముఖ్యముగనుండు ఋశ్యమూకములో చిరకాలము వసించుట నాకు మిగుల శ్రేయమని తలంచుచున్నాను. ఇతని జంపి స్వర్గలాభమునచో నాకు శ్రేయముకాదు.

(౮) గొప్ప స్వభావము గలవాఁడును, కర్తవ్యాకర్తవ్య వివేకశీలుఁడును నగు యీవాల్మీకిని నన్ను నేనుజంపను నీయిష్టప్రకారము సంచరించుచుండుము' అని చెప్పెను. రామా! వాల్మీకి చెప్పిన ఆమాట అతనిబుద్ధికి శీలమునకుఁ దగియున్నది. నేనుచేసిన సోదరపథ నా దుష్టస్వభావమునకుఁ దగియున్నది.

భ్రాతా కథం నామ మహాగుణస్య భ్రాతు ర్వధం రాఘవ రో
చయేత । రాజ్యస్య దుఃఖస్యచ వీరసారం నచింతయ న్కామ
పురస్కృతస్కౌ॥ ౯

వధోహి మే మతో నాసీ త్స్వమాహాత్మ్యావ్యతిక్రమాత్ ।
మమాసీ ద్బుద్ధిదౌరాత్మ్యా త్ప్రిణహారీ వ్యతిక్రమః॥ ౧౦

ద్రుమశాఖావభగ్నోహం ముహూర్తం పరినిష్ఠనః ।
సాంత్యం త్వా త్వనేనోక్తో నపునః కర్తు మర్హసి॥ ౧౧

భ్రాతృత్వ మార్యభావశ్చ ధర్మశ్చానేన రక్షితః ।
మయా కోధశ్చ కామశ్చ కపిత్వంచ ప్రదర్శితమ్॥ ౧౨

అచింతనీయం పరివర్జనీయ మనీషనీయం స్వనవేక్షణీయమ్ ।
పాప్తోఽస్మి పాప్మాన మిమం నరేంద్ర భ్రాతు ర్వధా త్వాప్త్య
వధా దివేంద్రః॥ ౧౩

పాప్మాన మింద్రస్య మహీ జలంచ పృథ్వాశ్చకామం జగ్మహు
స్త్రియశ్చ । కోనామ పాప్మాన మిమం క్షమేత శాఖామృగస్య
ప్రతిపత్తు మిచ్ఛః॥ ౧౪

చాలిని జంపినందుకు సుగ్రీవుడు దుఃఖించుట.

౨౫౩

(౯) అన్న సుచంపినందున గలిగినరాజ్యసుఖమునకు, ఆతని వధించిన పిమ్మట గలిగిన దుఃఖమునకు, గలతారతమ్యమును బెలిసికొనలేక, కామపరితంతుడై, పీరుడా! రామా! గొప్పగుణములుగల అన్ననుచంపువాడెటుల సోదరుడగును.

(౧౦) తన మహిమను విడిచిపెట్టక ఉండుటచే చాలి నన్ను వధించుటకు కోరలేదు, నేను తెలివితక్కువచే అన్నను చంపించి ఆపాపము గొట్టుకొంటిని.

(౧౧) చెట్ల కొమ్మలతోఁ గొట్టబడి నేను కొంతసేపు దీనస్వరము సేయుచుంటిని. అప్పుడు చాలి నన్ను సమాధానపరచి, యింకొకసారి యుద్ధమునకు తలపడవలదని చెప్పెను.

(౧౨) సోదరభావము సత్స్వభావము భర్తయును చాలిగాపాడెను. నేనో కోపమును కామమును (రాజ్యలోభము) కొఠి నేతను వ్యక్తపరచితిని.

(౧౩) ఓ రామా! న్నుజంపి ఇంతమాత్రమని నిర్ధారణచేయుటకు సాధ్యముకానిదియు, సాధువులచే త్యజింపఁబడినదియు, ఎప్పటికిని అభిలషించితగనిదియు, కేవలము నింద్యముగ నుండునదియు నగు యిట్టి పాపమును, త్వష్టువు త్రుండగు విశ్వరూపునిజంపి ఇందుడు పాపమును పొందినటుల, నేనుబొందితిని.

(౧౪) పరమైశ్వర్య సంపన్నుడగు ఇంద్రుని పాపమును భూమి జలము పృథ్విములు స్త్రీలు ఊషర (చవుడు) నురుగు బంక ఋతురూపముగ పంచుకొనెను. ఒకనికిని ఉపకారము నేయక వానరుడుగ నుండు నాపాపమును నెవఁడు, యేదియో పరమును బహయుటకుగోరి, తీసికొనుటకు యిష్టపడును.

నాన్వామి సంమాన మిమం ప్రజానాం న యావరాజ్యం కుత
ఏవ రాజ్యం! అధర్మయుక్తం కులనాశయుక్త మేవంవిధం రా
ఘవ కర్మ కృత్వా॥

౧౫

పాపస్య కర్తాస్మి విగర్హితస్య తుద్రస్య లోకాప్రకృతస్య చైవ
శోకో మహా న్మా మభివర్తతేఽయం వృష్టే ర్యథా నిమ్న మి
హంబువేగః॥

౧౬

సోదర్యఘాతాపరగాత్రవాల స్సంతాపహస్తాః శిరోవిషాణః॥
ఏనోమయో మామభిహంతిహస్తీదృప్తోనదీకూలమివప్రవృద్ధః॥

అం హే బలేదం సృవరావిషహ్య నివర్తతే మే హృది సాధు
వృత్తమ్! వివర్ణ మగ్నా పరితప్యమానం కిష్టం యథా రాఘవ
జాతరూపమ్॥

౧౭

మహాబలాచాం హరియూధపానా మిదం కులం రాఘవ మన్ని
మిత్తమ్! అస్యాంగదస్యాపిచ శోకతాపా దర్ధస్థితప్రాణమితీవ
మః

౧౮

(౧౫) ఓరాఘవా! అభయముతోఁ గూడిరదియు, పులులును వశంపఁ జేయునదియు, నగు యిట్టిపనిని చేసిన నాకు ప్రజలుసేయు సమ్మానమువలదు. యువరాజ్యము మహాంశ్యమును నలదు.

(౧౬) నిందితముగ నుండునదియు, అసహ్యము గలిగించునదియు. లోతునెరుగు జేయఁబ్రికదియు నగు పాపముచేసెతిని. ఈగొప్పదుఃఖము, నష్టములు వేగముగఁబోయి పల్లములలో నిలిచినటుల, నాయందు నిలిచినది.

(౧౭) సోదరుని జంపుటఁజను వీపు తోక గలదియు, సంతాప మనెడు తొండము కన్నులు తల కొమ్ములు గలదియు, నగు వాపాప మనుభవించు, మదించి విజృంభించినది. నదియొప్పును కొమ్ములతో భ్రష్టముచేయునటుల నన్ను జంపు చున్నది.

(౧౮) (అవతారిక.— పురాకృత సుకృతమునల్ల లభించిన వివేకధైర్యాదులచే యిందుఁఖమును నైచకూడదా యను ప్రశ్నకిది సమాధానము.) — ఓ చరోత్తమా! ఏ న్నేలేనంగున నిష్ఠులలో పుటము వేయఁబడిన బుంగారము కన్మలపదార్థములను వెలిఁద్రోసి అదిమాత్రము శుద్ధముగ నిలువనటుల, అన్నను జంపినందున గలిగిన పాపమును నైచక, నాహృదయములో నుండువట్టి సుకృతమువల్ల నాకులభించిన వివేక ధైర్యాదులు దూరముగఁ బోవుచున్నవి. ఓరామా! యది కష్టము.

(౧౯) రామా! నానిమిత్తముగ అంగదునికి గలిగిన శోక తాపములవలన గొప్పబలము గలవానరి నేనానాయకుల యీసమాహము, సగము, ప్రాణము గల దాయెనని తలంచుచున్నాను.

సుత స్ఫులభ్య స్ఫుజన స్ఫువశ్యః కుత స్ఫుపుత్ర స్ఫదృశోంగ
దేనః సచాపి విద్యేత స వీరదేశో యస్మిన్ భవే త్సోదరసన్ని
కర్షః॥ ౨౦

యద్యంగదోవీరవర్షార్హ జ్ఞపేజీవేచ్ఛ మాతా పరిపాలనార్హమ్।
వినాతు పుత్రం పరితాపదీనా తారా నజీవేదితి నిశ్చితంమే॥

సోఽహం ప్రవేక్ష్యామ్యతిదీప్త మగ్నిం భ్రాతృచ పుత్రేణచ
సఖ్య మిచ్ఛమ్॥ ఇమే విచేష్యంతి హరిప్రవీరా స్సీతాం నిదేశే
తవ వర్తమానాః॥ ౨౧

కృత్స్నతు తే సేతస్యతి కార్యమేత స్మయ్యప్రతీతే మనుజేం
ద్రాపుత్రా కులస్య హంతార మజీవన్వార్ధం రామానుజానీహి
కృతాగసం మామ్॥ ౨౩

ఇత్యేవ మార్తస్య రఘుప్రవీర శ్శ్చిత్వా వచో బాల్యనుజస్య
తస్య సంచాతబాష్పః పరవీరహంతా రామో ముహూర్తం
విమనాబభూవ॥ ౨౪

తస్మిన్ క్షణేఽభీక్ష్ణ మవేక్ష్య మాణః షితిక్షమావా స్ఫువనస్య
గోచరా రామో రుదంతీం వ్యసనే నిమగ్నం సముత్సుక సోనిధ
దదర్శ తారామ్॥

(౨౦) సాధారణముగ కొడుకు అంజరికిని గలుగుచుండును. సౌఖ్యముగ లిగి మిగుల వశ్యుడుగనుండు అంగదునిపంటి పుత్రుడు లోకములో సులభము గలుగుడు. వీరుడా! సోమరుడు లక్ష్మించునట్టి చేరము చిక్కుడు.

(౨౧) వీరులగు సుత్తములచే మతింపబడువాడా! అంగదుడు జీవించియుండునటులైతే ఆతనిపోషించుట కతనతల్లి జీవించియుండును. లేనివాడు తపించి దీనుకాలగు తార జీవించియుండవని నిశ్చయించుచున్నాను.

(౨౨) (అంగదుని మరణమును నిశ్చయించి సుగ్రీవుఁ డిటులనుచున్నాడు) — రామ! నేను అన్నమీదను అన్నకొడుకు మీదను నాకుగల ప్రేమను జూపుచు మిగుల ముండుచుండు అగ్నిలోఁ బ్రవేశించెదను. నీ యాజ్ఞ లోనుండు వీరులగు యీవానరులు సీతను వెతకి కనిపెట్టుదురు.

(౨౩) రామమారా! నేను చచ్చిపోయినను నీ కార్యమంతయు పూర్తి యగును. మలమును నాశము చేసినవాడును గొప్పపాపము చేసినవాడును నగు నన్ను జీవించియుండుటకు తగనివానికి భావింపుము.

(౨౪) ఈవిధముగ దుఃఖించుచుండు చాలితమ్ముఁ డగుసుగ్రీవుని మాటలు విని రఘువులలో వీరుఁడును వీరు లగురక్షువులను జంపువాఁడును నగురాముఁ డు కంటతడిపెట్టుకొని క్షుణ్ణికాలము మరనుచిడి యుండెను.

(౨౫) ఆపుడు తారచే పడేపదే మాడబడుచుండువాఁడును ఓర్పులో భూమికి సమానుఁడుగ నుండువాఁడును లోకరక్షకుఁ డును నగు రాముఁడు హాదసము నేయుచు దుఃఖములో మునిగియుండు తారను సమాధాన పరచుటలో ఆ దరము గలిగియుండెను.

తాం చారుం నేత్రాకపిసింహనాథం పతిం సమాశ్రిప్య తదా
శయానామ్! ఉత్థాపయామాను రదీనసత్వాం మంత్రీప్రధా
నాః కపివీరపత్నీమ్||

౨౬

సా విష్ణురంతీ పరిరభ్యనూణా భర్త స్సకాశా దపనీయమా
నా! దదర్శ రామం శరచాపపాణిం స్వతేజసా సూర్యఋవ జ్వ
లంతమ్||

౨౭

సుసంవృతం పార్థివలక్ష్మణైశ్చ తం చారునేత్రం మృగశాబనే
త్రా! అదృష్టపూర్వం పురుషప్రధాన మయం స కాతుత్స
ఞ్చితి ప్రజ్ఞే||

౨౮

తస్యేంద్రీకల్పస్య దురాసదస్య మహానుభావస్య సమీప మా
ర్యా! ఆర్తాఽతితూర్ణం వ్యసనాభిపన్నా జగామ తారా పరి
విహ్వలంతీ||

౨౯

సా తం సమాసాద్య విశుద్ధసత్వా శోకేన సంభ్రాంత శరీరభా
వా! మనస్వినీ వాక్య మువాచ తారా రామం రణోత్కర్షణ
లబ్ధలక్ష్మమ్||

౩౦

(౨౭) అండుమగు కన్నులు గలదిగను, శ్రేష్ఠులగు బాచరులగు రాముని పిల్లని నాలింగము చేసికొని పండుకొని యుండునదిగను, గొప్పమహిమార్థము లుదిగను, వానర వీరుని భార్యగను నుండుతారను మంత్రులలోముండు రాముని రాకను జూచి లేవనెత్తిరి.

(౨౮) విశేషముగఁ బ్రకాశించుచుండునదియు, వానరస్త్రిలచే పట్టుకొని యుండునదియు, భర్తసమీపమునుండి కొంతదూరము తీసికొని పండునదియు నగుతార, బాణమును ధనునును ధరించినవాడును అతని తేజస్సుచే గూర్చునిన లె వెలుగుచుండు వాడును నగురాముని జూచెను.

(౨౯) రాజులక్షణములతో బాగుగనిండియుండు వాడును, పుండ్ర కాక్షుండును, ఇంతకుముందు చెప్పకడను జూడఁబడినవాడును, (యోగి భావములేక అగుపడిండుని భావము) పురుషోత్తముండును నగుయారాముని, తనభర్తను జంపినవాడితఁడేయని, బింకిపిల్ల కన్నులవంటి కన్నులుగల తారతలైసికొనెను.

(౩౦) పూర్వరాలును దుఃఖించి వ్యసనముచే బీడింపఁ బడినదియు నగు తార మూర్ఛపొందుచు, ఇంద్రునితో సమానమై తిరస్కరించుట కెవరికిని సాధ్యపడనివాడును మహాసూరబాహుండును నగు శ్రీరాముని సమీపమునకు మిగుల త్వరగఁబోయెను.

(౩౧) గొప్పయద్ధములతో లభించిన గురి గలవాఁడుగు (౨కే బాణముతో వాలిని జంపినవాఁడని భావము). రామునిసమీపమునకుఁబోయి దుఃఖముచే భరించిన దేహము గలిగియుండుటచే, మిగుల కోపము గలదియై 'నామగని జంపినవాని నాకసితిర' తిత్రైస'నని సంకల్పించుకొని యుండునదియునగు తార, రాముని సాన్నిధ్య మహిమచే నాపె మనస్సులోగల కాలుష్యముపోయి, బాగుగ ప్రకాశించుచుండు సత్వగుణము గలదై రాముని జూచి యిటు లనెను.

త్వ మపరిమేయశ్చ దురాసదశ్చ జితేంద్రియ శ్చోత్తమధార్మిక
 శ్చ| అక్షయకీర్తిశ్చ విచక్షణశ్చ క్షితిక్షమావాక్ తతఃప
 మాక్షణి

తార శ్రీరాముని పర్వతమును అనుసంధానము సేయటం. ౨౬౫

(౩౧) (అవతారిక.— వాల్మీకి జంపించుట రాముని నిందితలయొకరి
తార యతని సమీపించి, అతని పురుషులైన త్వముతోను పుష్పి కాన్తము
తోను గూడిన పర్వతమును నిట్లు అనుసంధానము చేయుచున్నది) — ఓ రామా!
నీవు పరిచ్ఛేదించగూడని మహిమగలవాడవు, తిరస్కరించుటకు సాధ్యపడనివా
డవు, ఇంద్రియములను స్వాధీనములోనుంచుకొని యుండువాడవు, ఉత్తమమైన
న ధర్మముసేయువాడవు, గొప్పయశస్సుగలవాడవు, సమర్థుడవు, ఘోషివలె
ఓర్పుగలవాడవు, ఎర్రని కన్నులగలవాడవు.

(విశేషార్థము.) — (త్వం) = క్రింద చెప్పబడిన కల్యాణగుణములకుఁ దన
విలక్షణ విగ్రహముతోఁ గూడియుండువాడవు, (అప్రమేయం) = ౧. వేదముల
చేతను అపరిచ్ఛేద్యమగు మహిమగలవాడవు, ౨. సీమహిమ యాట్టిదని నీకే
తెలియకుండువాడవు, ౩. నీవు ప్రత్యక్షముగ నుండినను నీ స్వభావమిట్టిదని మన
సా ధ్యానించుటకును సాధ్యపడనివాడవు, ౪. శరచాపములు ధరించియుండినను
శంఖచక్రములు ధరించియుండు నారాయణుడవు, ౫. పర్వతమువలెనే అపరిచ్ఛేద్య
ముగనుండు సౌలభ్యము గలవాడవు. ౬. ఏకవచన ప్రయోగమువలన పరివారము
లేకయుండినను, పరాక్రమాతిశయముచే అసంఖ్యయు సేనాసమేతుడవై తిరస్కరిం
చుటకు సాధ్యపడకుండువాడవు,

౨౬౬ తార శ్రీరాముని పర్వతమును అనుసంధానము సేయుట.

(అవతారిక. — ఇట్లు అంతఃకరణముచే పొందుటకు శక్యముకాకుండా, బాహ్యకరణములచేతను పొందుటకు సాధ్యపడనివాడని చెప్పబడుచున్నది.) (దురాసదశ్చ) ౧. మనసుచేతనే పొందుటకు సాధ్యపడనివాని మఱి యెట్లు పొందవచ్చును. ౨. సన్మార్గముచేతనే బడయవచ్చునుగాని, కుమార్గములోఁ బోవువానికి సాధ్యపడనివాడవు. ౩. నిత్యుడుగ నుండుటచే వేరువేరుగ విభాగించుటకు తగనివాడవు, ౪. సర్వత్ర వ్యాపించియుండుటచే చలనములేనివాడవు, ౫. నిత్యానందగుణ పరిపూర్ణుడవగుటచే నీకు దుఃఖముగలిగించుటకు సాధ్యపడదు. ౬. వేదబాహుళ్యయొక్క కుయుక్తులచే చలించనట్టివైభవముగలవాడవు,

(అవతారిక. — ఇట్లు ఆపరిమేయత్వ దుర్గత్వములచే బాగుగ నుదించియుండినను, పరదార పరిరాజ్యములను గ్రహించుటలో 'నాశలేనివాడని యీ పదముచే జెప్పబడినది) (జితేంద్రియశ్చ) ౧. ఆశలేక సుగ్రీవునికి రాజ్యమునిచ్చినవాడవు. ౨. లోకములో పురుషులు స్త్రీలనుజూచి వారిని మెచ్చుకొనుటవాడుక. నీవు అట్టివాడవు కావలెట, ౩. 'పశ్యత్వ చక్షు స్సృశ్మణోత్థకర్ణః అపాణి పాదో జవనో గ్రహీతా' ఇత్యాది ఉపనిషత్ వాక్యములలో జెప్పబడినముల సర్వేంద్రియములు లేనివాడవైనను సర్వేంద్రియ వ్యాపారము యొప్పును గలవాడవు. ౪. వాక్కుకు మనసుకు గోచరించనివాడవు. ౫. శ్లో॥ అహల్యాయై జారః సురపతిరభూత్, ఆత్మతవయాం ప్రజానాథో యాసీత్, అభజతగురో రిందు రబలామ్, ఇట్లు చెప్పియుండుటచే నీవు తప్ప అందరును విషయ చపలతగలవారేదు. నీవు సుత్రామే జితేంద్రియుడవు.

తార శ్రీరాముని పర్యతమున అశ్వరథానము నేయుట. ౨౭౭

(అవతారిక. — ఇట్లువిరస్తుడుగ నుండినను మాకు హింసగలిగించినందున
అధార్మికుడవని అనుకొంటిని. అట్లుకాదని తార యాచనముచే చెప్పవచ్చును.)
(ఉత్తమధార్మికశబ్ద) — ఇతరులకి నే యొక కార్యమునేయువాడు ఉత్తమధా
ర్మికుడు. శరణాగత సంరక్షకుడు, ఆశ్రితపరక్షకై ఆచార్యులముఖా నేను
న్నానని చెప్పవాడు ఉత్తమధార్మికుడు. అర్హుడగు మగ్గివుని రక్షించుటచే
ధార్మికుడవు, పాపియుగు వానినిఁజంపి అతని పరిమర్శనఁ జేసినందున ఉత్తమ
ధార్మికుడవు.

(అవతారిక. — దాగియుండి వానిని బంధించిన యితనికి ధార్మికత్వ మె
ట్లు గలిగినదనుటకు సమాధానము.) (అక్షయ్యకీర్తి) — తనఆశ్రమమునికి అపరా
ధముచేసినందునను, మృగములను దాగియుండి చంపుట పాపము కానందునను,
మృగముతోఁ గలిసిపోదుట సార్వభౌమునికి గౌరవము కానంగునను, నిందింపద
గని కీర్తిగలవాడవు, ౨. పరత్వరూపముగ నుండు కీర్తిగలవాడవు,

(విచక్షణశబ్ద) — యుక్తాయుక్త విచారిత్వాకముగ సర్వకార్యములు
నేయువాడవు, (క్షితిక్షమావాక్) — నిత్యయోగే మతువు, అందునల్ల రాము
నికి అక్షమాప్రసక్త లేదని భావము. (క్షణక్షోపమాక్ష) సాముద్రిక శాస్త్ర
ములొక జెప్పబడినటుల యెచ్చిని అపాంగములు గలవాడవు.

త్వ మాత్త బాణానాం బాణపాణి ర్మహాబలస్సంహాననోపపన్నః |
మనుష్యదేహభ్యుదయం విహాయ దివ్యేన దేహభ్యుదయేన
యు క్తః || ౩౨

యేనైకబాణేన హతః ప్రియో మే త్తేనైవ మాం త్వం జహి
సాయకేన | హతా గమిష్యామి సమీప మస్య నమా మృతే
రామ రమేత వాలీ || ౩౩

స్వర్గేపి పద్మామలపతినేత్రీ సుమేత్య సంప్రీక్ష్యచ మామప
శ్యక్ | న హ్యేష ఉచ్చావచతామచూడా విచిత్రీ వేషాఽప్న
రసో భజిష్యత్ || ౩౪

స్వర్గేపి శోకంచ వివర్ణతాంచ మయా వినా ప్రాప్స్యతి వీర
వాలీ | రమ్యే సగేంద్రియ తటావకాశే విదేహకన్యా రహితో
యథా త్వమ్ || ౩౫

త్వం వేత్థి యాన ద్వనితావిహీనః ప్రాప్నోతి దుంఖం పురుషః
కుమారః | తత్త్వం ప్రజాన స్తహి మాం న వాలీ దుఃఖం మ
మాదర్శనజం భజేత్ || ౩౬

యచ్చాపి మన్యేత భవా న్మహాత్మా స్త్రీఘాతదోషో నభవే
త్తు మహ్యమ్ | ఆత్మేయ మన్యేతిచ మాం జహి త్వం స స్త్రీవ
ధ స్సాస్య స్మరుజేంద్రిపుత్రీ || ౩౭

శాస్త్రప్రియోగాగా ద్వివిధాచ్చ వేదా దాత్మా హ్యనన్యః పురు
షస్య దారాః || ౩౮

(౩౨) నీవే చేతిలో ధరించియుండు ధనుస్సు బాణము గలవాడవు, గొప్ప బలముగలవాడవు, మహావీర్యత్వమునకు నిమిత్తముగనుండు అంతర్బలమును ప్రకాశము చేయుచుండు శరీరముతోఁ గూడియుండువాడవు, మన్నిపి శరీరమును విడిచి ప్రకృతి సంబంధములేని వైకుంఠమునందలి దివ్య మంగళ విగ్రహముతోఁ గూడియుండువాడవు,

(౩౩) (అనంతరిక. — రాముని తేజో విశేషములనుజూచి ఆశ్చర్యపడి, భర్త దుఃఖమును మరిచి రాముని మహిమను వర్ణించినతార ప్రకృతి సంబంధము చేత్రపరిచుచున్నది.) నామగని నెట్టిబాగాముతోఁ జంపితివో దానితోనే నన్ను జంపుము. అతనిసహపమునకుఁ బోయెదను. ఓరామా! వారి నన్ను విడిచి సుఖముగ నుండఁడు.

(౩౪) నిర్మలమగు పద్మమలేఖలవంటి కన్నులు గలవారి స్వర్గములో ఆ పురసలతోఁగలిసి, నన్నుజూడక, కలలో నెర్రనిపూలు ధరించిన నానావిధములగు వేషములుగల ఆస్త్రీలతో సుఖించఁడు.

(౩౫) మనోహరముగనుండు ఋశ్యమూక పర్వత సమీప ప్రదేశములో నీతను నెడబాసి నీకెట్లుదుఃఖించి చిక్కిపోవుచున్నావో అటులనే స్వర్గములో నన్ను విడిచి వారి దుఃఖించి కాంతిలేనివాడై యుండును, ఓ వీరుడా!

(౩౬) ప్రియురాలిని నెడబాసియుండువాఁడెంత దుఃఖపడునో యది నీ పెరుగుదువు. అందువల్ల నన్ను జంపుము. వారి నా వియోగమువల్ల గలిగిన దుఃఖమును పొందఁడు (అనఁగా నే నతనివద్దకుఁ బోయెదను.)

(౩౭, ౩౮) మహామథావుడవగు నీవు స్త్రీని జంపినవోషముగలుగునని తలంచుకూడదు. 'అర్థోవా ఏష ఆత్మయః యత్పత్నీ' (తన ఆత్మలో భార్యనగము), 'అ

దారపదానా న్నహి దాన మన్య త్ప్రీదృశ్యతే జ్ఞానవతాం
హి లోకే॥ ౩౮

త్వంచాపి మాం తస్య మమ ప్రియస్య పదాస్యసే ధర్మ మవే
క్ష్య వీర! అనేన దానేన నలప్స్యసే త్వ మధర్మయోగం మ
మ వీర ఘాతాత్॥ ౩౯

అర్తా ష్చ నాథా మపనీయమానా మేవంవిధా మర్హసి మాం
నిహంతుమ్! అహంహి మాతంగవిలాసగామినా ప్లవంగ మా
నా మృషభేణ ధీమతా! వినా వర్హ్నోత్తమ హేమమాలి నా
చిరం నశత్య్యామి నరేంపి జీఃతుమ్॥ ౪౦

ఇత్యేన ముక్తస్తు విభు ర్మహాత్మా తారాం సమాశ్వాస్య హి
తం బభాషే॥ ౪౧

మా వీర భార్యే విమతిం కురుష్వ లోకోహి నర్హ్వ విహితో
విధాతా! తం చైవ సర్వం సుఖదుఃఖయోగం లోకోఽబ్రవీ
త్తేన కృతం విధాతా॥ ౪౨

త్రియోహి లోకా విహితం విధానం నాతికృమంతే వశగాహి
తస్య! పీతిం పరాం పాప్స్యసి తాం తద్దైవ పుత్రీస్తు తే పా
ప్స్యతి యావరాజ్యమ్॥ ౪౩

ధాతా! విధానం విహితం తద్దైవ న శూరపత్న్యః పరిదేవ
యంతి॥ ౪౪

శ్రీరాముడు తాళన సమాధానపరచి హితము చెప్పెట. ౨౭౧

ఘోషిదారాః' (ఆత్మభార్యయే.) ఇల్లు అనేకవిధములుగను, వేదరూపముగను
దు కాస్త్రములో బాగుగ జెప్పియుండుటచేత, పురుషులె ఛార్మసైన్యముగా న
ట్టి ఆత్మగనున్నది. కనుక, నన్ను వారికి ఆహ్వాని భావించి చంపుము. ఆయనవల్ల
ప్రీతిహిత్యదోషము, ఓరాచకునూనా! నీక గలుగదు. లోకములో ఛార్మకు చింత
తోఁ జేర్చుటకంటె వేరువిధమైన దానమును గొప్పజ్ఞానము భావించును. ఇది గొ
ప్పసుకృతము.

(౩౬) ఓ వీరుఁడా! ధర్మమును బాగుగ నాలోచించి నాప్రియునికి నీవు
నన్ను యిచ్చినచో యీదానముచే వీరుఁడగు నాభర్తను జంపుటచే గర్హితపాప
ము నీకు సిద్ధించదు.

(౪౦) దుఃఖితురాలుగను, అనాథగను, వారిచే వందింపఁ బడినదిగను
నుండునన్ను జంపవలయును. ఏలననఁగా, ఏనుఁగువలె మడిచి విలాసముగ నవ
చువాఁడును, వానరులలో శ్రేష్ఠుఁడును బుద్ధియుంతుఁడును మిగులఉత్తమగు
బంగారు మాలతోఁగూడియుండువాఁడును నగువారిని విడిచి, ఓరాజా! నేను
జీవించలేను.

(౪౧) లోకమునకు ప్రభుఁడును మహాత్ముఁడును నగు శ్రీరాముఁడు తా
రచెప్పిన మాటలు విని ఆమెను సమాధానపరచి హితము నెప్పెను.

(౪౨) వీరునిభార్య వగు తారా! వారిని విడిచి జీవించియుండలేనను వి
పరీతబుద్ధిని విడిచి పెట్టుము లోకమును బ్రహ్మసృష్టించినది ప్రసిద్ధమే కదా.
సుఖదుఃఖములన్నిటిని బ్రహ్మసృష్టించెనని లోకమే చెప్పుచున్నది.

(౪౩) మూఁడులోకములలో నుండు జనులు బ్రహ్మచేసిన కార్యమును న
తిక్రమించనేరరు. ఏలననఁగా, వీరందరు బ్రహ్మవిశ్వములో నుండువారు. నీవును
నట్టిగొప్ప సుఖమునే బడయఁజోవుచున్నావు. నీకొడుకు యువరాజు అగును,

౨౨౨

కిష్కింధాకాండ, ౨౫ - ప స ర్గ.

ఆశ్వాసితా తేన తు రాఘవేణ పృథావయుక్తేన పరంతపేన|
సా వీరపత్నీ ధన్వంతా ముఖేన సువేషరూపా విరరామ తారా||

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః.

పంచవింశస్సర్గః.

సుగ్రీవం చైవ తారాంచ సాంగదం సహ లక్ష్మణః|
సమానశోకః కాకుత్స్థ స్సాంత్యయన్నిద మబ్రవీత్|| ౧

న శోకపరితాపేన శ్రేయసా యుజ్యతే మృతః|
య దతానంతరం కార్యం తత్సమాధాతు మర్హథ||

లోకవృత్త మనుష్ఠేయం కృతం ప్రా బాష్పమోక్షమ్|
న కాలాదుత్తరం కించి త్కర్మ శక్యముపాసితమ్|| ౩

నియతిః కారణం లోకే నియతిః కర్మసాధనమ్|
నియతి స్సర్వభూతానాం నియోగేష్యహ కారణమ్|| ౪

శ్రీరాముడు తారను అంగదుని సమాధానపరచి హితముచెప్పెట. ౨౩౬

(౪౪౪) బ్రహ్మచేసిన విధానమిట్టిజేను. తూరులభార్యలు దుఃఖించును. గొప్పనుహిమగలవాడును, శత్రువులను ఒంపగలవాడును చగురామునిచే ధూరణి పంబడినదై, సంతోషమును సూచించుముఖము గలదియై మనసుగోచ సంతోషించినదై వీరుని భార్య యగుతార దుఃఖమును విడిచి యుండెను.

ఇది ఇరువది నాలుగవ సర్గ.

౨౫ వ సర్గ.

(అవతారిక.— రాముడు అంగదుని సమాధానపరచి వారికి సుస్కృతము నేయించె ననువిషయ మిహిసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) లక్ష్మణునితోఁ గూడిన వాడును, సుగ్రీవాదుల ఇలై దుఃఖించుచుండు వాడును సగు రాముడు సుగ్రీవుని తారను అంగదుని సమాధానపరచుచు యిటు లనెను.

(౨) మీదుంఖ పరితాపములచే మృతుడైనవారికి శ్రేయస్సు గలుగదు. ఇతని విషయములో మృతిపొందిన పిమ్మట శ్రేయస్సు గలిగించునట్టి అపరక్రియలు నేయుటకు మీరు శన్నధులుగ మండపలయును.

(౩) ఇట్టి సమయములో లోకు లందరివలెనే మీరును యేడ్చినదిచాలును. దైవమును నతిక్రమించి యేకార్యమును జేయుటకును నెవరికిని సాధ్యముకాదు.

(౪) ఈశ్వరుడు అన్నిటికిని గారిణము. కార్యములునేయుటకు సహకారిగనుండువాడు ఈశ్వరుడేను. సర్వభూతములను నాయా పనులకు నేమించుటకు ఈశ్వరుడేకారణము. ('తేవ వినా తృణాగ్రమపినచలతీ' అను న్యాయముచే ఈశ్వరునికి పరితంత్రముగనుండి లోకము ఆయాపనులు చేయుచున్నది. అనగా, లోకమునకు స్వతంత్ర్యము లేదు.)

అం

కి ప్కిం ధా కాం డ, అవ స ర్గ,

స కర్తా కస్య చి త్కశ్చిన్నియోగేచాపి నేశ్వరః|
స్వభావే వర్తతే లోక స్తస్య కాలః పరాయణమ్||

౫

సకాలః కాల మత్యేతి సకాలః పరిహీయతే|
స్వభావంచ సమాసాద్య సకశ్చి దతివర్తతే||

౬

సకాలస్యాస్తి బంధుత్వం నహేతు ర్నపరాకృమః|
నమిత్రజ్ఞాతిసంబంధః కారణం నాత్మనో వశః||

౭

కింతు కాలపరీణామో దృష్టవ్య స్సాధుపశ్యతా|
ధర్మశాస్త్రశ్చ కామశ్చ కాలకృమసమాహితాః||

౮

(౧) ఒకఁ డొక కార్యమునేయుటకు స్వతంత్రుఁడు గాఁడు. ఒకని కట్టాపించుటకును నెఱికించి అధికారములేదు. లోకము ఈశ్వరుని ఆజ్ఞచేయు నున్నది. లోకమునకు గతి యీశ్వరుఁడేను.

(౨) ఈశ్వరుఁడు ఆత్మకు సతిక్రమించఁడు. (అనఁగా, ఈశ్వరుఁడు స్వ తంత్రుఁడు (ఇతని బుట్టించువారు, ఇతనిమీఁద అధికారము చెల్లించువారు లేరని శ్రుతిచెప్పుచున్నది.) ఈశ్వరునికి నాశములేదు. లోకము అతని ఆజ్ఞచేయుచు నున్నది. అతని సతిక్రమించువాఁడెవఁడును లేఁడు. (అనఁగా యీశ్వరుఁడు నిరంతర స్వతంత్రుఁడని తాత్పర్యము.) ఇతనియేర్పాటును నితఁడే ఆతిక్రమించఁడు.

(౩) ఈశ్వరునికి పక్షపాతములేదు. అతని యనుగ్రహము తప్ప అతని ప శపరచుకొనుట కుపాయములేదు. అతని జయించఁచిన పరాక్రమములేదు. (అనఁ గా పురుషుని పరాక్రమమున కతఁడు భయపడఁడు) అతనికి మిత్రజ్ఞాతి సం బంధమును లేదు. అందువల్ల యీశ్వరుఁడు జీవునికి పరితంత్రుఁడుగాఁడు. (అనఁ గా, ఆయాచేతనుల కర్మానుగుణముగ ఈశ్వరుఁడు సమస్తమును జేయుచు న్నాఁడు.

(౪) బాగుగ శాస్త్రముయొక్క తత్త్వమును నెరింగివాఁడు, ఈశ్వరుఁ డు చేతనునికర్మానుగుణముగ ప్రవర్తించుచున్నాఁడని, తెలిసికొనవలయును. (అ నఁగా యీశ్వరుఁడు చేసినపనికి దుఃఖించకూడదు. చేతనునికి హితమునే ఆతఁడు జేయునని భావించవలయును) ధర్మార్థకామములు పరిమాత్ర మేర్పాటుప్రకారము చేతనునికి లభించుచుండును. (ఈఘట్టములో ఈశ్వరత్వమును వ్యక్తముగఁ బెలుపుటకు సరిపడవందున కాలము నియతి స్వభావము అనుపదములు ప్రయోగింపఁబడినవి).

ఇత స్సాంధ్యం ప్రకృతిం వాలీ గతః ప్రాప్తః కిరీయాఫలమ్ |
 ధర్మార్థకామసంయోగైః పవిత్రం స్లవశేష్యరః || ౯
 స్వధర్మస్యచ సంయోగా జ్ఞత స్తేన మహాత్మనా |
 స్వర్గః పరిగృహీతశ్చ ప్రాణా నపరిరక్షతా || ౧౦
 ఏషా వై నియతిశ్రేష్ఠా యాం గతో హరియూధవః |
 తదలం పరితాపేన ప్రాప్తకాల ముపాస్యతామ్ || ౧౧
 వచనాంతే తు రామస్య లక్ష్మణః పరవీరహః |
 అవద త్ప్రీకితం వాక్యం సుగ్రీవం గతచేతసమ్ || ౧౨
 కురు త్వ మస్య సుగ్రీవ పేతకార్య మనంతరమ్ || ౧౩
 తారాంగదాభ్యాం సహితో వాలినో దహనం ప్రీతి |
 సమాజ్ఞాపయ కాష్ఠాని శుష్కానిచ బహూనిచ || ౧౪
 చందనాదీనిచ దివ్యాని వాలిసంస్కారకారణాత్ |
 సమాశ్వాసయ చైనం త్వ మంగదం దీనచేతసమ్ || ౧౫
 మాభూ ద్బాలిశబుద్ధి స్త్వం త్వదధీన మిదం పురమ్ |
 అంగద స్త్వానయే న్నాల్యం వస్త్రాణివివిధానిచ || ౧౬
 ఘృతం తైల మథో గంధాన్యచ్చాత్రీ సమనంతరమ్ || ౧౭
 త్వం తార శిబికాం శీఘ్ర మాదాయాగచ్ఛ సంభ్రమాత్ |
 త్వరా గుణవతీ యుక్తా హ్యస్మి న్కాలే విశేషతః || ౧౮

(౧) నాబాణముచగిలి పాగ్రిణమువిడిచినందున గుడ్డబాపమును బొంది వా నర రాజగు వాలి, విహిత కాలములో ననుష్ఠించిన భక్త్యాత్మక కామసంబంధముచే యీలోకమువిడిచి పరీతుష్టమున స్వర్గమునకుఁ బోయెను.

(౧౦) మహాశక్తుడగువాలి అతని కర్మాచ్యుతానముచే ముందే స్వర్గమును స్వాధీనములో నుంచుకొనియుండెను. ఇపుడు, యుద్ధములో పాగ్రిణము విడిచి అట్టి స్వర్గలోకమునకుఁ బోయెను.

(౧౧) వానర సేనాపతియగు వాలి హరిదిన గతి మంచిగతియేను. విహరు దుఃఖించినదిచాలదు. ఇపుడు చేయనిలసిన కార్యమును నాలోచించవలయును.

(౧౨) రాముఁడియుల చెప్పిన పిమ్మట, వీరు లగు శత్రువులను సంపు లక్ష్యణుఁడు దుఃఖించుచుండు సుగ్రీవునితో నిలువనెను.

(౧౩) సుగ్రీవుఁడా! చాలికి యిపుడు సేయవలసిన ప్రేత క్రియలను జేయుము.

(౧౩,౧౪) సుగ్రీవుఁడా! తాత అంగదునితోఁగూడి వాలిని దహనమునఁ యుటకు యెండిన సంభవము చెక్కులు మొదలగు మంచి కర్మలను దెచ్చిట కాజ్ఞాపింపుము.

(౧౫) దుఃఖించుచుండు అంగదుని సమాధానపరచుము. నీవు బాలయితి, ని విడువవలయును. ఈకష్టిసంధ నీయధీనముగనున్నది.

(౧౬) పూలప రమలు నానావిధములగు పీతాంబరములు నేయి నూ వే గంధములను యింకిను పరివేశపదార్థములను, అంగదునిచేఁ దెప్పించు ను.

(౧౭) తాత డా! నీవు శీఘ్రముగఁబోయి పల్లకిని దెచ్చు. ఎపుడు త్వరగ పనిచేయుట మంచిది అందులో నిట్టి సమయములో త్వరితపడవలసినది మిగుల నుంచితి.

సత్సంధివంతు స్థవగా శ్శిబికా వహనోచితాః |
 విష్ణుభా బలిస తైచ్చన నిర్వర్ణివ్యంతి వాలినమ్ | ౧౮
 ఏన ముక్త్యాతు సుగ్రీవం సుమిత్రాశువవర్ధనః |
 తక్ష్మా భాస్మచమోషణో లక్ష్మణః పరపీఠహా | ౧౯

లక్ష్మణస్య వచ శ్శ్రీత్వా తార స్సంభ్రాంతమానసః |
 ప్రియైకేక గుహం శీఘ్రం శిబికాసక్తమానసః | ౨౦
 ఆదాయ శిబికాం తార స్సతు పర్యపతత్పునః | ౨౦౪
 వానై రుహ్యమానాం తాం శూరైరుద్యహనోచితైః |
 యం భద్రాననయుతాం శిబికాం స్వందనోపమామ్ | ౨౦౫

సత్సంధి రాచితాం సుమకర్మవిభాషితామ్ |
 ఆచితాం చిత్రపత్తీభి స్సునివిష్టాం సమంతతః | ౨౧౪
 విమానమివ సిద్ధానాం జాలవాతాయనాన్వితామ్
 సంనియుక్తాం విశాలాంచ సుకృతాం విశ్వకర్మణా | ౨౩౪

దారుపర్వతకోపేతాం చారుకర్మపరిష్కృతామ్
 వరాభరణహారై శ్చ చిత్ర మాలోయపశోభితామ్ | ౨౪౪
 గుహాగహనసంఘన్నాం రక్తచందనరూపితామ్ | ౨౫

(౧౨) పల్లకి మోయుటకుఁ దగినవాడుగను సమర్థులుగను బంధువులవా గను నుండు వాఁడులను వాలిని మోకొని పోవుటకు సిద్ధపరచవలయును.

(౧౩) సుమిత్రాదేవికి ఆరంభమును దెంపవాఁడును, పీఠులకుఁ బ్రవేశింపఁ బడు జంపువాఁడును నగు లక్ష్మణుఁడు నుక్రిపునితో నిటులకెప్పి ఆశ్చర్యము రాముని సమీపములో నుండెను.

(౨౦) లక్ష్మణునిమాటలు విని తాఁడుడు (ఇతఁడొక వాఁడుఁడు) మిగుల శ్వరగ పల్లకిని దెచ్చుటకు కిక్కింపఁబడియెను.

(౨౦౪) తాఁడుడు పల్లకి దీసికొని త్వరగవచ్చి చేరెను.

(౨౧౪) సమర్థులగు వాఁడులచే మోయఁబడినదియు దివ్యమైనదియు రాజ పీఠముగలదియు రథమువలె నుండునదియు,

(౨౨౪) చుట్టు చిత్రింపఁబడిన పక్షులు వృక్షములచే ఆశ్చర్యముగ నుండునదియు, చిత్రింపఁబడిన పదాతి వేననుగలదియు, మంచినన్ని వేళముతోఁ గూడినదియు,

(౨౩౪) సన్నసన్నరంధ్రములు గవాక్షములుగలదియు, సిద్ధులుసంచరించు విమానమువలె మంచునదియు, బాగుగ యిమిడియుండునదియు, మిగుల శ్రద్ధతో విశ్వకర్మ చేసినదియు,

(౨౪౪) మౌనుతో నేర్పఱుపఁబడిన క్రోడాపర్యతము గలదియు, నునుపుచేసి మెరుగు పెట్టఁబడియుండునదియు, దివ్యమైన ఆభరణములు హారములు పూలహారములతో వెలుంగుచుండునదియు,

(౨౫) చిత్రింపఁబడిన గుహలు అరణ్యములుగలదియు, యెర్రగంధముపూయఁబడినదియు,

- పుష్కరైః స్పృమభిచ్ఛన్నాం పద్మమాలాభిరేవచ |
 రుచాఃపితృవర్ణాభి ర్భ్రాజమానాభి రావృతామ్ | ౨౬
 ఉద్భవం శిబికాం దృష్ట్వా రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ |
 క్షిప్రం క్షిప్యతాం వాలీ పేతకార్యం విధీయతామ్ | ౨౭
 తతో వాలిన ముద్యమ్య సుగ్రీవ శ్శిబికాం తదా |
 ఆరోపయత విశోక స్సంగదేన సహైవ తు | ౨౮
 ఆరోప్య శిబికాం చైవ వాలినం గతజీవితమ్ |
 అలంకారైశ్చ వివిధై ర్మాలై ర్యస్తైశ్చ భూషితమ్ | ౨౯
 అర్జునయ త్తదా రాజా సుగ్రీవః స్లవగేశ్వరః |
 దౌర్ధ్వై రైహిక మార్యప్య క్రియతా మనురూపతః | ౩౦
 విశ్రాంతియంతో గత్వాని వివిధాని బహున్యపి |
 అగ్రితః స్లవగాయాంతు శిబికా సమనంతరమ్ | ౩౧
 రాక్షా మృద్ధివిశేషాహి దృశ్యంతే భువి యా దృశాః |
 తాదృశం వాలినః క్షిప్రం పౌరుష్య నౌర్ధ్వైరైహికమ్ | ౩౨
 అంగదం పరిగృహ్యైశు తారపృథ్వుతయ స్తదా |
 శ్రోతంతః ప్రియయు స్సర్వే వానరా హతబాంధవాః | ౩౩
 తతః ప్రణేహితా స్సర్వా వానర్యైః స్య వశానుగాః |
 చుక్కుశు క్షీర వీరేతి భూయః శ్రోతంతి తా స్త్రియః | ౩౪

(౨౬) పూలతోను బాలసూర్యునివలె నుండి పరికాశించుచుండు కమలముల హారములతోను నిండియుండునదియు,

(౨౭) నగు పల్లకిని శ్రీరాముండు చూచి లక్ష్మణునితో నిటు లనెను. దీని లోనుంచి త్వరగ వారికి ప్రేతకార్యములు సేయవలయును.

(౨౮) పిమ్మట, సుగ్రీవుఁడు అంగదుఁడు విశేషముగ నేడ్చుచు వారిని నెత్తి పల్లకిలోనుంచిరి.

(౨౯) పాణిము విడిచియుండు వారిని అనేకవిధములుగ వస్త్రములతోను పూలతోను అభరణములతోను నలంకరించి పల్లకిలోనుంచిరి.

(౩౦) అప్పుడు, వారర రాజగుసుగ్రీవుఁడు పూజ్యుఁడగు అన్నకుండగినలుల అపరక్రియలు సేయవలయునని ఆజ్ఞాపించెను.

(౩౧) అనేకవిధము లగువరత్నములను విశేషముగ దానముసేయుచు వానరులు పల్లకిముందు పోవలయును. వీరికి వెనుక పల్లకి పోవలయును.

(౩౨) గొప్ప యైశ్వర్యమునకుఁ దగినటుల రాజులకు యీలాకములో జరుగునట్టి అపరిక్రియలను వారికి త్వరగఁ జేయించిరి.

(౩౩) అప్పుడు తొరుండు మొవలగు వానరులందఱు బంధు వగువారిని బోఁగొట్టికొని యేడ్చుచు అంగదుని పట్టుకొని పల్లకివెంబడి నడిచిరి.

(౩౪) పిమ్మట, అప్పులుగను వారికి వశ్యులుగను మండు వానరశ్రీలందఱు 'వీరుడా, వీరుడా' యని పిలుచుచు పడేపడే యేడ్చుచుండిరి.

తారాపరిభ్రతయ స్సర్వా వాసర్యో హతయాధపాః |
 అనుజన్మ స్థి భర్తారం కోశంత్యః కరుణాస్వనాః || ౩౫
 తానాం కుదితశబ్దేన వాసరీణాం వనాంతరే |
 ననాని గిరయ స్సర్వే వికోశంతీవ సర్వతః || ౩౬

పుశీనె గిరినద్యాస్తువివిక్తే జలసంవృతే |
 చితాం చక్షుః స్ఫుటహవ్రా వానరా శ్శోకకర్షితాః || ౩౭
 అనర్యోఽతత స్కుంధా చ్ఛిబికాం వహనోచితాః |
 తథు లేకాంత మాకృత్య సర్వే శోకసమన్వితాః || ౩౮

తతస్తారాసతిం కృష్ట్యా శిబికాతలశాయిసమ్ |
 అనోచ్ఛాంతే శిరస్త్య విలలాప సుమఃఖతా || ౩౯
 హావాసరిమహారాజ హానాథ మమ వత్సల |

హామహార్హ మహాబాహూ హామమప్రియ పశ్యమామ్ || ౪౦
 జనం సపత్యసీమం త్వం కస్మా చ్ఛోకాభిషేతిమ్ || ౪౦౫
 పృహృష్టమివ తే వక్త్రం గతాసోరపి మానద
 అస్తాంకసమవర్ణంచ లక్ష్మణే జీవితో యథా || ౪౦౫
 ఏష త్వం రామరూపేణ కాలః కర్షతి వాసర ||
 యేన స్మ విధవా స్సర్వాః కృతా ఏకేషుణా వనే || ౪౧౫

(౩౧) లాఠిమొదలగు వాచుక్రైలులందు నాశుని బోగొట్టుకొని దీనస్వరముతో యేడ్చుచు పల్లకి వెంట నడిచితి.

(౩౨) అరణ్యము మధ్యలో వాచుక్రైలు కోడల క్షణికో అరణ్యములు పర్వతములు నలుపక్కల యేడ్చుచుండునటు లుండెను.

(౩౩) జనులలేక జలమృద్ధిగల సెలయేటి యిసుక దిక్కులలో అనేకులగు వానరులు మిగులదుఃఖించుచు చితిని నేర్పాటు చేసిరి.

(౩౪) పల్లకిని మోయుచుండిన వానరులు దానిదిచి చితికి కొంతదూరములో నేకాంత మగు ప్రదేశములో దుఃఖించుచు కూర్చుండిరి.

(౩౫) పిమ్మట, లాఠి పల్లకిలోఁ బండుకొని యుండు పతిని జూచి అశని తలను వడిలోనుంచుకొని మిగుల దుఃఖించి రోదనము చేసెను.

(౩౬) వానరుడా, మహారాజా, నా నాశుడా, నాస్త్రితి పాత్రుడా, మిగుల పూజ్యుడా, గొప్ప భుజములు గలవాడా, నాప్రియడా! నన్ను చూడుము.

(౩౭) దుఃఖముచే చీడింపబడుచుండు నన్ను యెందుకుఁ జూడకున్నావు.

(౩౮) మానమును గాపాడువాడా! అస్తమించుచుండు సూర్యుని కాంతివంటి కాంతిగ లిగి, నీవు పాఠిణము విడిచియింపినను, నీముఖము జీవించియుండు వానిముఖమువలె సంతోషముతోఁ గూడియుండునటు లగుచు చున్నది.

(౩౯) అరణ్యములో నొక బాగామును బ్రయోగించి వాచుక్రైలు నందరిని విభవలనుగఁ జేసిన యుండు యారాముడుగవచ్చి, వానరుడా! నిన్ను తీసికొనిపోవుచున్నాఁడు.

ఇమాస్తాస్తవరాజేంద్రీ వానశ్యో వల్లభాస్సదా |
 ఛాస్తైర్వికృష్టమధ్వరమాగతాః కిం న బుధ్యసే ౪౩౫
 తవేష్టా నను నామైతా భార్యా శ్చంద్రీనిభాననాః || ౪౪

ఇదానిం నేతుసే కస్మా త్సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్ |
 ఎతేహి సచివా రాక్షా తారప్రిభృత యస్తవ || ౪౫

పురవాసే జన శ్చాయం పరివార్యాసతేనఘ |
 విసర్జయైతాన్ ప్లవగాన్ యథాచిత మరిందమ || ౪౬

తతః క్రిడామహే సర్వా వనేషు మదనోత్కటాః || ౪౬౫

ఏవం విలపతీం తారాం పతిశోకపరిప్లుతామ్ |
 ఉత్థాపయితిస్మ తదా వానర్య శ్శోకకర్షితాః || ౪౭౫

సుగ్రీవేణ తత స్సార్థ మంగదః పితరం రుదన్ |
 చితా మానోపయామాస శోకేనాభిహతేంద్రియః || ౪౮౫

తతోఽగ్నిం విధివ ద్దత్వా సోపసవ్యం చకార హ |
 పితరం దీప్త మధ్వరం ప్రస్థితం వ్యాకులేంద్రియః || ౪౯౫

సంస్కృత్య వాలినం తే తు విధిపూర్వం ప్లవంగమాః |
 అజగ్ము రుదకం కర్తుం నదీం శీతజలాం శివామ్ || ౫౦౫

(౨౨౪) రాజశేషుడా! నీప్రితికి పాతుకొలుగనుండు యీ వానరస్త్రీలుండరు నడిచి జహుమారము వచ్చిరి. ఇదిసేవక జెలియలేదా.

(౨౨౫) చంద్రునిచంటి ముఖములు గలయీవానరస్త్రీలు నీకు ప్రియమైన భార్యలుకదా.

(౨౨౬) వానరులకు రాజగు సుగ్రీవుని నెందుకు జూడకున్నావు. ఓరాజా! తామడు మొదలగు నీమంతురులు యిదిగో ఉన్నారు.

(౨౨౭) పాపరహితుడా! యీపురజనులందరు నిన్ను చుట్టుకొని యున్నారు. శత్రు సహారకుడా! వారివారికి దగినటుల వారితో మాటలాడిపంపుము.

(౨౨౮) పిమ్మట, మేమందరిము యీయరణ్యములో, గొప్ప మన్మథబాధగలవారమై, నీతోడ కీర్తిచెడవము అని తానెచ్చి ప్రలపించెను.

(౨౨౯) ఈవిధముగ భర్తపోయిన దుఃఖముచే బీడింపబడి ప్రలపించుచుండు తానను దుఃఖముతో కృశించుచుండు వానరస్త్రీలు లేవతీసరి.

(౨౩౦) పిమ్మట, అంగదుడు సుగ్రీవునితోడ మిగుల దుఃఖించి తండ్రిని జూచి యేడ్పుచు వాలిని చితిపూడ నుంచెను.

(౨౩౧) పిదప, శాస్త్రోక్త ప్రకారముగ అగ్నినుంచి అపసవ్యముగ చితిచుట్టుతిరిగి పరలోకమునకు బోయిన తండ్రినిగురించి అంగదుడు మిగుల దుఃఖించెను.

(౨౩౨) సుగ్రీవుడు మొదలగు వానరులు శాస్త్రోక్తప్రకారముగ వాలికి సుస్కారముచేసి ఉదకదానము నేయుటకు చుల్లని జలముగలిగి రమ్యముగ నుండు నదికి వచ్చిరి.

తతస్తై సహితా స్తత్ర హ్యంగదం స్థాప్య చాగ్రితః |
 సుగ్రీవతారాసహితా స్పిషీచు ర్వాలినే జలమ్ | ౫౧౪
 సుగ్రీవేణైవ వీరేన దీనో భూత్వా మహాబలః |
 సమానశోకః కాకుత్స్థః ప్రేతకార్యాణ్యకారయత్ || ౫౧౫
 తతస్తు తం వాలిన మగ్నిషాదుషం జ్వికాశ మిహ్వోకువరేషు
 నాహతమ్ | పరిడిప్య దీప్తస్మి సమాజసం తదా సలత్క్రం రా
 మ ముషేయివాన్ || ౫౧౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచవింశస్సర్గః.

ప డ్విం శ స స ర్గ ః.

తత శ్శోకాభిసంతప్తం సుగ్రీవం క్లిష్ణవాససమ్ |
 శాఖామృగమహామాత్రాః పరివార్యోపతస్థిరే || ౧
 అభిగమ్య మహాబాహుం రామ మక్లిష్టకారిణమ్ |
 స్థితాః పాంజలయ ససర్వే పితామహ మివర్షయః || ౨
 తతః కాంధర శైలాభ స్తరుణార్కనిభాననః |
 అబ్రవీ త్పాంజలి ర్వాక్యం హనూమా న్మారుతాత్మజః | ౩

(౫౧౫) పిమ్మట, సుగ్రీవుడు, తా'తోగూడిన వానరులు, గుంపు గూడి అంగదుని ముందుంచుకొని వాలికి ఉపకవానము చేసిరి.

(౫౧౬) గొప్పబలముగల శ్రీరాముడు దీక్షుడగు సుగ్రీవుతోడ దీక్షుడై దుఃఖించి వాలికి ప్రేరణక్రియలు చేయించెను.

(౫౧౭) పిదప, ఉల్లేనుమైన పరాక్రమముగలవాడగు శ్రీసిద్ధుడును శ్రీరాముని గొప్ప బాణముతోఁ జంపఁబడిన వాడగు నగువానికి దహనక్రియలుచేసి, వెలుంగు చుండు అగ్నివంటి కాంతిగల లక్ష్మణునితోఁ గూడియుండు రాముని సమీపమునకు సుగ్రీవుడు వచ్చెను.

ఇ డి యి రు వ డి ఆ యి డ వ స ధ్ధ.

౨౭ వ సర్గ

(అవతారిక— ఈసర్గలో సుగ్రీవునికి పట్టాభిషేకము నెప్పబడుచున్నది)

(౧) స్నానముచేసి తడివస్త్రములు ధరించియుండు వాడగు, శోకముచే మిగుల తపించుచుండువాడగు నగు సుగ్రీవుని జాట్టుకొని మంత్రులగు వానరులు ఉండిరి.

(౨) గొప్పభుజములు గలవాడగును మంచికార్యముసేసినవాడగును నగుశ్రీ రాముని సమీపములో, బ్రహ్మసమీపములో దేవర్షులుండునటుల, సుగ్రీవుడు మొదలగు వానరులు అంజలిచేసికొని నిలిచియుండిరి.

(౩) పిమ్మట, బంగారుకొండవంటి దేహకాంతిగల వాడగును, బాలసూర్యునివంటి ముఖకాంతి గలవాడగును, నగు వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుడు అంజలిచేసికొని రామునితో నిటులనెను.

భవత్ప్రసాదాత్సుగీగివః పితృపైతామహం మహత్ |
వానరాణాం సుమహ్నోపం ప్రాప్తో రాజ్య మిదం పృథో || ౪

భవతా సమనుజ్ఞతః పృథివ్య నగరం శుభమ్ |
సం ధాన్యతి కార్యాణి సర్వాణి సమృజ్జనః || ౫

స్నాతోఽయం వివిధై ర్గంధై రాష్ట్రైశ్చ యథావిధి |
అర్చయిష్యతి రత్నైశ్చ మాత్యైశ్చ త్వాం విశేషతః || ౬

ఇమాం గిరిగుహాం రమ్య మభిగంతు మితో ర్హసి |
కుసుమ్య స్వామిసంబంధం వానరాన్ సంప్రహర్షయన్ || ౭

ఏవ ముక్తో హనుమతా రాఘవః పరవీరహా |
ప్రతుష్టవాచ హనూమంతం బుద్ధిమా న్వాక్యకోవిదః || ౮

చతుర్దశ సమా స్సాన్య గ్రామం వా యదివా పురమ్ |
సప్రవేశ్యౌమి హనుమన్ పితు ర్నిరైశపాలకః || ౯

సుసమృద్ధాంగుహాం రమ్యం సుగీఘ్రా వానరర్షభః |
ప్రవిష్టో విధివ ద్వీరః క్షిప్రం రాజ్యైఽభిషిచ్యతామ్ || ౧౦

శ్రీరాముడు హనుమంతునితోను సుగ్రీవునితోను మాటలాడుట. ౨౦౯

(౪) 'హేపృథ్వి! నీకటాక్షముచేసుగీర్తివుండు వానరులకు దుష్టభయగు నీ తృప్తితామహాక్రమముగ వచ్చిన యీగొప్ప రాజ్యమును బడనెను.

(౫) సుగ్రీవుండు నీచే నాజ్ఞాపింపబడి న్నేహితులతోడ మంగళకర్మగు వానరాజ్యములలోఁ బ్రవేశించి సకల కార్యములు చేయును.

(౬) సుగ్రీవుండు పట్టాభిషేకము చేసికొని నానావిధములగు సుగంధము లతోను నానావిధములగు ఓషధులు రసములు రత్నములు పూలతో కాస్తోత్తముగ ప్రకారముగ నిన్ను బాగుగఁ బూజిండును.

(౭) రామా! ఇచటినుండి మనోహరముగ నుండు యీ కిష్కింధకు నీవు ప్రయాణము చేయవలయును. వానరులకు మిగుల సంతోషముగ లగించుచు సుగ్రీవుని వారికి రాజుగఁ జేయుము.

(౮) వీరులగు శత్రువులకు జంతువాండును బుద్ధిమంతుండును మాటలాడుటలోఁ బండితుండనునగు శ్రీరాముండు హనుమంతుని మాటవిని ఆతనితో నిటుల బదులుచెప్పెను.

(౯) హనుమంతుడా! పితృవాక్య పరిపాలన చేయుచుండు నేను నిక శంపత్సరముల వరకు, సౌమ్యుండా! ఒక గాగ్రిమములో గాని పట్టణములోగాని ప్రవేశించను.

(౧౦) వానరశ్రేష్టుండును వీరుండును నగుసుగ్రీవుని మిగుల సంపదగల్గిన రమ్యముగనుండు కిష్కింధకుఁ బిలుచుకొనిపోయి శీఘ్రముగ కాస్తోత్తముగ మీరు పట్టాభిషేకము నేయుండు.

(౧౧) సదాచారియు దెలిసికొనియుండు శ్రీరాముండు హనుమంతునితో నిటులచెప్పి, సదాచార సంపన్నుండును గొప్ప బలపరాక్రమములు గలవాండును నగుసుగ్రీవునితో నిటులనెను.

ఏవ ముక్త్యా హనూమంతం రామ స్సుగ్రీవ మబ్రవీత్ |
 సత్త్వోత్తమమ్ ముదారబలవికృమమ్ || ౧౧
 ఇమ నుష్యంగదం పేర యశావరాజ్యేభిషేచయః | ౧౧౫
 క్షేపస్య స సుతో జ్యేష్ఠ స్సదృశో వికృమేణ తే |
 అంగవోదయమపినాత్మా యశావరాజ్యస్య భాజనమ్ || ౧౨౫
 పూర్వోదయం వాద్విరో మాన శ్శాసనా స్సలిలాగమః |
 పరిమృతా శ్శామ్య చత్వారో మానా వాద్వికసంక్షితాః || ౧౩౫
 నాయ ముద్యోగసమయః పరివిశ త్వం పురిం శుభామ్ |
 అస్మి స్వత్సామ్యహం సామ్య పర్యతే సహలక్ష్మణః || ౧౪౫
 ఇయం నిరసనః కమ్యా విశాలా యుక్తమార్పుతా |
 పరిధి-తనలలా సామ్య పరిసూతకమలోత్పలా || ౧౫౫
 కాత్తికే సమరుచాప్రైత్వ త్వం రావణవధే యతః |
 ఏష స స్సమయ శ్శామ్య పరివిశ త్వం స్వ మాలయమ్ || ౧౬౫
 అభిషిక్త స్స్వరాజ్యేచ సుహృద స్సంప్రహర్షయః || ౧౭
 ఇతి రామాభ్యనుజ్ఞాత స్సుగ్రీవో వానరాధిపః |
 ప్రవివేక పురిం కమ్యాం కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్ || ౧౮
 తం వానరసహస్రాణి ప్రవిష్టం వానకేశ్వరమ్ |
 అభివాద్య ప్రవిష్టాని సర్వతః పర్యవారయన్ || ౧౯

పట్టాభిషేకము చేసికొనవలయునని రాముడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెట. ౨౩౧

(౧౧౮) వీరరాజు సుగ్రీవుడా! ఈ యుగముకి యువరాజ్య పట్టాభిషేకము నేయము.

(౧౧౯) గొప్ప స్వర్ణావళుగల యీ యువరాజు కీచున్నయగు వాలికి పెద్దకొడుగు. పరాక్రమములో నీకు సమానుడు. కనుక నీ పరాక్రమ పట్టాభిషేకమునకుఁ దగియవచ్చును.

(౧౨౦) (అవతారిక. — పట్టాభిషేక మంటుండనిమ్ము. నీతను పెంపకుటకును రాజుని సంచరించుటకును యత్నము నేయవలయుననుచున్నట్లు ఉత్తరము.) నవ్వుబుతువులలో గల నెలలలో తీర్థ స్మృద్ధిల యీ ప్రాణమానసు మొదటిది. ఓ హమ్మడా! ఈనాలుగును వాన గురియు మానములుగ నున్నది.

(౧౨౧) కనుక, యిప్పుడు నీతను పెంపకుటకు రావలసి వచ్చుచుటకు ననుయము కాదు. మంగళకరమున కిష్కంధలో నీవు బ్రవేశింపుము. సామ్యుడా! యీ పద్వీతములో లక్ష్మణునితోడ నేనుండెదను.

(౧౨౨) సామ్యుడా! యీ పద్వీతమునకుఁ దమగ్రముగను విశాలముగను మంచిగాలి విశేషముగ జలము కమలములు నల్ల కలువలు గలిగియున్నది.

(౧౨౩, ౧౨౪) శ్రీకృష్ణమానము బుట్టగనే నీవు రావణాసురుని ప్రయత్నము నేయవచ్చును. సామ్యుడా! యిదియ మనకుగల యేర్పాటు. నీవు కిష్కింధనుఁ బోయి పట్టాభిషేకము నేసికొని నీ స్నేహితులకు సంతోషము గలిగింపుము.

(౧౨౫) శ్రీరాముడు యిటుల ఆజ్ఞాపింపగా, వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు వాలి పరిపాలించుచుండిన చమ్రమును కిష్కింధాపట్టణములో బ్రవేశించెను.

(౧౨౬) కిష్కింధలోఁ బ్రవేశించిన వానరరాజు సుగ్రీవునికి అనేకులు వానరులు అభివాదనముచేసి నలుప్రక్కలలోఁ జొట్టుకొని యుండిరి.

తతః ప్రకృతయ స్సర్వా దృష్ట్యా హరిగణేశ్వరమ్ |
 ప్రణమ్య మూర్ధ్నా పతితా వసుధాయాం సమాహితాః || ౨౦
 సుగ్రీవః ప్రకృతీ స్సర్వా స్సంభాష్యత్యాప్య వీర్యవాన్ |
 భాతు రంతఃపురం నామ్యం ప్రవివేశ మహాబలః || ౨౧
 ప్రవిశ్య త్వభినిష్కాంతం సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్ |
 అభ్యసించంత సుహృద స్సహస్రాక్ష మివామరాః || ౨౨
 తస్య పాండుర మాజహుః శ్చత్రం హేమపరిష్కృతమ్ |

శుక్లేచ వాలవ్యజనే హేమనండే యశస్కరే || ౨౩
 తథా సర్వాణి రత్నాని సర్వబీజౌషధీ రపి |
 సక్షీరాకాం చ వృక్షాణాం ప్రరోహా న్కుసుమానిచ || ౨౪
 శుక్లానిచైవ వస్త్రాణి శ్వేతం చైవ నులేపనమ్ |
 సుగంధీనిచ మాల్యాని స్థలజాన్యంబుజానిచ || ౨౫
 చందనానిచ దివాని గంధాంశ్చ వివిధాబహూకా |
 అక్షతం జాతకూపంచ ప్రియంగు మధుసర్పిషీ || ౨౬
 దధి చర్మచ వైయాఘ్రిం వారాహీ చాపుపానహా || ౨౭
 సమాబంధన మాదాఘు రోచనాం సమనశ్శిలామ్ |
 తిజస్సు స్తత్ర ఘృదితా వరాః కన్యాస్త్ర పోడశ || ౨౮

సమాబంధన మాదాఘు రోచనాం సమనశ్శిలామ్ |
 తిజస్సు స్తత్ర ఘృదితా వరాః కన్యాస్త్ర పోడశ || ౨౮

(౨౦) పిమ్మట, వానరులందఱు వానరరాజగుసుగ్రీవుని జూచి శరసా నమస్కరించి భూమిమీదకుఁ జేరి ధ్వనించుచుండిరి.

(౨౧) గొప్పజము పీఠము 'లసుగ్రీవుఁడు! ప్రజలందఱో మాటలాడి వారిని లేపిరి మహాహయమును అప్పు అంతఃపురములో తానిను గొప్పించి తనవశము నేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

(౨౨) అంతఃపురములోఁ బ్రవేశించి వెలుపల వచ్చుచుండు వానరరాజగు సుగ్రీవునికి స్నేహితులు, చేతలు ఇంగునకి పట్టాభిషేకము చేసినటులు, పట్టాభిషేకము చేసిరి.

(౨౩ మొదలు ౨౩౪ వరకు) బంగారుకాడగల తెల్లగొడుగును, బంగారు పిడిగల కాంతినిగలిగించునట్టి తెల్లరేచుమలములను, నకలరత్నములను నకిలధ్వజములు ఓపగులు పాలతో గూడిన నృత్యములచిగురుటాకులు పూలు తెల్లనస్త్రములు తెల్లమైపురాలు మంచివాడనగల నేలలోను జలములోను నుండు పూలు, దివ్యమైన చందనము, నానావిధములగు పరిమళవస్తువులు, బంగారురంగుల ఆక్షతలు గంగసాలు లేక నెయ్యి పెరుగు, పెద్ద పులితోలు పందిచర్మముతోఁ జేయఁబడిన పాపరక్షలు, దెచ్చిరి.

(౨౩౪) ౧౭ మంది వానర కన్యకలు మిగులసంతోషముతో మైపురమును గోరోబనమును తిరిగి ముద్దులు మనశిలను దీసికొని అచటికి వచ్చిరి.

(౨౩౪ మొదలు ౩౧౪ వరకు) పిమ్మట, రత్నములు వస్త్రములు భిక్ష్యములిచ్చి బ్రాహ్మణులను బూజించి అటుపై, మంత్రములను నెరింగిన పురోహితులు చుట్టు దిగ్భుజులపరచి మధ్యలో బాగుగ వెలుంగుచుండు అగ్నిలో మంత్రములచే పరిశుద్ధమగు హవిస్సును హోమముచేసి, పిదప, రమ్యమగుమేడమీద నానారంగులు గలపులహారములతోఁ బ్రకాశించుచుండు బంగారుకాళ్ళగలిగి శ్రీ

కష్టమే వాని పోషం యథాకాలం యథావిధి।
 పక్షి పక్షియైతే ఇత్యైతే తోషయిత్వా ద్విజర్షభాః॥
 కరుణావంశం సమర్థం బాతవేదసమ్।
 పక్షిపక్షియైతే పక్షిపక్షియైతే మంత్రవిదోజనాః। ౨౯౪
 తత్తే హేమప్రతిష్ఠానే వరాస్తరణ సంపుటే।
 పక్షిపక్షియైతే కష్టమే చిత్రమాలోకసశోభితే॥ ౩౦౪
 పక్షిపక్షియైతే విజ్ఞానై ర్మంత్రైః స్థాపయిత్వా నరాసనే।
 సమీచేభ్య స్సంహృత్య తీర్థేభ్యశ్చ సమంతతః॥ ౩౧౪
 ఆహృత్య సముదేభ్య స్సర్వేభ్యో వానరర్షభాః।
 అపః కనకమంధేషు నిధాయ విమలా శ్శుభాః॥ ౩౨౪
 శ్శుభై ర్విప్రపశుంశ్చ కలశై శ్శాపి కాంచనైః।
 శాస్త్రవృక్షేన విధిగా మహర్షి విహితేనచ॥ ౩౩౪
 గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గంధమాదనః।
 మైందశ్చ ద్వివిద శ్చై చన హనుమాన్ జాంబవా న్నశః॥ ౩౪౪
 అభ్యషించంత సుగ్రీవం ప్రసన్నేన సుగంధినా।
 సులిలేన సహస్రాక్షం వసవౌ వాసవం యథా॥ ౩౫౪
 అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే సర్వే వానరపుంగవాః।
 ప్రచుకుశు ర్మహత్మానా హృష్టా స్తత్ర సహస్రశః॥ ౩౬౪

వ్యయగమండుపరపు పరచియందు సింహాసనముమీద వానరశ్రేష్ఠుడగుసుగ్రీవుని తూర్పుముఖముగ నుంచి ముహూర్తములో కాశ్యపకారము గూర్చుండఁజెట్టి, వదీరవములనుండియు సముద్రము నుండియు పుణ్యతీర్థములనుండియుఁ దేరివిన నిర్మలమై మంగళోకరముగ నలయును గలిపి బంగారు బింజెలలో నుంచికొని వృషభముకొమ్ము ఆకారముగ నుండి కుభిమైన బంగారు కలశములచే రాక్షసులొండెప్పించి మహర్షులచేఁ జేయఁబడిన రీతిగా గజుడు గవాక్షుడు గవియుండు రంభుడు శంఖమాధ్యక్షుడు మైంధుడు ద్వివిదుడు హనుమంతుడు జాంబవంతుడు సలుడు, అష్టాననువులు ఇంద్రునికి పట్టాభిషేకము చేసికొంటుల, నిర్మలమై నుంచి వానరగల శ్రీధముచే నానావస్థలు లగుమంత్రములు చెప్పుమ సుగ్రీవునికి పట్టాభిషేకము చేసిరి.

(౨౬౪) సుగ్రీవునికి పట్టాభిషేకము కాగా మహాత్ము లగువానరశ్రేష్ఠులగు సంతోషించి అచట కేకలు వేసిరి.

రామస్య తు వచః కుర్వన్ సుగ్రీవో హరిపుంగవః!
 అంగదం సంపరివ్యజ్య యావరాజ్యేభ్యషేచయత్ || ౩౭౪
 అంగదేచాభిషిక్తేతు సానుకోశాః ప్లవంగమాః!
 సాధుసాధ్వితీ సుగ్రీవం మహాత్మానోభ్యపూజయన్ || ౩౭౫
 రామంచైవ మహాత్మానం లక్ష్మణంచ పునఃపునః!
 ప్రీతాశ్చ తుప్తువు స్సర్వే తాదృశే తత్ర వర్తతి || ౩౭౬

హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా పతాకాధ్వజశోభితా!
 బభౌవ నగరీ రమ్యా కిష్కింధా గిరిగర్హితే || ౪౦౪
 నివేద్య రామాయ తదా మహాత్మనే మహాభిషేకం కపివాహి
 నీపతిః । రుమాం చ భార్యాం ప్రతిభయ్య వీర్యవా నవాప
 రాజ్యం త్రిదశాధిపో యథా || ౪౦౫
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షడ్వింశస్సర్గః.

సప్తవింశస్సర్గః.

అభిషిక్తేతు సుగ్రీవే పృథివీ వానరేః హమ్!
 ఆజామ సహభౌతౌ రామః ప్రసన్నవణం గిరిమ్ || ౧

సుగ్రీవుఁడు పట్టాభిషేకము చేసికొని సుఖపడుట. ౨౯౨

(౩౭౪) వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుగ్రీవుఁడు శ్రీరాముని మాటలను బరిపాలించుచు అంగదుని నాలింగనముచేసికొని అతనికి యవరాజ్యపట్టాభిషేకము నేసెను.

(౩౮౪) అంగదునికి యవరాజ్య పట్టాభిషేకము కాగా అతనిమీద ప్రీతిగల మహాత్ము లగువానరులు మంచిది మంచిది యని సుగ్రీవుని క్లాంఘించిరి.

(౩౯౪) కిష్కింధలో నట్టిపట్టాభిషేక మహోత్సవములు జరుగగా వానరులందరు సంతోషించి మహాత్ముఁడగు రాముని లక్ష్మణుని మిగుల స్తోత్రము చేసిరి.

(౪౦౪) పర్వత సమీపములోనుండు కిష్కింధ సంతోషముతో వృద్ధి పొంది యుండు జనులతోనిండి పతాకములు ధ్వజములతో నలంకరింపఁబడి పౌతాళించి రమ్యముగ నుండెను.

(౪౧౪) వీర్యవంతుఁడుగను, వానరులకు రాజుగను నుండు సుగ్రీవుఁడు దమయను నతని భార్యను బహు కిష్కింధలో పట్టాభిషేకము నేసికొని, మహాత్ముఁడగు శ్రీరాముని సన్నిధిలో నీవిషయమును దెలిపి, ఇంద్రునివలె, రాజ్యసుఖము ననుభవించుచుండెను.

ఇ ది యి రు వ ది యా త వ స ర్గ.

౨౭ వ సర్గ.

(అవతారిక. — ఏకాంతచాసముచే నీతను స్మరించి దుఃఖించుచుండు శ్రీరాముని లక్ష్మణుఁడు సమాధానపరమట యీసర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧, ౨, ౩) కిష్కింధలోఁ బ్రవేశించి సుగ్రీవుఁడు పట్టాభిషేకమునేసికొనిన పిమ్మట, పులుల జింకల ధ్వనులతోను, భయంకరముగ గర్జించు సింహము

- శాస్త్రాలమృగసంఘుప్తం సింహౌ ర్భీమరవై ర్వృతమ్ |
నానాగుల్కులతాగూఢం బహుపాదపసంకులమ్ || ౨
- ఋక్షవాసరగోవుచ్చైర్భార్యారైశ్చ నిషేవితమ్ |
మేఘరాశినిభం శైలం నిత్యం శుచిజలాశ్రయమ్ || ౩
- తస్య శైలస్య శిఖరే మహతీ మాయతాం గుహామ్ |
ప్రత్యగృష్టత వాసార్థం రామ స్సామిత్రిణా సహా || ౪
- కృత్వాచ సమయం సౌమ్య స్సుగ్రీవేణ సహానఘః |
కాతయుక్తం మహ ద్వాక్య మువాచ రఘునందనః || ౫
- విసీతం భ్రాతరం భ్రాతా లక్ష్మణం లక్ష్మీవర్ధనమ్ |
ఇయం గిరిగుహా రమ్యా విశాలా యుక్తమారుతా || ౫౪
- అస్యాం వసావ సౌమిత్రే వర్ష రాత్ర మరిందమ ||
గిరిశృంగ మిదం రమ్య మున్నతం పార్థివాత్మజ |
శ్వేతాభిః కృష్ణ తామ్రాభి శ్శిలాభి రుపశోభితమ్ || ౬౪
- నానాధాతుసమాకీర్ణం దరీనిర్ఘ్న రశోభితమ్ ||
వివిధై ర్వృక్షమండైశ్చ చారుచిత్రలతావృతమ్ |
నానావిహగసంఘుప్తం మమూరరవనాదితమ్ |
మాలతీకుండగుల్మైశ్చ సింధువారకురంటకైః || ౯౪
- కదంబార్జువనైశ్చ పుష్పితై రుపశోభితమ్ || ౧౦

లతోను, నానావిధములగు పాదలు లతలు వృక్షములతోను యెలుగుబంటు లోతులు కొండముచ్చులు అడవిపిల్లలతోను నిండిడియు, మేఘముల గుంపువలె బ్రకాశించుచుండునదియు, సదా నిర్మలముగనుండు నీర్ధము గలసరసులు గలదియు, రాశ్యమయముగనుండు ఋశ్యమూక పర్వతమునకు లక్ష్మణునితోడ రామఁడు వచ్చెను.

(౪) ఋశ్యమూక పర్వతముమీద లక్ష్మణునితోడ శ్రీరామఁడు గొప్పదిగను విశాలముగనుండు గుహలో వసించుచుండెను.

(౫, ౫౫) సౌమ్యఁడగు పరిశుద్ధుఁడును నగు శ్రీరామఁడు సుగ్రీవునితో సంకేత మేర్పరచుకొని, విషయముగలవాఁడును అన్నయగు తన కైంకర్య లక్ష్మిని పృథ్వి చేయుచుండు లక్ష్మణుని జూచి యిటు లనెను.

(౬౫) సుమిత్రాపుత్రుఁడా, శత్రుసంహారికుఁడా! పర్వతముమీదనుండు యీ గుహ రమ్యముగను విశాలముగను వలసినంత గాలి గలదిగను నున్నది. దీనిలోనే మరయు యీవానకాలమును గడుపవచ్చును.

(౭౫) రాజపుత్రుఁడా! తెల్లగను నల్లగను యెర్రగను నుండు రాశ్యతోడ బ్రకాశించుకట్టిదిగను,

(౮౫) నానావిధములగు గైరికాది ధాతువులతోనిండిన గుహలతోను గిరినదులతోను బ్రకాశించుచదిగను, నానావిధములగు తోపులతోను, అందమైన నారంగులు గలలతలతో నిండినదిగను,

(౯౫) నానావిధములగు పక్షుల రొవలతోఁబూడిచదిగను, నెమళ్ళ కేకల ధ్వనిగలదిగను, మాలతి కుంద పాదలతోను, సింధువారము కురంటకములతోను,

(౧౦) పూచిన కదంబ అర్జున శర్బ వృక్షములతో బ్రకాశించుచుండునదిగనునుండు యీ పర్వతశిఖరము రమ్యముగను ఉన్నతముగను నున్నది.

ఇయంచ నలినీ రమ్యా పుల్ల పంకజమండితా |
 నాతిదూరే గుహాయా నౌ భవిష్యతి నృపాత్మజః || ౧౧
 ప్రాగుదక్ష్పివణే దేశే గుహా సాధు భవిష్యతి |
 పశ్చా చైచప్రాన్నతా సౌమ్య నివాతేయం భవిష్యతి || ౧౨
 గుహాద్వారేచ సౌమిత్రే శిలా సమతలా శుభా |
 క్షత్వా చైవాఽయతాచైవ భిన్నాంజనచయోపమా || ౧౩
 గిరిశృంగ మిదం తాత పశ్య చోత్తరత శ్శుభమ్ |
 భిన్నాంజనచయాకార మంబోధర మిప్రాప్థితమ్ || ౧౪

దక్షిణస్యామపి దిశి స్థితం శ్వేత మివాపరమ్ |
 కైలాసశిఖరప్రఖ్యం నానాధాతువిభూషితమ్ || ౧౫
 ప్రాచీనవాహినీం చైవ నదీం భృశ మకర్దమామ్ |
 గుహాయాః పూర్వతః పశ్య త్రికూటే జాహ్నువీ మివ || ౧౬
 చంపకై స్థిలకై స్తాలై స్తమాలై రతిముక్తకైః |
 పద్మకై స్సరలై చైచివ అశోకై చైచివ శోభితామ్ || ౧౭
 వానరై స్థిమిశై చైచివ వకుళైః కేతకై ర్ధవైః |
 హింతాలై స్థిరితై ర్మీషై ర్వేద్రకైః కృతమూలకైః || ౧౮
 తీరజై శ్శోభితా భాతి నానారూపై స్తత స్తతః |
 వసనాభరణోపేతా ప్రిమదేవాభ్యులంకృతా || ౧౯

శ్రీరాముడు ఋశ్యమాకపర్వతమును వర్ణించుట.

300

(౧౧) ఈ సరస్సు వికసించియుండు తామరపూలలోఁగూడి రమ్యముగ నున్నది. ఓ రాజపుత్రుడా! యిది మనగుహకు సమీపములో నున్నది.

(౧౨) నైఋతిదిక్కు కభిముఖముగ ద్వారముగలిగి యీగుహ బాగుగ నున్నది. దీని పడమటిభాగము ఉన్నతముగనున్నది. అందుచే, యెదురుగ నీచు గాలిని నిది అడ్డగించుటచే గాలిలేక ఉన్నది.

(౧౩) లక్ష్మణా! ఈగుహ ద్వారములో సమముగను మనోహరముగను నుండు రాయి నున్నగను వికాలముగను, విరిసినకాటుకముద్దవలె, నున్నది.

(౧౪) బిడ్డా! ఈ త్రైభాగములో మనోహరముగనుండు యీగిరి శిఖరము విరిసిన కాటుకముద్ద యాకారముగలిగి పైకిలేచియుండు నల్లనిమేఘమువలె నున్నది. దీని జూడుము,

(౧౫) దక్షిణభాగములో తెల్లగనుండు యింకొక శిఖరము నానావిధములగు ధాతువర్ణములుగల కైలాసశిఖరమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది.

(౧౬) నిర్మలమై గుహకు నుండుభాగములో పడమటిదిక్కుకు ప్రవహించుచుండునది త్రిమాటపర్వతమునుండి వచ్చు గంగవలె నున్నది. చూడుము.

(౧౭) చంపక తిలక తాల తమాల అతిముక్తక పద్మక సరళ అశోక,

(౧౮) వాసర తిస్థిశ చతుశ్శేతక ధవ హింతాల తిరిట నీచ వేత్రక కృతమూలక,

(౧౯) అను షేర్లుగల నదియొడ్డులోఁబుట్టి నానావిధముగనుండు వృక్షములతో అచ్చటచట, వస్త్రముధరించి ఆభరణము లలంకరించుకొనియుండు స్త్రీవలె, యీనది ప్రకాశించుచున్నది.

శతశః పక్షిసంఘైశ్చ నానానాదైర్వివాదితాః
 ఏకైక మనురక్తైశ్చ చక్రవాకై రలంకృతాః ౨౦
 పుళినై రతిరమ్యైశ్చ హంససారససేవితైః
 ప్రహసంతీవ భాత్యేషా నారీ సర్వవీభూషితాః ౨౧

క్వచి న్నీలోత్పలైశ్చన్నా భాతి ర్నోత్పలైః క్వచిత్
 క్వచి దాభాతి శుక్లైశ్చ దివ్యైః కుముదకుట్నభైః ౨౨
 పారిష్లవశతై ర్జుష్టా బహ్నిణకౌంచనాదితాః
 రమణీయా నదీ సామ్య మునిసంఘై ర్నిషేవితాః ౨౩
 పశ్య చందనవృక్షాణాం పక్షీ-స్సురచితా ఇవ
 కకుభానాంచ దృశ్యంతే మనసేప్రేదితా స్సమమ్ ౨౪

అహో సురమణీయోఽయం దేశ శ్శత్రు నిషూదనః
 దృశం రంస్యాన సావిత్రే సాధ్వత్ర నివసావహైః ౨౫
 ఇతశ్చ నాతిదూరే సా కిష్కింధా చిత్రకాననా
 సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా భవీష్యతి సృశాత్మజః ౨౬

గీతవాదిత్రన్యోష శ్శూరియతే జయతాం నరః
 నర్దతాం వానరాశాంచ మృదంగాడంబరై స్సహా ౨౭

(౨౦) నానావిధములుగఁ గూయుచుండు పక్షుల సమూహముల ధ్వనులతోఁగూడి, ఒండొంటిపై మిగుల అనురాగము గల చక్రవాకపక్షులతో నలంకరింపఁబడి,

(౨౧) హంస సారసపక్షులతోఁగూడి మిగుల రిమ్యముగ నుండుయిసుకతో, సర్వాలంకారముచేసికొని నవ్వుచుండు స్త్రీవలె, యీనది ప్రకాశించుచున్నది.

(౨౨) కొన్ని ప్రదేశములలో నల్లకలువలతోను, కొన్ని భాగములలో నెర్రకలువలతోను, కొన్ని దిక్కులలో తెల్లగనుండు తామరమొగ్గలతోను యీనది ప్రకాశించుచున్నది.

(౨౩) పారిష్టవమునుపేరుగలిగి జలములో నడుచు పక్షులు గలదియు, నేమథల కాంచపక్షులధ్వని గలదియు, ఋషుల గుంపులతోఁ గూడినదియు నగు నీ నది, సామ్యుడా! మనోహరముగ నున్నది

(౨౪) హరిముగ గట్టినటు లుండఁచఁదనఁపుతముల వరుసను జూడుము, కనుభవృక్షముల వరుసలు అగుపడుచున్నవి. ఈ రెండును సంకల్పముచేతనే గలిగిన వానివలె నున్నవి.

(౨౫) శక్తిసుహరిమఁడా! ఈ ప్రదేశము మిగుల రమణీయముగ నున్నది. ఆశ్చర్యము. లక్ష్మణా! ఇచట బాగుగ మనోవినోదముతో సుఖముగ వసించుదము.

(౨౬) రాజపుత్రుడా! ఆశ్చర్యముగనుండు అరణ్యము గల మనోహరమగు సుగ్రీవుని పట్టుణ మగుకిష్కింధ దీనికి సమీపములోనే యున్నది

(౨౭) బయకాలరలో శ్రీఘ్నఁడా! మృదంగము గానము వాద్యములతో గూడిన ధ్వనియు, అడుచుండు వానరుల ధ్వనియు విశదమృదువుచున్నది.

లభ్యై భార్యాం కపివరః పాప్య రాజ్యం సుహృద్వృతః।
ధునివం నందతి సుగ్రీవ స్సంపాప్య మహతీం శ్రియమ్॥ ౨౮

ఇత్యుక్త్వా న్యవస తత్ర రాఘవ స్సహలక్ష్మణః।
బహుదృశ్యదరీకుంజే తస్మి న్నినివతే గిరా॥ ౨౯

సునుభేషి బహుద్రవ్యే తస్మి న్ని ధరణీధరే।
వసత స్తస్య రామస్య రతి రల్పాపి నాభ వత్॥ ౩౦
హృతాం హి భార్యాం స్మరతః పాణేభ్యోపి గరియసీమ్॥ ౩౦౪

* ఉదయాభ్యుదితం దృష్ట్వా శశాంకంచ విశేషతః। ౩౧
ఆవివేశ న తం నిద్రా సౌశాసు శయనం గతమ్॥ ౩౧౪
తత్సముత్థేన శోకేన బాష్పవహతచేతనమ్। ౩౨

తం శోచమానం కాకుత్స్థం నిత్యం శోకపరాయణమ్।
తుల్యదుఃఖోఽబ్రవి ద్భారతా లక్ష్మణోఽనునయ న్స్వచః॥ ౩౩

అలంవీర వృథాం గత్వా న త్వం శోచితు మర్హసి।
శోచతో వ్యవసీదంతి సర్వాథా విదితం హి తే॥ ౩౪

నీతకై దుఃఖించుచుండు రామునికి లక్ష్మణుడు సమాధానము చెప్పుట. 30౫

(౨౮) వానర శ్రేష్ఠుడగు సుగ్రీవుడు రాజ్యమును భార్యను గొప్ప యైశ్వర్యమును బడసి స్నేహితులతోఁగూడి సంతోషించుచున్నాఁడు. నిజము.

(౨౯) ఈ విషయముగఁజెప్పి, శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితోడ, అనేక విషయాలగు మంచి పదార్థములు గుహలు పొదరిండ్లు గలఋశ్యమూకపర్వతములలో వసించుచుండెను.

(30, 3౦౪) అనేక పూలు పండ్లుగలిగి మిగుల సుఖమనియుచుండు ప్రశ్రవణ పర్వతములో, ప్రాణములకంటె నధికముగ నుండు రాక్షసుఁ డపహరించుకొనిపోయిన, భార్యను స్మరించి వసించుచుండు శ్రీరామునికి కొంచెమైనను సంతోషము గలుగలేదు.

(3౧౪) ఉదయ పర్వతములో నుదయించుచుండు చంద్రుని బాగుగఁ జూచిరాత్రిపూట పడకలోబండుకొని యుండు శ్రీరామునికి నిదురపట్టలేదు.

(3౨, 33) నీతను స్మరించుటచే గలిగిన దుఃఖముతో బాష్పములు గలిగి మనసు చెడియుండు వాఁడును, సదా దుఃఖించుచుండువాఁడును, నగు రామునికి, అతనితో సమమైన దుఃఖముగల లక్ష్మణుఁడు, సమాధానపరచుచు యిటు లనెను.

(3౪) వీరుఁడా! మనసులో వ్యధ పడిచాలును. నీవు దుఃఖించుటతగదు. దుఃఖించుచుండు వాని కార్యము లన్నియు చెడును. ఇది నీకుఁ దెలిసినదేను.

భవాన్ క్రియాపరో లోకే భవాన్ దైవపరాయణః।

ఆస్తికో ధర్మశీలశ్చ వ్యవసాయీచ రాఘవః॥ 3౫

సహ్యవ్యవసిత శ్శత్రుం రాక్షసం తం విశేషతః।

సచుగ్ధ స్త్వం రణే హంతుం వికృష్టైర్ద్విహ్మకారిణం॥ 3౬

సమున్మూలయ శోకం త్వం వ్యవసాయం స్థిరం కురు।

తత స్సపరివారం తం నిర్మూలం కురు రాక్షసమ్॥ 3౭

పృథివీ మపి కాకుత్స్థ ససాగరవనాచలామ్।

పరివర్తయతుం శక్తః కి మంగ పున రావణమ్॥ 3౮

శరత్కాలం పృథీక్షస్వ పౌష్కల్కలోఽయ మాగతః।

తత స్సరాష్ట్రం సగణం రావణం త్వం వధిష్యసి॥ 3౯

ఆహంతు ఖలు తే వీర్యం పృనుప్తం పృతిబోధయే।

ఏషై రాహుతిభిః కాలే భస్మచ్ఛన్న మివాసలమ్॥ ౪౦

లక్ష్మణస్యతు తద్వాక్యం పృతిపూజ్య హితం శుభమ్।

రాఘవ స్సుహృదం స్నిగ్ధ మిదం వచన మబ్రవీత్॥ ౪౧

పాచ్యం య దనురక్తేన స్నిగ్ధేనచ హితేనచ।

సత్యవికృమయుక్తేన తదుక్తం లక్ష్మణ త్వయా॥ ౪౨

సీతకై దుఃఖించుచుండు రామునికి లక్ష్మణుండు సమాధానము చెప్పెట. ౩౦౭

(౩౫) బాకములో శార్వసిద్ధికి హేతుభూతమగు పురుషకార బలముగల వాడుగను, దైవనిష్ఠగల వాడుగను, ఆస్తికుండుగను, భర్తశీలుండుగను, శార్వముసేయుటలో ప్రియత్నముగలవాడుగను, ఓరామా! నీవు ఉన్నావు.

(౩౬) సీతను నవహరించి గొప్పదోహముచేసిన రాక్షసుని యుద్ధములో పరాక్రమముచే జంపుటకు ధైర్యములేక అసహ్యంపడ వగుదువు.

(౩౭) కనుక, నీవు దుఃఖమును నిర్మూలము సేయుము. శత్రుసంహారము సేయుటకు బాగుగ బ్రయత్నముసేసి, పిమ్మట, సపరివారముగ రాక్షసుని నిర్మూలము సేయుము.

(౩౮) రామా! సముద్రములు అరణ్యములు కొండలతోఁ గూడిన భూమిని తలకిందు చేయుటకు నీకు శక్తిగలదు. ఇంక రావణుండెంతమాత్రము.

(౩౯) ఇగ్నాకాలము ఎచ్చినది. శరత్కాలమును నిరీక్షించుచుండుము. అప్పుడు నీవు రావణుని రాజ్యముతోను పరివారముతోను వధించెదవు.

(౪౦) ప్రకాశము గలిగించునట్టి ఆజ్యాహుతులచే చల్లారిపోవునపుడు బూడిదగప్పిన అగ్నిని ప్రజ్వలంపఁజేసినటుల, నిద్రించుచుండు నీపరాక్రమమును నిదురలేపుచున్నాను.

(౪౧) హితముగను శుభముగను నుండు లక్ష్మణుని మాటలను శ్లాఘించి కీరాముండు, స్నేహముతోఁ గూడి మిగులప్రియమును దెలుపు మాటను జెప్పెను.

(౪.౨) లక్ష్మణా! అనురాగము గలిగినవాడుగను, ఆయాకాలములలోఁ బ్రియము నెప్పువాడుగను, హితపరుండుగను, స్వర్థముకాని పరాక్రమము గల వాడుగను నుండువాడు చెప్పవలెనట్టి మాటలనన్నిటిని నీవు చెప్పితివి.

ఏష శోకః పరిత్యక్త స్సర్వకార్యావసాదకః |
 విక్రమేష్వప్రతిహతం తేజః ప్రోత్సాహయా మ్యహమ్ || ౪౩
 శరత్కాలం ప్రతీక్షిమ్యే స్థితోఽస్మి వచనే తవ |
 సుగ్రీవస్య నదీనాంచ ప్రసాద మనుపాలయన్ || ౪౪
 ఉపకారేణ వీరస్తు ప్రతికారేణ యుజ్యతే |
 అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్త్వవతాం మనః || ౪౫
 అధైవ ముక్తః ప్రాణిధాయ లక్ష్మణః కృతాంజలి స్తత్ప్రతిపూ
 జ్య భాషితమ్ | ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనం ప్రదర్శయ
 ద్దర్శన మాత్మన శ్శుభమ్ || ౪౬
 యథోక్త మేతత్త్వ సర్వ మీప్సితం నరేంద్ర కర్తా నచిరా
 ధ్ధరీశ్వరః | శరత్ప్రతీక్షః క్షమతా మిమం భవాన్ జలప్రపాతం
 రిపునిగ్రహే ధృతః || ౪౭
 నియమ్య కోపం ప్రతిపాల్యతాం శరత్ క్షమస్వ మాసాం శ్చ
 తురో మయా సహ | వసాచలేఽస్మి న్మృగరాజసేవితే సంవర్ధ
 య న్మత్ప్రేమధే సముద్యమమ్ || ౪౮

ఇతి శ్రీమత్స్కంధాకాండే - సప్తవింశస్సర్గః.

నీతక్త ముఖించు ముగు రామునికి లక్ష్మణుఁడు ముసమాధానము చెప్పటంబు

(౪౩) సర్వకార్యములను నాశము నేయునట్టి యాశోకమును సంపూర్ణముగ విడిచితిని. వృద్ధులు కానట్టి నాపరాక్రమమును వృద్ధి చేసికొనెదను.

(౪౪) సుగ్రీవునియొక్కయు నదులయొక్కయు సహాయమును బ్రీతీక్షీంచుచు, నీమాట ప్రకాశము, శరత్కాలమున కెదురుచూచు చుండెదను.

(౪౫) ఉపకారము బొందియుండు పీగుఁడు ప్రత్యుపకారము తప్పక నేయును. ఉపకారమున మరచి ప్రత్యుపకారము నేయని పురుషుని సమ్యక్సహులు నిందించెదరు.

(౪౬) శ్రీరాముఁ డిటుల చెప్పగా, లక్ష్మణుఁడు ఆంజలిచేసికొని, అమాటను శ్లాఘించి, రాణోవు కార్యమును నాలోచించి, తన మంచియభిప్రాయము దెలుపుచు మనోహరముగనుండు చూపుగల రామునితో నిటు లనెను.

(౪౭) రాజా! నీకోరికలనన్నిటని త్వరితాగతే వానరరాజు పూర్తి చేయును. ఈ వానకాలమును నైదుకొని, శరత్కాలమును నెదురుచూచుచు, శత్రువులను జంపుటలో ధైర్యముగలవాడవుగ నుండుము.

(౪౮) కోపమును నడచుకొని, యానాలుగు నెలలు ఓర్చుకొని, శరత్కాలమును నెదురుచూచు చుండుము. నాతోడ సింహములు గల యాపవృతములలో శత్రువులను జంపుటలో నీప్రయత్నమును వృద్ధిపరచుకొనుచు ఉండుము.

ఇ ది యి రు ప ది యే డ ప స ర్గ.

అష్టావింశతసర్గః.

సతథా వాలినం హత్వా సుగ్రీవ మభిషిచ్యచ |
వస న్మాత్యవతః పృష్ఠే రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ || ౧

అయం సకాల స్సంపాప్త స్సమయోఽద్యజలాగమః |
సంవశ్య త్వం నభో మేమైః సంవృతం గిరిసన్నిభైః || ౨

నవమాసధృతం గర్భం భాస్కరస్య గభస్తిభిః |
పీత్వా రసం సముద్రాణాం ద్యౌః ప్రిసూతే రసాయనమ్ || ౩
శక్య ముబర మారుహ్య మేఘసోపానపజ్జ్విభిః |
కుటజార్జునమాలాభి రలంకర్తుం దివాకరమ్ || ౪

సంధ్యా రాగోత్థితై స్తామై రంతేష్వధికపాండవైః |
స్నిగ్ధై రభిషటచ్ఛేదై ర్బద్ధవీణ మివాంబరమ్ || ౫
మందమారుతనిశ్వాసం సంధ్యాచందనరంజితమ్ |
అపాండు జలదం భాతి కామాతుర మివాంబరమ్ || ౬

౨౦ వ శ్లో

(అవతారిక— రాముడతని ఆశీర్వాదమును వైచకుండుటకు ఆ న్యాపదేశముద్వారా లక్ష్మణునికిఁ జలుపుచు వర్షబుతువునువర్ణించుచున్నాఁడు.)

(౧) ఈవిధముగ వారిని జంపి సుగ్రీవునికి పట్టాభిషేకముసేసి ప్రసరింపజేయును కొండమీద వసించుచు శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో నిటు లనెను.

(౨) సుగ్రీవునికి మనకు సంకేతముగమండు వర్షకాలము యిప్పుడు మిగుల సమీపించెను. లక్ష్మణా! కొండవలెమండు మేఘములతో నిండియుండు ఆకాశమును జూడుము.

(౩) మేఘములు సూర్యుని కిరణములద్వారా సమద్రజలమును పానముచేసి కార్తికము మొదలు ఆషాఢమువరకు గర్భముధరించి పడ్రోసములకు కారణముగనుండు జలమును వర్షించుచున్నవి.

(౪) లక్ష్మణా! మేఘము లను మెట్లమీద నెక్కి ఆకాశమునకుఁబోయి కొండమల్లెలు అర్జునపూలమాలలతో మన కులగురువగు సూర్యుని మధ్యలోనుండు నారాయణుని నలంకరించుటకు సాధ్యముగనున్నది. (నీతతోడ నారాయణుని బూజించుటకు లేకపోయెనని రాముడు చింతించుట యిచటభస్మనించుచున్నది.)

(౫) అప్పుడు పుట్టిన సంధ్యారాగముచే నెర్రగమండునదియు, దీవి కొనలలో మిగుల తెల్లగనుండునదియు, గొంచము తడిగనుండు మేఘములనెడు వస్త్రఖండములచే ఆకాశము, కట్టుగట్టఁబడిన ప్రిణమువలె, ప్రకాశించినది.

(౬) మృదమారుత మనునిశ్వాసముగలదియు, సంధ్యారాగమనెడు చందసము పూయఁబడినదియు, కొంత తెల్లగనుండు మేఘములు గలదియు, నగు ఆకాశము, కాంతను నెడబాసిన కామాతురుఁడో, అను నట్లు ప్రకాశించినది.

ఏషా ఘర్మపరిక్లిష్టా నవవారిపరిప్లుతా|

సీతేవ శోకసంతప్తా మహీ బాష్పం విముంచతి|

౭

మేఘోదరవినిర్మూక్తాః కర్హారసుఖశీతళాః|

శక్య మంజలిభిః పాతుం వాతాః కేతకిగంధినః||

౮

ఏష పుల్లార్జున శైలః కేతకై రధిహసితః|

సుగ్రీవశ్చ వ శాంతారిద్ధారాభి రభిషేచ్యతే||

౯

మేఘకృష్ణాజనధరా ధారా యజ్ఞోపవీతినః|

మారుతాపూరితగుహః పాగ్రీతాశ్చ పర్వతాః|

౧౦

కశాభి రివ హైమిభి ర్విద్యుద్భిరివ తాడితమ్|

అంతస్సనితస్సోమం నవేదన మివాంబరమ్||

౧౧

నీలమేఘశ్చితా విద్యుత్ స్ఫురంతీ ప్రితిభాతి మా

స్ఫురంతీ ధావణస్యాంకే వై దేహీవ తపస్వినీ||

౧౨

(2) గీర్వాససంతాపముచే మిగుల క్లేశమును జూచినదియు, కొత్తజలముతో తడిసియుండునదియు, నగు యీ భూమి, శోకముచే కుందుచుండు సీతవలె, వేడియావరిని విడుచుచున్నది.

(3) మేఘముల మధ్యనుండి వెలువలవచ్చినదియు, నీలోత్పలమువలె సుఖముగనుండు తైత్తముగలదియు, మొగలిపూలవాసనగల వీచుటవలె యిట్టి పరిమేశముగలదియును నగు గాలి దోసిలితోఁ బుచ్చుకొని పానము నేయుటకు తగియున్నది. (అతిశయోక్తి అలంకారము.)

(4) పూచియుండు అచ్చన పృథ్వీములుగలదియు, మొగలిపూలవాసనగలదియు, తాపముడిగి యుండునదియు నగు యీ పర్వతము, సుగ్రీవునివలెనే, వన్న ధారలచే అభిషేకము నేయుటచున్నది. (ఉపమా అలంకారము.)

(5) మేఘము లన్మృష్టాజినములు ధరించినవిగను, వర్షధార లనుజన్నిదములను ధరించినవిగను, గాలితో నిండిన గుహలుగలవిగను, నుండు పర్వతములు, బాగుగ అధ్యయనము నేయుట కుపకరిమించు బ్రహ్మచారులవలె నుండినవి.

(6) మెఱుపు లనుబంధారు కొరడాలతోఁ గొట్టఁబడిన వానివలెనుండునదియు, గర్జనయను గొప్పధ్వనిగలదియు, ఇందుచేతనే వేచినతోఁ గూడినట్లు హృచ్చారివలె ఆకాశము ఉన్నది.

(7) నీలపర్వమైన మేఘమును నాశ్రయించి పృథ్వీమండలముండు మెఱుపు, రామబునితోడలో గూర్చుండి దుఃఖించుచుండు సీతవలె, నాకుఁ దోచుచున్నది.

ఇమా స్తా మన్మథవతాం హితాః ప్రతిహతా దిశః|

అనులిప్తా ఇవ ఘనై ర్నప్తగ్రహనిశాకరాః||

౧౩

*

క్వచి ద్బాష్పాభిసంరుద్ధాన్ వర్షాగమసముత్సుకాన్|

కుటజా న్పశ్య సామిత్రే పుష్పితాన్ గిరిసానుషు||

౧౪

మమ శోకాభిభూతస్య కామసందీపనాన్ స్థితాన్||

౧౪౫

రజః ప్రశాంతం సహిమోఽద్యవాయు ర్నిదాఘవోషప్రస

రాః ప్రశాంతాః| స్థితాహి యాత్రా వసుధాధిపానాం ప్రవా

సినో యాంతి నరా స్వదేశాన్||

౧౫౫

సంప్రస్థితా మానసవాసలుభ్యాః ప్రియాన్వితా స్సంప్రతి చక్ర

వాకాః| అభీష్టవ్షోదకవిక్షతేషు యానాని మార్గేషు నసం

పతంతి||

౧౬౫

(౧౩) మేఘములచే మైపూతపూసికొని నలుల అగుపడు చుండునవియు, కంటికిఁ దెలియకుండు సూర్యాదిగ్రహములు చుండుగలదియు. అందుచేత నే, యిది పడమర యిది యుత్తరమని తెలియకుండునవియు నగు యిదిక్కులు స్త్రీలతోడనుండు వారికి సుఖకరియగు నున్నవి.

(౧౪, ౧౫) కొన్ని ప్రదేశములలో నూతనమైన జలము కడుటచే పైకిలేచియుండు ఆవిరి పొగగలదియు, వానపచ్చినందున సుఖము పొందినవిగను, పర్వత పార్శ్వములలో పూచియుండు నీతా శోకముచే బీడింపబడియుండు నాగు కామోద్యోకమున గలిగించుచుండు నట్టివియునగు కుటజవృక్షములను, లక్ష్మణా! చూడుము.

(౧౬) దుమ్మునిలిచిపోయినది. గాలిదల్లగున్నది. గ్రీష్మతాపము శాంతపడినది. రాజుల దండయాత్రలు నిలిచిపోయినవి. దేశాంతరములకుఁ బోయిన ప్రజలు వారిస్వదేశములు చేరిరి (విశేషార్థము.— భగవత్ కటాక్షముచే చేతనునికి రజస్తమోగుణములు నశించినవి. సంసారిగనుండు మనుజుఁడు వయార్ద్ర హృదయుఁడుగ నున్నాఁడు. చేతనునికి ఆధ్యాత్మికాది తాపములు ప్రకృతీసంబంధము నివర్తించినది. ఇట్టిచేతనుఁడు ప్రాప్యమగు పరమపదమును బొందుచున్నాఁడు.)

(౧౭) హంసలు వానకు భయపడి దాగియున్నవి. చక్కచాక పక్షులు కామోద్యోకముచే యిపుడు అఁడు పక్షులతోఁ గూడి యున్నవి. సదా వానకురియు నుండుటచే మిట్టపల్లములై చెడియుండు మార్గములలో రథము మొదలగు వాహనములు పోవుటలేదు.

కవ్వి త్ప్రకాశం కవ్వి దప్రకాశం నభఃప్రకీర్ణాంబుధరంవిభాతి |
కవ్వి త్కవ్వి త్పర్వతసన్నిరుద్ధం రూపం యథా శాంతమహా
ర్ణవస్య || ౧౭౫

వ్యాయుకితం సర్వకదంబపుష్పైః నవం జలం పర్వతధాతుతా
మిమ్ | మయూరకేకాభిరనుప్రియాతం శైలాపగా శ్శీఘ్రిత
రం వహంతి || ౧౮౫

రసాకులం పట్నదసన్నికాశం ప్రభుజ్యతే జంబుఫలం ప్రకా
మమ్ | అనేకవర్ణం పవనావధూతం భూమా పతత్యామిఫలం
విపక్వమ్ | ౧౯౫

విమృత్ప్రతాకా స్సబలాకమాలా శ్శైలేంద్రీకూటాకృతినన్ని
కాశాః | గర్జంతి మేఘా స్సముదీర్ఘ నాదా మత్తాగజేంద్రా ఇవ
సంయుగస్థాః || ౨౦౫

వహోదకాప్యయిత శాద్వలాని ప్రవృత్తస్త్రోత్సవ బహ్ని
ణాని వరాని నిర్వృప్తవలా హకాని పశ్యాపరాశ్చాష్టాష్టధికం
విభాంతి || ౨౧౫

సమున్వహంత స్సలిలాతిభారం బలాకినో హరిధరా నదంతః
మహత్సు శ్రృంగేషు మహీధరాణాం విశ్రమ్య విశ్రమ్య పునః
ప్రియాంతి || ౨౨౫

(౧౭౪) చెదిరిన మేఘములు గలిగియుండుటచే కొన్ని ప్రదేశములలో ప్రకాశముగలదిగను, కొన్నిప్రదేశములలో ప్రకాశములేనిదిగనునుండు ఆకాశము, కొన్నిప్రదేశములలో పర్వతములచే ఆడ్డగింపబడి, అలలులేని సముద్రము రూపమువలె ప్రకాశించినది.

(౧౭౫) సర్వ కదంబపూలతో గలిసియుండునదియు, పగ్గతములొనండు గైరికాది ధాతువులసంబంధముచే నెర్రగనుండునదియు, నెమళ్ళల కేకలతో గూడినదియునగు కొత్తనీరు గిరినదులలో శీఘ్రముగ బారుచున్నది.

(౧౭౬) మాధుర్యముతో నిండినవియు, తుమ్మెదవలె నల్లగ నుండనవియు, నగు నేరేడుపండ్లను విశేషముగ జనులు భుజించుచున్నారు. నానావిధముల గురంగులుగలిగి గాలిచే గొట్టబడి పక్షముగనుండు మామిడిపండ్లు భూమిమీద పడుచున్నవి.

(౧౭౭) మెరుపులనెడు ధ్వజపటములు గలవియు, కొంగలవరుస లనెడు నక్షత్రములూ గలవియు, శ్రేష్ఠమైన కొండశిఖరములతో సమానముగ నుండునవియు నగు మేఘములు, యద్ధములొ నుండునట్టి మిగుల ధ్వనులుచేయునట్టి మదించిన యేనుంగులవలె, గర్జించుచున్నవి.

(౧౭౮) వానజలముచే ఆప్యాయము పొందియుండుపచ్చిక గలవియు, నాట్యము నేయుచుండు నెమళ్ళులు గలవియు, విశేషముగ గర్జించుచుండు మేఘములు గలవనములు సాయంసమయములొ మిగుల ప్రకాశించుచున్నవి. చూడుము.

(౧౭౯) జలముయొక్క గొప్పభారమును మోయుచుండు, కొంగలతోఁ గుండి గర్జించుచుండు, మేఘములు పర్వతశిఖరములమీది నిలిచి నిలిచి మఱియు లేచిపోవుచున్నది.

మేఘాభికామా వరిసంపతంతి సంమోదితా భాతి బలాక
పక్తిః! వాతావధూతా వరపాండరీకీ ల-బేవ మాలా రచి
తాంబరస్య॥ ౨౩౪

బాలేంద్రగోపాంతరచిత్రితేన విభాతి భూమి ర్నవశాద్వలేన।
కాతానువృత్తేన శుకప్రిభేణ నారీవ లాక్షోఽఽతకంబళేన॥ ౨౪౪
నిద్రా శస్తైః కేశవ మభ్యుపైతి ద్రితం నదీ సాగరమభ్యుపైతి।
హృష్టా బలాకా ఘన మభ్యుపైతి కాంతా సకామో ప్రియ
మభ్యుపైతి॥ ౨౪౫

జాతా వనాంతా శ్శిఖిసంప్రసృతా జాతాః కదంబా స్సకదంబ
శాఖాః! జాతా వృషా గోషు సమాసకామా జాతా మహీ స
స్యవనాభిరామా॥ ౨౬౪

వహంతి వర్షంతి నదంతి భాంతి ధ్యాయంతి సృత్యంతి సమా
శ్వసంతి। నద్యో ఘనా మత్తగజా వనాంతాః ప్రియా విహీనా
శ్శిఖినః స్లవంగాః॥ ౨౭౪

ప్రిహర్షితాః కేతకపుష్పగంధ మాఘ్నాయ హృష్టా వననిర్ఘ
రేషు! ప్రసాత శబ్దైశ్చలితా గజేంద్రా స్సార్థం మయూరై స్స
మదా నదంతి॥ ౨౮౪

(౨౩౪) గర్భము ధరించుటకై మేఘమును శపేక్షించి, దానిసమీపమునకు విద్యుదుండనట్టి మిగుల సంతోషించియుండు కొంగలవరుస, ఆకాశమును నలంకరించుటకై కట్టబడి గాలిచే గొట్టబడి చలించుచుండు తెల్ల తామరపూలహారమువలె అగుపడుచున్నది.

(౨౩౫) బాలేంద్రీకోపములచే మధ్యమధ్యలో నానారంగులుగనుండు కొత్తపచ్చిక ప్రదేశములు గలభూమి, చిలుకవంటిరంగు మధ్యమధ్యలో లాతేరాగముగ లిగి కప్పకొనియుండు స్త్రీవలె, పృథాశించుచున్నది.

(౨౩౬) కీహారికి ఆహారసమయలో నిద్ర పొరంభమగుచున్నది. నదులు త్వరగ సముద్రములో జేరుచున్నవి. సంతోషము గలకొంగలు మేఘమును బడయుచున్నవి. కామముగల స్త్రీలు పీరియులను బొందుచున్నారు.

(౨౩౭) వనముల మధ్యప్రదేశములు నెమళ్ళనాట్యముతోఁ గూడియున్నవి. కదంబవృక్షములకాకులు పూలతోనిండియున్నవి. పృథ్వీములు గోవులతో సమానమైన కామము గలవియైనవి. భూమి పైరుపచ్చలతో మనోహరముగ నున్నది.

(౨౩౮) నదులు ప్రవహించుచున్నవి. మేఘములు వర్షించుచున్నవి. అడవులలోనుండు మడించిన యేనుగులు సంతోషించుచున్నవి. వన మధ్యప్రదేశములు పృథాశించుచున్నవి. ప్రియరాండ్రీను నెడబాసిన పురుషులు చింతించుచున్నారు. నెమళ్ళు నాట్యముచేయుచున్నవి. కోతులు ఒకచోటనేవలసినన్ని ఫలములు లభించినందున చలనములేక స్వస్థచిత్తముతో నున్నవి.

(౨౩౯) సంతోషించియుండు శ్రేష్ఠమగు యేనుగులు మొగలిపూలవాసనకు మిగుల సంతోషించి, అడవిలోకి దిగుచుండు కొండనదుల ధ్వనిచే చెడఁగ వగుచు మడించి నెమళ్ళతోడ సంతోషించినవి.

ధారా నిపాతైరభిహన్యమానాః కదంబశాఖాను విశంబమా
నాః! క్షణార్థితం పుష్పరసావగాఢం శనై ర్మదం షట్చరణా
స్త్యజంతి॥ ౨౯౪

అంగారచూర్ణోత్కరసన్నికాశైః ఫలై స్సువర్యావృతసై స్స
మృద్దైః జంబూమృమాణాం పరివిభాంతి శాఖా నిలీయమా
నాశ్చవ షట్పదౌఘైః॥ 30౪

తటిత్పతాకాభి రలంకృతానా ముదీర్ణగంభీర మహారవాణామ్।
విభాంతి రూపాణి వలాహకానాం రణోద్యతానా మివ వార
ణానామ్॥ 3౧౪

మాగ్ధానుగ శ్చైలవనామసారీ సంప్రస్థితో మేఘురవం నిశమ్య।
యుద్ధాభికామః పరితినాగశంకీ మత్తో గజేంద్రః పరితినన్ని
వృత్తః॥ 3౨౪

క్వచి త్పరిగీతాశ్చవ షట్పదౌఘైః క్వచిత్ప్రసృతాశ్చవ నీలకం
తైః! క్వచిత్ప్రమత్తాశ్చవ వారణేంద్రై ర్విభాంత్యనేకాశ్రయి
ణో వనాంతాః॥ 33౪

కదంబసర్జార్జునకందశౌఢ్యా వనాంతభూమి ర్నవవారిపూర్ణా।
మయూరశత్రాభిరుతపరిస్పృతై రాపానభూమిపరితిమా విభాతి॥

(294) వానచేఁ గొట్టఁబడినవియు, అందువల్లనే పూలను విడిచి కదంబ వృక్షకాఖిలలో వేలొడుచుండిన తుమ్మెదలు అపుడు తేనెను గోలనందున మ దమును బోగొట్టుకొను చున్నవి.

(304) బొగ్గు పొడిరాసితో సమమై నీలవర్ణముగ నుండునదియు, బాగు గనిండిన రసముగలిగి చెట్లలోనిండియుండు ఫలములచే నేరేడుచెట్ల కాఖిలు, తుమ్మెదలతోఁ గప్పఁబడినటుల, పరికాశించుచున్నవి.

(304) మెరుపులను ధ్వజములతో నలంకరింపఁబడిన పుట్టి గంభీరముగఁ నుండు గొప్ప మేఘగర్జన యనుసింహ నాదము గలమేఘముల ఆకారములు యుద్ధసన్నద్ధములై యుండు యేనుఁగులవలెఁ బరికాశించుచున్నవి.

(314) అది వసించుచుండు కొండను వనమును ననుసరించి మార్గములొఁ బోవుచుండునదియు, మదించియుండునదియు నగు గజేంద్రుఁడు మేఘగర్జనను వెనుకభాగములో విని యింకొక యేనుఁగు గర్జించుచు వచ్చుచున్నదనుకొని దానితోఁ బోరుటకుకొరి వెనుకకుతిరిగెను. (ధర్మనరము. — వేదమార్గమును నను సరించి నిగ్నిజమునేయుటకై

ప్రతివాది

ను విని అతనితో వాదించుటకుగోరి వెనుకకుఁ దిరుగు పురుషశ్రీమృదు సూచింపఁ బడెను.)

(324) గీతము సృత్తము ఘనమును నాశ్రయించియుండు వనప్రదేశము లు కొన్నిచోట్ల తుమ్మెదలసమూహములచే బాగుగ గానమునేయునటులను, కొన్ని ప్రదేశములలో నెనుఁగులచే బాగుగ నాట్యమునేయునటులను, కొన్ని ప్రదేశములలో ఏనుఁగులచే బాగుగ మదించియుండునటులను పరికాశించినవి.

(334) కదంబు, సర్ప, ఆర్ద్రన కందళ పుష్పములతోను కొత్తజలముతోను నిండియుండు వనప్రదేశము, మదించియుండు నెనుఁగుల శేకాధ్వనులతోను విశేషముగ నాట్యముతోను కల్లు విక్రయించు ప్రదేశమువలె నున్నది.

ముక్తాసకాశం సలిలం పత ద్వై సునిర్మలం పత్రీపుటేషు ల
గ్నమ్ | హృష్టా వివర్ణచ్ఛదనా విహంగా సుసేంద్రదత్తం తృ
షితాః పిబంతి || 314

పట్నాగతంత్రీమధురాభిధానం ప్లవంగమోదీరితకంతతాళమ్ |
ఆవిష్కృతం మేఘమృదంగనాదై ర్వనేషు సంగీతమివ పృవృ
త్తమ్ || 315

క్వచి త్ప్రీతృతైః క్వచి దున్నదద్భిః క్వచిచ్ఛవృక్షాగ్నిషణ్ణకా
యైః | వ్యాలంబబర్హాభరణై ర్మయూరై ర్వనేషు సంగీతమివ
పృవృత్తమ్ || 316

స్వనై ర్ఘనానాం ప్లవగాః పృబుద్ధా విహాయ నిద్రాం చిరసన్ని
రుద్ధామ్ | అనేకరూపాకృతివర్ణనాదా నవాంబుధారాభిహతా
వదంతి || 317

నద్య స్సముద్వాహితచక్రివాకా స్తటాని శీర్ణాశ్వపవాహా
యితాః | దృష్టా నవపాఞ్చతపూర్ణభోగా దుత్తు స్వభర్తార
ముపోపయాంతి || 318

నీలేషు నీలాః పృవిభాంతి సక్తా మేఘేషు వేఘా నవవారిపూ
ర్ణాః | దవాగ్నిదగ్ధేషు దవాగ్నిదగ్ధా శ్చైలేషు శ్చైలాభివ బ
ద్ధమూలాః || 319

(314) కాంతిచేసిన రెక్కలుగల సంతోషించియుండు చాతక పక్షులు దాహము గలవియై, ముత్యములవలెనుండి ఓడుచుండినదియు, నిర్మలమైన దోష్పలుగనుండు ఆసులలోగల ఇంద్రునిచే నీయంబడిన జలమును దాగిచుచున్నవి.

(315) భ్రమరముల నెడి తంత్రియొక్క మధురమగు నాదముతోను కప్పలయొక్క కంఠ తాళములతోను మేఘములనెడి మద్దలవాదములతోను బ్రకాశించుచుండు సంగీతము ఇవసులలో జరుగుచుండు నటు లుండినది.

(316) కొన్ని ప్రదేశములలో బాగుగ నాట్యము నేయుచుండునవియు, కొన్నిచోట్లలో బాగుగ కేకాధ్వనులు నేయుచుండునవియు, కొన్నిప్రదేశములలో నృత్యములమీద మాస్పండునవియు, వ్రేలుచుండు పింఛములను నాభరణములుగ గలవియు, నగునెవ్వచ్చే అడవులలో సంగీతము జరుపబడినటు లుండినవి.

(317) కిప్పలు బహుకాలముగ వాని వ్యాపారములకు ప్రతిబంధకముగ నుండిన నిద్రను, మేఘగర్జనను విని, విడిచి మేలుకొని నానావిధములుగ నుండు ఆవయవములు రంగులు ఛవ్వనులు గలవియై, కొత్తగనుండు వర్ష జలధారలచేఁగొట్టఁబడి, కూయుచున్నవి.

(318) ప్రవాహముమీద పోవుచుండు చక్రవాకపక్షులు గలవియు, మడించియుండునవియు, నూతనములగు ఫలాది ఉపహారములు, చందనము కర్పూరము తుసునుములు తాంబూలాది భోగములు గలిగి, విరిగిపోయియుండు గనిమెలను విడిచి శీఘ్రముగ వాని భర్తయగు సముద్రమునకు, యువతులు వారిభర్తలవద్దకుఁ బోవునటుల, నదులు పోవుచున్నవి.

(319) కార్పిచ్చుచే ఒగ్గమైన పర్వతముతోఁజేరి దగ్గమగుచుండు మరికొన్ని పర్వతములవలె నీలవర్ణముగనుండు మేఘములతో సంబంధించునవియు, నీలవర్ణముగ నుండునవియు క్రొత్తనీటితో నిండియుండినవియు నగు మేఘములు పరికాశించుచున్నవి.

ప్రహృష్టసన్నాదితబద్ధిణాని సశక్రీహోపాకులశాద్వలాని |
చరంతి నీపార్జునవాసితాని గజా స్ఫురమ్యాణి వనాంతరాణి ||

సవాంబుధారాహతకేసరాణి ద్భ్రతం పరిత్యజ్య సరోదుహాణి |
కదంబపుష్పాణి సకేసరాణి సవాని హృష్టా భ్రమరాః పతంతి ||

మత్తాగజేంద్రా ముదితా గజేంద్రావనేషు విశ్రాంతతరా మృ
గేంద్రాః | రమ్యా నగేంద్రా నిభృతా సరేంద్రాః పక్రీడితో
వారిధౌరై స్ఫురేంద్రాః ||

౪౩౪

మేఘా స్సముద్ధూత సముద్రనాదా మహాజలౌమై ర్గగనావలం
బాః | సదీప్తటాకాని సరాంసి వాపీ ర్మహీంచ కృత్వా మ
పవాహయంతి ||

౪౪౪

వర్షప్రవేగా విపులాః పతంతి ప్రవాంతి వాతా స్సముదీర్ఘఘో
షాః | ప్రణవ్తకూలాః ప్రవహంతి శీఘ్రం సద్యో జలై ర్విప్ర
తిపన్నమార్గాః ||

౪౫౪

సరై ర్మరేంద్రాశ్చ పర్వతేంద్రా స్ఫురేంద్రదత్తైః పవనూపనీ
తైః | ఘనాంబుకుంభై రభిషిచ్యమానా రూపం శిరియం స్వా
మివ దర్శయంతి ||

౪౬౪

(౪౦౪) మిగుల సంతోషించి కేకలు వేయుచుండు నెనుకులు గలవియు, ఇంద్రోపమసుపురుగులు గలపచ్చికభూమి గలవియు, నీప అద్భుతపూల వాస నగలవియు మిగుల మనోహరములగు వనప్రదేశములలో వీనుఁగులు సంచరించు చున్నవి.

(౪౦౫) నూతనముగ నీటిధారలచేఁ గొట్టఁబడిన కింజల్కములుగల నూత నముగ పూచియుండు కదంబపుష్పములలో సంతోషించి కుమ్మెదలు ప్రవేశిం చుచున్నవి.

(౪౩౪) గజశ్రేష్ఠములు మడించియున్నవి. పృషభశ్రేష్ఠములు సంతో షముగనున్నవి. సింహములు సుఖముగ నిదుఁగబోవుచున్నవి. పర్వతములు చిగురు మొగ్గులు పూలతో రమ్యముగనున్నవి. రాజులు దండయాత్రలు నిలిపి స్వస్థులై యుగ మున్నార. దేవేంద్రుఁడు మేఘములతో ఆఁటలాడుచున్నాఁడు.

(౪౪౪) తిరస్కరింపఁబడిన సముద్రము ఘోషగల, ఆకాశములో వేల్పా డుచుండు మేఘములు విశేషముగ వర్షించి నదులను తటాకములను సరస్సులను బావులను, భూమివంతయు నింశించి, ప్రవహించునటుల చేయుచున్నది.

(౪౫౪) వాన విశేషముగఁ గురియుచున్నది. గొప్పశబ్దముతో గాలిపీచుచు న్నది. తెగినతీరములు గలజలముచే మార్గము తెలియక ఉండునదులు వేగముగఁ బ్రవహించుచున్నవి.

(౪౬౪) ప్రజలచే అభిషేకము నేయఁబడుచుండు రాజులు వారియొక్క ర్యమును జూపినటుల, ఇంద్రునిచే నీయఁబడిన గాలితెచ్చిన మేఘములనెడు నీళ్ళ కడవలచే గొప్పపర్వతములు అభిషేకము నేయఁబడినవియై, వాటి నిర్మలమైన యో షమును దెలుపుచున్నవి.

ఘనోపగూఢం గగనం సతారం స భాస్కరో దర్శన మభ్యుపై
తి | సవైర్వల్కలౌ ధర్మణీవిస్మృతౌ తమోవిస్మృతౌ నదిశః పృథాకాశాః ||
మహంతి కూటాని మహీధరాణాం భారాభిభాతా న్యధికం వి
భాంతి | మహాపృథ్వాణ్నే ర్విపులైః ప్రపాతై ర్ముక్తాకలాపై రివ
లంబమానైః ||

౪౫౪

శైలోపలపృష్ఠలమానవేగా శ్చైలోత్తమానాం విపులాః పృ
పాతాః | గుహాసు సన్నాదితబర్హిణాసు హారా వికీర్ణత ఇవాభి
భాంతి ||

౪౫౫

శీఘ్రపృవేగా విపులాః పృపాతా నిర్ధౌతశృంగోపతలా గిరీ
ణామ్ | ముక్తాకలాపప్రతిమాః పతంతో మహాగుహోత్సంగ
తలై ర్ద్రియంతే ||

౪౫౬

సురతామర్దవిచ్ఛిన్నాః స్వర్గస్త్రీహరమాక్తికాః |

పతంతీవాకులా దిక్షు తోయధారాః స్పృమంతతః ||

౪౫౭

నిలీయమానై ర్విహగై ర్నిమిలద్భిశ్చ పంకజైః |

వికసంత్యాచ మాలత్యా గతోఽస్తం జ్ఞాయతే రవిః ||

౪౫౮

స్మృతౌ యాత్రా నరేంద్రాణాం సేనా ప్రతినివర్తతే |

వైరాణి చైవ మార్గాశ్చ సలిలేన సమీకృతాః ||

౪౫౯

(౪౭౫) నక్షత్రములతోఁ గూడిన ఆకాశమును మేఘములు మరుగుపరచుచున్నవి. సూర్యుడగుపడలేదు. కొత్త జలప్రవాహముచే భూమి నిండియున్నది. ఆంధకారముతోఁ బూయఁబడి దిక్కులు ప్రకాశించలేదు.

(౪౭౬) వర్షధారల చేఁగడుగబడిన పర్వతములయొక్క గొప్పశిఖరములు, పెద్దవిగను విశాలముగను వ్రేలాడుచుండు ముత్యాలహారములవలెనుండు నదులచే, మిగుల ప్రకాశించుచున్నవి.

(౪౭౭) గొప్ప పర్వతములనుండి విశేషముగఁ బ్రవహించుచుండు నదులు గుండురాళ్ళు అడ్డపడినందున చెదిరి వేగముగలవియై కేళలువేయుచుండు నెనుళులు గల గుహలలోఁ బడి, ముత్యాలహారముల వలెఁ బ్రకాశించుచున్నవి.

(౪౭౮) పగవృత్త శిఖరప్రదేశములును, నిర్మలముగఁజేసి కీర్ణముగఁ బ్రవహించుచుండు అనేకచులగు గిరినదులు ముత్యాల హారములతో సమానములై గొప్పగుహలుగల ప్రదేశములలో బడుచున్నవి.

(౪౭౯) వర్షధారలు, సంభోగసమయములోఁ దెగజారిపడిన దేవతాస్త్రీల ముత్యాలహారములవలె, వ్యాకులములై నలఁచిక్కులలోను బడుచున్నవి.

(౪౮౦) గూళ్ళలోదాగిన పక్షులతోను, మడుచుకొని పోయిన తామర పూలతోను, వికసించినమాలతిపూలతోను, సూర్యుడు అస్తమించెనని తెలిసికొనవలసియున్నది.

(౪౮౧) రాజులు యుద్ధమునకుఁ బోవుట నిలిచిపోయినది. సేనలు స్వస్థానములకు తిరిగిచ్చుచున్నవి. రాజులకు గల పరస్పర ద్వేషములు, జలముయొక్క ప్రతిబంధకమువలన, నిలిచిపోయినవి. జలము మార్గములను నావరించినది.

మాసి పోస్తవదే బ్రహ్మ బ్రాహ్మణానాం వివక్షతామ్ |
ఆయ మధ్యాయసమయ స్సామగానా ముపస్థితః || ౫౮౫

నివృత్తకర్మాయతనో నూనం సంచితసంచయః |
ఆషాఢీ మభ్యుపగతో భరతః కోసలాధిపః || ౫౮౬

నూన మాపూర్యమాణాయా స్సరయ్యా వర్ధతే రయః |
మాం సమీక్ష్య సమాయాంత మయోధ్యాయాశ్చ వ స్వనః ||
ఇమా స్సీంసృగుణా వర్షా స్సుగ్రీవ స్సుఖ మశ్నుతే |
విజితారి స్సదారశ్చ రాజ్యే మహతిచ స్థితః || ౫౮౭

అహంతు హృదదారశ్చ రాజ్యాచ్చ మహత శ్చ్యుతిః |
నదీకూలమివ క్లిన్న మవసీదామి అత్స్యణః || ౫౮౮
శోకశ్చ మమ వీస్తీణో వర్షాశ్చ భృశదుర్గమాః |
రావణశ్చ మహా నృతుః పరం ప్రతిభాతి మే || ౫౮౯

అయాతాం చైవ దృష్ట్యేమాం మార్గాంశ్చ భృశదుర్గమాః |
ప్రణతే చైవ సుగ్రీవే సమయా కించి దీరితమ్ || ౬౦౪

(౫౪౪) భాద్రీపద మాసములో సామజేదు లగు బ్రాహ్మణులు వేదాధ్యయనము నేయుటకు మంచిసమయముగ నున్నది. వీరికిని వేదారంభసమయమని భావము.

(౫౪౫) కోసలదేశము రాజగు భరతుడు తనకు వలసినపదార్థములన్నిటిని సేకరించియుంచుకొని గృహముతో సంబంధించిన పనులను విడిచి వలసిన ధనమును సేకరించియుంచుకొని యున్నాడు. ఆమాధమాసములో నచ్చు పూర్ణిమ మొదలు ఆతడు వ్రతము సలుపుచున్నాడు.

(౫౪౬) ఆరణ్యమునకు వచ్చుచుండు నన్ను చూచుచుండిన ఆయోధ్య ప్రజలలోదన ధ్వనివలె, జలముతో నిండిన సరయునానది వేగము ధ్వని, ఉండును.

(౫౪౭) శత్రువును జయించి భార్యతోఁగూడి గోప్పరాజ్యములోనుండి నుగ్గివుండు మంచి గుణములుగల యీవానకాలములో నుఖము ననుభవించుచు న్నాడు.

(౫౪౮) నేనో భార్యను బోఁగొట్టుకొని గోప్పరాజ్యమును విడిచి వచ్చి, లక్ష్మణా! నది ఒడ్డు కూలిపడినటుల దుఃఖించుచున్నాను.

(౫౪౯) నాశోకము గొప్పదిగనున్నది. వానకాలమో నైచుటకు తగనిదిగ నున్నది. రావణుడు గొప్పశత్రువుగ నున్నాడు. ఈమూటిని జయించుట సాధ్యముకాదని తోచుచున్నది.

(౬౦౪) ఈ సమయములో రాజులు యుద్ధమునకుఁ బోఁగూడదను విషయమును, ప్రయాణమునేయుటకు మార్గములు తగియుండకుండుటనుజూచి, ఇపుడే నీతను వెతకుటకును రావణుని జంపుటకు యత్నమునేయవలయునని సుగ్రీవుండు నమస్కరించి ప్రార్థించినను నేనేమియు చెప్పట తగదు.

అపి చాతిపరిక్లిప్తం చిరాద్దారై స్సమాగతమ్|

ఆత్మకార్యగరీయస్త్వా ద్వత్తుం నేచ్ఛామి వానరమ్|| ౬౧౫

స్వయ మేవ హి విశ్రామ్య జ్ఞాత్వా కాల ముపాగతమ్|

ఉపకారంచ సుగ్రీవౌ వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః|| ౬౧౬

తస్మా క్కాలపరీక్షోహం స్థితోస్మి శుభలక్షణ|

సుగ్రీవస్య నదీనాంచ పసాద మనుపాలయన్|| ౬౧౭

ఉపకారేణ ప్రోహి పరీకారేణ యుజ్యతే|

అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి పత్వవతాం మనః|| ౬౧౮

తమేవ ముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః కృతాంజలి స్తత్ప్రతిపూ

జ్య భాషితమ్| ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనం ప్రదర్శయన్

దర్శన మాత్మన శ్శుభమ్|| ౬౧౯

యథోక్త మేత త్తవ సర్వ మీప్సితం నరేంద్ర కర్తా నచిరా ధ్ధరీ

శ్వరః| శర త్ప్రతీక్షః క్షమతా మిమం భవాన్ జలప్రపాతం రి

పునిగ్రహే ధృతః|| ౬౨౦

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టావింశస్సర్గః.

(౬౧౪) మనకార్యము గొప్పదిగనుండుటచేతను, మరియు, మిగుల దుఃఖించి బహుకాలమునకు భార్యలతోఁగూడిన సుగ్రీవునికి, యిపుడె యీపనిపెట్టుటకు నేను యిష్టపడను.

(౬౧౫) శ్రమతీర్చుకొని సంకేతకాలము పరీక్షించినది. అతఁడె తెలిసికొని ప్రత్యుపకారమునేయుటకు యత్నించును. ఇందుకు సందేహములేదు.

(౬౧౬) మంచితక్షణములు గలలక్ష్మణుఁడా! శరత్కాలమున సుగ్రీవుని యొక్క నదులయొక్క సహాయమును నెదురుచూచుచున్నాను.

(౬౧౭) ఉపకారము బొందియుండు వీరుఁడు ప్రత్యుపకారము తప్పక నేయును, ఉపకారమును మరచి ప్రత్యుపకారమునేయని పురుషుని సత్పురుషులు నిందించెదరు.

(౬౧౮) శ్రీరామఁ డిటుల చెప్పగా, లక్ష్మణుఁడు అంజలిచేసికొని, అమాటను శ్లాఘించి, రాజోపు కార్యమును నాలోచించి తన మంచితక్షణములు దెలుపుచు మనోహరముగనుండు చూపుగల రామనినో నీటులనెను.

(౬౧౯) రాజా! నీకోరికల నన్నిటిని త్వగలో నే వానరరాజు పూర్తిచేయును. ఈ వానకాలమును నైదుకొని, శరత్కాలమును నెదురుచూచుచు, శత్రువులను జంపుటలో ధైర్యముగలవాడవుగ నుండుము.

ఇ ది యి యై యె వి మి ద వ స ర్గ.

అ వ స ర్గ.

(అవతారిక.—హనుమంతుఁడు రామభక్తుఁడుగ నుండిన సుగ్రీవునిఅనుమతిలేనందున ఋశ్యమూకములోనే యుండి రామనిధ్యానించుచు, సుగ్రీవుఁడేరా

ఏకోనత్రింశస్సర్గః.

సమీక్ష్య విమలం వ్యూమ గతవిద్యుద్వలాహకమ్|

సారసారవసంఘుప్తం రమ్యజ్యోత్స్నానులేపనమ్||

౧

సమృద్ధార్థం చ సుగ్రీవం మందధర్మార్థసంగ్రహమ్|

అత్యర్థ మసతాం మార్గ మేకాంతగతమానసమ్||

౨

నిర్వృత్తకార్యం సిద్ధార్థం ప్రమదాభిరతం సదా|

ప్రాప్తవంత మభిప్రీతాః సర్వానేవ మనోరథాః||

౩

స్వాంచ పత్నీ మభిప్రీతాం తారాం చాపి సమీప్సిताః

విహరంత మహూరాత్రం కృతార్థం విగతజ్వరమ్||

౪

క్రీడంతమివ దేవేశం నందనేఽపరసాం గణేః|

మంత్రిషు న్యస్తకార్యంచ మంత్రిణా మనవేక్షకమ్||

౫

ఉత్సన్నరాద్య సందేశం కామవృత్త మవస్థితమ్||

౫౫

నిశ్చితార్థోఽర్థతత్వజ్ఞః కాలధర్మవిశేషవిత్|

ప్రసాద్య వాక్యై ర్మధురై ర్హేతు ముద్భి ర్మనోరమైః|

౬౫

వాక్యవి ద్వాక్యతత్వజ్ఞం హరీశం మారుతాత్మజః|

హితం తత్పంచ పథ్యంచ సామధర్మార్థనీతిమత్||

౭౫

కామపరతంతురైన నుగ్గివునికి హనుమంతుడు హితమునెప్పట. 333

ముని కనుకూలమైన కార్యమును జేయుచుండుటకు యత్నించుట యీశ్వరలోఁ జెప్పఁబడినది.)

(౧) నిర్మలముగను మెఱుపులు కొంగలు లేక హంసలధ్వనులతోఁగూడి నదిగను నుండు ఆకాశమును,

(౨) సంపూర్ణముగనుండు వస్త్రాభరణముల గలవాఁడును, అల్పముగ నుండు ధర్మార్థములగలవాఁడును, అసత్తులగు కామకుల మార్గమునే ప్రధానము నొయెంచి న మనసుగలవాఁడును,

(3) తనకార్యమును బూర్తిచేసికొని రాజ్యమును బొందియుండువాఁడును, సదా శ్రీలోలుఁడుగనుండువాఁడును, తనకోరికలన్నియు, కొనసాగియుండు వాఁడును,

(౪) మిగుల యిష్టముగనుండు అతని భార్యను తారను పొంది రాత్రి పగలువారితో విహరించుచు కృతార్థుఁడుగ నుండువాఁడును, భయముతీరినవాఁడును,

(౫) నందనవనములో అప్పరసల గుంపులతోఁ గూడి కీర్తిడించుచుండు దేవేంద్రునివలె నుండువాఁడును, మంత్రుల వశములో రాజ్యకార్యములను నుంచి వారిని కంటితో నైనను జూడకుండు వాఁడును,

(౬) మొదలు ౮౪ వరకు) రాజ్య పరిపాలన విధమును చెడగొట్టుకొనిన వాఁడును, కామవ్యాపారమునకు లోబడియుండువాఁడును, మాటలతత్త్వమును నెరింగిన వానరరాజగు నుగ్గివుని, ఈ కార్యమును నీవిధముగఁ జేయవలయునని నిశ్చయించి యుండువాఁడును, అర్థస్వభావమును కాలోచితమగు ధర్మవిశేషములను నెరింగినవాఁడును, మాటలు చెప్పటలో నేర్పుగలవాఁడును వాయువు తుర్రెడును నగుహనుమంతుఁడుచూచి మధురమై హేతువులతోఁగూడి మనసుకు యింపుగనుండు మాటలచే నంతోషపరిచి హితముగను సత్వముగను పథ్యముగను

ప్రణయప్రీతినంయుక్తం విశ్వాసకృతనిశ్చయమ్ |
 హరీశ్వర ముపాగమ్య హనుమా న్వాక్య మబ్రవీత్ || ౮౫
 రాజ్యం పాప్తం యశ శ్చైవ కాలీ శీరభివర్ధితా |
 మిత్రాణాం సంగ్రహ శ్చేష స్తం భవా న్కర్తు మర్హతి || ౮౬

యోహి మిత్రేతు కాలజ్ఞ సుతతం సాధు వర్తతే |
 తస్య రాజ్యంచ కీర్తిశ్చ సౌతాపశ్చాభివర్ధతే || ౧౦ |
 యస్య కోశశ్చ దండశ్చ మిత్రాణ్యాత్మాచ భూమిప |
 సమవేతాని సర్వాణి సరాజ్యం మహ దన్నతే || ౧౧ |

తద్భవా న్వృత్తసంపన్న స్థితః పథి నిరత్యయే |
 మిత్రార్థ మభినీతార్థం యథావ త్కర్తు మర్హతి || ౧౨ |
 సంతృప్త్య సర్వకార్యాణి మిత్రార్థే యోఽనువర్తతే |
 సంభిమాద్ధి కృతోత్సాహ సానన్ధై రావరుధ్యతే || ౧౩ |

యస్తు కాలవ్యవేతేషు మిత్రకార్యేషు వర్తతే |
 స కృత్వా మహతో ప్యథా న్నమితార్థేన యుజ్యతే || ౧౪ |
 యదిదం వీర కార్యం నౌ మిత్రకార్య మిందమ |
 క్రియతాం రాఘవ సైవైత ద్వైదేహ్యః పరిమార్గణమ్ || ౧౫ |

కామపరతంత్రుడగు సుగ్రీవునికి హనుమంతుడు హితముపెప్పట 339
సామము ధర్మము అర్థము నీతితోఁ గూడినదిగను, స్నేహముతోను ప్రీతితో
ను గూడిన ఆత్మఁడు చెప్పినమాటలో వమ్మకముగలదిగను నుండుమాటను హను
మంతుడు చెప్పెను.

(౯౪) రాజ్యము యశస్సు నీఫలభించినవి. కులక్రమముగ వచ్చినపద
వృద్ధియైనది. మిత్రుని కార్యమును జేయుట మాత్రము సలిచియున్నది. దాని నీ
వు చేయవలయును.

(౧౦౪) ఎవఁడు మిత్రులనుసంపాదించుకొను కాలమును నెఱింగినవాఁడై,
యెల్లప్పుడు సాధువుగనుండునో, అట్టివాని రాజ్యము కీర్తి ప్రతాపము అభివృద్ధి
పొందును.

(౧౧౪) ఏరాజుయొక్క బొక్కలము నేనమిత్రులు అతఁడు యివన్నియు
పొసగియుండునో అట్టిరాజు గొప్పరాజ్యమును ననుభవించును. (ఈ నాలుగింటి
లో నొకటి లేకపోయినను మహారాజ్యమైనను చెడునని భావము.)

(౧౨౪) సచ్చరిత్రము గలనీవు, నాశములేని సన్మార్గములోనుండి స్నే
హితుని కార్యమును, సఫలమగునటుల, నీప్రతిజ్ఞ పరీకారము, నేయుము.

(౧౩౪) తాను శుభుపడుటకు సాధనముగనుండు అన్ని కార్యములను వి
డిచి మిగుల ఉత్సాహముతోఁగూడి అదరముతో మిత్రునికార్యము నేయువిష
యములో సదా ఉండువానికి ఆపద గలుగదు.

(౧౪౪) కాల మతిక్రమించిన పిమ్మట మిత్రునికి సహాయముచేయుటకు
యత్నించి గొప్పకార్యములు చేసినను అతఁడు మిత్రునికి సహాయమునేసినటుల
భావింపఁబడఁడు.

(౧౫౪) ఓ వీరుఁడా! మనము స్నేహితుని పనిని కొనసాగించవలయును.
శత్రుసంహారకుఁడా! శ్రీరామునికార్య మగునీ తాస్వేషణమును జేయవలయును.

తదిదం వీర కార్యం తే కాలాతీత మరిందమ॥ ౧౬

నచ కాల మతీతం తే నివేదయతి కాలవిత్॥
త్వరమాణోఽపి స నాప్తిజ్ఞ స్తవ రాజ న్వశానుగః॥ ౧౭

కులస్య హేతు స్సీతస్య దీర్ఘబంధుశ్చరాఘవః॥
అప్రమేయ ప్రభావశ్చ స్వయం చాప్రతిమోగుణైః॥ ౧౮

తస్య త్వం కురు వై కార్యం పూర్వంతేన కృతం తవ॥
హరీశ్వర హరిశ్రేష్ఠా నాజ్ఞాపయితు మర్హసి॥ ౧౯

సహి తావ ద్భవే త్కాలో వ్యతీత శ్చిదనా దృతే॥
చోదితస్యహి కార్యస్య భవే త్కాలవ్యతిక్రమః॥ ౨౦

అకర్తురపి కార్యస్య భవా న్కర్తా హరీశ్వర॥
కింపునః ప్రతికర్తు స్తే రాజ్యేనచ ధనేనచ॥ ౨౧

శక్తిమానసి విక్రాంతో వానరర్ష గణేశ్వర॥
కర్తుం దాశరథేఃప్రీతి మాజ్ఞాయాం కి న్నశజ్జనే॥ ౨౨

(౧౬) వీరుఁడా, శత్రుసంహారకుఁడా! నీవు చేయువలసిన మిత్తుని కార్యమునకు కాలమతిక్రమించినది.

(౧౭) కాలమతిక్రమించినదని తెలిసినవాఁడును, పాక్షిజుఁడును, నీస్వాధీనములో నుండువాఁడును నగు రాముఁడు, ఓరాజా! సీతను వెతకిఁజెచ్చుటలో త్వరగలవాఁడుగనుండియు, కాలమతిక్రమించినది నీకుఁ దెలుపలేదు.

(౧౮) మిగుల శమ్యద్ధితోఁ గూడిన నీకులమును నిలుపుటకు హేతువుగను, నీకు చిరకాలముండదగిన స్నేహితుఁడుగను, అప్రమేయమైన ప్రభావముగలవాఁడుగను, సాటిలేనిగుణములుగలవాఁడుగను శ్రీరాముఁడున్నాఁడు.

(౧౯) ముందు శ్రీరాముఁడు నీ కార్యమును పూర్తి చేసెను. అతని కార్యమును నీవు చేయుము. వానరేశ్వరా! సీతను వెతకుటకు వానరులను బిలుచుకొని వచ్చుటకు ఆజ్ఞాపించుము.

(౨౦) శ్రీరాముఁడు సమాచారము పంపుటకు ముందుగనే యీ కార్యము చేసినటులైతే కాలాతీతముకాదు. అతఁడు చెప్పిపంపినవిదప కార్యమును జేసిక కాలమతిక్రమించును.

(౨౧) వానరేశ్వరుఁడా! ఉపకారము నేయనిచాని కార్యమును సహా నీవు నేయువాడవు. రాజ్యమును శీకల సంపదను నిచ్చి ఉపకారము చేసినవానికి ప్రత్యుపకారము నేయు విషయములో నేను నీకు చెప్పవలయునా,

(౨౨) వానరుల, యెలుగు బంట్లు, గుంపులకు నాథుఁడుగనుండు వాఁడా నీవు శక్తిగలవాడవై పరాక్రమముచే బ్రసిద్ధుఁడుగనుండినను శ్రీరామునికి సంతోషము గలిగించుటకై, వానర సేనను జేర్చుట కాజ్ఞాపించుటకు యత్న మొందుకు నేయకున్నావు.

- కామం ఖలు శరై శ్శక్త స్సురాసురమహారగాః |
 ఏశే దాశరథిః కర్తుం త్వత్ప్రతిజ్ఞాంతు కాంక్షతే | ౨౩
- ప్రాణత్యాగావిశంకేన కృతం తేన తవ ప్రియమ్ |
 తస్య మార్గామ కైదేహీం పృథివ్యామపి చాంబరే | ౨౪
- నదేవా నచ గంధర్వా నాసురా నమరుగ్గణాః |
 నచ యక్షా భయం తస్య కర్మ్యః కిముత రాక్షసాః | ౨౫
- తదేవం శక్తియుక్తస్య పూర్వం ప్రియకృత స్తవ |
 రామస్యార్హసి సింహేశ కర్తుం సర్వాత్మనా ప్రియమ్ | ౨౬
- నాథస్తా దవనౌ నాఘ్న గతి ర్నోపరి చాంబరే |
 కస్య చి త్సజ్జతేఽస్మాకం కపీశ్వర తవాజ్ఞయాః | ౨౭
- త దాజ్ఞాపయ కః కిం తే కృతే కుత్తి న్యవస్య తు |
 హరయౌ హ్యపశృష్యాస్తై సుతికోట్యగ్రితోఽనఘాః || ౨౮
- తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కాలే స్సాధునివేషితమ్ |
 సుగ్రీవ స్సత్వసంపన్న శ్చకార మతి ముత్తమామ్ | ౨౯
- స సందిశేశాభిషతం నీలం నిత్యకృతోద్యమమ్ |
 దిక్షు సర్వాసు సర్వేషాం సైన్యానా ముఃసంగిషే || ౩౦
- యథా సేనా సమగ్రా మే యూధవాల్వాశ్చ సర్వశః |
 సమాగచ్ఛంత్యసంగేన సేనాగ్రాశి తథాశురః || ౩౧

(౨౩) దశరథుని కొడుకగు రాముడు సురలు అసురులు గొప్ప పన్నుగులను వతని బాణములచే బాగుగ స్వాధీనము నేసికొనుటకు సమర్థుడేను, నీప్రతిజ్ఞను ఆతడు యెదురు చూచుచున్నాడు.

(౨౪) తనప్రాణము పోగొట్టుకొను విషయములోను శంకలేనివాడై శ్రీరాముడు నీయిష్టమును బరిపూర్తి చేసెను. అట్టి వానిభార్యయగు సీతను భూమిలోను ఆకాశములోను వెతుకుదుము.

(౨౫) దేవతలు గంధర్వులు అసురులు మరుద్దేవతలు యత్నులు శ్రీరామునికి భీతిగలిగించలేరు. ఇంక రాక్షసులెంతమాత్రము.

(౨౬) ఇట్టి శక్తిగలవాడగును, ముందుగ నీకు మేలుచేసినవాడగును నగు రామునికి సకల విషములలోను ప్రీతిగలిగించుట, వానరరాజా! నీకుం దగును.

(౨౭) వానరరాజా! నీయాజ్ఞచే పాతాళము భూమి జలము ఆకాశము లోను సీతను వెతుకుటకు బోవుటకు మనవానరులలో నెవనికిని ఆటంకములేదు.

(౨౮) ఎవడు యేకాగ్ర్యునకుగాను నెచటికి బోవలయునో ఆజ్ఞాపింపుము. ఎవరికిని తిరిస్కరించుటకు సాధ్యులుకానివారును స్వామిభక్తిగలవారును నగు వానరులు కొట్ల పశ్యంతము నీవిద్వగలరు కదా.

(౨౯) యుద్ధమున కాలఘులో బాగుగ నిటులచెప్పిన హనుమంతుని మాటవిని బలసంపన్నుడగు సుగ్రీవుడు బాగుగ నాలోచించెను.

(౩౦) మిగులయిష్టించును సదా అతని కార్యమునేయుటగోరి యత్నించుచుండువాడును నగునీలని జాచి అన్నిదిక్కులలో గల సేనసంతయుం జేర్చుటకు సుగ్రీవుడు ఆజ్ఞాపించెను.

(౩౧) నా సేనసంతయు, నేనాపతులసందరిని సేవకుముందు పోవునట్టివారిని శీఘ్రముగ నొకటిగఁ గూర్చుము.

యే త్వంతపాలాః ప్లవగా శ్శీఘ్రిగా వ్యవసాయినః!
 సమానయంతు తే సైన్యం త్వరితా శ్శాసనా స్మమ॥ 3౨
 స్వయంచానంతరం సైన్యం భవా నేవానుపశ్యతు॥ 3౨౫
 త్రిపంచరాత్రా దూర్ధ్వం యః ప్రిప్నుయా న్నేహ వానరః!
 తస్య ప్రిణాంతికో దండో నాత్రి కార్యా విచారణా॥ 3౩౫
 హరీంశ్చ వృద్ధానుపయాతు సాంగదో భవా స్మమాజ్ఞా మధి
 కృత్య నిష్ఠితామ్! ఇతి వ్యవస్థాం హరిపుంగవేశ్వరో విధాయ
 వేశ్య పరివేశ ఏర్వవా॥ 3౪౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకోనశ్రింశస్సర్గః.

తిరింశస్సర్గః.

గుహం పరివిష్టే సుగ్రీవే విముక్తే గగనే ఘనైః!
 వర్షరాతోషితో రామః కామశోభాభివీడితః॥ ౧
 పాండురం గగనం దృష్ట్వా విమలం చంద్రిమండలమ్!
 శారదీం రజనీం చైవ దృష్ట్వా జ్యోత్స్నానులేపనామ్॥ ౨
 కామవృత్తంచ సుగ్రీవం నష్టాంచ ఒపకాత్మజామ్!
 బుద్ధ్వా కాల మతీతంచ ముమోహ పరమాతురః॥ 3

కామశోకపీఠితుఁడై రాముఁడు దుఃఖించుట.

380

(32) సేనసంతయు పాలించువారును మిగుల త్వరగలవారును అలోచన గలవారును నగు వానరులు నాయాజ్ఞచే నేనను జేర్చవలయును.

(324) నీవు శేషించిన సేనను జూచుచుండవలయును.

(334) ౧౫ దినములకులోపల వచ్చిచేరని వానరునికి మరణదండన విధించవలయును. ఈ విషయములో నాలోచన అక్కరలేదు.

(344) నాయాజ్ఞచే నీవు అంగదునితోఁ గలిసి జ్ఞానశ్రుతిని వయోవృద్ధులునునగు వానరులతోడ నుండవలయును. ఈవిధముగ వానర శ్రేష్ఠుఁడును వీర్యవంతుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు నిష్కర్షచేసి అంతఃపురములోకిఁ జొరయెను.

ఇదియరువది తొమ్మిదవ సర్గ.

30 వ సర్గ.

(అవతారిక.— శరత్కాలమువచ్చినను నీతను వెతఁకుట సుగ్రీవుఁడు ప్రియత్నమునేయనందున శ్రీరాముఁడు ఆగ్రహపడుట యీ సర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧, ౨, 3) సుగ్రీవుఁడు కిష్కింధలోఁ బ్రవేశించగా, వానకాలము రాత్రిలో పరిశ్రవణ పర్వతములో గుహలో వసించుచుండు శ్రీరాముఁడు కామశోకములచేబీఠితుఁడై, మేఘములు ఆకాశమును విడిచిపోయినందున, తెల్లగ నుండు ఆకాశమును నిర్మలముగఁబోయి చంద్రమండలమును వెన్నెలయను మైత్రాతల శరత్కాల రాత్రిని జూచి, కామపరతంత్రుఁడుగనుండు సుగ్రీవుని, నీత నవ్వమైయుండుటను, సుగ్రీవుఁడు చెప్పినకాలము అతిక్రమించి యుండుటను నాలోచించి వర్షాకాలములో గలిగిన దానికంటె హెచ్చుగ దుఃఖముగలవాడై మూర్ఛపోయెను.

స తు సంజ్ఞా ముపాగమ్య ముహూర్తా నృతిమాన్ పునః |
 మరస్థామపి వై దేహీం చింతయామాస రాఘవః | ౪
 ఆసీనః పర్వతస్యాగే హేమధాతువిభూషితే |
 శారదం గగనం దృష్ట్వా జగామ మనసా ప్రియామ్ | ౫

దృష్ట్వాచ విమలం ప్ర్యామ గతవిస్మయవలాహమ్ |
 సారసారవసంఘుష్టం విలలాపార్తయూ గిరా | ౬
 సారసారవసన్నాదై స్సారసారవనాదినీ |
 యాఽశ్రమే రమతే బాలా సాఽద్య మే రమతే కథమ్ | ౭

పుష్పితాం శ్చాసనాన్ దృష్ట్వా కాంచనానివ నిర్మలాన్ |
 కథం సా రమతే బాలా పశ్యంతీ మా మపశ్యతీ | ౮
 యా పురా కలహంసానాం స్వరేణ కలభాపిణీ |
 బుధ్యతే చారుసర్వాంగీ సాఽద్య మే బుధ్యతే కథమ్ | ౯

విస్వనం చక్రీవాకానాం నిశమ్య సహచారిణామ్ |
 పుండరీకవిశాలాక్షీ కథ మేషా భవిష్యతి | ౧౦
 సరాంసి సరితో వాపీః కాననాని వనానిచ |
 తాం వినా మృగశాబాక్షీం చరన్నాద్య నుఖం లభే | ౧౧

నీతలేనందున శరత్కాలములో రాముడు దుఃఖించుట. 333

(౪) బుద్ధిమంతుడగు శ్రీరాముడు మహారాక్షసాలమునకు తెలివితెచ్చు కొని నీత మనసులో విండియండినను మరియు మరియు ఆమెను స్మరించెను.

(౫) బంగారు మొదలగు ధాతువులచే నలంకరింపబడియుండు కొండమీద గూర్చుండిన శ్రీరాముడు శరత్కాల ఆకాశమును జూచి నీతను మనసులో ధరించెను.

(౬) మెగుపులు కొంగలు లేక నిర్మలమై హంసల ధ్వనులుగల ఆకాశమును జూచి ఆర్తధ్వనితో రాముడు పొలపించెను.

(౭) హంస ధ్వనివంటి కంఠస్వరముగల బాలయగునీత ఆశ్రమములో హంసలధ్వనులు విని సంతోషించుచుండెను. అట్టి నీత నాకిప్పుడు యెటుల సంతోషము గలిగించును.

(౮) నిర్మలమైన బంగారమువలె వెలుంగుచుండు పూచిక ఆశన స్పృశములను జూచి, నన్ను నలుదిక్కులు వెతకియు చూడలేక, బాలయగునీత యెటుల సంతోషించును.

(౯) సుందరమగు అవయవములు గల నీత, మధురముగ సంభాషించుచు, పూర్వము హంసలవంటి కంఠస్వరము గలదని తెలిసికొనియుంటిని. ఇప్పుడెటుల తెలిసికొనఁగలను.

(౧౦) జంటగ సంచరించుచుండు చక్కనాక పక్షుల ధ్వని విని తామర రేకులవలె వికాలమగు నేత్రములు గలయీనీత యెటుల లుండునో.

(౧౧) సరస్సులు నదులు తటాకములు కాననములు వనములు వీధిలో జంకపిల్ల నేత్రములవంటి నేత్రములు గలనీతను విడిచి సంచరించుచు యిప్పుడు వేమసుఖము పొందలేదు.

అపితాం మద్వియోగాచ్చ సాకుమార్యాచ్చ భామినీమ్|

నదూరం పీడయే త్కామ శ్వరద్గుణనిరంతరః|| ౧౨

ఏవ మాది నరశ్రేష్ఠో విలలాస సృపాత్మజః|

విహంగఇవ సారంగ స్సలిలం త్రిదశేశ్వరాత్|| ౧౩

తత శ్చచూర్యరమ్యేషు ఫలాశీ గిరిసానుషు|

దదర్శ పర్యుపావృత్తో లక్ష్మీవా న్లక్ష్మణోఽగ్రిజమ్|| ౧౪

తం చింతయా దుస్సహయా పరీతం విసంజ్ఞ మేకం విజనే

మనస్వీ భ్రాతు ర్విచాదా త్పరితాపదీన స్సమీక్ష్య సౌమిత్రి

రువాచ రామమ్|| ౧౫

కి మార్య కామస్య వశంగతేన కి మాత్మపౌరుష్య పరాభవేన|

అయం సదా సంహ్రియతే సమాధిః కి మత్ర యోగేన నివ

ర్తతేన|| ౧౬

కిరీయాభియోగం మనసః ప్రసాదం సమాధియోగానుగతంచ

కాలమ్| సహాయసామర్థ్య మదీనసత్త్వ స్వకర్మహేతుంచ కురు

ష్వహేతుమ్|| ౧౭

న జానకీ మానవవంశనాథ త్వయా సనాథా సులభా పరేణ|

నచ్చాగ్నిచూడాం జ్వలితా ముపేత్య నదహ్యతే వీరవర్హర్ష

కచ్చిత్|| ౧౮

(౧౨) శరన్నుతువులో నతనికి సాధనము లగుపదార్థములు గలమన్మథుఁడు సీతయొక్క సానుమాగ్యముచేతను నన్ను విడిచియుండుటచేతను ఆసుంపరికి మరణము గలిగించుకుండునా.

(౧౩) నరోక్షముఁడును రాజపుత్రుఁడును నగు రాముఁడు, ఇంద్రునివలన జలమును కోరిన చాతకపక్షివలె, యీవిధముగ పరిపించెను.

(౧౪) పిమ్మట, శ్రీరామకైంకర్య యైశ్వర్యమును గల లక్ష్మణుఁడు, పండ్లుదెచ్చుటకై మనోహరముగనుండు పర్వతము పక్కలలో తిరుగుచు, మరి రోయవచ్చి, అన్నయగు రాముని జూచెను.

(౧౫) మంచువశము గలలక్ష్మణుఁడు సైమటకు సాధ్యపడని చింతగల వాఁడును, శూన్యముగనుండు ప్రదేశములో మూర్ఛపోయి ఏకాకిగనుండు వాఁడును నగు శ్రీరాముని జూచి, అతని దుఃఖమునల్ల గలిగిన పరితాపముచే, దీనుఁడై యిటులనెను.

(౧౬) ఓపూజ్యుడా! కామమునే స్మరించుచుండుట నీ పరాక్రిమము ను నవమానించుట తగదు. అప్పుడపుడు చిత్తమును నమాధానపరచుకొని యుండవలయును, ఇప్పుడు, ఉత్సాహమును విడిచిన మనకేమి లాభము గలుగును.

(౧౭) ధీరుడా! పనిచేయుటకు ప్రయత్నము, మనసును బాగుగనుంచుకొనుట, ధైర్యము, ఉపాయములతోఁ గూడిన కాలము, సుగ్రీవుఁడు మొదలగు వారి సహాయ సానుధ్యము, దేవతోపాసన, యివియన్నియు నీకార్యము సిద్ధించుటకుపాపములని తెలిసికొనుము.

(౧౮) ఓ మానవవంశనాథా! నిన్ను నాథునిగ బడసియుండు జానకిని యింకొకఁడు పొందలేడు. శ్రేష్ఠులగు పీఠులలో శ్రేష్ఠుడా! ముందుచుండు ఆ గ్నిజ్వాలలోఁ బడి దహింపబడనివాఁడుండఁడు.

సలక్షణం లక్షణ మప్రిధృవ్యం స్వభావజం వాక్య మువాచ
రామః ! హితంచ పథ్యంచ నయప్రిసక్తం ససామధర్మార్థ
ససూహితంచ॥ ౧౯

నిస్సంశయం కార్య మవేక్షితవ్యం క్రియావిశేషో హ్యనువర్తి
తవ్యః॥ ననుప్రిపుత్తవ్య దురాసదస్య కుమార కార్యస్య ఫలం
న చింత్యమ్॥ ౨౦

అథ పద్మపలాశాక్షీం మైథిలీ మనుచింతయత్॥
ఉవాచ లక్ష్యణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా॥ ౨౧
తర్పయిత్వా సహస్రాక్ష స్సలిలేన వసంధరామ్॥
నిర్వర్తయిత్వా సస్యాని కృతకర్మా వ్యసస్థితః॥ ౨౨

స్నిగ్ధగంభీరనిర్ఘోషాః శైలనామిపుగోగమాః॥
విస్తృజ్య సలిలం షేఘాః పరిశ్రాంతా స్పృశాత్మజః॥ ౨౩
నీలోత్పలదళశ్యామా శ్యామీకృత్వా దిశో దశః॥
విమదాఞ్చ మాతంగా శ్యాంతవేగాః పయోధరాః॥ ౨౪

జలగర్భా మహావేగాః కటజార్జునగంధినః॥
పరిత్వా విరతా స్సౌమ్య వృష్టివాతా స్సముద్యతాః॥ ౨౫

(౧౯) యుక్తిచే ఛేదించుటకు సాధ్యముకానిదియు, స్వభావసిద్ధముగను ఉత్తరోత్తర, తత్కాలములోను, సుఖమును నిచ్చునదిగను రాజనీతితోఁ గూడినదిగను, సామదానార్థములతోఁ గూడినదిగనునుండు మాట కెప్పిన్-లక్ష్మణునితో శ్రీ రాముఁడిటుల బాగుగఁజెప్పెను.

(౨౦) సీతను వెతకుట మొనలగు కావ్యములను నిస్సందేహముగ నాలోచించ వలసినదేను, మనము ఉత్సాహము మొనలగుసంతోషమును గలిగించుకొనవలయును. ఓబిడ్డా! ఇప్పుడు మనము నేనువలసిన అసాధ్యమగు కార్యమునకు ఫలము సీత లభించుచేయుని ఆలోచించవలయును.

(౨౧) పిమ్మట, తామరరేఖలవంటి కన్నులుగల సీతను జూతించి ముఖమువాడిపోయి శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో నిటు లనెను.

(౨౨) ఇందుగఁడు జలముచే భూమిని సంతోషపరచి ప్రేమను పండించి కృత్యప్రయోగయెను.

(౨౩) మనోహరముగను గంభీరముగను నుండు శబ్దముగలదిగను కొండలకు వృక్షములవలముందుపోవుచుండుకవిగను నుండుమేఘములు, జలమున బాగుగ వర్షించి, ఓరాజపుత్రుఁడా! విశ్రమించుచున్నవి.

(౨౪) నల్లకలువల రేకులవలె శ్యామలవర్ణముగ నుండు మేఘములు పదిది క్షృలను నల్లగఁజేసి, మనము తొలగియుండు యేడఁగులవలె, శాంతపడిన వేగముగలవిగ నున్నవి.

(౨౫) జలమును గర్భములోగలదియు, ఘనము వేగముగలదియు, కుట్రజ అర్జున పూలవాసంతోఁ గూడినదియు నగు వానగాలి సృష్టియై బాగుగ వీచి, ఓ సోమ్యుఁడా! నిలిచిపోయినది.

ఘనానాం వారణానాంచ మయా రాణాంచ లక్ష్మణ!

నాదః ప్రసాదానాంచ విశ్వాంత స్సహసానఘః॥ ౨౬

అభివృష్టా మహామేఘై ర్నిర్మలా శ్చిత్రసానవః!

అనులిప్తా ఇవాభాంతి గిరయ శ్చిత్రదీప్తిభిః॥ ౨౭

దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనై శ్శనైః!

నవసంగమసవీడా జఘనానీవ యోషితః॥ ౨౮

శౌభాసు సప్తచ్ఛదపాదపానాం ప్రభాసు తారార్కనిశాక

రాణామ్! లీలాసు చైవౌ త్రమవారణానాం శ్రియం విభజ్యద్య

శరత్ప్రవృత్తా॥ ౨౯

సంప్రత్య నేకాశ్రియచిత్రశోభా లక్ష్మీ శ్శరత్కలగుణోపసీ

తా । సూర్యాగ్రహస్తప్రతిబోధితేషు పద్మాకరేష్వభ్యధికం

విభాతి॥ ౩౦

సప్తచ్ఛదానాం కసుమోపగంధీ మట్పదబృందై రనుగీయ

మానః! మత్తద్విపానాం పవనోనుసారీ దర్శం వనేష్వభ్యధికం

కరోతి॥ ౩౧

అభ్యాగతై శ్చారువిశాలపక్షై స్సరఃప్రియైః పద్మరజోవశ్శిల్పైః

మహానదీనాం పులినోపయాతైః కీడంతి హంసా స్సహ చక్ర

వాతైః॥ ౩౨

(౨౬) ఓ లక్ష్మణా! మేఘములు ఏనుగులు సేమకులు సెలయేళ్ళు వీని ధ్వని యేకకాలములో నిలిచిపోయెను. పాపరహితుడా!

(౨౭) గొప్పమేఘములు బాగుగ వర్షించినందున నిర్మలముగను నానారంగులుగలప్రక్కలు గలపర్వతములు నానారంగుల కాంతిచే మైపుతపూసికొని యుండునటు లున్నవి.

(౨౮) శరద్దృతువులో నదులు కొంచెము కొంచెముగ యిసుకదిబ్బలను, నూతన సంగమకాలములో లజ్జతోఁగూడిన స్త్రీలజఘనములనువలె, జూపుచున్నవి.

(౨౯) శరత్కాలములో పూచుచుండు సప్తచ్ఛద వృక్షములకాఖిలలోపు ప్పవికారరూపముగనుండు కాంతిని, నక్షత్రములు నూన్యఁడు చంద్రుఁడు మొదలగువాటికాంతులలో నిర్మలరూపముగనుండు కాంతిని, శ్రేష్ఠమగు గజముల లీలలలో తలఠమించిపోవునట్టి ఉత్సాహరూపముగ నుండు కాంతిని, పంచపెద్ద శరద్దృతువు పొరంభమాయెను.

(౩౦) తెల్లగను యెర్రగను వీలవర్ణముగను నుండు కమలములను నాశ్రయించి నానావిధము లగుకాంతిగల, శరత్కాలగుణములచే వృద్ధిపొందిన లక్ష్మి, నూర్చుని నూతనకింకణములచే ప్రకాశించుచుండు సరస్సులలో వెలంగుచున్నది.

(౩౧) ఏడాకుల నూసెయొక్క పూలవాసనగలదియు, తుమ్మెదగుంపుల గానముగలదియు, పోవుచుండు గోటికి వచ్చుచుండునదియు నగు గాలి, మదిం చియుండు దోఁనుగులకు అరిణ్యములలో మిగుల మదమును గలిగించుచున్నది.

(౩౨) జంటలు జంటలుగ నచటికి వచ్చిచేరినవియు, సంతోషముచే పలుపుకొని రవ్యముగనుండు రెక్కలుగలవియు, సరస్సులలోనుండుటకు ప్రీతిగలవియు, పక్షపరాగముచే గర్వబడినవియు, మహానదుల యిసుకదిన్నెలనండి వచ్చినవియు, నగు చక్కవాకములతో హంసలు కీడించుచున్నవి.

మదపరిగల్భేషుచ వారణేషు గవాం సమూహేషుచ దప్పితేషు,
 పరిసన్నతోయాసుచ నిమ్నగాను విభాతి లక్ష్మీ ర్బహుధా
 విభక్తాః॥ ౩౩

సభ స్సమీప్యైంబుధరై ర్విముక్తం విముక్తబర్హాభరణా
 వనేషు| ప్రియాన్వసక్తా వినివృత్తశోభా గతోత్సవా ధ్యానపరా
 మయూరాః॥ ౩౪

మనోజ్ఞగంధైః ప్రియకై రనలైః పుష్పతిభారావతాగ్రి
 శాఖైః| సువర్ణగౌరై ర్మయనాభిరామై రుద్యోతితానీవ వనాం
 తరాణి॥ ౩౫

ప్రియాన్వితానాం నభినీప్రియాణాం వనేరతానాం కసుమోద్ధ
 తానామ్| మదోత్కటానాం మదలాలసానాం గజోత్తమానాం
 గతయోఽద్యమందాః॥ ౩౬

వృభిం సభ శ్శస్త్రవిభౌతవర్గం కృశపివాహాని నదీసలాని|
 కల్పారశీతాః పవనాః పరివాంతి తమోముక్తాశ్చ దిశః
 పరికాశాః॥ ౩౭

సూర్యాలపకామణ సప్తపంకా భూమి శ్చిరోద్ధాటిత సాంద్ర
 రేణుః| అన్యోన్యవై రామర్షాయతానా ముద్యోగకాల్ అద్య
 సరాధిపానామ్॥ ౩౮

(౩౩) మిగుల మదించాయుండు యేనుగులలోను, కొవ్వాయుడు వృషభముల గుంపులలోను, నిర్మలమగుజలము గలనదులలోను, నానావిధములుగ విభజింపఁబడి శరద్వృత్తుయొక్క కాంతి ప్రకాశించుచున్నది.

(౩౪) మేఘములులేని ఆకాశమును జూచి అభంగిణముగ నుండు పింఛములను ముడుచుకొని ప్రియులను విడిచి కాంతిచెడి సంతోషములేక నెనుభులు పనములలో ధ్యానము నేయుచున్నవి.

(౩౫) ఇంపుగనుండు పరిమళముగలవిగను, పూలభారముచే వంగియుండు కాఱుల కొనలుగలవిగను, బంగారువలె పచ్చనర్ణముగలవిగను, చూచుటకు మనోహరముగ నుండునవిగను నుండు అనేకబంధుకవృక్షములతోఁగూడి వనముల మధ్యభాగములు ప్రకాశించుచున్నవి.

(౩౬) పెంటియేనుఁగులతోఁ గూడినవియు, సరస్సులలో నుండుట కిష్టపడినవియు, అరణ్యములమీద ఆశగలవియు, సప్తచ్ఛర పూలనాసనచే మదించి నవియు, మదముచే చీలియుండుతలు గలవియు, మదముచే శ్రమ చెందియుండునవియు నగు శ్రేష్ఠమైన గిజముల సంచారములు మందిపడినవి.

(౩౭) ఆకాశము మేఘములులేక బాగుగ కడుగబడినకత్తివలె నున్నది. నదులలోఁపరివాహము సన్నబోవుచున్నది. తామరపూల సంబంధము గలిగి గాలి చల్లగ వచ్చుచున్నది. చీకటిలేక దిక్కులుబాగుగ ప్రకాశించుచున్నవి.

(౩౮) ఎండకాయనుండుటవల్ల బురదలేని భూమిలో పెద్దరేణువులుగల దుమ్ములు తేరుచున్నవి. పరస్పరము ద్వేషముగలిగి కొంచెమైనను ఓర్పులేకుండునట్టి రాజులకు యుద్ధయాత్రకు సమయముగనున్నది.

శరద్ధుణాప్యాయితరూపశోభాః ప్రహర్షితాః పాంసుసముత్
క్షితాంగాః మదోత్కటా స్సంప్రీతి యుద్ధలుబ్ధా వృషా గవాం
మధ్యగతా నదంతి॥ ౩౯

సమస్మధం తీవ్రగతానురాగాః కులాన్వితా మందగతింకరిణ్యః
మదాన్వితం సంపరివార్య యాంతం వనేషు భర్తార మను
ప్రయాంతి॥ ౪౦

త్యక్త్వా వరాణ్యత్మవిభూషణాని బర్హణి తీరోపగతా నదీనామ్
నిర్భర్త్యమానాశివ సారస్వాతైః ప్రయాంతి దీనా విమదా
మయూరాః॥ ౪౧

విత్యాస్య కారండవచక్రివాకాః మహారత్నై ర్భిన్నకటా గ
జేంద్రాః సరస్సు బద్ధాంబుజభూషణేషు విత్తోభ్య విత్తోభ్య
జలం పిబంతి॥ ౪౨

ప్యపేతపంకాను సవాలుకాను ప్రసన్నతోయాను సగోకులాను
ససారసారావవినాదితాను నదీషు హృష్టా నివతంతి హంసాః॥

నదీషుసప్రసవణోదకానా మతిప్రవృద్ధానిలబ్ధిణాహమ్
ష్టవంగమానాంచ గతోత్సహానాం దురీతం రవా స్సంప్రీతి
సంప్రీణప్తాః॥ ౪౪

(36) శరత్కాలములో గల నిర్మలమైన తీర్థము, పచ్చిక మొదలగు వానిచే అభివృద్ధి పొందియుండు దేహాకారము కాంతిగలవిగను, యమ్మతోఁ గప్పబడిన దేహముగలవిగను, మిగుల సంతోషముగలవిగను, మిగుల మదముగలవిగను నుండు వృషభములు ఒకటితో నింకొకటి పోరుటకు ఆశగలవియై ఆవులగుంపులలో నుండి సంతోషించుచున్నవి.

(40) మిగులపేనుము గలవిగను, సజాతీయములగు గుంపులతోఁ గుడిసవిగను నుండు పెంటియొకగులు మన్మథోద్యోకముగలిగి, మందముగ, మనము గలిగి బోవుచుండు భర్తయ వనములోఁ జుట్టుకొని పోవుచున్నాడు.

(41) మంచి ఆభరణములుగనుండు పింఛములను విడిచి నదులతీరములలో నెమరులు మదములేక దీనమై హంసలచే బెదిరింపఁబడిన వానివలె పోవుచున్నాడు.

(42) మదముచే పగిలియుండు కుంభస్థలములుగల శ్రీప్రమైన యేనుగులు ఘోరమగు హంస చక్రివాకపక్షులకు భయముగలిగించి తరమి, తామరపూలను ఆభరణములుగగల సరస్సులలో తొండములను చాచి చాచి జలముల త్రాగుచున్నవి.

(43) బురదలేనట్టివియు, ఇసుకగలవియు నిర్మలమగు జలముగలవియు ప్రేమలగులవియు హంసముల ధ్వనులతోఁగూడినవియు నగు నడులలో సారస పక్షులతోడఁ గూడిన హంసలు పడుచున్నవి.

(44) సంతోషము పోయియుండు నదులు, మేఘములు, గిరినదులజలము, మిగుల అభివృద్ధి పొందియుండు గాలి, నెమరుల కప్పులయొక్క ధ్వని, యిపుడు సంపూర్ణముగ నిలిచిపోయినది.

అనేకవర్ణా స్సువినప్తకాయా నప్రాదితేష్వంబుధరేషు నప్రాః
క్షుధార్దితా ఘోరవిషా బిలేభ్య శ్చిరోషితా విప్రసరన్తినర్పాః॥

చంచచ్చంద్రకరస్పర్శ హర్షోస్థిలితతారకా॥

అహూ రాగవతీ సంధ్యా జహాతి స్వయ మంబరమ్॥ ౪౭

రాత్రి శృణాంకోదతసామ్యవక్త్రా తారాగణోస్థిలిత
నేత్రా । జ్యోత్సాన్నంశుకపావరణా విభాతి నారీవ శుక్లాః
శుకసంవృతాంగీ॥ ౪౮

విపక్వశాలిప్రసవాని భుక్త్వా ప్రహర్షితా సారసచారుపజ్జీః
నభ స్సమాక్రామతి శీఘ్రేణ వాతావధూతా గిధితేవ
మాలా॥ ౪౯

సుప్తైకహంసం కుముదై రుపేతం మహాహృదస్థం సలిలం విభాతి
ఘనై ర్విముక్తం నిశి పూర్ణచంద్రం తారాగణాకీర్ణ మివాంత
రిక్షం॥ ౫౦

ప్రకీర్ణహంసాకులమేఖలానాం ప్రబుధపద్మోత్థానా
వాపుస్తమానా మధికాఽద్య లక్ష్మీర్వంశానాం మవ భు
షితానామ్॥ ౫౧

(౪౫) నానాపర్ణములుగ నుండునవియు, మిక్కిలి కృశించిన శరీరములుగల వియు పర్వాకాలములో బహుకాలము దాగియుండినవియు ఘోరమైన విషముగల పాములు ఆకలిచే బీడింపబడినవియై పుట్టలలోనుండి వెలుపలవచ్చుచున్నవి.

(౪౬) ప్రకాశించుచుండు చంద్రకిరణముల స్పర్శచే గలిగిన సంతోషముతో నిర్మలమై ప్రకాశించుచుండు సక్షత్రములు గలదియు, ఎర్రని రంగు గల సంధ్య, తాను ఆకాశమును విడుచుచున్నది. ఆశ్చర్యము. (ఈ స్తోకములో ఉన్నవిగూ కరస్పర్శచే గలిగిన సంతోషమువల్ల ప్రకాశించుచుండు కన్నులుగలదియు, అభిప్రదిపించిన అనురాగముగలదియు, క్రీడార్థము వస్త్రమును తానేత్య జించుచుండు కాముకీ చెప్పబడినది. ఇది సమాసోక్తి)

(౪౭) ఉదయించిన చంద్రుఁ డనుమనోహర మగుముఖముగలిగి, ప్రకాశించుచుండు సక్షత్రము లను నేత్రములుగలిగి, వెన్నెల యను వస్త్రమును ధరించి రాత్రి, తెల్లవస్త్రమును ధరించిన స్త్రీవలె, ప్రకాశించినది.

(౪౮) పండి పక్వమైయుండు పరి ధాన్యమును భుజించి, ముక్కుతో వెన్నులనుదుర్చించి తీసికొనిపోవుచుండు మిగుల సంతోషముగల రమ్యముగనుండు కొంగల గుంపు మిగుల వేగముతో, గాలిచే నెగరకొట్టబడిన నానారంభలుగల పూలహారమువలె, ఆకాశములోఁ బోవుచున్నది.

(౪౯) నిద్రించుచుండు ఒకహంసము గలదియు, తెల్లనికనులుతోఁ బూడినదియు, గొప్పమడుగులో నుండు జలము, మేఘములేనట్టి రాత్రిలో పూర్ణ చక్షుత్రముల గుంపుచే నిండిన ఆకాశమువలె, ప్రకాశించెను.

(౫౦) చక్రవాకముగ నుదరించుచుండు హంసలచే నిండిన వికసించియుండు తామరపూలు నల్లకలునలుగల మంచినడబావులు కాంతి, సర్వాభరణములు ధరించిన ఉత్తమస్త్రీలకాంతివలె, మిగుల ప్రకాశించుచున్నది.

వేణుస్వనవ్యంజితతూర్యటుశ్రేః ప్రత్యూష కాలానిల సంప్రవృ
ద్ధః । సమ్మూర్చ్ఛితో గర్గరగో వృషాణా మన్యోన్య మాపూర
యతీవ శబ్దః॥ ౫౧

నవై ర్నదీనాం కుసుమప్రభానై ర్వా్యధూయమానై ర్మృదు
మారుతేన । ధౌతామలక్షౌమపటప్రకాశైః కూలాని కౌశైరు
పశోభితాని॥ ౫౨

వనప్రచండా మధుపానశౌండాః ప్రియాన్వితా మ్మట్చరణాః ప్ర
హృష్టాః । వనేషు మత్తాః పవనానుయాత్రాం కుర్వంతి పద్మా
సన రేణుగౌరాః॥ ౫౩

జలం ప్రసన్నం కుముదం ప్రభాసం క్రౌంచస్వన శ్యాలివనం వి
పక్వమ్ । మృదుశ్చ వాయు ర్విమలశ్చ చంద్ర శ్శృంసంతి వర్ష
వ్యవసీతకాలమ్॥ ౫౪

మీనౌపసందర్శితమేఖలానాం నదీవధూనాం గతయోఽద్య
మందాః । కాంతోపభుక్తాలసగామినీనాం ప్రభాత కాలేష్యివ
కామినీనామ్॥ ౫౫

నచక్రవాకాని సశైవలాని కాశై ర్భ్రూతైరివ సంవృతాని ।
సపత్రలేఖాని స్థరోచనాని వధూముఖానీవ నదీముఖాని॥ ౫౬

(౧౧) గోపాలురునేయు వేణుగానముచే బ్రకాశించుచుండు తూర్వ ధ్వనితోఁ గూడి ప్రాతఃకాలము గాలితో వృద్ధిపొంది, వ్యాపించియుండు దధి భాండములు గోవులు వృషభములవ్వని, ఒండొంటిని వృద్ధి చేయు నటు లున్నది.

(౧౨) కొత్తగ పెరిగినవియు కుసుంబధాన్యముకాంతి గలవియు, మంద మారుకముతోఁ గదిలింపఁ బడినవియు, బాగుగ ఉతుకబడి నిర్మలమై తెల్లగనుండు పట్టువస్త్రమువలె, ప్రకాశించుచుండు కాశీపూలచే నదుల తీరములు ప్రకాశించుచున్నవి.

(౧౩) అరణ్యములో అడ్డములేని గమనము గలవిగను, మధుపానముచేసి గర్వించియుండు పక్షములు అసంపూర్ణపాడిచే పచ్చగనుండునవిగను, భార్యలతోఁగూడి మిగుల సంతోషించి మదించియుండు తుమ్మెదలు, అరణ్యములలో గాలిలోగల సువాసన ననుసరించి, పోవుచున్నవి.

(౧౪) నిర్మలమైన జలము, బాగుగ ప్రకాశించుచుండు కుముదము, క్రొంచపక్షిధ్వని, పండిన వరిపైస, మృదువైన గాలి, నిర్మలమైన చంద్రుఁడు, వానకాలము పోయెనని సూచించుచున్నవి.

(౧౫) ప్రియులచే భోగింపఁబడినవారై ప్రభాతకాలములో మందిముగ నడచుచుండు స్త్రీలగమనమువలె, మండలాకారముగ సంచరించుచుండు చేపలచేఁ జూపఁబడిన వడ్డాణములుగల నదులగమనము, యిపుడు మందముగనున్నది.

(౧౬) చక్రవాకపక్షులతోను స్థూపాచితోనుగూడి ధరించిన తెల్లనివస్త్రమువలెనుండు కాశీపుష్పములతో వ్యాప్తమైయుండు నదులతీరములు, మరీరి కాశీపక్షముల రచనములతోఁ గూడిన స్త్రీలముఖములవలెఁ బ్రకాశించినవి.

ప్రపుల్లభాణానచిత్రితేషు ప్రహృష్ట మట్టుదనికూజితేషు|
గృహీతచాపోద్యత చండదండః ప్రచండచారోఽన్య వనేషు
కానుః|| ౫౭

లోకం సువృష్ట్యా పరితోషయిత్వా నదీ స్తటాకానిచ పూర
యిత్వా | నిష్పన్నసస్యాం వసుధాంచ కృత్వా త్వక్త్వా నభ
స్తోయధరాః ప్రణప్తాః|| ౫౮

ప్రసన్నసలిలా స్సామ్య కురరీభి ర్వినాదితాః|
చక్రవాకగణాకీర్ణా విభాంతి సలిలాశయాః|| ౫౯

అసనా స్సప్తపర్ణాశ్చ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః|
దృశ్యంతే బంధుజీవాశ్చ శ్యామాశ్చ గిరిసానుషు|| ౬౦

హంససారసచక్రావైః కురరైశ్చ నమంతతః|
పుళినా న్యవకీర్ణాని నదీనాం పశ్య లక్ష్మణ|| ౬౧

అన్యోన్యబద్ధవైరాణాం జిగీషూణాం నృపాత్మజ|
ఉద్యోగసమయ స్సామ్య పార్థివానా ముపస్థితః|| ౬౨

ఇయం సా ప్రథమా యాత్రా పార్థివానాం నృపాత్మజ|
సచ పశ్యామి సుగ్రీవముద్యోగం వా తథా విధమ్|| ౬౩

శత్రవో వార్షికా మాసా గతా వర్షశతోపమాః|
మమ శోకాభిభూతస్య సామ్య సీతా మపశ్యతః|| ౬౪

(౫౭) బాగుగ వికసించిన పూలుగల బాణ అసవ వృక్షములచే నానావర్ణములుగ నుండునవియు, మకరందపానము నేసి మిగుల సంతోషించియుండు తుమ్మెదరొదగలవియు, నగువనములలో ధనుసును గ్రూరముగ నుండుదండనును బాణమును బుచ్చుకొని మృదుండు ఉగ్రముగ సంచరించుచున్నాడు.

(౫౮) మంచివాన కురిసి లోకమును సంతోషపరచి, నదులను తటాకములను నిండించి, భూమిని ఫలముగల మైదవచ్చలు గలదిగఁజేసి, ఆకాశమును విడిచి మేఘములు పోయినవి.

(౫౯) సౌమ్యుడా! నిర్మలమైన జలము కురరిపడుల ధ్వమలు, గలిగి, చక్రివాక పక్షులగుంపుతోఁ గూడి తటాకములు పర్యకాశించుచున్నవి.

(౬౦) అసవ సప్తపర్ణ కోవిదార బంధజీవనము అను వృక్షములు పూచి పర్వతప్రాంతప్రదేశములలో నల్లగ అగుపడుచున్నవి.

(౬౧) లక్ష్మణా! హంసలు సారసపక్షులు చక్రవాకములు కురరిపక్షులు నమలయొక్కయిసుకదిబ్బలలో నన్నిచోటులలోను నిండియున్నవి. చూడుము.

(౬౨) పరస్పరము ఒడ్డుద్వేషముగలిగి ఒకరిని నొకరు జయించుటకు కోరికగలరాజులకు, ఓ రాజకుమారా! సౌమ్యుడా! దండయాత్రకు తగిన సమయము శమిపించినది.

(౬౩) రాజపుత్రుడా! జయమునుగోరిన రాజులకు యిది మొట్టమొదటి ప్రయాణమునకు సమయముగనున్నది. సుగ్రీవుండు యాధ్యప్రయత్నమునాయుట అగుపడలేదు.

(౬౪) సౌమ్యుడా! నీతను జూడక మిగులదుఃఖించుచుండు నేనె వా శకాలము నాలుగు నెలలను అనేకపంపత్సరములనువలె గడిపితిని.

చక్రవాకీ వ భర్తారం పృష్టతోనుగతా వనం|

విషమం దండకారణ్య ముద్యానమివ యాగతా|| ౬౫

ప్రియావిహీనే దుఃఖార్తే హృతరాజ్యే వివాసితే|

కృపాం నకురుతే రాజా సుగ్రీవో మయి లక్ష్మణ|| ౬౬

అనాథో హృతరాజ్యోయం రావణేన చ ధర్మితః|

దీనో దూరగృహః కామీ మాంచైవ శరణం గతః|| ౬౭

ఇ త్యేతైః కారణై స్సామ్య సుగ్రీవస్య దురాత్మనః|

అహం వానరరాజస్య పరిభూతః పరంతప|| ౬౮

సకాలం పరిసంఖ్యాయ సీతాయాః పరిమార్గణే|

కృతార్థ స్సమయం కృత్వా దుర్మతి ర్నావబుధ్యతే|| ౬౯

త్వం ప్రవీశ్య చ కిష్కింధాం బూహి వానరపుంగవమ్|

మూర్ఖం గామ్యసుఖే సక్తం సుగ్రీవం వచనాన్మమ|| ౭౦

అథినా ముపపన్నానాం పూర్వంచాప్యపకారిణామ్|

అశాం సంశుత్య యో హంతి స లోకే పురషాధమః|| ౭౧

శుభంవా యదివా పాపం యోహి వాక్య ముదీరితమ్|

సత్యేన పరిగృహ్లాతి స వీరః పురుషోత్తమః|| ౭౨

కృతార్థా హ్యకృతార్థానాం మిత్రాణాం నభవంతియే|

తాన్మృతానపి క్రవ్యాదాః కృతఘ్నా న్మౌఘభంజితే|| ౭౩

సుగ్రీవుడు ఉపేక్షించినందుకు రాముడు ఆగ్రహపడుట. ౩౬౧

(౬౫) చక్రివాకపక్షి భర్తను ననుసరించిపోవునటుల, మిట్ట పల్లములుగల దండకావనమునకు ఉద్యానవనమునకు నాతోడ వచ్చినటుల, నీత వచ్చెను.

(౬౬) రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి భార్యను నెడబాసి దుఃఖించుచుండు నావిషయములో రాజగు సుగ్రీవుడు, లక్ష్మణా! దయఁపఱచుకన్నాఁడు.

(౬౭, ౬౮) రాజ్యము బోఁగొట్టుకొని అనాథయై రావణునిచే తిరిస్కరింపఁబడి దీనుఁడై ఇల్లువిడిచి బహుదూరమువచ్చి కామకుండై నా శరణుచొచ్చెను అనితలచి, ఓ సౌమ్యుడా! దురాత్ముఁడును వానరరాజును నగుసుగ్రీవుడు, ఓశత్రుసంహారకుడా! నన్ను లక్ష్యపెట్టకున్నాఁడు.

(౬౯) నీతను వెతమటకు నాలుగునెలలు గడుపుపెట్టి, అతనికార్యమును దీర్చుకొని, దురాత్ముఁడగు సుగ్రీవుడుసంకేతస్థమయమును దెలిసికొనకున్నాఁడు.

(౭౦) నీవు కిష్కింధకుఁబోయి మూర్ఖుఁడును నీచమైనసుఖములో నానక్తిగలవాఁడును వానర శ్రేష్ఠుఁడునునగు సుగ్రీవునికి నామాటగ నిటుల చెప్పుము,

(౭౧) ఒక పనిచేసి పెట్టవలయునని కోరి ఆశ్రయించినవారికి, పూర్వము ఉపకారముచేసియుండువారికి, వారిపనులు పరిపూర్తిచేసిపెట్టునటుల చెప్పియుండి ఎవఁడు అట్లుచేయఁడో వాఁడే యీ లోకములో అధముఁడు.

(౭౨) మంచిదిగనుండినను చెడ్డదిగనుండినను చెప్పినమాటను నెవఁడుగా పాడుకొనుచున్నాఁడో అట్టిపీరుఁడే పురుషశ్రేష్ఠుఁడు.

(౭౩) ఒకరిచే ఉపకారమును బొంది కృతార్థులై మిత్రులకు ప్రత్యుపకారముచేయని అట్టి కృతఘ్నులు చచ్చినను వారిశవములను మాంసము భక్షించి జీవించువారైనను ముట్టరు.

నూనం కాంచన పృథ్వ్య వికృష్టస్య మయా రణే |
ద్రష్టు మిచ్ఛతి చాపస్య రూపం విద్యుద్గణోపమమ్ || ౨౪

ఘోరం జ్యోతల నిష్ఠోషం కుగ్రాన్ధస్య మమ సంయుగే |
నిష్ఠోషమివ వజ్రస్య పున స్సంశోతు మిచ్ఛతి || ౨౫

కామమేవం గతే ప్యస్య పరిజ్ఞాతే పరాక్రమే |
త్వత్సహాయస్య మే వీర నచింతా స్యాన్నప్రాత్నజ || ౨౬

యదర్థ మయ మారంభః కృతః పరపురంజయ |
సమయం నాభిజానాతి కృతార్థః ప్లవగేశ్వరః || ౨౭

పర్వాసమయకాలం తు ప్రితిజ్ఞాయ హరీశ్వరః |
వ్యతీంతాం శ్చతురో మాసా నివహర న్నావబుధ్యతే || ౨౮

సామాత్యపరిష త్క్రిడన్ పానమేష్టాపసేవతే |
శోక దీనేషు నాస్మాసు సుగ్రీవః కురుతే దయామ్ || ౨౯

ఉచ్యతాం గచ్ఛ సుగ్రీవ స్త్వయా వత్స మహాబల |
మమ రోషస్య యద్రూపం బూరియాశ్చైచ స మిదం వచః || ౩౦

రామఁడతని అగ్రహమును సుగ్రీవునికి లక్ష్మణునిచే జెప్పిపంపుట. 3౬౩

(2౪) బంగారు మయముగు సృష్టభాగముగలదియు, యుద్ధములో నాచే అల్లెత్రాడుగట్టి యీడుపబడినదియు నగుధను మయొక్క మెరుపులగుంపుతో సమమైన రూపమును నీవు చూడఁగోరుచున్నావు.

(2౫) యుద్ధములో కోపముగలిగియుండు నాయొక్క భయంకరమైన అల్లెత్రాటి స్వనిని, మరియు, వజ్రాయుధము ధ్వనినివలె విఁగోరుచున్నావు.

(2౬) వీరుఁడా! రాజపుత్రుఁడా! నిన్నే సహాయముగ గల యిట్టి నాపరాక్రమమును సుగ్రీవుఁడు బాగుగ నెరింగియుండినను, సమయమతిక్రమించినందున నేను చంపివేయుచునని అతఁడు భయపడవలసినదిలేదు.

(27) స్నేహము చేసికొని వాలిని జంపుట సీతను నతఁడు వెతుకవలయు ననుట కేను. శత్రువుల పట్టణములను జయించువాఁడా! వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు మన సంకేతసమయము కృతార్థుడై, తెలిసికొనకున్నాఁడు.

(2౮) వానకాలము యీ నాలుగు నెలలు గడచిపిమ్మట సీతను వెతుకు నటులచెప్పి, వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు, అంతఃపురస్థ్రీలతో విహరించుచు, యీ కాలము గడిచిపోయినది తెలిసికొనలేదు.

(2౯) సుగ్రీవుఁడు మత్తులతోను బంధువులతోనుగూడి విహరించుచు మద్యపానము సేయుచు ఉన్నాఁడు. సీతాశోకముచే దుఃఖించుచుండు మనమీద దయయుంచలేదు.

(౩౦) ఓ బిడ్డా! గొప్పబలముగలవాఁడా! పోయి సుగ్రీవునికి యీ సమాచారమును జెప్పుము. కోపముచే నాకుగల యీరూపమును, నేను జెప్పిపంపిన మాటలను సుగ్రీవునికిఁ చెలుపుము,

నచ సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతోగతః|

సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథ మన్వయాః||

౨౧

ఏక ఏవ రణే వాలీ శరణి నిహతో మయా|

త్వాం తు సత్యా దతిక్రాంతం హనిష్యామి సబాంధవమ్||౨౨

తదేవం విహితే కార్యే యద్ధితం పురుషస్వభ|

తత్త ద్ద్బాహి నరశ్రేష్ఠ త్వర కాలవ్యతిక్రమః||

౨౩

కురుష్వ సత్యం మయి వానరేశ్వర ప్రతిఘృతం ధర్మ మవేక్ష్య

శాశ్వతమ్ | మా వాలినం ప్రవేత్య గతో యమక్షయం త్వ

మద్య పశ్యే ర్మమ చోదితై శ్శరైః||

౨౪

స పూర్వజం తీవ్రవివృద్ధకోపం లాలప్యమానం ప్రసమీక్ష్య

దీనమ్ | చకార తీవాం మతిముగ్ధతేజా హరీశ్వరే మానవ

వంశనాథః||

౨౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రింశస్సర్గః.

రామడతని ఆగ్రహమును సుగ్రీవునికి లక్ష్యబునిచే జెప్పిపంపుట. ౩౬౫

(౧౧) హతుడైనవారి పోయియుండు పరలోకము నట్టమైపోలేదు. సుగ్రీవుడా! మన మేర్పరచుకొనిన సంకేత సమయమును మరచి పోవలదు. వారి పోయిన మార్గములలో బోవలదు.

(౧౨) యుద్ధములో నేను వారిని నొకనే బాణముతోఁ జంపితిని. సత్యమును విడిచియుండు నిన్ను బంధువులతోడ చంపెదను.

(౧౩) విషయమిటులుండగా, ఓపురుషశ్రేష్ఠుడా! హితముగనుండుదాని సుగ్రీవునికిఁ దెలుపుము, కాలమతిక్రమించి పోవుచున్నది. కనుక, శ్వరగఁ బొమ్ము.

(౧౪) స్థిరమగు ధర్మమును నెఱింగి నావిషయమై చేసిన ప్రతిజ్ఞను గా పాడుకొనుము. ఇపుడు నాచే విడువఁబడిన బాణములు తగిలి మృతిపొంది యు మలోకమునకుఁబోయి వారిని జూడవలదనుము.

(౧౫) ఘోరమై హెచ్చియుండు కోపముగలవాఁడును, నీతను దలచి ప్రళపించుచుండు వాఁడును, దీనుఁడును నగుఆన్నను జూచి, మానవసంకమునకు నాధుఁడును ఉగ్రమైన తేజస్సు గలవాఁడును నగు లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని నిగ్రహించవలయునని దలంచెను.

ఇ ది ము ప్ప ద ప స ర్గ.

౩౧ వ సర్గ.

(అవతారిక.— ఈ సర్గలో లక్ష్మణుఁడు మిగుల కోపము గలవాఁడై యుండుట అంగదుఁడు సుగ్రీవునికిఁ దెలుపుచున్నాఁడు.)

వ క త్రిం శ శ్చ ర్గః.

స కామినం దీన మదీచసత్వం శోకాభివన్నం సముదీర్ణ కోపమ్ |
నరేంద్రసూను ర్నరదేవపుత్రం రామానుజః పూర్వజ విత్సృ
హచః |

స వానరస్థాస్యతి సాధువృత్తే సమంశ్యతే కర్మఫలానుషంగా |
స భోక్త్యతే వానరరాజ్యలక్ష్మీం తథాహి నాభిక్రమతేస్యబుద్ధిః ||

మతిక్షయా ద్ధ్రామ్యసుఖేషు సక్త స్తవ ప్రసాదాప్రతికారబు
ద్ధిః | హతోఽగ్రజం పశ్యతు వీర తస్య నరాజ్య మేవం విగుణ
స్య దేయమ్ ||

సధారయే కోప ముదీర్ణ వేగం నిహిన్మి సుగీవ మసత్య మద్య |
హరిప్రవీరై స్సహ వాలిపుత్రో నరేంద్రపత్న్యా విచయం
కరోతు ||

త మాత్త బాణాసన ముత్పతం తం నివేదితార్థం రణచండకోపం |
ఉవాచ రామః పరవీరహంతా స్వవేక్షితం సానునయంచ
వాక్యమ్ ||

సుగ్రీవుని జంపవలయుననిన లక్ష్మణుని రాముడు సమాధానపరచుట. 323

(౧) కామపరితంతురైనను, అందు చేతనే దీనుడగునుండువాఁడును, అయినను గంభీరమైన బలముగలవాఁడును, మిగులదుఃఖించుచుండు వాఁడును, వృద్ధిపొందియుండు గొప్ప కోపముగలవాఁడును, దశరథుని కొడుకును అన్నయ నగు రాముని జూచి, రాజపుత్రుడగు లక్ష్మణుఁడు యిటు లనెను.

(౨) సుగ్రీవుఁడు సమానమైన సుఖదుఃఖములుగల స్నేహితుని ఆచారము లో నుండలేదు. అగ్నిసాక్షిగ స్నేహము చేసికొని, వారిని జపి రాజ్యమును భార్యను బడసినభలమును తలచలేదు. మనకార్యము నేయుటలో నితనిబుద్ధి అ భిముఖుగనుండలేదు. కనుక, యితఁడు వానరరాజ్యము యొక్క గొప్పసంపద ను అనుభవించ నేరఁడు.

(౩) బుద్ధిలేక గ్రామ్యసుఖములలో మనసుంచియుండు సుగ్రీవుఁడు నీ సహాయముచే రాజ్యమును బడసి కృతఘ్నుడై యున్నాఁడు. వీరుఁడా! మాకుం డై, సుగ్రీవుఁడు వారిని జూచును. ఇట్టి గుణహీనునికి రాజ్య మియరాదు.

(౪) మిగుల వృద్ధియైయుండు కోపమును సైచలేను. సత్యమును విడిచి యుండు సుగ్రీవుని నిపుడే చంపెదను. మిగుల వీరులుగనుండు వానరులతోడ వారి పుత్రుడగు అంగదుఁడు సీతను వెతకి కనిపెట్టును.

(౫) మనసులో సుగ్రీవుని వలయునని నేను పలికినందుననే వానిజంపుటలో లక్ష్మణుఁడు సిద్ధముగనున్నాఁడ ని పరితాపము గలవాఁడును, వీరులగు శత్రువులను జంపువాఁడును నగు రాముఁ డు, ధనుర్ధారియై సుగ్రీవుని జంపుటకు లేచుచుండువాఁడును, అతనితోపములను దెలిపినవాఁడును, యుద్ధములో ఏచిందడమైన కోపముగలవాఁడును నగు లక్ష్మ ణుని జూచి భాగుగ నాలోచించి సమాధానపరచుచు యిటు లనెను.

సహివై త్వద్విధో లోకే పాపమేవం సమాచరేత్ |

పాప మార్శేణ యో హంతి స వీరః పురుషోత్తమః || ౬

నేద మద్య త్వయాగ్రాహ్యం సాధువృత్తేన లక్ష్మణ |

తాం ప్రీతి మనువర్తస్వ పూర్వవృత్తం చ సంగతమ్ || ౭

సామోపహితయా వాచా రూఘ్నేః పరివర్జయత్ |

వక్తు మర్హసి సుగ్రీవం వ్యతీతం కాలపర్యయే || ౮

సోగ్రజే నానుశిష్టాగ్ధో యథావత్పురుషర్షభః |

ప్రవివేశ పురీం వీరో లక్ష్మణః పరవీరహః || ౯

తత శ్శుభమతిః ప్రాజ్ఞో భ్రాతృః ప్రియహితే రతః |

లక్ష్మణః ప్రతిసంరంభో జగామ భవనం కపేః || ౧౦

శక్రబాణాసన ప్రఖ్యం ధనుః కాలాంతకోపమః |

ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభం మందర స్సానుమానివ || ౧౧

యథోక్తకారీ వచనముత్తరం చైవసోత్తరమ్ |

బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా మత్వా రామానుజస్తథా || ౧౨

కామకోధసముత్థేన భ్రాతృః కోపాగ్ని నావృతః |

పౌభంజవర్షవా పీతః ప్రియయా లక్ష్మణస్తదా || ౧౩

(౬) లోకములో నీవంటివాఁడు మిత్రుని జంపుటకు యత్నించుటరూపముగ నుండు పాపమును జేయరాదు. వివేకముచే పాపమును దొలగించుకొనువాఁడే వీరుఁడు, పురుషశ్రేష్ఠుఁడు.

(౭) సత్పురుషుల ఆచారముగల నీవు మిత్రుని జంపుటకు యత్నించు పాపమును దలంచకూడదు. పూర్వము చేసిన సఖ్యరూపముగు సంబంధమును దలంచి అట్టిప్రీతిని నతనియెడల నుంచవలయును.

(౮) అనుకొనిన సంకేత సమయమును వతిక్రమించిన సుగ్రీవునితోడ, కఠినమైన మాటలు విడిచి, సమాధానముగ బలుకవలయును.

(౯) పురుషశ్రేష్ఠుఁడును వీరులగు శత్రువులను జంపువాఁడును నగు లక్ష్మణుఁడు అన్నచెప్పిన సమాధానము మాటలనువిని కిష్కింధలోఁ బ్రవేశించెను.

(౧౦) ముచిబుద్ధిగలవాఁడును పాజ్ఞుఁడును అన్నకుఁబ్రయమును హితమును జేయుటలో ఆసక్తిగలవాఁడును నగు లక్ష్మణుఁడు, సుగ్రీవుని జంపవలయునను అభిప్రాయమును విడిచి, కిష్కింధకుఁ బోయెను.

(౧౧) ప్రళయకాల యమునివలె నుండు లక్ష్మణుఁడు ఇంద్ర ధనుసు వంటిదై పర్యతశిఖరమువలె వెలుంగుచుండు ధనుసును దీసికొని సానుప్రజేశముతోఁ గూడిన మందరపర్వతమువలె కిష్కింధకుఁ బోయెను.

(౧౨, ౧౩) రాముఁడు చెప్పినటుల చేయుచుండు లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితో నతఁడు చెప్పవలసినమాటలను, అతని మాటలకుఁ సుగ్రీవుఁ డీవిధముగ బదులుచెప్ప ననుమాటలను, అందుకు అతనికి బదులు చెప్పవలసిన మాటలను, బృహస్పతివంటి బుద్ధితో నాలోచించుకొని, కామకోధములచే, అన్నకుగ లిగిన కోపముచే అతఁడు కోపముగలవాఁడై సంతోషములేక వాయువేగముతోఁ బోవుచుండెను.

కిష్కింధా కాండ, 3౧ - వ సర్గ.

సాలతాలాశ్వకర్ణాంశ్చ తరసా పాతయ స్పహూన్ |
 పర్యస్య నిరికూటాని దురీమా నన్యాంశ్చ వేగతః | ౧౪
 శిలాశ్చ శకలీకుర్వన్ పద్భ్యాం గజఇవాశుగః |
 దూర మేకపదం త్యక్త్వా యయా కార్యవశా ద్ద్రుతమ్ | ౧౫

తా మపశ్య ద్బలాశీర్ణాం హరిరాజమహాపురీమ్ |
 దుర్గా మిత్వోక్తుశాస్త్రాలః కిష్కింధాం గిరిసంకటే | ౧౬
 రోపాత్ పృస్థురమాణోష్ఠ స్సుగ్రీవం పృథిలశ్చక్షుః |
 దదర్శ వానరా భీమాన్ కిష్కింధాయా బహిశ్చరాన్ | ౧౭

తం దృష్ట్వా వానరా సుర్యే లక్ష్మణం పురుషర్షభన్ |
 శైలశ్చంగాణి శతశః పృన్థాంశ్చ మహీరుహాన్ | ౧౮
 జగ్రుహుః కుంజరప్రఖ్యా వానరాః పర్వతాంతరే | ౧౯
 తా న్లహీత ప్రహరణా హరీన్ దృష్ట్వా తు లక్ష్మణః |
 బభూవ ద్విగుణం కుగ్రోధో బహ్వింధనఇవానలః | ౨౦
 తంతే భయపరీతాంగాః కుగ్రం దృష్ట్వా స్లవంగమాః |
 కాలమృత్యుయుగాంతాభం శతశో విదురీతా దిశః | ౨౧
 తత స్సుగ్రీవభవనం పృథివ్య హేలిపుంగవాః |
 కోఠ మాగమనం చైవ లక్ష్మణస్య న్యవేదయన్ | ౨౨

లక్ష్యముని రాకను వానరులు సుగ్రీవునికిఁ దెలుపుట. 327

(౧౪,౧౫) అనేకములగుసాల తాల ఆవృక్షర్ణ వృక్షములను మరకొన్ని వృక్షములను కొండలశిఖరములను రాళ్ళను, యేనుఁగువలె మిగులవేగముగఁ బోవుచుండు లక్ష్యముఁడు కాశులతో పొడిచేయుచు, కుడికాలును దూరముగ నుంచి, రాముని కార్యమును జేయఁగోరి శీఘ్రముగఁ బోవుచుండెను.

(౧౬) ఇత్స్వకు వంశములోఁ బుట్టినవారిలో నుత్తముఁడుగ నుండాలక్ష్యముఁడు వానరి సేవతో నిండివదిగను చూచుటకు సాధ్యముకానిదిగను, దట్టమైన కొండలమధ్యలో నుండు సుగ్రీవునిపట్టణ మగుకిష్కింధను జూచెను.

(౧౭) సుగ్రీవునిమీఁద గల కోపముచే అదురుచుండు పెదవులు గల లక్ష్యముఁడు కిష్కింధకు వెలుపల సంచరించుచుండు భయంకరు లగు వానరులను జూచెను.

(౧౮,౧౯) వీనుఁగులవలె నుండువానరులందరు పురుషశ్రేష్ఠుఁడగు లక్ష్యముని జూచి అనేకకొండలమధ్యలోనుండు అనేకశిఖరములను, మిగుల పెరిగియుండు వృక్షములను, పెళ్ళగించి తీసికొనిరి.

(౨౦) ఆయుధములను బుచ్చుకొనియుండు వానరులను జూచి లక్ష్యముఁడు, అనేకములగు కట్టెలతోఁగూడి అగ్ని వెలుంగునటుల, మిగుల కోపము గలవాఁడాయెను.

(౨౦౪) మిగుల కోపము గలిగియుండు వాఁడును ప్రళయకాల యముని వలె వెలుంగుచుండువాఁడును నగులక్ష్యముని జూచి, వానరులు భయపడిఁ గుంపులుగుంపులుగ నలదిక్కుల పారిపోయిరి.

(౨౧౪) కొంచు వానరోత్తములు, సిమ్మట, సుగ్రీవుని భవనములోఁ బ్రవేశించి లక్ష్యముఁడు మిగుల కోపముతో వచ్చియున్నాడని దెలిపిరి.

తారయా సహితః కామీ సక్తః కపివృషో రహః |

స తేషాం కపివీరాణాం శుశ్రావ వచనం తదా ||

౨౨౪

తత స్సచివసంవిష్టా హరయో రోమహర్షణాః |

గిరికుంజరమేఘాభా నగర్యా నిర్యయు స్తదా ||

౨౩౪

సఖదంష్ట్రాయుధా ఘోరా స్స ర్వే వికృతదర్శనాః |

సర్వే శాద్రాలదర్పాశ్చ సర్వేచ నికృతాననాః ||

౨౪౪

దశనాగబలాః కేచి త్కేచి ద్దశగుణోత్తరాః |

కేచి న్నాగసహస్రిన్య బభూవు స్తుల్యవిక్రమాః ||

౨౫౪

కృత్వాన్మం హి కపిభి ర్వాప్యస్తాం దురిమహస్తై ర్మహాబలైః |

అపశ్య ల్లక్ష్మణః కుంధః కిష్కింధాం తాం దురాసదామ్ || ౨౬౪

తత స్తే హరయ స్స ర్వే ప్రాకారపరిఘాంతరాత్ |

నిష్క్రమ్యోదగ్రి సత్వాస్తు తస్థు రావిష్కృతం తదా || ౨౭౪

సుగ్రీవస్య పరిమాదంచ పూర్వజం చార్త మాత్మవాన్ |

బుద్ధ్యా కోపవశం వీరః పునరేవ జగామ సః ||

౨౮౪

స దీఘోష్ట మహూచ్ఛ్వాసః కోపసంర క్తలోచనః |

బభూవ నరశాద్రాల స్స ధూమ్రవ పావకః ||

౨౯౪

కిష్కింధలో వానరులనుజూచి లక్ష్మణుడు ఆగ్రహపడుట. 323

(౨౨౪) అపుడు తారతో అంతఃపురములో నుండువాడును మిగుల కామియు కపివరుడును నగుసుగ్రీవుడు వీరులగు వానరులు చెప్పినమాటలను వినకపోయెను.

(౨౨౫) పిమ్మట, కొండలు యేనుగులు మేఘములవలెనుండి రోమాంచము గలిగించునట్టి వానరులు మంత్రులచే ఆజ్ఞాపింపబడి కిష్కింధనుండి వెలువలవచ్చిరి.

(౨౨౬) వానరులందరు గోళ్ళు కోరపండ్లు ఆయుధములుగ గలవారుగను భయంకరులుగను వికారముగనుండు ఆకారములు గలవారుగను పులివంటి దర్పముగలవారుగను వికారముగనుండు ముఖములు గలవారుగను నుండిరి.

(౨౨౭) కొందరు పది కొందరు నూరు కొందరు వేయి యేనుగుల బలముగలవారుగ నుండిరి.

(౨౨౮) పృథ్వీములు చేతిలోనుంచుకొని గొప్ప బలముగల వానరులతో నిండినదియు, ప్రవేశింపటకు సాధ్యముకానిదియు నగు కిష్కింధను మిగుల కోపముగలిగియుండు లక్ష్మణుడు చూచెను.

(౨౨౯) ఉత్తముమైన బలముగలవానరులందరు ప్రాకారమునకు అగ్రక్షుభ మధ్యలోగల మార్గముగ వెలుపలవచ్చి ఉండిరి.

(౨౩౦) ధైర్యముగలవాడును వీరుండును నగు లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని ఆజాగ్రత్తను దుఃఖిపడితుండై యుండురాముని యోచించి మరియు మిగుల కోపము గలనాడాయెను.

(౨౩౧) నీర్హమై వేడిగనుండు గొప్పనిట్టూర్పులుగలిగి కోపముచే ముగ్ధుల యెద్రినైన కన్నులు గలవాడును నరోత్తముండును నగు లక్ష్మణుడు పొగకప్పిన అగ్నివలె నుండెను.

బాణశల్యస్ఫురజ్జిహ్వ స్సాయకాసనభోగవాన్।

స్వతేజోవిషసంఘాతః పంచాస్యభవ పన్నగః॥

30౪

తం దీప్తమివ కాలాగ్నిం నాగేంద్రమివ శోపితమ్।

సమాసాద్యాంగద స్త్రాసా ద్విషాద మగమద్భృశమ్॥

30౫

సోంగదం శోషతామ్రాక్ష స్సందిగేశ మహాయశాః।

సుగ్రీవః కధ్యతాం వత్స మమాగమన మిత్యుత॥

30౬

ఏష రామానుజః ప్రాప్త స్త్యక్తకాశ మరిందమః।

భాగీతు ర్వ్యసనసంతప్తో ద్వారి తిష్ఠతి లక్ష్మణః॥

30౭

తస్య వాక్యే యది రుచిః క్రియతాం సాధు వానర।

ఇత్యుక్త్వా శీఘ్ర మాగచ్ఛ వత్స వాక్య మరిందమ॥

30౮

లక్ష్మణస్య వచ శ్శుగ్రత్వా శోకావిప్లవంగదో ఒగ్రవీత్।

పితు స్సమీప మాగమ్య సామిత్రి రయ మాగళః॥

30౯

అథాంగద స్తస్య వచో నిశమ్య సుభాంత్రిభావః పరిచీనవక్త్రః।

నిపత్య తూర్ణం నృపతేస్తరస్వీ తతః కుమార శ్చరణౌ

వసందే॥

31౦

సంగ్రహ్య పాదౌ పితు రగ్ర్యతేజా జగ్రాహ మాతుః పునరేవ

పాదౌ। పాదౌ రుమాయాశ్చ నివీడయిత్వా నివేదయామాస

తత స్తమర్థమ్॥

31౧

లక్ష్మణుని రాకను అంగదుడు సుగ్రీవునికి తెలుపుట.

329

(304) బాణములమొన లనుపకాశించుచుండు నాలుక, గనుసు అను పడిగ, అతని తేజస్సు అను విషము, గల లక్ష్మణుడు ౫ తలలుగల సర్పమువలె నుండెను.

(304) వెలుంగుచుండు పశ్చిమకాలాగ్నివలెను గోపముగల నాగేంద్రుని నలెను నుండు లక్ష్మణుని సమీపమునకు అంగదుడు వచ్చి భయపడి మిగుల దుఃఖించెను.

(324, 334, 344) బిడ్డా! శత్రుసంహారకుడా! అంగదుడా! శత్రుసంహారకుడగు యీలక్ష్మణుడు నీవద్దకు వచ్చియున్నాడు. అన్నయగు రాముని వ్యసనముచే మిగుల తపించి ద్వారములో నున్నాడు. అతని మాటలు వినుటలో నీకు రుచియుండునట్లులే, ఓచానరుడా! అతని వద్దకుఁబోవుట మిగుల శ్రేయము. లేక, అతని నీవద్దకు పిలిపించుకొనుము. ఈవిధముగ సుగ్రీవునికి తెలిపి శీఘ్రముగ రమ్మ అని గొప్ప యశస్సుగలవాఁడును రోషముచే నెర్రనైన కన్నులు గలవాఁడును నగు లక్ష్మణుడు అంగదునికి ఆహ్వానించెను.

(344) లక్ష్మణుని మాటలువిని దుఃఖించుచుండు అంగదుడు వినతండిరి వద్దకు వచ్చి లక్ష్మణుడు వచ్చి యున్నాడని తెలిపెను.

(344) పిమ్మట, లక్ష్మణునిమాట విని మిగులభయపడి దీనుడై బలవంతుడగు అంగదుడు శీఘ్రముగ గంతుచేసి రాజగు సుగ్రీవుని పాదములకు నమస్కరించెను.

(344) శ్రేష్ఠమౌరకాంతి గలఅంగదుడు సుగ్రీవుని పాదములను తల్లులగు తారదమాదేవుల పాదములను బట్టుకొని, పిమ్మట, లక్ష్మణుడు చెప్పినమాటలను వినిపించెను.

- స నిద్రామదసంవీతో వానరో న విబుద్ధవాఁ||
 బభూవ మదమత్తశ్చ మదనేన చ మోహితః|| 35-౪
- తతః కిలకిలాం చక్రుర్లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య వాసరాః|
 ప్రసాదయంత స్తం కుర్ధం భయమోహితచేతసః|| 36-౪
- తే మహాఘనిభం దృష్ట్వా వజ్రాశనిసమస్వనమ్|
 సింహనాదం సమం చక్రుర్లక్ష్మణస్య సమీపతః|| ౪౦-౪
- తేన శబ్దేన మహతా ప్రత్యబుధ్యత వానరః|
 మదవిహ్వలతామ్రాక్షో వ్యాకులస్త్రిభూషణః|| ౪౧-౪
- అథాంగదవచ శ్శ్చిత్వా తేనైవచ సమాగతౌ|
 మంత్రినౌ వానరేంద్రస్య సమ్మతౌ దారదర్శినౌ|| ౪౨-౪
- ప్లక్ష్యశ్చైవ ప్రభావశ్చ మంత్రినౌ వర్ధనర్మయౌ|
 వక్తు ముచ్చావచం ప్రాప్తం లక్ష్మణం తౌ శశంసతుః|| ౪౩-౪
- ప్రసాదయిత్వా సుగ్రీవం వచనై స్సామనిశ్చితైః|
 ఆసీనం పర్యుపాసీనౌ యథా శక్తిం ఘరుత్పతిమ్|| ౪౪-౪
- సత్యసంధౌ మహాభాగా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ|
 వయస్యభావం సంప్రాప్తౌ రాజ్యాహ్లా రాజ్యదాయినౌ|| ౪౫-౪
- తయో రేతో ధనుష్పాణి ద్వావి తిష్ఠతి లక్ష్మణః|
 యస్య భీతాః ప్రవేపంతో నాదా న్ముంచంతి వాసరాః|| ౪౬-౪

(౩౮౫) నిద్రామదముతోఁ గూడియుండు సుగ్రీవుఁడు అంగదుఁడు చెప్పిన విషయమును గ్రహించలేదు. సురాపానముచే మత్తుఁడుగను కామమోహితుఁడుగను నతఁడు ఉండెను.

(౩౮౫) పిమ్మట, లక్ష్మణుని జూచి వానరులు మిగుల భయపడినవారై కోపపడియుండు లక్ష్మణుని శాంతపరచుచు కిలకిలారావములు చేయుచుండిరి.

(౪౦౫) గొప్ప ప్రవాహము వలెనుండు లక్ష్మణుని జూచినతోడనే, వజ్రాయుధము పిడుగువలె సింహనాదమును, నతని సమీపములో వానరులు చేసిరి.

(౪౧౫) మనముచే స్వాధీనముతప్పి యెర్రగనుండు కన్నులుగలిగి, బాగుగ చెదిరియుండు పూలహారములు ఆభరణములుగల సుగ్రీవుఁడు ఆగొప్పధ్వని విని మేలుకొనెను.

(౪౨౫, ౪౩౫) అంగదునిచూట విని ఆతనితోడనే వచ్చియుండు వారును, వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుగ్రీవునికి యిష్టముగనుండువారును, అంతఃపురములో పోవుటకుతగినవారును బాగుగ మంత్రాలలోచన చేయుచుండువారును నగుపట్టుడు ప్రభావుఁడు అనుమంతులు, ధర్మార్థముల హేచ్చుతగ్గులను దెలుపుటకువచ్చియుండు లక్ష్మణుని సమాధానవాక్యములచే సుగ్రీవునికి తెలివిగలుగునటుల చెప్పిరి.

(౪౪౫ మొదలు ౪౭౫ వరకు) లక్ష్మణా! సమాధానవాక్యములచే సుగ్రీవునికి మేము తెలివిగలిగించెదము. మరుత్ దేవతలకు పతిగనుండు ఇంద్రునిదేవతలు ప్రార్థించునటుల సుఖముగనుండు సుగ్రీవుని ప్రార్థించుచుండువారును సత్త్వసంఘలును మహామభావులును, అన్నదమ్ములును నగు రామలక్ష్మణులు నీయెడల స్నేహభావముగలిగియున్నారు. వారు రాజ్యపరిపాలనను చేయుటకు తగినవారు. నీస రాజ్యమును నిచ్చినవారు. వారిలో నొకఁడగు లక్ష్మణుడు ధనుసుధరించి ద్వారమునో నున్నాఁడు. ఆతని జూచి భయపడి వానరులు కిలకిలారా

స ఏష రాఘవభ్రాతా లక్ష్మణో వాక్యసారధిః |
 వ్యవసాయ రథః ప్రాప్త స్తస్య రామస్య శాసనాత్ || ౪౭౪
 అయం చ దయితో రాజకౌతారాయాస్తనయోగదః |
 లక్ష్మణేన సకాశతే పేషిత స్త్వరయానఘ || ౪౭౫

సోయం రోషపరీతాక్షో ద్వారి తిష్ఠతి వీర్యవాన్ |
 వాసరా న్వాసరపతే చక్షుషా నిర్దహన్నివ || ౪౭౬
 తస్య మూర్ధ్నా పిణిమ్య త్వం సపుత్ర స్సహబంధుభిః |
 గచ్ఛ శీఘ్రం మహారాజ రోషోహ్యస్య నివర్త్యతామ్ || ౪౭౭

యదాహ రామో ధర్మాత్మా తత్కురుష్వ సమాహితః |
 రాజకౌతికస్య సమయే భవ సత్యచరిత్రశివాః || ౪౭౮

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకత్రింశస్కంధః.

ద్వా త్రింశ స్కంధః.

అంగదస్య వచ శ్శ్చుత్వా సుగ్రీవ స్సచివైస్సహ |
 లక్ష్మణం కుపితం శ్శ్చుత్వా ముమోచాసన మాత్మవాన్ || ౪౭౯

నములు చేయుచున్నాడు. ఇట్టి, శ్రీరామునితమ్ముడగులక్ష్మణుడు అతని నాజ్ఞచే బ్రేరితుడై, శత్రువులను నిరసించుట ముఖ్యముగఁ దలచి, వచ్చి యున్నాడు.

(౪౫) ఓ రాజా! తార కొడుకగు యాయంగదుఁడు లక్ష్మణునికి ప్రేమపాత్రుఁడుగనున్నాడు. పాపరహితుఁడా! లక్ష్మణుడు నీకు సమాచారము దెలుపుటకు అంగదుని బంపెను.

(౪౬) రోషముతోఁగూడిన కన్నులుగలవాఁడును, పీర్యనంతుడును నగు యాలక్ష్మణుఁడు, నానరరాజా! వానరులను గంటితో దహించునటులు న్నాడు.

(౪౭) మహారాజా! పుత్రులు బంధువులతోఁగూడి శీఘ్రముగఁబోయి లక్ష్మణునికి శిరసుతో నమస్కరించి అతనిరోషమును శమనపరచుము.

(౪౮) ధర్మాత్ముడగు శ్రీరాముఁడు చెప్పినవిషయమును జాగ్రత్తగల వాఁడవై చేయుము. ఓరాజా! సీతను వెతకు విషయములో సత్యమైనప్రతిజ్ఞగల వాఁడవై యుండుము. అని మంతురిలు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పిరి.

ఇది ముప్పది యొకటవ సర్గ.

32 వ సర్గ.

(అవతారిక. — హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునికి హితముచెప్పట యీ సర్గ లోఁ జెప్పఁబడుచున్నది)

(౧) ధైర్యవంతుఁడగుసుగ్రీవుఁడు మంత్రులతోడ అంగదుఁడు చెప్పిన మాట విని లక్ష్మణుఁడు మిగులకోపముగలిగియున్నాడని తెలిసికొని ఆనసము విడిచి లేచెను.

- సచివా నబివీ ద్వాక్యం నిశ్చిత్య గురులాఘవమ్ |
మంత్రజ్ఞా న్మంత్రకృశలో మంత్రేషు పరినిష్ఠితాః || ౧
- న మే దుర్వాప్యహృతం కించి న్నాపి మే దురన్మస్థితమ్ |
లక్ష్మణో రాఘవభ్రాతా కున్ధః కిమితి చింతయే || ౩
- అనుహృద్భి ర్మనూమితైర్ని ర్నిత్య మంతరదర్శిభిః |
మమ దోషా నసంభూతాః శ్రాన్వితో రాఘవానుజః || ౪
- అత్ర తావ ద్యథా బుద్ధి సర్వైరేవ యథావిధి |
భావస్య నిశ్చయస్తావ ద్విజ్ఞేయో నిపుణం శనైః || ౫
- సఖిల్వస్తి మమ త్రాసో లక్ష్మణా న్నాపి రాఘవాత్ |
మిత్రం త్వస్థానకుపితం జనయత్యేవ సంభ్రమమ్ || ౬
- సర్వథా సుకరం మిత్రం దుష్కరం పరిపాలనమ్ |
అనిత్యత్వా చ్చ చిత్తారాం ప్రీతి రత్వేపి భిద్యతే || ౭
- అతో నిమిత్త తస్మాత్ హం రామేణ తు మహాత్మనా |
య స్మమోపకృతం శక్యం ప్రతికర్తుం సతస్మయా || ౮
- సుగ్రీవేణైవ ముక్తస్తు హనుమా వ్హరిపుంగవః |
ఉవాచ స్వేన తర్కేణ మధ్యే వానరమంత్రీణామ్ || ౯
- సర్వథా నై తదాశ్చర్యం య స్త్వం హరిః శక్యః |
న విస్మరసి సుస్నిగ్ధ ముపకారకృతం శుభమ్ || ౧౦

సుగ్రీవుఁ డతని మంతులతో సంభాషించుట.

350

(౨) మంత్రులలోచన చెప్పటలో సమర్థుఁ డగుసుగ్రీవుఁడు మంత్రులలోచనను నెరిగించి నీతిమార్గమును బ్రయోగించుచుండు మంతులతోడ మేలును నిశ్చయించుకొని యిటు లనెను.

(3) నేను కఠినమైనమాటలు చెప్పలేదు. అపకారమునేయలేదు. ఇటులుండగా శ్రీరాముని తమ్ముడగు లక్ష్మణుఁడు కోపముగలిగియున్నాఁడు. ఇందుకుకారణమేమని ఆలోచించుచున్నాను.

(౪) చెడు తలంపుగల, సమయము కనిపెట్టియుండు, నావిరోధులు నాయెడల లేనిదోషములను లక్ష్మణునితోఁ జెప్పియుందురు.

(౫) ఈవిషయములలో మీరందరు మీబుద్ధిసంతయు వినియోగించి కోపముగలిగియుండు లక్ష్మణుని అభిప్రాయమును బాగుగ కనిపెట్టవలయును.

(౬) రామ లక్ష్మణులవల్ల నాకు భయములేదు. ఆసమయములలో కోపము గలిగియుండు స్నేహితుని జూచినపుడు భయము గలుగుచున్నది.

(౭) సులభముగ స్నేహమును సంపాదించ వచ్చును. దాని కాపాడుకొనుట కష్టము. చిత్తము చంచలమైనందున అల్పమైన కారణముచేతను స్నేహమునకు భంగము గలుగుచున్నది.

(౮) మహాశక్తుఁడగు రాముఁడు నాకు ఉపకారము సేసెను. అతనికి ప్రత్యుపకారము నేను చేయలేదు. కనుక నేను భయపడుచున్నాను.

(౯) సుగ్రీవుఁ డిటుల చెప్పగా, వానరశ్రేష్ఠుడగు హనుమంతుఁడు మంత్రులగు వానరుల మధ్యలో ఆతని యూహను దిలిపెను.

(౧౦) వానరుగుంపులకు రాజగు సుగ్రీవుఁడా! శుభమై మిగుల ప్రీతితో రాముఁడుసేసిన యుపకారమును మరిచి పోకితిన్నావు. ఇందులో ఆశ్చర్యమేమియు లేదు.

రాఘవేణతు వీరేణ భయ ముత్సృజ్య దూరతః |
త్వత్ప్రియార్థం హతో వాలీ శక్రీతుల్యపరాక్రమః || ౧౧

సర్వధా ప్రిణయా తుక్రిధో రాఘవై నాత్రీసంశయః |
భాగీతరం సంపాహితవాణా లక్ష్మణం లక్ష్మీవర్ధనమ్ || ౧౨
త్వం ప్రిమత్తో నజానీషే కాలం కాలవిదాంవర |
పుల్లనప్తచ్ఛదశ్యామా ప్రివృత్తా తు శర చ్ఛివా || ౧౩

నిర్మల గృహనక్షత్రా ద్యౌః ప్రిణిష్టవలాహకా |
ప్రసన్నాశ్చ దిశ స్సర్వా స్సరితశ్చ సరాంసి చ || ౧౪
ప్రాప్త ముద్యోగకాలం తు నావైషి హరిపుంగవ |
త్వం ప్రిమత్త ఇతి వ్యక్తం లక్ష్మణోఽయ మిహగతః || ౧౫

ఆర్తస్య హృతదారస్య పరుషం భరుషాంతరాత్ |
వచనం మర్షణీయం తే రాఘవస్య ఘోషాత్మనః || ౧౬
కృతాపరాధస్య హితే నాస్య తృశ్యా మ్యహం క్షమమ్ |
అంతరేణాంజలిం బద్ధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్ || ౧౭

నీయుక్తై ర్మంత్రీభి ర్వాచ్యో హ్యవశ్యం పార్థివై హితమ్ |
అతపవ భయం త్వక్త్వా బ్రవీమ్యవధృతం వచః || ౧౮

లక్ష్మణుని వేడుకొనవలయునని మానుమంతుడు సుగ్రీవునికిఁ దెలుపుట. ౩౮౩

(౧౧) వీరుండగు శ్రీరాముఁడు భయములేనివాడై నీకు ప్రിയమునేయూ
టకై ఇందునిపంటి పరాక్రమము గలవాలిని జంపెను.

(౧౨) శ్రీరాముడు నీయెడల గల విశ్వాసముచే బహుళః కోపము గలి
గియుండును. ఇందుకు సందేహములేదు. కైంకర్యలక్ష్మిని వృద్ధిచేయుచుండు ల
క్ష్మణుని నీవద్రుతుఁబంపెను.

(౧౩) సమయమును వెరింగినవారిలో నుత్తముఁడా! నీవు మఱించినవాఁ
డవై సంకేతసమయమును దెలిసికొనలేదు. వికసించిన యేడాదుల వృక్షములుగల
నల్లగ నుండునదియు నగు శరత్కాలమువచ్చినది.

(౧౪) మేఘములులేక ఆకాశము నిర్మలమైన గ్రహములు నక్షత్రములు
గలిగియున్నది. దిక్కులన్నియు నదులు సరసులు పృథువులుగ నున్నవి.

(౧౫) వానరశ్రేష్ఠుఁడా! నీతన కనిపెట్టి రావణుని జంపవలసిన కాల
ము వచ్చియుండుట నీవుఁజెరుంగలేదు. నీవు బాగుగమదించి యున్నావు. ఇది
వ్యక్తముగ నున్నందున లక్ష్మణుఁ డిచటికి వచ్చెను.

(౧౬) భార్యను బోగొట్టుకొని దుఃఖించుచుండు వాఁడును మహాత్ముఁ
డును నగు శ్రీరాముఁడు చెప్పిన కఠినమైన పలుకులను లక్ష్మణుఁడు చెప్పుచున్నాఁ
డు. నీవు సహించుకొనవలసినదేను.

(౧౭) అపరాధముచేసిన నీవు అంజలిచేసికొని లక్ష్మణుని అనుగ్రహము
ను సంపాదించుకొనుట తప్ప యిందుకు లేగిన ప్రతిక్రియ యింకొకటిలేదని త
లంచుచున్నాను,

(౧౮) రాజులడిగవుడు మంతులు హితమును దెలుపవలయును. కనుక,
నేను భయము విడిచి నా యభిప్రాయమును బాగుగ, దెలిపితిని.

అభిక్రుద్ధ స్సమగ్ధోహి చాప ముద్యమ్య రాఘవః।
నదేవాసురగంధర్వం వశే స్థాపయితుం జగత్॥

౧౯

స సక్షమః కోపయితుం యః ప్రిసాద్యః పునర్భవేత్।
పూర్వోపకారం స్మరతా కృతజ్ఞేన విశేషతః॥

౨౦

తస్య మూర్ధ్నా ప్రిణమ్య త్వం సపుత్రీ సుసుహృజ్జనః।
రాజం స్తిషస్వ సమయే భర్తు రాభ్యర్యేవ తద్వశే॥

౨౧

స రామ రామానుజ శాననం త్వయా కపింద్రీయుక్తం మనసా
ప్రపోహితుమ్ మనోహితే జ్ఞాన్యతి మానుషం బలం సరాఘ
వస్యాస్య సురేంద్రీవర్చసః॥

౨౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః.

త్రయస్త్రింశస్సర్గః.

అథ ప్రితిసమాదిప్తో లక్ష్మణః పరవీరహః।

ప్రవివేశ గుహం ఘోరాం కిష్కింధాం రామశాననాత్॥ ౧

మానుమంతుఁడు సుగ్రీవునికి హితము చెప్పట.

304

(౧౯) శ్రీరాముఁడు మిగుల కోపముగలవాఁడై ధనుసును ధరించి దేవ
తులు ఆసురులు గంధర్వులుతోఁ గూడిన లోకమును అతని స్వాధీనములో నుం
చుకొనుటకు సమర్థుఁడైను.

(౨౦) ముందుచేసిన ఉపకార్యమును స్మరించి కృతజ్ఞుఁడుగ నుండు నీవు
శ్రీరామునికి అనుగ్రహము గలుగునటుల వేడుకొనినచో మరియు అతనికి కోప
ము గలుగదు.

(౨౧) ఓరాజా! నీవు పుత్రమిత్ర బంధువులతోఁ గూడి నీశిరసుతో రా
మునికి నమస్కరించుచేసి నీవుచేసికొనినప్రతిజ్ఞలొనండి, భార్య భర్తవశములొ
నుండునటుల, అతని వశములొ నుండుము.

(౨౨) ఓ కపిశ్రేష్ఠుడా! శ్రీరామ లక్ష్మణుల కాశనమును మనసుచేత
ను నతిక్రమించుటకు నీకు సాధ్యముకాదు. నారాయణుని కాంతివంటి కాంతిగ
ల లక్ష్మణునితోఁ గూడిన రామునియొక్క దివ్యాస్త్రబలము అటుండగా, కేవల
ము స్వాభావికముగనుండు యితని మనుష్యబలము నీ మనసుకుఁ దెలిసియున్నది
కదా?

ఇది ముప్పదిరెండవ సర్గ.

33 వ సర్గ.

(అనతారిక— అంతఃపురములోఁ బ్రవేశించిన లక్ష్మణుని తార సమీపా
న పరచుట యాసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) పిమ్మట, శత్రు సహారముడగు లక్ష్మణుఁడు, అంగుఁడు పిలువ
గా, శ్రీరాముని నాజ్ఞచే, భయంకరముగనుండు కిష్కింధ గుహలోఁ బ్రవేశిం
చెను.

ద్వారస్థా హరయ స్తత్ర మహాకాయా మహాబలాః |
 బభూవు ర్లక్ష్మణం దృష్ట్వా సర్వే పాంజలయఃస్థితాః || ౨
 నిశ్శ్వసంతం తు తం దృష్ట్వా కుగ్ధం దశరథాత్మజమ్ |
 బభూవు ర్హరయ స్తస్మా న్నై నం పర్యవారయః || 3

స తాం రత్నమయీం శ్రీనూ దిహ్యం పుష్పితకాసనామ్ |
 రమ్యాం రత్నసమాకీర్ణాం దదర్శ మహతీం గుహమ్ || ౪
 హర్మ్యపాసాదసంబాధాం నానాపణ్యోపశోభితామ్ |
 సర్వకామఫలై ర్వృక్షైః పుష్పితై రుపశోభితామ్ || ౫
 దేవగంధర్వ పుత్రైశ్చ వానరైః కామరూపిభిః |
 దివ్యమాల్యాంబరధరై శ్శోభితాం ప్రియదర్శనైః || ౬

చందనాగరుపద్మానాం గంధై స్సురభిగంధినామ్ |
 మైరేయాణాం మఘానాంచ సేమోదిత ష హాపథామ్ || ౭
 దదర్శ గిరినద్యశ్చ విమలా స్తత్ర రాఘవః || ౮
 అంగదస్య గృహం రమ్యం మైందస్య ద్వివిదస్యచ |
 గవయస్య గవాక్షస్య గజస్య శరభస్యచ || ౯
 విద్యున్నాలేశ్చ సంపాతే సూర్యాక్షస్య హనూమతః |
 వీరబాహూ స్సుబాహూశ్చ సశస్య చ మహాత్మనః || ౧౦

(౨) గొప్పశరీరము బలముగల కిష్కింధలో ద్వారపాలకులుగ నుండు వానరులందఱు లక్ష్మణుని జూచి అంజలి చేసికొని నిలిచియుండిరి.

(౩) నిట్టూర్పు విడుచుచుండువాఁడును కోపము గలవాఁడును దశరథుని కొడుకును నగు లక్ష్మణుని జూచి వానరులు భయపడి అతని సమీపమునకు రాక దూరములో నిలిచియుండిరి.

(౪) గత్తుములతో నిర్మింపఁబడినదియు, దివ్యమైనదియు, పూచియుండు అరణ్యములుగలదియు, మనోహరముగనుండునదియు, రత్నములతో నిండినదియు,

(౫) ధనిఫలయుండ్లు చేనతాలయములు గలదియు, నానావిధములగు అంగడి వీధులచేఁ బ్రకాశించుచుండునదియు, పూచి కోరినఫలములుగల వృక్షములతోఁ బ్రకాశించుచుండునదియు,

(౬) దివ్యమైన పూలహారములు పీతాంబరములు ధరించియుండువారును ప్రియమైన చూపుగలవారును కోరిన రూపము ధరించువారును దేవతల గంధ ద్వుల బిడ్డలగు వానరులతోఁ బ్రకాశించుచుండునదియు,

(౭, ౮) మంచినీటి నీరు గలచందనము అగరు సద్మమును పేరుగల వానన ద్రావ్యము సురతేనె వీని వాసనతో నిండిన రాజమార్గములు గలదియు సగుగొప్ప కిష్కింధ గుహను, అచట నిర్మలమై పారుచుండు కొండనదులను, శ్రీమంతుండగు లక్ష్మణుఁడు చూచెను.

(౯ మొదలు ౧౨ వరకు) అంగదుఁడు మైందుఁడు ద్వివిందుఁడు గవి యుండు గవాక్షుండు గజుండు శరభుండు విద్యున్మాళి, సంపాతి నూర్వాక్షుండు హనుమంతుండు వీరబాహుండు సుబాహుండు మహాత్ముండగు నీలుండు కుముదుండు సుషేణుండు తారుండు బాంబవంతుండు దధిపక్తుండు నీలుండు సపాటలుండు

- కుముదస్య సుషేణస్య తారజాంబవతో స్తథా |
 దధివక్త్రస్య నీలస్య సుపాటల సునేత్రయోః || ౧౦4
- ఏతేషాం కపిముఖ్యానాం రాజమార్గే మహాత్మనామ్ |
 దనర్శ్య గృహముఖ్యాని మహాసారాణి లక్ష్మణః || ౧౧4
- పాండురాభిప్రకాశాని దివ్యమాల్యయుతాని చ |
 ప్రభుతధనధాన్యాని స్త్రీరతైః శోభితానిచ || ౧24
- పాండురేణ తు సాలేన పరీక్షిప్తం దురాసదమ్ || ౧3
- వాసరేంద్రగృహం రమ్యం మహేంద్రసదనోపమమ్
 శుక్తైః ప్రాసాదశిఖరైః కైలాస శిఖరోపమైః |
- సర్వకామఫలై ర్వృత్తైః పుష్పితై రుపశోభితమ్ || ౧౪4
- మహేంద్రదత్తై శ్శీమద్భి ర్మీలజీమూతసన్నిభైః |
 దివ్యపుష్పఫలై ర్వృత్తై శ్శీతచ్ఛాయై ర్మనోరమైః || ౧54
- హరిభి స్సంవృత ద్వారం బలిభి శ్శ్చప్రవాణిభిః |
 దివ్యమాల్యావృతం శుభ్రం తప్తకాంచనతోరణమ్ || ౧64
- సుగ్రీవస్య గృహం రమ్యం ప్రవివేశ మహాబలః |
 అవార్యమాణ స్సామిత్రి ర్మహాభిమీన భాస్కరః || ౧౭4
- స సప్తకర్త్యో ధర్మాత్మా నానాజన సమాకులః || ౧౮
- పౌషిశ్య సుమహా ధ్లుప్తం దదర్శాంతఃపురం మహత్ |

లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని భవనములోఁబ్రవేశించుట.

౩౮౯

సునేత్రుఁడు మొదలగుమహాత్ములగు కపిశ్రేష్ఠుల మిగులబలముగ నిర్మింపఁబడినదై, తెల్లనిమేఘములవలెఁ బ్రకాశించుచుండునవియు, దివ్యమైన పూలహారములతో నలంకరింపఁబడినవియు, విశేషముగ ధనధాన్యములతో నిండినవియు, ఉత్తమురాండ్రగు స్త్రీలతోఁ బ్రకాశించుచుండునవియు నగు గొప్పభవనములను రాజమాన్యములో లక్ష్మణుఁడు చూచెను.

(౧౩ మొదలు ౧౭౪ వరకు) తెల్లని ప్రాకారము చుట్టుచుగలదియు, ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకానిదియు, మనోహరమై ఇంద్రుని భవనమువలెఁబడునదియు, కైలాసశిఖరములతో సమానమై తెల్లగనుండు దేవతాగృహముల మీద నుండు గోపురములుగలదియు, మంచిఫలములుగలిగి పూచియుండు పృక్షములతోను, నల్లనిమేఘములతో సమమై వెలుగుచుండునట్టి ఇంద్రుఁడిచ్చిన చల్లనినీడగలిగి మనోహరముగనుండు దేవతార్థమగు పూలుపండ్లు గల పృక్షములతోను బ్రకాశించుచుండుదియు, ఆయుధములుధరించి బలముగలవారై ద్వారములలో కావలికాయుండు వానరులు గలదియు, దివ్యమైన పూలహారములుగలదియు, తెల్లగనుండునదియు, పుటమువేసిన బంగారువాకిలిగలదియు, మనోహరమైనదియు, నగుసుగ్రీవుని భవనములో గొప్పబలముగల లక్ష్మణుఁడు అడ్డుములేనివాఁడై, సూర్యుఁడుగొప్పమేఘములోఁ బ్రవేశించునటుల, ప్రవేశించును.

(౧౮, ౧౮౪, ౧౯౪.) వానావిధములగు జనులతో నిండియుండు యేడు కక్ష్యములను దాటి మిగులగొప్పదిగను వానరులచే రక్షింపఁబడినదిగను వెలతోని చిత్రాసనముతోను పరచియుండు బంగారు వెండి మంచములతోను, మరికొన్ని

హమరాజతపర్యంకై ర్భహుభిశ్చ వరాననైః।
మహార్థా స్తరణోపేతై స్తత్ర తత్రోప శోభితమ్॥ ౧౯౫

ప్రవిశ న్నేవ సతతం శుశ్రావ మధుర స్వరమ్।
తంత్రీగీతసమాకీర్ణం సమగీతపదాక్షరమ్॥ ౨౦౫

బహ్వీశ్చ వివిధాకారా రూపయావనగర్వితాః।
స్త్రియ స్సుగ్రీవభవనే ధదర్శ స మహాబలః॥ ౨౧౫

దృష్ట్వాఽభిజనసంపన్నా శ్చిత్రమ ల్యకృతసృజః।
ఫలమాల్యకృతవ్యగ్రా భూషణోత్తమభూషితాః॥ ౨౨౫

నాతృప్తా న్నాపిచాన్యగ్రా న్నానుదాత్త పరిచ్ఛదాన్।
సుగ్రీవానుచరాం శ్చాపి లక్ష్మయామాస లక్ష్మణః॥ ౨౩౫

కూజితం నూపురాణాంచ కాంచీనాం నినదం తథా।
సన్నిశమ్య తత శ్శ్రీమాన్ సామిత్రి ర్లజ్జితో భవత్॥ ౨౪౫

రోషవేగప్రకుపిత శ్శ్మిత్యా చాభరణస్వనమ్।
చేకార జ్యోన్వనం వీరో దిశ శ్వదైవ పూరయన్॥ ౨౫౫

చారిత్రేణ మహాబాహు రపకృష్ట స్సలక్ష్మణః।
తస్మాదేకాంత మాశ్రిత్య రామశోకసముద్వితః॥ ౨౬౫

లక్ష్యబొందు సుగ్రీవుని అంతఃపురములోఁ బ్రవేశించుట. ౩౯౧

మంచి ఆసనములతోను అచ్చటచట ప్రకాశించుచుండు అంతఃపురమును ధర్మాత్ముడగులక్ష్యబొందుచూచెను.

(౨౦౪) మనోహరముగ శ్రుతితోఁగూడిన వీణమొదలగు వాద్యములను, తంత్రియొక్క ధ్వనికి సమముగ కంఠముతోఁ బాడుచుండు పాటలను, తంబూర మొదలగు ధ్వనులను అచట లక్ష్యబొందు వినెను.

(౨౦౫) గొప్పబలము గలలక్ష్యబొందు సౌందర్యము యౌవనముచేగర్వించి నానావిధములగు ఆకారములుగల అవేకస్త్రీలను సుగ్రీవుని భవనములోఁజూచెను.

(౨౧౪, ౨౩౪) మంచివంశముగలవారిని, నానారంగుల పూలహారములు ధరించినవారిని, ఫలములు పూలహారములు దెచ్చుటలో సమర్థులుగ నుండువారిని, ఉత్తమమైన ఆభరణములు ధరించుకొనినవారిని, సంతోషించి యుండువారిని, సమర్థులుగ నుండువారిని, అమూల్యములగు వస్త్రములను ఆభరణములను ధరించినవారిని సుగ్రీవుని అనుచరులలో లక్ష్యబొందు చూచెను.

(౨౪౪) పాదములలో ధరించిన గజ్జల వడ్డాణముల ధ్వనినివిని శ్రీమంతుడగు లక్ష్యబొందు సిగ్గుపడెను.

(౨౫౪) ఆభరణముల ధ్వనినివిని మిగులరోషముచే విశేషముగ కోపము గలవాడై పిరుడగులక్ష్యబొందు అల్లెత్రాటినిగట్టి దానిధ్వనిచేదిక్కులునిండిచెను.

(౨౬౪) గొప్పభుజములు గలవాఁడును, రాముని విషయమై దుఃఖము గలవాఁడును నగు లక్ష్యబొందు, సదాచారముతోఁ గూడినవాఁడగుటచే, పరస్మైలను జూచి వారుధరించిన ఆభరణముల ధ్వనులను విని సిగ్గుపడి ఉదాసీనుడై స్త్రీలులేని ప్రదేశములో నుండెను.

తేన చాపస్వనే నాథ సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః।

విజ్ఞాయాగమనం త్రస్త స్సంచచాల వరాసనాత్॥ ౨౭౪

అంగదేన యథా మహ్యం పురస్తా త్ప్రీతివేదితమ్।

సువ్యక్త మేష సంపాప్త స్సామిత్రి ర్భ్రాతృవత్సలః॥ ౨౮౪

అంగదేన సమాఖ్యాతం జ్యస్వనేనచ వానరః।

బుబుధే లక్ష్మణం పాప్తం ముఖం చాస్య వ్యశువ్యత॥ ౨౯౪

తత స్తారాం హరిశ్రేష్ఠః సుగ్రీవః ప్రియదర్శనామ్।

ఉవాచ హిత మవ్యగ్ర స్తానసంభ్రాంతమానసః॥ 3౦౪

కిన్న తత్కారణం నుభుః ప్రకృత్యా మృదుమానసః।

సరోషశవ సంపాప్తో యేనాయం రాఘవానుజః॥ 3౧౪

కిం పశ్యసి కుమారస్య రోషస్థాన మనిందితే।

నఖల్వికారణే రోష మాహరే స్నరసత్తమః॥ 3౨౪

యదస్య కృత మస్మాభి ర్బుధ్యసే కించి దప్రియమ్।

తద్బుద్ధ్యా సంప్రధార్యాశు శీప్ర మర్హసి భాషితుమ్॥ 33౪

అథవా స్వయ మేవై నం దృష్టు మర్హసి భాషితుమ్।

వచనై స్సాన్వీతయుక్తైశ్చ ప్రసాదయితు మర్హసి॥ 3౪౪

లక్ష్మణుని సమాధానపరచుటకు సుగ్రీవుడు తారను గోరుట. 3౯3

(౨౭౪) సిమ్మట, వానరరాజగు సుగ్రీవుడు అల్లెత్రాటి ధ్వని విని లక్ష్మణుడు వచ్చినందుకు భయపడి ఉత్తమమైనసింహాసనమునుండి గడగడలాడి తోకను ఆడించి పూలహారములను తెంచి కోతిచేష్టలు చేసెను.

(౨౭౫) పూర్వమునాతో అంగదుడు చెప్పినటులనే అన్నమీదఁ మిగుల పీఠిగల యీ లక్ష్మణుడు సమీపమునకు వచ్చెను. నిజము.

(౨౭౬) అంగదుడు చెప్పినందువను, అల్లెత్రాటి ధ్వని వినినందునను లక్ష్మణుడు వచ్చెనని సుగ్రీవుడు తెలిసికొని అతని ముఖము వాడిపోయెను.

(౩౦౪) వానరశ్రేష్ఠుఁడును సమర్థుఁడును నగు సుగ్రీవుడు భయముచేఁబెడిరిన మనసుగలవాఁడై ప్రియమైనమాపు గలతారను జూచి యిటు లనెను.

(౩౧౪) మంచి కనుబొమ్మలు గలదానా! స్వభావముచేతనే మిథుల మెత్తనిమనసు గలశ్రీరాముని తమ్ముడగు లక్ష్మణుడు కోపముగలవాఁడై వచ్చియున్నాఁడు. ఇందుకు కారణమేమి.

(౩౨౪) కారణముతోక సరోత్తముఁ డగులక్ష్మణునికి కోపము రాదు. ఓ యుత్తమురాలా! దశరథు కొడుకగు అతనికెందుకు కోపమువచ్చినది. నీ వెఱుంగదువా.

(౩౩౪) మేము యితనికి కొంచెమైనను అప్రియమైన కార్యమును జేసినది నీకు తెలిసియుండునటులైతే ఆవిషయమును నీవుబాగుగా నాలోచించి త్వరగఁ దెలుపవలయును.

(౩౪౪) అటుల కాకపోయినచో, అతనితో సంభాషించుటకు నీకె యిష్టముండినటులైతే సమాధానముతోఁ గూడినమాటలు చెప్పి అతని ఆసుగ్రీహమును సంపాదించవలయును.

త్వద్దర్శనవిశుద్ధాత్మా న స కోపం కరిష్యతి|

సహి స్త్రీషు మహాత్మానః క్వచి త్కుర్వంతి దారుణమ్|| 3౫౪

త్వయా సాంతైర్వ రుపకాంతం ప్రసన్నేంద్రియ మానసమ్|

తతః కమలపత్రాక్షం ద్రౌత్యౌమ్యహ మరిందమమ్|| 3౬౪

సా ప్రస్థలంతీ మదవిహ్వలాక్షీ ప్రలంబకాంచీగుణ హేమసూ
తాగ్రి సలక్షణా లక్ష్మణసన్నిహనం జగామ తారా నమితాంగ
యప్తిః||

3౭౪

స తాం సమీక్ష్యైవ హరీశఃప్తీం తస్థాపుదాసీనతయా మహా
త్మా! అవాఙ్ముఖో భూస్మనుజేంద్రపుత్ర స్త్రీసన్నికర్షా ద్విని
వృత్తకోపః||

3౮౪

సా పానయోగా ద్వినివృత్తలజ్ఞా దృష్టిప్రసాదాచ్చ సరేంద్ర
సూనోః! ఉవాచ తారా ప్రణయప్రగల్భం చాక్యం మహా
ర్థం పరిసాంత్యపూర్వమ్||

3౯౪

కిం కోపమూలం మనుజేంద్ర! పుత్ర! కస్తే నసంతిషతి వాఙ్మి
దేశే! క శ్శుష్కవృక్షం వన మాపతంతం దవాగ్ని మాసీదతి
విద్విశంకః||

౪౦౪

(3౫౪) నిన్ను చూచి శాంతచిత్తుడై కోపమును నతఁడువిడుచును, వీలననగా, మహాత్ములు స్త్రీలవిషయములలో దారుణమైనపని యెప్పటికిని చేయరు.

(3౫5) నీవు సమాధాన పరచినందున ప్రసన్నమైన యింద్రియములు మనసుగలవాఁడును శత్రుసంహారకుఁడును తామరచేకులవంటికొమ్మలు గలవాఁడును నిచటవచ్చినవాఁడును నగులక్ష్మణుని సిగప నేనుచూచెదను.

(3౫6) రమణీయమైన ఆకారముగలదియు, అడుగుమీన అడుగుపెట్టుచు పోవునదియు, మధుపానమదముచే నెర్రగనుండు కన్నులుగలదియు, జారియుండు వడ్డాణము బంగారముతోఁ జేయఁబడిన ఉత్తరజన్నిదము గలదియు, సంభోగ గురుతులుగలదియు, నవ్రుముగను కర్రవలెను నుండు దేహముగలదియు నగు తార లక్ష్మణుని నన్నిధికిఁ బోయెను.

(3౫౭) దశరథునికొడుకును మహాత్ముఁడును నగులక్ష్మణుఁడు వాలిభార్యయగు తారను జూచి, ఆఁడుదిసమీపమునకు వచ్చినందున, ఉదాసీనఁడై తలవంచుకొని యుండెను.

(3౫౮) పానముచేసియుండుటచే సిగ్గువిడిచి యుండుతార, దశరథుని కొడుకగు లక్ష్మణుని, దృష్టిచే అతనికి కోపము తగ్గినదని తెలిసికొని, అతనిమీద గలప్రీతిచే గంభీరముగను గోప్పఅర్థముగల సమాధానమును బెలుపు మాటలు పలికెను.

(౪౦౪) ఓ మనుజేంద్రపుత్రా! కోపమునకు కారణమేమి నీయాజ్ఞను మీరినవాఁడెవఁడు. ఎండిపోయినచెట్లు గలవనములలో నలుప్రక్కల వ్యాపించి యుండు కార్చిచ్చులలోఁ బడుట కెవఁడు సాహసించును.

న తస్యావచనం శుత్యా పాంత్వపూర్వ మశంకితమ్|

భూయః పౌణ్యదృష్టార్థం లక్ష్మణో వాక్య మబిషిత్|| ౪౧౪

కి మయం కామవృత్తస్తే లుప్తధర్మార్థనంగిహః|

భర్తా భర్తృహితే యుక్తే నచైన మవబుధ్యసే|| ౪౧౫

న చింతయతి రాజ్యార్థం నాస్మాక్ శోకపరాయణాః|

సామాత్యపరిష త్తారే పాన మేవైవాపసేవతే|| ౪౧౬

సమాసాం శ్చతురః కృత్వా ప్రమాణం ప్లవకేశ్వరః|

వ్యతీతాం స్తా నృదవ్యగో విహర న్నావబుధ్యతే|| ౪౧౭

నహి ధర్మార్థసిద్ధ్యర్థం పాన మేవం ప్రశస్యతే|

పానా దర్థశ్చ ధర్మశ్చ కామశ్చ పరిహీయతే|| ౪౧౮

ధర్మభోపో మహంస్తావ త్కృతే హ్యప్రతికుర్వతః|

అర్థలోపశ్చ మిత్రస్య నాశే గుణసతో మహాన్|| ౪౧౯

మిత్రం హ్యర్థగుణ శ్రేష్ఠం సత్యధర్మపరాయణమ్|

తద్వ్యయంతు పరిత్యక్తం నతు ధర్మే వ్యవస్థితమ్|| ౪౨౦

తదేనం ప్రస్తుతే కార్యే కార్య మస్మాభిరుత్తరమ్|

యత్కార్యం కార్యతత్పక్షే తమతాహర్తు మర్హసి|| ౪౨౧

లక్ష్మణుఁడు తారతో నిప్పురోత్తు లాడుట.

౩౯౭

(౪౧౫) కపటములేక తారపలికిన సమాధానము మాటలువిని లక్ష్మణుఁడు
స్నేహముచే ప్రయోజనము గలిగించు మాటలను మరియుఁ జెప్పెను.

(౪౨౫) భర్తకు హితమునేయుటలో నాసక్తిగలదానా! నీభర్త ధర్మార్థములను విడిచి కామపరతత్తుఁడై యున్నాఁడు. ఈ విషయము నీకువిశదపడి
యుండలేదా.

(౪౩౫) తారా! రాజ్యలాభమును దుఃఖించుచుండు మమ్మును దలఁచక
మంత్రులతోను వాసులతోను గూడి నీభర్త సదా పానలోలుఁడై యున్నాఁడు.

(౪౪౫) వానరరాజగు నీభర్త సీతను వెతఱుటకు నాలుగు నెలలు గడువుయే
ర్పరచి, మిగులమదించినవాఁడై వివారింపుచు గడిచిన కాలమును వెలిసికొనలేదు.

(౪౫౫) ధర్మార్థములను బడయగోరువానికి మధుపానముతగదు. మధుపా
నముచే ధర్మార్థకామములు నశించును.

(౪౬౫) ఉపకారముచేసినవానికి ప్రతిభూపకారము చేయకపోయినట్లులై
తే గొప్ప ధర్మలోపముగలుగును. ప్రతిభూపకారము లభించనందున గుణవంతుఁ
డగు మిత్రుఁడు ప్రాణమువిడిచినట్లులైతే అర్థకామములకు గొప్ప హానిగలుగును.

(౪౭౫) సత్యము ధర్మముతో నాసక్తి గలమిత్రుఁడు అర్థకామములకు
మూలముగనుండుటచే వానికింటే ఉత్తముఁడు. అట్టిమిత్రుని త్యజించుచుండు ను
గ్రీవునిచే, అర్థకామములు విడిచిపెట్టఁబడినవి. ధర్మమును విడువబడినది. •

(౪౮౫) అందుచేత, కార్యముల నిజస్వరూపమును వెలింగినదానా! ధ
ర్మార్థములకు లోపముగలిగించినట్టి మిత్రపరిత్యాగమునే గురుతుగల కాంక్షిమి
టు లగుచుండగా, మే మిచ్చుదు యేమి చేయవలయును. చెప్పవలయును.

* సా తస్య ధర్మార్థసమాధియుక్తం నిశమ్య వాక్యం మధురస్వ
భావమ్ । తారా గతార్థే మనుజేంద్రకార్యే విశ్వాసయుక్తం
త ముపాచ భూయః॥ ౪౯౫

న కోపకాలః క్షితిపాలపుత్రీ నచాతికోప స్వజనే విధేయః।
త్వదర్థకామస్య జనస్యతస్య ప్రమాద మప్యర్హసి వీరిసోఘమ్॥

కోపం కథంనామ గుణపరికృప్తః కుమార కుర్యా దపకృప్త
సత్వే । క స్త్వద్విధః కోపవశంహి గచ్ఛే త్సత్వావరుద్ధ స్తప
సః ప్రసూతిః॥ ౫౦౫

జానామి రోపం హరివీరబంధో ద్దానామి కార్యస్యచ కాల
సంగమ్ । జానామి కార్యం త్వయి యత్కృతం న త్తచ్చాపి
జానామి యదత్రి కార్యమ్॥ ౫౦౫

తచ్చాపి జానామి యథాఽవిసహ్యం బలం నరశ్రేష్ఠ శరీరజ
స్య। జానామి యస్మింశ్చ జనేఽనబద్ధం కామేన సుగ్రీవ మస
క్త మద్య॥ ౫౩౫

న కామతంత్రే తవ బుద్ధి రస్తి త్వం వై యథామన్యనశం
ప్రపన్నః । న దేశకాలాహి వచార్థధర్మా వపేక్షతే కామరతి
ర్మనుష్యః॥ ౫౪౫

లక్ష్మణుడు తారతో నిప్పుతోట్టలాడుట.

35

(౪౯౫) ధర్మార్థముల సంబంధముగల ఇంపుగనుండు లక్ష్మణుని మాటలు విని, తార పీఠి కార్యమిట్టిదని తెలిసికొని, శ్రీరాముని కార్యములో మిగుల విశ్వాసముగల లక్ష్మణునితో, మరియు నిటు లనెను.

(౫౦౫) ఓరాజపుత్రుడా! సుగ్రీవుడు కామాతురుడై యుండుటచే యిదికోపమునకు సమయముకాదు. స్వజనులమీద మిగులకోపపడుటతగదు. నీకార్యమును సాధించుటలోనే ఆసక్తిగల సుగ్రీవుని ఆజాగ్రత్తకు, ఓపీరుడా! సైదవలయును.

(౫౧౫) బలహీనుని మీద గొప్పవీర్యము గలవాఁడు, ఓరాజపుత్రుడా! కోపముచేయుటతగునా! సత్వగుణము విశేషముగ గలిగి, శాంతికి ఆకరముగనుండు నీవంటివాఁడు కోపపడవచ్చునా.

(౫౨౫) శ్రీరాముని కోపము వ్యర్థముకాదనియు, ఇప్పుడు చేయవలసిన పనికి ఆలస్యము గలిగినదియు, నేనెఱుంగుచును. వానిని మిరుకంటి మాకార్యమును జేసినదియు, ఇట్టి యుపకారమునకు మేము చేయవలసిన సీతా స్వేషణము మొలగు ప్రశస్తిపకారమును దెలిసికొనియున్నాను.

(౫౩౫) సరోత్తముడా! మన్మథుని బలము నైచుటకు సాధ్యముకాదని నేనెఱుంగుదును. ఇప్పుడు సుగ్రీవుడు సదాకామాతురుడై యుండుటను దెలిసికొనియున్నాను.

(౫౪౫) (లక్ష్మణా!) నీవు కోపమునకు స్వాధీనుడవుగ నుండుటచే కామశత్రువులలో నీకు బుద్ధిచొరలేదు. (అనగా నీవు కామశత్రువును నెరింగి యుండినట్లైతే సుగ్రీవునిమీద నీకు కోపము గలుగదనిభావము.) కామశత్రుత్వముగలవాఁడు దేశకాలములను ధర్మార్థములను లక్ష్యపెట్టఁడు.

తం కామవృత్తం మమ సన్నికృప్తం కామాభియోగాచ్చ నివృ
త్తలజ్జమ్ । క్షమస్వ తావ త్పరవీరహంత స్త్వత్భ్రాతరం వా
సరవంశనాథమ్॥

౫౫౫

మహర్షయో ధర్మతపోభికామాః కామానుకామాః పృతిబద్ధ
మోహాః । అయం ప్రకృత్యా చపలః కపిస్తు కథం నసజ్జేత సు
భేషు రాజా॥

౫౬౫

ఇత్యేవ ముక్తావచనం మహార్థం సా వానరీ లక్ష్మణ మప్ర
మేయమ్ । పున స్సఫేలం మదవిహ్వలంచ భర్తు ర్హితం వాక్య
మిదం బభాషే॥

౫౭౫

ఉద్యోగస్తు చిరాజ్ఞప్త స్సుగ్రీవేణ సరోత్తమ ।

కామస్యాపి విధేయేన తపార్థప్రతిసాధనే॥

౫౮౫

అగతాహి మహావీర్యా హరయః కామరూపిణాః ।

కోటిశతసహస్రాణి నానానగ నివాసినః॥

౫౯౫

తదాగచ్ఛ మహాబాహూ చారిత్రం రక్షితం త్వయా ।

అచ్చలం మిత్రభావేన సతాం దారావలోకనమ్॥

౬౦౫

తార లక్ష్మణుని సమాధానపరచుట.

౪౦౧

(౫౫౪) కామవ్యాపారము గల వాడును నాసమీపములో నుండువాడును కామమోహముచే లజ్జను విడిచినవాడును వానరవంశమునకు రాజుగనుండు వాడును నీకుతమ్ముడును నగుసుగ్రీవుని, వీరు లగుశత్రువులను జంపువాడా! త్సమింపుము.

(౫౫౫) ధర్మములోను తపస్సులోను ఆసక్తిగల మహర్షులు, అపేక్షగలిగిన పిమ్మట, కామాతురులై స్త్రీలయెడల ధృఢమైన వ్యామోహముగలవారుగనున్నారు. రాజుగనుండు యీశోతి (సుగ్రీవుడు) పుట్టుకచేతనే చపలచిత్తుడు. ఇంక ముఖములో నెటుల మనసు నిలుపనివాడుగ నుండును.

(౫౫౬) ఈవిధముగ వానరస్త్రీయగు తార గొప్పఅర్థము గలమాటలు చెప్పి మరల లీలతోఁ గూడి, మదముచే మధురముగను, భర్తకు మేలుగలిగించు మాటను అమితమైన శక్తిగల లక్ష్మణునితో నిటు లనెను.

(౫౫౭) నరోత్తయఁడా! మత్తగునికి విధేయుఁడుగనుండినను సుగ్రీవుఁడు మీకార్యము సేయుటలో బహుకాలముగ ప్రయత్నము సేయుచునే యున్నాఁడు.

(౫౫౮) గొప్ప పరాక్రమముగల వారుగను కోరిన రూపము ధరించునగుగను అనేకపర్వతములలో నసించువారుగను నుండు శోట్లసంఖ్యగల వానరులు వచ్చియున్నారు కదా.

(౫౫౯) అంగుచేత, గొప్పభుజములు గలవాడా! రమ్ము. అంతఃపురస్త్రీలను జూడరానను సదాచారమును వెలుగులనే యుండి గాపాడితివి. మైత్రిచే అంతఃపురస్త్రీలను జూచుట సత్పురుషులకు దోషముకాదు.

పం. ౨

కి స్మిం ధా కాం డ, ౩౪ వ సర్గ.

తారయూచాభ్యనుజ్ఞాత స్త్వరయా చాపి చోదితః |
ప్రచివేష మహాబాహు రభ్యంతర మరిందమః ||

౬౧౪

తన స్సుగ్రీవ మాసీనం కాంచనే పరమాననే |
మహాన్ధా స్త రణాపేతే దదర్శాదీత్యనన్నిభమ్ ||

౬౨౪

దివ్యాభరణచిత్రాంగం దివ్యరూపం యశస్విన్మ |
సంభ్రుంభంబరధరం మహేంద్రిమివ దుష్టయమ్ ||

౬౩౪

దివ్యాభరణమాల్యాభిః పరిమదాభిః స్సమాప్తతనే |
సంభ్రుంభతరక్తాక్షో బభూవాంతకసన్నిభః ||

౬౪౪

సంభ్రుంభ మివీరః పరిరభ్య గాఢం నరాసంఘే పరపేనునర్హః |
దశన్య సౌమిత్రి మదీనసత్వం విశాలనేత్ర స్సువిశాలనేత్రమ్ |
ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రియస్త్రీంశసంస్కరః.

చ తు స్త్రిం శ సర్గః.

త మపరిహితం కుగ్రం పృవిష్టం పురుషర్షభమ్ |
సుగ్రీవౌ లక్ష్మణం దృష్ట్వా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ||

౧

అంతఃపురములో లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని జూచుట.

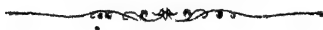
౪౦౩

(౬౮౫) తారచే నాజ్ఞాపింపఁబడి శ్రీరాముని కార్యము త్వరగజరుగవలయునను త్వరగలవాఁడై, శత్రుసంహారకుఁడును గొప్పభుజములు గలవాఁడును నగు లక్ష్మణుఁడు అంతఃపురములోఁ బ్రవేశించెను.

(౬౮౫, ౬౩౪, ౬౮౫) దివ్యమైన ఆభరణములు గలిగి ఆశ్చర్యముగ నగపడుచుండు అవయవములు గలవాఁడును, ఉత్తమమైన సౌందర్యముగలవాఁడును, కీర్తినందుకుండును, దివ్యమైన పూలహారములు పీతాంబరము ధరించి యుండువాఁడును, ఇంచుగినివలె ఆజేయుండును, దివ్యమైన ఆభరణములు పూలహారములు ధరించిన శ్రీలమధ్యలో నుండువాఁడును, వెలలేని చిత్రాసనముపరచిన ఉత్తమమగు బంగారు పీఠముమీదఁ గూర్చుండి సూర్యునివలె వెలుంగుచుండు వాఁడును, నగు సుగ్రీవునిజూచి, లక్ష్మణుఁడు మిగుల యెర్రనికన్నులు గలవాఁడై యమునివలె ఆగుపడెను.

(౬౮౫) వీరుఁడును రుమాదేవిని గాఢాలింగనముచేసి ఉత్తమమగు ఆసనములోఁ గూర్చుండినవాఁడును ఉత్తమమైన బంగారము కాంతిగలవాఁడును, విశాలమగు నేత్రములుగలవాఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు, మిగుల విశాలమగు నేత్రములుగలిగి అపరిమితమగు బలముగల లక్ష్మణుని జూచెను.

ఇది ముష్పది మూడవ సర్గ.

౩౪ వ సర్గ.

(అవతారిక—శ్రీరాముఁడు చెప్పినమాటలను లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునికిఁ దెలుపుట యీ సర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) ఎవరికిని నెదిరించుటకు సాధ్యముకానివాఁడును కోపముగలవాఁడును పురుషశ్రేష్ఠుఁడును అంతఃపురములోఁ బ్రవేశించినవాఁడును నగు లక్ష్మణుని జూచి సుగ్రీవుఁడు మిగుల భయపడెను.

కుగ్రీధం నిశ్శ్వసమానం తం పగిదీప్తమివ తేజసా |
భాగితం రవ్యసనసంతప్తం దృష్ట్వా దశరథాత్మజమ్ || ౨

ఉత్పసాత హరిశ్రేష్ఠో హిత్యా సావర్ణ మానసమ్ |
మహా స్మహేంద్రస్య యథా స్వలంకృతఇవ ధ్వజః || ౩

ఉత్పలంత మనూత్పేతూ రుమాప్రభృతయః స్త్రియః |
సుగ్రీవం గగనే పూర్ణచంద్రిం తారాగణా ఇవ || ౪

సంరక్తనయన శ్రీమాన్ విచచాల కృతాంజలిః |
బభూవావస్థిత స్తత్ర కల్పవృక్షోమహానివ || ౫

రుమాద్వితీయం సుగ్రీవం నారీమధ్యగతం స్థితమ్ |
అబ్రవీ లక్ష్మణః కుగ్రీధ స్సతారం శశినం యథా || ౬

సత్వాభి జనసంపన్న స్సానుకోశో జితేంద్రియః |
కృతజ్ఞ స్సత్యవాదీచ రాజా లోకే మహీయతే || ౭

యస్తు రాజా స్థితో ధర్మై మిత్రాణా ముపకారిణః |
మిత్రాప్రతిజ్ఞాం కురుతే కో నృశంసతరస్తతః || ౮

లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునికి రాజనీతి చెలుపుట.

౪౦౫

(౨, ౩) కోపము గలిగి నిట్టూర్పు విడుచుచుండువాఁడును తేజస్సుచే వెలుంగుచుండువాఁడును అన్నకుగలిగిన దుఃఖముచే తపించుచుండువాఁడును దశరథునికొడుకును నగు లక్ష్మణునిజూచి, ఆధరణములచే నలంకరింపఁగడిన వాఁడును వానరశ్రేష్ఠుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు బంగారు పీఠమునుండి, ఇంద్రుని గొప్ప భవజమువలె, లేచెను.

(౪) ఆకాశములో పూర్ణచంద్రుని తాదాగణములు అనుసరించి పోవు నటుల పీతమువిడిచి లేచుచుండు సుగ్రీవునితోడ యమా మొదలగు వానరశ్రీలంబరు లేచిరి.

(౫) కామమదముచే ఎర్రని నేత్రములు గలవాఁడును శీమ్రుంతుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు అంజలి చేసికొని గొప్ప కల్పవృక్షమువలె నచటినుండి కంపము నొందెను.

(౬) గుమాదేవితోఁ గూడి నక్షత్రములతోఁ గూడిన చంద్రునివలె చుండువాఁడును, శ్రీలమధ్యలో నుండువాఁడును నగు సుగ్రీవునితో లక్ష్మణుఁడు మిగుల ఆగ్రహపడి యిటు లనెను.

(౭) సత్వగుణము ప్రధానముగ గలవంశములోఁ బుట్టినవాఁడుగను, దయ గలవాఁడుగను, కృతజ్ఞుఁడుగను, సత్విగుంధుఁడుగను, నుండు రాజు లోకములోఁ బూజింపబడుచున్నాఁడు.

(౮) అధ్యములోనుండు రాజు ఉపకారముచేసిన మిత్రులకు పృత్యుత కారము నేయునటుల నెప్పి తప్పిపోయినటులైతే, వానికంటె పాపి యింకొకఁడుండఁడు.

శతమశ్వానృతే హంతి సహస్రింతు గవానృతే |
అత్మానం స్వజనం హంతి పురుషః పురుషానృతే ||

పూర్వం కృతార్థో మిత్రాణాం స తత్ప్రీతికరోతి యః |
కృతఘ్న స్సర్వభూతానాం స వధ్యః స్లవగోః

గీతోఽయం బ్రహ్మణా శ్లోక స్సర్వలోకనమస్కృతః |
పృష్ట్యా కృతఘ్నం కుర్ధీన తం నిబోధ స్లవంగమ ||

బ్రహ్మఘ్న చ సురాపేచ చోరే భగ్నప్రీతే తథా |
నిష్కృతి ర్విహితా సద్భిః కృతఘ్న నాస్తి నిష్కృతిః

అనార్య స్త్వం కృతఘ్నశ్చ మిథ్యావాదీచ వాసర |
పూర్వం కృతార్థో రామస్య సత త్ప్రీతికరోషి యత్ ||

సను నామకృతార్థేన త్వయా రామస్య వాసర |
సీతాయా మార్గణే యత్నుః కర్తవ్యః కృత మిచ్ఛతా ||

స త్వం గ్రామ్యేషు భోగేషు సక్తో మిథ్యాప్రీతిశ్రీవః |
స త్వం రామో విజానీతే సర్పం మండుకరావిణ్మయ ||

లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని నిందింతుట.

౪౦

౯ (౯) ఒకగుర్రమును గోవును నిచ్చునటుల చెప్పి మాటకప్పించువాఁడు నూరుగుర్రములను నూరుగోవులను జంపిన పాపములొఁబోవును. ఒకమనిషి విషయమై అబద్ధము చెప్పినటులైతే అత్యహత్య స్వజనహత్యచేసిన దోషము సంభవించును. (అనఁగా, మహాపురుషుఁడగు శ్రీరామునివిషయమై అబద్ధమాడినవానికి స్వహత్యలుచేసిన పాపము గలుగువని భావము.)

౧౦

(౧౦) ముందు తనపని దీర్చుకొని కృతార్థుఁడై, మరియూ, సర్వభూతములకు హితులగునండు స్నేహితులకు ప్రత్యుపకారము నేయని కృతఘ్నునీ, ఓ వానరరాజా! చంపవలయును.

౧౧

(౧౧) కృతఘ్నునివిషయమై కోపముగలవాఁడై బ్రహ్మచెప్పిన, సకలలోకములచే నాదరింపఁబడిన శ్లోకమును జెప్పెదను, ఓవానరుఁడా! విచుము.

౧౨

(౧౨) బ్రహ్మత్య మద్యపానము దొంగలిందుట వ్రతభంగముచేయుట యిట్టిపాపములకు సత్పురుషులు ప్రాయశ్చిత్తము విధించియున్నారు. కృతఘ్నునికి ప్రాయశ్చిత్తములేదు.

౧౩

(౧౩) వానరుఁడా! మొదట నీపని దీర్చుకొని కృతార్థుఁడవై శ్రీరామునికి ప్రత్యుపకారము నేయకుండుటచే నీవు నీచుఁడవు కృతఘ్నుఁడవు, అబద్ధముచెప్పువాఁడవు.

౧౪

(౧౪) వానరుఁడా! కృతార్థుఁడవైన నీవు శ్రీరాముఁడు చేసినయ్యుపకారమును స్మరించి నీతన వెతకుటలో యత్నము నేయుము. నేయవలయునుకదా.

౧౫

(౧౫) నీవు నీచమైన శుభములలో మనస్సుగలవాఁడవై చెప్పినటులచేయక, కప్పను బట్టుకొనుటకై దానివలె ఆరచుచుండు శర్మచువలె, వివాహము తుటఁడవుగనుండు నిష్కృతిరాముఁడు తెలిసికొనలేక పోయెను.

మహాభాగేన రామేణ పాపః కరుణవేదినా |

హరీణాం పాపితో రాజ్యం త్వం దురాత్నా మహాత్మనా || ౧౬.

కృతంచే న్నాభిజానీషే రామస్యాక్లిప్తకర్మణః |

సద్య స్త్వం నిశితై ర్భావై ర్హతో దృశ్యసి వాలినమ్ || ౧౭

నచ సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతో గతః |

సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథ మన్వగాః || ౧౮

న నూన మిత్వైకువరస్య కార్ముకచ్యుతా స్మరా స్పశ్యసి వ

జృంభిభాన్ | తత స్సుఖం నామనిషేవసే సుఖీ న రామకా

ర్యం మనసా ప్యవేక్షసే || ౧౯

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతు స్త్రింశస్సర్గః.

పంచత్రింశస్సర్గః.

తథా బుగ్గవాణం సౌమిత్రిం పదీప్తమివ తేజసా |

అబ్రవీ ల్లక్ష్మణం తారా తారాధిపనిభాననా || ౧

నైవం లక్ష్మణ వక్త్రే నాయం పరుషమ్మర్శతి |

హరీణా మ్నిశ్వర శ్శ్రోతుం తవ వక్త్రాద్విశేషతః || ౨

(౧౬) మిగుల పూజ్యుఁడును దయారసమిట్టివని తెలిసికొనియుండు వాఁడును మహాత్ముఁడును నగు రాముఁడు, దురాత్ముఁడవగు నీకు కపిరాజ్యపట్టాభిషేకము చేసెను.

(౧౭) పరిశుద్ధుమగు వ్యాపారముగల శ్రీరామునికి ప్రత్యుపకారము చేయుటను నీవు ఆలోచించలేదు. ఇప్పుడే, కరకుగల బాణముతోఁ జంపఁబడిన వానిని జూడబోవుచున్నావు.

(౧౮) హతుఁడైనవాని పోయియుండు పరలోకము పొడైపోలేదు. సుగ్రీవుడా! మనమేర్పరచుకొనిన సంకేత సమయమును మరచిపోవలదు. వారి పోయిన మార్గములోఁ బోవలదు.

(౧౯) ఇత్స్వకువంశములోఁ బుట్టినవారిలో గొప్పవాఁడగు శ్రీరాముని ధనస్సునుండి విడువఁబడిన బాణములు వజ్రాయుధములవంటివని నీ వెఱుంగవు. నిజము, అందులెల్ల నే సుఖము ననుభవించుచున్నావు. సుఖములోనుండి శ్రీరాముని పనిని మనసులోను దలఁచలేదు.

ఇ ది ము ప్ప ది నా లు గ వ స ర్గ.

౩౫ వ సర్గ.

(అవతారిక — మఱియు, తార లక్ష్మణుని సమాధానపరచుట యీ సర్గలోఁ జేలువఁబడుచున్నది.)

(౧) ఇట్లు చెప్పుచు లేచుచు వెలుంగుచుండువాఁడును, సుమిత్రా పుత్రుఁడగు లక్ష్మణునిజూచి, చుచుగ్రనివంటి ముఖముగల తార యిటు లనెను.

(౨) లక్ష్మణా! వానరులకు రాజుగనుండు యీ సుగ్రీవుఁడు నీనోటిపైనుండి విశేషముగ వచ్చుచుండు కఠినోత్తలను వినుటకుఁ దగ్గఁడు.

- నైవా కృతజ్ఞ సుగ్రీవో న శతో నాపి దారుణః |
 నైవానృతకథో వీర నజహ్నశ్చ కపీశ్వరః || 3
- ఉపకారం కృతం వీరో నాప్యయం విస్మృతః కపిః |
 రామేణ వీర సుగ్రీవో యదన్వై ర్దుష్కరం రణే || ౪
- రామపీసాదా తీర్థ్రించ కపిరాజ్యంచ శాశ్వతమ్ |
 ప్రాప్తవా నిహ సుగ్రీవో రుమాం మాం చ పరంతప || ౫
- సుమఃఖం శయితః పూర్వం ప్రాప్యేదం సుఖ ముత్తమమ్ |
 ప్రాప్తకాలం నజానీతే విశ్వామిత్రో యథా మునిః || ౬
- ఘృతాచార్యం కిల సంసక్తో దశ వర్షాణి లక్ష్మణ |
 అహోమనస్తత ధర్మాత్మా విశ్వామిత్రో మహామునిః || ౭
- స హి ప్రాప్తం నజానీతే కాలం కాలవిదాం వరః |
 విశ్వామిత్రో మహాతేజః కింపున ర్యః పృథగ్జనః || ౮
- దేహధర్మం గతస్యాస్య పరిశ్రాంతస్య లక్ష్మణ |
 అవిత్రుప్తస్య కామేషు కామం క్షంతు మిహోర్హసిః || ౯
- శచ రోషవశం తాత గంతు మ్మర్ధసి లక్ష్మణ |
 నిశ్చయార్థ మవిజ్ఞాయ సహసా ప్రాకృతో యథా || ౧౦
- సత్వయుక్తా హి పురుషా స్త్వద్విధాః పురుషర్షభ |
 అవిమృశ్య సరోషస్య సహసా యాంతి వశ్యతామ్ || ౧౧

(౩) కపిరాజగు సుగ్రీవుఁడు మీరుచేసిన ఉపకారమును తలంచనివాఁడు కాఁడు. శత్రుఁడును కాఁడు. కఠినస్వభావము గలవాఁడును గాఁడు. అబద్ధము నెఱపనివాఁడును కాఁడు. వుటిలస్వభావముగలవాఁడు కాఁడు. ఓవీరుడా!

(౪) వీరుడా! వీరుఁడును వానరుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు యుద్ధము లో నితరులకుఁజేయుటకు సాధ్యముకాని శ్రీరాముఁడు చేసిన యుపకారమును మరిచిపోలేదు.

(౫) శత్రువులను తపింపజేయువాడా! శ్రీరాముని అనుగ్రహము చే కీర్తిని కాశ్వతమగు వానరరాజ్యమును గుమను నన్ను సుగ్రీవుఁడు బడసెను.

(౬) ముందు మిగుల దుఃఖముతో పండుకొనియుండి పిచ్చుట యీ యుత్తమమైన సుఖమును బడసి, విశ్వామిత్రమహర్షివలె, కడచిన సంకేతసమయమును సుగ్రీవుఁడు తెలిసికొనకున్నాఁడు.

(౭) లక్ష్మణా! ధర్మాత్ముడగు విశ్వామిత్రుఁడు మేనకాశక్తుడై కడచిన పదిసంవత్సరములను నొకదినముగఁ దలఁచుకొనెను కదా.

(౮) గొప్పతేజస్సుగల కాలజ్ఞానులలో నుత్తముడగు విశ్వామిత్రమహర్షి గడచిపోయిన పదిసంవత్సరములను తెలిసికొనలేకపోయెను. సాధారణమైన వారెటుల తెలిసికొనంగలరు.

(౯) దేహస్వభావమును ననుసరించి కామవిషయములలో తృప్తిపొందక మిగుల ప్రహేళికఁగూడియుండు యితని అపరాధమును తమించవలయును.

(౧౦) సామాన్యమైనవారివలె సుగ్రీవుఁడుచేసిన యేర్పాటును తెలిసికొనక శిఘ్రిముగ, ఓ లక్ష్మణా! కోపముతెచ్చుకొనుట నీకు తగదు. ఓతండ్రీ!

(౧౧) పురుషోత్తముడా! సత్వగుణముగల నీవంటివారు యోచించక కోపమునకు వశులుగారు.

ప్రసాదయే త్వాం ధర్మజ్ఞ సుగ్రీవాధే సమాహితా |
 మహా నోష సముత్పన్న స్సంరంభ స్త్యజ్యతా మయమ్ || ౧౨
 రుమాం మాం కపిరాజ్యంచ ధనధాన్యవసూనిచ |
 రామప్రియార్థం సుగ్రీవ స్త్యజే దితి మతి ర్మమ || ౧౩
 సమానేమ్యతి సుగ్రీవ స్సీతయాసహ రాఘవమ్ |
 శశాంకమివ రోహిణ్యా నిహత్వా రావణం రణే || ౧౪
 శతశోటిసహస్రాణి లంకాయాం కిల రాక్షసాః || ౧౪౫
 అయుతానిచ షట్త్రింశ త్సహస్రాణి శతానిచ | ౧౫
 అహత్వా తాంశ్చ దుర్ధర్వా రాక్షసా నామరూపిణః |
 నశశ్యో రావణో హంతుం యేన సా మైధిలీ హృతా || ౧౬
 తేన శిక్వా రణే హంతు మసహాయేన లక్ష్మణ |
 రావణః క్రూరకర్మాచ సుగ్రీవేణ విశేషతః || ౧౭
 ఏవ మాఖ్యాతవా వ్వాలీ సహ్యాభిజ్ఞో హరీశ్వరః |
 ఆగమస్తు నమే వ్యక్త శ్శ్రీవా త్తస్మా ద్భ్రషీమ్యహమ్ || ౧౮
 త్వత్సహాయనిమిత్తం వై పేషితా హరిభ్రంగవాః |
 ఆనేతుం వానరా న్యుద్ధే సుబహూక హరియూధపాః || ౧౯
 తాంశ్చ ప్రతీక్షమాణోఽయం వికాంతా న్సుమహాబలాః |
 రాఘవసాన్ధ్యసిద్ధ్యర్థం న నిర్యాతి హరీశ్వరః || ౨౦

తార, మరియు, లక్ష్మణుని సమాధానపరచుట.

౪౧౩

(౧౨) ధర్మజ్ఞాడా! సుగ్రీవుని విషయములో నేను జాగ్రత్తగలదాని నై నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను. నీకు మిగుల కోపమువచ్చియున్నది. ఇట్టి కోపావేశమును విడువుము.

(౧౩) శ్రీరామునికిఁ బ్రియమునేయుటకు సుగ్రీవుఁడు దమను నన్ను కిష్కింధను ధనధాన్యములను నిధులను విడిచిపెట్టును. ఇది నా యభిప్రాయము.

(౧౪) యుద్ధములో రావణునిజంపి, రోహిణితోఁ జంద్రునిజేడ్చునటుల, నీ తాదేవితోడ శ్రీరాముని జేర్చును.

(౧౫) లంకలో కోట్లసంఖ్యగల రాక్షసులు ఉన్నారకదా.

(౧౬, ౧౭) ఇతరులకు జయించుటకు సాధ్యపడని కోరినరూపమునుదాల్చి ఆరాక్షసులను జంపక నీతను నపహరించుకొనిపోయిన రావణుని జంపుటకు సాధ్యపడదు.

(౧౮) రాక్షసులను యుద్ధములోఁ జంపుట కష్టము. సుగ్రీవునికి మరి కొందరు సహాయముచేయకపోయినటులైతే యితఁడొకఁడే నీమండగు రావణుని జంపలేడు.

(౧౯) లక్ష్మణా! వానరరాజగువాలి యిటుల నాతోఁజెప్పెను. అతఁడు మిగుల ప్రాజ్ఞుఁడు. ఈవిషయము నాకు బాగుగఁ దెలియదు. అతఁడు చెప్పినది విని చెప్పుచున్నాను.

(౨౦) అందుచేత, యుద్ధములో సహాయపడుటకై ఆసేతులగు వానరనే నాపతులను బిలుచుకొనివచ్చుటకు వానరవీరులను సుగ్రీవుఁడు బంపియున్నాఁడు.

(౨౧) ప్రసిద్ధులై గొప్పలముగల వానరులరాకును నెదురుచూచుచుండు వానరరాజగు యాసుగ్రీవుఁడు శ్రీరాముని కార్యమునుజేయుటకై ప్రయాణము కానున్నాఁడు.

కృతాతు సంస్థా సామితే సుగ్రీవేణ యథా పురా |
 అద్య తై ర్వాసరై స్సర్వై రాగంతవ్యం మహాబలైః || ౨౧
 ఋక్షకోటిసహస్రాణి గోలాంగూలశతానిచ |
 అద్య త్వా ముపయాస్యంతి జహి కోప మరిందమ | ౨౨
 కోట్యోఽనేకాస్తు కాకుత్స్థ కపీనాం దీప్తతేజసామ్ || ౨౩
 తవ హి ముఖ మిదం నిరీక్ష్య కోపా త్త్వ తజనిభే నయనే నిరీక్ష
 మాణః | హరివరవనితా నయాంతి శాంతిం పరిధమభయస్య
 హి శంకితా స్సృ సర్వాః || ౨౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచతింశస్సర్గః.

ష ట్ త్రిం శ స్స ర్గః.

ఇత్యుక్త స్తారయా వాక్యం పరిశీలం ధర్మసంహితమ్ |
 మృదుస్వభావ స్సామితిః పరిజగ్రాహ తద్వచః || ౧
 తస్మి స్పృతిగృహీతేతు వాక్యే హరిగణేశ్వరః |
 లక్ష్మణా త్సుమహ త్రాసం వస్త్రం క్లిన్న మివాత్యజత్ || ౨
 తతః కంఠగతం మాల్వం చిత్రం బహుగుణం మహత్ |
 చిచ్ఛేద విమద శ్చాపీ త్సుగ్రీవై వానరేశ్వరః || ౩

తారమాటలు విని లక్ష్మణుడు సమాధానపడుట.

రంగ

(౨౧) లక్ష్మణా! సీతా స్వేషణకార్యమునకై సుగ్రీవుడు నీరాకసు ముందుగ నే, ౧౫ దినములలో నందరు వచ్చి చేరవలయునని వానరులకుఁ జెప్పిపంపెను. గొప్పబలము గలవానరులందరు నేడు రావలసియున్నది.

(౨౨, ౨౩) శత్రుసంహారహఁడా! ఆ నేకకోట యెలుగుబంట్లు కొండముచ్చులు, ప్రకాశించుచుండు తేజస్సుగల కోటకొలది వానరులు, లక్ష్మణుడా! యిప్పుడు నీసమీపమునకువచ్చి చేరుదురు. కోపము విడువుము.

(౨౪) ఓ లక్ష్మణా! నీముఖమును చూచి వాలివధవల్ల గలిగిన భీతి శంకగల వారై వానరశ్రేష్ఠుల భార్యలందరు రోషమువల్ల రక్తమువంటి వర్ణముగల నీకన్నలను జూచుచు చిత్తకాంతిని బడయలేదు.

ఇది ముప్పది యైదవ సర్గ.

౩౭ వ సర్గ.

(అవతారిక. — లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుడు సమాధానపడి సంతాపించుట యీసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) ఈవిధముగ మిగులవినయముగను ధర్మముగను తారపలికిన పలుకులు విని పెత్తని స్వభావముగల లక్ష్మణుడు ఆపె మాటలను నంగీకరించెను.

(౨) తారచెప్పిన మాటలను లక్ష్మణుడు అంగీకరించగా వానరరాజగు సుగ్రీవుడు, తడివస్త్రమును విడిచి వేసినటుల, లక్ష్మణునివల్ల గలిగిన గొప్ప భయమును విడిచెను.

(౩) సిమ్మట, వానరరాజగు సుగ్రీవుడు మెడలలో ధరించిన నానా రంగుల మిగులసంతోషమును నిచ్చునట్టి దివ్యమైన హారమును వినయముతోఁ దీసివైచి, ముచు విడిచి యొందెను.

స లక్ష్మణం భీమబలం సర్వవానరసత్తమః!
 అబ్రివీ త్ప్రిశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవ స్సంప్రిహర్షయన్॥ ౪
 ప్రిణష్టా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యంచ శాశ్వతమ్!
 రామప్రిసాదా త్సామితే పునః ప్రాప్త మిదం మయా॥ ౫

క శ్చక్త స్తస్య దేవస్య ఖ్యాతస్య స్వేన కర్మణా!
 తాదృశం వికృమం వీర పృథికర్తు మరిందమ॥ ౬
 సీతాం ప్రాప్స్యతి ధర్మాత్మా వధివ్యతిచ రావణమ్!
 సహాయమాత్రేణ మయా రాఘవ స్సేవన తేజసా॥ ౭

సహాయకృత్యం కిం తస్య యేన సప్త మహాదుఃఖాః!
 శైలశ్చ వసుధాచైవ బాణేనై కేన దారితాః॥ ౮
 ధను ర్విష్ణారయాసస్య యస్య శబ్దేన లక్ష్మణ!
 సైలైలా కంపితా భూమి స్సహాయై స్తస్య కిన్నునై॥ ౯

ఆనుయాత్రాం సరేంద్రిస్య కరిష్యేఽహం నరర్షభ!
 గచ్ఛతో రావణం హంతుం నైరిణం సపురస్కరమ్॥ ౧౦
 యది కించి వతికాంతం విశ్వాసా త్ప్రిణయేన వా!
 ప్రేష్యస్య క్షమితవ్యం మే నక శ్చిన్నావరాధ్యతి॥ ౧౧

సుగ్రీవుఁడు రాముని మెచ్చుకొని క్షమాపణ కోరుట.

౪౧౭

(౪) వానరు లందరిలోను నుత్తమఁడగు సుగ్రీవుఁడు భయంకరమైన బలముగల లక్ష్మణునికి మిగులసంతోషము గలిగించుచు వినయముతో నిలుల నెను.

(౫) నప్తమైన యైశ్వర్యము కీర్తి శాశ్వతముగు వానరరాజ్యమును, ఓలక్ష్మణా! రాముని అనుగ్రహముచే నేను మరియు పొందితిని.

(౬) తనసహచారముచే బ్రసిద్ధుడై వెలుంగుచుండు 'శ్రీరామునియొక్క అట్టి సరాక్రమునను, ఓవీరుడా! శత్రుసంహారకుడా! ప్రత్యుపకార మేనఁడు నేనుగలఁడు.

(౭) ధర్మాత్ముఁడగు శ్రీరాముఁడు నీతను బడసి, నిమిత్త మాత్రముగనుండు నాసహాయమును నుంచుకొని, అతని పరాక్రమము చేతనే రావణునిజంపును.

(౮) గొప్ప సత్ప్రసాదవృత్తములను పరవ్రతమును భూమిని నొక బాణముతో బిచ్చలు సేసెను. అట్టి రామునికి నాసహాయ మొందును.

(౯) లక్ష్మణా! రాముఁడు దనుష్టంకారముచేసిన ధ్వనితోనే కొండలతోఁ గూడినభూమి గడగడలాడినది. అట్టి రామునికి నాసహాయముచే నేమిలా భము.

:

(౧౦) నరశ్రేష్ఠుఁడా! శత్రువుగనుండు రావణుని సుఖివారముగ జంపుటకై పోవుచుండు శ్రీరాముని అనుసరించి నేను పోయెదను.

(౧౧) ఆరిత్రుఁడుగ నుండువాఁడు అపరాధముచేసినను బాధించడను నమ్మకముచేరను, ఔక, స్నేహముచేతను, అతిక్రమించి దానుడనగునేను చేసిన ఆ పరాధమును క్షమించినయెను, నేవకులలో నపరాధము నేమనివాఁడు లేఁడు.

ఇతి తస్య బులివాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః |
 అభవ ల్లక్ష్మణః పీతః పేష్ణా చైన మువాచహా || ౧౨
 సర్వథాహి మమ భౌతా సనాథో వానరేశ్వర |
 త్వయా నాథేన సుగ్రీవ పృశితేన విశేషతః || ౧౩

య స్తే పృథావ సుగ్రీవ యచ్చ తే శౌచ మార్జవమ్ |
 అర్హ స్త్వం కపిరాజ్యస్య శ్రియం భోక్తు మనుత్తమామ్ || ౧౪
 సహాయేనచ సుగ్రీవ త్వయా రామః పృతాపవాన్ |
 వధిష్యతి రణే శత్రూ నచిరా న్నాతి సంశయః || ౧౫

ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య సంగ్రామేష్యనివర్తినః |
 ఉపపన్నంచ యుక్తంచ సుగ్రీవ తవ భాషితమ్ || ౧౬
 దోషజ్ఞ స్సతి వామధ్యే కోఽన్యో భాషితు మర్హతి |
 వర్షయిత్వా మమ జ్యేష్ఠం త్వాంచ వానరసత్తమ || ౧౭

సదృశ శ్చాసి రామస్య విక్రమేణ బలేనచ |
 సహాయో దైవతై ర్దత్త శ్చిరాయ హరిపుంగవ || ౧౮
 కింతు శీఘ్ర మితో వీర నిష్కామ త్వం మయాసహ |
 పాంత్వయస్వ వయస్యం త్వం భార్యాహరణకర్చితమ్ || ౧౯

లక్ష్యములు సుగ్రీవుని మెచ్చుకొనుట.

౪౧౯

(౧౨) ఈవిధముగ మహాత్ముడగు సుగ్రీవుఁడు చెప్పగా విని లక్ష్యములకు సంతోషించి పేమితో ఆతనితో నిటు లనెను.

(౧౩) వానరరాజా! మిగుల వినయముగలిగి నాథుఁడుగనుండు నిష్కుబజ నీ నాయన్నయగు శ్రీరాముఁడు అన్నివిధములలోను నాథుఁడు గలవాఁడా యెను.

(౧౪) సుగ్రీవుఁడా! నీప్రభావము సదాచారము ఋజుస్వభావముచే ఉత్తమమగు వానర రాజ్య పదవిని అనుభవించుటకుఁ దగియున్నావు.

(౧౫) సౌతాపముగల శ్రీరాముఁడు, సుగ్రీవుఁడా! నీసహాయముచే యుద్ధములో శత్రువులను శీఘ్రముగనే చంపును. ఇందుకు సందేహములేదు.

(౧౬) సుగ్రీవుఁడా! రాజధన్యమును నెఱింగి కృతజ్ఞుఁడవై యుద్ధములో వెలుకతీయని నీమాట మిగులబాగుగను యుక్తియుక్తముగను నున్నది.

(౧౭) వానరోత్తముఁడా! నాయన్నయగు రాముఁడు నీవుతప్ప, శత్రువులను జనుంచు పక్తియుండగా, స్వవోషమును నెఱింగి యిటుల యెవఁడు పలుకును.

(౧౮) వానరశ్రేష్ఠుఁడా! పరాక్రమములోను బలములోను శ్రీరాముని కిసయిండుగ నున్నావు. దేవతలే యిట్టిసహాయమును శ్రీరామునికి, బహుకాలమువఱకు, ప్రిసాదించిరి.

(౧౯) మరియు, వీరుఁడా! నాతోడ యిచటినుండి నీవు శీఘ్రముగఁ బ్రయాణముచేసి భాగ్యను బోగొట్టుకొని డుఃఖించుచుండు నేహితుడగు శ్రీరామునికి సమాధానము చెప్పవలయును.

యచ్చ శోకాభిభూతస్య శుత్రాస్వ రామస్య భాషితమ్ |
మనూ త్వం పరుషాణ్యుక్త స్తచ్చ త్వం క్షుంతు మ్హర్షసి || ౨౦
ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షష్టిశ్లోకస్సర్గః.

స ప ం శ స్స ర్గః.

ఏవ ముక్తస్తు నుగీగ్రా లక్ష్మణేన మహాత్మనా |
హనూమంతం స్థితం పార్శ్వే నచివం త్విద మబ్రవీత్ || ౧
మహేంద్రహిమవద్వింధ్యకై లాసశిఖరేషు చ |
మందరే పాండుశిఖరే పంచశైలేషు యే స్థితాః || ౨
తరుణాదిత్యవర్ణేషు భ్రాజమానేషు సర్వతః |
పర్వతేషు సముద్రాంతే పశ్చిమాయాంతు యే దిశి ||
ఆదిత్యభవనేచైవ గిరౌ సంధ్యాభాసన్నిభే |
పద్మతాళవనం భీమం సంక్రీతా హరిపుంగవాః || ౪
అంజనాంబుదసంకాశాః కుంజరప్రతిమాజనః |
అంజనే పర్వతే చైవ యే వసంతి స్థలంగమాః || ౫
మనశ్శిలా గుహావాసా వానరాః కనకప్రభాః |
మేరుషార్పణగతా శ్చైవ యే ధూమ్రగిరిసంశ్రితాః || ౬

సుగ్రీవుడు వానరులను దూతలచే బిలిపించుట.

౪౨౧

(౨౦) (ఆవతారిక— ఆతఁడు పలికిన కఠినోక్తులు రాముఁడు చెప్పి పంపెనను శంక సుగ్రీవునికి గలుగ కుండుటకై ఆమాటలను తానే చెప్పినట్లుల ఆంధ్రుకు తన్ను తమించవలయునని లక్ష్యము దేసుమహ్నాఁడు.) మిగుల దుఃఖించుచుండు శ్రీరామునిమాట విని, నేను వివరముని కఠినోక్తులను నీతోఁబలికితిని. అందుకు నన్ను నీవు తమించవలయును, సుగ్రీవుడా!

ఇది ను ప్పది యా రవ సర్గ.

౩౭ వ సర్గ.

(ఆవతారిక— వానరులందఱు వచ్చి చేరుట యీసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) మహాత్ముడగు లక్ష్మణుఁడెట్లుచెప్పఁగా, సుగ్రీవుఁడు సమాపములగా నిలిచియుండు ముత్యముగు హనుమంతునితో నిటు లనెను.

(౨) మహాంధ్రము హిమవంతము వింధ్యము కైలాసము తెల్లనిశిఖరములు గలమండల ఆను నీ య పర్వతములలోను,

(౩) బాహుమూర్ధుని కాంతిగలిగి ప్రకాశించుచుండు పడమటిదిక్కులోఁ ఆస్తగిరిపరమందు పర్వతములలోను,

(౪) సంధ్యాకాల మేఘమువలెనుండు ఉదయపర్వతములోను, భయంకరమగు చంపన తాటివృక్షముల విసములలోను నుండు వానరశ్రేష్టులను,

(౫) నల్లని మేఘమువలెఁ బ్రకాశించుచు యేనుఁగువంటి పరాక్రమముగలిగి ఆంజన పర్వతములో నుండు వానరులను,

(౬) అనేకవిధములగు గైరికాది ధాతువులు గలగుహలలో వసించుచు బంగారువంటి దేహకాంతిగల వానరులను, మేఘపర్వతము ప్రక్కలలో నుండు వానరులను, ధూమ్రగిరిలోనుండు వానరులను,

తరుణాదిత్యవర్ణాశ్చ పర్వతేచ మహాగుణే|
పిబంతో మధుమైరేయం భీమవేగాః స్లవంగమాః|| 2

వసేషుచ సురమ్యేషు సుగంధిషు మహత్సుచ|
తాపసానాంచ రమ్యేషు ననాంతేషు సమంతతః|| ౩

తాంస్తాన్ సమానయ షీప్రిం పృథివ్యాం సర్వవానరాన్|౪౫
సామదానాదిభి స్సర్వై రాశు పేషయ వానరాన్|| ౪

పేషితాః ప్రథమం యేచ మయా దూతా మహాజవాః|
త్వరణార్థం తు భూయ స్త్వం హరీ న్సంప్రేషయాపరాన్|| ౧౦

యే ప్రసక్తాశ్చ కామేషు దీర్ఘసూత్రాశ్చ వానరాః|
ఇహానయస్వ తా స్సర్వాన్ శీఘ్రం తు మమ శాసనాత్||
అపహాభి ర్దశభి ర్యేహి నాగచ్ఛంతి మమాజ్ఞయా|
హంతవ్యా స్తే దురాత్మానౌ రాజశాసనదూషకాః|| ౧౨

శత్రాన్యథ సహసాగ్రాం కోట్యశ్చ మమశాసనాత్|
ప్రియాంతు కపిసింహానాం దిశో మమ మతే స్థితాః|| ౧౩
మేషుపర్వతసంకాశా శ్చాదయంత ఇవాంబరమ్|
ఘోరరూపాః కపిశ్రేష్ఠా యాంతు మచ్ఛాసనా దితః|| ౧౪

సుగ్రీవుఁడు వానరులను దూతలచేఁ బిలిపించు.

౪౨౩

(౭) బాలనూర్యునివంటి కాంతిగలిగి మధువును సురను పానమునేయు
చు భయంకరమైన వేగముగల మహారథమును పర్వతములోగల వానరులను,

(౮) మిగుల అందమై సువాసనగలిగి వికాలముగనుండు అరణ్యములలో
నుండు వానరులను, ఋషులయొక్క రమ్యమగు వనముల మధ్యలోనుండు వానరు
లను,

(౯) ఇంకను భూమిలో నచ్చటచట గలవానరులందరిని శీఘ్రముగఁ
బిలుపింపుము.

(౧౦) సామదానాది ఉపాయములచే శీఘ్రముగ వానరులను బిలుచుకొని
వచ్చుటకు దూతలను బంపుము.

(౧౧) మిగుల వేగముగఁ బోగల దూతలను యింతకుమునుపే వానరుల
ను బిలుచుకొనివచ్చుటకుఁ బంపియున్నాను. మరియు, వారిని త్వరగఁ బిలుచు
కొని వచ్చుటకై నీవు కొందరు వానరులను బంపుము.

(౧౨) కొందరు వానరులు కామాసక్తులై ప్రయాణమునేయు వారివలెనే
కాలముగడుపుచుందురు. నాయాజ్ఞచే శీఘ్రముగ అట్టివానరులను బిలిపించవల
యును.

(౧౩) పదిదినములలోగా నాయాజ్ఞప్రకారము రాకుండు దురాత్ములై
రాజు ఆజ్ఞను లక్ష్యపెట్టని వానరులకు మరణదండన విధించవలసినదేను.

(౧౪) నాయాజ్ఞకు లోఁబడియుండు కొట్లకొలది వానరులును బిలుచుకొ
నివచ్చుటకు అనేకులగు వానరులను బంపుము.

(౧౫) మేఘములతోను పర్వతములతోను సమానులై ఆకాశమునగప్పు
కొనుచుండు వారివలెనుండు భయంకరులగు వానరశ్రేష్ఠులు, యిచ్చటినుండి వా
యాజ్ఞచే, వానరులను బిలుచుకొని వచ్చుటకుఁ బోవలయును.

తే గతిజ్ఞా గతిం గత్వా పృథివ్యాం సర్వవాసరాః |
 ఆనయంతు హరీ స్సర్వాం స్త్వరితా శ్శానాన్మమః | ౧౫
 తస్య వానరరాజస్య శ్శుత్యా వాయుసుతో వచః |
 చిక్షు సర్వాసు విక్రాంతాః పేషయామాస వానరాః | ౧౬
 తే పదం విష్ణువిక్రాంతం పతతిజ్యోతిరభ్యగాః |
 ప్రయాతాః పరిహితాః రాజ్ఞా మరయ స్త్వతశేన వై | ౧౭
 తే సముద్రేషు గిరిషు వనేషు చ సరస్సుచ |
 వానరా వానరా స్సర్వాః రామహేతో రచోదయః | ౧౮
 మృత్యుకాలోపమస్యాజ్ఞాం రాజరాజస్య వానరాః |
 సుగ్రీవస్థాయయు శ్శుత్యా సుగ్రీవభయదర్శినః | ౧౯
 తత స్తేంజనసంకాశా గిరే స్తస్మా స్మహాజవాః |
 తిస్రః కోట్యః ప్లవంగానాం నిర్యము ర్యతీ రాఘవః | ౨౦
 అస్తం గచ్ఛతి యత్రోర్క స్తస్మిన్ గిరివరే స్థితాః |
 తప్తహేమమహాభాన స్తస్మా త్కోట్యో దళ మృతాః | ౨౧
 కైలాసశిఖరేభ్యశ్చ సింహకేసరవర్చసామ్ |
 తేతిః కోటిసహస్రాణి వానరాణా ముపాగమః | ౨౨
 ఫలమూలేన జీవంతో హిమనంత ముపాశ్రితాః |
 తేషాం కోటిసహస్రాణాం సహస్రం సమవర్తత | ౨౩

సుగ్రీవుని దూతల పిలుపువిని వానరసేన వచ్చిచేరుట. ౪౨౫

(౧౫) వానరులు వసించుచుండు ప్రదేశములను నెరింగిన దూతలందరు భూమిలోనంతయు సంచరించి నాయాజ్ఞచే అచ్చటచట గల వానరులను బిలుచు కొని రావలయును.

(౧౬) వానరరాజగు సుగ్రీవుని మాటవిని వాయుపుత్రుడగు హనుమంతుడు ప్రసిద్ధులగు దూతలను నన్నిదిక్కులకును బంపెను.

(౧౭) రాజగు సుగ్రీవునిచే బంపబడినవానరులు పక్షులు నక్షత్రములు గల ఆకాశమార్గములలో బోయిరి.

(౧౮) వానరదూతలు సముద్రతీరములలోను కొండలలోను వనములలోను సరస్సుల తీరములలోను నుండు వానరులనందరిని, రామునికి సహాయము సేయుటకు రావలయునని, బిలిచిరి.

(౧౯) కాలన్యాయ్యువుతో సముద్రగు రారాజగు సుగ్రీవుని ఆజ్ఞను విని వానరులు, అతనికి భయపడినవాడై, వచ్చిచేరిరి.

(౨౦) పిమ్మట ఆంజనాద్రిలో సమానమై గొప్పచేగముగల మూడుకొట్ట వానరులు ఆంజనాద్రినుండి శ్రీరాముడుండు చోటికి వచ్చిరి.

(౨౧) సూర్యుడు అస్తమించు కొండమీదనుండు కందనమువంటి దేహకాంబుగల పదికొట్ట వానరులు వచ్చిరి.

(౨౨) సింహము జడలవంటి కాంతిగల వేయికొట్ట వానరులు కైలాసశిఖరములనుండి వచ్చిరి.

(౨౩) ఘటములు కందమూలములు భ్రష్టించి జీవించుచుండు వేయికొట్ట వానరులు హిమాలయమునుండి వచ్చిరి.

- అంగారకసమానానాం భీమానాం భీమకర్మణామ్ |
 మిథ్యా ద్వానరకోటినాం సహస్రాణ్యవతః దురితమ్ || ౨౪
- క్షీరోదవేలానిలయా స్తమాలవసవాసినః |
 నారికేళాశనా శైచ్రవ తేషాం సంఖ్యా న విద్యతే || ౨౫
- వనేభ్యా గహ్వరేభ్యశ్చ సరిద్భ్యశ్చ మహాజవా |
 ఆగచ్ఛ ద్వాపరీ సేనా పిబంతీవ దివాకరమ్ || ౨౬
- యేతు త్వరయితుం యాతా వానరా స్సర్వవానరాః |
 తే వీరా హిమవచ్చైలం దదృశు స్తం మహాదురిమమ్ || ౨౭
- తస్మిన్నివరే రమ్యే యజ్ఞో మాహేశ్వరః పురా |
 సంపదేవమస్తోమో బభౌ దివ్యా మనోహరః || ౨౮
- అన్ననిష్ప్రసంగజాతాని మూలానిచ ఫలానిచ |
 అమృతాస్వానకల్పాని దదృశు స్తత్రో వానరాః || ౨౯
- తదన్నసంభవం దివ్యం ఫలం మూలం మనోహరమ్ |
 యః కశ్చి త్సకృ దశ్నాతి మాసంభవతి తర్పితః || ౩౦
- త్రాని మూలాని దివ్యాని ఫలానిచ ఫలాశనాః |
 ఔషధానిచ దివ్యాని జగృహు ర్హరియూధపాః || ౩౧
- తస్మాచ్ఛ యజ్ఞాయతనా త్పుష్పాణి సురభీణిచ |
 అనిన్య ర్వా రా గత్వా సుగ్రీవపియకారణాత్ || ౩౨

సుగ్రీవుని దూతల పిలుపు విని వానరసేన వచ్చిచేరుట. ర-౨౭

(౨౪) నిష్పాకణములతో సముద్రై భయంకరులై భయంకరమైన కార్యములుసేయుచుండఁ జేయికోట్ల వానరులు వింధ్యపర్వతమునుండి వచ్చిచేరిరి.

(౨౫) క్షీరసముద్రము తీరములొను తమాలవనములొను వసించుచు టెంకాయలు భక్షించుచుండిన వానరులు త్వరగ వచ్చిచేరిరి. వీ రిందరని లెక్కలేదు.

(౨౬) వనములు గుహలు నదీతీరములనుండి నూయ్యని మింగివేయునటుల వానరులసేన మిగుల వేగముగ వచ్చిచేరెను.

(౨౭) వానరులనందరిని బిలుచుకొనివచ్చుటకు పోయిన వీరులగు వానరదూతలు గొప్ప వృక్షములుగల హిమవంతమును జూచిరి.

(౨౮) పూర్వము మనోహరముగనుండు యీ హిమవంతములో సకలదేవతల మనసును సంతోషపరిచునట్టి శ్రేష్ఠమై మనోహరమై రుచుక్రందు చేసినయోగము పరీకాశించినది.

(౨౯) ఆయజ్ఞశాలలో హోమద్రవ్యముగు ఆజ్యాదిధారలచే గలిగి ఆమృతమువలె రుచిగనుండు కందమాలములను ఫలములను జూచిరి.

(౩౦) హోమద్రవ్యముగు ఆజ్యాయలచే గలిగిన శ్రేష్ఠమై మనోహరముగనుండు ఫలములను గడ్డలను నెఱ్ఱలైన నొకసారి భక్షించినను అతఁడొక మాసమువరకు ఆకిలిలేక సుఖముగనుండును.

(౩౧) ఫలములు భక్షించునట్టి వానరసేనాపతులు యాగశాలలోనుండు శ్రేష్ఠములగు గడ్డలను ఫలములను ఓషధులను గ్రహించిరి.

(౩౨) ఆ యాగశాలనుండి మంచివాసన గలపూలను వానరులు సుగ్రీవునికి సంతోషము గలిగించుటకుఁ దచ్చిరి.

తేతు సర్వే హరివరాః పృథివ్యాం సర్వవాసరాః |
 సంహోదయిత్వా త్వరితా యూధానాం జగ్ము రగ్గితః | ౩౩
 తేతు తేన ముహూర్తేన యూధపా శ్శీఘ్రిగామినః |
 కిష్కింధాం త్వరయా ప్రిప్తా స్సుగ్రీవై యత్ర వాసరః || ౩౪
 తే గృహీత్వాషధీ స్సర్వాః ఫలం మూలంచ వాసరాః |
 తం ప్రితిగాఢాయామాసు ర్వచనం చేద మబునివత్ || ౩౫
 సర్వే పరిగతా శ్చైలా సముద్రాశ్చ వనానిచ |
 పృథివ్యాం వాసరా సర్వే శాసనా దుపయాంతి తే || ౩౬
 ఏవం శుత్రావ తతో హృష్ట స్సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః |
 ప్రితిజగాహ తప్ప్రిత స్తేషాం సర్వ ముపాయసమ్ || ౩౭
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తతింశిసర్గః.

అష్ట ం శ సర్గః

ప్రితిగృహ్యచ తత్సర్వ ముపాయస ముపాహృతమ్ |
 వాసరా న్సంతప్యిత్వాచ సర్వానేవ వ్యసజ్జయత్ || ౧
 విసర్జయిత్వా స హరీః శూరాస్తా స్కృతకర్మణః
 మేనై కృతార్థ మాత్మానం రాఘవంచ మహాబలమ్ || ౨

వానరసేన వచ్చుచుండుట విని సుగ్రీవుఁడు సంతోషించుట. ౪౨౯

(౩౩) దూతలగు వానర శ్రేష్టులందఱు భూమిలోగల వానరులనందరిని పరి
యాణముసేయించి శీఘ్రముగ వారికి ముందుపోయిరి.

(౩౪) సేనాధిపతులుగ నుండు వానరులు ఆముహూర్తములోనే శీఘ్రము
గ సుగ్రీవుఁడు వాసముసేయుచుండు కిష్కింధకు వచ్చి చేరిరి.

(౩౫) వానరులు అనేకములగు దివ్యమగు ఓషధులను ఫలములను కంద
మాలములను సుగ్రీవునికిఁ దెచ్చియిచ్చి యిటు లనిరి.

(౩౬) కొండలు సముద్రములు వనములు మొదలగు అన్నిచోట్లకుఁ బో
యివచ్చితిమి. భూమిమీదనుండు వానరులందఱు నీయాజ్ఞాప్రకారము వచ్చుచు
న్నారు.

(౩౭) వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు యీవిధముగ దూతలుచెప్పిన సమాచార
మును విని సంతోషించి ఫలాదులలో మిగుల ప్రీతిగలవాడై వారు తెచ్చియిచ్చి
ని కానుకలను సంగీకరించెను.

ఇది ముప్పది యేడవ సర్గ.

౩౮ వ సర్గ.

(అవతారిక—సుగ్రీవుఁడు శ్రీరాముని సమీపమునకుఁ బోవుట యీసర్గ
లోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) సేనాపతులగు దూతలు తెచ్చి యిచ్చిన కానుకలను సుగ్రీవుఁడు ని
చ్చుకొని వారికి ఉపహారములుచెప్పి సెలవిచ్చి పంపెను.

(౨) కాయము ముగించుకొని వచ్చిన భూరులగు వానరులను పంపివైచి
అతఁడు రాముఁడు కృతార్థులైనట్లల సుగ్రీవుఁడు తలఁచెను.

- స లక్ష్మణో భీమబలం సర్వవానరసత్తమమ్ |
అబ్రవీ త్వం శ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం సంప్రహర్షయన్ || ౩
- కీష్కింధాయాం వినిష్కామ యది తే సౌమ్య రోచతే || ౩౪
- తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య సుభాషితమ్ |
సుగ్రీవః పరమప్రీతో వాక్య మేత దువాచ హ || ౪౪
- ఏవం భవతు గచ్ఛావః స్థేయం త్వచ్ఛాసనే మయా || ౫
- త మేవ ముక్త్వా సుగ్రీవో లక్ష్మణం శుభలక్ష్మణమ్ |
విసర్జయామాస తదా తారా మన్యాశ్చ యోషితః || ౬
- ఏతేత్యుచ్చైర్హరివరాన్ సుగ్రీవ స్సముదాహరత్ || ౬౪
- తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా హరయ శ్శీఘ్ర మాయయః || ౭
- బద్ధాంజలిపుటా స్సర్వే యే స్యుః స్త్రీనిదర్శన క్షమాః || ౭౪
- తా నువాచ తతః పౌస్తాన్ రాజాఽర్కసదృశ ప్రభః |
ఉపస్థాపయత క్షిప్రం శిబికాం మథ వానరాః || ౮౪
- శ్రుత్వా తు వచనం తస్య హరయ శ్శీఘ్ర విక్రమాః |
సముపస్థాపయామాసు శ్శిబికాం ప్రియదర్శనామ్ || ౯౪
- తా ముపస్థాపితాం దృష్ట్వా శిబికాం వానరాధిపః |
లక్ష్మణారుహ్యతాం శీఘ్ర మితి సౌమిత్రి మబ్రవీత్ || ౧౦౪

సుగ్రీవుఁడు రాముని సన్నిధికిఁ బ్రయాణమగుట.

౪౩౧

(౩, ౩౪) భయంకరమైన బలముగలవాఁడును వానరులలో నుత్తమఁడును నగు సుగ్రీవునితో వినయముగ మాటలుచెప్పి అతనికి సంతోషముగలిగించుచు, ఓ సౌమ్యుఁడా! నీకుయిష్టముండినటులైతే క్షిప్రింధనుండి ప్రియాణము నేయమని లక్ష్యణుఁడనెను.

(౪౪) ఇట్లుచెప్పిన లక్ష్యణుని మంచిమాటవిని సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి అతనితో నిటు లనెను.

(౫) అటులనే పోవుదము. నేను నీయాజ్ఞ లో నుండుటకుఁ దగినవాఁడ నేను.

(౬) సుగ్రీవుఁడు మంగళకరమైన లక్షణములుగల లక్ష్యణునితో నిటు లచెప్పి, తొరను యితరస్త్రీలను అంతఃపురములోకిఁ బంపెను.

(౭౪) దయచేయుఁడు, అని వానరోత్తములతో సుగ్రీవుఁడు చెప్పెను.

(౮) వానరులు సుగ్రీవునిమాటవిని శీఘ్రముగవచ్చిరి.

(౯౪) అంతఃపురస్త్రీలను జూడగల వానరులందరు అంజలిచేసికొని ఊండిరి.

(౧౦౪) పిమ్మట సూర్యునితో సమమైనకాంతిగల సుగ్రీవుఁడు అచట గూడియుండు వానరులను జూచి, వానరులారా! శీఘ్రముగ నావల్లఁగి సిద్ధపరచవలయు ననెను.

(౧౧౪) గొప్పపరాక్రమముగల వానరులు సుగ్రీవునిమాట విని రమ్యముగ నుండు పల్లకిఁ జెచ్చియుంచిరి.

(౧౨౪) వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు వానరులుచెచ్చియుంచిన పల్లకినిజూచి, లక్ష్యణా! శీఘ్రముగ దీనిలోఁ గూర్చుండుము అనెను.

ఇత్యుక్త్వా కాంచనం యానం సుగ్రీవ స్సూర్యసన్నిభమ్ |

బృహద్భిర్హరిభి ర్యుక్త మాదురోహ సలక్ష్మణః || ౧౧౫

పాంశురేణాతపతేరిణ ధీయమాణేన మూర్ధని |

శుక్లేశ్చ వాలవ్యజనై ర్ధూయమానై స్సమంతతః || ౧౨౫

శంఖభేరినినాదైశ్చ హరిభి శ్చాభిసందితః |

నిర్యయా ప్రిప్య సుగ్రీవో రాజ్యశ్రియ మనుత్తమామ్ ||

స షానరశతై స్త్రీతై ర్బహుభి శ్శస్త్రపాణిభిః |

పరికీర్ణో యయా తత్ర యత్ర రామో వ్యవస్థితః || ౧౪౫

స తం దేశ మనుప్రిప్య శ్రేష్ఠం రామనిషేవితమ్ |

అవాతర స్మహాతేజా శ్శిబికాయా సలక్ష్మణః || ౧౫౫

ఆసాద్యచ తతో రామం కృతాంజలిపుటోఽభవత్ ||

కృతాంజలౌ స్థితే తస్మిన్ వానరా శ్చాభవంస్తథా || ౧౬౫

తటాకమివ త ద్దృష్ట్వా రామః కుట్టలపంకజమ్ |

వానరాణాం మహా తై స్యం సుగ్రీవే ప్రీతిమానభూత్ || ౧౭౫

ప్రదయోః పతితం మూర్ధ్నా త ముత్థాప్య హరీశ్వరమ్ |

ప్రేక్షాచ బహుమానాచ్చ రాఘవః పరిషన్వజే || ౧౮౫

పరిష్వజ్యచ ధర్మాత్మా నిషీదేతి తతోఽబ్రవీత్ || ౧౯

తం నివణ్ణం తతో దృష్ట్వా షీతో రామోఽబ్రవీ ద్యచః ||

సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునితోడ శ్రీరామునివద్ద చేరుట. ౪౩౩

(౧౧౫) సుగ్రీవుఁడు యిటుల చెప్పి నూర్యునిపఠే వెలుంగుచుండు గొప్ప వానరులు మోసికొని యుండు పల్లకిలో లక్ష్మణునితోడ నెక్కి గూర్చుండెను.

(౧౨౫, ౧౩౫) సుగ్రీవుఁడు ఉత్తమమగు రాజ్య లక్ష్మిని బడసి ఆతని శిరసుమీద వానరులు పట్టియుండు తెల్లగొడుగుతోను నలుపక్కల వేయబడుచుండు తెల్లని చామరములతోను వానరుల శంఖభేరి వాద్యముల ధ్వనులతోను సంతోషమును బొంది కిష్కింధనుండి ప్రయాణముచేసెను.

(౧౪౫) కుంగిని మొర న్యభావముగల శస్త్రములు ధరించియుండు అనేకులగు వానరులతోడ నలుపక్కల చుట్టబడి శ్రీరాముఁడుండిన చోటికి సుగ్రీవుఁడు ప్రయాణముచేసెను.

(౧౫౫) శ్రీరాముఁడు వసిించునట్టి శ్రేష్ఠముగనుండు ప్రదేశముచేరి, గొప్పతేజస్సుగల సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునితోడ పల్లకి దిగెను.

(౧౬౫) పిమ్మట, శ్రీరాముఁడు సమీపమునకుఁ బోయి సుగ్రీవుఁడు అంజలిచేసికొని నిలిచియుండెను. అటుల నే, వానరులు కూడ అంజలిచేసికొని నిలిచి యుండిరి.

(౧౭౫) మొగ్గులుగనుండు తామరపూలు గలసరస్సునువలె శ్రీరాముఁడు గొప్ప వానరసేనలు జూచి సుగ్రీవుని మీద మిగుల ప్రీతిగల వాఁడాయెను.

(౧౮౫) శిశువు పాద్యముల మీదనుంచి పడియుండు వానరరాజుగు సుగ్రీవుని లేపి, శ్రీరాముఁడు ప్రేమతోను గౌరవముతోను నతని అలింగనము చేసికొనెను.

(౧౯౫) ధర్మాశ్మఁడగు శ్రీరాముఁడతని వాలింగనము చేసికొని 'హర్షుండును' అని చెప్పెను.

(౨౦౫) భూమిమీదఁ గూర్చుండిన సుగ్రీవునిజూచి రాముఁడిటులనెను.

ధర్మ మర్థంచ కామంచ యస్తు కాలే నిషేవతే|

విభజ్య సతతం వీర స గాజా హరిస తమ|| ౨౦౪

హిత్యా ధర్మం తథాఽర్థంచ కామం యస్తు నిషేవతే|

స వృత్తాగ్రే యథా సుప్తః పతితః పృతిబుధ్యతే|| ౨౦౫

అమిత్యాణాం వధే యుక్తో మిత్యాణాం సంగ్రహే రతః|

త్రివర్గఫలభాక్తా తు రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే|| ౨౦౬

ఉద్యోగసమయ స్తేషు పాప్త శృతుర్వివాశస|

సంచింత్యతాం హి పింగేశ హరిభి ససహ మంత్రిభిః|| ౨౦౭

ఏన ముక్తస్తు సుగ్రీవౌ రామం వచన మబ్రవీత్|| ౨౦౮

ప్రణస్తా శీర్ష కీర్తి శ్చ కపిరాజ్యంచ శాశ్వతమ్|

త్వత్ప్రసాదా న్నహాబాహ్లా పునః పాప్త మిదం మయా|

తవ దేవ ప్రసాదాచ్చ భ్రాతుచ్చ జయతాం నమ|| ౨౦౯

కృతం న పృతికర్యా ద్యః పురుషాణాం సదూషకః|| ౨౧౦

ఏతే వానరముఖ్యాశ్చ శతశ శృతుర్సూదన|

పాప్తా శ్చాదాయ బలినః పృథివ్యాం స్వవాసరాత్|| ౨౧౧

ఋతౌ శ్చానహితా శ్శూరా గోలాంగూలాశ్చ రాసుః|

కౌతూహలవదుర్గాతా మభిజ్ఞా ఘోరదర్శనాః|| ౨౧౨

రాముడు సుగ్రీవునికి రాజనీతి చెబుచుంటుంది.

౪౩౫

(౨౦౪) వీరుండవగు కపిశ్రేష్ఠుడా! ఆయాకాలములకుఁ దగినటుల ధర్మా
ర్థకామములను విభజించి స్వరూపము నెరింగి అనుసరించువాడే రాజు.

(౨౦౫) ధర్మమును ఆర్థమును విడిచి కామమునే గోరియుండు వాడు,
చెట్టుకొనలో పండుకొని నిద్రించినవాడు క్రింద పడి మేలుకొనిన వానివలె,
నుండును.

(౨౦౬) శత్రువులను జంపి మిత్రులను జేర్చుకొని ఆయాకాలములో ధ
ర్మాగ్రామాను రూపముగనుండు ఫలములును ననుభవించురాజే ధర్మాత్ముఁ
డనిపించుకొనును.

(౨౦౭) శత్రు సహారకుడా! నీతిను కనిపెట్టి రావణునితో యుద్ధము
చేయవలసిన సమయము వచ్చింది. వానరుడా! మిత్రులతోను వానరులతోను
నీవు ఆలోచించవలయును.

(౨౦౮) శ్రీరాముని మాట విని సుగ్రీవుఁ డిటు లనెను.

(౨౦౯, ౨౧౦) గొప్పభుజులు గలవాడా, శాథా! జయించువారలతో
నొత్తముడా. నీకటాక్షముచేతను, నీతియ్యని అనుగ్రహముచేతను తొలగి పో
యిన విశ్వరూపును, కీర్తిని, శాశ్వతమగు వానర రాజ్యమును, నేను బడసితిని.

(౨౧౧) ఉపకారమునబొంది ప్రత్యుపకారము సేయనివాడు పురుషుల
లో నధముడు.

(౨౧౨) శత్రు సహారకుడా! ఈవానర శ్రేష్ఠులు భూమిమీదగల బలి
హులగు వానరులందరిని చిలుచుకొని వచ్చియున్నారు.

(౨౧౩) ఓ రామా! జాగ్రత్తగుండు యెలుగుబంట్లు, కొండ ముచ్చెల్లు,
అడవులను పరిమాలను దుర్గములను నెరింగియున్నారు. వీరుమిగులభయంకరులుగ
నున్నారు.

దేవగంధర్వపుత్రాశ్చ వానరాః కామరూపిణః|

పైన్ పైన్విః పరివృతా పైన్వైర్వర్షర్తంతే పథి రాఘవః|| ౩౦

శతై శ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభి శ్చస్లవంగమాః|

అయుతై శ్చావృతా వీరా శ్శంకుభిశ్చ పరంతపః|| ౩౦

అర్బుదై రర్బుదశతై ర్మధైర్వృశ్చంతైశ్చ వానరాః|

సముద్రైశ్చ పరాధైశ్చ హరయో హరియూఢపాః|| ౩౧

ఆగమిష్యంతి తే రాజా మహేంద్రసమనిక్రమాః|| ౩౧౪

మేరుమందరసంకాశాంధ్యమేరుకృతాలయాః|| ౩౨

తే త్వా మభిగమిష్యంతి రాక్షసం యే సబాంధవమ్|

నిహత్య రావణం సంఖ్య హ్యనయిష్యంతి మైథిలీమ్|| ౩౩

తత స్త ముద్యోగ మవేక్ష్య బుద్ధిమాన్ హరిప్రవీరస్య నిదేశ
వర్తివః| బభౌవ హర్షా ద్వసుధాఢిపాత్మజః ప్రబుద్ధసీలోత్పల
తుల్యదర్శనః|| ౩౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టతింశస్సర్గః.

గొప్ప వానరసేన వచ్చుట విని రాముడు సంతోషించుట. ౪౩౩

(౨౯) దేవతల గంధర్వుల పుత్రులును కోరినరూపము ధరించగలవానిను నగు వానరులు వారివారి సేనలతోఁగూడి, ఓ రామా! మాగ్గములో నున్నారు.

(౩౦,౩౧,౩౧౪) ఓ శత్రుసాహారకుడా! ఇంద్రునిపంటి పరాక్రమముగల సేనాపతులగు వానరులలోఁ గొందరు నూర్చు వానరులతోను, కొందరు వేయి మందితోను, కొందరు లక్షమంది వానరులతోను, కొందరు కోటిమంది వానరులతోను, కొందరు పదికోట్లవానరులతోను, కొందరు శంఖ సంఖ్యగల వానరులతోను, కొందరు అగ్బునము సంఖ్యగల వానరులతోను, కొందరు నూరు అగ్బునములసంఖ్య గలవానరులతోను, కొందరు మవ్యమనుసంఖ్య గలవానరులతోను, కొందరు అంతమనుసంఖ్య గల వానరులతోను, కొందరు సేనాపతులు సముద్రముపరార్థము అనుసంఖ్యుల గల వానరులతోను చేరి, ఓరాజా! వచ్చుచున్నారు.

(౩౨,౩౩) రాక్షసుడగు రావణుని బంధువులతోడ యుద్ధములోఁజరిపి, సీతను దెచ్చుట, మేరు మందర పర్వతములవలె వెలుంగుచుండునట్టి, వింధ్య మేరు పర్వతములలో వసించు వానరులు నీ సమీపమునకు వచ్చుచున్నారు.

(౩౪) పిమ్మట, బుద్ధిమంతుడగు దశరథుని పుత్రుడగు శ్రీరాముడు తన యాజ్ఞలొందు వానరవీరుడగు సుగ్రీవునియొక్క సీతను వెతికిటలో నుండు యత్నమును జూచి సంతోషముతో బాగుగ వికసించియుండు నీలాశ్వులమొత్తములను మోచుచున్నవారై యుండెను.

ఇ ది ము ప్ప ది యె ని మి ద వ స ర్గ.

ఏకో న చ త్వారిం శ స్స ర్గః

ఇతి బురివాణం సుగ్రీవం రామో ధర్మభృతాంవరః |
బాహుభ్యాం సంపరివ్వజ్య ప్రత్యువాచ కృతాంజలిమ్ || ౧

య దిందో వర్ష తేవర్షం స తచ్చిత్రం భవే త్వచిత్ |
అదిత్యోవా సహస్రాంశుః కుర్యా ద్వితిమిరం సభః || ౨

చంద్రమా రశ్మిభిః కుర్యా త్పుథివీం సౌమ్య నిర్మలామ్ |
త్వద్విధోవాపి మిత్రాణాం పృతికుర్యా త్పరింతప || ౩

నీనం త్వయి సతచ్చిత్రం భవేద్య త్సౌమ్య శోభనమ్ |
జానామ్యహం త్వం సుగ్రీవ సతతం ప్రియవాదినమ్ || ౪

త్వత్సనాథ స్సఖే సంఖ్యే జేతాస్మి సకలా సర్వే |
త్వమేవ మే సుహృన్మిత్రం సాహాయ్యం కర్తు మ్మర్తసి || ౫

జహారాత్మవినాశాయ వైదేహీం రాక్షసాధమః |
మచయిత్వాతు పౌలోమీ మనుష్టాదో యథా శచీమ్ || ౬

స చిరాత్తం హనిష్యామి రావణం నిశితై శ్శరైః |
పౌలోమ్యాః పితరం దృష్టం శతక్రతు రివాహదే || ౭

గొప్పవావరసేన వచ్చుట రాముడు సంతోషించుట. ౪౩౯

౩౯ వ సర్గ.

(అంతరిక. — వావరసేనలు ఒకటిగఁగూడుట యీ సర్గలోఁ జెప్పబడు చున్నది.)

(౧) ధర్మాత్ములలో నుత్తముడగు శ్రీరాముడు అంజలిచేసికొని యిటు లచెప్పించుడు సుగ్రీవుని ఆలింగనము చేసికొని యిటు లనెను.

(౨, ౩) సౌమ్యుడా! శత్రువులను దపింపజేయువాఁడా? ఇంద్రుడు చావకురిసిందుట, వేంకటేశములు గలమాయ్యుడు ఆకాశములోఁ జీకటిని బోఁ గొట్టుట, చంద్రుడతని కిరణములచే భూమిని చల్లగఁజేయుట, నీరంటినాఁడు మిత్రులను ప్రత్యుపకారము సేయుట, యెపుడును, అశ్వరథముకాదు.

(౪) సౌమ్యుడా! ఇటులనే నీవు స్నేహితుల విషయమై ప్రత్యుపకార ము సేయుట నీవిషయమై ఆశ్చర్యముకాదు. సుగ్రీవుడా! సదానీవు ప్రేమమై న మాటలు పెప్పువాడవని నెఱుంగుదును.

(౫) స్నేహితుడా! నిన్నేరక్షకునిగ గలవాడనై యుద్ధములో సకల శత్రువులను బయిగచగలను. నీవేవాకు మంచియగును గలస్నేహితుడవు. నీవే యుద్ధరంగమున సహాయము సేయుటకు దగినవాడవు.

(౬) రాక్షసాశముడగు రావణుఁ డతనిచావుకొరకే వన్ను వంచిచి, పులోముని వూగుడగు శచీదేవిని అతని వాశముకొరకే అతనిపుత్రుఁడును అ నుహ్లాదుడు అపహరించినటుల, అపహరించెను.

(౭) కిరకుగల బాణములతో త్వగలోనే, ఇంద్రుడు అహంకారముగల శచీదేవితండ్రీయును పులోముని యుద్ధములోఁజంపినటుల, రావణుని జంపెను.

ఏతస్మిన్నంతరే చైవ రజ సమభివర్తతః
 ఉష్ణం తీవ్రాం సహస్రాంశో శ్చాదయ ర్గగనే ప్రభామ్॥ ౮
 దిశః పర్యాకులాశ్చనక రజసా తేన మూర్ఛితాః
 చచాల చ మహీ సర్వా సత్తైలవనకాననాః॥ ౯
 తతో నగేంద్రసంకాతై స్తీక్ష్ణదంష్ట్రై ర్మహాబలైః
 కృతాన్తు సంఛాదితా భూమి రసం : ప్లవంగమైః॥ ౧౦

నిమేషాంతరమాతేన తత స్తైర్హరియూధమైః
 కోటిశతపరీవార్తైః కామరూపిభి రావృతాః॥ ౧౧
 నాదేయైః పార్వతీయైశ్చ సాముద్రైశ్చ మహాబలైః
 హరిభి ర్దేహునిర్హృదై ర్మనైశ్చ వనిచారిభిః॥ ౧౨
 తరుణాదిత్య వర్ణైశ్చ శశిగౌరైశ్చ వాసరైః
 పద్మకేసరవర్ణైశ్చ శ్వేతై ర్దేహుకృతాలయైః॥ ౧౩
 కోటిసహస్రై ర్దశభి శ్శీమా స్పరివృత స్తదా
 వీర శ్శతవలి ర్నామ వానరః ప్రత్యశృశ్యతః॥ ౧౪
 తతః కాంచనశైలాభ స్తారాయా వీర్యవా న్నితాః
 అనేకై ర్దశసహస్రైః కోటిభిః ప్రత్యశృశ్యతః॥ ౧౫

వానరసేనాపతులు వారివారిసేనలతోడ రాముని సన్నిధికి వచ్చిచేరుట. ౪౪౧

(౮) ఇట్టి సంభాషణ జరుగుచుండగా, వేడిగను నైదుటను సాధ్యముకానిదిగనుచుండు సూర్యుని కాంతిని నాటంకపరచుచు ఆకాశములో చుమ్మ విశేషముగ లేచెను.

(౯) అన్నిచోటులలోను వ్యాపించుచుండు చుమ్మచే దిక్కులుతెలియక పోయెను. కొండలు అరణ్యములతోఁ గూడిన భూమి యంతయు గడగడలాడెను.

(౧౦) పిమ్మట, కొండలవలె వెలుంగుచుండు వారును, చదునుగల కొరపండ్లు గొప్పబలము గలవారును నగు లెక్కలేని వానరులతో భూము నిండిపోయెను.

(౧౧) కనుమూసి కనుతెరుచునంతకాలములో కొట్టసంఖ్య పరివారముతో గూడి కోరినరూపము ధరించగల వానరసేనాపతులతో భూమి నిండియుండెను.

(౧౨) నదీతీరములు పర్వతములు సముద్రతీరములలో వసించుచుండు వారును గొప్పబలము గలవారును మేఘమువలె గర్జించువారును వనములలో సంచరించువారును నగు వానరులతో భూమి నిండియుండెను.

(౧౩, ౧౪) బాలసూర్యునివంటి దేహకాంతిగలవారును, చంద్రునివలె గౌరవర్ణముగలవారును, తామఃపూల కింజల్కములవర్ణము గలవారును, తెల్లగనుండువారును, నగుమేరుపర్వతములో వసించుచుండు పదికొట్ల వానరులతోడ శ్రీమంతుఁడును వీరుండును నగు శతవతి యను వారుండు వచ్చిచేరెను.

(౧౫) పిమ్మట, బంగారుకొండవలె వెలుంగుచుండువాఁడును, కీర్త్యవంతుఁడును తారాదేవితండ్రియునునగు సుషేణుఁడును వానరుండు అనేక కొట్ల వానరులతో వచ్చెను.

- తథాఽపరేణ కోటిసహస్రేణ సమన్వితః |
 పితౌ రుమాయా స్సంప్రాప్త స్సుగ్రీవశ్వశురో విభుః || ౧౬
- బుద్ధిసూ న్వాసరశ్రేష్ఠ స్సర్వవానరసత్తమః || ౧౭
- అనీకై ర్భవంసహస్రైర్వానరాణాం సమన్వితః |
 పితౌ హనుమత శ్శ్రీహంక కేసరీ ప్రత్యద్భుతః || ౧౮
- గోలాంగూలమహారాజో గవాక్షో భీమవిక్రమః |
 వృతః కోటిసహస్రేణ వానరాణా మద్భుతః || ౧౯
- ఋక్షాణాం భీమవేగానాం ధూమ్రశ్శతునిబద్ధణః |
 వృతః కోటిసహస్రైర్భ్యాం ద్వాభ్యాం సమభివర్తత || ౨౦
- మహాచలన్తిథై స్థైః పనసోనామ యూధవః |
 ఆజగామ మహావీర్య స్త్రిపుభిః కోటిభి ర్వృతః || ౨౧
- నీలాంజనచయూకానో నీలోనామాధ యూధవః |
 అద్భుత మహాకాయః కోటిభిర్దశభి ర్వృతః || ౨౨
- తతః కాంచన్మలైలాభో గవయో నామ యూధవః |
 ఆజగామ మహావీర్యః కోటిభిః పంచభి ర్వృతః || ౨౩
- దరీముఖశ్చ బలహంక యూధవోఽభ్యాయయా తదా |
 వృతః కోటిసహస్రేణ సుగ్రీవ సముపస్థితః || ౨౪

వానర సేనాపతులు వారివారి సేనలతోడ రాముని సన్నిధికి వచ్చిచేరుట ౪౪౩

(౧౩) అటులనే, ప్రభుఁడుగను సుగ్రీవునికి మామయు రుమాదేవి తా
డ్రీయు నగుతారుఁడను వానరుఁడు అనేక కొట్ల వానర సేనతో వచ్చిచేరెను.

(౧౪, ౧౫) పద్మకింకల్పములవలె పృథ్వికాశించి బాలసూర్యునివంటి యుఖ
ముగలవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడును వానరులలో నుత్తముఁడును శ్రీమంతుఁడును
హనుమంతుని తండ్రియునునగు కేసరియను వానరుఁడు అనేక కొట్ల వానరులతో
వచ్చెను.

(౧౬) కొండను చుట్టలకు రాజును, భయంకరమైన పరాక్రమము గలవాఁ
డును, నగు గవాక్షుఁడను వానరుఁడు చేయికొట్ల వానరులతోడ వచ్చిచేరెను.

(౨౦) శత్రుసంహారకుఁడగు భూమ్యుఁడనువానరుఁడు భయంకరమైన
పరాక్రమముగల రెండువేల కొట్ల యొలుగుబండ్లతోడ వచ్చెను.

(౨౧) గొప్ప కొండలతో నములై భయంకరులుగఁబడు మాఁడుకొట్ల
వానరులతో గొప్ప పరాక్రమముగల వాఁడును సేనాధిపతియైనగు పరసుఁడను
వానరుఁడు వచ్చెను.

(౨౨) కాటుకకొండలవంటి ఆకారముగల సేనాధిపతిగొప్ప శరీరము
గల నీలుఁడను వానరుఁడు పదికొట్ల వానరులతోడ వచ్చెను.

(౨౩) పిముట, బంగారు కొండలవంటి దేహకాంతిగల వాఁడును సేనా
పతియు నగుగొప్ప పరాక్రమముగల గవయుఁడను వానరుఁడు ౫ కొట్ల వానరు
లను బిలుచుకొని వచ్చెను.

(౨౪) బలవంతుఁడును సేనాపతియు నగు దరియుఖుఁడను వానరుఁడవును
శేయికొట్ల వానరులతోను సుగ్రీవుని సన్నిధిఁబోయి నకు వచ్చెను.

- మైందశ్చ ద్వివిద శ్చోభా వశ్విపుత్రౌ మహాబలా
కోటికోటిసహస్రేణ వానరాణా మదృశ్యతామ్ ॥ ౨౫
- గజశ్చ బలవా న్వీరః కోటిభి స్తీవృభి ర్వృతః
ఆజగామ మహాతేజా స్సుగ్రీవస్య సమీపతః ॥ ౨౬
- ఋక్షరాజో మహాతేజా జాంబవా న్నామ నామతః
కోటిభి ర్దశభిః ప్రాప్త స్సుగ్రీవస్య వశే స్థితః ॥ ౨౭
- రుమన్వా న్నామ వికాశో వానరో వానరేశ్వరమ్
ఆయయా బలవాం స్తూర్ధం కోటిశతసమావృతః ॥ ౨౮
- తతః కోటిసహస్రాణాం సహస్రేణ శతేనచ
పృష్ఠతోఽనుగతఃప్రాప్తో హరిభి ర్గంధమాదసః ॥ ౨౯
- తతః పద్మసహస్రేణ వృత శృంకుశతేనచ
యువరాజోంగదఃప్రాప్తః పిశృతుల్యపరాక్రమః ॥ ౩౦
- తత స్తారాద్యుతి స్తాగో హరి ర్భీమపరాక్రమః
పంచభి ర్హరికోటిభి ర్దూరతః ప్రత్యదృశ్యతః ॥ ౩౧
- ఇంద్రజానుః కపి ర్వీరో యూధవః ప్రత్యదృశ్యతః
ఏకాదశానాం కోటినా మిశ్వర పైశ్చ సంవృతః ॥ ౩౨
- తతో రంభ స్త్వనుప్రాప్త స్తరుణాదిత్యసన్నిభః
అయుతేనావృతశ్చైన సహస్రేణ శతేనచ ॥ ౩౩

వానరసేనాపతులు వారివారి సేనలతోడ రాముని సన్నిధికి వచ్చిచేరుట. (౪౪)

(౨౫) అశ్వినీదేవతల పుత్రులగు గొప్పబలము గలమైంద ద్వివిధులు అనేకకోట్ల వానరులతో వచ్చిరి

(౨౬) బలవంతుడగు వీరుడును గొప్ప తేజస్సు గలవాడును నగు గజాడను వానరుడు మూడుకోట్ల వానరులతోడ సుగ్రీవుని సమీపమునకు వచ్చెను.

(౨౭) ఎలుగుబంటు రాజును గొప్పతేజస్సు గలవాడును నగు జాంబవంతుడు ౧౦ కోట్ల యెలుగుబంటులతోడ వచ్చి సుగ్రీవుని వశములోనుండెను.

(౨౮) ఖలవంతుడును పృసిద్ధుడును నగు రుమణ్ణుడును వానరుడు నూరుకోట్ల వానరులతోడ శీఘ్రముగ సుగ్రీవుని సమీపమునకు వచ్చెను.

(౨౯) పిమ్మట, గంధమాధనుడను వానరుడు అనేకకోట్ల వానరులను బిలుచుకొని వచ్చెను.

(౩౦) యువరాజును, తండ్రియగు వాలివంటి పరాక్రమముగల ఆంగదుడు వేయిచంద్రసంఖ్య నూరుశంకుసంఖ్య గలవానరులతోడ వచ్చిచేరెను.

(౩౧) నక్షత్రములవంటి కొంతి గలనాడును భయంకరమగు పరాక్రమముగలవాడును నగు తానడను వానరుడు ౫ కోట్ల వానరులతోడ కొంతదూరములో వచ్చుచుండెను. (ఇతఁడు, రుమాదేవితండ్రి కాడు.)

(౩౨) వీరుడును సేనాపతియు ౧౦కోట్లవానరులను నాథుడును నగు ఇంద్రబానుడను వానరుడు అసేనతోడ వచ్చిచేరెను.

(౩౩) బాలనూర్వునివంటి దేహకాంతిగల రంభుడను వానరుడు అనేకజేలవానరులతో వచ్చెను.

తతో యూఢపతి ర్వీరో దుర్ముఖోనామ వానరః |
 ప్రత్యసృశ్యత కోటిభ్యాం ద్వాభ్యాం పరివృతో బలీ || ౩౪
 కైలాసశిఖరాకారై ర్వానరై ర్భీమవిక్రమైః |
 వృతః కోటిసవాసేణ హనుమాన్ ప్రత్యసృశ్యతః || ౩౫
 నశశ్చాపి మహావీర్య సంవృతో దురిమవాసిభిః |
 కోటిశతేన సంప్రాప్త స్సహసేణ శతేనచ || ౩౬
 తతో దధిముఖ శ్చీమాన్ కోటిభి ర్దశభి ర్వృతః |
 సంప్రాప్తోభిమత స్తస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః || ౩౭

శరభః కుముదో వహ్ని ర్వానరో రంహవవచ |
 ఏతే చాన్యేచ బహుః వానరాః కామరూపిణః || ౩౮
 ఆవృత్య పృథివీం సర్వాం పర్వతాంశ్చ వనానిచ |
 యూఢసా స్సమనుప్రాప్తా సైహం సంఖ్యా నవిద్యతే || ౩౯
 ఆగతాశ్చ విశిష్టాశ్చ పృథివ్యాం సర్వవానరాః || ౪౦
 ఆప్తనంతః స్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ స్లవంగమాః |
 అభ్యనర్తంత సుగ్రీవం సూర్య మభిగణాత్ || ౪౧
 కుర్వాణా బహుశబ్దాంశ్చ ప్రహృష్టా బాహుశాలినః |
 శిరోధి ర్వానరేంద్రాయ సుగ్రీవాయ న్యకేయక || ౪౨

వానర సేనాపతులు వారివారి సేనలతోడ రాముని సన్నిధికి వచ్చిచేరుట. ౪౪౭

(౩౪) పిమ్మట, సేనాపతియు, వీరుఁడును బలవంతుఁడును నగుదుర్యోధుఁడ నువానరుఁడు రెండుకోట్ల వానరులను బిలుచుకొని వచ్చెను.

(౩౫) కైలాసశిఖరమునలె పెరిగియుండువారును, భయంకరిమైన పరాక్రమముగల వారును నగు వేయికోట్ల వానరులతోడ హనుమంతుఁడు వచ్చెను.

(౩౬) గొప్ప పరాక్రమముగల నకుండను వానరుఁడు చెట్లలో వానము చేయుచుండు అనేకకోట్ల వానరులతోడ వచ్చెను.

(౩౭) పిమ్మట, మహాత్ముఁడును సుగ్రీవునికి మిగులయిష్టుఁడును, శ్రీమంతుఁడును నగు దిధిముఖుఁడను వానరుఁడు పదికోట్ల వానరులతోడ వచ్చెను.

(౩౮, ౩౯) శరభుఁడు, కుమారుఁడు, వహ్ని, రంహ అనువానరులు, కోరిన రూపము ధరించగల మరెకొందరు వానరులు భూమిని పర్వతములను అరణ్యములను ఆవరించుకొని సేనాపతులు వచ్చిరి. వీరికి లెక్కలేదు.

(౪౦) భూమిలోగల నుత్తములగు వానరులందరు వచ్చిరి.

(౪౦) వీరందరు గంతులు వేయుచు ఆకాశములోఁ బోవుచు గర్జించుచు, నూర్చుని సమీపమునకు మేఘములు వచ్చునటుల, సుగ్రీవుని సమీపించి వచ్చిరి.

(౪౧) విశేషముగ కేకలు వేయుచుండువారును సంతోషించి యుండువారును భుజములచేఁ బ్రకాశించుచుండువారును నగు వానరులు వానరేంద్రుఁడగు సుగ్రీవునికి శిరసుతో నమస్కరించి వారివారి నామధేయములు చెప్పకొనిరి.

౪౪౫

కిష్కింధాకాండ, ౪౦ - వ సర్గ.

అపరే వానరశ్రేష్ఠా స్సంయమ్యచ యథోచితమ్|

సుగ్రీవేణ సమామ్యస్థితాః పాంజలయస్తదా|| ౪౨౫

సుగ్రీవస్త్యక్తితో రామే సర్వాంస్తా న్వాసరర్షభాః|

నివేదయిత్వా ధర్మజ్ఞః స్థితః పాంజలి రబివీత్ || ౪౩౫

యథానుఖం పర్వతనిర్ఘరేషు వనేషు సర్వేషుచ వానరేం

దాః| నివేశయిత్వా విధివద్భూని బలం బలజ్ఞః పృథివీత్తు

మిష్టే|| ౪౪౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఎకోనచత్వారింశస్సర్గః.

చ త్వారింశస్సర్గః.

అథ రాజా సమృద్ధార్థ సుగ్రీవః స్లవకేశ్వరః|

ఉవాచ నరశాస్త్రాలం రామం పరబల్గార్దనమ్|| ౧

ఆగతా వినివిష్టాశ్చ బలినః కామరూపిణః|

హానరా వారణేంద్రాభా యే మద్విషయవాసిनః|| ౨

త ఇమే బహువిక్రాంతై ర్హరిభి ర్భీమవిక్రమైః|

ఆగతా వానరా ఘోరా దైత్యదానవసన్నిభాః|| ౩

వానరసేన రాకను సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ దెలుపుట. ౪౪౯

(౪౨౪) అపుడు మరికొందరు వానరవీరులు వస్త్రములు బాగుగ బిగించి కట్టుకొని సుగ్రీవుని సమీపములో అంజలి చేసికొని నిలిచి యుండిరి.

(౪౩౪) ధర్మజ్ఞుఁడగు సుగ్రీవుఁడు అంజలి చేసికొని కీర్ణముగ శ్రీరాముని సన్నిధిలో వానరులందఱు వచ్చినది విలిపి వానరులతో నటుల నెను.

(౪౪౪) వానరశ్రేష్ఠులారా! పర్వతములలోను గిరినదులలోను ఆరణ్యములలోను సుఖముగ వారివారి చేనను నిలిపి సేవాపత్రిగ నుండువాఁడు వానిసేనను బాగుగ గురుతు పెట్టి యుంచుకొనవలయును.

ఇది ముప్పది తొమ్మిదవ శర్గ.

౪౦ వ శర్గ

(ఆవతారిక. — సీతను వెతలుటకు తూర్పుదిక్కుకు వినతుఁడను వానరుని సుగ్రీవుఁడు బంపుట యీ శర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది)

(౧) పిమ్మట, వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు వానరులరాకచే సభలమైనపు యోజనముగలవాఁడై, శత్రువులసేనను హింసించువాఁడును పురుషోత్తముఁడును సగురామునితో నిటు లనెను.

(౨) బలవంతులును కామరూపులును శేషెరింగిన దేశములలోవసించుచు, శ్రేష్ఠములగు గజములవలెనుండు, వానరులువచ్చి సమీపములో నున్నారు.

(౩) దైత్యులుదానవులతో సములుగనుండు భయంకరులగు వానరులు మిగులప్రసన్నులై భయంకరమైన పరాక్రమముగల వానరులతోడ వచ్చియున్నారు.

- ఖ్యాతకర్మాపదానాశ్చ బలవంతో జితక్షమాః |
 పరాక్రమేషు విఖ్యాతా వ్యవసాయేషు చోత్తమాః || ౪
- పుణ్యవంబుచరా రామ నానానగనివాసిసః |
 కోట్యగ్రశ ఇమే ప్రాప్తా వానరాస్తవ కింకరాః || ౫
- నిదేశవర్తిన స్సర్వే సర్వే గురుహితే రతాః |
 అభిప్రేత మనుష్ఠాతుం తవ శత్ర్యంత్యరిందమ | ౬
- త ఇమే బహుసాహస్రై రనీకై ర్భీమవిక్రమైః |
 యస్మన్మనే నరవ్యాఘ్రై ప్రాప్తకాలం తదుచ్యతామ్ || ౭
- త్వత్సైన్యం త్వద్వశే యుక్త మాజ్ఞాపయితు మ్మర్తసి || ౮
- కామమేషా మిదం కార్యం విదితం మమ తత్వతః |
 తథాపితు యథా తత్వ మాజ్ఞాపయితు మ్మర్తసి || ౯
- ఇతి బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో దశరథాత్మజః |
 బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య ఇదం షచన మబ్రవీత్ || ౧౦
- జ్ఞాయతాం మమ వైదేహీ యది జీవతివా నవా |
 సచ దేశో మహాప్రాజ్ఞ యస్మి న్వసతి రావణః || ౧౧
- అధిగమ్యతు వైదేహీం నిలయం రావణస్యచ |
 ప్రాప్తకాలం విధాన్యామి తస్మి న్కాలే సహ త్వయా || ౧౨

వానర సేన చేయవలసినపనిని రాముడు సుగ్రీవునికి చెబుచుట. ౪౫౦

(౪౫) బహుదూరము లంభునము చేయుటలోను, పూర్వము శత్రువుల నేపథ్యము నీరసించుటలోను ప్రసిద్ధులుగ నుండువారును బలవంతులును శ్రమలేనివారును, ప్రసిద్ధమైనపరాక్రమముగలిగి, కార్యములను సాధించుటలో నిపుణులును, భూమిలోనుజలములోను సంచరించువారును, అనేకకొండలలో వసించువారును, ఓ రామా! నీకింకరులును నగువానరులు కోట్లసంఖ్యలుగ వచ్చియున్నారు.

(౬) శత్రుసంహారకుడా! అందరు నీయాజ్ఞలోనుండి సేన హితము నేయుటలో నానుక్తి లిగ నీయుష్టప్రకారము నేయుటకు సిద్ధముగ నున్నారు.

(౭, ౮) సహోత్తముడా! అనేకవేల సంఖ్యగల భయంకరమగు యీ వానర సేనతో నేమి నేయుటకు గోరుదున్నావో అందుకు నమముగ నున్నది. ఆజ్ఞాపించవలయును. ఇదంతయు నీసైన్యమేను, నీయధీనములోనున్నది, నీవు ఆజ్ఞాపించవచ్చుము.

(౯౫) ఈ సేనలు నేయవలసిన కార్యమును నేను బాగుగ నెఱుంగుదును. అయినను, నీవే యాజ్ఞాపించవలయును.

(౯౫) ఇట్లు సుగ్రీవుడు చెప్పగా, నతని రాముడు ఆలింగనము చేసి కొని యిటుల నెను.

(౧౦౫) పాంజ్ఞుడా! జనకునికూతురగు నానీత జీవించి యున్నదో లేదో తెలిసికొనవలయును. రావణుడు వసించు దేశమును గనిపెట్టవలయును.

(౧౧౫) సీతయొక్క క్షేమమును రావణుడు వసించుచు, దేశమును తెలిసికొని ఆనమయములో నీతోడ కాలానుగుణముగ పనిచేసెదను.

నాహ మస్మి స్ప్రిభుః కార్యే వానరేశ సలక్ష్మణః।
 త్వ మప్య హేతుః కార్యస్య ప్రభుశ్చ స్లవగేశ్వరః॥ ౧౨౪
 త్వ మేవాజ్ఞాపయ విభౌ మమ కార్యవినిశ్చయమ్।
 త్వంహి జానాసి యత్కార్యం మమ వీర నసంశయః॥ ౧౩౪
 సుహృ ద్ద్వితీయౌ వికాంతః పాంజ్ఞః కాలవిశేషవిత్।
 భవా నస్మద్ధితే యుక్త సుసకృతాన్ధోఽర్థవైత్తమః॥ ౧౪౪

ఏవ ముక్తస్తు సుగీప్రా వినతం నామ యూధవం।
 అబ్రవీ దామసాన్నిధ్యే లక్ష్మణస్యచ ధీమతః॥ ౧౫౪
 శైలాభం మేఘనిస్థోష మూర్ధ్ని తం స్లవగేశ్వరః॥ ౧౬
 సోమసూర్యాత్మజై స్సార్థం వానరై ర్వానగోత్తమః।
 దేశకాలనయై ర్యుక్తః కార్యకార్యవినిశ్చయే॥ ౧౭
 వృత శ్శతసహస్రేణ వానరాణాం తరిస్వినామ్।
 అధిగచ్ఛదిశం పూర్వాం సశైల వనకాసనామ్॥ ౧౮
 తత్ర సీతాంచ వై దేహీం నిలయం రావణస్యచ।
 మార్గశ్చం గిరిశృంగేషు వనేషుచ నదీషుచ॥ ౧౯
 నదీం భాగీరథీం రమ్యాం సరయాం కౌశికీం తథా।
 కాళిందీం యమునాం రమ్యాం యామునంచ మహాగిరిమ్॥ ౨౦

సీతాశ్వేషణకై వినతుఁడు తూర్పుదిక్కుకుఁ బోవుట. ౪౫౩

(౧౨౪) వానరరాజా! ఈ కార్యమునకు నేను లక్ష్యబుండు యజమానుల ముకాము. నీవే దీనికి ప్రవర్తకుఁడవు ప్రభువును నీవేను.

(౧౨౫) ఓ ప్రభుడా! నా కార్యమిట్టిదని నీవే వారికి అజ్ఞాపింపుము. వీరుడా! నా కార్యమిట్టిదని నీకే తెలిసియున్నది. ఇందుకు సందేహములేదు.

(౧౨౬) నీవు నాకు చెప్పినట్లుగానుండవు పరిశుద్ధుఁడవు. పాపజ్ఞుఁడవు. కాలవిశేషమును వెరింగినవాడవు మాకు మిత్రము సేయుటలో నాసక్తిగలవాడవు. మంచికార్యములు చేసియున్నావు. రాజనీతిని బాగుగ వెరింగినవారిలో నుత్తముఁడవు.

(౧౨౭, ౧౨౮) ఈవిధముగ క్షీరాసుండు చెప్పగా, వానరరాజుకు సుగ్రీవుఁడు రానులక్ష్యబుల సన్నిధిలో, కొండల వెనుకందుండు వాండును మేఘమువలె గర్జించుచుండు వాండును తేజస్వియు నేవాపతియు నగు వినతునితో నిటు లనెను.

(౧౨౯, ౧౩౦) వానశోత్తముడా! మాదగ్గరచంద్రుల కొడుకులగు వానగులతోడ, కార్యకార్యములను నిశ్చయించుటలో దేశోచిత కాలోచితమును నీతులతోగూడి బలముగల ఆ నేకమే సూక్ష్మగుల వానరులతోడ పర్వతములు అరణ్యములు గలతూర్పుదిక్కుకుఁ బోమ్మి.

(౧౩౧) తూర్పుదిక్కులో పర్వతములమీదను అరణ్యములలోను నెదీతీతములలోను జనుకునికూతు రిగుసీతను రా. బు. యి.టిని కనిపెట్టెనలయును.

(౨౦) మనోహరముగు గంగా సాయూ కాశీ కలింద వుల్లికయగు యమున, యమునకు సమీపములోనుండు గొప్పపర్వతము,

స్వప్తీంచ సింధుంచ శోణం మణినిభోదకమ్|

మహీం కాలమహీం చైవ శైలకాననశోభితామ్|| ౨౦

బ్రహ్మమాలా నివదేహంశ్చ మాశవా న్కాశికోసలాః|

మాగధాంశ్చ మహాగ్రామా స్పృండా స్వంగాం స్తథైవచ||

పత్తనం కోశకారాణాం భూమిం చ రజతాకరామ్|

సర్వ మేత ద్విచేతవ్యం మార్గయద్భి స్తత స్తతః|| ౨౩

రామస్య దయితాం భార్యాం సీతాం దశరథస్నుషామ్|| ౨౩౪

సముద్ర మవగాధాంశ్చ పర్వతా స్పత్తనానిచ|| ౨౪

మందరస్యచ యే కోటిం సంశ్రితాః కేచిదాయతామ్||

కర్ణప్రసరణాశ్చైచ తథాచాప్యోష్ణకర్ణకాః|

ఘోరలోహముఖాశ్చైచ జవనా శ్చైచ పాదకాః|| ౨౫౪

అక్షయా బలవంతశ్చ పురుషాః పురుషాదకాః|| ౨౬

కిరాతాః కర్ణచూడాశ్చ హేమాంగాః ప్రియదర్శనాః|

ఆమమీనాశనా స్తత్ర కిరాతా ద్వీపవాసిनః|| ౨౭

అంతర్జలచరా ఘోరా నరవ్యాఘ్రా౞తి శుత్రాః|

ఏతేషా మాలయా స్పర్శేవిచేయాః కాననాకసః|| ౨౮

నుగోవుడు వినతునికి తూర్పుదిక్కును వర్ణించి చెప్పటం. రంగ

(౨౦) సరస్వతి సింధు నీలరత్నమునంటి జలముగల శోభనది వీనిలోను
తములతోను అరిణ్యములతోను శోభించుచుండు మహా కాలమహి యను పే
రులుగలదేశములలోను,

(౨౧) బ్రహ్మమాల విదేహ మాళవ కాశి కోసల గొప్ప గ్రామములు
గలమగధ పుండ్ర వంగ దేశములలోను,

(౨౩, ౨౩౪) కోశ కారు లనుపేగు గలరాజుల పట్టణములలోను, వెండికి
ఉత్పత్తిస్థానముగనుండు భూప్రదేశములలోను, నాలుగుదిక్కులలోను శ్రీరాము
ని ప్రియమైన భార్యయు, దశరథునికి కోడలును నగునీతను యీప్రదేశము ల
న్నిటిలోను వెతుకవలయును.

(౨౪, ౨౪౪, ౨౬) సముద్రము లోపలనుండు పర్వతములలోను పట్ట
ణములలోను, మిగుల విశాలమగు మందరపర్వతము శిఖరములో వసించుచుండు
వారును, చవులులేనివారును, చెవులవలె నుండుపెదవులు గలవారును, భయంక
రమై లోహమువలెనుండు ముఖముగలవారును, మిగుల వేగముగలవారును, ఒక
పాదముతోనడచువారును, దీర్ఘమువు గొప్పబలముగ లిగి నరమాంసముభుజించు
వారును, వసించుప్రదేశములలోను,

(౨౭) చెవులచదవ జుట్లుగలవారును, బంగారువంటి దేహముగలిగి చూచు
టకు అందముగనుండువారును, పచ్చిచేపలను భుజించుచు ద్వీపములలో వసిం
చు కిరాతులుండు ప్రదేశములలోను,

(౨౮) నీళ్ళలోపల సంచరించుచు సగముమనిషి సగము పులివంటి దే
హముగలిగి భయంకరులె నరవ్యాఘ్రులనిపేగు గలవారు వసించుచోటులనన్నిటి
లోను, వానరులారా! నీతాదేవిని వెతుకవలయును.

గిరిభి ర్యేచ గమ్యంః ప్లవనేన ప్లవేనచ|
 రత్నవంతం యవద్వీపం సప్తరాజ్యోపశోభితమ్|| ౨౯
 సువర్ణరూప్యకం చైవ సువర్ణాకరమండితమ్|
 యవద్వీప మతిక్రమ్య శిశిగోనామ పర్వతః|| ౩౦
 దివం స్పృశతి శృంగేణ దేవదానవసేవితః|
 ఏతేచాం గిరిమర్గేషు ప్రపాతేషు వనేషుచ|| ౩౧
 మార్గభ్రం సహితా సుర్యే రామః త్నిం యశస్వినీమ్|| ౩౧౫

తతో రక్తజలం శోణ మగాధం శీఘ్రగామినమ్|
 గత్వా పారం సముద్రస్య సిద్ధచారణ సేవితమ్|| ౩౨౫

తస్య తీర్థేషు రమ్యేషు విచిత్రేషు వనేషుచ|
 ణావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తతస్తతః|| ౩౩౫

పర్వతప్రభవా నద్య మ్మరమ్యా బహునిష్కుటాః|
 మార్గితవ్యా దరీమతః పర్వతాశ్చ వనానిచ|| ౩౪౫

నుగీవుడు వివరునికి తూర్పుదిక్కును వర్ణించి చెప్పట. ౪౫౭

(౨౯ మొదలు, ౩౦౪ వరకు) పర్వతములమీద నెక్కి పోతగిన ద్వీపముల లోను, దాటిపోదగిన ద్వీపములలోను, పడవలలో నెక్కి పోదగిన ద్వీపములలోను, నీతను వెతకితన్నముగలిగి యేడుభాగములుగ నుండు యాద్వీపమునకును, బంగారు గనులతోఁ గూడి యుండు సువర్ణసూక్ష్మమున ద్వీపమునకునుబోయి దీని దాటిక, దేవతలు దానవులుగలిగి ఉన్నతమై ఆకాశమును ముట్టుకొనుచుండు శిశిరమున పర్వతముగలదు. దీనిలోను, యాద్వీపములతో సంబంధించిన చొచ్చుటకు సాధ్యపడని కొండలలోను, వాని ప్రాంత్యప్రదేశములలోను ఆరణ్యములలోను అందగు గుంపుగఁ గూడి యశస్సుగల శ్రీరాముని భార్యను వెతుకవలయును. (యాద్వీపము సువర్ణసూక్ష్మమున ద్వీపములు సముద్ర)ము మధ్యలో నున్నవి.)

(౩౨౪) (ఆనతారిక — ఇదివరకు జంబుద్వీపము దీనిలోని యేడుఖండములను లవణసముద్రములోగల ద్వీపములు దెలిపి యిక్కిరియిన ప్లక్షద్వీపములోగల ప్రదేశములను జెప్పిచిన్నాడు)

(౩౩౪) పిమ్మట, అక్కముగఁబడు జలముగలదియు లోతుగఁబడునదియు, వేగముగఁ బ) కిండు. రియు, సిగ్గులు చారణులతోఁ గూడినదియు, లవణసముద్రముయొక్క ఆ తిల్యులుగఁ గాంచు శోణమును పేరుగల నదము వద్దకుఁ బోయి, ఆజుండుయొక్క మనోహరములగు రేవులలోను, మిగుల ఆత్మర్యముగఁబడు జలము లోను, అచ్చటచట నీతతోఁ గూడియుండు రావణుని వెతుకవలయును.

(౩౪౪) కొండలలోని మిగులరమ్యమై అనేకములగు ఉద్యానవనములుగల నదీతీరములలోను, గుహలుగలపర్వతములలోను వనములలోను నీతిను వెతుకవలయును.

తత స్సముద్రదీప్తివాంశ్చ సుభీమాన్ ద్రష్టు మర్హధ॥ ౩౫

ఊర్జిమంతం సముద్రంచ కోశంత మనిల్లోద్ధతమ్॥ ౩౫౫

తత్రాసురా మహాకాయా శ్చాయాం గృహ్లాంతి నిత్యశః॥

బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతా దీర్ఘ కాలం బుభుక్షి తాః॥ ౩౬౫

తం కాలమేఘప్రతిమం మహూరగనిపేవితమ్॥

అభిగమ్య మహానాదం తీర్థేనై వ మహూదధిమ్॥ ౩౭౫

తతో రక్తజలం భీమం లాహితం నామ సాగరమ్॥

గతా ద్రక్ష్యథ తాం చైవ బృహతీం కూటశల్మలీమ్॥ ౩౮౫

గృహంచ వై నతేయస్య నానారత్న విభూషితమ్॥

తత్ర కైలాససంకాశం విహితం విశ్వకర్మణా॥ ౩౯౫

తత్ర శైలనిభా భీమా మందేహానామ రాక్షసాః॥

శైలశృంగేషు లంబంతే నానారూపా భయావహాః॥ ౪౦౫

తే పతంతి జలే నిత్యం సూర్యస్యోద్ధయనం ప్రతి॥ ౪౧

నిహతా బ్రహ్మతేజోభి రహస్యహని రాక్షసాః॥

అభితప్తాశ్చ సూర్యేణ లంబంతేస్మ పునఃపునః॥ ౪౨

తతః పాండురమేఘాభం క్షీరోదంనామ సాగరమ్॥

గతా ద్రక్ష్యథ మధ్గర్వా ముక్తాహర మిప్రార్జిభిః॥ ౪౩

సుగ్రీవుఁడు వివతునికి తూర్పుదిక్కును వర్ణించి చెప్పెట. ౪౫౯

(౭౫) ఇత్తుసముద్రములోనుండు భయంకరమగు ద్వీపములలోను నీతను వెతుకవలయును.

(౩౫౪) అలలతోఁగూడి గాలికొట్టిమోగుచుండు యిత్తుసముద్రమున మఁబోయి చూడవలయును.

(౩౬౪) ఇత్తుసముద్రములో, గొప్పశరీరముగలవారును బహుకాలముగ ఆకలితోనుండువారును నగురాక్షసులు, బ్రహ్మరూజ్జనేనచటవసించుచు, ఆ ప్రాంతములోనుంచరించుచుండు వారినీడను బట్టుకొనుచున్నారు.

(౩౬౪, ౩౭౪, ౩౯౪) నల్లనిమేఘములతో సమానముగను, గొప్పసర్పములు గలదిగను మ్రోగుచుండు గొప్పద్వనిగలదిగను నుండు ఇత్తుసముద్రమును నుపాయముతోదాటిపోయి, యెగ్రనిజలముగలిగి భయంకరముగనుండు మనుసముద్రమును వికాలమైగుంపుగనుండు శల్మలిన్మృత్యులను జూడవలయును. ఆశల్మలిద్వీపములో నానారత్నములచే నలంకరింపఁబడినదియు, కైలాసమువలె వెలుంగుచుండునదియు, విశ్వకర్మనిర్మించినదియు నగునరుడుని గృహమును జూడవలయును.

(౪౦౪) అనుభుసముద్రములో కొండలతోసములై భయంకరులుగనుండు వారును, నానావిడములగు ఆకారములు గలవారును, నగుమండేహులను పేరుగల రాక్షసులు అచటి కొండమీద వసించుచున్నారు.

(౪౦౪, ౪౧) ఆమండేహులు సూర్యోదయము సమయములో ప్రతిపగటి పూట గాఢస్రిమంత్రము లేజన్ముచే గొట్టఁబడినవారై సూర్యుని లేజన్ముచే తపించి మరియు మరియు నాకొండమీదనే వసించుచున్నారు.

(౪౨) పిమ్మట, తెలనిమేఘము కాంతిగలదియు, అలలుగలిగి మత్స్యలహరి రములతోఁ గూడినటులుండు తెల్లనిజలముగల క్షీరసముద్రమును, తిరస్కరించుటకు సాధ్యపడని వానరులారా! పోయి చూడవలయును.

తస్య మధ్వే మహా శ్వేత ఋషభోనామ పర్వతః|

దివ్యగంధైః కుసుమైః రాజతైశ్చ నగై ర్వృతః|| ౪౪

సరశ్చ రాజతైః పద్మై ర్జ్వలతై ర్హేమకేసరైః|

నామ్నా సుదన్యసం నామ రాజహంసై స్సమాకులమ్|| ౪౫

విబుధా శ్చారణా యతః కిన్నరా స్సాపగ్గణాః|

హృష్టా స్సమభిగచ్ఛంతి నళినీం తాం రిరంసవః|| ౪౬

క్షీరోదం సమతీక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః|

జలోదం సాగరశ్రేష్ఠం స్వభూతభయావహమ్|| ౪౭

తత్ర తత్కౌపజం తేజః కృతం హయముఖం మహత్|

అస్యాహం స్తస్యహావేగ మోదనం సచరాచరమ్|| ౪౮

తత్ర విక్రోశతాం నాదో భూతానాం సాగరాకసామ్|

శూన్యతేచ సమర్థానాం దృష్ట్యా తద్భద్రబాముఖమ్|| ౪౯

స్వామూకప్యే త్త రేదేశే యోజనాని త్రయోదశ|

జాతరూపశిలోనామ మహా స్కనకపర్వతః|| ౫౦

నుగీర్వుడు వివతునికి తూర్పుదిక్కును వర్ణించి చెప్పెడిది. ౪౭౧

(౪౪) ఆక్షిరసముద్రముమధ్యలో దివ్యమైనపరమశ్రముగ లిగి పూచివ్రకా శించుచుండు వృక్షములుగలదియు, విశాలముగను తెల్లగను నుండుబుడభ మను పర్వతము గలదు.

(౪౫) వెలుంగుచుండు బంగారమువంటి కింజల్కములుగలిగి, వెండివలెనుండు తామరపూలుగలిగి రాజహంసములతో నిండియుండు సుదన్విన మనుపేరు గల సరస్సు గలదు.

(౪౬) దేవతలు చారణులు యక్షులు కిన్నెరులు ఆస్పరశల గుంపుతోఁ గూడి సంతోషించి ఆసరస్సుకు క్రీడించుటకు కోరివచ్చుచున్నారు. ఆచటకును జోయి చూడవలయును.

(౪౭) పిదప, వానరలారా! ఆక్షిరసముద్రమునుదాటి సకలప్రాణులకు భయముగలిగించునట్టి మంచితీర్థముగల సముద్రమును జూడవలయును.

(౪౮) అనుందితీర్థముగల సముద్రములో ఒడబాగ్నిచేఁగలిగి గుర్రమువంటిముఖము గలగొప్పతేజస్సు గలదు. ఈ తేజస్సుకు స్థావరజంగములతోఁ గూడి గొప్పవేగము గలయాశుద్ధజలము, జగత్సంహారకాలములో, కట్టెలుగ నుండునని చెప్పుదురు.

(౪౯) ఈశుద్ధోదకసముద్రములో వసించుచుండు భూతములు సమగ్రములుగనుండినను ఆతేజస్సుముఖమును జూచి భయపడి కూతలిడుభర్తని విరవచ్చుచున్నది.

(౫౦) ఆశుద్ధజలసముద్రము ఆనలితీరములో ౧౩ యోజనములు విస్తారముగల బంగారమువంటి రాళ్ళుగలిగి గొప్పబంగారము కొండ యున్నది.

తత్ర చంద్రప్రతీకాశం పన్నగం ధరణీధరమ్ |
 పద్మపత్రవిశాలాక్షం తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః || ౫౧
 ఆసీనం పర్వతస్యాగ్రే సర్వభూతనమస్కృతమ్ |
 సహస్రశిరసం దేవ మనంతం నీలవాసనమ్ || ౫౨

త్రిశిరాః కాంచనః కేతు స్సాల స్తస్య మహాత్మనః |
 స్థాపితః పర్వతస్యాగ్రే విరాజతి సవేదికః || ౫౩
 పూర్వస్యాం దిశి నిర్మాణం కృతం త త్త్రిదశేశ్వరైః || ౫౩౪
 తతః పరం హేమమయ శ్శ్రీమా నుదయపర్వతః |
 తస్య కోటి ర్దివం స్పృష్ట్యా శతయోజన మాయతా || ౫౪౪

జాతరూపమయీ దివ్యా విరాజతి సవేదికా || ౫౫౪
 సాలై స్తాలై స్తమాలైశ్చ కర్షికారైశ్చ పుష్పితైః |
 జాతరూపమయై ర్దివ్యై శ్శోభతే సూర్యసన్ని ఖైః || ౫౬
 తత్ర యోజన విస్తార ముచ్ఛ్రితం దశయోజనమ్ |
 శ్రృంగం సౌమనసంనామ జాతరూపమయం ధ్రువమ్ || ౫౭

తత్ర పూర్వం పదం కృత్వా పురా విష్ణు స్త్రివిక్రమే |
 ద్వితీయం శిఖరే మేవో శ్చకార పురుషోత్తమః || ౫౮

సుగ్రీవుఁడు వినతునికి తూర్పు దిక్కును వర్ణించి చెప్పెట. ౪౬౩

(౫౧, ౫౨) ఆపర్వతముమీద చంద్రునివలె వెలుగుచు భూమిని మోయు
వాఁడును, పద్మపత్రములవలె వికాలముగు నేత్రములుగలవాఁడును, దానిశిఖరము
లోనుండువాఁడును, సకలస్రాణికోటచే నమస్కరింపఁబడువాఁడును, నేయిత
లలుగలవాఁడును, ప్రకాశించుచుండువాఁడును, నాశములేనివాఁడును, నీలమైన
పశ్చమునుధరించుకొని యుండు అదిశేషుని, వానరులారా! చూడవలయును.

(౫౩, ౫౩౪) మూడుశిఖరములుగలదియు, బంగారుచేజేయఁబడి, తాటిచె
ట్టువలెనుండునదియు, నగు ఒకధ్వజము పీఠముతోడ మహాత్మ్యుఁడగు అవంతునికి
ఆశ్రయముగు పర్వతముమీద, తూర్పుదిక్కు యంతవరకే యనుటకు, గురుతుగ, దే
వతలు నిలిపియున్నారు.

(౫౪౪) ఆబంగారు కొండకు పిమ్మట, బంగారువికారమై కాంతిగల ఉ
దయగిరిగలదు. దాని శిఖరము ఆకాశమునుముట్టుచు సూర్యయోజనములు వికాల
ముగనున్నది.

(౫౫౪, ౫౬) బంగారువికారముగ నుండునదియు శ్రేష్ఠముగ నుండునదియు
వేదికతో గూడినదియు, బంగారుమయమై సూర్యునివలెనుండు, శ్రేష్ఠమై పూచి
యుండు, సాల తాల తమాల కర్ణికార పృక్షములు గలిగి ఉదయగిరిశిఖరము ప్ర
కాశించుచున్నది.

(౫౬) ఆశిఖరములో నొకయోజనము వెడల్పుగను పదియోజనముల నిడివి
గను బంగారుమయమై చ్చక్షముగ నుండు సౌమనస మనుశిఖరము గలది.

(౫౭) పూర్వము, పురుషోత్తముఁడగు విష్ణు త్రివిక్రమావతారిములో, ఆసౌ
మనసశిఖరములో నొకపాదమును రెండవపాదమును సాక్షాత్తికమును పేరుగల మే
రుపుశిఖరములోను నుం చెను.

ఉత్తరేణ పరిక్రమ్య జంబూద్వీపం దివాకరః |
దృశ్యో భవతి భూయిష్ఠం శిఖరం త స్మ హేమాచ్ఛ్రియమ్ || ౫౯

తత్ర వైఖానసానామ వాలఖిల్యా మహర్షయః |
ప్రకాశమానా దృశ్యంతే సూర్యనర్తా స్తవస్వినః || ౬౦

అయం సుదర్శనో ద్వీపః పునో యస్య ప్రకాశతే |
యస్మి స్తేజశ్చ చక్షుశ్చ సర్వప్రాణ భృతామపి || ౬౧

శైలస్య తస్య శృంగేషు కంఠరేషు వనేషుచ |
రావణ స్సహ వైదేహ్య మార్గితవ్య స్తత స్తతః || ౬౨

కాంచనస్యచ శైలస్య సూర్యస్యచ ఘహాత్మనః |
ఆవిష్టా తేజసా సంధ్యా పూర్వా రక్తా ప్రకాశతే || ౬౩

పూర్వ మేత త్కృతం ద్వారం పృథివ్యా భవనస్యచ |
సూర్యస్యోదయనం చైవ పూర్వా హ్యేషా ది గుచ్యతే || ౬౪

సుగ్రీవుడు వివేకానికి తూర్పుదిక్కును వర్ణించి చెప్పటం. ౪౬౫

(౫౯) సూర్యుడు జంబూద్వీపమునకు ఉత్తరభాగములో సంచరించి మిగులనున్నతముగ నుండు సోమకసు మహాభిరముచేరి, మేరుపర్వతమునకు దక్షిణభాగములో నుండువారికి బాగుగ అగుపడుచున్నాడు.

(౬౦) ఉదయపర్వతములో సూర్యునివంటివర్ణముగలవారును తపసుచేయుచుండువారును నగువైఖానసులు వాలభిల్వలు ఆనుచుపోర్చులు ప్రకాశించుచు అగుపడుచున్నారు.

(౬౧) ఉదయగిరిప్రక్కలోనుండు ద్వీపమునకు సుదగ్ధవ ద్వీపమనిపేరు. సకలప్రాణికోటుల నేత్రములు సూర్యుని తేజస్సులతోను శకలపదార్థములను గ్రహించగలవు ఆట్టిసూర్యుడను తేజస్సు సుదగ్ధవ ద్వీపములో వెలుంగుచున్నది.

(౬౨) ఆ ఉదయగిరి శిఖరములలోను గుహలలోను వనములలోను, వానగులారా! ఆచ్ఛటచట సీతాదేవిని రావణుని కనిపెట్టవలయును.

(౬౩) ఒంగాగమయమగు ఉదయపర్వతము మహాత్ముడగు సూర్యుని తేజస్సుపడి ప్రాంతకాలములో నెర్రగ ప్రకాశించుచున్నది.

(౬౪) ఈ ఉదయగిరిని భూమికి లోకమునకు మొట్టమొదటి ద్వారముగ బ్రహ్మ సృష్ట్యాదిలో నేర్పరచెను సూర్యుడు నాలుగుదిక్కులలో సంచరించుటకు మొట్టమొదటిస్థానముగ దీని నేర్పాటుచేసెను కనుకనే, దీనికి పూర్వము (మొదటి) దిక్కుఅని పేరుగలిగినది.

౪౩౬ . కి స్క్రిం ధా కాం డ - రం - వ సర్గ.

తస్య శైలస్య పృష్ఠేషు నిర్దురేషు గుహాసుచ|
రావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తత స్తతః|| ౬౫
తతః పరమగమ్యాస్య ద్వికూర్పర్వా త్రిదశా వృతా|
రహితా చంద్రసూర్యాభ్యా మదృశ్యా తిమిరావృతా|| ౬౬

శైలేషు తేషు సర్వేషు కందరేషు వనేషుచ|
యేచ నౌక్తా మయా దేశా విచేయాతేషు జానకీ|| ౬౭
ఏతావ ద్వానరై శృక్యం గంతుం వానరపుంగవాః|
అభాస్కర మమర్యాదం నజానీమ స్తతః పరమ్|| ౬౮

అధిగమ్యతు వై దేహిం నిలయం రావణస్యచ|
మానే పూర్ణే నివర్తధ్వ ముదయం ప్రిప్య పర్వతమ్|| ౬౯
ఊర్ధ్వం మాసా న్నవస్తవ్యం వస స్వధ్యో భవేన్మమ|
సిద్ధార్థా స్సన్నివర్తధ్వ మధిగమ్యచ మైథిలీమ్|| ౭౦

మహేంద్రకాంతాం వనపండమండితాం నిశం చరిత్వా నిపు
ణేన వానరాః | అచాప్య సీతాం రఘువంశజ ప్రియాం తతో
నివృత్తా స్సుఖినౌభవిష్యథ|| ౭౧
ఇతి శ్రీమత్కింధాకాండే - చత్వారింశస్సర్గ.

నుగ్రహించు వివరమునకి తూర్పుదిక్కున వర్ణించిచెప్పటం. ౪౭

(౬౫) ఆ ఉదయగిరి క్రిందిభాగములోను కొండనదులలోను గుహల లోను నచ్చటచట సీతాదేవిని రావణుని వెతుకవలయును.

(౬౬) ఉదయగిరికి పిమ్మటిభాగములో దేవతలు నిండియుండు పూర్వ దిక్కులోఁ బోవుటకు సాధ్యముకాదు. వీలనవఁగా, అచట సూర్యచంద్రులు లేక అంధకారము నిండి యేమియు తెలియక ఉండును.

(౬౭) నేనుచెప్పిన పర్వతములు గుహములు వనములు అన్నిటిలోను నేను చెప్పని ప్రదేశములలోను సీతను వెతుకవలయును.

(౬౮) వానరశ్రేష్ఠులారా! నేను చెప్పినంతవరకు మీరు పోగలరు. ఈ ప్రదేశమునకు పైచ సూర్యుని ప్రకాశము నగరములు గ్రామములు లేక చీకటి గనుండును.

(౬౯) ఉదయగిరిచే సీతాదేవిని రావణుఁడుండు ప్రదేశమును కనిపెట్టి ఒకనెల నిండుటకులోగా వచ్చి చేరవలయును.

(౭౦) ఒకనెల గడిచి మారెచటను నుండవచ్చును. అటుల ఉండినవాని నేను వధింతును. సీతాదేవిని కనిపెట్టి కృతార్థులై తిరిగి రావలయును.

(౭౧) వానరులారా! ఇందునికి ప్రయత్నముగనుండునదియు వనసమూహ ములచే నలంకరింపఁబడినదియు నగు పూర్వదిక్కులో చాతుర్యముగ నంచరించి శ్రీరాముని ప్రయత్నములగు సీతను గనిపెట్టి వచ్చి సుఖముగ నుండవచ్చును.

ఇది నలువదవసర్గ.

ఏకచత్వారింశస్సర్గః.

- తతః ప్రస్థాప్య సుగ్రీవ స్తస్మహ ద్వానరం బలమ్ |
దక్షిణాం పేషయామాస వానరా నభిలక్షితాన్ || ౧
- నీల మగ్నిసుతం చైవ హనుమంతంచ వానరమ్ |
పితామహసుతంచైవ జాంబవంతం మహాబలమ్ || ౨
- సుహృత్త్రంచ శరాఽఽంచ శరగుల్మం తద్భైవచ |
గజం గవాక్షం గవయం సుషేణ మృషభం తథా || ౩
- మైందంచ ద్వివిదంచైవ విజయం గంధమాదనమ్ |
ఉల్కా ముఖ మసంగంచ హుతాశనసుతావృభాన్ || ౪
- అంగదప్రముఖా న్వీరాన్ వీరః కపిగణేశ్వరః |
'వేగ'విక్రమసంపన్నాన్ సందిదేశ విశేషవీత్ || ౫
- తేషా మగ్రేనరం చైవ మహా ద్భల మసంగగమ్ |
విధాయ హరివీరాణా మాదిశ ద్దక్షిణాం దిశమ్ || ౬
- యే కేచన సముద్దేశా స్తస్యాం దిశి సుమర్గమాః |
కపీశః కపిముఖ్యానాం సతేషాం తా నుదాహరిత్ || ౭
- సహస్రశిరసం వింధ్యం నానాదురిమలతాయుతమ్ |
సర్మదాంచ నదీం దుర్గాం మహారగనిషేవితామ్ || ౮

సుగ్రీవుఁడు సీతా స్వేషణకై అంగదాదులను దక్షిణదిక్కుకుఁ బంపుట. ౪౬౯

౪౦ వ సర్గ.

(౧) సుగ్రీవుఁడు ఆగొప్ప వానరసేనను తూర్పుదిక్కుకుఁ బంపి, పీర్ముట, యింతకుముఁదే సమర్థులని తెలిసియుండిన వానరులను దక్షిణ దిక్కుకుఁబంపెను.

(౨) మొదలు ౫ వరకు) వీరుఁడును కపి సమూహములకు రాజుగనుండు వాఁడును వారివారి యోగ్యతావిశేషములను కనిపెట్టిన సుగ్రీవుఁడు, వేగము పరాక్రమము గలవాఁడును, అంగదుఁడు మొదలగు వీరులగు అగ్ని పుత్రుఁడగు నీలుఁడు, హనుమంతుఁడు, బ్రహ్మపుత్రుఁడైన గొప్పబలముగల జాంబవంతుఁడు, సుహోతుఁడు, శరారి, శరగుల్మ, గజ, గవాక్ష, గవయ, సుషేణుఁడు, ఋష భుఁడు, మైంసద్వివిగులు, విజయుఁడు, గంధమాధనుఁడు, అగ్ని కొనుకులగు ఉల్కా-ముఖుఁడు ఆసంగుఁడు అను వానరులను దక్షిణదిక్కుకుఁ బంపెను.

(౩) వానరవీరులగు వీరికి ముందు గొప్ప వానర సేన వేగముగ దక్షిణ దిక్కులోఁ బోవల మననని ఆజ్ఞాపించెను.

(౪) దక్షిణదిక్కులోఁ బోవుటకు సాధ్యముకాని ప్రదేశములను వానర రాజగు సుగ్రీవుఁడు ఆవానర వీరులతోఁ జెప్పెను.

(౫) వేయిశిఖరములు గలిగి వానావిధములగు వృక్షములంతలతో నిండి యుండు వింధ్యపర్వతమును, గొప్పపాములతో నిండి ప్రదేశించుటకు సాధ్యముకాని నర్మదానదిలోను,

తతో గోదావరిం రమ్యాం కృష్ణవేణీం మహానదీమ్ |

వరదాంచ మహాభాగాం మహారాగనిపేవితామ్ ||

౯

మేఖలా ముత్కలాంచైవ దశార్ణ నగరాణ్యపి |

అశ్వవంతీ మవంతీంచ సర్వ మేవానుపశ్యత |

౧౦

విదర్భా నృషికాంశ్చైవ రమ్యా న్మాహిషకానః |

తథా వంగా న్కళింగాంశ్చ కాలికాంశ్చ సమంతతః ||

౧౧

అస్వీత్య దండకారణ్యం సపర్వత సదీం గుహామ్ |

నదీం గోదావరిం చైవ సర్వ మేవానుపశ్యత ||

౧౨

తద్దైవాంధ్రాంశ్చ పుండ్రాంశ్చ చోళా న్పాండ్యా న్సకేరళాః ||

అయోముఖశ్చ గంతవ్యః పర్వతో ధాతుమండితః ||

౧౩

నిచిత్రశిఖర శ్శ్రీమాన్ చిత్రపుష్పితకాననః |

స చందనవనోద్దేశో మార్గితవ్ర్యా మహాగిరిః ||

౧౪

తత స్తా మాపగాం దివ్యాం పృసన్నసలిలాం శివామ్ |

తత్ర ద్విత్యథ కావేరిం విహితా మప్పనోగణైః ||

౧౫

తస్మాన్సీనం నగస్యాగ్రే మలయస్య మహాజనమ్ |

ద్విత్యథాదిత్యసంకాశ మగస్త్య మృషిన తమమ్ ||

౧౬

తత స్తేనాభ్యనుజ్ఞాతాః పృసన్నేన మహాత్మనా |

తామృపర్ణీం గాఢాజుష్టాం తరివ్యథ మహానదీమ్ ||

౧౭

సుగ్రీవుఁడు అంగదాదులకు దక్షిణదిక్కును వర్ణించి చెప్పెట. ౪౭౧

(౯) మనోహరమగు గోదావరి, గొప్పనదియగు కృష్ణ వేణి, మిగుల మహిమగలిగి గొప్ప సగ్గుములుగల వరదానదిలోను,

(౧౦) మేఖలా ఉత్కలాయను నదులలోను, దక్షిణమును పట్టణములలోను అశ్రువంతి అవంతి పట్టణములలోను, అన్ని ప్రదేశములలోను సీతను వెతుకవలయును.

(౧౧) వివర్ణ ఋషిక రమ్యమగు మహిషదేశములలోను, వంగ కలింగ కాశీ దండకారణ్య దేశములలోను,

(౧౨, ౧౩) పర్వతములు నదులు గుహలుగల దండకారణ్యములలోనుండు గోదావరి ఖండములలోను, అటలనే అంద్రపుండ్ర చోళ పాండ్య కేరళ దేశములలోను సీతను వెతుకవలయును.

(౧౪, ౧౫) గైరికాది ధాతువులచే నలంకరింపఁ బడినదిగను, విచిత్రములగు శిఖరములుగలదిగను, నానారంగులుగల పూచియుండు అరణ్యముల కాంతితోఁ గూడినదిగను చందనవనములతో నిండినదిగను, నుండు సహ్యా పర్వతమను గొప్పకొండలో సీతను వెతుకవలయును.

(౧౬) పిమ్మట, నిర్మలమగు తీర్థముగలదియు, శుభమును నిచ్చునదియు, అస్పృశ్యులచేఁ బూజింపఁబడునదియు నగు కావేరియును నదిని సహ్యాకొండలోఁ జూడవలయును.

(౧౭) ప్రసిద్ధమగు మలయపర్వతముమీదఁ గూర్చుండియుండు గొప్ప తేజస్సుగల సూర్యునివలె వెలుంగుచుండు ఋషిశ్రేష్ఠుఁడగు అగస్త్యమహర్షిని జూడవలయును.

(౧౮) పునర్నదును మహాత్మ్యుఁడును నగు అగస్త్యుని ఆజ్ఞనుబడిసి మకరములతో నిండియుండు తామ్రపర్వతమును నదిని దాటవలయును.

సా చందనవనై ర్దివ్యైః పృచ్ఛన్నా ద్వీపశాలినీ|
కాంతేవ యువతిః కాంతం సముద్ర మవగాహతే||

౧౮

తతో హేమమయం దివ్యం ముక్తామణివిభూషితమ్|
యుక్తం కవాటం పాండూనాం గతాద్రీత్యుథ వానరాః|| ౧౯

తత స్సముద్ర మ్మాసాద్య సంప్రధార్యార్థనిశ్చయమ్|
అగస్త్యేనాంతరే తత్ర సాగరే వినివేశితః||

౨౦

చిత్రనానానగ శ్రీమా న్మహేంద్రః పర్వతోత్తమః|
జాతరూపమయ శ్రీమా నవగాఢౌ మహర్షసమ్||

౨౧

నానావిధై ర్నై స్సర్వై ర్లతాభి శ్చిప్తపశోభితమ్|
దేవర్షి యక్షపృన్దరై రప్సరోభిశ్చ సేవితమ్||

౨౨

సిద్ధచారణసంఘైశ్చ పృకిర్ణం సుమనోహరమ్|
తముపైతి సహస్రాక్ష స్సదా పర్వసు పంవసు||

౨౩

ద్వీప స్తస్యాపరే పారే శతయోజన మాయతః|
అగమ్యో మానుషై ర్ద్వీప్త స్తం మార్గస్య సమంతతః||
తత్ర సర్వాత్మనా సీతా మార్గితవ్యా విశేషతః||

౨౪౪

నుగివుడు అంగదాదులకు దక్షిణదిక్కును వర్ణించి చెప్పటం. ౪౭౩

(౧౫) శ్రీకృష్ణుడు చందనవనములు ద్వీపములుగలదియు నగు తామ్రపల్లి, యువతీయును స్త్రీభర్తను బడయునటుల, సముద్రమునకు బోవుచున్నది.

(౧౬) పిమ్మట, చానరుటారా! బంగాళతో నిండినదియు దివ్యమైనదియు, ముత్యములతోను రత్నములతో నలంకరింపబడినదియు నగు పాండ్యరాజులకుందగియుండు పట్టణమును జూడవలయును.

(౨౦, ౨౧) పాండ్యదేశమునుండి సముద్రతీరమునకు బోయి, సముద్రమును దాటుట మొలకగు కార్యములను నిటుల చేయవలయును. ఆతీరములో ఆశ్చర్యముగను నానావిధములగు వృక్షములను గలదిగను, పుష్పఫలాది సమృద్ధిగలదిగను, ప్రకాశించుచుండునదిగను బంగాళ వికారముగనుండునదిగను నుండు మహేంద్రపర్వతమును అగస్త్యుని ఉంచాయున్నాడను. అది గొప్పసముద్రములో మునిగినటు లున్నది.

(౨౨, ౨౩) నానావిధములగు వృక్షములు లతలచే బ్రకాశించుచుండునదియు, దేవర్షులు శ్రీమృలగు యక్షులు అస్పరములు సిద్ధులు చారణులగుంపులతో నిండి మిగులమనోహరముగ నుండునదియు, నగుఆపర్వతమునకు ఇంద్రుండు పర్వదినములలో సదా వచ్చుచున్నాడు.

(౨౪) సముద్రములో నూరుయోజనముల వెడల్పుగలదియు, మనుష్యులు పోవుటకు సాధ్యపడనదియు, ప్రకాశించుచుండునదియు నగునొకద్వీపములదు. దానిలో నలుప్రక్కలలోను వెతుకవలయును.

(౨౫) అద్వీపములో నన్నిప్రదేశములలోను బాగుగ నీతాదేవిని వెతుకవలయును.

సహి దేశస్తు వధ్యస్య రావణస్య దురాత్మనః!
రాక్షసాధిపతే ర్వాస స్సహసాక్షిసమ ద్యతేః॥
దక్షిణస్య సముద్రస్య మధ్యే తస్యతు రాక్షసీ॥
అంగారకేతి విఖ్యాతా ఛాయా మాకృష్య భోజినీ॥

ఏవం నిస్సంశయా న్కృత్వా సంశయా న్నష్టసంశయా
మృగయన్వం న రేంద్రస్య పత్నీ మమిత తేజసః॥
త మతిక్రమ్య లక్ష్మీవాన్ సముద్రే శతయోజనే!
గిరిః పుష్పితకో నామ సిద్ధచారణసేవితః॥

చంద్రసూర్యాంశుసంక్షాళ సాగరాంబుసమావృతః!
భ్రాజతే విపులై శ్వప్నంగై రంబరం విలిఖన్నిన॥
తస్యైకం కాంచనం శృంగం సేవతేఽయం దివాకరః!
శ్వేతం రాజత మేకంచ సేవతేఽయం నిశాకరః॥

న తం కృతఘ్నాః పశ్యంతి నన్రశంసా సనాస్తికాః!
ప్రౌఢమ్య శిరసా శైలం తం విమార్గత వాసరాః॥
త మతిక్రమ్య దుర్ధర్షా న్సూర్యవాన్నమ పర్యతః!
అధ్వనా దుర్విగాహేన యోజనాని చతుర్ద్వశః॥

నుగ్గివుడు అంగదానులకు దక్షిణదిక్కును వర్ణించి చెప్పట. ౪౭౫

(౨౧౪) దురాత్ముడును పాపియును ఇంద్రునివంటి కాంతిగలవాఁడును రాక్షసులకురాజును, వధించుటకుఁ దగినవాఁడును నగు రావణునికి అదివాస స్థానముగ నున్నది.

(౨౧౪) ఆ దక్షిణసముద్రము మధ్యలో మనుజుల ఛాయలను బట్టుకొని వారినిభుజించునట్టి అంగారక యనుపేరుగల రక్కసి గలఁడు.

(౨౧౪) ఈ విధముగ నీతఁడన్నదో లేదో యనుసందేహముగనుండు దేశములలో నామెనువెతకి ఆమెయందుట లేకపోవుట నిర్ధారణచేసికొని సందేహమునుబోగొట్టుకొని అపరిమితముగ తేజస్సుగల, శ్రీరామునిభార్య యగుసీతను మరికొన్ని ప్రదేశములలో వెతుకవలయును.

(౨౧౪, ౨౧౪) ఆ లంకాద్వీపమునదాటి సముద్రములో నూరుయోజనముల పోయినటులైతే కాంతిగలదియు, సిద్ధులు చారణులతో నిండినదియు, సూర్యచంద్రుల కిరణములవలె వెలుగుచుండునదియు, సముద్రము జలముచేఁజూట్టఁబడినదియు, విశాలమగు శిఖరములచే అకాశమును ముట్టుకొనునటు లుండునదియు నగుపుష్పితకమను పర్వతము ప్రకాశించుచున్నది.

(౩౦౪) అపుష్పితకమను కొండయొక్క బంగారుమనుమను శిఖరములో దక్షిణాయనములో సూర్యుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. వెండిసలెనుండు ఒకశిఖరము లోఁ జంద్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

(౩౧౪) వానరులారా! కృతఘ్నులు పాపులు నాస్తికులు అపుష్పితక పర్వతమునుజూడలేరు అపర్వతమునకు శిరిసానమస్కరించి అచట నీతను వెతుకవలయును.

(౩౨౪) ఇతరులు తిరిస్కరించుటకు సాధ్యపడనివానరులారా! పుష్పితక పర్వతమునదాటి పోయినటులైతే సూర్యవంతము అనుపేరుగల పర్వతమున్నది. ఆమార్గము మిగులకష్టముగ నుండును. పుష్పితక పర్వతమునకు దీనికి రికయోగములు.

తతస్తమప్యతిక్రిమ్య వైద్యుతో నామ పర్వతః।
సర్వకామఫలై ర్వృత్తై స్సర్వకాలమనోహరైః॥ ౩౩౫

తత్ర భుక్త్వా వరాహాణి మూలానిచ ఫలానిచ।
మథూని పీత్వా ముఖ్యాని పరం గచ్ఛత వానరాః॥ ౩౪౫

తత్ర నేత్రమనఃకాంతః కుంజరోనామ పర్వతః।
అగస్త్యభవనం యత్ర నిర్మితం విశ్వకర్మణా॥ ౩౫౫

తత్ర యోజననిస్తార ముచ్చితం దశయోజనమ్।
శరణం కాంచనం దివ్యం నానారత్నవిభూషితమ్॥ ౩౬౫

తత్ర భోగవతీనామ సర్పాణామాలయః పురీ।
విశాలకయ్య దుర్ధర్షా సర్వతః పరిరక్షితా॥ ౩౭౫

రక్షితా పన్నగై ఘోరై స్తీక్ష్ణదంష్ట్రై ర్మహావిష్టైః।
సర్పరాజో మహాపాశ్లో యస్యాం వసతి వాసుకిః॥ ౩౮౫

నిర్భాయ మార్గితవ్యాచ సాచ భోగవతీ పురీః॥ ౩౯౯

తత్రచా సంతరా దేశా యేకేచన సుసంవృతాః॥ ౩౯౫

తంచ దేశ మతిక్రిమ్య మహా నృపభసంస్థితః।
సర్వరత్నమయ శ్చీమా నృపభోనామ పర్వతః॥ ౪౦౫

నుగిగివుండు అంగదాదులకు దక్షిణదిక్కును వర్ణించి చెప్పట. ౪౭౭

(౩౩౪) పిమ్మట, మార్గవంతమును పర్వతమును దాటి పోయినట్లులై తేనోరినట్టిఫలములుగల, సదామనోహరముగనుండు వృక్షములుగల పైద్యుతము అను పర్వతము గలదు.

(౩౩౫) నానరులారా! ఆపర్వతములో ఉత్తములు భుజింపఁదగిన గడ్డలు ఫలములు భుజించి ఉత్తమమగు మధుపానముచేసి ఆచటినుండి పోవలయును.

(౩౩౬) ఆప్రదేశములో నేత్రములకు మనసుకుయింపున నుండుకుంజరమును పర్వతముగలదు. దానినిద విశ్వకర్మ అగస్త్యుఁడు వసించుటకై గృహమును నిర్మించుచున్నాఁడు.

(౩౩౭) ఆకుంజర పర్వతముమీద ౧౦యోజనములు పొడవుగలదియు, బంగారువికారిముగను శ్రేష్ఠముగను నానారత్నములతో నలంకరింపఁబడినదియు నగు అగస్త్యుని గృహముగలదు.

(౩౩౮, ౩౯) ఆ పర్వతములో విశాలముగు కక్ష్యములుగలదియు, తిగిస్కరించుటకు సాధ్యముకానిదియు, పదునుగలకోరపండ్లు గొప్పవిషముగలిగి భయంకరముగు పాములచే అన్నిదిక్కులలోను బాగుగరక్షింపఁబడిన పర్వతములువసించునట్టి భోగవతియనిపేరుగల పట్టణము గలదు.

— (౩౯) ఆభోగవతి పట్టణములో మిగులప్రాజ్ఞుడును సర్పములకురాజును నగువానికి వసించుచున్నాఁడు. అగస్త్యుని గృహమునుండి ప్రయాణమైపోయి భోగవతి పట్టణములో నీతనువెతుకవలయును.

(౪౦) ఆభోగవతి మధ్యలో ననేకరహస్యప్రదేశములు గలవు. అచటను వెతకి చూడవలయును.

(౪౦౫) భోగవతిపట్టణమును దాటిపోయిన గొప్పనిగను యెద్దువంటి ఆకారముగలదిగను రత్నములమయమై ప్రళాశించుచుండు బుష్పభును పర్వతము గలదు.

గోశీర్షకం పద్మకం చ హరిశ్యామంచ చందనమ్ |
 దివ్య ముత్పద్యదే యత్ర తచ్చై వాగ్నిసమ పృథమ్ || ర౧౫
 సతు తచ్చందనం దృష్ట్వా పృష్టవ్యంచ కదాచన |
 రోహితానామ గంధర్వా ఘోరా రక్షంతి తద్వసమ్ || ర౨౫

తత్ర గంధర్వపతయః పంచసూర్య సమపృథాః |
 శైలూషా గ్రామణీ శిగురి శ్శుభ్రా బభృస్తైశ్చైవచ || ర౩౫
 రవిసోమాగ్నివపుషాం నివాసః పుణ్యకర్మణామ్ |
 అంతే పృథివ్యా దుర్ధర్వాస్తత్ర స్వర్గజత స్థినితాః || ర౪౫

తతః పరం నవస్సేవ్యః పితృలోక స్సుదారుణః |
 రాజధానీయ మస్యైషా కప్టేన తమసావృతా || ర౫౫
 ఏతావ దేవ యుష్మాభి ర్వీరా వానరపుంగవాః |
 శక్యం విచేతుం గంతుం వానాతో గతిమతాం గతిః || ర౬౫

సర్వ మేత త్సనూలోక్య యచ్ఛాన్యదపి దృశ్యతే |
 గతిం విదిత్వా నైదేహ్య స్సన్నివర్తితు మర్హథ || ర౭౫
 యస్తు మాసాన్నిపుత్రోగే దృష్టా నీతేతి వత్సతి |
 మత్తుల్య ఏభవౌ భౌగై స్సుఖం సవిహరిష్యతి || ర౮౫

సుగ్రీవుఁడు అంగదాదులకు దక్షిణదిక్కును వర్ణించి చెప్పెట. ౪౭౯

(౪౮౫) అపర్వతములొ గోరోచనము పద్మదళము, తమాలచిగురును టి వర్ణముగల దివ్యమైన చందనవృక్షములు ఉత్పత్తియగుచున్నవి. అవి అగ్నివంటి శాంతిగలగి ఉండును.

(౪౮౬) వానరులారా! ఆచందన వృక్షములనుజూచి వానిముట్టుకొనవలయు. ఆచందనవనమును భయంకరులగు రోహితులను గంధర్వులు రక్షించుచున్నారు.

(౪౮౭) అచట సూర్యనివలె వెలుంగుచుండు శైలూషుఁడు, గ్రామశిశిగ్రుడు, శుభ్రుఁడు, బ్రభ్రుఁడు అనుపేర్లుగల ౫ మంది గంధర్వరాజులు వసించుచున్నారు.

(౪౮౮) సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్నివంటిదేహముగల పుణ్యముచేసినవారికిది వాసస్థానముగనున్నది. భూమికి కొట్టకొనలోనుండు అపర్వతములొ తిరస్కరించుటకు సాధ్యపడని స్వర్గమును బొందియుండు పుణ్యపురుషులు వసించుచున్నారు.

(౪౮౯) దానికాటిన మిగుల భయంకరమగు పితృలోకమున్నది. అచటికి మీరు పోవలదు. అది యముని రాజధాని. మిగుల చీకటి దాని నావరించుకొని యున్నది.

(౪౯౦) పీరులగు వాఘశ్రేష్ఠులారా! మీరు యంతవరకే పోయి నీతను వెతుకగలరు. దాని దాఁటిపోవుటకు మీకు సాధ్యపడదు.

(౪౯౧) నేను చెప్పిన యీ ప్రదేశములలోను, నేను చెప్పని మరెక్కొన్ని ప్రదేశములలోను, నీతాదేవియుండు ప్రదేశమును దెలిసికొని తిరిగిరావలయును.

(౪౯౨) ఒక నెలలోపల తిరిగివచ్చి నీతను జూచినటుల నాకు జెప్పువాఁడు సకల సుఖములు నావలె ననుభవించుచు సుఖముగ నుండవచ్చును.

౪౦౦

కి స్క్రింధాకాండ, ౪౨ వ సర్గ.

తతః ప్రియతతో నాస్తి మమ ప్రిణా ద్విశేషతః|

కృతాపరాధో బహుశో మమబంధు ర్భవిష్యతి|| ౪౦౫

ఆమిత బలపరాక్రమా భవంతో విపులగుణేషు కులేషుచ
ప్రసూతాః | మనుజుపతి సుతాం యథా లభధ్వం తదధిగుణం
పునుషార్థ మారభధ్వమ్|| ౪౦౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః.

ద్విచత్వారింశస్సర్గః.

అథ ప్రస్థాప్య సుగ్రీవ స్తా హరీ ద్దక్షిణాం దిశమ్|

అబ్రవీ స్తేషుసంకాశం సుషేణంనామ యూధవమ్|| ౧

తారాయాః పితరం రాజా శ్వశురం భీమవిక్రమమ్|

అబ్రవీ త్పాంజలి ర్వాక్య మభిగమ్య ప్రణమ్యచ|| ౨

మరీచిపుత్రం మారీచ మచ్ఛిష్మంతం మహాకపిమ్|

సృతం కపివరై శ్శూరై ర్మహేంద్రసదృశమృతిమ్|| ౩

బుద్ధివిక్రమసంపన్నం వై సతేయ సమమృతిమ్|

మరీచిపుత్రా న్మారీచా నర్చిర్మాలా స్మహాబలా|| ౪

సీతాస్వేషణకై సుగ్రీవుఁడు సుషేణుని పశమటదిక్కుకుఁ బంపుట. ౪౦౧

(౪౦౧) అట్టిపురుషునికంటె నాపేరిమకుఁ బాతుఁడుగనుండు వాడిం
కొకఁడుండఁడు. అతఁడు నాస్మాణములకంటె నాకు మిగుల పేరిమపాతుఁడు.
అతఁడనేకాపరాధములు చేసినను నాకు బంధువగును.

(౪౦౨) అపరిమితముగనుండు బంపరాక్రియములు గలవారుగను, అనేక
ములగు సద్గుణములుగల కులములలోఁ బుట్టినవారుగను నుండు మీరు జనకుని కూ
తురగు సీతను నెట్లు కనిపెట్టవచ్చునో అట్టి పురుషపరియత్నమును జేయవల
యును.

ఇ ది న లు వ ది యొ క ట న స గ్గ.

౪౨ వ సగ్గ.

(అవతారిక. — సుగ్రీవుఁడు సుషేణుఁడు మొదలగువారిని సీతనుపేతుకు
టకై పశమటదిక్కుకుఁ బంపుట యీసర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧, ౨) అంగదుఁడు మొదలగు వానరులను దక్షిణదిక్కుకుఁబంపి, పిమ్మ
ట, మేఘమువలె వెలుంగుచుండు వాఁడును వానరసేవాధిపతియు, తారాదేవితం
ద్రుడైయు, అతనికి మామయు, భయంకరమగు పరాక్రియము గలవాఁడును నగు
సుషేణుని సమీపమునకుఁబోయి సుగ్రీవుఁడు సమస్కరించి అంజలిచేసికొని
యిటు లనెను.

(౩, ౪, ౫) తేజోవంతుఁడును భూరులగు వానరపీఠులచేఁ గూడియుండు
వాఁడును, ఇంద్రునినింటి కాంతిగలవాఁడును బుద్ధి పరాక్రియము గలవాఁడును,
గరుడునితో సమమైన తేజస్సుగలవాఁడును, నగు మహాకపియుగు మరీచుని పెద్ద

ఋషిపుత్రాంశ్చ తా న్సర్వాః పృతీచీ మాదిశ ద్విశమ్| ౪౫

ద్వాభ్యాం శతసహస్రాభ్యాం కపీనాం కపిసత్తమాః|

సుషేణప్రముఖా యూయం వై దేహీం పరిమార్గత|| ౫౫

సురాష్ట్రాః సహ బాహ్లికాః శూరా స్థిమాం స్తదైవచ|

స్థితా స్తనపదా నృమ్యా నివృపులాని పురాణిచ|| ౬౫

పున్నాగగహనం కుక్షిం వకులోద్దాలకాకులమ్|

తథా కేతకపండాంశ్చ మార్గధ్వం హరియుధపాః|| ౭౫

ప్రౌత్యక్సోత్తో గమాశ్చైచ నద్య శ్శీతజలా శ్శివాః|

తాపసానా మరణ్యాని కాంతారా గిరయశ్చయే|| ౮౫

తత స్థలీం మరుపాయా మత్యుచ్చ శిరస శ్శిలాః|

గిరిజాలాపుతాం దుర్గాం మార్గిత్వా పశ్చిమాం దిశమ్|| ౯౫

తతః పశ్చిమ మాసాద్య సముద్రం దృష్టు మర్హథ|

తిమినక్రాయుతజల మక్షోభ్య మధ వాసరాః|| ౧౦౫

తతః కేతకపండేషు తమాలగహనేషు చ|

కపయో విహరిష్యంతి నారికేళ వనేషుచ|| ౧౧౫

తత్ర సీతాంచ మార్గధ్వం విలయం రావణస్యచ|

వేలాతట నివిష్టేషు పర్వతేషు వనేషుచ|| ౧౨౫

సుగ్రీవుఁడు పడమటిదిక్కును వానరలకు వర్ణించి చెప్పెట. ౪౦౩

కొడుకగు మారీచుని, తేజస్సు గొప్పబలము గలవారగును, మరీచి పుత్రులగు వారి నందరిని పడమటిదిక్కున బోవలయునని ఆజ్ఞాపించెను.

(౫౪) సుషేణుఁడు మొదలగు వానరవీరులారా! రెండు లక్షల వానరుల తోడ మీరు పోయి నీతను వెతుకవలయును.

(౬౪, ౭౪, ౮౪) రమ్యమై భవధాన్య సమృద్ధిగలిగియుండు సురాష్ట్ర, బాహ్లిక శూర భీమ దేశములలోను, వికాలముగు పట్టణములలోను, పాస్వ వకుళ ఉద్దాలక చెట్లతో నిండియుండు అరణ్య మధ్య ప్రదేశములలోను, అటుల నే, మొగలి పొంగలలోను, పడమటిదిక్కు బోవునట్టి చల్లనిజలముగలిగి మంగళక రమగు నదులలోను, ఋషులువసించినట్టి అరణ్యములలోను, ఇంకను మరికొన్ని అరణ్యములలోను పర్వతములలోను, వానర సేనాధిపతులారా! నీతను వెతుకవల యును.

(౯౪, ౧౦౪) పిమ్మట, మరుభూమిలోను పొడవుగనుండు బండలమీదను అనేకకొండలుల పడమటిదిక్కులోను నీతను వెతకి, పిమ్మట, పడమటిదిక్కున బోయి తిమితిమింగిలములు ఎండ్రొకాయలతోఁ గూడిన జలముగల యెండిపో నట్టి పడమటిసముద్రమును జూడవలయును.

(౧౧౪) అచట, మొగలిపొదలలోను తమాలవనములలోను పెండ్లాయితో పులలోను వానరులు విహరించవచ్చును.

(౧౨౪) సముద్రజలముగల ప్రదేశములలోను, తీరములోనుండు పర్వత ములు అరణ్యములలోను నీతను రావణుఁడుండు ప్రదేశమును వెతుకవలయును.

మురచీ పత్తనం చైవ రమ్యంచైవ జటిపురమ్|
 అవంతీ మంగలోపాంచ తథా చాలక్షితం వనమ్|| ౧౩౫
 రాష్ట్రాణిచ విశాలాని పత్తనాని తత స్తతః|| ౧౪

సింధుసాగరయోశ్చైవ సంగమే తత్ర పర్వతః|
 మహా హేమగిరి ర్నామ శతశ్శృంగో మహాదురమ్|| ౧౫
 తస్య పృథ్వీషు రమ్యేషు సింహః పక్షగమః స్థితాః|
 తిమి మత్స్యగజాంశ్చైవ నీడాన్యా గోపయంతి తే|| ౧౬

తాని నీడాని సింహానాం గిరిశృంగగతాశ్చయే|
 దృప్తా స్తృప్తాశ్చ మాతంగా ప్రాయదస్యవ నిస్సవ్నాః|| ౧౭
 విచరంతి విశాలేస్థిన్ తోయపూర్ణే సమంతతః|| ౧౮

తస్య శృంగం దివ స్పర్శం కాంచనం చిత్రపాదపమ్|
 సర్వ మాశు విచేతవ్యం కపిభిః కామరూపిభిః|| ౧౯
 కోటిం తత్ర సముద్రేతు కాంచనీ శతయోజనామ్|
 మద్దర్శాం పారియాత్రస్య గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః|| ౨౦

కోట్య స్తత్ర చతుర్వింశ ద్దండర్వాణాం తరస్వినామ్|
 వసం త్యగ్నినికాశానాం ఘోరాణాం కామరూపిణామ్|| ౨౧

గ్రంథం సడమటిదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పటం. ౪౨౫

(౧౩౪, ౧౪) మరీచిపట్టణములోను, రమ్యమగు జటీపురములోను, అపంతి అంగలోప అను పట్టణములలోను, అందరికిని దెలియునగు ఆరణ్యములలోను, వికాలముగ నుండు దేశములలోను పట్టణములలోను నచ్చటచట సీతాదేవిని వెతుకవలయును.

(౧౫) పడమటిదిక్కులో సింధునది సముద్రములోఁ గలియు ప్రదేశములో గొప్పదిగను నూరుశిఖరములు గలదిగను గొప్పవృక్షములు గలదిగను నుండు హేమగిరి యనుపర్వతముగలదు.

(౧౬) మనోహరముగ నుండు హేమగిరి పార్వతీప్రదేశములలో రెక్కలుగల సింహములున్నవి. అవి లిమిమొదలగు చేపలను, యితరచేపలను గజములను గొప్పవృక్షముల కొనలలోనుండు వానికూళ్ళలో దీసికొనిపోయి యుంచుకొనుచున్నవి.

(౧౭, ౧౮) మేనుగర్జనవంటి ధ్వనిగలిగి మదించి సూత్రోపకూగల విశేషముగ జలముగల ప్రదేశములలో నుండు యేనుగులు, హేమగిరి మీదనుండు యేనుగులు, సింహముల గూళ్ళుగల ప్రదేశములలో నుంచుంచుచున్నవి.

(౧౯౪) ఆకాశమును తాకుచుండునవియు బంగారు మనుముగ నుండు నవియు వానాస్పర్శములు గలవృక్షములు గలవియు నగు హేమగిరి శిఖరములన్నిటిలోను కోరినరూపమును దాల్చుగల కపులు సీతను వెతుకవలయును.

(౧౯౫) ఆనసుద్రోములో సారియాత్రీమను పర్వతము యొక్క బంగారు మునుమై నూగుయోజనముల వికాలముగల చూచుటకు సాధ్యపడని శిఖరమును, వానరులారా! పోయి చూడవలయును.

(౨౦౪) బలవంతులును అగ్నివలె వెలుంగుచుండువారును భయంకరులుగ నుండువారును కోరినరూపమును ధరించువారును నగు ౨౪ కోట్ల గింజర్వులు అచట వసించుదున్నారు.

పావకార్మ్యః పృథీకాశా స్సమవేతా స్సహస్రిశః |
నాత్యాసాదయితవ్యా సై వానరై ర్భీమవిక్రిమైః || ౨౧౫

నాదేయంచ ఫలం తస్మా దైశా త్కించిత్ స్లవంగమైః |
మరా సదాహితే వీరా స్సత్వవంతో మహాబలాః || ౨౨౫
ఫలమూలాని తే తత్ర రక్షంతే భీమవిక్రిమాః || ౨౩

తత్ర యత్నశ్చ కర్తవ్యై మార్గితవ్యాచ జానకీ |
సహితేభ్యో భయం కించి త్కపిత్వ మనువర్తతామ్ ||

తత్ర వైడూర్య వర్ణాభో వజ్రసంస్థానసంస్థితః |
నానాదుఃఖతాక్లిగ్తో వజ్రోనామ మహాగిరిః || ౨౪
శ్రీమా న్నముదిత స్తత్ర యోజనానాం శతం సమమ్ || ౨౪౫

గుహా స్తత్ర విచేతవ్యాః ప్రియత్నేన స్లవంగమాః || ౨౬
చతుర్భాగే సముద్రస్య చక్రివా న్నామ పర్వతః |
తత్ర చక్రిం సహస్రారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా || ౨౭

తత్ర పంచజనం మాత్వా హయగ్రీవం చ దానవమ్ |
అజహార తత శ్చక్రిం శంఖంచ పురుషో త్తమః || ౨౮

సుగ్రీవుడు పడమటిదిక్కును వానరులకు వర్ణించిచెప్పటం. ౪౮-2

(౨౧౪) అగ్నిజ్వాలవలె నుండువారును, వేసవేలుగ గుంపుగనుండు వారును నగు అట్టి గంధర్వుల వద్దకు, భయంకరమగు పరాక్రమముగల వానరులు పోహూడదు.

(౨౨౪, ౨౩) వానరులు ఆచరించేకమునుండి ఒకఫలములైనను తీసికొనిరాకూడదు. ఏలననగా, వీరులగు గంధర్వులు ధైర్యము గొప్పబలముగలవారై, యితరులు జయించుటకు సాధ్యపడనివారై, ఉన్నారు. భయంకరమైన పరాక్రమముగల ఆగంధర్వులు కొండవీడ ఫలములను మూలములను రక్షించుకొని యున్నారు.

(౨౪) అచట, ఫలములను భుజించుటకు యత్నించక నీతను వెతుకవలయును. సామాన్యమైన వానరులకు ఆగంధర్వులవల్ల నేమియు భయములేదు.

(౨౫, ౨౬) పడమటిసముద్రములో వైడూర్యమునంటి కాంతిగలదియు, వజ్రమువలె దృఢముగనుండునదియు, నానావిధములగు చెట్లతో సులతలతోను నిండినదియునగు వజ్రమనుకొండగలదు. కాంతిగల ఆకొండ నూరుయోజనములు సముముగను ఉన్నతిముగను నున్నది.

(౨౭) వానరులారా! గొప్పప్రయత్నముతో ఆకొండలోనుండు గుహలలో నీతను వెతుకవలయును. •

(౨౮) లవణసముద్రమునకు నాల్గవభాగములో చక్రవంత మనుకొండగలదు. అపర్యతములో విశ్వకర్మ వేయిఆకులు గలచక్రమును నిర్మించియున్నాడు.

(౨౯) అచక్రవంతములో పురుషోత్తముడగు విష్ణు, చక్రమును రక్షించుచుండు హయగ్రీవుడను రాక్షసునిజంపి చక్రమును, పంచజనుడను రాక్షసుని జంపి అతని అస్తిగనుండి పాంచజన్యమును పేరుగల శంఖమును, అపహరించెను.

- తస్య సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహానుచ|
 రావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితస్య స్తత స్తతః|| ౨౯
- యోజనానాం తత షష్ఠి ర్వరాహూనామ పర్వతః|
 సువర్ణ శృంగ స్సుశ్రీమా నగాధే వరుణాలయే|| ౩౦
- తత్ర పృష్ఠోత్తిచం నాను జాతరూపమయం పురమ్|
 యస్మి న్వసతి దుష్టాత్మా నరకోనామ దానివః|| ౩౧
- తత్ర సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహానుచ|
 రావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితస్య స్తత స్తతః|| ౩౨
- త మతికగ్మ్య తై లేంద్రం కాంచనాంతరనిర్దరః|
 పర్వత స్సర్వసావణ్ణో ధారా ప్రిసృవణాయుతః|| ౩౩
- తం గజాశ్చ వరాహాశ్చ సింహా వ్యాఘ్రాశ్చ సర్వతః|
 అభిగర్జంతి సతతం తేన శబ్దేన దర్శితాః|| ౩౪
- యస్మిన్ హరిహయశ్శ్రీమాన్ మహేంద్రః పాకశాసనః||
 అభిషిక్త స్సూరై రాజా మేఘవా న్నామ పర్వతః|| ౩౫
- త మతికగ్మ్య తై లేంద్రం మహేంద్రపరిపాలితమ్|
 షష్ఠి ర్గిరిసహస్రాణి కాంచనాని గమివృథ|| ౩౬
- తరుణాదిత్యవర్ణాని భృజమానాని సర్వతః|
 జాతరూపమయై ర్వృక్షై శ్శోభితాని సుపుష్పితైః|| ౩౭

సుగ్రీవుడు పడమటిదిక్కును చావరులకు వర్ణించి చెప్పటం. ౮౫

(౨౯) నానారంగులుగల ఆచక్రవంతము ప్రక్కలలోను, విశాలమగు గుహలలోను, మరియూ, అచ్చటచటను, సీతాదేవిని రావణుని వెతుకవలయును.

(౩౦) ఈచక్రవంతమును దాటిపోయినట్లులైతే బంగారు మయమైన శిఖరములుగలిగి మిగుల ప్రకాశించుచుండు, ౬౦ యోజనముల విశాలముగల వరాహముపర్వతము, మిగుల లోతుగనుండు పడమటి సముద్రములోఁ గున్నది.

(౩౧) ఆవరాహ పర్వతముమీద బంగారుమయమగు పొగ్గ జోలిపమును పురముగలదు. దానిలో దుష్టుండగు నరకాసురుఁడు ఉన్నాఁడు.

(౩౨) ఆపర్వతముయొక్క నానారంగులుగల ప్రక్కలలోను విశాలమగు గుహలలోను అచ్చటచట సీతను రావణుని వెతుకవలయును.

(౩౩) శ్రీకృష్ణుడు వరాహపర్వతమును దాటి పోయినచో లోపల వెలుపల బంగారు మయముగనుండు గుహలుగల గిరినిదులధారలతోఁగూడిన సర్వసౌవర్ణ పర్వతముగలను.

(౩౪) ఏనుఁగులు పందులు సింహములు పులులు ఆ పర్వతములో నన్ని ప్రదేశములలో మండి చూతలు వేయుచున్నవి.

(౩౫) పచ్చనిగుర్రములు గలిగి శ్రీమంతుఁడును పాకాసురుని జంపినవాఁడును రాజును గల ఇంద్రునికి దేవతలు పట్టాభిషేకము చేసిన కొండను మేఘువంతమని పేరు.

(౩౬) ఇంద్రుని పరిపాలించునట్టి మేఘవంతమును దాటి బంగారు మయములగు ౬౦ వేల కొండలకుఁ బోవలయును.

(౩౭) బాలనూర్గునివంటి చర్మముగలిగి నన్ని ప్రదేశములలోను బ్రకాశించి బాగుగఁ బూచియుండు బంగారు మయమగు వృక్షములచే ఆకొండలు ప్రకాశించుచున్నవి.

- తేహం మధ్యే స్థితో రాజా మేరు రుత్తరపర్వతః।
ఆదిత్యేన ప్రసన్నేన శైలోదత్తవరః పురా॥ ౩౪
- తే నైవ ముక్త శ్చైతేంద్రః సర్వపవ త్వదాశ్రయాః।
మత్ప్రసాదా ద్భవిష్యంతి దివారాత్రంచ కాంచనాః॥ ౩౫
- త్వయి యే చాపి వత్స్యంతి దేవగంధర్వదానవాః।
తే భవిష్యంతి రక్తాశ్చ ప్రభయా కాంచనప్రభాః॥ ౪౦
- విశ్వేదేవాశ్చ మరుతో వసవశ్చ దివౌకసః।
ఆగమ్య పశ్చిమాం సంధ్యాం మేరుముత్తరపర్వతమ్॥ ౪౧
- ఆదిత్య ముపతిష్ఠంతి తైశ్చ సూర్యోభిపూజితః।
అదృశ్య స్సర్వభూతానా మస్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్॥ ౪౨
- యోజనానాం సహస్రాణి దశ త్రాని దివాకరః।
ముహూర్తార్ధేన తం శీఘ్ర మభియాతి శిలోచ్ఛయమ్॥ ౪౩
- శృంగే తస్య మహద్దివ్యం భవనం సూర్యసన్నిభమ్।
ప్రాసాదగణసంబాధం విహితం విశ్వకర్మణా॥ ౪౪
- శోభితం తరుభి శ్చిత్రై ర్నానాపక్షిసమాకులైః।
నికేతం పాశహస్తస్య వరుణస్య మహాత్మనః॥ ౪౫
- అంతరా మేరు మస్తంచ తాలో దశశిరా మహాః॥
జాతరూపమయ శ్శ్రీమాన్ భ్రాజతే చిత్రవేదికః॥ ౪౬

సుగ్రీవుఁడు పడమటిదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పట. ౪౯౧

(౩౮) ప్రసన్నుడైన సూర్యునిచే పూర్వము పరములు బడసినట్టి ఉత్తర దిక్కులలోనుండు మేరుపర్వతము ౬౦ వేల కొండల మధ్యలో పర్వత రాజుగ నున్నది.

(౩౯) 'నీమీద వసించుచుండు వారు నా యనుగ్రహముచే రాత్రిపగలు బంగారువలె నుండురు.' అని సూర్యుఁడు మేరుపర్వతమునకు పరిమి చెప్పెను.

(౪౦) నీమీద వసించుచుండు దేవతలు గంధర్వులు దానవులు బంగారు పంటి కాంతిగలవారై యొర్రగ నగుపడుచుండురు.

(౪౧, ౪౨) విశ్వేదేవతలు మరుత్ దేవతలు అష్టవసువులు దేవతలు సాయం సంధ్యాకాలములో మనకు ఉత్తరములోనుండు మేరు పర్వతమునకు వచ్చి యుండు సూర్యుని బూజించుచున్నారు. సూర్యుఁడెవరికిని దెలియక అచటినుండి అస్తగిరికి బోవుచున్నాఁడు.

(౪౩) సూర్యుఁడు అర్థముహూర్తములోపల పదివేల యోజనములు దాటి అస్తగిరిని శీఘ్రముగఁ జేరుచున్నాఁడు.

(౪౪) అస్తగిరి శిఖరముమీద గొప్పదిగను శ్రేష్ఠముగను సూర్యునితో సమముగను అనేకమేడలతో నిండియుండు గృహమును విశ్వకర్మ సూర్యుఁడు వసించుటకు నిర్మించియున్నాఁడు.

(౪౫) నానావిధములగు పక్షులుగల అనేకరంగులుగల వృక్షములతోఁ బ్రకాశించుచుండు గృహమును, పాశమునుగరించిన మహాత్ముఁడగు వరుణునికి విశ్వకర్మ నిర్మించి యిచ్చెను.

(౪౬) మేరుపర్వతమునకు అస్తగిరికిమధ్య బంగారు మయముగను కాంతి గలదిగను నానారంగులుగల వేదికగలదిగను గొప్పదిగను పదితలలు గలతాటివృక్షము ప్రకాశించుచున్నది.

తేషు సర్వేషు దుర్గేషు సరస్వత సరత్సుచ|
 రావణ స్సహ వై దేహ్యో మార్గితవ్యస్తతస్తతః|| ౪౬
 యత్ర తిష్ఠతి ధర్మజ్ఞ స్తపసా సేవన భావితః|
 మేరుసావర్ణి రిత్యేవ ఖ్యాతోవై బ్రహ్మణా సమః|| ౪౭

ప్రప్తప్ర్యా మేరుసావర్ణి ర్మహర్షి సూర్యసన్నిభః|
 ప్రణమ్య శిరసా భూమా ప్రవృత్తిం మైథిలీం పఠితి|| ౪౮
 ఏతావ జ్ఞానలోకస్య భాస్కరో రజనీక్షయే|
 కృత్వా వితిమిరం సర్వ మస్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్|| ౪౯
 ఏతావ ద్వానరైశ్శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః|
 అభాస్కర మమర్యాదం సజానీమ స్తతః పరమ్|| ౫౦

అధిగమ్యతు వై దేహీం నిలయం రావణస్యచ|
 అస్తపర్వత మాసాద్య పూర్ణే మాసే నివర్తత|| ౫౧
 ఊర్ధ్వం మాసా న్నవస్తవ్యం వసస్వధ్యో భవే న్మమ|| ౫౨
 స హేవ శూరో యుష్మాభి శ్వశురో మే గమిష్యతి|
 శోతవ్యం సర్వ మేతస్య భవద్భి ర్దిష్టకారిభిః|| ౫౩
 గురు రేష మహాబాహుః శ్వశురో మే మహాబలః|
 భవంతశ్చాపి విక్రొంతాః ప్రమాణం సర్వకర్మణు|| ౫౪

సుగ్రీవుడు పడమటిదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పట. ౪౯౩

(౪౭) పోవుటకు సాధ్యముకాని ఆదుర్దములలోను తటాకములలోను న
బలబోను అచ్చటచట సీతాదేవిని రావణుని వెనుకవలయును.

(౪౮) మేరుపర్వతములో ధర్మజ్ఞుడును తపసుచే మహిమగలవాఁడును
బ్రహ్మతో సమమైనవాఁడును ప్రసిద్ధుఁడునునగు మేరుసావర్ణి యన్యముపివనించు
చున్నాఁడు.

(౪౯) నూర్మ్యునితో సముండగు మేరుసావర్ణి మహర్షికి సాష్టాంగనమ
స్కారమునేని సీతవృత్తాంతమును నతని మీరు అడుగవలయును.

(౫౦) నూర్మ్యుఁడు రాత్రి గడిచిపోవుచుండగా పూర్ణిమాకమునకు ఉద
యపర్వతము అస్తమ్యతము మగ్ధుల ప్రదేశములలో చీకటిని బోగొట్టి అస్త
గిరిలోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.

(౫౧) వానరవీరులారా! నేను చెప్పినంతవరకు మీరు పోవచ్చును. అంత
కుపైన నూర్మ్యుఁడు లేక వ్యవస్తలేని ప్రదేశములు మనకుఁ దెలియవు.

(౫౨, ౫౩) అస్తగిరికిఁ బోయి, సీతాదేవిని రావణునిప్రదేశమును
దెలిసికొని ఒకనెల నిండుటకు మునుపే వచ్చిచేరవలయును. ఒకనెలకు పైన అ
చట ఉండకూడదు. అటుల ఉండినవానికి మరణదండన విధించెదను.

(౫౪) శూరుఁడును నామామయ్యు నగు సుషేణుఁడు, చెప్పిన పనిచేయు
చుండు మీతోడ, వచ్చుచున్నాఁడు. మీరందరు అతనిమాటను వినుచుండవల
యును.

(౫౫) గొప్ప భుజములు బలము గలనామామయ్యగు సుషేణుఁడు అంద
రికిని పెద్దవాఁడుగ నున్నాఁడు. మీరందరును మిగుల పరాక్రమముగల వారుగ
నే యున్నారు. అన్నికార్యములు నేయుటలో మీరే ముఖ్యులుగ నుండవల
యును.

ప్రమాణ మేనం సంస్థాప్య పశ్యధ్వం పశ్చిమాదిశమ్॥ ౫౫

దృష్టాయాంతు సరేంద్రీన్య పత్న్య మమితతేజసః॥

కృతకృత్యా భవిష్యామః కృతన్య పృతికర్మణా॥ ౫౬

అతోన్య దపి యత్కార్యం కార్యస్యాన్య హితం భవేత్॥

సంపృథార్య భవద్భిశ్చ దేశకాలార్థసంహితమ్॥ ౫౭

తత స్సుషేణప్రముఖాః స్థవంగా స్సుగ్రీవవాక్యం నిపుణం ని
శమ్య । ఆమంత్ర్య సర్వే స్థవగాధిపంతే జగ్ము ర్దిశం తాం వ
రుణాభిగుప్తామ్॥ ౫౮

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్విచత్వారిశస్సర్గః.

తి చ త్వారి శ స్స ర్గః.

తత స్సందిశ్య సుగ్రీవ శ్వశురం పశ్చిమాదిశమ్॥

వీరం శతవలిం నామ వానరం వానరర్షభః॥

ఉవాచ రాజా ధర్మజ్ఞ స్సర్వవానరసత్తమమ్॥

వాక్య మాత్మహితంచైవ రామస్యచ హితం తథా॥

సుగ్రీవుడు పడమటిదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పట. ౪౯౫

(౫౫) ఇతనిమీరు యజమానునిగ నేర్పరచుకొని పడమటిదిక్కులో నీతా
దేవిని వెతకిచూడవలయును.

(౫౬) అపరిమితమైన తేజస్సుగల శ్రీరామునిభార్య ఆగుపడినటులైతే,
ఉపకారమునకు ప్రత్యుపకారముచేసి, నునమందరు ధన్యులుగా వచ్చును.

(౫౭) నీతా స్వేషణ కార్యమునకు అనుకూలమగు మరీకొన్ని కార్యముల
ను దేశకాలార్థములను నాలోచించి మీరే చేయవలయును.

(౫౮) పిమ్మట, సుషేణుడు మొదలగు వానరులు సుగ్రీవుని యొక్క
సార్థకమైన మాటను విని వానరులందఱు ఆతనివద్ద ఆనుజ్ఞ పుచ్చుకొని వరుణు
డు పాలించుదుండు పడమటిదిక్కుకు బోయిరి.

ఇ ది న లు వ ది రె ం డ వ స ర్గ.

౪౩ వ సర్గ.

(అవతారిక. — శతవతి మొదలగు వానరులను సుగ్రీవుడు నీతను వెతకు
టకు ఉత్తరదిక్కుకుంబంపుట దిగ్దశలో జెప్పబడుచున్నది)

(౧, ౨) పడమటిదిక్కుకు మామయగు సుషేణుని పోవలయునని ఆజ్ఞాపిం
చి, పిమ్మట, వానరశ్రేష్టుడును రాజును ధర్మజ్ఞుడును నగు సుగ్రీవుడు, వీరు
డును వానరులలో నుత్తముడును నగుశతివలియును పేరుగలవానరునితో తనకురా
మునికి హితముగ నుండు మాటను జెప్పెను.

వృత శ్శతసహస్రేణ త్వద్విధానాం వనాకసామ్ |
 వైవస్వతసుతై స్సార్థం ప్రతిష్ఠస్వ స్వమంత్రీభిః || ౩
 దిశం హ్యుదీచీం విక్రాంతాం హిమశ్చైలావతంసకామ్ |
 సర్వతః పరిమార్గధ్వం రామపత్నీ మనిందితామ్ || ౪

అస్మి న్నార్కే వినిర్వృతై కృతే చాశరణేః ప్రియే |
 ఋణా న్మృతా భవిష్యామః కృతార్థార్థసిదాం వరాః || ౫
 కృతంహి ప్రియ మస్మాకం రాఘవేణ మహాత్మనా |
 తస్య చేత్ ప్రతికారోస్తి సఫలం జీవితం భనేత్ || ౬

అర్థిణః కార్యనిర్వృత్తి మకర్తు రపి యశ్చరేత్ |
 తస్యస్యా తుఫలం జన్మ కింపునః పూర్వకాఢిణః || ౭
 ఏతాం బుద్ధి మవస్థాయ దృశ్యతే జానకీ యథా |
 తథా భవద్భిః కర్తవ్య మస్మ త్ప్రియ హితైషిభిః || ౮

అయం హి సర్వభూతానాం మాన్య స్తు సరసత్తమః |
 అస్మాను చాగత ప్రీతీ రామః పరపురంజయః || ౯
 ఇమాని వనమర్గాణి నద్య శ్చైలాంతరాణిచ |
 భవంతః పరిమార్గంతు బుద్ధివిక్రమనంపదా || ౧౦

సీతా స్వే ప్రణకై నుగీ)వుండు శతవలిని ఉత్తరదిక్కుకుఁ బంపుట. ౪౯ ౩

(౩) నీవంటి లక్షవానరులతోను వైవస్వతుని కొడుకులగు నీమంత్రులతోఁ గూడి ప్రయాణముచేయుము.

(౪) విశాలమై హిమవత్సర్వతమును ఆభరణముగ గల ఉత్తరదిక్కుకుఁ బోయి అన్నిచోట్లలోను పరిశుద్ధురాలగు శ్రీరాముని భార్యను బాగుగ వెతుకవలయును.

(౫) ఈ కార్యమును పరిపూర్తిచేసి శ్రీరామునికి సంతోషము గలిగించి ఋణినిముక్తులమై కృతార్థులలోను లాభమును బొందినవారిలోను నుత్తములుగ నునము ఉండవచ్చును.

(౬) మహాత్ముడగు శ్రీరాముండు మనకు మిగుల సంతోషము గలిగించెను. అట్టి సంతోషమునకు స్రవ్యపకారము చేసినటులైతే మనజన్మము సార్థకమగును.

(౭) ఒక ఉపకారముచేయక కార్యమును నపేక్షించు వానికి అట్టి కార్య పరిపూర్తిచేసినవాని జన్మము సఫలమగును. ఉపకారము చేసినవాని కార్యమును సఫలము చేసినచో జన్మము సఫలమగునని చెప్పవలయునా.

(౮) ఇట్టి యభిప్రాయమును మనసులో నుంచుకొని నాకు ప్రియమును హితమును గోరుచుండు మీరు సీతను వెతకి కనిపెట్టుటలో యత్నము నేయవలయును.

(౯) పురుషోత్తముడగు యీరాముండు సకల పాపిణికోట్లక్షపూజ్యుండు. పుత్రుల పట్టణములను జయించగల యితనికి మనమీద మిగుల ప్రీతిగలదు.

(౧౦) ఈవనములు దుర్గములలోను నగులు పర్వతముల మధ్యప్రదేశము లలోను మీరు బుద్ధి పరాక్రమసంపదతోఁ గూడి సీతను వెతుకవలయును.

తత్ర మైచ్చాన్పు న్పుళిందాంశ్చ శూరసేనాం స్తధైవచ |
 ప్రస్థరా న్భరతాంశ్చైచ్చవ కురూంశ్చ సహమద్యైకైః || ౧౧
 కాంభోజా న్యవనాం శ్చైచ్చవ శకా నారట్టకానపి |
 బాహ్లికా నృషికాం శ్చైచ్చవ పౌరవా నథ టంకణాః || ౧౨

చీనా స్పరమచీనాంశ్చ నిహారాంశ్చ పునఃపునః |
 అన్వీత్య దరదాంశ్చైచ్చవ హిమవంతం తథైవచ || ౧౩
 లోధిపన్మకపండేషు దేవదారువసేషుచ |
 రావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తతః స్తతః || ౧౪

తత స్సోమాశ్రమం గత్వా దేవగంధర్వసేవితమ్ |
 కాళంనామ మహాసానుం పర్వితంతు గుప్త్యైః || ౧౫
 మహత్సు తస్య శైలస్య నిర్దరేషు గుహాసుచ |
 విచిన్దుప్వం మహాభాగాం రామసత్త్విం తత స్తతః || ౧౬

త మతిక్రమ్య శైలేంద్రం హేమగర్భం మహాగిరిమ్ |
 తత స్సుదర్శనం నామ గంతు మర్హాథ పర్వతమ్ || ౧౭
 తతో దేవసఖో నామ పర్వతః పతగాలయః |
 నానాపక్షిగణాకీర్ణో వివిధమృమభూషితః || ౧౮

సుగ్రీవుడు ఉత్తరదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పట. ౪౯౯

(౧౦) మైచ్చు, పులింద, నూరసేన, దేశములలోను, భరత ఇంద్రప్రస్థ
మొదలగు ప్రదేశములలోను, చక్షిణుడు మద్రక,

(౧౧) కాంభోజ యనన శక ఆగట్టక బాహ్లిక రుషిక పారవ టంకణ
చీనా, ఉత్తరచీనా,

(౧౨) నీహార, దరద, దేశములలోను హిమవత్సర్వతములలోను, మరీయు
మరియు వెతకి సీతను కనిపెట్టవలయును.

(౧౩) లోధృ చందన దేనచారు వనములలో నచ్చటచట సీతాదేవిని రా
వణుని వెతుకవలయును.

(౧౪) దేవతలు గంధర్వులు నిండియుండు సోమని ఆశ్రమమునకుఁ బో
యి గొప్ప ప్రక్కభావములు గల కాలమును పర్వతమునకు మీరు పోవల
యును.

(౧౫) కాశమును పర్వతముయొక్క గొప్ప మధ్య పరిదేశములలోను,
గుహలలోను, మిగుల పూజ్యురాలగు శ్రీరాముని భార్యను అచ్చటచట వెతుక
వలయును.

(౧౬) లోపల బంగారముగల కాశమును, గొప్పపర్వతమును దాటి, పిమ్మ
ట, నుదర్చన మనుపేరుగల పర్వతమునకుఁ బోవలయును.

(౧౭) దాని దాటిపోయినటులైతే, పక్షులకు వాసస్థానమై అనేక పక్షు
లగుంపులతో నిండి నానావిధములగు వృక్షములచే నలంకరింపఁబడిన దేవసఖు
ను పర్వతముగలదు.

తస్య కాననపండేషు నిర్ఘరేషు గుహాసుచః।
 రావణస్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తత స్తతః॥ ౧౯
 త మతిక్రమ్య చాకాశం సర్వత శ్చ తయోజనమ్।
 అపర్వతనదీవృక్షం సర్వసత్వవివర్జితమ్॥ ౨౦

తం తు శీఘ్ర మతిక్రమ్య కాంతారం రోమహర్షణమ్।
 శైలానం పాండురం శైలం ప్రాప్య హృష్టా భవిష్యథ॥ ౨౧
 తత్ర పాండురమేఘాభం జాంబూనదపరివృతమ్।
 కుబేరభవనం దివ్యం నిర్మితం విశ్వకర్మణా॥ ౨౨

విశాలా నభినీ యత్ర ప్రభూతకమలోత్పలా।
 హంసకారండవాక్కిర్ణా హృష్యరోగణసేవితా॥ ౨౩
 తత్ర వైశ్రవణో రాజా సర్వభూతనమస్కృతః।
 ధనదో రమతే శీమా గుహ్యకై స్సహ యక్షరాటే॥ ౨౪

తస్య చంద్రనికాశేషు పర్వతేషు గుహాసుచః।
 రావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తత స్తతః॥ ౨౫
 కౌంచంతు గిరి మాసాద్య బిలం తస్య సుహర్గమచః।
 అప్రమత్తైః ప్రవేష్టవ్యం దుష్ప్రవేశం హి తత్ స్మృతమ్॥ ౨౬

సుగ్రీవుఁడు ఉత్తర దిక్కును వానరులకు వర్ణించెచుకట్ట. ౫౦౦

(౧౯) దేవసఖపర్వతము అరణ్యములలోను గిరినదులలోను గుహలలోను సీతను రావణుని అచ్చటచట వెతుకవలయును.

(౨౦) ఈ దేవసఖ పర్వతము దాటి పోయినచో కొండలు నదులు వృక్షములు, ఒకప్రాణిలేక, సూర యోజనములవరకు నలుప్రక్కలలోను శూన్యమైన ప్రదేశము గలదు.

(౨౧) రోమాంచము గలిగించునట్టి ఆశూన్యారణ్యమును శీఘ్రముగదాటి, తెల్లగనుండు కైలాసపర్వతముచే మారు సంతోషించెదరు.

(౨౨) కైలాసపర్వతములో తెల్లని మేఘమువలె కాంతిగలదియు, బంగారుచే జేయఁబడినదియు, శ్రేష్ఠమైనదియు, నగు విశ్వకర్మ నిర్మించిన కుబేరుని భవనము గలదు.

(౨౩) ఆకైలాసములో బాగుగ వృద్ధిపొందియుండు తామరపూలు నల్లకలువలు గలిగి హంసలు నీటికోళ్ళతో నిండి అప్పరసల గుంపుతోఁ గూడి విశాలమైన మానససరస్సుగలదు.

(౨౪) ఆకైలాసములో శకల భూతములచే నమస్కరింపఁబడుచుండును, శ్రీమంతుఁడును, ధనమును నిచ్చువాఁడును, యత్నులకు రాజును నగు కుబేరుఁడు గలఁడు.

(౨౫) కైలాసపర్వతముయొక్క దాపున చంద్రునివలె వెలుంగుచుండు మరికొన్ని పర్వతములలోను గుహలలోను రావణుని సీతాదేవిని అచ్చటచట వెతుకవలయును.

(౨౬) అచటనుండి కొంచపర్వతమునకుఁ బోయి ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకాని దానిబిలములో మిగుల జాగ్రత్తగఁ బ్రవేశించవలయును, వీలననఁగా, దానిలోఁ బ్రవేశించుట మిగుల కష్టముగ నుండును.

- వసంతి హి మహాత్మాన స్తత్ర సూర్యసమప్రభాః!
దేవై రప్యర్చితా స్సమ్య ద్దేవరూపా మహర్షయః॥ ౨౭
- క్రాంచస్య తు గుహాశ్చన్యా స్సాసూని శిఖరాణిచ|
నిర్దరాశ్చ నితంబాశ్చ విచేతవ్యా స్తతస్తతః॥ ౨౮
- క్రాంచస్య శిఖరంచాపి నిరీక్ష్యచ తతస్తతః|
అవృక్షం కాశుశ్చైలంచ మానసం విహగాలయమ్॥ ౨౯
- స గతి స్తత్ర భూతానాం దేవదానవరక్షసామ్|
సచ సర్వై ర్విచేతవ్య స్ససాను ప్రస్థభూధరః॥ ౩౦
- క్రాంచం గిరి మతిక్రమ్య మైనాకోనామ పర్వతః|
మయస్య భవనం యత్ర దానవస్య స్వయంకృతం॥ ౩౧
- మైనాకస్తు విచేతవ్య స్ససానుప్రస్థకందరః|
ప్రీణౌ మశ్వముఖినాంచ నికేతా స్తత్ర తత్రతు॥ ౩౨
- తం దేశం సమతిక్రమ్య అశ్రమం సిద్ధసేవితమ్|
సిద్ధా వైఖానసా స్తత్ర చాలఖిల్యాశ్చ తాపసాః॥ ౩౩

సుగ్రీవుడు ఉత్తరదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పట. ౨౦౩

(౨౭) ఆకాశించపర్వతములలో మహాత్ములును నూర్చునివంటి కాంతిగల వారును, దేవతలచే బాగుగ బూజింపబడుచుండువారును, దేవతలుగనుండు మహర్షులు వసించుచున్నారు.

(౨౮) ఆకాశించపర్వతము యితరగుహలలోను పృక్కలలోను దానిశిఖరములలోను రాశ్వసందులలోను వెనుక భాగములలోను సీతాదేవిని ఆచ్ఛటించట వెతుకవలయును.

(౨౯) కాశించపర్వతముయొక్క ప్రధానమగు శిఖరములోను, అవ్యక్షమను పేరుగల పృథ్వీత పర్వతములలోను కామమనుపేరుగల పర్వతములోను, పత్నీలకు వాసస్థానమగు మానసమను పర్వతములోను ఆచ్ఛటించట చూచి సీతను వెతుకవలయును.

(౩౦) మానసపర్వతములో భూతములకు దేవదానవులకు సంచారములేదు దానిసమీప ప్రదేశములలోను మధ్యప్రదేశములలోను దానిమీదను మీరగదరు సీతను వెతుకవలయును.

(౩౧) కాశించపర్వతమును దాటి పోయినటులైతే మైనాకపర్వతముగలదు. మయండును దానవుడు ఆచట వసించుటకు గృహమును నిర్మించుకొని యున్నాడు.

(౩౨) మైనాకపర్వతము సమీపము భూములలోను, దానిమధ్యలోను గుహలలోను సీతను వెతుకవలయును. ఆచట, గుర్రమువంటి ముఖముగల కింపురుషస్త్రీల గృహములు గలవు.

(౩౩) మైనాకపర్వతమును దాటి పోయినటులైతే సిద్ధాశ్రమము గలదు. ఆచట, సిద్ధులు వైఖానసులు శాలభిల్లులు అని గొప్పముషులు గలరు.

వంద్యాస్తే తు తపస్సిద్ధాస్తపసావీతకల్మషాః |
ప్రప్యవ్యాచాపి నీతాయాః ప్రవృత్తి ర్విసయాన్వితైః || ౩౪

హేమపుష్కరసంభన్నం తస్మిన్ వైఖానసం సరః |
తరుణాదిత్యసంకాశైర్హంసైర్విచరితం శుభైః || ౩౫

బౌపవాహ్యః కుబేరస్య సార్వభౌమ ఇతి స్మృతః |
గజః పర్యేతి తం దేశం సదా సహ కరేణుభిః || ౩౬

తత్సరస్వమతిక్రమ్య నప్తచంద్రదివాకరమ్ |
అనక్షత్రగణం శ్రౌయం నిష్పయోద మనాదితమ్ || ౩౭

గభస్తిభి రివార్కస్య సతు దేశః ప్రకాశః |
విశ్రామ్యద్భిస్తపస్సిద్ధైర్దేవకలైః స్వయంప్రభైః || ౩౮

తం తు దేశ మతిక్రమ్య శైలోదానామ నిమ్నగా || ౩౯

ఉభయోస్తరయోస్తస్యాః కీచకానామ వేణసః |
తే నయంతి పరం తీరం సిద్ధాన్ ప్రత్యానయంతిచ || ౪౦

ఉత్తరాః కురవస్తత్ర కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః || ౪౦

సుగ్రీవుఁడు ఉత్తర దిక్కును వానరులకు వర్ణించెప్పట. ౫౦౫

(౩౮) తపసుచే పాపపరిహారమై శుద్ధులుగను అజిమాది అప్తసిద్ధులుగల ఆరుఘలకు నమస్కరించి మీరు మిగుల వినయముతో నీతాదేవి వృత్తాంతమును వారిని నడుగవలయును.

(౩౯) ఆ సిద్ధాశ్రమములో బంగారు తామరపూలతో నిండినదియు, బాలనూర్యునివలె వెలుంగుచు సుందరమగు హంసు సంఘరించునట్టి వైఖానసమను సరస్సుగలదు.

(౪౦) కుబేరునికి వాహనముగనుండు సార్వభౌవము అనుప్రసిద్ధిగల యేనుఁగు పెంటియేనుఁగులతోడ ఆసరస్సుకు సదా వచ్చుచుండును.

(౪౧) ఆసరస్సును దాటిపోయినటులైతే సూర్యచంద్రుల సంచారము నక్షత్రములు మేఘములును సదాలేక అకాశము నిశ్శబ్దముగను ఉన్నది.

(౪౨) సూర్యుని తేజస్సువలె వెలుంగుచుండువారును, స్వతస్సిద్ధులుగ జ్ఞానముగలవారును, దేవతలతో సమముగనుండువారును, స్వయం ప్రకాశముగలవారును, శ్రమము దీర్చుకొని యుండువారును, నగుసిద్ధులతో ఆప్రదేశము ప్రకాశించుచున్నది.

(౪౩) ఆప్రదేశమును దాటిపోయినటులైతే శైలోద మనునది గలను.

(౪౪) శైలోదనదికి రెండుతీరములలోను కీచకమనుపేరుగల వెదురుపాదలుగలవు. అవి ఒకటితోనొకటికి పెనవేసికొని యుండుటచే సిద్ధులు ఆతీరము నకుఁబోవుటకు, అచటినుండి యీతీరమున వచ్చుటకు సాధ్యముగనున్నది.

(౪౫) అచట, పుణ్యపురుషులకు భోగభూమిగ ఉత్తర కురుదేశము ఉన్నది.

తతః కాంచనపద్మాభిః పద్మినీభిః కృతోదకాః |
 నీలవైడూర్యపతాభి ర్నద్య స్తత్ర సహసృశః || ౪౧
 రక్తోత్పలవనై శ్చాత్ర మండితాత్పు హిరణ్మయైః |
 తమణాదిత్యసదృశై ర్భాంతి తత్ర జలాశయాః || ౪౨

మహార్హ మణిపత్తైశ్చ కాంచనప్రభ కేసరైః |
 సీతోత్పలవనై శ్చిత్రై స్సదేశ సుర్యతోవృతః || ౪౩
 నిస్తులాభిశ్చ ముక్తాభి ర్మణిభిశ్చ మహాధనైః |
 ఉద్భూతపుళినా స్తత్ర జాతరూపైశ్చ నిమ్నగాః || ౪౪

సర్వరత్నమయై శ్చిత్రై రవగాఢా సగోత్తమైః |
 జాతరూపమయైశ్చాపి హుతాశసమ ప్రభైః || ౪౫
 సిత్యపుష్పఫలా స్తత్ర సగాః పత్రరధానులూః |
 దివ్యగంధరసస్పర్శా సుర్యకామాన్ ప్రానంతిచ || ౪౬
 సూనాకారాణి వాసాంసి ఫలంత్యక్యే సగోత్తమః || ౪౭
 ముక్తా వైడూర్యచిత్రాణి భూషణాని తద్ధైవచ || ౪౮
 స్త్రీణాం చాప్యనురూపాణి పురుషాణాం తద్ధైవచ |
 సర్వస్థు సుఖసేవ్యాని ఫలంత్యక్యే సగోత్తమాః || ౪౯

సుగ్రీవుఁడు ఉత్తరదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పట. ౫౦౭

(౪౧) పుణ్యపురుషులకు భోగభూమియగుటచే, అచట, బంగారుమయమగు తామరపూలు నీలవర్ణమగు వైడూర్యముతో సమమగు ఆకులతోగూడిన తామరలతలతో నిండిన జలముగల నదులువేసవేలుగ నున్నవి.

(౪౨) ఉత్తర కురుదేశములో నచ్చటచటనుండు తటాకములు రక్తవర్ణముగను, బంగారువర్ణముగను బాలనూర్యునివలెను వెలుంగుచుండు తామరపూలతో వెలుగుచున్నది.

(౪౩) వెల లేని నీలరత్నమువంటి ఆకులు, బంగారు కాంతివంటి కింజల్కములుగలిగి, ఆశ్చర్యముగనుండు నల్లకలువల వనములతో ఉత్తరకురుదేశము నిండి ప్రకాశించుచున్నది.

(౪౪) గుండ్రముగనుండు ముత్యములు, వెలలేనిరత్నములు బంగారుముతో ఉన్నతముగనుండు యిసుకదిబ్బలుగల నదులు ప్రకాశించుచున్నవి.

(౪౫) నానావిధములగు రత్నములతో నానారంగులుగలిగి బంగారువికారమై అగ్నివలె వెలుంగుచుండు పర్వతములతోను నదులు నిండి యున్నవి.

(౪౬) ఆయుత్తర కురుదేశములోగల వృక్షములు సదాపూలుపండ్లుగలిగి పక్షులతో నిండి దివ్యమైన పరిమళము రసము స్పృశ్యముగలవియై కోరినకోరికలను నిచ్చుచున్నవి.

(౪౭) అచటగల కొన్ని మంచివృక్షములు నానారంగులుగల వస్త్రములను గాయుచున్నవి.

(౪౮, ౪౯) మరికొన్ని మంచివృక్షములు ముత్యములు వైడూర్యములుపూదిగి ఆశ్చర్యముగను (స్త్రీలు, పురుషులు ధరించుకొనుటకు తగినవిగని, హేమంతాది ఋతువులన్నిటిలోను సుఖముగ ధరించుకొనుటకుతగిన అభరణములను గాయుచున్నవి.

మహాద్వాణి విచిత్రాణి హైమా న్యన్యే సగోత్తమాః|

శయనాని వ్రసూయంతే చిత్రా స్తరణవంతిచ|| ౪౯

మనః కాంతాని మాల్వాని ఫలంత్యత్రాపరే దుఃమాః|

పానానిచ మహాద్వాణి భక్ష్యాణి వివిధానిచ|| ౫౦

స్త్రీయశ్చ గుణసంపన్నా రూపయావనలక్షితాః|

గంధర్వాః కిన్నరా స్సిద్ధా నాగా విద్యాధరా స్తథా|| ౫౧

రమతే సహితా స్తత్ర నారీభి ర్భాస్కరప్రభాః| ౫౧౫

సర్వే సుకృతకర్మాణ సర్వే రతిపరాయణాః|

సర్వే కామార్థసహితా వసంత సహయోషితః|| ౫౨౫

గీతవాచిత్రనిర్ఘోష స్సోత్కృష్టహాసిత స్వసః|

శూర్యతే సతతం తత్ర సర్వభూతమనోహరః|| ౫౩౫

తత్ర నాముదితః కశ్చి న్నాస్తికశ్చి దసత్ప్రియః|

అహస్యహని వర్ధంతే గుణాస్తత్ర మనోరమాః|| ౫౪౫

సమతికృమ్య తం దేశ ముత్తరః పయసాన్నిధిః|| ౫౫

నుగ్గీవుండు ఉత్తరదిక్కును వానరులకు వర్ణించి చెప్పెడిది. ౫౦౯

(౪౯) మరికొన్ని మంచివృక్షములు వెలలేని, ఆచ్ఛర్యకరములగు, బంగా
రుమయముగను నానారంగులుగల చిత్రాసనములుగల శయనములను గాయంచు
న్నవి.

(౫౦) మరికొన్ని వృక్షములు మనసుకు యింపుగనుండు పూలహారముల
ను, వెలలేని పానపదార్థములను, నానావిధములగు భక్ష్యములను గాయంచు
న్నవి.

(౫౧, ౫౧౫) గుణవతులై రూపయావనముతోఁ గూడినస్త్రీలు అచటగ
లరు. సూర్యునివలె వెలుండుచుండు గంధర్వులు కిన్నరులు సింధులు నాగులు విద్యా
గరులు, ఆట్టిస్త్రీలతోఁగూడి విహరించుచున్నారు.

(౫౨౫) వీరందరు పుణ్యపురుషులు అందఱు రతిలోనాసక్తిగలవారు అం
దరు కోరికలతోను సంపదతోనుగూడి స్త్రీలతోడ వసించుచున్నారు.

(౫౩౫) ఆయుత్తర కురుదేశములో నెల్లపుడు మనోహరమగు చిరునగవు
ధ్వనితో గూడినదియు, సకల ప్రాణికోటుల మనసును హరించునట్టిదియు నగు
గానము వీణమొదలగు వాద్యములధ్వని వినవచ్చుచున్నది.

(౫౪౫) ఆదేశములో సంతోషములేనివాఁడు, ప్రియురాలు లేనివాడు
ఒకఁడునులేడు. అచట, మనసుకు యింపుగనుండు గుణములు దిన దినము వృద్ధి
పొందుచున్నవి.

(౫౫) ఈయుత్తర కురుదేశమును దాటి పోయినట్లైతే, ఉత్తరలవణ
సముద్రము ఉన్నది.

తత్ర సోమగిరి ర్నామ మధ్యే హేమమయో మహాః |
 ఇంద్రాలోకగతా యేచ బ్రహ్మాలోకగతాశ్చ యే || ౫౬
 దేవా స్తం సమవేక్షంతే గిరిరాజం దివంగతాః || ౫౬౪
 స తు దేశో విసూర్యోపి తస్య భాసా పృథావతే |
 సూర్యలక్ష్మ్యైః భివిజ్ఞేయ స్తపతేవ వివస్వతా || ౫౬౫
 భగవానపి విశ్వాత్మా శంభు రేకాదశాత్మకః |
 బ్రహ్మ వసతి దేవేశో బ్రహ్మర్షి పరివారితః || ౫౬౬
 న కథంచన గంతవ్యం కురుక్షా ముత్తరేణ వః |
 అన్యేషామపి భూతానాం నాతికామతి వై గతిః || ౫౬౭
 సహి సోమగిరిర్నామ దేవానా మపి దుర్గమః ||
 త మాలోక్య తతః క్షిప్ర ముపావర్తితు మర్హథ || ౬౦౪
 ఏతాః ద్వానరై శ్చ కన్యం గంతుం వానరపుంగవాః |
 అభాస్కర మమర్యాదం నజానీమ స్తతః పరం || ౬౦౫
 సర్వ మేత ద్విచేతవ్యం యస్మయా పరికీర్తితం |
 యదన్యదపి నౌక్తంచ తత్రాపి కీయతాం మతిః || ౬౦౬
 తతః కృతం దాశరథే ర్మహ త్ప్రియం మహత్తరుచాపి తతో
 మమ ప్రియమ్ | కృతం భవిష్యత్సనిలానలోపమా విదేహజా
 డర్శనజేన కర్మణా || ౬౩౪

నుగ్గీవుఁడు ఉత్తరదిక్కును వానగులకు వర్ణించి చెప్పట. ౫౧౧

(౫౧౨, ౫౧౪) ఆ లవణసముద్రము మధ్యలో సోమగిరియను నొకగొప్ప బంగారు పర్వతముగలదు. ఇంద్రలోకములోను బ్రహ్మలోకములోను అంతరిక్షములోను గల దేవతలు ఆసోమగిరియను పర్వతమును జూచుచున్నారు.

(౫౧౫) సూర్యుని వెలుతురుచే, చెలిసికొనందగిన పదార్థములు గలదేశము సూర్యుని తేజస్సుచే గనుపడునటుల ఆదేశములో సూర్యుఁడు లేకపోయినను అది సోమగిరికాంతిచే బ్రకాశించుచున్నది.

(౫౧౬) జగమును శరీరముగ గలశ్రీమాన్నారాయణుఁడు, ౧౧వ దుగ్రుఁడు, దేవతలలోఁ గొప్పవాఁడగు చతుర్భుజబ్రహ్మ, యీమగ్గును బ్రహ్మర్షుల తోఁగూడి అచటవసించుచున్నారు.

(౫౧౭) ఉత్తర కురుదేశమును దాటి మీరు యెంతమాత్రము పోవలదు, దేవాదులకుఁ గూడ అచట సంచారములేదు.

(౬౦౪) సోమగిరికిఁ బోవుటకు దేవాదులకును సాధ్యముకాదు. సోమగిరిలో నీతను వెతకిచూచి అచటినుండి శీఘ్రముగ మీరు తిరిగి రావలయును.

(౬౦౫) నానరశ్రేష్ఠులారా! ఇంతవరకే మీరుపోవచ్చును. దానికి పిమ్మట, సూర్యప్రకాశములేక దిక్కుతెలియకుండు ప్రదేశము లిట్టివని మనకుఁ దలయవు.

(౬౦౬) నేనుచెప్పిన ప్రదేశములన్నిటిలోను నీతను వెతుక వలయును. నేనుచెప్పని ప్రదేశములలోను నామెను వెతుకుటకు మీరు యత్నించవలయును.

(౬౩౪) వాయు దేవునితోను అగ్నిదేవునితోను శుములుగనుండు చానరులారా! నీతను వెతకి కనిపెట్టిన కార్యముచే శ్రీరామునికి గొప్పసంతోషము గలిగించి నటు లగును. రామునికంటె పెచ్చుగ సంతోషము నాకును గలిగించినటులగును.

తతః కృతార్థా స్సహితా స్సబాంధవా మయాఽర్చితా స్సర్వ
 గుణై ర్మనోరమైః | చరిష్యథోర్వీం పృథిశాంతశత్రువ స్సహాపి
 యా భూతధరాః ప్లవంగమాః ||

౬౮౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః

విశేషేణ తు సుగ్రీవౌ హనుమత్యర్థ ముక్తవాన్ |

సహి తస్మిన్ వైరిశేష్టే నిశ్చిత్తార్థోఽర్థసాధనే ||

౧

అబ్రవీ చ్చ హనూమంతం వికాంత మనిలాత్మజమ్ |

సుగ్రీవః పరమవీరః పృథు స్సర్వవనాకసామ్ ||

౨

సభూషణా నాంతరిక్షేవా నాంబరే నామరాలయే |

నాపునా గతిసంగం తే పశ్యామి హరిపుంగవ ||

౩

సాసురా స్సహగంధర్వా స్సనాగనరదేవతాః |

విదితా స్సర్వలోకాస్తే ససాగరధరాధరాః ||

౪

గతి ర్వేగశ్చ తే జశ్చ లాఘవంచ మహాకపే |

విరుస్తే సచ్చరం వీర మూరుతస్య మహాజనః ||

౫

సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని జ్ఞాపించుట.

౨౧౦౨

(౨౪౪) వానరులారా! పిమ్మట, కృతార్థులై గుంపుగఁగూడి బంధువుల తోఁగలసి మనోహరముగనుండు మీనుగుణములచే నాచే గౌరవింపఁబడినవారై, శత్రు నిర్మూలము చేసినవారై మీభార్యలతోఁ గూడి సకల భూతములకు ఆధారముగనుండు భూమిలో సంచరించుచుండుడు.

ఇ ది న లు వ ది మూఁ డ వ శ ర్గ .

౪౪ వ శర్గ.

(అవతారిక—హనుమంతుఁడే యీ కార్యమును సాధించదగిన వాఁడని శ్రీరాముఁడు తెలిసికొని అతని చేతికి ఉంగరమును నిచ్చుట యీశ్వరలోక జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) సుగ్రీవుఁడు హనుమంతునికి విశేషముగ మరీకొన్ని విషయములు చెప్పెను. ఏలననగా ఇతఁడే కార్యమును సాధించగలవాఁడని సుగ్రీవుఁడు నిశ్చయించి యుండెను.

(౨) వానరులకందరికి ప్రభువగు సుగ్రీవుఁడు మిగుల సంతోషించి ప్రసిద్ధుఁడును వాయుపుత్రుఁడును నగు హనుమంతునితో నిటుల నెను.

(౩) భూలోకములోను, నిరాధారముగనుండు మేఘసంచారముగల అంతరిక్షములోను వాయువుమాత్రము సంచరించుచుండు ఆకాశములోను, పరీబలమైన వాయుండునట్టి స్వర్గలోకములోను, లోతుగమాత్రమే పోదగిన జలములోను, ఓ వానర శ్రేష్ఠుఁడా! నీగమనమునకు ఆటంకమును నేనెరుంగను.

(౪) అసురులు గంభీర్వులు నాగులు నరులు దేవతలు, సముద్రములు పర్వతములతోఁ గూడిన లోకములన్నిటిని నీ వెఱుంగుదువు.

(౫) గొప్ప వానరుఁడా! గమనము వేగముపరకృమము లాఘవము, ఓపిరుఁడా! గొప్ప తేజస్సుగల నీతండ్రియగు వాయుదేవునికి సమముగ నీకునుగలవు.

తేజసావాపి తే భూతం సమం భువి నవిద్యతే |
 త ద్యథా లభ్యతే సీతా తత్త్వ మే ప్రాపపాదయ || ౬
 త్వయ్యేవ హనుమ న్నస్తి బలం బుద్ధిః పరాకృమః |
 దేశకాలానువృత్తిశ్చ నయశ్చ నయపండిత || ౭

తతః కార్యసమాసం గమవగమ్య హనూమతి |
 విదిత్వా హనుమంతంచ చింతయామాస రాఘవః || ౮
 సర్వథా నిశ్చితార్థోఽయం హనూమతి హరీశ్వరః |
 నిశ్చితార్థకరశ్చాపి హనుమాన్ కార్యసాధనే || ౯

తదేవం ప్రసిద్ధితస్యాస్య పరిజ్ఞాతస్య కర్మభిః |
 భర్తా పరిగృహీతస్య ధునివః కార్యభోదయః || ౧౦
 తం సమీక్ష్య మహా తేజా వ్యవసాయోత్తరం హరిమ్ |
 కృతార్థత్రయ సంపృత్తః ప్రహృష్టేంద్రియ మునసః || ౧౧

దత్తా తస్య తతః ప్రీతః స్వనామాంకోఽప్లశోభితమ్ |
 అంగుళీయ మభిజ్ఞానం రాజపుత్ర్యైః పరింతపః || ౧౨
 అనేన త్వాం హరిశ్శ్రేష్ఠ చిహ్నేన జనకాత్మజా |
 మత్సకాశా దనుప్రాప్త మనుద్విగ్నాఽనుపశ్యతి || ౧౩

రాముడు హనుమంతునికి అంగుళీయ మిచ్చుట.

౫౧౫

(౬) పరాక్రమములో నీకు సముడగు పాణి భూమిలోలేదు. కనుక, తలభించదగిన ఉపాయమును నీవే వెలుపవలయును.

• (౭) హనుమంతుడా! బలము బుద్ధి పరాక్రమము దేశకాలానుసరణము, ఓసముపండితుఁ నీయెడలనే గలవు.

(౮) హనుమంతునిమీద సుగ్రీవుఁడు కార్యభారమును మోపెనని తెలిసి కొని, శ్రీరాముఁడును హనుమంతుఁడీ కార్యమును సాధించగలవాఁడని తలచి, ఆలోచించెను.

(౯) వానరరాజగు యీసుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడే సర్వప్రకారములచే కార్యమును సాధించగలఁడని నిశ్చయించియున్నాఁడు. హనుమంతుఁడును కార్యమును సాధించుటలో ధృఢమైన అధ్యవసాయము గలిగియున్నాఁడు.

(౧౦) ఇతఁడు యిదివరకు చేసిన కార్యములచే యీ కార్యమునకు హామీ యిటని వలన నగునిని బాగుగ తెలిసి కొనబడినవాఁడును, కార్యమును సాధించగలవాఁడని రాజుచే అంగీకరింపబడినవాఁడును కార్యమును సాధించుటకు ప్రయాణము చేయుచుండువాఁడును నగు హనుమంతునియొక్క పని సిద్ధిచును. నిజము.

(౧౧) గొప్ప తేజస్సుగల రాముఁడు ప్రాయత్నముచేయుటలో శ్రేష్ఠుఁడగు హనుమంతుని బాచి మిగులసంతోషించి కృతార్థుఁడై నలుల అనుకొనెను.

(౧౨) పిమ్మట, శత్రువులను దపింపఁ జేయువాఁడగు రాముఁడగు అతని పేరు మలుపఁబడి ప్రకాశించుచుండు ఉంగరమును, జవకుని కూతురగు సీతకు ఆసవాలుగ నుండుటకై, హనుమంతుని కిచ్చెను.

(౧౩) ఓ వానరశ్రేష్ఠుడా! జవకునికూతురగు సీత యీ యానవాలుచే భయపడక నావద్దనుండి పోయిన నిన్ను చూచును.

వ్యవసాయశ్చ తే వీర సత్వయుక్తశ్చ విక్రమః |

సుగ్రీవస్య చ సందేశ సిద్ధిం కథయతీవ మే ||

౧౪

సతం గృహ్య హరిశ్శ్రేష్ఠః స్థాప్య మూర్ధ్ని కృతాంజలిః |

వందిత్వా చరణౌ చైవ పశ్చితిః స్థవగోత్రమః ||

౧౫

స తత్ప్రకర్షన్తరీణాం బలం మహద్భూవ వీరః పవనాత్మ
జః కపిః | గతాంబుదే వ్యోమిన్ విశుద్ధమండల శృణీవ నక్షత్రగ
ణోపశోభితః ||

౧౬

అతి బల బల మాశీత స్తవాహం హరివర విక్రమ విక్రమై
రనన్తైః | పవనసుతయథాభిగమ్యతే సా జనకసుతా హనుమ
స్తథా కురుష్వ |

౧౭

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.

పంచచత్వారింశే సర్గః.

సర్వాం శ్చాహూయ సుగ్రీవః స్థవగాన్ స్థవగర్షభః |

సమస్తా నబ్రవీ ద్భూయో రామకార్యార్థనృథయే ||

౧౮

ఏవ మేత ద్విచేతవ్యం యస్యయా పరికీర్తితమ్ ||

౧౯

శ్రీరాముడు హనుమంతుని క్లాషించుట.

౫౧౭

(౧౪) వీరుడా! నీయొక్క మంచిప్రయత్నము, బలముతోఁ గూడిన పరాక్రమము, సుగ్రీవుఁడు చేసిన అజ్ఞ, కార్యసిద్ధిని నాకుఁ దెలుపునటుల ఆగుపడుచున్నవి.

(౧౫) వానరశ్రేష్ఠుఁడగు హనుమంతుఁడు ఉంగరమును దీసికొని శిరసు లో నుంచుకొని అంజలిచేసి శ్రీరాముని పాదములకు నమస్కరించి ధక్షిణదిక్కు వు ప్రయాణము చేయుటకు ఉద్యుక్తుడాయెను.

(౧౬) వీరుఁడును వాయుపుత్రుఁడును కపియును నగు హనుమంతుఁడు వానరుల గొప్పసేనను బిలుచుకొని యెగిరిపోవునపుడు, మేఘములు లేని ఆకాశములో నిర్మలమైన మండలముగల నక్షత్రగణముతోఁబ్రకాశించుచుండు చంద్రునివలె, ఉండెను.

(౧౭) మిగులబలము గలవాఁడా! శ్రేష్ఠుడును సింహమునంటి పరాక్రమముగలవాఁడా! నీ బలమును నేను నమ్మియున్నాను. ఓవాయుపుత్రుఁడా! అపరిమితమైన సగాక్రమముచే నీతను నెటుల కనిపెట్టుదువో, ఓ హనుమంతుడా! అటుల పనిచేయవలయును.

ఇ ది న లు వ ది నా లు గ వ స గ్గ.

~~~~~

. రు వ స గ్గ.

(అవతారిక— నీతా స్వేషణమునకై వానరుల ప్రయాణ సన్నాహము యీసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧, ౧౫) వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుగ్రీవుఁడు వానరులందరిని బిలిచి శ్రీరామునికి కార్యము సిద్ధించుటకై వారితో నిటు లనెను. నేనుచెప్పినటులనే అన్ని ప్రదేశములలోను నీతను వెతుకవలయును.

త మగ్గిశాసనం భర్తు ర్విజ్ఞాయ హరిపుంగవాః|

శలభాఇవ సంశాద్య మేదిసీం సంప్రతస్థితే||

౨౪

రామః ప్రసివణే తస్మి న్నయవస త్సహ లక్ష్మణః|

ప్రతీక్షమాణ స్తం మాసం య స్సీతాధిగమే కృతః||

౩౪

ఉత్తరాంతం దిశం రమ్యాం గిరిరాజసమావృతామ్|

ప్రతస్థే సహసా వీరో హరి శ్శతవలి స్తదా||

౪౪

పూర్వాం దిశం ప్రతి యయా వివతో హరియూధవః||

౫౪

తారాంగదాదిసహితః స్లవగో మారుతాత్మజః|

అగస్త్య చరితా మాశాం దక్షిణాం హరియూధవః||

౬౪

పశ్చిమాంతం భృశం ఘోరాం సుషేణః స్లవగేశ్వరః|

ప్రతస్థే హరిశార్దూలో దిశం వరుణపాలితామ్||

౭౪

తత స్పూర్వా దిశో రాజా చోదయిత్వా యథా తథా||

కపివేనాపతీ న్ముఖ్యా న్ముమోద నుఖత స్సునిన్||

౮౪

ఏవం సంబోధితా స్సర్వే రాజా వానరయూధవాః|

స్వాం స్వాం దిశ మభిప్రేత్య త్వరితా న్సంప్రతస్థితే||

౯౪

సీతావేద్యుడై వానరులు నలుదిక్కులకోవోవుట. ౫౯౯

(౨౪) వానరశ్రేష్ఠులు సుగ్రీవుని భయంకరమైన ఆజ్ఞను విని భూమిని నిడతలవలె కప్పకొని పర్యాయమైరి.

(౨౫) సీతను వెతకి ఒక నెలలో రావలయునని సుగ్రీవుండు చేసిన ఆజ్ఞను శ్రీరాముండు యెరుగుచూచుచు లక్ష్మణునితోడ పరిసరపర్యటముల నసించుచుండెను.

(౨౬) అప్పుడు, వీరుండగు శతవలయను వానరుండు హిమవత్పర్వతముగల చమ్యముగు ఉత్తరదిక్కుకు వెంటనే పరియాణము చేసెను.

(౨౭) వివరుడను వానరసేనాపతి తూర్పుదిక్కుకు పరియాణముచేసెను.

(౨౮) సేనాపతియు నాయుపుత్రునియు నగు హనుమంతుండు తొరుండు అంగురండు మొదలగు వానరులతోడ అగస్త్యునవాని వసించుచుండు దక్షిణదిక్కును పరియాణముచేసెను.

(౨౯) వానరసేనకు రక్షకుండును వానరశ్రేష్ఠుండును నగు సుషేణుండను వానరుడు మిగులభయంకరమైన వరుణుండు పరిపాలించుచుండుపడమటిదిక్కుకు పరియాణముచేసెను.

(౩౦) సిన్ధుట, క్రిమముగ నాలుగుదిక్కులకు ఉత్తములగు వానరసేనాపతి, ముందు రాబ్ధము లభించినందున సంతోషించియుండు సుగ్రీవము వానరులు యిప్పుడు పైచెనుటయును బడసి సంతోషించెను.

(౩౧) దక్షిణముగ సుగ్రీవునిచే బాగుగ నాయాదిద్వీపలోగల విశేషముల నుచితముగ బోధింపబడిన వానర సేనాపతులందరు శిష్యులుగ వారివారి దిక్కులకు పరియాణముచేసెను.

అసయిష్యామహే సీతాం హనిష్యామశ్చ రావణమ్ |
 నదంత శోచిన్నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః || ౧౦
 త్వేళంతోధా వమానాశ్చ వినదంతో మహాబలాః || ౧౦౫
 అహ మేకో హనిష్యామి ప్రిప్తం రావణ మాహవే |
 తత శోచిస్తృథ్య సహసా హరిష్యే జనకాత్మజామ్ || ౧౧౫
 వేపమానాం శ్రీమేణాద్య భవద్భి స్థీయతా మితి | ౧౨

ఏకఏవాహరిష్యామి పాతాళాదపి జానకీమ్ |
 విధమిష్యా మ్యహం పృథ్వీ పాతయిష్యా మ్యహం గిరీమ్ |
 ధరణీం దారయిష్యామి త్తోభయిష్యామి సాగరామ్ || ౧౩౫
 అహం యోజనసంఖ్యాయాః ప్లవితా నాత్ర సంశయః |
 శతం యోజనసంఖ్యాయా శ్శతం సమధికం హ్యహమ్ || ౧౪౫

భూతలే సాగరేవాపి శైలేషుచ వనేషుచ |
 పాతాళస్యాపివా మధ్యే నమమాచ్ఛిద్యతే గతిః || ౧౫౫
 ఇత్యేకైకం తదా తత్ర వానరా బలదర్శితాః |
 ఊచుశ్చ వచనం తత్ర హరిరాజస్య సన్నిభౌ || ౧౬౫
 ఇతి శ్రీమత్కీర్తి - ధా కాం డే - పంచచత్వారింశస్సర్గః.

‘వానరులు వారివారి పారుషమును దెలుపుట.

౫౨౧

(౧౦,౧౦౪) ‘సీతను దెచ్చెదము. రావణుని జంపెదము’ అని కేకలు వేయుచు, మరియు సంతోషించి హెచ్చుగ కేకలు వేయుచు వారివారి పారుషములను దెలుపుకొని సింహనాదములు వేయుచు పరుగెత్తుచు నానావిధములుగ నూయుచు గొప్పబలముగల వానరులు ప్రయాణముచేసిరి.

(౧౧,౧౨) యుద్ధరంగములో రావణుని నేనొక్కడే చంపగలను. రాక్షసు సేనలను నాశముచేసి, శ్రమపడి భయముతో వణుకుచుండు జనకుని కూరిగు సీతను దెచ్చెదను. మీరందరు యిచటనే యుండుడు. అని యొక కవి పీఠుడ నెను.

(౧౩,౧౩౪) పాతాళములో నుండినను సీతాదేవిని నేనొక్కడే తెచ్చెదను. పృథ్వీమలను నన్నిటిని నాశముచేయుదును. పర్వతములను పెల్లగించి క్రిందతోయగలను. భూమిని బద్దలుచేసి నమద్రమును అల్లకల్లాలము వేయగలను అని మరొక పీఠుడ నెను.

(౧౪) నేను నూరుయోజనములుదాటగలను. ఇందుకు సందేహములేదు. అని యొకఁడు, నూరుయోజనములకు హెచ్చుగ గంతువేయగలఁగని యింకొకఁడు, చెప్పెను.

(౧౫) భూమిలోను సముద్రములోను కొండలలోను అరణ్యములలోను పాతాళములోను పాతాళమధ్యప్రదేశములోను నాగమనమునకు అడ్డములే నని ఒకఁడ నెను.

(౧౬) ఊవిధముగ, అపుడు, బలముచే కొవ్వొయ్యండు వానరులు వానరరాజును సుగ్రీవుని సన్నిధిలో, ఒక్కొక్కఁడు చెప్పుకొనెను.

ఇ ది న లు వ ది యై ద వ స ర్గ.

గతేషు వానరేంద్రేషు రామ స్ఫుగీవ మబిషిత్ |

కథం భవః నిజానీతే సర్వం వై మండలం భవః ||

౧

స్ఫుగీనస్తు తతో రామ మువాచ ప్రిణతాత్మవాన్ ||

శూయతాం సర్వ మాఖ్యాన్యే విస్తరేణ సర్వభ ||

౨

యదాతు మందుభిం నామ దానవం మహిషాకృతిమ్ |

పరికాలయతే వాలీ మలయంప్రతి పర్వతమ్ ||

౩

తదా నివేశ మహిషో మలయస్య గుహం ప్రతి ||

౩౪

వివేశ వాలీ తత్రాపి మలయం తజ్జిహంసయా |

౪

తతోఽహం తత్ర నిక్షిప్తో గుహద్వారి సినితనత్ |

నచ నిష్క్రమతే వాలీ తదా సంసత్కరే గతే ||

౫

తతః క్షతజవేగేన ఆపునూరే తదా విష్మ్ |

తదహం విస్మితో దృష్ట్వా భ్రాశృశోకవిమార్దితః ||

౬

అథాహం కృతబుద్ధిస్తు సున్యక్తం నిహతో గురుః ||

౬౪

భూమండలజ్ఞానము గలిగినరీతిని సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ జెలుపుట. ౫౨౩

౪౭ వ సర్గ.

(అవతారిక. — సుగ్రీవుఁడు రామునితోతనకు సర్వభూమండల జ్ఞానము గలిగినందుకు కారణమును నీసర్గలోఁ జెప్పదున్నాఁడు.)

(౧) వానర శ్రేష్ఠులు ఆయాదిక్కులకు నీతను వెతుకుటకుఁ బోవుచుండఁగా సీరాముఁడు, సుగ్రీవుఁడా! భూమండలమునంతయు నెఱుఁగ నీవుచెలిసికొనియున్నావు, అని అడిగెను.

(౨) పిమ్మట, సుగ్రీవుఁడు మిగులనమ్మిఁదై, నరొత్తముఁడా! నవిస్తాఁడముగ నంతయుఁ జెలుపుచున్నాను, అని రామునితోఁ జెప్పెను.

(౩.౩౪) మహిషవేషము భరించియుండిన దుందుభి! అనురాక్షసుని వారి ముఱుచు సర్వతమునకు తరుముకొని పోయెను. అప్పుడు ఆమహిషాసురుఁడు ఆసర్వమును గుహలోఁ బ్రవేశించెను.

(౪) అతని సంహరించుటకు గోతి వారి ఆసర్వతము గుహలోఁ బ్రవేశించెను.

(౫) పిమ్మట, నేను ఆగుహయొక్క ద్వారముగాఁ మిగుల వివరముతోఁ జెప్పుకొని యుంటిని. ఒకసంవత్సరము, అప్పుడు, గడచినను వారి వెలుపల నానీకు.

(౬) పిమ్మట, రక్షప్రవాహముతో ఆగుహయొక్క ద్వారము నిండినది. అప్పుడే నేను మిగులఅగ్రగ్యోపతి రక్షప్రవాహమును జూచి, అన్నయగు వారి నుద్ధరించు విధము చుట్టించు చుంటిని.

(౭.౪) పిమ్మట, అన్నయగు వారి చచ్చెనని జానుగ నిశ్చయించుకొని

శిలాపర్వతసంకాశా బిలద్వారి మయాఽపృథా |
 అశక్నువ స్నిష్క్రమితుం మహిషో వినిశే దితి || ౭౪
 తతోఽహ మాగాం కిష్కింధాం నిరాశ స్తస్య జీవితే |
 రాజ్యంచ సుమహ త్ప్రీప్తం తారయా రుమయాసహ || ౭౫
 మిత్రైశ్చ సహిత స్తత్రీ వసామి విగతజ్వరః |
 ఆజగామ తతో వాలీ హత్వా తం దానవర్షభమ్ || ౭౬
 తతోఽహ మదదాం రాజ్యం గౌరవా ద్భయయంత్రితః || ౭౭
 స మాం జిఘాంసు ద్దృష్టాత్మా వాలీ ప్రవృథితేంద్రియః |
 పరికాలయతే శ్రోథా ధావంతం సచివై స్సహ || ౭౮
 తతోఽహం వాలినా శేష సానుబంధః ప్రధావితః |
 నదీశ్చ వివిధాః పశ్య స్వనాని సగరాణిచ || ౭౯
 ఆదర్శతలసంకాశా తతోవై పృథివీమయా |
 అలాతచక్రప్రతిఘా దృష్టా గోష్పదవ త్తదా || ౮౦
 పూర్వాం దిశం తతో గత్వా పశ్యామి వివిధాన్ మృగమ్ || ౮౧
 పర్వతాంశ్చ నదీ రమ్యా స్సరాంసి వివిధానిచ || ౮౨
 ఉదయం తత్రీ పశ్యామి పర్వతం ఛాతుమంజితమ్ |
 క్షీరోదం సాగరంచైవ నిత్య మస్పరసాలయమ్ || ౮౩
 పరికాలయమానస్తు వాలినాఽభిదురీత స్తదా || ౮౪

భూమండలజ్ఞానము గలిగినరీతిని సుగ్రీవుఁడు రామునికిఁ బెల్చుట. ౫౨౫

(2౪) వెలుపల వచ్చుటకు శక్తిలేనివాఁడై మహిషాసురుఁడు నాశము బొందెనని యోచించి పర్వతము వలెనుండు యొకబండను ఆదిల ద్వారమునకడ్డముగ నుంచితిని.

(౨౫) ఆచటనుండినేను, వాలి బ్రతికి యుండునను ఆశవిడిచి, కిష్కింధ సునచ్చి తార దుమలతోడ గొప్పకపిరాజ్యమును బడసితిని.

(౨౬) కిష్కింధలో నిర్భయముగ స్నేహితులతోడ వసించుచుంటిని. పిమ్మట, వాలి రాక్షస వీరుఁడగు మహిషాసురుని జంపి కిష్కింధకు వచ్చెను.

(౨౭) పిమ్మట, భయపడి ఆస్థయను గౌరవముచే ఆతనికి రాజ్యము నిచ్చితిని.

(౨౮) దుష్టుఁడును మిగులదుఃఖించి కోపముగలవాఁడును నగు వాలి నన్ను జంపఁగోరి మంత్రులతోడ పారిపోవుచుండు నన్ను తరుముకొని వచ్చెను.

(౨౯) పిమ్మట, నేను మంత్రులతోడ వాలిచే తరుమబడిన వాఁడనై నానావిధములగు నదులను వనములను పట్టణములను జూచుచు పారిపోతిని.

(౩౦) అప్పుడు, కొరవికట్టై భ్రమణముతో సమానముగనుండు భూమిని గోష్పాదమువలె నేసి భూమినంతయు అద్దములో వలెనే చూచితిని.

(౩౧) తూర్పు దిక్కుఁబోయి నానావిధములగు పృథ్వులను పర్వతములను చంద్రముగనుండు నదులను నానావిధములగు సరిస్సులను జూచుచు పారిపోతిని.

(౩౨, ౩౩) అప్పుడు, వాలి తరుమగా పారిపోవుచు తూర్పుదిక్కులో కైరికాది ధాతువులతో వెలుండుచుండు ఉదయపర్వతమును, సదా అప్పురసలు వసించుచుండు క్షీరసముద్రమును జూచితిని.

పున రావృత్త్య సహసా పృస్థితోఽహం తదా విభో |
 పున రావర్తమానస్తు వాలినాఽభిమృతో దృతమ్ || ౧౬౪
 దిశ స్తస్యా స్తతో భూయః పృస్థితో దక్షిణాం దిశమ్ |
 నింధ్యపాదపసంకీర్ణాం చందనదృమభూషితామ్ || ౧౬౫
 దృష్టశైలాం స్తతః పశ్యన్ భూయో దక్షిణతోఽపరాన్ |
 పశ్చిమాంతు దిశం ప్రాప్తో వాలినా సమభిమృతః || ౧౬౬
 సంపశ్య నిష్విధాన్ నేతా నస్తంచ గిరిసత్తమమ్ |
 ప్రాప్యచాస్తం గిరిశ్రేష్ఠ ముత్తరాం సంప్రధావితః || ౧౬౭
 హిమవంతంచ మేరుంచ సముద్రంచ తథోత్తరమ్ || ౨౦
 యదా నవిందం శరణం వాలినా సమభిమృతః |
 తదా మాం బుద్ధిసంపన్నో హనుమా న్వాక్య మబ్రవీత్ || ౨౧
 ఇదానీం మే స్మృతం రాజన్ యథా వాలీ హరీశ్వరః |
 మతంగేన తదా శప్తో హ్యస్మిన్నాశ్రమ ముంకలే || ౨౨
 ప్రవేశే ద్యది వై వాలీ మూఢాఽస్య శతిధా భవేత్ |
 తత్ర వాస స్సుఖోస్మాకం నిరుద్విగ్నో భవిష్యతి || ౨౩
 తతః పర్వత మాసాద్య బుశ్యేమాకం సృపాత్మజ |
 సవివేశ తదా వాలీ మతంగస్య భయాత్తదా || ౨౪
 ఏవం మయా తదా రాజన్ ప్రత్యక్ష ముపలబ్ధితం |
 పృథివిమండలం కృత్స్నం గుహా మస్యాగత స్తతః || ౨౫

భూమండలజ్ఞానముగ లిగి: రీతిని సుగ్రీచు రామునికిఁ చెలుపుట. ౫౨౭

(౧౬౪) వెంట'వే, వెనుకునుతిరిగి, హే! ప్రభో! బ్రయాణము చేసితిని. అపు
డు మరయు వాలి మిగుల జేగముగ నన్ను తరుముకొని వచ్చెను.

(౧౭౪) తూర్పు దిక్కునుండి వింశత్యపర్వతము, పృథ్వీయులు చందనవృక్ష
ములతోనిండియుండు దక్షిణ దిక్కుకుం బ్రయాణము చేసితిని.

(౧౮౪) దక్షిణదిక్కులో మరికొన్ని వృక్షములను పర్వతములను జూచు
చు, వాలి తరుమగా, అచటనుండి పడమటి దిక్కుకుం బోతిని.

(౧౯౪) పడమటదిక్కులో నానావిధములగు దేశములను అస్తగిరిని జూ
చుచు అముస్తగిరికిఁ బోయి అచటనుండి ఉత్తరదిక్కుకు పరుగెత్తిపోతిని.

(౨౦) అచటనుండి హిమవంతము మేరుపర్వతము ఉత్తర సముద్రము
ను జూచితిని.

(౨౧) వాలి నన్ను తరుముకొనివచ్చుచుండగా నాకురక్షకముగుచోటుదొ
రకలేదు. అపుడు మిగుల బుద్ధి వంతుడగు హనుమంతుండు నాతో నిలులనెను.

(౨౨, ౨౩) ఓరాజా! ఈయాశ్రమ మండలములో వాలి ప్రవేశించిన
టులైతే ఆతనితల వేయి చక్కలగునని పూర్వము మతంగమహర్షి కపిరాజగు
వానికి శాపమిచ్చెను. అది యిప్పుడు నాకు జ్ఞాపకము వచ్చినది. అచట, మనము
నిర్భయముగ పరించవచ్చును.

(౨౪) పిమ్మట, ఓరాజుపుత్రుడా! ఆమంతగా శ్రమముతోఁ జేరిన యీ
ఋషి మూకమునకు వచ్చియుంటిని. అపుడు మతంగమహర్షి యిచ్చిన శాపము
నకు భయపడి యిచటికి వాలి రాలేదు.

(౨౫) ఓరాజా! ఈవిధముగ అపుడు నేను భూమండలము సంతయు ప్ర
త్యక్షముగజూచి ఋషిమూకములో, సీతయొక్క ఆభరణములను సొంచిన గు
హలో, నుంటిని.

సప్త చ త్వా రిం శ స్స ర్గః.

దర్శనార్థంతు వై దేహ్య స్సర్వతః కపియాధపాః|

వ్యాదిష్టాః కపిరాజేన యథోక్తం జగ్ము రంజసా||

౧

సరాంసి సరితః కఠౌ నాకాశం నగరాణిచ|

నదీ దుర్గాం స్తథా శైలాన్ విచిన్వంతి సమంతతః||

౨

సుగ్రీవేణ సమాఖ్యాతా స్సర్వే వానరయాధపాః|

ప్రదేశాన్ ప్రవిచిన్వంతి స్తశైలవనకాననాన్||

౩

విచిత్ర్య దివసం సర్వే సీతాధిగమనే ధృతాః|

సమాయాంతిస్మ మేదిన్యాం నిశాకాలేషు వానరాః||

౪

సర్వస్తుకామాన్ దేశేషు వానరా స్సుఫలా స్త్రిమాన్|

ఆసాద్య రజనీం శయ్యాం చక్రు స్సర్వే ష్యహస్సుతే||

౫

తదహః ప్రథమం కృత్వా మాసే ప్రప్రవణం గతాః|

కపిరాజేన సంగమ్య నిరాశాః కపియాధపాః||

౬

విచిత్ర్యతు దిశం పూర్వాం యథోక్తాం సచిన్వై స్సహ|

అదృష్ట్వా వినత స్సీతా మాజగామ మహాబలః|

౭

తూర్పుదిక్కుకుఁ బోయినవానరులు సీతను కనిపెట్టకయే వచ్చుట. ౫౨౯

౪౭ వ శ్లో.

(అవతారిక. — సీతను వెతకుటకై తూర్పు పడమర ఉత్తర దిక్కులకుఁ బోయిన వానరులు వచ్చిచేరుట యీ సర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) సీతను వెతకుటకై కపిరాజగు సుగ్రీవునిచేఁ బంపఁబడిన వానర సేనాపతులందఱు శీఘ్రముగ సుగ్రీవుఁడు చెప్పినటుల ప్రయాణమై ఆయాదిక్కులకుఁ బోయిరి.

(౨) సకస్సులు నదులు పొదలు ఆకాశముపట్టణములు దుర్గములు అన్ని చోట్లలోను వానరులు సీతాదేవిని వెతకిరి.

(౩) సుగ్రీవుని ఆజ్ఞను బొందియుండు వానర సేనాపతులందఱు కొండల తోను అరణ్యములతోను గూడియుండు ప్రదేశములలో సీతను వెతకిరి.

(౪) వానరులందఱు సీతను కనిపెట్టుటలో ధైర్యముగలవారై పగలంతయు వెతకి రాత్రిపూట గుంపుగ భూమిమీఁదఁ గూర్చుండిరి.

(౫) వానరులు ప్రదేశములలో సకలముతువులలోను గలుగు పూలు ఫలములతోఁగూడిన వృక్షములలోను జూచి ఆపండ్లు భుజించి పగటిపూట సీతను వెతకి రాత్రిపూట నిద్రించుచుండిరి.

(౬) వానర సేనాపతులు ప్రయాణమైపోయినది మొదలు ఒక నెల నిండగా సీతను వెతకుటలో ఉత్సాహము తగ్గినవారై, సుగ్రీవునికి వారి రాకను దెలిపి మాత్రవంతములో నుండిరి.

(౭) సుగ్రీవుఁడు చెప్పినటులనే తూర్పుదిక్కులో గొప్ప బలముగల వినతుఁడగు వానరుఁడు మంతులతోడ సీతను వెతకి ఆమెను జూడలేక వచ్చి చేరెను.

ఉత్తరాంచ దిశం సర్వాం విచిత్ర్య స మహాకపిః |

అగత స్సహస్రైశ్చ వీర శ్శతవలి స్తదా ||

౫

సుపేణః పశ్చిమా మాశాం విచిత్ర్య సహ వానరైః |

సమేత్య మాసే సంపూర్ణే సుగ్రీవ ముపచక్రమే ||

౬

తం ప్రసరివణపుష్ట స్థం సమాసాద్యాభివాద్యచ |

ఆనీసం సహ రామేణ సుగ్రీవ మిద మబ్యువక్ ||

౧౦

విచిత్రాః పర్వతా స్సర్వే వనాని గహనానిచ |

నిమ్నగా స్సాగరాంతాశ్చ సర్వే జనపదాశ్చ యే ||

౧౧

గుహాశ్చ విచిత్రా స్సర్వా స్త్వయా యాః పరికీర్తితాః |

విచిత్రాశ్చ మహాగుల్మౌ తతా వితతసంతతాః ||

౧౨

గహనేషుచ దేశేషు దుర్గేషు విషమేషుచ |

సత్వాన్యతిప్రమాణాని విచిత్రాని హతానిచ ||

౧౩

ఉదారసత్వాభిజనౌ మహాత్మా సమైధిలీం ద్రక్ష్యతీ వాని

రేంద్రః | తిశతు యామేవ గతాతు నీతా తా ముక్తితో

హాయుసుతో హనూమా ||

౧౪

ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

తూర్పు పడమటిదిక్కులకుఁబోయిన వానరులు నీతనుజూడకయే వచ్చుట. ౧౩౧

(౮) వీరుఁడును గొప్పకపియును నగు శతపతి నేనతోడ ఉత్తరదిక్కులలో నంతయు సీతాదేవిని వెతకి ఆమెను జూడలేక వచ్చిచేరెను.

(౯) నువ్వేఁబడు వానరులతోడ పడమటిదిక్కులలో సీతాదేవిని వెతకి ఒక నెల నిండగా వచ్చి సుగ్రీవుని సన్నిధిలోఁ జేరెను.

(౧౦) ప్రశ్నివణమున కొండమీద శ్రీరామునితోడ గూర్చుండి యుండి న సుగ్రీవుని ఇద్దఁచేరి, అతనికి నమస్కారముచేసి, వానరులు అతనితో నిలులనిరి.

(౧౧) సమస్తమైన పర్వతములలోను, పర్వతేశించుటకు సాధ్యపడనివనములలోను సమద్రములోఁ గలియుచుండు నదులలోను, సకలమైన దేశములలోను నీతను వెతకి చూచితిమి.

(౧౨) నీవు చెప్పిన గుహలన్నిటిలోను, లతలతోనిండిన గొప్ప పొదలలోను నీతను వెతకితిమి.

(౧౩) పోవుటకు సాధ్యపడని దేశములలోను మిగుల శ్రమపడి పోదగిన మిట్టపల్లములుగల ప్రదేశములలోను, నీతను వెతకి, గొప్పశరీరముగల పాణిముల సమీపమునకుఁ బోయి, రానిబుడస తలఁచి, వానిం జంపితిమి.

(౧౪) గొప్పజలముగల వంశములోఁ బుట్టినవాఁడును మహాత్ముఁడును వానర శ్రేష్ఠుఁడును వాయుపుత్రుఁడును నగు హనుమంతుఁడు నీతయుండు దిక్కుకుఁ బోయియున్నాఁడు. అతఁడు నీతను జూచి వచ్చును.

ఇ ది న్న లు వ ది యే డ వ స ర్గ.

అష్టచత్వారింశస్సర్గః.

సహతారాంగదాభ్యాంతు గత్వా సహనుమా స్కపిః |
 సుగ్రీవేణ యథోద్దిష్టం తం దేశ ముపచక్రమే || ౧
 సతు దూర ముపాగమ్య సర్వై స్తైః కషిన్తమైః |
 విచినోతిస్య వింధస్య గుహాశ్చ గహనానిచ || ౨

పర్వతాగ్రాన్నదీ దుర్గాం త్సరాంసి విపులాన్ దుఃమాన్ |
 పృక్షపండాశ్చ వివిధా స్పర్వతాన్ ఘనపాదపాన్ || ౩
 అన్వేషమాణాస్తే సర్వే వానరా స్సర్వతో దిశమ్ |
 స సీతాం దదృశు ర్వీరా మైథిలీం జనకాత్మజామ్ || ౪

తే భక్షయంతో మూలాని ఫలాని వివిధానిచ |
 అన్వేషమాణా దుర్ధర్షా న్యవసం స్తత్ర తత్రహః || ౫
 స తు దేశో దురన్వేషో గుహాగహనవా స్సుహాన్ || ౫.౪

నిర్దలం నిర్జనం శూన్యం గహనం రోమహర్షణమ్ || ౬
 త్యక్త్వాతు తం తదా దేశం సర్వేనై హరియూధవః |
 తాన్మౌనా న్యవ్యరణ్యాని విచిత్ర భృశవీశితాః || ౭

దక్షిణ దిక్కులలో నీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౩౩.

రూ వ సర్గ.

(అవతారిక.— దక్షిణ దిక్కులకు బోయిన హనుమంతుఁడు మొదలగు వానరులు యొక రాక్షసుని నిరసనమునే యువరకీ సర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) హనుమంతుఁడు, తాఁడు అంగదునితోడ కుగ్రీవుఁడు తెలిపిన ప్రదేశమునకుఁ బోయెను.

(౨, ౩) హనుమంతుఁడు ప్రసిద్ధులగు కపిశ్రేష్ఠు లందరితోడ బహుదూరము వచ్చి వింద్యపర్వతము గుహలలోను అరణ్యములలోను ఆపర్వతము శిఖరములలోను సరసులలోను నుద్గములలోను సరస్సులలోను విశాలముగు వృక్షములలోను నానావిధములగు తోవులలోను గొప్ప వృక్షములుగల ప్రత్యంత పర్వతములలోను నీతాడేవిని వెతకెను.

(౪) వీరులగు వానరులందఱు అన్నిదిక్కులలోను వెతకి జనకుని కూతురును నీతాడేవిని జూడలేదు.

(౫) తిరిస్కరించుటకు సాధ్యులుగాని హనుమంతుఁడు మొదలగు వానరులు నీతను వెతకుదు నానావిధములగు కందమూలములను ఫలములను భక్షించుచు ఆచ్ఛటచట వసించిరి.

(౬) గుహలుగలిగి ప్రివేశించుటకు సాధ్యపడని ఆగొప్ప ప్రిదేశములలో నీతను వెతకుట మిగుల శ్రమగనుండెను.

(౭, ౮) జనము జలములేక శూన్యముగను ప్రవేశించుటకు సాధ్యపడనిదిగను, రోమాంచముగలిగించునదిగను నుండు ఆప్రిదేశమును విడిచి అపుడు వానరసేనానాయకులందఱు దానివలెనే యుండు మరికొన్ని యరణ్యములలో నీతను వెతకి మిగుల శ్రమపడిరి.

చేశ మన్యం దురాధర్షం వివిశు శ్చాకుతోభయాః |
 యత్ర వంధ్యఫలా వృక్షా విపుష్పాః పర్ణవర్జితాః || ౮
 నిస్తోమూ స్సరితో యత్ర మూలం యత్ర సుమర్లభమ్ |
 వసంతి మహిషా యత్ర సమృగా నచ హస్తినః || ౯
 శూద్రాలాః పక్షిణోవాపి యేచాన్యే వసగోచరాః |
 న యత్ర వృక్షా నాపథ్యో నలతా నాపి వీరుధాః || ౧౦
 స్నిగ్ధపత్రా స్థలే యత్ర పద్మిన్యః ఫుల్ల సంకజాః |
 పేక్షణీయా స్సుగంధాశ్చ భిషగై శ్చాపి పర్జితాః || ౧౧
 కండు ర్నాచ మహాభాగ స్సత్యవాదీ తపోభసాః |
 మహర్షిః పరమామర్షీ నియమై ర్ద్వస్పృధర్షణాః || ౧౨
 తస్య తస్మిన్వనే పుత్రో బాల స్తోడశ వార్షికః |
 ప్రణప్తో జీవితాంతాయ కుర్ధన్తత్ర మహామునిః || ౧౩
 తేన ధర్మాత్మనా శస్త్రం కృత్స్నం తత్ర మహాద్వనమ్ |
 అశరణ్యం దురాధర్షం మృగపక్షివివర్జితమ్ || ౧౪
 తస్య తే కాననాంతాశ్చ గిరిణాం కందవాణిచ |
 ప్రభవాని నదీనాంచ విచిన్వంతి సమాహితాః || ౧౫
 తత్ర చాపి మహాత్మానా నాపశ్యన్తసకాత్మజామ్ |
 హర్తారం రావణంవాపి సుగ్రీవ ప్రియకారిణమ్ || ౧౬

(౧౦౯,౧౦) పూలు ఆకులు ఫలములు లేనివృక్షములు, జలము, లేనిచదులు గలిగి, కందమూలములు మహిషములు వృగములు యేనుంగులు పులులు పక్షులు అరణ్యములలో సంచరించుచు, యితరజంతువులు వృక్షములు ఓషధులు లతలు పొదలు లేక శూన్యమై ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకాని ప్రదేశమునకు కొంచెమైనను భయములేక వానరులు పోయిరి.

(౧౧) ఆయరణ్యములలో జలములేని ప్రదేశములలో తళతళమును దుండు తానురాకులు వికసించిన తామరపూలుగలిగి, దర్శనీయముగను మంచుగంధము గలిగిన నేల తామర లతలుండెను. ఆపూలవద్దకు తుమ్మెదలు పోవుటలేదు.

(౧౨) మహాత్మ్యుడును సత్యముపలుకువాడును తపస్సేధనముగలవాఁడును మిగుల కోపముగలవాఁడును వ్రతములు నేయుదుండి తిరస్కరించుటకు సాధ్యపడనివాఁడును నగు కండుమహర్షి అచట ఉండెను.

(౧౩) అరణ్యములో ౧౬ సంవత్సరముల వయసుగల కండుమహర్షి కొడుకు అగుపడకపోయెను. అతఁడు నాశనమైనందున ఆవనముమీద కండుమహర్షికి మిగుల కోపముగలిగెను.

(౧౪) ధర్మత్ముఁడగు కండు మహర్షి ఆగొప్ప వనమునకంతయు శాపమిచ్చెను. అందునల్ల, అది యొకరి ఆశ్రియము కాక, ప్రవేశించుటకు సాధ్యపడక వృగములు పక్షులు లేనిదిగై ఆయెను.

(౧౫) అట్టి యరణ్యముయొక్క మధ్యలోను, కొండల గుఱలలోను నడుగి ఉత్పత్తిస్థానములలోను వానరులు మిగుల సావధానులై నీతరు వెతకిరి.

(౧౬) సుగ్రీవునికే విశ్రాంతి నేయునట్టి మహాత్మ్యులగు వానరులు అట్టి ప్రదేశములలోను జనకునికూతురగు నీతను ఆమెను నవహరించిన రావణుని వెతికియు, జూడలేదు.

తే ప్రవిశ్యాశు తం భీమం లతాగుల్మ సమావృతమ్ |
 దన్వతుః క్రూరకర్మాణ మసురం సురనిర్భయమ్ || ౧౮
 తం దృష్ట్వా వానరా ఘోరం స్థితం శైలమివాపరమ్ |
 గాఢం పరిహితా సుర్యే దృష్ట్వా తా స్వర్వతోపమాన్ || ౧౯
 సోపితాన్ వానరా స్వర్వా స్తప్తాస్థేత్యబ్రవీ ద్భువీ |
 అభ్యధావత సంకుర్చిత్ ముష్టి ముద్యమ్య సంహితమ్ || ౨౦
 త మాపతంతం సహసా వాలి పుతోంగద స్తదా |
 రావణోయ మితి జ్ఞాత్వా తలేనాభిజఘానహా || ౨౧
 స వాలిపుత్రాభిహతో వక్త్రా చ్ఛోణి తముద్యమన్ |
 అనురోభ్యపత ద్భూమా పర్యస్తగ్రనపర్యతః || ౨౨
 తేషి తస్మిన్నిరుచ్ఛవసే వానరాజితకానినః |
 వ్యచిన్వన్ ప్రాయశ స్తత్ర సర్వం తద్దిగహ్వరమ్ || ౨౩
 విచితంతు తతః కృత్వా సర్వే తే కాననం పునః |
 అన్యజేవాపరం ఘోరం వివిశు ర్దిగహ్వరమ్ || ౨౪
 తే విచిత్య పునః ఖన్నా వినిష్పత్య సహాగతాః |
 ఏకాంతే వృక్షమూలేతు నిషేదు ర్దీనమానసాః || ౨౫
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః.

దక్షిణదిక్కులో సీతను వెతకుటలో వానరుల పర్యయత్నములు. ౫౩౭

(౧౭) వానరులు శీఘ్రముగ లతలతోను పాదలతోనునిండి భయంకరమగు అరణ్యములలో బ్రవేశించి అచట దేవతలవల్లన భయములేని, కూరిమైన కర్మముగల, ఒక రాక్షసుని జూచిరి.

(౧౮, ౧౯) వానరులు, భయంకరుడై రెండవ కొండపై నెక్కుండు ఆయను రునిజూచి అందరు నడుముకు బాగుగ గుడ్డలు గట్టుకొని నిలిచిరి. బలముగలఆయనురుండు కొండలపైతె వెలుంగుచుండు వానరులను జూచి 'మీరు చచ్చితిరి' అని చెప్పి, మిగుల కోపముగలవాడై బిడికిలి బాగుగ బట్టుకొని వారిమీదికి పరుగెత్తి వచ్చెను.

(౨౦) అపుడు వాలిపుశుండగు అంగదుండు పైకివచ్చుచుండు ఆరాక్షసుని రావణుడేయని తలచి మిగుల వేగముగ ఆరచేతితో నతనింగొట్టెను.

(౨౧) వాలి కొడుకుచే గొట్టబడిన ఆనరుండు నోటినుండి నెత్తునుగ్రీక్కుచు, పర్వతము తిలకిందుగఁ బడునట్లు, భూమిమీదపడెను.

(౨౨) జయించి ప్రకాశించుచుండు ఆవానరులు రాక్షసుండు పాదములుపోయి ఊపిరిలేక నుండగా ఆశ్రుదేళములో సతండు వసించుచుండిన కొండనుభ్యప్రదేశములో సంతయు సీతను బాగుగ వెతకిచూచిరి.

(౨౩) వానరులందరు అరణ్యములో సీతను వెతకి మరియు భయంకరముగనుండు యింకొక కొండనుభ్యలో నామెను వెతకుటకు బ్రవేశించిరి.

(౨౪) ఆవానరులు సీతను వెతకి మరియు ఖిన్నులై వెలుపలపెచ్చి గుంపుగూడి యేకాంతముగనుండు ఒక చెట్టుక్రింద దీనమైనమనసు గలవారై గూర్చుండిరి.

ఇ ది న లు వ ది యె ని మి ద వ స ర్థ.

ఏకోనపంచాశస్సర్గః.

అథాంగథస్తదా సర్వా న్వాసరా నిద మబ్రవీత్ |
 పరిశ్రాంతో మహాప్రాజ్ఞ స్సమాశ్వాస్య శనై ర్వచః || ౧
 వనాని గిరయో నద్యో దుర్గాణి గహనానిచ |
 దర్యో గిరిగుహశ్చైవ విచిత్రాని సమంతతః || ౨

తత్ర తత్ర సహస్రాభి ర్జానకీ నచ దృశ్యశే |
 తద్వా రక్షో హృతా యేన సీతా నురసుతోపమా || ౩
 కాలశ్చ నౌ మహాన్యాత స్సుగ్రీవ శోచగ్రశాసనః |
 తస్మా ద్భవంత స్సహితా విచిన్వంతు సమంతతః || ౪

విహాయ తంద్రీం శోకంచ నిద్రాం చైవ సముత్థితామ్ |
 విచినుధ్వం యథా సీతాం పశ్యామో జనకాశ్చమాన్ || ౫
 అనిర్వేదంచ దాక్ష్యంచ మనస శ్చాపరాజయః ||
 కాశ్యపేద్ధికరాణ్యాహు స్తస్మా దేత ద్భ్రవీమ్యహమ్ || ౬

అద్యాపి తద్వచం మర్గం విచిన్వంతు వశోకహ |
 భేదం త్యక్త్వా పున స్సర్వై ర్వనమేత నివసంతామ్ || ౭

దక్షిణదిక్కులో నీతను వెతకుటలో వానరుల పయత్నములు. ౫౩౯

రక వ శర్క.

(అవతారిక.— ఇంకొక ప్రదేశములో వానరులు నీతను వెతకుట యీ సర్గలో జెప్పబడుచున్నది.

(౧) పిమ్మట, మిగుల పాశ్చాత్యుడగు అంగదుడు మిగుల శ్రమయు గల వాడై ఆపుడు వానరు లందరికిని సమాధానము చెప్పి వారితో నిటు లనెను.

(౨) పనములు కొండలు నదులు దుర్గముగ నుండు ప్రదేశములు గొప్ప అరణ్యములు పర్వత మధ్యప్రదేశములు పర్వతముల గుహలలో నలుప్రక్కలలో ను నీతాదేవిని వెతకితిమి.

(౩) ఆయా ప్రదేశములలో నీతాదేవిని, దేవకన్యకతో సమానురాలైన ఆ మెను అపహరించిన రాక్షసుని మనము వెతకి చూచితిము. వాగు అగుపడలేదు.

(౪) మనము ప్రయాణమైవచ్చి పెద్దకాలమైనది. సుగ్రీవుడు కరినముగ యిది గువాఁడు. అందుచే, మీరు గుంపుగూడి నలుప్రక్కలలోను నీతను వెతుక వలయును.

(౫) సోమరితనము చూపుదు నిద్ర విడిచి జనకుని కూతురగు నీతాదేవి కంటికి ఆగునగునటుల వెతుకవలయును.

(౬) దుంభుము లేకుండుట, ఉత్సాహము ధైర్యము యివియన్నియు కా న్యములను సఫలము నేర్పజేయజేయి. అందుచేత యిటుల నేను చెప్పుచున్నాను.

(౭) వానరులు బ్రవేశించుటకు సాధ్యముగాని ఆ పనములోనే యిపుడు పాపకనలయును. మరియు, అందుకు భేదమును విడిచి యీ పనములోను నీతాదేవి ని వెతుకవలయును.

అవశ్యం క్రియమాణస్య దృశ్యతే కర్మణఃఫలమ్|

అలం నిర్వేష మాగమ్య సహి నౌ మీలనం తుమమ్|| ౮

సుగ్రీవః కోపనౌరాజా తీక్ష్ణదండశ్చ హనరా|

భేతవ్యం తస్య సతతం రామస్యచ మహాత్మనః|| ౯

హితార్థ మే తదుక్తం నః క్రియతాం యది రోచతే|

ఉచ్యతాం వా తుమం యన్న స్పర్శేషా మేవ వానరాః|| ౧౦

అంగదస్య వచ శ్శ్రిత్వా వచనం గంధమాదనః|

ఉవాచాఽవ్యక్తయా వాచా పిపాసాశ్రమ ఖన్నయా|| ౧౧

సదృశంఖలు ఘ్రా వాక్య మంగదో యదు వాచహ|

హితంచైవాను కూలంచ క్రియతా మస్య భాషితమ్|| ౧౨

పున ర్మార్గామమౌ శైలాన్ కంఠరాంశ్చ దరీ స్తథా|

కాననానిచ శూన్యాని గిరిప్రసృవానిచ|| ౧౩

యథోద్దిష్టాని సర్వాణి సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|

విచిన్వంతువనం సర్వే గిరిదుర్గాణి సర్వశః|| ౧౪

తత స్సముత్థాయ పున రావనరాస్తే మహాబలాః

వింధ్యకాననసంకీర్ణాం విచేరు ర్దక్షిణాం దిశమ్|| ౧౫

దక్షిణదిక్కులో సీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౪౧

(౮) కార్యము చేయుచుండినట్లులైతే ఫలము అవశ్యముగ గలుగును. దుఃఖించునదిచాలును. మనము కన్నులు మూసికొని యుండుట తగదు. (చేయవలసిన కార్యమును జేయకుండుట తగదని భావము.)

(౯) వానరుఁడును రాజును సగుసుగీర్తివుఁడు కోపము గలవాఁడు. కఠినముగ శిక్షించువాఁడు. అతనికిని మహాత్ముఁడను రామునికిని యెల్లప్పుడు భయపడవలయును.

(౧౦) మీకు హితము గలుగుటకై యీమాట చెప్పితిని. మీకు యిష్టముగ నుండినట్లులైతే నేను చెప్పినట్లులఁ జేయుఁడు. లేకపోయిన, వానరులగా! మనకందరికిని దగిన ఆలోచన నైనను జెప్పవలయును.

(౧౧) గంధమాధనుఁ డనువానరుఁడు అంగదుని మాట విని దాహముశ్రమచే దీనమై స్ఫుటములేని మాటతో నిటు లనెను.

(౧౨) అంగదుఁడు చెప్పినమాట మీకందరికిని యుక్తముగనున్నది. మేము గలిగించునట్టి అనుకూలమైన అంగదునిమాట ప్రకారము నేయుండు.

(౧౩) మరియూ, కొండలలోను కొండల సంఘలలోను గుహలలోను జనములేని అడవులలోను కొండనదులలోను మరియూ సీతను వెతకి చూడవలయును.

(౧౪) మహాత్ముఁడను సుగ్రీవుఁడు చెప్పియుండు ప్రదేశము లన్నిటిలోను కొండలల్లోను దుర్గములలోను అన్నిటిలోను సీతను వెతుకవలయును.

(౧౫) గొప్పబలముగల ఆ వానరులందరు ఆ యే కార్య ప్రదేశమునుండి మరియులేని వింధ్యవర్షము అడవులతో నిండియుండు దక్షిణదిక్కులో సంచరించి సీతను వెతకుచుండిరి.

తే శావదాభిప్రతిమం శ్రీమద్రజతపర్వతమ్|

శృంగవంతం దరీమంత మధిరుహ్యచ హసరాః|| ౧౬

తత్ర కోద్రవనం రమ్యం సప్తపర్ణ వనానిచ|

వ్యచిన్వంస్తే హరివరా స్సీతాదర్శనకాంక్షిణః|| ౧౭

తస్యాగ్ర మధిరూఢాస్తే శాంతా విపులవిక్రమాః|

నపశ్యంతిస్మ వైదేహీం రామస్య మహిషీ ప్రియామ్|| ౧౮

తేతు దృష్టిగతం కృత్వా తం శైలం బహుకందరమ్|

ఆవారోహంత హరయో ఏక్షమాణా స్స మంతతః|| ౧౯

అవసహ్య తతో భూమిం శాంతా విగతచేతసః|

స్థిత్యా ముహూర్తం తత్యాధ వృక్షమూల ముపాశ్రితాః|| ౨౦

తే ముహూర్తం సమాశ్వస్తాః కించిద్భగ్నపరిశ్రమాః|

పున రేవ్రాద్యతాః కత్నాం మార్గితుం దక్షిణాందిశమ్|| ౨౧

హనుమత్ప్రేమాఖా సైతు ప్రస్థితాః ప్లవగర్షభాః|

వింధ్యమేవాదిత ప్రావ ద్విచేరు సై తత స్తతః|| ౨౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకారిడే - ఏకోనవంచాశస్సర్గః

దక్షిణదిక్కులో నీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౪౩

(౧౬) ఆ వానరులు శరత్కాల మేఘముతో సమానమై కాంతిగలిగిన శిఖరములు గుహలుగల వెండికొండను నెక్కిరి.

(౧౭) ఆ కొండమీద మనోహరమగు కోద్ర వనములోను యేడాకుల మానులుగల వనములోను నీతను జూచుటకు కోరుచుండిన వానరపీరులు ఆమెను వెతకుచుండిరి.

(౧౮) ఆ కొండమీద నెక్కియుండు మిగుల పరాక్రమము గల వానరులు వెతకి శ్రమ గలవారై శ్రీరాముని పట్టమహిషియు ప్రియరాలును నగు నీతను జూడలేదు.

(౧౯) అనేక గుహలుగల ఆపర్వతమును భాగుగఁ బరీక్షించి చూచి వానరులు నలుప్రక్కల నీతను వెతకుచు దానిమీదినుండి దిగిరి.

(౨౦) కొండనుండి వానరులుదిగి శ్రమముపొంది వ్యాకులదిత్తులై అచట కొంతసేపు నిలిచి పిదప ఒక చెట్టుక్రింద అందరు గూర్చుండిరి.

(౨౧) వానరులు ముహూర్తకాలము అచటనుండి ధైర్యము చెచ్చుకొని శ్రమతీర్చుకొని మరియు దక్షిణ దిక్కులలో నన్నిచోటులలోను నీతను వెతకుటకు ఆరంభించిరి.

(౨౨) నీతను వెతకుటకు ప్రయాణము సేసియుండు హనుమంతుడు మొదలగు వానరోత్తములు మొదలు వింధ్యపర్వతము నలుప్రక్కలలోను నీతను వెతకి సుందరించు చుండిరి.

ఇ దీ న లు వ ది తొ మ్మి ద వ స గ్గ.

పం చూ శ స్స గ్గః.

సహ తారాంగదాభ్యాంతు సంగమ్య హనుమా స్కపిః |
 నిచినౌతిస్య వింధ్యస్య గుహాశ్చ గహనానిచ || ౧
 సింహశాద్దూలజుష్టేషు శిలాశ్చ సరిత స్తథా |
 విషమేషు సగేంద్రస్య మహాప్రసావణేషుచ || ౨

ఆనేను స్తస్య శైలస్య కోటిం దక్షిణపశ్చిమామ్ |
 తేహం తత్తైవ వసతాం స కాలో వ్యత్యవర్తత || ౩
 సహి దేశో దురన్వేషో గుహాగహనవా స్సహా || ౩౪

తత్ర వాయుసుత స్సర్వం విచినౌతిస్య పర్వతమ్ |
 పరస్పరేణ హనుమా సన్యోన్యస్యా విదూరతః || ౪౫

గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గంధమాదసః || ౫
 మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జంబవా స్సశః |
 అంగదో యువరాజశ్చ తారశ్చ వనగోచరః || ౬
 గిరిజాలావృతా ద్వేశా న్నాగ్నిత్వా దక్షిణాం దిశమ్ |
 విచిన్వంత స్తత స్తత్ర దదృశు ర్వివృతం బిలమ్ || ౭

దక్షిణదిక్కులో సీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౪౫

౫౦ వ సర్గ.

(అవతారిక. — ఆంజనేయుఁడు మొదలగు వానరులు ఋక్షబిలములో బ్రవేశించి స్వయం ప్రభయొక్క ఆశ్రమమును జూచుట.)

(౧, ౨) వానరుఁడగు హనుమంతుఁడు తొర అంగదులతోఁగూడి వింధ్య పర్వతము గుహలలోను గొప్ప ఆరణ్యములలోను, రాళ్ళలోను నదులలోను సింహములు శార్దూలములుగల మిట్టవల్లములుగనుండు ప్రదేశములలోను గొప్ప కొండ ననులలోను సీతాదేవిని వెతకిచూచెను.

(౩) వానరులు ఆపర్వతముమీద నైరుతిదిక్కులోఁ గూర్చుండిరి. అప్పుడు, ముగ్ధివుండు చెప్పిన ఒక నెల గడువు ముగిసిపోయెను.

(౩౪) గుహలుగలిగి పృథ్వీమండలము సాధ్యముకాక విశాలముగనుండు ఆపృథ్వీమండలములో సీతను వెతకుట మిగుల ప్రియాసగ నుండెను.

(౩౫) వాయువుత్పాదగు హనుమంతుఁడు వానరులను నాలుగు దిక్కులలోను నొకరిని నింకొకరి సమీపములోనుంచి ఆపర్వతములలో నంతయు నతఁడు సీతను వెతకిచూచెను.

(౫౬, ౨, ౩) గజాఁడు గవాక్షుఁడు గవయుఁడు శరభుఁడు గంధమాధనుఁడు మైందద్వివిదులు సుషేణుఁడు జాంబవంతుఁడు నళుఁడు యువరాజగు అంగదుఁడు, ఆరణ్యములను బాగుగ నెరింగియుండు త్రాగుఁడు, కొండలతో నిండియుండు ప్రదేశములలో సీతను వెతకి, దక్షిణదిక్కులోను నచ్చటచట వెతకుచు, విశాలముగనుండు ఒకబిలమును నచట చూచిరి.

దుర్గ మృక్షబిలం నామ దానవేనాభిరక్షితమ్ |
 యుత్తిపాసాపరీతాశ్చ శాంతాశ్చ సలిలార్థినః || ౯
 అవక్షీర్ణం లతావృత్తై ర్దదృశు స్తే మహాబిలమ్ || ౧౪
 తతః కౌంచాశ్చ హంసాశ్చ సారసాశ్చాపి నిష్క్రమన్ ||
 జలాద్రాశ్చ క్షత్రవాకాశ్చ రక్తాంగాః పద్మరేణుభిః || ౧౫

తత స్తద్బిల మాసాద్య సుగంధి దురతికృమమ్ |
 విస్మయవ్యగ్రి మనసో బభూవు ర్వానరర్షభాః || ౧౦౪
 సంజాతపరిశంకా సై తద్బిలం ప్లవగోత్తమాః |
 అభ్యపద్య. న్నసంహృష్టా స్తేజోవంతో మహాబలాః || ౧౧౪
 నానాసత్వసమాక్షీర్ణం దై త్యేంద్రసిలయోపమమ్ |
 దుర్దర్శ మతిఘోరంచ దుర్విగాహం చ సర్వశః || ౧౨౪

తతః పర్వతకూటాభో హనుమాన్సవనాత్మజః |
 అబ్రవీద్వానరా స్సర్వా న్కాంతారవనకోవిదః || ౧౩౪
 గిఢిజాలావృతా ద్వేశా న్మార్గిత్యా దక్షిణాం దిశమ్ |
 వయం సర్వే పరిశాంతా నచపశ్యామ మైథిలీమ్ || ౧౪౪
 అస్మాచ్ఛాపి బిలా ధంసాః కౌంచాశ్చ సహసాపహైః |
 జలాద్రాశ్చ క్షత్రవాకాశ్చ నిష్పతంతిస్మ సర్వతః || ౧౫౪

దక్షిణ దిక్కులో నీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౪౭

(౮,౧౫) ఆకలి దాహముచే మిగుల తపించి జలముగోరి శ్రమను బొంది యుండు వానరులు లతలతోను వృక్షములతోను నిండి ప్రవేశించుటకు సాధ్య పడని ఋక్ష బిలమును పేగుగల ఒక గొప్ప బిలమును జూచిరి.

(౯౫) ఆ బిలమునుండి క్రొంచ హంస సారస, తడిసి తామరపూల దూళిపడినందున చక్కవాక, పక్షులు వెలుపల వచ్చినవి.

(౧౦౫) పిమ్మట, వానర శ్రేష్ఠులు మంచివానరగలిగి ప్రవేశించుటకు సాధ్యపడని ఆ గుహనిమోపమునకుఁ బోయి మిగుల ఆశ్చర్యపడియుండిరి.

(౧౧౫, ౧౨౫) తేజస్సు గొప్పబలము గలవానరోత్తములు నానావిధ ములగు మృగములు గలదియు రాక్షసేంద్రుని గృహముతో సమానమై చూచు టకు సాధ్యపడక, మిగుల భయంకరమై ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకాని ఆబిల మును జూచి, యిది పాతాళమా, లేక, మాయచే గల్పింపఁబడినదా యని సందే హము గలిగి సంతోషము లేనివారై ఉండిరి.

(౧౩౫) పిమ్మట, పర్వతశిఖరమువలె వెలుంగుచుండు వాఁడును, వాయు పుత్రిండును పోవుటకు సాధ్యపడని మార్గములలోను అరణ్యములలోఁ బోవు టకు శక్తిగలవాఁడునునగు హనుమంతుఁడు వానరులతో నిటు లనెను.

(౧౪౫) కొండలతోనిండిన ప్రదేశములలోను దక్షిణ దిక్కులోను వెతకి మనమందరము మిగుల శ్రమగలవారమైతిమి. నీతను జూడక పోతిమి.

(౧౫౫) ఈ బిలమునుండి నీళ్ళలోఁ దడిసిన హంసలు క్రొంచములు సార సపక్షులు చక్కవాకపక్షులు వెలుపల వచ్చుచున్నవి.

నూనం సలిలవా నత్ర కూపోవా యది వా హ్రదః |
 తథాచేమే బిలద్వారే స్నిగ్ధా స్తివృంతి పాదపాః || ౧౬౪
 ఇత్యుక్త్వా తద్బిలం సర్వే వివిశు స్తిమిరావృతమ్ |
 అచంద్రసూర్యం హరయోదదృశూరో మహర్షణమ్ || ౧౭౪
 నిశామ్య తస్మా త్సింహాంశ్చ తాంస్తాంశ్చ మృగపక్షిణః |
 పృవిష్టా హరిశార్దూలా బిలం తిమిరసంవృతమ్ || ౧౮౪
 నతేషాం సజ్జతే చక్షు ర్నతేజో న పరాక్రమః |
 వాయోరివ గతి స్తేషాం దృష్టి స్తమసి వర్తతే || ౧౯౪
 తే పృవిష్టాస్తు వేగేన తద్బిలం కపికుంజరాః |
 పృకాశ మభిరామంచ దదృశు ర్దేశముత్తమమ్ || ౨౦౪
 తత స్తస్మిన్నిలే దుర్గ నానాపాదపరేనంకురైః |
 అన్యోన్యం సంపరిష్వజ్య జగ్ము ర్యోజన మంతరమ్ || ౨౧౪
 తే నష్టనంజ్ఞా స్తప్రషితా స్సంభ్రాంతా సులిలార్ధినః |
 పరివేతు ర్భిలే తస్మి న్కంచితకాల మతంద్రితాః || ౨౨౪
 తే కృశా దీనవదనాః పరిశ్రాంతాః ప్లవంగమాః |
 ఆలోకం దదృశు ర్వీరా నిరాశా జీవితే తదా || ౨౩౪
 తత స్తం దేశ మాగమ్య సామ్యం వితిమిరం వసమ్ |
 దదృశుః కాంచనా న్ప్రయో దీప్త వైశ్వానరప్రభాః || ౨౪౪

దక్షిణదిక్కులో నీతను వెతకటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౪౯

(౧౬౪) గనుక, ఈబిలములో తీర్థముగల బావి లేక సరస్సుగలదు. నిజము, మరియు, దీనిద్వారములో పచ్చగనుండు వృక్షములు గలవు.

(౧౭౪) ఇటులచెప్పి, వానరులందరు సూర్య చంద్రుల కీరణములులేక చీకటితోనిండి రోమాంచము గలిగించునట్టి గుహలోఁ బ్రవేశించిచూచిరి.

(౧౮౪) అచటనుండి వచ్చుచుండు సింహములను నానావిధములగు పక్షులను, చీకటితోనిండిన అగుహలోఁ బ్రవేశించిన, వానరులు చూచిరి.

(౧౯౪) ఈ వానరుల నేత్రములు తేజస్సు పరాక్రమము గాలివంటి వేగము అబిలములో నుపయోగపడలేదు. కన్నులు కనిపించలేదు.

(౨౦౪) అగుహలో మిగులవేగముగఁ బ్రవేశించుచుండు వానరశ్రేణులు ప్రకాశముగను మనోహరముగను నుండు రమ్యమగు నొక ప్రదేశమును జూచిరి.

(౨౧౪) పిమ్మట, మిగుల ప్రయాసతో, బ్రవేశించదగినదియు, నానావిధములగు వృక్షములతో నిండినదియు, నగు అబిలములోఁ వానరులు ఒకరినొకరుచేయిపట్టుకొని ఒకయోజనము దూరము లోపల పోయిరి.

(౨౨౪) వానరులు దాహముగలవారై జలమును వెతకుచు భ్రాంతిపొందిన వారై ప్రజ్ఞ తప్పి అబిలములో మిగుల ప్రయాసతోఁ బోవుచుండిరి.

(౨౩౪) వీరులగు వానరులు కృతులై వాడిన ముఖముగలవారై మిగుల శ్రమపొంది పాగ్రణముమీద ఆశలేనివారై ఒకవెలుతురును జూచిరి.

(౨౪౪, ౨౫౪) పిమ్మట, వానరులు ఆప్రదేశము చేరి అచట చల్లగను చీకటిలేకయు నుండు వనమును ఆవనములో స్వర్ణమయమగు వెలుంగుచుండు అగ్నివంటి కాంతిగల పూచియుండు సాల తాల పున్నాగ కమభ వంజుళ్ల ధవ చంపక నాగ కర్ణికార వృక్షములను జూచిరి.

సాలాం స్తాలాంశ్చ పున్నాగా న్నకుభా న్వంజుళా న్ధవాః |
 చంపకా న్నాగవృక్షాంశ్చ కర్ణికారాంశ్చ పుష్పితాః || ౨౫
 స్తబ్ధకైః కాంచనై శ్చిత్రై ర్దైః కిసలయై స్తథా |
 ఆపీడై శ్చ లతాభిశ్చ హేమాభరణభూషితాః || ౨౬
 తమణాదత్యసంకాశా నై వ్విడూర్యకృతవేదికాః |
 విభ్రాజమానా న్విపుషా పాదపాంశ్చ హిరణ్యమూః || ౨౭
 నీలవైడూర్యవర్ణాశ్చ పద్మినీః పతంగావృతాః |
 మహద్భిః కాంచనైః పద్మై ర్వృతా బాలార్కసన్నిభైః || ౨౮
 జాతరూపమయై ర్భూతై స్త్య ర్మహద్భి శ్చ సకచ్ఛవైః |
 నళినీ స్తత్ర దదృశుః ప్రసన్నసలిలావృతాః || ౨౯
 కాంచనాని విమానాని రాజతాని తద్ధై వచ |
 తపనీయగవాక్షాణి ముక్తాజాలావృతానిచ || ౩౦
 హైమరాజత భామాని వైడూర్యమణిమంతిచ |
 దదృశు స్తత్ర హరయో గృహముఖ్యాని సర్వశః || ౩౧
 పుష్పితా న్ఫలినో వృక్షాః ప్రవాళమృగసన్నిభాః |
 కాంచనభ్రమరాంతై చ మధూనిచ సమంతతః || ౩౨
 మణికాంచనచిత్రాణి శయనాన్యాసనానిచ |
 మహర్వాణిచ యానాని దదృశు స్తై సమంతతః || ౩౩

దక్షిణదిక్కులో నీతను వెళ్తుంటే వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౫౧

(౨౬౪, ౨౭౪) బంగారుమయముగనుండు గొత్తులతోను, చిత్రముగను ఎర్రగను నుండు చిగురుతోను, శిరోభూషణములతోను, లతలతోను, బ్రకాశించు చుండునట్టిదిగను, ఫలించియుండు బంగారు సొమ్ములుగలదిగను, బాలనూ ర్యునివలె వెలుంగుచుండునదిగను, వృక్షములచుట్టు వైడూర్యములతోఁ జేయఁబడిన వేదికలుగలదిగను, స్వభావముచేతనే పృకాశించుచుండు వెండి మయముగ నుండు వృక్షములుగలదిగను ఆచిలమును వానరులు చూచిరి.

(౨౮౪, ౨౯౪) పక్షులతో నిండినవిగను, బాలనూర్యునివలె వెలుంగుచుండునవిగను, బంగారు వికారమైన గొప్ప తామరపులతో నిండిన నీల వైడూర్యరంగులుగల తామరలతలను, తాబేళ్ళతోను బంగారువికారముగనుండు గొప్ప చేపలతోను నిండి నిర్మలమగు జలముగల సరస్సులను ఆచట వానరులు చూచిరి.

(౩౦౪, ౩౧౪) బంగారము వెండి మయముగనుండు విమానములను, మత్స్యముల హారములతో నిండిన బంగారు గవాక్షములను, బంగారు వెండితోఁ జేయఁబడిన వైడూర్యములు పొదగబడిన ఉత్తమమైన గృహములను, అగుహలో వానరులు ఆచ్చటచట చూచిరి.

(౩౨౪, ౩౩౪) పూచి ఫలించియుండు పగడములతోను రత్నములతోను సహనమగు వృక్షములను, బంగారు వికారముగనుండు తుమ్మెదలను, అన్ని ఘోటలలోను తేనెను, రత్నములు బంగారముతో నిర్మింపఁబడి నానారంగులుగల రయనములను అసనములను, వెలలేని వాహనములను, వానరులు అగుహలో నచ్చటచట చూచిరి.

హైమరాజతకాంస్యానాం భాజనానాంచ సంచయాన్ |
 అగరూణాంచ దివ్యానాం చందనానాంచ సంచయాన్ || ౩౪
 శుచీన్య భ్యవహార్యాణి మూలానిచ ఫలానిచ |
 మహర్వాణిచ పానాని మధూని రసవంతిచ |
 దివ్యాచా మంబరాణాంచ మహర్వాణాంచ సంచయాన్ || ౩౫
 కంబళానాం చ చిత్రాణా మజినానాంచ సంచయాన్ |
 తత్ర తత్రచ విన్యస్తా దీప్తా నైవ్విశ్వసరప్రభాన్ || ౩౬
 దదృశు ర్వానరా శ్శుభ్రాన్ జాతరూపస్య సంచయాన్ || ౩౭
 తత్ర తత్ర విచిన్వంతో బిలే తస్మి న్మహాబలాః |
 దదృశు ర్వానరా శ్శూరాః స్త్రియం కాంచి దదూరతః || ౩౮
 తాం దృష్ట్వా భృశసంత్రస్తా శ్చీరకృష్ణాజనాంబరామ్ |
 తాపనీం నియతాహరాం జ్వలంతీ మివ తేజసా || ౩౯
 విస్మితా హరయ స్తత్ర వ్యవతిష్ఠంత సర్వశః || ౪౦
 పప్రచ్ఛ హనుమాం స్తత్ర కాసి త్వం కస్య వా బిలమ్ || ౪౧
 తతో హనుమా నిరిసన్నికాశః కృతాంజలిస్తా మభివాద్య
 పృథ్ధామ్ | పప్రచ్ఛ కా త్వం భవనం బిలంచ రత్నాని హే
 మాని వదస్య కస్య || ౪౨

ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచాశస్సర్గః,

దక్షిణదిక్కులో సీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రియత్నములు. ౫౫౩

(౩౮౪, మొదలు ౩౮౫ వరకు) బంగారము వెండి కంచుతోఁ జేయఁ బడిన అనేక పాత్రములను, ఉత్తమముగ అగరు చందన మైపూతలను, పరిశుద్ధమైన భక్ష్యములను, కందమాలములను ఫలములను, ఉత్తమమైన పాన ద్రవ్యములను, మిగుల రుచిగనుండు తేనెలను, శ్రేష్ఠమై వెలలేని వస్త్రముల మూటలను, రత్నకలబళములను జింకచర్మములను, అచ్చటచట ఉంచబడి అగ్నివలె బాగుగ వెలుంగుచు నిర్మలమైన బంగారు రాసులను వానరులు అగుహలోఁ జూచిరి.

(౩౮౫) గొప్ప బలముగల శూరులగు వానరులు ఆబిలములో నచ్చటచట సీతాదేవిని వెతకుచు సమీపములో నొకస్త్రీని జూచిరి.

(౩౮౫, ౮౦) నారవస్త్రము జింకతోలు 'ధరించి, నియతమైన ఆహారము గలిగి, తేజస్సుచే వెలుంగుచుండు ఒకతాపసిని జూచి మిగుల భయఁపడి వానరులు అశ్చర్యముగలవారై బిలములో నాచెళ్ళ దూరముగ గుంపుగుంపుగ నిలిచిరి.

(౪౦౫) వానరుల మధ్యలో హనుమంతుఁడు ఆమెను జూచి 'నీవెవతె యీగుహ యెవరిది' అని అడిగెను.

(౪౧౫) పిమ్మట, పర్వతమువలెనుండు హనుమంతుఁడు అంజలిచేసికొని, వృద్ధురాలగు స్వయంప్రభాత నమస్కరించి 'నీవు యెవతె, యీ భవనము చిలము రత్నములు బంగారము ఎవరివి' అని అడిగెను.

ఇ ది యే బ ద వ స ర్గ.

వ క ప ం చా శ స్స ర్గః.

ఇత్యుక్త్వా హనుమాం స్తత్ర పునః కృష్ణాజినాంబరామ్ |
 అబ్రవీత్తాం మహాభాగాం తావనీం ధర్మచారిణీమ్ | ౧
 ఇదం పరివిష్టా స్సహసా బిలం తిమిరసంవృతమ్ |
 త్సుత్పిపాసా పరిశ్రాంతాః పరిఘ్నాన్నశ్చ సర్వశః | ౨
 మహద్ధరణ్యా వివరం పరివిష్టాః స్మ పిపాసితాః |
 ఇమాం స్తేష్వేవం విధా న్భివాన్ వివిధా నద్భుతోపమాన్ || ౩
 దృష్ట్వా వయం ప్రవృథితా స్సంభ్రాంతా న్నప్తచేతసః | ౩౪
 కస్యైతే కాంచనా వృక్షా స్తరుణాదిత్యసన్నిభాః |
 శుచీ న్యభ్యవహార్యాణి మూలాశ్చ ఫలానిచ || ౪౫
 కాంచనాని విమానాని రాజతాని గృహాణిచ ||
 తపనీయ గవాక్షౌణి మణిజాలావృతానిచ | ౫౬
 పుష్పితాః ఫలవంతశ్చ పుణ్యా స్సురభిగంధినః |
 ఇమే జాంబూనదమయాః పాదపాః కన్యతేజసా || ౬౭
 కాంచనానిచ పద్మాని జాతాని విమలే జలే |
 కథం మత్స్యాశ్చ సావర్ణ్యాశ్చరంతి సహకచ్ఛపైః | ౬౮

దక్షిణదిక్కులో నీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౫౫

౫౧ వ సర్గ.

(అవతారిక.— స్వయం ప్రభయనుస్త్రీ ఋతుబిలముయొక్క వృత్తాంతమును వానరులకుఁ దెలుపుట యీసర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) ఇటుల ప్రశ్నచేసి, కృష్ణాజినము ధరించినదియు, మహాభాగ్యవతియు, ధగ్ధిచారిణియనగు ఆతాపసితో హనుమంతుఁడు మరియు నిటు లనెను.

(౨) మిగుల మార్గాయాసము గలవారును, ఆకలి దాహముచే మిగుల శ్రమగలవారును నగు మేము చీకటితో నిండియుండు యీబిలములో వేగముగఁ బ్రవేశించితిమి.

(౩, ౩౪) దాహముగలవాగమై గొప్పదిగనుండు యీభూమిలో గల గుహలోఁ బ్రవేశించితిమి. నానావిధములై ఇంద్రజాలముయొక్క ఆశ్చర్యముతో సమమైనట్టి యీవిధముగనుండు పదార్థములను జూచి, యివి రాక్షసుల మాయచే గల్పింపఁబడియుండునా యని వ్యధగలవారమై కర్తవ్యాకర్త వ్యములతోచక మిగుల భ్రమచెందియున్నాము.

(౪౪, ౫౪, ౬౪) చాలగూర్కుని కాంతితో సమమైన యీ బంగారు వృక్షములు, పరిగుడ్డమై భుజించుటకుఁ దగిన కందమాలములు ఫలములు, బంగారుమయమైన విమానములు, వెండిమయమైన గృహములు, బంగారుమంచే జేయఁబడిన గవాక్షములు, రత్నములచే జేయఁబడిన జాలకములు, పూచి ఫలములతోఁ గూడి పరిగుడ్డములై నుంచి పరిమళముగల బంగారు వికారముగనుండు యీవృక్షములు, యెవని తపోమహిమవల్ల గలిగియుండునో తెలియలేదు.

(౭౪) నిర్మలమగు జలములో బంగారు వికారమైన కమలములు పుట్టియున్నవి. బంగారు వికారముగనుండు చేపలు తాబేళ్ళతోడ యెటుల సంచరించుచున్నవో చూడుము.

ఆత్మాన మనుభావంచ కస్యచైత త్తపోబలమ్॥

అజానతాం న స్సర్వేశాం సర్వ మాఖ్యాతు మ్హసి॥ ౮౪

ఏవ ముక్తా హనుమతా తాపసీ ధర్మచారిణీ॥

ప్రత్యువాచ హనూమంతం సర్వభూతహితే రతా॥ ౮౫

మయోనామ మహాతేజా మాయావీ దానవర్షభః॥

తే నేదం నిర్మితం సర్వం మాయయా కాంచనం వనమ్॥ ౧౦౪

పురా దానవముఖ్యానాం విశ్వకర్మా బభావహ॥

యేనేదం కాంచనం దివ్యం నిర్మితం భవనోత్తమమ్॥ ౧౧౪

సతు వర్షసహస్రాణి తపస్తస్త్వా మహావనే॥

పితామహో ద్వరంలేభే సర్వమాశనసంధనమ్॥ ౧౨౪

వనం విధాయ బలవా న్సర్వకామేశ్వర స్తదా॥

ఉవాచ సుఖితః కాలం కంచి దస్మిన్ మహావనే॥ ౧౩౧

త మప్సరసి హేమాయాం సక్తం దానవపుంగవమ్॥

విక్రమ్యైవాశనిం గృహ్య జఘానేశః పురందరః॥ ౧౪౪

దక్షిణదిక్కులో నీతను వెతకుటలో వానరుల ప్రియత్నములు. ౫౫౭

(౮౪) నిన్ను నీమహిమను, యివన్నియు నెవని తపోబలముచే గలిగినవో యీవిషయమును, మాకందరికిని అంతయుఁ దెలుపవలయును.

(౯౪) హనుమంతుఁ డిటుల అడుగగా, ఋషిధర్మమును నాచరించుచుండునదియు, సర్వభూతములకు హితమునేయుటలో నాసక్తిగలదియు నగు ఆ తాపసి ఆతనితో నిటు లనెను.

(౧౦౪) గొప్పతేజస్సుగల అనేకవిధములగు మాయలను జేయఁగల మయుఁడను దానవోత్తముఁడు గలఁడు. అతఁ డతని ప్రిభావముచే యీ బంగారువనము నంతయు స్పృశించెను.

(౧౧౪) బంగారు వికారమై దివ్యముగ నుండు యీయుత్తమమగు భవనమును నిర్మించిన మయుఁడు పూర్వము రాక్షసోత్తములకు విశ్వకర్మగనుండెను. (ఈమయుఁడు త్రిపురముల కధిపతి. ఈ త్రిపురములను ఈశ్వరుఁడు పాడుచేయఁగా ఆత్మరక్షణకై యితఁడు భూమిలోపల యీగుహను నిర్మించుకొనెనని మత్స్యపురాణములో త్రిపుర దహనకథలోఁ జెప్పఁ బడియున్నది.)

(౧౨౪) మయుఁడు వేయిసంవత్సరములు గొప్పవనముతో తపసుచేసి బ్రహ్మచే శుక్రాచారి సంబంధముగ నుండు విచిత్రనిర్మాణమును దెలుపునట్టి శిల్పకాస్త్రజ్ఞానమును బడసెను.

(౧౩౪) మిగుల బలముగల బ్రహ్మవరముచే సకల కోరికలను కొనసాగించు కొనగలిగిన మయుఁడు యీవనమును నీవిధముగ నిర్మించి దీనిలో కొంతకాలము సుఖముగ వసించుచుండెను.

(౧౪౪) హేమ యనుఅప్పరసవిద యేకాంతములో ప్రితిగలిగి యుండు రాక్షసోత్తముఁడుగ నుండుమయుని త్రిలోకాధిపతిగ నుండు ఇంద్రుఁడు కనిపెట్టి వజ్రాయుధముతో నతని జంపెను.

ఇదంచ బ్రహ్మణా దత్తం హేమాయై వనముత్తమమ్ |
 శాశ్వతాః కామభోగాశ్చ గృహంచేదం హిరణ్మయమ్ || ౧౫౫
 దుహితా మేరుసావణ్ణే రహం తస్యా స్వయంప్రభా |
 ఇదం రత్నమి భవనం హేమాయా వాసరోత్తమమ్ || ౧౫౬

మమ ప్రియసఖి హేమా నృత్తగీతవిశారదా |
 తయా దత్తవరా చాస్మి రత్నమి భవనోత్తమమ్ || ౧౫౭
 కిం కార్యం కస్యవా హేతోః కాంతారాణి ప్రపశ్యథ |
 కథం చేదం వనం దుర్గం యుష్మాభి రుపలక్షితమ్ || ౧౫౮

ఇమా న్యభ్యనహార్యాణి మూలానిచ ఫలానిచ |
 భుక్త్వా వీత్వాచ పానీయం సర్వం మే వక్తు మర్హథ || ౧౫౯
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే ఏకపంచాశస్సర్గః.

ద్వీ పంచాశస్సర్గః.

అథ తా నబ్రవీ త్సర్వా నివృత్తాంతా హ్మరిపుంగవాః |
 ఇదం వచన మేకాగ్రా తాపనీ ధర్మచారిణీ || ౧

దక్షిణాదిక్కులో నీతను వెతుకుటలో వానరుల ప్రయత్నములు. ౫౫౯

(౧౫౪) ఈ యుత్తమముగు బంగారువనమును మయూండు హేమయ్యను ఆపసరసకు యిచ్చెను. ఇచట, కామభోగములన్నియు శాశ్వతముగ నున్నవి. బంగారు వికారమైన గృహముకూడ శాశ్వతముగ నున్నది.

(౧౫౫) నేను మేరు సావర్ణియొక్క కూతురు. నాపేరు స్వయంప్రభ. హేమయొక్క యీవనమును నేను రక్షించుచున్నాను. వానరోత్తముడా!

(౧౫౬) నాట్య గానములలో సమర్థురాలగు హేమ నాప్రియసఖి. ఆమె యితరులు తిరస్కరించలేకట్టి శక్తిని నాకు ప్రసాదించెను. ఈ యుత్తమమైన భవనమును రక్షించుచున్నాను.

(౧౫౭) ఏ హేతువుచే, యెట్టి కార్యమును సాధించుటకు మీరు ఆరణ్యములలోఁ దిరుగుచున్నారు. ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకాని యీవనమును మీ చెలుల కనిపెట్టితిరి.

(౧౫౮) ఈ భక్ష్యములను కందమూలములను ఫలములను భుజించి రసద్రవ్యములను పానముచేసి, అంతయు నాకుఁ దెలుపవలయును.

ఇది యే బదియొకటవ సర్గ.

• ౫౨ వ సర్గ.

(అవతారిక. — హనుమంతుడతని కార్యమును స్వయంప్రభకుఁ దెలుపుట యీసర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) పిమ్మట, ధృఢమైన మనసుగల ధర్మమును నాచరించుచుండు స్వయంప్రభ యనుతాపని పరాక్రమశాలిరగు వానరోత్తములను జూచి యిటుల నెను.

వానరా యది వః ఖేదః ప్రణమ్యః ఫలభక్షణాత్ |

యదీచై తస్మయా శ్రావ్యం శోతు మిచ్ఛామి కథ్యతామ్ || ౨

తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా హనుమా న్మారుతాత్మజః |

ఆర్జవేన యథా తత్త్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే || ౩

రాజా సర్వస్యలోకస్య మహేంద్రవరుణోపమః |

రామో దాశరథి శ్రీమా న్ప్రవిష్టో దండకావనమ్ || ౪

లక్ష్మణేన సహభ్రాత్రా వైదేహ్యాచాపి భార్యయా |

తస్య భార్యా జనస్థానా ద్రావణేన హృతా బలాత్ || ౫

వీర స్తస్య సఖా రాజ్ఞ స్సుగ్రీవోనామ వానరః |

రాజా వానరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయమ్ || ౬

అగస్త్య చరితా మాశాం దక్షిణాం యమదక్షిణామ్ || ౭

సహైభి ర్వానరై ర్ఘోరై రంగద ప్రముఖై ర్వయమ్ || ౮

దావణం సహితా స్సర్వే రాక్షసం కామరూపిణమ్ |

సీతయాసహ వైదేహ్యా మార్గధ్వ మితి చోదితాః || ౯

విచిత్త్యతు వయం సర్వే సమగ్రాం దక్షిణాం దిశమ్ |

బభూక్షితాః పరిశ్రాంతా వృక్షముల ముపాశ్రితాః || ౧౦

శ్రీమదాంధ్ర స్వయంప్రభ తో సంభాషించుట.

౫౬౦

(౨) వానరులూ! ఫలములు భుజించినందున మీకుమార్గాయాసము తీరి ముండినట్లులైతే, నేను వివదగినదిగ నుండినను, మికధను వినఁగోరుచున్నాను. చెప్పవలయును.

(౩) వాయుపుత్రిఁడగు హనుమంతుఁడు స్వయంప్రభ మాటలు విని యిహస్వభావము గలవాఁడై నిజమును జెప్పట కుపక్రమించెను.

(౪, ౫) సకలలోకములకు రాజును, ఇంద్రునితోను ఐరునితోను సమాచముగ నుండువాఁడును దళిరథుని కొడుకును శ్రీమంతుఁడును నగు శ్రీరాముఁడు; తమ్ముడగు లక్ష్మణునితోడను, భార్యయగు సీతతోడను దండకావనములొఁ బ్రవేశించెను. రావణుఁడు బలాత్కారముచే అతని భార్యయగుసీతను జనస్థానమునుండి అపహరించుకొని పోయెను.

(౬, ౭, ౮) పీరుఁడును వానరోత్తములకురాజును శ్రీరామునికి స్నేహితుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడను వానరుఁడు గలఁడు. అతఁడు అగస్త్య మహర్షి వాసము నేయుచుండు యమునిచేర బరిపాలింపఁబడుచుండు దక్షిణదిక్కుకు ముమ్మడింపెను.

(౯, ౧౦) భయంకరులుగనుండు అంగదుఁడు మొదలగు నీ వానరులతోడ మీరందరు గుంపుకూడి కోరిన రూపము ధరించగల రాక్షసుఁడగు రావణుని జనస్థానమును సీతాదేవిని వెతుకవలయునని సుగ్రీవుఁడు మా కాజ్ఞాపించెను.

(౧౧) మేముందరము దక్షిణదిక్కులో వన్ని ప్రదేశములను వెతకి ఆకలి గలవారమై మిగుల శ్రమపడి ఒకచెట్టుకొందఁ గూర్చుంటిమి.

వివర్ణవదనా స్సర్వే సర్వే ధ్యానపరాయణాః|

నాధిగచ్ఛా మసౌ పారం మగ్నా శ్చింతా మహార్ణవే|| ౧౦

చారయంత స్తత శ్చక్షు ర్దృష్టవంతో వయం బిలమ్|

లతాపాదపసంఘన్నం తిమిరేణ సమావృతమ్|| ౧౧

అస్మా ధ్ధంసా జలక్లిన్నాః పక్షై స్సలిలవిసృజైః|

కురరా స్సారసాశ్చైవ నిష్పతంతి పతతిణః|| ౧౨

సా ధ్వత్రీ పృవిశా మేతి మయా తూక్తాః ప్లవంగమాః|| ౧౨౫

తేషా మపిహి సర్వేషా మనుమాన ముపాగతమ్|

గచ్ఛామ పృవిశామేతి భర్తృకార్య త్వరాన్వితాః|| ౧౩౪

తతో గాఢం నిపతితా గృహ్యా హస్తా పరస్పరమ్|

ఇదం ప్రవిష్టా స్సహసా బిలం తిమిరసంవృతమ్|| ౧౪౪

ఏతన్నః కార్యమేతేన కృత్యేన వయ మాగతాః|

త్వాం చైవ్రాపగతా స్సర్వే పరిద్యూనా బుభుక్షితాః|| ౧౫౪

ఆతేఘ్యధర్మదత్తాని మూలానిచ ఫలానిచ|

అస్మాభి రుపభుక్తాని బుభుక్షాపరివీడితైః|| ౧౬౪

యత్త్వయా రక్షితా స్సర్వే మిరియమాణా బుభుక్షిరూః|

బూహి పృత్యుపకారార్థం కింతే కుర్వంతు వానరాః|| ౧౭౪

హనుమంతుడు స్వయంప్రభతో సంభాషించుట.

౫౬౩

(౧౦) మేమందఱు తేజోహీనులమై ఆలోచించుచు చింతయును గొప్పనముద్రములతో మునిగినవారమై దానియొద్దను జూడలేక ఉంటిమి.

(౧౧) మేము అచ్చటచట చూచుచు లతలతోను వృక్షములతోను గప్పబడి చీకటితో నిండియుండు యీలమును జూచితిమి.

(౧౨, ౧౩) ఈ బిలమునుండి జలములోఁ దడిసియుండు హంసలు కుర్రపక్షులు సారథపక్షులు మరికొన్ని పక్షులు జలమును రెక్కలతో విడిచించుకొనుచు వెలుపలవచ్చినవి. అప్పుడు, నేను 'వానరులారా! యీబిలములోఁ బ్రవేశించుచు' అనిచెప్పితిని.

(౧౩) జలచరములను జూచినందున యిచ్చట జలముగలదని యీవానరులందరికిఁ ఆనుమానము గలిగినది. యజమానుని పనిలో త్వరగల యీ వానరులు, 'పోవుచుము బిలములోఁ బ్రవేశించుదము' అని తీర్మానించిరి.

(౧౪) పిమ్మట, వానరులు ఒకరి చేతిని నింకొకరు పట్టుకొని గుంపుగఁపడి చీకటితో నిండియుండు యీగుహలో వేగముగఁ బ్రవేశించిరి.

(౧౫) మా కార్యము యిదియేను. ఇందుకనియే మే మిచటికి వచ్చితిమి. మే మందఱము ఆకలికొని మిగులశ్రమపడి నీ సన్నిధానమునకు వచ్చితిమి

(౧౬) ఆకలిచే మిగుల శ్రమపడియుండు మేము, అతిథ్యధర్మము ననుసరించి, నీ విచ్చిన కందమూలములను ఫలములను భక్షించితిమి.

(౧౭) ఆకలిచే చచ్చుచుండు మమ్మందరిని రక్షించినందున వానరులు నీకు యెట్టి ప్రత్యుపకారము నేయవలయును, తెలుపుము.

ఏవ ముక్తాతు సర్వజ్ఞా చాపై నై స్సవ్యయంప్రభాః |
 ప్రత్యువాచ తత స్సర్వా నిదిం వాసరయుః సహకా || ౧౦౭
 సర్వేషాం పరితుష్టాస్మి వాసరాణాం తరస్వినామ్ |
 చరంత్యా మమ ధర్మేణ సకార్య మిహ కేనచిత్ || ౧౦౮
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః.

త్రి పంచాశ స్సర్గః.

ఏవముక్త శ్శుభం వాక్యం తాపస్యా ధర్మసంహితాపే
 ఉవాచ హనుమా న్వాక్యం తా మనిందితి చేష్టితా ప || ౧౦౭
 శరణం త్వం ప్రపన్నాస్మ స్సర్వేనై ధర్మచారిణి |
 యః కృత స్సమయో స్సాకం సుగ్రీచేణ మహా స్మినా || ౧౦౮
 సచ కాలో హ్యతిక్రాంతో బలేచ పరివర్తతాని |
 సా త్వ మస్మా ద్భిలాష్టోరా దుత్తారియతు మర్హసి || ౧౦౯
 తస్యే త్సుగ్రీవవచనా దతిక్రాంతా స్తతాయము |
 త్రాతు మర్హసి నస్సర్వా సుగ్రీవభయసిన్ధితా || ౧౧౦
 మహచ్ఛ కార్య మస్మాభిః కర్తవ్యం ధర్మచారిణి |
 తచ్ఛాపి నకృతం కార్య మస్మాభి రిహవాసిభిః || ౧౧౧

కాపాడవలయునని వానరులు స్వయంప్రభను బ్రార్థించుట. ౫౬౫

(౧౮౫) ఈవిధముగ వానరులు చెప్పగా, సర్వజ్ఞురాలగు స్వయంప్రభ నగ నేవాపతులందరిని జూచి యిటు లనెను.

(౧౮౬) బలవంతు లగువానరులు చెప్పినమాటకు సంతోషించితిని. ధర్మానుష్ఠానము నేయుచుండు నాకు వానరులచే కాగల యెట్టికార్యమును నిచ టలేదు.

ఇ ది యే బ ది రెం డ వ స ర్గ.

౫౩ వ సర్గ.

(అవతారిక.— బిలమునుండి వెలుపల వచ్చి వానరులు సీత లభించనం దుకు దూఖించుట యీసర్గలోఁ జెప్పబడుచున్నది.)

(౧) తాపసియుగు స్వయంప్రభ ధర్మముతోఁ గూడి శుభముగ నీవిధముగఁ బలుక గా, హనుమంతుఁడు శుద్ధమైన చారిత్రముగల ఆమెతో నిటు లనెను.

(౨, ౩, ౪) ఓ ధర్మచారిణీ! మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవుఁడు మాకు గడువు యేగ్వరచెను. ఈ బిలములో మేము ఉండునపుడు ఆకాల మతిక్రమించినది. కనుక, భయంకరముగనుండు యీబిలమునుండి వెలుపల దాటించుటకు నీవు శుభాయము నేయవలయును. సుగ్రీవుని మాటకు నతిక్రమించి అల్పమైన ఆయు స్సుగలవాడమై అతనికి భయపడి కృశించియుండు మమ్ము అందరిని గాపాడవల యును. నిన్ను మేము శరణాగతి నేసియున్నాము.

(౫) ఓ ధర్మచారిణీ! మేము గొప్పపని చేయవలసి యున్నది. ఈబిలములో తిగుబడినిసండున అట్టికార్యము నేయలేక పోతిమి.

ఏవ ముక్తా హనుమతా తాపసీ వాక్య మబ్రవీత్ |

జీవతా దుష్కరం మన్యే ఫివిశ్టేన నివర్తితుమ్ ||

౬

తపసస్తు ప్రభావేన నియమోపార్జితేనచ |

సర్వానేవ బిలా దస్మా దుద్ధరిష్యామి వాసరాన్ ||

౭

నిమిలయత చక్షూంషి సర్వే వానరపుంగవాః |

సహ నిష్క్రమితుం శక్య మనిమిలిత లోచనైః ||

౮

తత స్సంమిలితా స్సర్వే నుకుమారాంగుళైః కృతైః |

సహసా పిదధు ర్దృష్టిం హృష్టా గమనకాంఠరూః ||

౯

వానరాస్తు మహాత్మానా హస్తదృఢముఖా వ్రదాః |

నిమేషాంతరమాత్రేణ బిలా దుత్తారతా వ్రయాః ||

౧౦

తత స్తా న్వాసరాన్ సర్వాం స్తాపసీ ధర్మచారిణీః |

నిస్సృతా నిష్కమ త్తస్మా త్సమాశ్వాసేక మబ్రవీత్ ||

ఏష వింధ్యో గిరి శ్రీమాన్ నానాద్రుమలతాగులా

ఏష పునీవణశ్చైల సాగరోయం మహాదళిః |

౧౧

స్వస్తి ప్రాస్తు గమిష్యామి భవనం వానరక్షణాః |

ఇత్యుక్త్వా తద్బిలం శ్రీమత్ పువివేశ స్వయంప్రభాః |

౧౨

స్వయంప్రభ వానరులను బిలమువెలుపలికిఁ దెచ్చి విడిచిపెట్టుట. ౫౬౭

(౬) ఇట్లు మానుమంతుఁడు పలుకగా, యీబిలములోఁ బ్రవేశించిన వాఁడు పాణిముతో వెలుపలపోవుట కష్టమని తలంచెదను. అని స్వయంప్రభ యను కాశసి బదులుచెప్పెను.

(౭) వృతములు చేసి సంపాదించిన తపఃప్రభావముచే వానరులకు నందఱిరి యీబిలమునుండి వెలుపల విడిచిపెట్టెదను.

(౮) ఓ వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరందరు కన్నులు మూసికొనవలయును. కన్నులు మూసికొనక యీబిలమునుండి వెలుపల పోవుట సాధ్యముకాదు.

(౯) పిమ్మట, వానరులందరు సుకుమారమైన వేళ్ళుగల చేతులతో, వెలుపల పోవుటకొర నంతోషించి, వెంటనే కన్నులు మూసికొనిరి.

(౧౦) ఆపుడు చేతులతో ముఖములు మూసికొని యుండిన మహాత్ములగు వానరులను నిమిషములో, బిలమునుండి, స్వయంప్రభ వెలుపలికిఁ దెచ్చి విడిచిపెట్టెను.

(౧౧) ధర్మచారిణీయగు ఆతాపసి, విషమముగనుండు ఆబిలమును దాటి వచ్చిన వానరులను కాచి వారిని సమాధానపరచి యిటు లనెను.

(౧౨) వానరారా! నా నావిధములగు వృక్షములతోను లతలతోను నిండి వెలుంగుచుండు ఇది వింధ్యపర్వతము. ఇది ప్రసరివణపర్వతము. ఇది సగ సునికొడుకులు త్రవ్వి నహాసమునిము.

(౧౩) వానరోక్తులారా! మీకు క్షేమముగలుగుగాక. నేను నాయం టికిఁబోయెదను. ఇట్లు స్వయంప్రభ చెప్పి, వెలుంగుచుండు ఆబుక్షుబిలములోఁ బ్రవేశించెను.

తత స్తే దదృశు స్ఫోరం సాగరం వరుణాలయమ్ |
 అపార మభిగర్జంతం ఘోరైరూర్మిభి రావృతమ్ || ౧౪
 మయస్య మాయా విహితం గిరిదుర్గం విచిన్వతామ్ |
 తేషాం మాసో వ్యతిక్రాంతో యోరాజ్ఞా సమయఃకృతః || ౧౫

వింధ్యస్య తు గిరేః పాదే సంప్రీపుష్పితపాదనే |
 ఉపవిశ్య మహాత్మాన శ్చింతా మాపేదిరే తదా |
 తతః పుష్పాతిభారాగ్రాః లతాశతసమాన్వతాః |
 మృనూ న్వాసంతికా స్తృప్త్యా బభూవు ర్భయశంకితాః || ౧౬

తే వసంత మనుప్రాప్తం ప్రతిబుద్ధ్యా పరస్పరమ్ |
 నష్టసందేశకాలార్థా నిపేతు ర్ధరణీతలే || ౧౭
 తత స్తా న్కపివృద్ధాన్తు శిష్టాన్తైచ్చిన వనాః |
 వాచా మధురయా భాష్య యథాన దనుమాన్యచ || ౧౮

స త్త సహవృషస్కంధః పీనాయతభుజః పః |
 యువరాజో మహాప్రాజ్ఞ లంగదోవాక్య సబ్రహ్మణః || ౧౯
 శాసనా త్కపిరాజస్య వయం సర్వే వినిష్ఠాః |
 మానః పూర్ణో బిలస్థానాం హరయః కిన్దుభ్యతే || ౨౦

గడువుమీరినందుకు దుఃఖించినవానరులను అంగదుడు సమాధానపరచుట. ౫౬౯

(౧౪) పిమ్మట, వరుణునికి వాసస్థానముగను, దరిలేనిదిగను, మిగుల కర్జించుచుండునదిగను, భయంకరమైన అలలతో నిండినదిగను, సుండుభయంకరమైన సముద్రమును వానరులు చూచిరి.

(౧౫) మయూనియొక్క విచిత్రమైన మాయాశక్తిచే జేయబడిన బిలములో వానరులు సీతాదేవిని వెతకుచుండగా సుగ్రీవుడు యేర్పరచిన ఒక నెల గడువు అతిక్రమించిపోయెను.

(౧౬) అప్పుడు మహాత్ములగు వానరులు, వింధ్యపర్వతముయొక్క బాగుగఁబూచియుండు వృక్షములుగల దక్షిణభాగములోఁగూర్చుండి ఆలోచించిరి.

(౧౭) పిమ్మట, పూలభారముగల కొనలుగలవిగను, అనేక లతలతోనిండి యుండు వసంతముతువులోగల వృక్షములను వానరులు జూచి సుగ్రీవునివల్ల ఆ పక్షగులుగనని శంకించియుండిరి.

(౧౮) వానరులు వసంతముతువు సమీపించినచ్చిరదని ఒండొరులు తెలిసికొని సుగ్రీవుడు యేర్పరచిన గడువును నతిక్రమించినవారై అందరు భూమి మీఁదిపడిరి.

(౧౯, ౨౦) పిమ్మట, సింహము వృషభమువంటి మొడగలవాఁడును, బలిసి పొడవుగనుండు భ్రజములుగలవాఁడును మిగుల ప్రాజ్ఞుఁడును యౌవరాజును నగు అంగదుడు, వానరులలో స్పృహలుగను యోగులుగను సుండువానరులను జూచి మధుఁకుగు మాటలచే వారిని సమాధానపరచి యిటులనెను.

(౨౧) కపిరాజుగు సుగ్రీవుని వాఙ్మతే మనమందరు సీతను వెతకుటకై ప్రయత్నము చేసితిమి. వానరులారా! ఋక్షచిలములో మన ముండినపుడు సుగ్రీవుఁడేర్పరచిన ఒక నెల గడువు నిండినది. అది మీకు తెలియలేదు.

వయ మాశ్వయుజే మాసి కాలసంఖ్యా వ్యవస్థితాః।

ప్రస్థితా స్సోపి చాతీతః కిమతః కార్యము త్తరమ్॥ ౧౨

భవంతః ప్రత్యయం ప్రాప్తా నీతిమార్గ విశారదాః।

హితే వ్యభిరతా భర్తు ర్నిశ్చప్తా స్సంస్కర్షుః॥ ౧౩

కర్మ స్వప్రతిమా స్సర్వే దిక్షు విశ్రుత పౌరుషాః।

మాం పురస్కృత్య నిర్యాతాః పింగాక్ష ప్రతిచోదితాః॥ ౧౪

ఇదానీ మకృతార్థానాం మర్త్యం నాత్రసంశయః।

హరిరాజస్య సందేశ మకృత్యా క స్సుభ భవేత్॥ ౧౫

తస్మి న్నతీతే కాలేషు సుగ్రీవేణ కృపే స్వయం॥

ప్రాయోపవేశనం యుక్తం సర్వేషాంచ సహ కసే॥ ౧౬

తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవ స్సాన్వయభావే వ్యచక్ష్మాః।

నక్షమవ్యతి న స్సర్వా సపరాకృతీ గతాః॥ ౧౭

అప్రీన్వతైచ నీతాయాః పాపమేన కరిష్యమి।

తస్మా త్క్షమ మిహాదైవ ప్రాయోపవేశసహి నః॥ ౧౮

నీత లభించనందున ప్రాయోపవేశమునేయుటేయుక్తమని అంగదుఁడనుట. ౫౭౧

(౨౨) మనము ఆశ్వియజమానము మొదలు సుగ్రీవుఁడేర్పరచిన గడువులోనుండి ప్రయాణముచేసితిమి. అట్టి గడువు అతిక్రమించినది. ఇప్పుడు మనము నేయఁదగినపని యేమి.

(౨౩) మీరు స్వామిభక్తిగలవారుగను, నీతిమాగమును నెరింగినవారుగను, యజమానునికి హితమునేయుటలో నాసక్తిగలవారుగను, సకలకార్యములలోను సమర్థులుగను నున్నారు.

(౨౪) మీరందరు కార్యములు సాధించుటలో అసమర్థులుగనున్నారు. సకలదిక్కులలోను ప్రసిద్ధమైన పరాక్రమముగలవారుగను నున్నారు. సుగ్రీవునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడి నన్ను ముందుంచుకొని నీతను వెతకుటకే ప్రయాణమై వచ్చితిరి.

(౨౫) ఇప్పుడు, నీతను వెతకి కనిపెట్టనందున మన మందరము చానవలసినదేను. ఇందుకు సందేహములేదు. వానరరాజగు సుగ్రీవుని ఆజ్ఞను జెల్లించకపోయినచో యెవఁడు సుఖపడును.

(౨౬) సుగ్రీవుఁడు యేర్పరచిన గడువు అతిక్రమించిపోయినది. వానరులందరికి ప్రాణములు విడుచుటకు ప్రాయోపవేశమునేయుటే యుక్తము. (ప్రాయోపవేశమనగా, ఆహారాదులు వర్జించి నోరమూసికొని పండుకొనియుండి ప్రాణములు విడుచుట.)

(౨౭) సుగ్రీవుఁడు పుట్టుకచేతనే క్రూరుఁడు. ఇప్పుడు రాజుగనునన్నాను. అపరాధముచేసిపోయినట్లులైతే మనలను త్నమించఁడు.

(౨౮) నీత సమాచారమును దెలిసికొనకపోయినట్లులైతే మనలను నతఁడు శూఢ్రును. కనుక, యిచ్చటనే యిప్పుడు మనమందరము ప్రాయోపవేశమునేయుటే యుక్తము.

త్యక్త్వా పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ ధనానిచ గృహీణిచ |
 ధ్నువం నో హింసితా రాజా సర్వా స్ఫులిగతానితః || ౨౯
 వధేనాపరితరూపేణ శ్రేయా స్మృత్యు రిహైవ సః || ౩౦౫

నచాహం యావరాజ్యేన సుగ్రీవేశాభిషేచితః |
 నరేంద్రేశాభిషిక్తోస్మి రామేశాక్లిప్తకర్మణా || ౩౦౬

స పూర్వం బద్ధనైరోమాం రాజా దృష్ట్వా వ్యలిక్రమన్ |
 ఘాత ఇష్యతి దండేన తీక్ష్ణేన కృతనిశ్చయః || ౩౦౭

కిం మే సుహృద్భి ర్వ్యసనం పశ్య ద్భిర్జీవితాంతరే |
 ఇహైవ ప్రియ మాసిష్యే పుణ్య సాగరరోధసి || ౩౦౮

ఏత చ్ఛ్చుత్వా కమారేణ యువరాజేన భాసితమ్ |
 సర్వే తే వానర శ్రేష్ఠాః కరుణం చాకృ మబ్బుపకా || ౩౦౯

తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః నియాసన్తిశ్చ రాఘవః |
 అదృష్టేయాంతు వై దేహ్యం దృష్ట్యేవై న సమాగతాః || ౩౧౦
 రాఘవసీయకామార్థం ఘాతయిష్య త్యసంశయః |
 సత్తుమం చాపరాధానాం గమనం సావమిపార్శ్వతః || ౩౧౧

సేత చిక్కచంపన సుగ్రీవునివద్దకుఁ బోగాడని వానరు లనుట. ౫౭౩

(౨౯) భార్యబిడ్డలను ధనమును గృహములను విడిచి మనమందరము యుచటనుండి పోయినట్లులై తే రాజు మనలను దండించును. నీజము.

(౩౦౪) అతనిచేతిలోఁజిక్కి చిత్రవధ బడయుటకంటె యిచటనే ప్రాణము నిడుచుట మనకు శ్రేయము.

(౩౦౪) సుగ్రీవుఁడు నాకు యువరాజ్య పట్టాభిషేకము సేయలేదు. శుద్ధమైన పవిత్రవర్తనగల నరోత్తమఁడగు శ్రీరాముఁడు నాకు యీ పట్టాభిషేకము సేసెను.

(౩౧౪) పూర్వము నాయెడల బద్ధద్వేషముగలవాఁడును నన్ను దండించవలయునని కోరియుండినవాఁడును, నగుకపిరాజును నగుసుగ్రీవుడను నాయపరాధమును దెలిసికొని కఠినమైన శిక్షనువిధించును.

(౩౨౪) నాస్థానిమండునంతవరకు నేను అనుభవించు దుఃఖమును నాన్నే హితులెందుకు చూడవలయును. (అనగా, నాన్నే హితులకు నాకష్టమును చిలిపి వారిని దుఃఖపెట్టుటచే నాకేమి లాభమని భావము). పరిశుద్ధమైన యీ సముద్రోత్థరములో నిచటనే ప్రియోపవేశము సేసెడను.

(౩౩౪) యువరాజగు అంగదుఁడు చెప్పిన యీమాటలు విని వానరోత్తము లంబర కరుణగలవాడై యిట్లు లనిరి.

(౩౪౪, ౩౫౪) సుగ్రీవుఁడు పుట్టుకతోనే కఠినచిత్తుఁడు. శ్రీరాముఁడు ప్రియురాలిహిమ ఆశగలవాడై యున్నాఁడు. జనకుని కూతురగు సీతను జూడక విచ్చినమనలను జూచి రామునికేఁచియముసేయుటకై సుగ్రీవుఁడు మనలనుజంపును. సంచేహములేదు. మనము అపరాధముచేసి రాజావద్దకుఁ బోవుట యుక్తము కాదు.

ఇహైవ సీతా మన్విష్య ప్రవృత్తి ముపలభ్యవా|

నోచే ద్గచ్ఛామ తం వీరం గమిష్యామో యమక్షయమ్|| ౩౭౫
 స్లవంగమానాంతు భయార్దితానాం శుత్రావ వచ స్తార ఇదం
 బభాషే | అలం విషాదేన బిలం ప్రవిశ్య వసామ సర్వే యది
 రోచ శే వః|| ౩౭౬

ఇదంహి మాయా విహితం సుదుర్గమం ప్రభూతవృక్షోదకభో
 జ్యపేయకం| ఇహ స్తి నో నైవ భయం పురందరా న్నరాఘ
 వా ద్వానరరాజతోపివా|| ౩౭౭

శుత్రావంగదస్యాపి వహోసుకూల మూచుశ్చ సర్వే హరయః
 ప్రతీతాః | యథా సహింసేమ తథా విధాన మసక్త మ
 దైవ విధీయతాం నః|| ౩౭౮

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః.

చ తుః ప య చా శ స్సర్గః.

తథా బుధిసతి తారేతు తారాధిపతివర్చసి|

అథ మేనే హృతం రాజ్యం హనుమా నంగదేన తత్|| ౧

ఈ ఋక్షబిలములోనే యండవచ్చునని తారండనుట. ౫౭౫

(౩౬౪) సీతాదేవిని వెతకి ఆమె వృత్తాంతమును తెలిసికొని వీరుండగు సుగ్రీవుని సన్నిధికి బోవలయును. లేనినాడు, యిచటనే పాణిములు విడిచి యముని నంటికి బోవుదము. అని వానరులు చెప్పిరి.

(౩౬౪) భయపీడితులుగ నుండు వానరులమాటలు విని తారండనువానరుండ యిటులనెను. 'దుఃఖించి చాలును, మీకు యిష్టముగనుండిన యాఋక్షబిలములోనే బ్రవేశించి అందరము వసించవచ్చును.'

(౩౬౪) ఈ ఋక్షబిలము మయనిమాయచే నిర్మింపబడినది. ఇతరులు దీనిలో బ్రవేశించుటకు సాధ్యముకాదు. మిగుల సమృద్ధిగనుండు ఫలవృక్షములు జలము భోజనపదార్థములు పానమునేయాటకుఁ దగిన పదార్థములు అచటగలవు. ఈ బిలములో మనకు ఇందునివల్లను రామునివల్లను సుగ్రీవునివల్లను భయములేదు.

(౩౬౪) వానరులందరు అంగదునికి సమ్మతముగనుండు తారండను చెప్పిన మాటవిని సంతోషించి సుగ్రీవుని వల్ల హింస గలుగక ఉండునటుల కార్యమును శీఘ్రముగ యిపుడే చేయవలయును అనిరి.

ఇ ది యే బ ది మూ డ వ స ర్గ.

౫౭ వ సర్గ.

(అవతారిక. — అంగదుని అభిప్రాయమును ఖండించి సుగ్రీవుని సహా పమునకుఁ బోవుటను హనుమంతుండు స్థిరపరచుచున్నాడు.)

(౧) చంద్రునివంటికాంతి గలతారండం యావిధముగఁ జెప్పుచుండగా, హనుమంతుండు, అంగదునికి రాజ్యమును పరిపాలించు సామర్థ్యము గలదని తెలిసి కొనెను.

బుద్ధ్యా హ్యష్టాంగయా యుక్తం చతుర్బలసంపన్నితమ్ |
చతుర్గుణం మేనే హనుమాన్వాసిన స్సుతిమ్ ||

౨

ఆపూర్వమాణం శశ్వచ్చ శేషోబలపరాక్రమే |
శశినం శుక్లపక్షౌచా వర్ధమానమివ త్రిణామ్ ||

బృహస్పతినమం బుద్ధ్యా విక్రమే నదృశం పితౄమ్ |
శుశ్రూషమాణం తారస్య శక్తిశ్చేవ పురూషమ్ ||

౩

భర్తు రథే పరిశ్రాంతం సర్వశాస్త్రవిదాం నరమ్ |
అభినందాతు మారేభే హనుమా నంగదం తతః ||

౪

హనుమంతుడు బుద్ధిమంతుడగు అంగదుని సమాధానపరచుట. ౫౭౭

(౨) గ్రహణము ధారణము స్మరణము ప్రతిపాదనము ఊహ ఉపోహ అ
 ధివిజ్ఞానమును తత్త్వజ్ఞానము అను రా అంగములతోఁ గూడిన బుద్ధిగలవాఁడును,
 బాహుబలము మనోబలము ఉపాయబలము బంధుబలముతోఁ గూడినవాఁడును,
 దేశ కాలములను నెఱుంగుట, చిత్తస్థైర్యము గలిగియుండుట, సర్వదుఃఖములను
 సైచియుండుట, సకలవిషయములను దెలిసికొనియుండుట, సామర్థ్యము బలము
 గలిగియుండుట, ఆలోచనను రహస్యముగ నుంచుకొనుట, ఆలోచన చేయుట
 లో నైకమత్యము శౌర్యము గలిగియుండుట, తనబలమును ఇతరులబలమును దెలి
 సికొనుట, ఉపకారమును స్మరించుట, శరణాగతి చేసినవారిపట్ల వాత్సల్యము
 గలిగియుండుట, కోపము చివలత లేకుండుట, ఇట్టి ౧౪ గుణములు గలవాఁడు
 గను వాలిపుత్రుడగు అంగదుని హనుమంతుఁడు తెలిసికొనెను.

(౩) పిమ్మట, శుక్లపక్షము మొదలు కాంతిచే వృద్ధిపొందుచుండు చంద్రునివలె తేజస్సు బలము పరాక్రమములచే అప్పుడప్పుడు వృద్ధిపొందుచుండు
 వాఁడును.

(౪) బుద్ధిలో బృహస్పతితోను, పరాక్రమములో తంద్రియగు వాలితో
 నుసమానుఁడుగ నుండువాఁడును, బృహస్పతి యోచనను ఇంద్రుఁడు ఆదరించున
 టుల తోరుడను వానరునిమాటను అంగీకరించు చుండువాఁడును, (ఇచట, పురం
 పర శస్త్రిముతో శుక్రశబ్దము చేరియుండుటచే యీ ప్రకరణములో శుక్రశబ్ద
 మునకు బృహస్పతియని అర్థము.)

(౫) యజమానుని కీర్తనము విషయములలో మిగులశ్రమపడి యుండువాఁ
 డును, సకల శాస్త్రములలోను పండితుఁడుగ నుండువాఁడును, నగు అంగదుని
 హనుమంతుఁడు సమాధాన పరచుటకు ఉపక్రమించెను.

౫౭౫

కి ప్రి-౦ ధా డ, ౫౪ కాం పసర్గ.

స చతుర్థా ముపాయానాం తృతీయ ముపవర్ణయన్।

భేదయామాస తాన్ సర్వా న్వాసరా న్వాక్యసంపదా॥ ౬

తేషు సర్వేషు భిన్నేషు తతో భేషయదంగదమ్।

భీషణై గృహుభి ర్వాక్యైః కోపోపాయ సమన్వితైః॥ ౭

త్వం సమర్థతరః పితౌ యుద్ధే తారే యవై ధురమ్।

దృఢం ధారయితుం శక్తః కపిరాజ్యం యథా పితౌ॥ ౮

నిత్య మస్థిరచిత్తాహి కపయో హరిపుంగవ।

నాజ్ఞాప్యం విషహిష్యంతి పుత్రదారాన్ వినా త్వయా॥ ౯

త్వాం వై తే హ్యనుయుజేయుః ప్రవృక్షం ప్రవదామిశే।

యథా యం జాంబవా న్నీల సుహృత్రిశ్చ మహాకవిః॥ ౧౦

సహ్యాహంత ఇమే సర్వే సామదానాదిభిన్నతైః।

దండేనవా త్వయా శక్యా స్సుగ్రీవా దపకర్షితుమ్॥ ౧౧

విగుహ్య స సమస్యాహు ర్ధ్వతేన బలీయసః।

అత్యురయకరస్తస్మా న్నవిగృహ్ణీత దుర్బలః॥ ౧౨

హనుమంతుడు బుద్ధిమంతుడగు అంగదుని సమాధానపరచుట. ౫౭౯

(౬) హనుమంతుడు సామ దాన భేద దండరూపముగనుండు వాలుగు ఉపాయములలో భేదోపాయమును జెప్పచు, అతనిమాటల చాతుర్యముచే వానరుల కందరికిని భేదము గల్పించెను.

(౭) వానరులందరు పరస్పరము భేదించి యుండగా, దండోపాయము తోగూడి భయంకరమగు అనేకమాటలచే అంగదునికి హనుమంతుడు భయముగ లిగించెను.

(౮) అంగదుడా! యుద్ధము నేయుటలో నీతండ్రికంటె నీవు మిగులసమర్థుడవు. నీతండ్రివలె భారమైన కపిరాజ్యమును జాగ్రత్త బరిపాలించుటకు శక్తిగలవాడవు.

(౯) వానకోత్తయుడా! చపలచిత్తులగు వానరులు భార్యాబిడ్డలను విడిచి సదా నీచు జను లోఁబడి ఉండరు.

(౧౦, ౧౧) ఈ జాంబవంతుడు నీలుడు మహాకపియగు సుహోత్రుడు యెటుల నిన్ను అనుసరించి యుండు అటులనే నేను నిన్ను అనుసరించియుండును. ఈ వానరులందరిని సామదాన భేద దండోపాయములచే సుగ్రీవుని విడిపించి, నీస్వాధీనములో నుంచుకొనుటకు సాధ్యపడదు.

(౧౨) (సుగ్రీవునితో విరోధము గల్పించుకొని నేనొకడనే ప్రత్యేకముగ నుండెను అనుటకు సమాధానము) — దుర్బలునితో విరోధము నేసికొని బలవంతుడు మనగలడు. దుర్బలుడు బలవంతునితో విరోధము గల్పించుకొని మనలేడు. కనుక, ఆత్మసంరక్షణనుగోరు దుర్బలుడు బలవంతునితో విరోధము గల్పించుకొనరాదు.

యాంచే మాం మన్యసే ధాత్రీ మేత ద్విల మితిశ్చుతమ్!

ఏత ల్లక్ష్మణ బాణానా మిషత్కార్యం విదారణే॥ ౧౩

స్వల్పంహి కృత మింద్రేణ క్షిపతాహ్యశనిం పురా

లక్ష్మణో నిశితై ర్బాణై ర్భింద్యా త్వత్రశుటం యథా॥ ౧౪

లక్ష్మణస్యతు నారాచా బహవస్సంతి తద్విధాః!

వజ్రాశనిసమస్పర్శా గిరీణామపి దారణాః॥ ౧౫

అవస్థా నేయ దైవత్వ మాసిష్యపి పరంతప!

తదైవ హరయ స్సర్వే త్యక్త్యంతి కృతనిశ్చయాః॥ ౧౬

స్మరంతః పుత్ర దారాణాం నిత్యోద్విగ్నా బంధునితాః

భేదితా దుఃఖశయాభి స్తావం కరిష్యంతి శ్చుతః॥ ౧౭

స త్వం హీనస్సుహృద్భిశ్చ హితకామైశ్చ బంధుభిః!

తృణాదపి భృశోద్విగ్నస్సుండమానా ద్భవిష్యసి॥ ౧౮

నచజాతు నహింస్యస్తావం ఘోరా లక్ష్మణసాయతాః!

అపవృత్తం జిహ్వాసంతో మహావేగా దురాసదాః॥ ౧౯

అస్మాభిస్తు గతం సార్థం వినీతన దుపస్థితమ్!

అనుపూర్వాత్తు సుగ్రీవో రాజ్యే త్వాం స్థాపయిష్యతి॥ ౨౦

హాసుమంతుడు బుద్ధిమంతుడగు అంగదుని సమాధానపరచుట. ౫౯౧

(౧౩) (దేహబలము లేకపోయినను దుర్గబలము గలదనుటకు సమాధానము) స్వయంప్రభ గుహ నిన్ను రక్షించునని తలచితివి. ఇది బలమని తోరుడు చెప్పెను. లక్ష్మణుని బాణములకు యీ బిలమును భేదించుట మిగుల అల్పమైన పనిగనుండును.

(౧౪) పూర్వము, బిలములో వసించుచుండిన మయునిమీద వజ్రాయుధమును బ్రయోగించిన ఇంద్రుడు చిన్న ద్వారమును గల్పించెను. లక్ష్మణుడు కరకుల బాణములతో, గొప్పనువలె, దీని భేదించును.

(౧౫) వజ్రాయుధము పిడుగువలె పోయి పడునవిగను, కొండలను బద్దలు నేయినవిగను నుండు వజ్రాయుధమువంటి అనేక బాణములు లక్ష్మణుని వద్దనే ఉన్నవి.

(౧౬) బిలములోనుండినను, సుగ్రీవునితో విరోధము గల్పించుకొని నీవు ఉండినను, శత్రుసంహారకుడా! అపుడే వానరులందఱు, ఒకే యభిప్రాయము గలవారై, నిన్ను విడిచిపెట్టి పోదురు.

(౧౭) వానరులు సదా భయపడి ఆకలిచేరి బీడింపబడి భార్యాబిడ్డలను స్మరించి దుఃఖించుచు పండుకొని నిశ్చయము చేసి పోదురు.

(౧౮) స్నేహితులు హితముకొరకు బంధువులు లేనివాడవై, గాలికి చలించుచుండు తృణమునకుంటె, మిగుల భయము గలవాడ పగుడువు.

(౧౯) భయంకరములుగను గొప్ప వేగము గలవిగను నైపుటకు సాధ్య పడనవిగను ప్రాణమును హరించగలవిగను నుండు లక్ష్మణుని బాణములు, సాక్షి మికార్యమునేయక ఉండు, నిన్ను చంపకవిడువవు.

(౨౦) మాతోఁగూడి వినయముతో కిష్కింధలోఁ బ్రవేశించినచో నిన్ను సుగ్రీవుడు కృమముగ రాజ్యములో స్థాపించును.

ధర్మకామః పితృవ్యస్తే ప్రీతికామో దృఢవ్రతః।

శుచి స్సత్యవ్రతిజ్ఞశ్చ నత్వాంజాతు జిహాంసతి॥ ౨౧

ప్రియకామశ్చ తే మాతు స్తదర్థం చాన్యజీవితమ్।

తస్యా పత్యం చ నాస్త్యన్య త్తస్మా దంగద గమ్యతామ్॥ ౨౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- చతుఃపంచాశస్సర్గః.

పంచపంచాశస్సర్గః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితమ్।

స్వామిసత్కారసంయుక్త మంగదో వాక్స్య మబ్రవీత్ ॥ ౧

పైర్య మాత్మమనశ్శౌచ మాన్యశంస్య మధా ర్జవమ్।

వికశ్మిమైచ్చవైధైర్యంచ సుగ్రీవే నోపపద్యతే॥ ౨

భ్రాతు ర్జ్యేష్ఠస్య యోభార్యాం జీవతో మహిషీం నిరహామ్।

ధర్మేణ మాతరం యస్తు న్వీకరోతి జగుహితమ్॥ ౩

అంగడుడు హనుమంతునితో సుగ్రీవుని నిందించుట. ౫౨౩

(౨౦) ధర్మములను నీకు బీరితినేయుటలాను వపేక్ష గలవాడును, స్థిరమైన వ్రతముగలవాడును, శుద్ధుడును, శత్రుమైన ప్రతిజ్ఞగలవాడును నగు నీ పినతండ్రి యెప్పటికిని నిన్ను చంపడు.

(౨౧) నీ తల్లికి ప్రియమునే సుగ్రీవుడు గోరుచున్నాడు. ఆమెకుగానే అతడు జీవించియున్నాడు. సుగ్రీవునికి బిడ్డలేదు. కనుక, అంగడుడా కిష్కింధకు బోవుదము.

ఇది యేబదిసాలుగవ సర్గ.

౫౫ వ సర్గ.

(అవతారిక. — వానరులు సీతాదేవి చిక్కనందున పారియోపవేశము నేయుట యీసర్గలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

(౧) మిగుల విషయముతోను ధర్మముతోను గూడినదియు, యజమానుని గౌరవమును డెలుపునదియు, నగు హనుమంతునిమాట విని అంగడుడు యిటు లనెను.

(౨) స్థిరమైనబుద్ధి అత్యశుద్ధి అంతఃకరణశుద్ధి చయగలిగియుండుట ఋజు స్వభావము పరాకర్మము. గాంభీర్యము సుగ్రీవునియెడల లేవు.

(౩) జ్యేష్ఠుడును జీవించియుండువాడును నగు అన్నయొక్క పట్టచు హిమిగను ప్రియాంబులగు తల్లితో సమానురాలుగను నుండు భార్యను ధర్మ ముని స్వీకరించువాడు లోకనిందితుడు. (సుగ్రీవునికి అంతఃకరణ శుద్ధిలేదని యీ శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినది.)

కథం సధర్మం జానీతే యేన భ్రాత్రా మహాత్మనా |
యుద్ధాయాభినియుక్తేన బిలస్యపి హితం ముఖమ్ ||

౪

సత్యా త్పాణిగృహీతశ్చ కృతకర్మా మహాయశాః |
విస్మృతో రాఘవౌ యేన సకస్యతు కృతం స్మరేత్ ||

౫

లక్ష్మణస్య భయాద్యేవ నాధర్మభయభీరుణా |
అదిష్టా మార్గితుం సీతాం ధర్మ మస్మి న్కథంభవేత్ ||

౬

తస్మిన్నాపే కృతఘ్నేతు స్మృతిహీనే చలాత్మని |
అర్యః కో విశ్వసే జ్ఞాతు శత్రుశ్చైవో నో దణిషిషుః ||

?

రాజ్యే పుత్రః ప్రతిష్ఠాప్య స్సగుణో నిర్గుణోపిహ |
కథం శత్రుశులీనం మాం సుగ్రీవౌ చివయిష్యతి ||

౮

భిన్నమంత్రో పరార్థశ్చ హీనశక్తిః కథం హ్యహహః |
కిష్కింధాం పాప్య జీవేయ మనాథఇవ దుర్బలః ||

౯

అంగమండు హనుమంతునితో సుగ్రీవుని నిందించటం. ౫౮౫

(౪) వెలుపలవచ్చిన రాక్షసునితో యుద్ధమునేయుటకై మహాత్ముడగు అన్నచే ఆజ్ఞాపింపబడి వారి గుహలోఁ బ్రవేశించియుండగా బిలముద్వారమును పెద్దరాతితో మూసెను. అట్టివానికి ధర్మస్వరూప యెటుల తెలియును. (సుగ్రీవుండు దయలేనివాడని యాశ్లోకము చెలుపుచున్నది.)

(౫) గొప్ప యశస్సుగల శ్రీరాముండు ఉపకారముచేసి అగ్నిసాక్షిగ స్నేహముచేసికొని సుగ్రీవుని చేయిపట్టుకొనెను. అట్టిరాముని సుగ్రీవుండు మఱి చిహ్నియెను. ఇట్లుండగా, ఇంకొకని ఉపకారమును సుగ్రీవుండు తలందునా. (సుగ్రీవునికి కృతజ్ఞతలేదని చెప్పబడినది.)

(౬) రామునికి ఉపకారమునేయకపోయిన పాపము సంభవించుననుభూతిచే వానరులను బంధులేను. లక్ష్మణుని బాణములకు భయపడియే సీతను వెతకుటకై వానరులను సుగ్రీవుండు పంపెను. కనుక, ఇతనికి ధర్మస్వరూపముగలదని యెటుల చెప్పదగును.

(౭) కృతఘ్నుండుగను బుద్ధిహీనుండుగను చపలచిత్తుండుగను పాపిగను నుండగ సుగ్రీవునిపద్ద వానరకులములలోఁ బుట్టిన సాధువుగనుండు వాడెవడను జీవించుటకు కోరి యిహని యెప్పుడును నమ్మను.

(౮) ఔరస శత్రుగ్రాడుగనుండువాండు గుణవంతుడైనను గుణహీనుఁడైనను నతని రాస్యములోఁ జూపించవలసినదేను. శత్రువునగు వానికి జన్మించిన నన్ను సుగ్రీవుండు ప్రాణముతో నుంచునా.

(౯) ద్వేషము గలిగియుండు విషయమును ప్రకాశముచేసిన వాండుగను ఉపకారాధిగను శక్తిహీనుండుగను అనాధవలె బలహీనుండుగను నుండు నేను కిష్కింధదేరి యెటుల జీవించగలను.

ఉపాంశు దండేన హి మాం బంధనే నోపపాదయేత్ |
 శతః కూరో నృశంసశ్చ సుగ్రీవోరాజ్యకారణాత్ || ౧౦
 బంధనా ద్వావసాదాన్యే శ్రేయఃప్రాయోపవేశనమ్ |
 అనుజానీత మాం సర్వే గృహం గచ్ఛంతు వానరాః || ౧౧
 అహం వః ప్రతిజానామి నాగమిష్యామ్యహం పురీమ్ |
 ఇహైవ ప్రియమాసిష్యే శ్రేయో మరణ మే వ మే || ౧౨

అభివాదనపూర్వంతు రాఘవౌ బలశాలినౌ |
 అభివాదనపూర్వంతు రాజా కుశలమేవచ || ౧౩
 వాచ్యస్తాతో యవీయాన్యే సుగ్రీశ్చా వాసరేశ్వరః || ౧౩౪
 ఆరోగ్యపూర్వం కుశలం వాచ్యా మాతా రుమాచ మే |
 మాతరంచైవ మే తారా మాశ్వాసయిషు మ్పర్యధ || ౧౩౫

ప్రకృత్యా ప్రియపుత్రాసా సానుకోశా తవస్విని |
 వినష్ట మిహ మాం శుగ్రీత్వా వ్యక్తం హాస్యతి జీవితమ్ || ౧౩౬
 ఏతావ దుక్త్వా వచనం వృద్ధాం స్తా సభివాద్యచ |
 వివేశ చాంగదో భూమా రుద స్తర్భిషు దుర్మనాః || ౧౩౭
 తస్య సంవిశత స్తత్ర రుదంతో వానరర్షభాః |
 వయనేభ్యః ప్రముముచు రుష్ణంచై వారి దుఃఖతాః || ౧౩౮

అంగదుఁడు పాఠ్యోపవేశముచేయుటకు యత్నించుట. ౫౮౩

(౧౦) లోలోపల అప్రియము నేయువాఁడును కఠినచిత్తుఁడును నీచుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు రాజ్యముమీద ఆశగలవాఁడై రహస్యముగ నన్ను దండించి బంధించును.

(౧౧) బంధనరూపమైన హింసకంటె పాఠ్యోపవేశమే నాకు శ్రేయము. అందరు నాకు ఉత్తరువు యియవలయును. వానరులందరు వారివారి యిండ్లకుఁ బోవచ్చును.

(౧౨) మీరందరు పోవచ్చును. ఇందుకు నేను ఉత్తరువు యిచ్చుచు న్నాను. నేనునాత్రియు కిష్కింధకు రాను. ఇచటనే పాఠ్యోపవేశము చేసి మృతి పొందుట నాకు శ్రేయము.

(౧౩, ౧౩౪) బలశాలురగు రామలక్ష్మణులకును, నాకు పినతండ్రియు రాజును నగు సుగ్రీవునికిని నేను సమస్కార పూర్వముగ అడిగితి నని చెప్పవలయును.

(౧౩౪) నాతల్లిగనండు దుమాదేవిని ఆరోగ్య పూర్వకముగ క్షేమమును నేను విచారించిరటుల అడుగవలయును. నాతల్లియగు తాదాదేవిని మీరు సమాధాన పరచవలయును.

(౧౪౪) స్వభావముచేతనే కొడుకుమీద మిగుల ప్రేమ నయగలదియు భక్తను బోగొట్టుకొని దుఃఖించుచుండు నదియు, నగు తార, యిచట నేను మృతిపొందినది విని పాఠ్యము విడుచును. నిజము.

(౧౬౪) ఇంతమాత్రము చెప్పి, వృద్ధులగు ఆవానరులకు సమస్కారము చేసి, అంగదుఁడు మిగులదుఃఖించి యేడ్చుచు భూమిమీద పరచియుండు దర్శన మొందఁ గూర్చుండెను.

(౧౭౪) దర్శనమీద గూర్చుండిన అంగదుని జూచి వానరోత్తములు యేడ్చుచు దుఃఖించి నేత్రములనుండి నేడికన్నీటిని విడిచిరి.

సుగ్రీవంచైవ నిందంతః ప్రశంసంతశ్చ వాలినమ్ |
 పరివా ర్యాంగదం సర్వే వ్యనస న్ప్రియమాసితుమ్ || ౧౮౫
 మతంత ద్వాలిపుత్రస్య విజ్ఞాయ స్తవగర్వభాః |
 ఉపస్థౌశ్యోదకం తత్ర ప్రిష్ఠాఖా స్సముపావిశత్ | ౧౮౬
 దక్షిణాగ్రేషు దర్శేషు ఉదక్తిరం సమాన్రితాః |
 ముమూర్షువౌ హరిశ్రేష్ఠా ఏతత్ క్షమ మితి స్మహా || ౨౦౪
 రామస్య వనవాసంచ ఊయం దశరథస్యచ |
 జనస్థానవధంచైవ వధంచైవ జటాయుషః | ౨౦౫
 హరణంచైవ వైదేహ్య వాలినశ్చ వధం రచః |
 రామకోపంచ ఏవతాం హరీణాం భయమాగతమ్ || ౨౨౪
 స సంనిశద్భి ర్భహుభి ర్గహీధరో మహాద్రికూట ప్రత్తిమైః |
 వంగమైః | బభూవ సన్నాదిత నిర్దరాంతరో భృశం సదృశ్చ
 ర్జలదైరిపౌల్బణైః || ౨౨౫
 ఇతి శ్రీమత్కిర్తిమంధాకాండే- పంచపంచాశస్సర్గః.

షట్పంచాశస్సర్గః.

ఉపవిష్టా మ్రుతే సర్వే యస్మిన్ప్రియం గిరిష్ఠః |
 హరయో గృధ్రీరాజశ్చ తు దేశ ముపచక్రమ్ || ౧

ప్రాయోపవేశము సేయుచుండు వానరులవద్దకు సంపాతి వచ్చుట. ౫౦౯

(౧౦౫) సుగ్రీవుని నిందించి వాలిని శ్లాఘించుచు వానరులందరు అంగముని జుట్టుకొని ప్రాయోపవేశము సేయుటకు సిద్ధముగ నుండిరి.

(౧౦౬) వానరోత్తములు వాలి పుక్తుడగు అంగదునియొక్క నిశ్చయమును నెఱిగి అచట ఉదకమును స్పృశించి తూర్పుదిక్కుకు అభిముఖముగ గూర్చుండిరి.

(౧౦౭) దక్షిణదిక్కుగ మొనలుంచబడిన దర్భలమీద సముద్రము ఉత్తరదిక్కులోనుండు వానరోత్తములు ప్రాయోపవేశము సేయుటే యుక్తమని తలంచి ప్రాణము విడుచుటకు సిద్ధులుగ నుండిరి.

(౧౦౮, ౧౦౯) శ్రీరాముని వనవాసమును, దశరథుని మరణమును జనస్థానములో భరారుల వనసు జటాయుమరణమును సీతాపహరణమును యుద్ధములో వాలి వధును శ్రీరాముని తోపమును ప్రాయోపవేశము సేయవలయునే యను భయమును వానరులు పెచ్చుచుండగా,

(౧౧౦) గొప్పపర్వతముతో సములుగనుండు బారును, మిగులరోదనము సేయుచుండువారును వృద్ధిపొందిన మేఘములవలె నుండువారును, తన సమీపములోఁ బ్రవేశించిన వానరుల ధ్వనిచే ఆవింక్యపర్వతము ప్రతిధ్వనితోఁ గూడిన గుహల మధ్య ప్రదోములు గలదిగ ఆయెను.

ఇది యేబది ఆయిదవ శర్క.

౫౧ వ శర్క.

(అగవారిక. —) ప్రాయోపవేశము సేయుచుండు వానరులవద్దకు సంపాతి వచ్చుట యీశ్వరగారి దర్శనమునున్నది.

(౧) వానరులందరు వింధ్యపర్వతమునకు సమీపములోఁ బ్రాయోపవేశము చేసి గూర్చుండిరి. అచటికి గుహగ్రంథము సంపాతి వచ్చుటకు ఉపక్రమించెను.

- సంపాతిర్నామ నామ్నాతు చిరంజీవీ విహంగమః |
భ్రాతా జటాయుష శ్రీమాన్ ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః || ౨
- కందరాదభినిష్క్రమ్య సవింధ్యస్య మహాగిరేః |
ఉపవిష్టా హరీ ద్రౌష్ట్యా హృష్టాత్మా గిర మబ్రవీత్ || ౩
- విధిః కిల నరం లోకే విధానే నానువర్తతే |
తథా యం విహితో భత్య శ్చిరా నృహ్య ముపాగతః || ౪
- పరంపరాణాం భక్షి స్వే వానరాణాం మృతంమృతయే |
ఉవా చేవం వచః పక్షి తాన్నిరీత్య స్థవంగమాన్ || ౫
- తస్య తద్వచనం శుత్యా భత్య లుభ్యస్య పక్షిణః |
అంగదః పరిమాయస్తో హనుమంత మథా బ్రవీత్ || ౬
- పశ్య సీతాపదేశేన సాక్షా ద్వైచస్వతో యమః |
ఇమం దేశ మనుప్రాప్తో వానరాణాం విపత్తయే || ౭
- రామస్య నకృతకార్యం రాక్షో నచ వచః కృతమ్ |
హరీణా మియ మజ్ఞాతా విపత్తి స్సహసా గతా || ౮
- వైదేహ్యః ప్రియకామేన కృతం కర్మ జటాయుషా |
గృధ్రరాజేన యత్తత్ర శుతం వస్తవశేషతః || ౯
- తథా సర్వాణి భూతాని తిర్యగ్యోనిగతాన్యపి |
ప్రియం కుర్వంతి రామస్య త్యక్త్వా ప్రాణాన్యథానయమ్ || ౧౦
- అన్యోన్య ముపకుర్వంతి స్నేహకారుణ్యయంత్రితాః || ౧౧

ప్రాయోపవేశమునేయుచుండు వానరులవద్దకు సంపాతివచ్చుట. ౫౯౧

(౨౩) చిరంజీవిగను జటాయు అన్నగను శ్రీమంతుఁడుగను బ్రసిద్ధములగు బలపరాక్రమములుగల వాఁడుగనుండు సంపాతి యనుగృహిరాజు గొప్ప నింధ్యపర్వతము మధ్యఁండి వెలుపల వచ్చి దగ్ధులమీదఁ గూర్చుండిన వానరులను జూచి మిగులసంతోషించి యిటు లనెను.

(౪) నాకు బహుకాలమునకు తగిన ఆహారము చిక్కినందున లోకములలో దైవము మనుజుల యోగ క్షేమమును వహించుచున్నాఁడు.

(౫) వానరులమధ్యలో చచ్చుచుండినవారిని క్రమముగ భక్షించెదను ఇటుల వానరులకు జూచి సంపాతిచెప్పెను.

(౬) తినుటలో నాసక్తిగల సంపాతిచెప్పిన మాటను అంగదుఁడు విని మిగుల భయపడి హనుమంతునితో నిటు లనెను.

(౭) సాక్షాత్ యముఁడు నీత యనునెపముచే వానరులయొక్క అపదకే యీహృదేయమునకు వచ్చెను.

(౮) శ్రీరాముని కార్యము ముగియలేదు. సుగ్రీవుని నాజ్ఞాపకారము సేయలేదు. అచింతిముగనుండు యీవిషయము వానరులకు మిగుల త్వరగ సంభవించెను.

(౯) గృహిరాజు జటాయుపక్షి సీతాదేవికి ప్రియమునేయుటకు గోరి ఉపకారముచేసెను. అవిషయమును మీరు వినియున్నారు.

(౧౦) మనమందఱము ప్రాణములు విడిచి శ్రీరామునికి ప్రియమైన కార్యమునేయుటవలతిర్యగ్జ్ఞాతులగు సకల ప్రాణులు రామునికి ప్రియము సేయుచున్నవి.

(౧౧) స్నేహ కారుణ్యములతోఁ గూడి పృథ్వీక పృథ్వీకముగ సకల ప్రాణులు శ్రీరామునికి ఉపకారము సేయుచున్నవి.

తేన తస్యోపకారార్థం త్యజతాత్మానమాత్మనా |
 ప్రియం కృతం హి రామస్య ధర్మజ్ఞేన జటాయుషాః | ౧౧౫
 రాఘవాధే పరిశ్రాంతా వయం సంతృప్తజీవితాః |
 కాంతారాణి ప్రపన్నాస్మి నచ పశ్యామ మైధిలీమ్ | ౧౧౬

నసుఖి గృధ్రీరాజస్తు రావణేన హతో రణే |
 ముక్తశ్చ సుగ్రీవభయా న్గతశ్చ పరమాంగతిమ్ | ౧౧౭
 జటాయుషో వినారేన రాజ్ఞో దశరథస్యచ |
 హరణేనచ వై దేహ్య స్సంశయం హరయో గతాః | ౧౧౮
 రామలక్ష్మణయో ర్వాస అరణ్యే సహసీతయా |
 రాఘవస్య చ బాణేన వాలిసశ్చ తథా వధః | ౧౧౯

రామకోపా దశేషాణాం రాక్షసానాం తథా వధః |
 కైకేయ్యా వరదానేన ఇదం హి వికృతం కృతమ్ | ౧౨౦
 తద సుఖ మనుకీర్తితం వదో భువిపతితాంశ్చ సర్వాహ్వ వాన
 రాణాః | భృశ చలితమతి ర్మహామతిః కృషణ ముదా హృతవా
 స్స గృధ్రీరాట్ | ౧౨౧

తత్తు శుత్రా వృతదా వాక్య మంగదస్య ముహుర్నితమ్ |
 అబ్రవీ ద్వంచనం గృధ్రీ స్తీక్ష్ణతుండో మహాస్వనః | ౧౨౨

అంగదుని మాటలువిని సంపాతి వానరులతో సంభాషించుట. ౫౯౩

(౧౧౫) ధర్మజ్ఞుడగు జటాయు శ్రీరామునికి ఉపకారము నేయుటకై
రసప్రాణమును విడిచి అతనికిచ్చియునుచేసెను.

(౧౧౬) శ్రీరాముని కార్యమునకై మిగుల శ్రమపడి మనము ప్రాణ
ములు విడుచుచున్నాము. అరణ్యములలో నంతయు వెతకి చూచితిమి. సీత అగు
పడలేదు.

(౧౧౭) కానలునిచే యుష్థములలో జంపబడిన గృధ్రరాజును జటాయు
నడిగి నన్వేషించు. వలసగా, సుగ్రీవుని వలస భయములేనివాడై ఉత్తమామైన
మానవుని అరచు బొందెను.

(౧౧౮) జటాయునకు దళరథుల మరణము, సీతాపహరణములచే వాన
రులు ప్రాణసంశయమును బొందిరి.

(౧౧౯, ౧౨౦) సీతాదేవితోడ రామలక్ష్మణులు అరణ్యములో వసించు
ట, శ్రీరాముని దానముచే వారి చచ్చుట, రాముని కోపముచే రాక్షసులందఱు
గూట, రాముడు వనవాసము ప్రారంభించి మనము ప్రాయోపవేశము
నేయునరకు తటస్థించిన వివర్తలన్నియు, కైకేయికి దళరథుడు యిచ్చిన వర
ములచే సంభవించినవి.

(౧౨౧) దుఃఖము గలుగునటుల అంగదుడు కథగఁజెప్పినమాటలను, విని
నగుటలో ధర్మజ్ఞులమైన పెండుకొనియుండు వానరులను జూచి, గొప్పబుద్ధిగల
గృధ్రరాజును సంపాతి మిగుల బెదిరినమనసు గలవాడై జాలిపుట్టునటుల యిటు
అనెను.

(౧౨౨) అపుడు, అంగదుడు చెప్పిన మాటలు విని పదునుగల ముక్కు
గల గృధ్రరాజు పెద్ద గొంతుతో వానరులతో నిటులనెను.

కోయం గిరాఘోషయతి పాగ్జైః ప్రియతమస్య మే |
 జటాయుషో వధం భ్రాతుః కంపయన్నివ మే మనః || ౧౯౫
 కథ మాసీ జ్వనస్థానే యుద్ధం రాక్షసగృధ్రియోః |
 నామధేయ మిదం భ్రాతు శ్చిరస్యాద్య మయా శుతమ్ || ౨౦౫
 ఇచ్ఛేయం గిరిదుర్గాచ్చ భవద్భి రవతారితుమ్ || ౨౧
 యవీయసో గుణజ్ఞస్య శ్లాఘనీయస్య విక్రమ్మైః |
 అతిదీర్ఘస్య కాలస్య తుష్టాస్మి పరికీర్తనాత్ || ౨౨
 తదిచ్ఛేయ మహం శ్రోతుం వినాశం వాసరన్వ భాః |
 భ్రాతు ర్జటాయుష స్తస్య జ్వనస్థాననివాసినః || ౨౩
 తస్యైవ చ మమ భ్రాతు స్సఖా దశరథః కథమ్ |
 యస్య రామః ప్రియః పుత్రో జ్యేష్ఠో గురుజనప్రియః || ౨౪
 సూర్యాంశుదగ్ధవక్షత్వా స్పృశక్నో మ్యుపసర్పిషుమ్ ||
 ఇచ్ఛేయం పర్వతా దస్మా దవత్స్మి మహిమహానః || ౨౫
 ఇతి శ్రీమత్కిర్తిస్కంధాకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః.

సప్త పంచాశ స్సర్గః.

శోకా ద్భీష్టప్రవరమపి శుత్యా తే హరియాధిపాః ||
 శోద్ధధుర్నైవ తద్వాక్యం కర్మణా తస్య శంకితాః || ౧

అంగదుని మాటలువిని సంపాతి హనరులతో సంభాషించుట. ౫౯౫

(౧౯౪) పాత్రిములకంటె నాకుఁ బ్రియుండుగనండు తమ్ముడగు జటాయుషమునకు, నామనకు కంపము గలిగించునటుల, చెప్పుచుండు వాఁడెవఁడు.

(౨౦౪) రావణునికి జటాయుషక్షికి జనస్థానములో నెటుల యుద్ధము జరిగినది. బహుకాలమునకు నాతమ్ముడగు జటాయుషక్షిపేరు వినుచున్నాను.

(౨౧) ఈ కొండమీచనుండి నన్ను దించవలయునని మిమ్ముఁ గోరుచున్నాను.

(౨౨) గుణవంతుఁడును శ్లాఘనీయమైన పరాక్రమము గలవాఁడును నగు నాతమ్ముని కథను యితకాలమునకు విని సంతోషించితిని.

(౨౩) వానరోత్తిములా రా! జనస్థానములో నుండిన నాతమ్ముడగు జటాయుషక్షియొక్క మరణమును వివరించుచున్నాను.

(౨౪) సర్వజనులకుఁ బ్రియుండును పెద్దవారిపట్ల ప్రీతిగలవాఁడును, పెద్దకొడుకగు రాముని పుత్రునిగఁ గల దశరథుఁడు నాతమ్ముడగు జటాయుషక్షికి యెటుల నేర్పఁజేయుచున్నాడో.

(౨౫) సూర్యుని కిరణములచే నాతెక్కలు కాలిపోయినందున దిగినప్పుడు నాకు క్షణము కనుక, శత్రుసంహారకు లగువానరులారా! పర్వతముమీఁద నుండి నన్ను క్రిందికి దించవలయునని కొరమన్నాను.

ఇది యేబది యావది సర్గ.

౫౯ వ సర్గ

(౫౯వ త్రిక. — సంపాతి యడిగిన ప్రశ్నలకు! వానరులు బదులు చెప్పుట యాస్కలలోఁ జిప్పబడు చున్నది.

(౧) గుఱముచ్చేదగరిగిన ఆతని గర్భస్థవ్రమును విని వానర సేనాపతులు సంపాతియొక్క హింసరూపముగు కర్మకు భయపడి, అతనిమాటను నమ్మినేలేదు.

తే ప్రాయ ముపవిష్టాస్తు వృష్ట్యా గృహం స్థనాగచా||
 చకురి ర్బద్ధిం తదా రాదౌం సర్వాహ్నా భక్షయిష్యతి|| ౧
 సర్వథా ప్రియమాసీనా స్యది నౌ భక్షయిష్యతి|
 కృతకృత్యా భవిష్యానుః షీపం సిద్ధి మితోగిరా|| ౨
 ఏతాం బుద్ధిం తత శ్చకురి స్పర్శేతే నానర్హభా|| ౩||

అవతార్య గిరే శ్వంఘాత్ గృధ్రీ మాహంఽనిన స్తదా ౧
 బభూవర్ష రజానామ వానిశేంద్రః ప్రతాపవాన్|
 మామార్యః పార్థివః పక్షిన్ ధార్మిక స్త్యక్త చాత్మిక|| ౨
 సుగీవశ్చైవ వాలీచ పుత్రా ప్రాఘబలా ప్రభా|
 ణోకే విశ్రుతకర్మాభూ ద్రాజా వాలీ ఏతా మను|| ౩
 రాజా కృత్స్నస్య జగత ఇత్వోహాహం మహావిధా|
 రామో దాశరథి శ్రీమాన్ ప్రవక్ష్యతే పంథానామ్|| ౪
 లక్ష్మణేన సహభ్రాత్రా వై దేహ్యచాపి భాగ్యయా|
 పితు ర్నిర్దేశ నిరతో ధర్మ్యం పంథాన మూత్రేత్||

శ్చ భార్య జనస్థానా దానివశేన హృతా బాహు|| ౫౫
 రామశ్చతు పితు గ్నిత్రం జటామున్నామ గృహిరా|| ౫౬
 దదర్శ నీతాం వై దేహీం హిరియమాహం విహాయహ|| ౫౭

(౨) పా'యోపవేశము చేసియుండు వానరులు సుపాతిని జూచి మనలనందరిని యితఁడు భక్షించునని తలఁచి కఠినమైన చిత్తముగలవారైరి.

(౩) సర్వప్రకారములుగ పా'యోపవేశము చేసియుండు మనలను నితఁడు భక్షించినయెడల శీఘ్రముగ యీలోకమునుండి సిద్ధిని బొంది కృతకృత్యుల మగుచుము.

(౩౪) వానరోత్తములందఱు యీవిధముగ యోచించిరి.

(౪) వింగ్రహ్వతము శిఖరమునుండి సుపాతిని క్రిందికి దించి అపుడు అంగదుడతనితో నిటు లనెను.

(౫, ౬) ఓ సుపాతీ! వానర శ్రేష్ఠుఁడును ప్రతాపవంతుఁడును నాకు పితృమహుఁడును గ్రామీణుఁడును నగు ఋక్షరజస్సు అను వానరరాజు ఉండెను. దీనుమను సంఖ్యగల దేహబలముగల సుగ్రీవుఁడు వాలియును యిద్దఱు ఋక్షరజస్సులొక్కట ప్రసవపుత్రులు. నాతఁడియు వానరరాజును నగు వాలి లోకము లోనినెట్లు నెన కార్యములు చేసినవాఁడు.

(౭, ౮) లోకముల కన్నిటికిని రాజును, ఇహ్లాకువంశమువారిలో మహారాజుగ నును, తండ్రి ఆజ్ఞను పరిపాలించుటలో ఆసక్తిగలవాఁడును, ధర్మమార్గములో నుండువాఁడును దుర్బుధుని కొడుకును శ్రీమంతుఁడును నగు రాముఁడు అచ్యుతముగ లక్ష్మణునితోను, భాగ్యముగ నీతతోను, వండకారణ్యములోఁ బ్రవేశించెను.

(౯) రాముఁడు బంధనము నుండి శ్రీరాముని భార్య యగు సీతను అపహరించుకొని పోయెను.

(౧౦) శ్రీరాముని తండ్రికి న్నేహితుఁడును గృధ్రరాజును నగు జటాయు, ఆచలములో రావణుఁడపహరించుకొని పోవుచుండు జనకుని మాతృగృహని ను జూచెను.

రావణం విరథం కృత్వా స్థాపయిత్వాచ మైధిలీమ్!
 పరిశ్రాంతశ్చ పృథ్విశ్చ రావణేన హతోరణే॥ ౧౦౫
 ఏవం గృధ్రో హతస్తేన రావణేన బలీయసా!
 సంస్కృతశ్చాపి రామేణ గతశ్చ గతి ముత్తమామ్॥ ౧౦౬

తతో మమ పితృవ్యేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా!
 చకార రాఘవ స్సఖ్యం సోఽ వధీ త్పితరం మమ॥ ౧౦౭
 మమ పిత్రా విరుద్ధోహి సుగ్రీవ స్సచివై స్సహ॥ ౧౦౮
 నిహత్య వాలినం రామ స్తత స్త మభిషేచయత్॥ ౧౦౯

స రాజ్యే స్థాపిత స్తేన సుగ్రీవో వానరాధిపః!
 రాజా వాసరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయమ్॥ ౧౧౦
 ఏవం రామ ప్రయుక్తాస్తు మార్గమాణా స్తత స్తతః!
 వై డేహీం నాధిగచ్ఛామో రాత్రౌ సూర్యప్రభామివ॥ ౧౧౧

తే వయం దండకారణ్యం విచిత్ర్య సుసహాహితాః!
 అజ్ఞానాత్తు ప్రవిష్టాస్సు ధర్మిణ్యా వివృతం బిలమ్॥ ౧౧౨
 మయస్య మాయా నిహితం తద్బిలంచ విచిన్వతామ్!
 వసతీత స్తత్ర నో మాసో యోరాజ్ఞా సమయః కృతః॥ ౧౧౩

(౧౦౪) రావణుని రథమును యుద్ధములో నాశముచేసి, సీతాదేవిని రథమునుండి భూమిమీఁద దించెను. వృద్ధుగనుండు జటాయు మిగుల శ్రమపడి యుద్ధములో రావణునిచేఁ జంపబడెను.

(౧౦౫) బలవంతుడగు రావణుడు యీవిధముగ జటాయుపక్షిని జంపెను. శ్రీరామునిచే సంస్కరింపఁబడినవాడై యత్యమముగ గతిని బొందెను.

(౧౦౬, ౧౩) పిమ్మట, నాకుఁ బినతండ్రియగు మహాత్ముడగు సుగ్రీవుని తోడ శ్రీరాముడు స్నేహము చేసికొని, నాతండ్రియగు వాలిని జంపెను. మంతులతోడ సుగ్రీవుఁడు నాతండ్రితో ద్వేషించి యుండెను.

(౧౩౪) శ్రీరాముడు వాలిని జంపి, పిమ్మట, సుగ్రీవుని పట్టాభిషేకము చేసెను.

(౧౪౪) వానరరాజగు సుగ్రీవుని రాజ్యములో శ్రీరాముడు స్థాపించెను. వానరోత్తములకు రాజుగనుండు సుగ్రీవుఁడు సీతను వెతకి కనిపెట్టుటకు మమ్మ బంపెను.

(౧౫౪) ఈవిధముగ శ్రీరామునిచేఁ బంపఁబడినవారమై అచ్చటచట వెతకుచు, రాత్రికాలములో సూర్యుని కాంతిని నెటుల చూడఁమా, అటుల సీతాదేవిని జూడలేకపోతిమి.

(౧౬౪) ఇట్టి మేఘు మిగుల జాగ్రత్తగ దండకారణ్యములో సీతాదేవిని వెతకి, భూమిలోనుండిన గొప్పబిలములో బ్రవేశించితిమి.

(౧౭౪) మయనియొక్క విచిత్రమైన మాయాశక్తిచేఁ గల్పింపఁబడిన ఆ బిలములో సీతను వెతకుచుండగా, సుగ్రీవుఁడు యిచ్చిన ఒకనెల గడువు అచట నిండినది.

తే నయం కపిరాజస్య సర్వే వచనకారిణః |
 కృతాం సంస్థా మతిక్రాంతా భయా త్ప్రియ ముపాస్మహే ||
 కుర్ధే తస్మిం స్తు కాకుత్స్థే మగ్గీవేచ సలత్మనః |
 గతానామపి సర్వేషాం తత్ర నూ నాస్తి జీవితమ్ || ౧౯౫
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః.

అష్ట పంచాశస్సర్గః.

ఇ త్యుక్తః కరుణాం వాక్యం వానరై స్త్యక్తజీవితైః |
 సభాష్యే వానరా స్తథాః ప్రత్యువాచ మహాస్వనః || ౧
 యవీయా స్థమ సభ్రాతా జటాయుర్నామ వానరాః |
 య మాఖ్యాత హతం యుద్ధై రావణేన బలీయసా || ౨
 నృద్ధభావా దపక్షత్వా చ్ఛ్రుణ్వన్ తదపి మర్షయే |
 నహి మే శక్తి రస్త్యద్య భ్రాతుర్నైవ విమోక్షయే || ౩
 పురా వృత్రవధే వృత్తే పరస్పర జయైషిణౌ |
 ఆదిత్య ముపయాతౌ స్వా జ్వలంతం రశ్మిమాలినమ్ || ౪
 ఆవృత్యాకాశమార్గేతు జవేనస్య గతౌ భృశమ్ |
 మధ్యం ప్రాప్తే దినకరే జటాయు రివసీదతి || ౫

సంపాతి అతని కథకు వానరులకుం చెలువుట.

౨౦౧

(౧౫౫) కపిరాజగు సుగ్రీవుని అజ్ఞలోనుండు మేమంగరము అతడు యేర్పరచిన గడువు అతిక్రమించిన వారమై, అతనివద్దకుఁబోయిన నతఁడేమి సేయునోయని భయపడి, యిచటనే పొయ్యోపవేళముచేసి పొగిణములు విడుచుచున్నాడు.

(౧౫౬) శ్రీరాముండు సుగ్రీవుండు లక్ష్మణుండు అనువారికి కోపముగలిగినటులైతే అచటికి మేము పోయినను చూకు ప్రాణములు దక్కవు.

ఇది యేబది యేడవ సర్గ.

౫౮ వ సర్గ.

(అవతారిక.. సంపాతి సీతయుండు ప్రదేశమును వానరులకుం చెలువుట యీసర్గలోం జే చున్నది)

(౧) ప్రాణములు విడుచుచుండు వానరులు జాలివుట్టునటుల చెప్పిన మాటలు విని, సంపాతి కన్నీరువిడుచుచు, పెద్దస్వరముతో వానరులతో నిటులనెను.

(౨) వానరులారా! బలము గలరావణుండు యుద్ధములో నెవని జంపెనని మీరు చెప్పితేరో అతడు నాతిమ్ముండు. అతనిపేరు జటాయు.

(౩) వృద్ధాప్యము చేతిను అక్కలు లేనందునను మీరు చెప్పినమాటలు విని పైచుకొని యున్నాను. నా తిమ్మనికి రావణునితో గలిగినవైరమును దీర్చుకొనుటకు యిప్పుడు నామిశక్తిలేదు.

(౪) పూర్వము, వృత్తాసురుని వధ జరిగినపుడు, పరస్పరము మావేగాతియమును బ్రసిద్ధిపరచుటకై జ్వలించుచుండుకిరణములతో గూడియుండు మూర్ఖుని సమీపమునకు మేము బోతిమి.

(౫) ఆకాశమార్గములో మండలాకృతిగ తిరిగి మిగుల వేగముగఁ బోతిమి. మూర్ఖుండు తలమీఁద నూటిగ వచ్చినపుడు జటాయు కష్టపడెను.

త మహం భ్రాతరం దృష్ట్వా సూర్యరశ్మిభి రద్దితమ్ |
 పక్షాభ్యాం శావయామాస స్నేహో త్వరమవిహ్వలః || ౬
 నిర్దగ్ధపక్షః పతితో వింధ్యేఽహం వానరర్షభాః |
 అహ మస్మి న్వస న్భ్రాతృః ప్రవృత్తిం నోపలక్షయే || ౭

జటాయుష స్తేన ముక్తో భ్రాత్రా సంపాతినా తదా |
 యునరాజో మహాప్రాజ్ఞః ప్రత్యు వా చాంగద స్తదా || ౮
 జటాయుషో యది భ్రాతా శ్శుతం తే గదితం మయా |
 ఆఖ్యాహి యది జానాసి నిలయం తస్య రక్షసః || ౯

అదీర్ఘదర్శనం తం వై రావణం రాక్షసాధిపమ్ |
 ఆంతికే యది వా దూరే యది జానాసి శంస నః || ౧౦
 తతోఽబ్రవీ స్మహంతేజా జ్యేష్ఠో భ్రాతా జటాయుషః |
 ఆత్మానురూపం వచనం వాసరా న్సంప్రహర్షయత్ || ౧౧

నిర్దగ్ధపక్షో గృధ్రోఽహం హీనవీర్యః ప్లవంగమః |
 వాఙ్మోక్షేణ తు రామస్య కరిష్యే సాహ్య ముత్తమమ్ || ౧౨
 జానామి వారుణా న్లోకా నిష్ఠో స్త్రైవిక్రమానహి |
 మహాశురవిమద్యాన్వా ప్యమృతస్యద ముఖసమ్ || ౧౩

సంపాతి వానరులకు సహాయము సేయుట కంగీకరించుట, ౨౦౩

(౬) నూర్మని కిరణములు దహించిన తమ్ముడగు జటాయునుజూచి మిగుల దుఃఖము గలవాడనై స్నేహముచే నాత్మకలను శతనిమిద గప్పితిని.

(౭) వానరోత్తములారా! బాగుగ దగ్ధమైన తొక్కలుగలవాడనై నేను వింధ్యపర్వతము సమీపములోఁ బడితిని. నేను యీవింధ్య పర్వతములో వసించుచు తమ్ముడగు జటాయు వృత్తాంతమును చెలిసికొనలేకపోతిని.

- (౮) జటాయు అన్నయగు సంపాతి యిటుల చెప్పఁగా, అప్పుడు, యువరాజును మిగుల ప్రాజ్ఞుఁడును నగుతింగదుఁ డతనితో నిటు లనెను.

(౯) జటాయుపక్షికి అన్నగ నుండినట్లులైతే నీవు రామునికి దానఁడవేను, నేనుచెప్పిన సమాచారమును విని యుందువు. నీకుఁ చెలిసియుండి నట్లులైతే రావణుఁడు వసించు ప్రదేశమును దెలుపవలయును.

(౧౦) రాజులైతే అనగ్ధమును నెఱుంగనివాఁడును, రాక్షసరాజును నగు రావణుఁడు సమీపములో నున్నాఁడా, దూరములో నున్నాఁడా, నీకుఁ చెలిసియుండిన యెడల, మాకుఁ దెప్పవలయును.

(౧౧) పిమ్మట, గొప్పతేజస్సు గలవాఁడును జటాయుపక్షి అన్నయునగు సంపాతి వానరులకు మిగులసంతోషము గల్గించుచు, శ్రీరామునిపట్ల అతనికిగల భక్తిని శ్రద్ధాపరచుచు, యిటు లనెను.

(౧౨) వానరులారా! దగ్ధమైన తొక్కలుగలిగి వీర్యము లేనివాడనై యుండు గృధ్రజాతిలోఁబుట్టిన శేష,వట్టి మాటలతో, రామునికి గొప్పసహాయము సేయుచున్నాను.

(౧౩) అతల విఠలాది లోకములను, త్రివిక్రమావతారము నెత్తి శ్రీమన్నారాయణుఁడు కొలిచిన లోకములను, దేవాసురుల యుద్ధములను, క్షీరసముద్రములో అమృత మధనము సేసినదియు నే నెఱుంగుదును.

రామస్య యదిదం కార్యం కర్తవ్యం ప్రథమం మమూ!

జరయాచ హృతం తేజః ప్రాణాశ్చ శిథిలా మమ॥ ౧౪

తరుణీ రూపసంపన్నా సర్వాభరణభూషితా

హిరియమాణా మయా దృష్టా రావణేన పురాత్మనా॥ ౧౫

కోశంతీ రామరామేతి లక్ష్మణేతిచ భామినీ

భూషణా న్యవవిధ్యంతీ గాత్రాణిచ విధూన్వతీ॥ ౧౬

సూర్యప్రభేవ శైలాగ్రే తస్యాః కాశేయముత్తమమ్

అసితే రాక్షసే భాతి యథావా తటిదంబుదే॥ ౧౭

తాం తు నీతా మహం మన్యే రామస్య పరీక్షీర్తనాత్

శూరాయతాం మే కథయతో నిలయం తస్య రక్షసః॥ ౧౮

పుత్రో విశివస సాక్షౌ ద్భృతా వై శ్రీణస్యచ

అధ్యాస్తే నగరీం లంకాం రావణోనామ రాక్షసః॥ ౧౯

ఇతో ద్వీప స్సముద్రస్య సంపూర్ణే శతయోజనే

తస్మై లంకాపురీ రమ్యా నిర్మితా విశ్వకర్మణా॥ ౨౦

జాంబూనదమయై ద్వావై శ్చిత్తైః కాంపసంచేదికైః

పాశాకారేణార్క వర్ణేన మహతా సుసహస్వతా॥ ౨౧

తస్యాం వసతి వై దేహీ గీనా కాశేయవాసినీ

రావణాంతఃపురే రుద్ధా రాక్షసీభి స్సురక్షితా॥ ౨౨

జనకస్యాత్మజం రాజ్ఞ స్తత్ర ద్రక్ష్యథ మైథిలిం॥ ౨౩

సీత లంకలో నున్నదని సంపాతి అంగదాదులకుఁ దెలుపుట. ౬౦౫

(౧౪) శ్రీరామునిపనిని నేను మొట్టమొదట చేయవలయును. ఏలననఁగా వృద్ధాప్యము నా పరాక్రమమును నపహరించినది. నా ప్రాణములు శిథిలమై యున్నవి.

(౧౫, ౧౬) దేహ సౌందర్యముగలదియు, శ్రద్ధాభరణ భూషితరాలును రామా లక్ష్మణా యని యేడ్చుచుండునదియు అభరిణములను విరిచివేయుచు అవయవములను విదిల్చించుకొను చుండినదియు నగు, దురాత్ముడగు రావణుడ పహరించుకొని పోవుచుండిన, కోపము గలిగియుండిన స్త్రీని జూచితిని.

(౧౭) రావణుడ పహరించుకొని పోవుచుండిన సీతయొక్క ఉత్తమము గు పీఠాంబరము పర్యవ శిఖరముమీదనుండు నూర్చుని కాంతివలెను, మేఘము లోనుండు మెరుపువలెను, నల్లగనుండు రావణుని మీద సృకాశించినది.

(౧౮) శ్రీరాముని గీర్తించుచుపోయిన ఆమె సీతయని నేను తలంచెదను. ఆరాక్షసుండు వసించుచుదేశమును చెలిపెనను. వినుఁడు.

(౧౯) విశ్రవసుయొక్క ఔరసపుత్రుఁడును, కుబేరుని తమ్ముఁడును, నగు రావణుడను పేరుగల రాక్షసుండు లంకలో వసించుచున్నాఁడు.

(౨౦) ఇచటికి నూరుయోజనములలో సముద్రములో నొక దీవి కలదు. అదీవిమీద విశ్వకర్మ లంక యనుపట్టణమును నిర్మించెను.

(౨౧) బంగారు ద్వారములు, రత్నములు పొదగఁబడి నానారంగు లుగల అరుగులు గలిగి, నూర్చునివలె వెలుంగుచుండు కోట లంకకు చుట్టును గలదు.

(౨౨) పీఠాంబరమును ధరించినదియగు, రావణుని అంతఃపురములో నుంచుబడి రాక్షసస్త్రీలచే రక్షింపఁబడు జనకుని కూతురగు సీత లంకలోనున్నది.

(౨౩) జనకునికూతురగు సీతను లంకలో మీరు చూడఁగలదు.

లంకాయా మథ గుప్తాయాం సాగరేణ సమంతతః॥ ౨౩

సంపాప్య సాగరస్యాంతం సంపూర్ణం శతయోజనమ్॥
ఆసాద్య దక్షిణం తీరం తతో ద్రక్ష్యథ రావణమ్॥ ౨౪

తత్రైవ త్వరితాః క్షిప్రం విక్రమధ్వం ప్లవంగమాః॥
జ్ఞానేన ఖలు పశ్యామి దృష్టౌ ప్రత్యాగమిష్యథ॥ ౨౫
ఆద్యః పంథాః కలింగానాం యేచాన్యే ధాన్యజీవినః॥
ద్వితీయా బలిభోజానాం యేచ వృక్షఫలాశినః॥ ౨౬

భాసా స్తృతీయం గచ్ఛంతి కౌంచాశ్చ కురరై స్సహ॥
శ్యేనా శ్చతుర్థం గచ్ఛంతి గృధ్రా గచ్ఛంతి పంచమమ్॥ ౨౭
బలవీర్యోపపన్నానాం రూపయావనశాలినామ్॥
షష్ఠస్త్ర పంథా హంసానాం వై నతేయగతిః పరా॥ ౨౮
వై నతేయాచ్చ నౌజన్మ సర్వేషాం వానరక్ష భాః॥ ౨౯

ఇహ స్థానహం ప్రపశ్యామి రావణం భానకీం తథా॥
అస్మాక మపి సౌవర్ణం దివ్యం చక్షు ర్బలం తథా॥ ౩౦
తస్మా దాహార వీర్యేణ నిసర్గేణ చ వానరాః॥
ఆయోజన శతా త్సాగ్రా ద్వయం పశ్యామ నిత్యశః॥ ౩౧

నీతను లంకలోఁ జూడగఁ లిగినందుకు కారణమును సంపాతి చెలుపుట. ౨౦౭

(౨౩, ౨౪) సముద్రములో నూరు యోజనములు దాటి, దక్షిణతీరము చేరి, నలుపక్కలలోను సముద్రముచే రక్షింపఁబడుచుండు లంకలో రావణుని జూడుదు.

(౨౫) వానరులారా! వేగముగ నీతను వెతకవలయును. నీతను జూచి యిచటికి మీరు వచ్చి చేరుచురని నాదివ్య జ్ఞానముచే తలంచుచున్నాను.

(౨౬) (ఇట్టి దివ్యజ్ఞానము గలిగినందుకు సంపాతి కారణము చెప్పుచు న్నాడు.) భూమికి సమీపములో సంచరించు పక్షులు, ధాన్యము తినించు మరికొన్ని పక్షులు, ఆకాశములో గల యేడు అంతస్తులలో క్రింది అంతస్తులో నున్నవి. కాకులు, పృథ్వీమలలో గల పండ్లు తినుపక్షులు, దీనికిపైన రెండవ అంతస్తులో సంచరించుచున్నవి.

(౨౭) నీటికాకులు, క్రాంచపక్షులు, మరల పక్షులు పీనికిపైన మూడవ అంతస్తులో సంచరించు చున్నవి. షేగలు నాల్గవ అంతస్తులోను, గద్దలు ౪వ అంతస్తులోను సంచరించు చున్నవి.

(౨౮) బలవీర్యములతోఁగూడి ధూపము యావనము గలహంసలు ఆరవ అంతస్తులో సంచరించుచున్నవి. గరుడుఁడు అరుణుఁడు యేడవ అంతస్తులో సంచరించుచుండురు.

(౨౯) చానరోత్తములారా! మేము గరుడుని సంతతి వారము.

(౩౦) నేను యిచటనే యుండి రావణుని జనకునికూతురగు నీతను జూచుచున్నాను, మాకు బంగారురంగుగల అమోఘమైన నేత్రస్పాటవము గలదు.

(౩౧) కనుక, ఆచారమును సంపాదించుటలో గల పరాక్రమముచేతను, స్వాభావికమైనపరాక్రమము చేతను నూరు యోజనముల దూరములో నుండు పదార్థమును మేము సదా చూచుచున్నాము.

అస్మాకం విహితా వృత్తి ర్నిసర్గేణచ దూరతః।
 విహితా పాదమూలేతు వృత్తి శ్చరణయోధినామ్॥ ౩౧౫
 గర్హితం తు కృతం కర్మ యేనస్మ విశితాశినా।
 ప్రతీకార్యంచ మే తస్య వైరం భ్రాతుః కృతం భవేత్॥ ౩౧౬
 ఉపాయో దృశ్యతాం కశ్చి ల్లంఘనే లక్షణాంభసః।
 అభిగమ్యతు నై దేహీం సమృద్ధార్థా గమిష్యన్॥ ౩౧౭
 సముద్రం నేతు విచ్ఛామి భవద్భి ర్వరుణాలయమ్।
 ప్రదాస్య మృదకం భ్రాతు స్సర్వగతస్య మహాత్మసః॥ ౩౧౮
 తతో నీత్వాతు తం దేశం తీరం నదనదిపతేః।
 నిర్దగ్ధపక్షం సంపాతిం వాసరా స్సమహాజనః॥ ౩౧౯
 పునః ప్రత్యాసయిత్వాచ తం దేశం పతగేశ్వరం।
 బభూవు ర్వాసరా హృష్టాః ప్రవృత్తి ముపలభ్యతే॥ ౩౨౦
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గ

ప తో న ప ప్తి త మ సృ ర్గః

తత స్తదమృతా స్వాదం గౌధీరాజేన భాషితమ్।
 నిశమ్య మదితా హృష్టా స్తే నచః స్లవగర్వభాః॥ ౧

సంపాతి యతని అన్నకు ఉదకదానము నేయుట.

౬౦౯

(3౧౫) బహుదూరములో నుండు పదార్థములను కనిపెట్టి తెచ్చి భుజించి తీవించుచుండును. కోళ్ళు అవియుండు ప్రదేశమును గిరిచిక్కినదాని భుజించును.

(3౨౫) మాంసమును భుజించు రావణుండు నిందితమైన సీతాపహరణమును జేసెను. నాతమ్మరి విషయమై నేను రావణునికి బదులు చేయఁదగిన ప్రతిక్రియను మీరు చేసి నామనసు చల్లఁగ జేయఁవలయును.

(33౫) ఉష్ణసముద్రమును దాటుటకు మిగిలిన ఉపాయమును నాలోచించునయ్యను. లంకకుఁబోయి సీత క్షేమమును దెలిసికొని వచ్చినపని ముగించుకొని కిష్కింధకుఁబొందు.

(3౪౫) స్వర్గములోనుండు మహాత్ముఁడగు నాతమ్మనికి నేను ఉదకప్రదానము చేసెదను. అందుచే, మీరు వరుణునికి వాసస్థానముగనుండు సముద్రమునకు సన్ను దీసికొని పోవలయును.

(3౫౫, 3౬౫) గొప్ప తేజస్సులవానరులు, రెక్కలుకాలిపోయినందుండు సంపాతిని వింధ్యపర్వతమునుండి తీసికొనిపోయి సముద్రతీరములో దించి, మరియు, పక్షిరాజుగు నతని ఆతఁడు వసించునుండిన ప్రదేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చి విడిచిపెట్టి, సీతాదేవి వృత్తాంతమును దెలిసికొనినందున మిగుల సంతోషించిరి. ఇది యేబది యెనిమిదవ సర్గ.

౫౯ వ సర్గ.

(అవతారిక. —) సంతకముగ గ్రంథములలో నగుపడనందునను, యీ స్థలము లేకపోయినను కథాసంఘటనమునకు భంగము లేనందునను, యీసర్గలవల్ల పూర్వోక్తాంతములకు విరోధము నుచ్చించుటచేతను, 'తత్తత్త దమృతాస్వాదు' అను శ్లోకము ముందు ౫ స్థలము ప్రక్షిప్తములని గోవిందరాజులు వాదించి, వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు.

- జాంబవా న్వానరశ్రేష్ఠ స్సహ స్రైవ్యః స్లవంగమైః |
భూతలా త్సహసోత్థాయ గృధ్రీరాజ మథాబివీత్ | ౨
- క్వ సీతా కేనవా దృష్టా కోవా హరతి మైథిలీమ్ |
తదాఖ్యాతు భవా న్సర్వం గతి ర్భవ వనాకసామ్ | ౩
- కో దాశరథిబాణానాం వజ్రవేగ నిపాతినామ్ |
స్వయం లక్ష్మణముక్తానాం నచింతయతి విక్రమమ్ | ౪
- సహరీ స్ప్రితినంయుక్తా సీతాశ్రితినమాహితాః |
పున రాశ్వాసయన్ పీత ఇదం వచన మబివీత్ | ౫
- శూర్యతా మిహ వైదేహ్య యథా మే హరణం శ్రుతమ్ |
యేన చాపి మమాఖ్యాతం యత్రీవాయతలొచనా | ౬
- అహ మస్మి నిరౌ దుగ్రే బహుయోజన మాయతే |
చిరాన్నిపతితో వృద్ధః క్షీణప్రాణపరాక్రమః | ౭
- తం మామేవం గతం పుత్ర స్సుపార్శ్వోవామ నామతః |
ఆహారేణ యథాకాలం బిభర్తి పతతాం వరః | ౮
- తీక్ష్ణకామా స్తు గంధర్వా స్తీక్ష్ణకోపా భుజంగమాః |
మృగాణాంతు భయం తీక్ష్ణం తత స్తీక్ష్ణక్షుధా వయమ్ | ౯

సంపాతి సీత వృత్తాంతమును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౬౦౧

(౧) పిమ్మట, సంపాతి చెప్పిన అమృతమువలె మధురముగ నుండిన మాటలను వానరులు విని మిగులసంతోషించిరి.

(౨) వానరులందరితోడ వానరోత్తముడగు జాంబవంతుఁడు శీఘ్రముగ లేచి సంపాతితో నిటు లనెను.

(౩) సీత యెచ్చటనున్నది. ఆమెను జూచినచోఁడెవఁడు. ఆమెను నపహరించిన వాఁడెవఁడు. నీవు అవిషయమునంతయు దెలిపి వానరులను రక్షించవలయును.

(౪) పిదుగువలె పడుచుండు రామలక్ష్మణులు బ్రయోగించిన బాణముల పరాక్రమమును నెఱఁడు ఆలోచించకున్నాఁడు.

(౫) శ్రీరామ భక్తితోఁ గూడినవారును సీత వృత్తాంతమును వినుటచే సమాధాన పడినవారును నగు వానరులను, మరియు, సమాధానపరచుచు సంపాతి యిటు లనెను.

(౬) నేను పవన సీతాదేవిని అపహరించుకొని పోయినరీతిని, నాకుఁ తెప్పిన వానిని, సీత వనించుచుండునోటును, దెలిపెదను, వినుఁడు.

(౭) అనేక యోజనములదూరము విస్తారముగ నుండు ప్రవేశించుటకు సాధ్యముకాని యీపర్వతములో వృద్ధుడనగు నేను బహుకాలమునుండి పడియున్నాను. నా ప్రాణము పరాక్రమము తగ్గిపోవుచున్నవి.

(౮) ఇట్టి యవస్థకు బొందియండు నన్ను పర్వతలలో నుత్తముడగు నుపాయ్యుడను నాకొడుకు ఆయాకాలములలో ఆహార మిచ్చి గాపాడుచున్నాఁడు.

(౯) గంధర్వులు మిగుల కామము, సర్పములు మిగుల కోపము, జింకలు మిగుల భయము గలిగియున్నవి. దీనికంటె మేము మిగుల ఆకలిగలవారము.

స కదాచిత్ యథార్తస్య మమాహారాభికాంక్షిణః |
 గతసూర్యేఽహని ప్రాప్తా మమ పుత్రో హ్యనామిషః || ౧౦
 సమయా వృద్ధభావాచ్చ కోపాచ్చ పరిభర్తితః |
 యుత్పిపాసాపరీతేన కుమారః పతతాం వరః || ౧౧

స మా మాహారసంరోధా త్పీడితం క్షీణిర్ధనః |
 అనుమాన్య యథా తత్త్వ మిదం వచన మబ్రవీత్ || ౧౨
 అహం తాత యథాకాల మామిషార్థీ ఖ మాస్త్వతః |
 మహేంద్రస్య గిరే ద్ద్వార మావృత్యచ సమాశ్రితః || ౧౩

తత స్సత్వనహస్మానాం సాగరాంతరచారిణామ్ |
 పంథాన మేకోఽధ్యవసం సన్నిరోద్ధు మవాఙ్ముఖః || ౧౪
 తత్ర కశ్చి న్దయా దృష్ట సూన్యోదయసమప్రభామ్ |
 స్త్రీయ మాదాయ గచ్ఛవై ఖిన్నాంజనచయప్రభః || ౧౫

సోహ మభ్యవహారార్థీ తౌ దృష్ట్వా కృతనిశ్చయః |
 తేన సామ్నా వినీతేన పంథాన మభియాచితః || ౧౬
 నహి సామోపపన్నానాం ప్రహర్తా విద్యతే క్వచిత్ |
 నీచేష్వపి జనః కశ్చి త్కి మంగ బత మద్విధః || ౧౭

సంపాతి నీత వృత్తాంతమును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౨౧౩

(౧౦) నేను ఆకలితోఁ గూడి ఆహారమును గోరుచుండు నపుడు అతఁడు ఆహారముదెచ్చుటకుఁ బోయి మాంసమును దీశికొనిరాక మార్వ్యఁదస్తమించి నపు డు వచ్చిచేతను.

(౧౧) ఆకలి దాహములచేఁ బీడింపఁబడిన నేను ముసలితనముచేతను కోప ముచేతను పక్షులలో శ్రేష్ఠుఁడగు నాకొడుకును నిందించితిని.

(౧౨) ఆకలిచేఁ బీడింపఁబడుచుండిన నాకుఁ బ్రీతిని దెంచుచు సమాధా నపరచి జరిగిన విషయమును తత్త్వముగ నతఁడు దెలిపెను.

(౧౩) తండ్రి! కాలమును నతిక్రిమించక మాంసము దెచ్చుటకు ఆకాశ ములో నెగిరిపోయి మహాద్రౌపద్యతము ద్వారమును నడ్డగించి నిలిచియుంటిని

(౧౪) సముద్రముమధ్యలో సంచరించుచుండు అనేక ప్రాణులయొక్క సంచారమార్గమును అడ్డగించుటకై నేనొక్కడనే తలను క్రిందుగ నుంచుకొని యుంటిని.

(౧౫) అచట, బద్ధలైన అంజనము కొండవలె వెలుంగుచుండు ఒకరాక్ష సుఁడు, నూర్చునివలె బ్రకాశించుచుండు ఒకస్త్రీని నెత్తుకొని పోవుచుండుట చూచితిని.

(౧౬) వారిద్దరిని జూచిన నేను వారిని నీకు ఆహారమునకై దెచ్చుటకు గోరినవాడనై అచట నే నిలిచియుంటిని. ఆరాక్షసుఁడు నన్ను సమాధానపరచు కొని వినీతుడై తోవవిడువవలయునని ప్రార్థించెను.

(౧౭) సమాధానముచేసికొని శరణాగతులైన వారిని చంపువాఁడు నీయల లోను నెవటను నుండఁడు. ఇట్లుండగా, నావంటివాఁడు అట్టికార్యము నేయవ చ్చునా, కష్టము.

సయాత సైజసా వ్యోమ సంఘీవన్నివ వేగతః|

అధాహం ఖచరై ర్భూతై రభిగమ్య సభాజితః|| ౧౮

ద్విప్ర్యా జీవసి తాతేతి హ్యబ్రువ స్మాం మహర్షయః|

కథం చి త్సకళతోసా గతస్తై స్వ స్త్యసంశయమ్|| ౧౯

ఏవ ముక్త స్తతోహం తై స్సద్భైః పరమశోభనైః|| ౧౯౫

సచ మే రావణో రాజా రక్షసాం పృతివేదితః|

హరణ్ దాశరథే ర్భార్యం రామస్య జనకాత్మజమ్|| ౨౦౫

భృష్టాభరణకౌశేయాం శోకవేగఽరాజతామ్|

రామబహ్మణయోర్నామ కోశంతీం ముక్తమూర్ధజామ్|| ౨౧౫

ఏష కాలాత్యయస్తాన దితి కాలవిదాంనరః|

ఏత మర్థం నమగ్రం మే సుపార్శ్వః పృత్యవేదయత్|| ౨౨౫

త చ్ఛ్చృత్యాపి హి మే ఋద్ధి ర్నాసీ త్కాచి త్పరాకృమే|

అపఘ్నోహి కథం షక్షీ కర్మకించి దువక్రమే|| ౨౩౫

యత్తు శక్యం మయా కర్తుం వాగ్బుద్ధిగుణవర్తినా|

శ్రోయతాం త త్సేవత్యైమి భవతాం పౌరుషాశ్రయమ్||

సంపాతి నీత వృత్తాంతమును వానరులకుఁ దెలుపుట, ౨౧౫

(౧౮) అతఁడతని తేజముచే ఆకాశమును నీడుచుకొని పోవునటులమిగులవేగముగఁ బోయెను. పిమ్మట, ఆకాశములో సంచరించుచుండిన పౌఞలు సమీపమునకు వచ్చి నన్ను పూజించినవి.

(౧౯) తండ్రి! దైవయోగముచే నీవు సుఖముగ జీవించుచున్నావని చెప్పిరి. రాక్షసుఁడు కళత్రముతోడ యిచటనుండి మిగుల ప్రయాసతో తప్పించుకొని పోయెను. నీకు మంగళమగును. ఇందుకు సందేహములేదు. అని మహర్షులు నన్ను చూచి చెప్పిరి.

(౨౦) ఉత్తములైన ఔనుముగలిగించు సిద్ధుల నాతో నిటులచెప్పిరి.

(౨౦౪, ౨౦౫) బారిపోవుచుండు ఆభరణములు పట్టుచీర గలదిగను, మిగుల దుఃఖముగలదిగను, రామ లక్ష్మణులపేర్లను దుఃఖించుచు నెప్పుచుండు నదిగను, వీడిపోయిన కొప్పుగలదిగను నుండుజనకుని మాతురగు శ్రీరాముని భార్యను ప్రపహించుకొని పోవుచుండినవాఁడు రాక్షసులకు రాజగు రావణుఁడేయని తెలిసికొంటిని.

(౨౧౪) కాలమును నెఱింగినవారిలో నుత్తముఁడగు సుపార్శ్వఁడను నాకొడుగు పొద్దుపోయి వచ్చినందుకు కారణము రావణుని సంధించినదేను అని యీ వృత్తాంతము నత్యయంఁ దెలిపెను.

(౨౩౪) ఆవృత్తాంతమును వినియూ రావణునిమీద నాపరాక్రమమును జూపుటకు నాకు బుద్ధి పుట్టలేదు. ఎలననఁగా, రెక్కలులేని నేను యేటుల కార్యమును చేయగలుగుదును.

(౨౪౪) వాక్కు బుద్ధి గుణములుగల నేను యేమిప్రహయము నేయగలనో యీ పౌరుషమును నాశ్రయించి యుండు అక్షికార్యమును జెప్పెదను. వినుఁడు.

వాఙ్మతిభ్యాంతు సర్వేషాం కరిష్యామి ప్రియం హి వః!
 యద్ధి దాశరథేః కార్యం మమ తన్నాత్ర సంశయః॥ ౨౫౫
 తే భవంతో మతిశ్రేష్ఠా బలవంతో మనస్వినుః!
 పేషితాః కపిరాజేన దేవే రపి దురాసదాః॥ ౨౬౪
 రామలక్ష్మణబాణాశ్చ నిశితాః కంకపత్రిణాః!
 త్రయాణామపి లోకానాం పర్యాప్తా స్త్రాణినిగ్రిహాః॥ ౨౭౫
 కామం ఖలు దశగ్రీవ స్తేజోబలసమన్వితః!
 భవతాం తు సమర్థానాం నకించి దపి దుష్కరమ్॥ ౨౮౪
 త దలం కాలసంగేన క్రియతాం బుద్ధినిశ్చయః!
 నహి కర్మను సజ్జతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః॥ ౨౯౪
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే ఏకోనషష్ఠితమస్సర్గః.

ప ష్టి త మ స్స ర్గః.

తతః కృతోదకం స్నాతం తం గృధ్రం హ్నరియూథపాః
 ఉపవిష్టా గిరౌ దుర్గే పరివార్య సమంతతః॥ ౧
 త మంగద ముపాసీనం తై స్సన్వైర్హరిభి ర్వృతమ్!
 జనిత ప్రత్యయో హర్షా త్సంపాతిః పున రబ్రవీత్॥ ౨

సంపాతి ఆతని పూర్వచరిత్రమును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౬౧౭

(౨౫౪) వాక్కుతోను బుద్ధితోను మీకందరికి సంతోషము గలిగించెదను, శ్రీరాముని కార్యము నాకార్యమేను. అందుకు సందేహములేదు.

(౨౬౪) బుద్ధిచే ఉత్తములుగను బలవంతులుగను ధైర్యముగలవారుగను దేవతలచేతను తిరస్కరించుటకు సాధ్యముకానివారుగనునుండు మిమ్మునుకపిరాజుగు సుగ్రీవుఁడు సీతను వెతకుటకుఁ బగపెను.

(౨౭౪) పదును చెక్కలుగల రామలక్ష్మణుల బాణములు మూఁడులోకములను రక్షించుటలోను శిక్షించుటలోను సమర్థములుగ నున్నవి.

(౨౮౪) చశకంతుఁడు గొప్ప తేజోబలములతోఁ గూడి యున్నాఁడు. సమస్తలగు మీకు సాధ్యము కానిది యెద్దియు లేదు.

(౨౯౪) అందుచేత, ఆలస్యముచేసిన లాభములేదు. కోరినపని ఆగునని మీబుద్ధిని స్థిరపరచుకొనవలయును. మీవంటి బుద్ధిమంతులు కార్యము నేయుటలో వెనుకతీయరు.

ఇది యేబది తొమ్మిదవ శర్గ.

౬౦ వ శర్గ.

(౧) పిమ్మట, ఉదకదానము యిచ్చి స్నానముచేసియుండు సంపాతి చుట్టు నానరుసేన చుట్టుకొని వింధ్యపర్వతముమీఁదఁ గూర్చుండినను.

(౨) వానరులచేఁ బూజింపఁబడి వారిమధ్యలో గూర్చుండిన అంగదుని జూచి, వానరులనుజూచినందున ఆతఁడుబడసిన వరములో నమృతము గలవాఁడై, సంతోషించి సంపాతి మరియు న్నిటు లనెను.

- కృత్వా నిశ్శబ్ద మేకాగ్రా శృంగంతు హరయో మమ |
తత్త్వం సంకీర్తయిష్యామి యథాజానామి మైథిలీమ్ || ౩
- అస్య వింధ్యస్య శిఖరే పతితోస్మి పురా వనే |
సూర్యాతపవరీతాంగో నిర్దగ్ధ స్సూర్యరశ్మిభిః || ౪
- లబ్ధసంజ్ఞ స్తు షడాగ్రా ద్వివశో విహ్వల నివ |
వీక్షమాణో దిశ స్సర్వా నాభిజానామి కించన || ౫
- తతస్తు సాగరా నైలా న్నదీ స్సర్వా స్సరాంశిచ |
వనా న్యుదధివేలాంచ సమీక్ష్య మతిరాగమత్ || ౬
- హృష్టపక్షిగణాకీర్త్యః కందరాంతరకూటవాన్ |
తక్షిణస్యనధే స్తీరే వింశోయమితి నిశ్చయః | ౭
- అసీచ్ఛాత్రా శ్రీయం పుష్కరా న్మరైరపి సుపూజితమ్ |
ఋషి ర్నిశాకరోనామ యస్మి న్నుగ్రతపాభవత్ || ౮
- అప్టౌ వర్షచహస్రాశి తేనాస్మి సృషిణా వినా |
వసతో మమ ధర్మజ్ఞా స్వర్గతే తు నిశాకరే | ౯
- అవతీర్యచ వింధ్యాగ్రా త్కృచ్ఛ్చిణా విషమాచ్ఛ్మన్ ||
తీక్ష్ణదర్భాం వసుమతీం మఃభేస పురరాగతః | ౧౦
- త మృషిం ద్విష్టుకామోస్మి దుఃఖేనాభ్యాగతో భృశమ్ |
జటాయుషా మయాచైవ బహుశోభితోహి సః || ౧౧

సంపాతి అతనిపూర్వచరిత్ర)మును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౬౧౯

(౩) వానరులారా! నిశ్చబ్దముగనుండి యేకాగ్రచిత్తులై నామాటలను విసవలయును. నేను సీతను చెలిసికొనిన విషయమును సత్యముగఁ జెప్పుచున్నాను.

(౪) పూర్వము యాయరణ్యములో యీ వింధ్యపర్వతము శిఖరముమీద, నూర్పుని కిరణములచే మిగుల వేడిగలిగి దగ్ధమైన రెక్కలు గలవాడనై, పడితిని.

(౫) ఆరుదినములకు పిమ్మట నాకు తెలివి వచ్చి, మైమరచి మూర్ఛపోయిన వానివలెనుండి, చిక్కుల నన్నిటిని జూచితిని. ఏమియుఁ దెలియకుండెను.

(౬) పిమ్మట, సముద్ర)మును కొండలను అనేకనదులను సరస్సులను న్యమలను సముద్ర)తీరమును జూచి నాకు తెలివి గలిగినది.

(౭) సంతోషించియుండు పక్షులగుంపులతో నిండిన పర్వతశంఖలు భృంశులుగల దీని చక్షుణ సముద్ర)తీరములోనుండు వింధ్య పర్వతమని నిశ్చయించుకొంటిని.

(౮) ఇటట, దేవతలనేఁ బూజింపఁబడు పుణ్యమైన ఆశ్రమ ముండినది. దానిలో ఉగ్రమైన లిపస్సుగల నితాకరుడను మహర్షి నసించుచుండెను.

(౯) నితాకరఋషి స్వర్ణమునకుఁ బోగా అతని విడిచి నేను ఉండునపుడు, ధన్వంతరీ! యోగమిదివేల సంవత్సరములు నిండెను.

(౧౦) మీఠుస్థల్లముగనుండు వింధ్యపర్వతము మీదనుండి, శ్రమతోమొనలగుల స్థూలగుల భూమిమీద, దిగి మరయు మిగుల కష్టముతో పైకిపోతిని.

(౧౧) ఆ ఋషుని జూడవలయునను కోరికచే మిఁటలకష్టముతో క్రిందదిగితిని. ఏలననగాఁ జటాయుపక్షి నేను ఆ ఋషివద్దకుఁ పలుమగు పోయియుంటిమి.

తస్యాశ్రమపదాభ్యాశే వపుర్వాతా స్సుగంధినః|
వృక్షోవాఽపుష్పితః కశ్చిదఫలోవా నవిద్యతే|| ౧౨

ఉపేత్య చాశ్రమం పుణ్యం వృక్షమూల ముపాశ్రితః|
దగ్ధిష్టుకామః ప్రతీక్షేఽహం భగవంతం నిశాకరమ్|| ౧౩

అధావశ్య మయూరస్థ మృషిం జ్వలితతేజసమ్|
కృతాభిషేకం దుర్ధర్ష ముపావృత్త ముదజ్ముఖమ్|| ౧౪

త మృతౌ స్సమరా వ్యాఘ్రా సింహా నాగాస్సరీసృపాః|
పరివార్యోపగచ్ఛంతి ధాతారం ప్రాణినౌ యథా|| ౧౫

తతః ప్రాప్త మృషిం జ్ఞాత్వా తాని సత్వాని వై యయుః|
ప్రవిష్టే రాజని యథా సంస్వం సామాత్యకం బలమ్|| ౧౬

ఋషి స్తు దృష్ట్వా మాం ప్రీతః పరివిష్ట శ్చాశ్రమం పునః|
ముహూర్తమాత్మా నిష్క్రమ్య తతః కార్య మప్నృచ్ఛత||

సామ్య కైకల్యతాం దృష్ట్వా రోహంతే నావగమ్యతే|
అగ్నిదగ్ధా ఏమా పక్షౌ త్వ కైచ్చవ వ్రాణితౌ తప|| ౧౭

సంపాతి అతనిపూర్వచరిత్రమును వానరీలకుఁ దెలుపుట. ౬౨౧

(౧౨) ఆ యాశ్రమ సమీపములో గాలి సుగంధముతో వీచుచుండును. పూలు ఫలములు లేని వృక్షములు అచట లేనేలేవు.

(౧౩) పరిశుద్ధమగు ఆయాశ్రమమునకుఁ బోయి చెట్టు క్రింద నుంటిని, పూజ్యుడగు నికాకరమహర్షిని జూడఁ గోరి యెదురుచూచు చుంటిని.

(౧౪) వెలుంగుచుండు తేజస్సు గలవాఁడును, తిరస్కరించుటకు సాధ్య పఁపనివాఁడును, స్నానముచేసి ఉత్తరాభిముఖముగ సమీపముగ వచ్చుచుండు ఆయుషిని జూచితిని.

(౧౫) ఎలుగుబండ్లు పెద్ద సవరిపువ్వుగములు పులులు సింహములు యేనుఁగులు పాములు, బ్రహ్మదేవుని పాఠశాలలోఁబాలు చుట్టుకొని వచ్చునటుల, అతని చుట్టుకొని వచ్చుచుండెను.

(౧౬) రాజు నగరులోఁ బ్రవేశించినపుడు మంత్రులతోఁ గూడిన పరి వారములయు వారివారి స్థానములకుఁ బోవునటుల, యాయుషి ఆశ్రమములోఁ బ్రవేశించినది తెలిసికొని, యీ బంతువులన్నియు వానివాని నెలవులకుఁ బోయెను.

(౧౭) నికాకర మహర్షి నన్ను చూచి మిగుల సంతోషించి, ఆశ్రమము లోఁ బ్రవేశించి, మరథము, కొంత సేపటికి వెలువలవచ్చి, 'నీవువచ్చినవనియేమి' యని నన్ను అడిగెను.

(౧౮) ఓ సామ్రాజా! నీశ్రోమములకు గలిగిన విరూపమును జూచినందున నీవు గుఱుతులేలియునున్నావు. సీరెక్కలు నిష్ఠుల! శాలిపోయినవి. నీచర్మము సహస్ర శ్రోమములలోఁ గూడియున్నది.

గృధ్రాద్యౌ దృప్తపూర్వా మే మాతరిశ్వసమా జవే
 గృధ్రాణాంచైవ రాజానా భ్రాతరౌ కామరూపిణౌ॥ ౧౯
 జ్యేష్ఠోహి త్వం తు సంపాతే జటాయు రనుజ స్తవ
 మానుషం రూప మాస్థాయ గృప్తీతాం చరణౌ మమ॥ ౨౦
 కిం తే వ్యాధిసముత్థానం పక్షయోః పతనం కథమ్
 దండ్రోఽవాయం కృతః కేన సర్వ మాఖ్యాహి పృచ్ఛతః॥ ౨౧

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- పప్లితమస్సర్గః.

ఏ క మ ప్లి త మ స్స ర్గః.

తత స్తద్దాదుణం కర్మసుష్కరం సాహసా త్కృతమ్
 ఆచచక్షే నునే స్సర్వం సూర్యానుగమనం తదా॥ ౧
 భగవ న్వ్రోణయు క్తత్వా ల్లజ్జయా వ్యాకులేంద్రియః
 పరిశ్రాంతో నశక్నోమి వచనం పృతిభాషితుమ్॥ ౨
 అహంచైవ జటాయుశ్చ సంఘర్షా ద్దర్పమోహితౌ
 ఆకాశం పతితౌ వీరౌ జిజ్ఞాసంతౌ పరాకృమమ్॥ ౩

సంపాతి అతనిపూర్వచరిత్రమును వానరలకుఁ దెలుపుట. ౨౨౩

(౧౯) వేగము లో వాయువుతో సమముగ నుండువారును, గృధ్రములకుఁ రాజులుగ నుండువారును, అన్నదమ్ములును, కోరిన రూపమును ధరించువారును నగు రెండు గృధ్రములను పూర్వము చూచియున్నాను.

(౨౦) వారిలో, ఓ సంపాతీ! నీవు అగ్రజుఁడువు. జటాయుపక్షి నీతమ్ముఁడు. మనిషిరూపము దాల్చి నాపాదములు బట్టుకొనుము.

(౨౧) నీకు వ్యాధి యొందుకు గలిగినది. నీరెక్కలు రాలిపోయినందుకు కారణమేమి. ఎవరైనను నీవిధముగ నిన్ను శిక్షించినారా. అంతయు, వాకుఁ దెలుపుము.

ఇది అరువదవ సర్గ.

౨౧ వ సర్గ.

(౧) పిమ్మట, సాహసముచేఁ జేయఁబడినదిగను, భయంకరముగను, ఇతరులు సేయుటకు సాధ్యపడనిదిగను నుండు నట్టి జటాయుపక్షి అతఁడుసూర్యుని సమీపమునకుఁ బోయిన వృత్తాంతమునంతయు నిశాఖర మహర్షికి సంపాతి దెలిపెను.

(౨) పూజ్యుఁడా! దేహములో వ్రణము లుండుటచేతను, వ్యాకులపడిన ఇందియములు గలవ్వాఁడును మిగుల శ్రమభొంది యుండువాఁడును నగు నేను లజ్జగలిగి యీవిషయమును దెలుపుటకు అసమర్థుఁడనుగ నున్నాను.

(౩) వీరులమగు నేను జటాయుపక్షి మాత్సర్యముచే అహంకారము గల వారమై ఒండొరుల నేగాతికయమును దెలుపుటకు కోరిన వారమై ఆకాశములోని చోరిమి.

- కైలాసశిఖరే బద్ధ్వా మునీనా మగ్రతః పణమ్ |
 రవి స్సాదనుయాతప్యో యావదస్తం మహాగిరిమ్ || ౪
- అథావాం యుగప త్పిస్తాన పశ్యావ మహీతలే |
 రథచక్రిప్రమాణాని నగరాణి పృథక్పృథక్ || ౫
- క్వచి ద్వాదితీఘోషాంశ్చ బ్రహ్మఘోషాంశ్చ శుశ్రు |
 గాయంతీ శ్చాంగనా బహ్వీః పశ్యాప్సౌ రక్తవాససః || ౬
- తూర్ణ ముత్పల్య చాకాశ మాదిత్యపథమాశ్రితో |
 ఆవా మాలోకయావ స్తప్సనం శాన్వలసన్నిభమ్ || ౭
- ఉపైవైవ సంఘన్నా దృశ్యతే భూ శ్చిలోచ్ఛయైః |
 ఆపగాభిశ్చ సంవీతా సూత్రైరివ పసుంధరా || ౮
- హిమవాంశ్చైవ వింధ్యశ్చ మేరుశ్చ సుమహాన్నగః |
 భూతలే సంప్రకాశంతే నాగాశ్చ జలాశయే || ౯
- తీవ్రస్వేదశ్చ భేదశ్చ భయం చాసీ త్తదావయోః |
 సమావిశతి మోహశ్చ తమో మూర్ఛాచ దారుణా || ౧౦
- నదిగ్విక్షాయతే యామ్యా నాగ్నేయీ సఙ్గవాహుణీ |
 యుగాంతే నియతో లోకో హతో దగ్ధివాగ్నినా || ౧౧
- షునశ్చ మే హతం భూయ స్సన్నివర్త్య శు సంప్రయమః |
 యత్నేన మహతా హ్యస్మిన్ పున స్సంఘాయ చక్షుషీ || ౧౨

సంపాతి ఆతనిపూర్వచరిత్రమును వానరులకుఁజెల్పుట. ౬-౨౫

(౪) కైలాసపర్వతముమీద ఋషులమందు సూర్యుఁడు అస్తగిరిలోఁ జేరుటకు లోగా ఆతనివద్దకు పోయి చేరవలయునని పంఁదెము వేసికొంటిమి.

(౫) పిమ్మట, మేమిద్దఱము ఒకేకాలములోఁ ఆకాశములోఁ బోయి భూమిలోగల నగరములను రథములచక్రములనువలెఁ జూచితిమి-

(౬) కొన్నిప్రదేశములలో వాద్యనాదములను వేదభూషణమువని రక్తవస్త్రముగల వస్త్రములు ధరించి పాడుచుండు అనేకులగు స్త్రీలను ఆకాశములోఁ జూచితిమి.

(౭) పిమ్మట ఆకాశములోఁ బైకిపోయి సూర్యుని మార్గములోఁ జేరి కైలాసము సమీపములో నుండు వనమును పచ్చిక మొలచియుండు చిన్నప్రదేశమునువలె, చూచితిమి.

(౮) గొప్పకుండ్రాగ్నిగలభూమి చిన్నచిన్న రాళ్ళు గప్పఁబడినటుల అగుపడినది. నదులు, నూలుపోగులవలె, భూమిని చుట్టుకొని యుండునటుల అగుపడినది.

(౯) హిమసంతము వింధ్యము మేరువు, మడుగులో పాములవలె, భూమి మీద అగుపడుచుండెను.

(౧౦) అపుడు జటాయుపక్షికి నాకు అధికముగ స్వేదము దుఃఖము గలిగెను. మాకు దేహము తెలియక గొప్ప మూర్ఖుగలిగి కన్నులు కానరాకపోయెను.

(౧౧) దక్షిణ ఆగ్నేయ వరుణ దిక్కులు యివియని మాకు తెలియక పోయెను. సృజయకాలములో లోకము అగ్నిచే దహింపఁబడి హతమైనటుల అనియెను.

(౧౨) చూచుటకు సాధనముగనుండు చతురిందియము చెడినందున సురియ నామనను మిగుల చెడిపోయెను.

యత్నేన మహతా భూయో రవి స్సమవలోకితః॥ ౧౨౪

తుల్యః పృథ్వీ ప్రమాణేన భాస్కరః ప్రతిభాతినే ౧౩

జటాయు ర్నా మనా పృచ్ఛ నిపపాత మహీం తతః।

తం దృష్ట్వా తూర్ణమాకాశా దాత్మానం ముక్తవా సహమ్॥

పతౌభ్యాంచ మయా గుప్తో జటాయు ర్నప్రదహ్యతే।

ప్రమాదా త్తత నిర్దిగ్ధః పత న్వాయుపధా దహమ్॥ ౧౫

ఆశంకేతం నిపతితం జనస్థానే జటాయుషమ్।

అహంతు పతితో వింధ్యే దగ్ధపక్షో జడీకృతః॥ ౧౬

రాజ్యేన హీనో భ్రాతౌచ పతౌభ్యాం విక్రమేణుః।

సర్వధా మర్తుమేవేచ్ఛన్ పతిష్యే శిఖరా ద్ధిరేః॥ ౧౭

ఇతి శ్రీమత్కిర్తిస్మరణాంధాకాండే - ఏకవప్తితమస్సర్గః.

ద్వి ప ప్తి త మ స్స ర్గః.

ఏవ ముక్త్యా మునిశ్రేష్ఠ మరుదం దుఃఖితో భృశేన॥

అథ ధ్యాత్వా ముహూర్తంతు భగవా నిద మబ్రవీత్ ॥ ౧

పతౌచ తే ప్రపతౌచ శున రన్యో భవిష్యతః।

సౌణిశ్చ చక్షుషీచైవ విక్రమశ్చ బలంచతే॥ ౨

సంపాతి అతనిపూర్వచరిత్రమును వానరులకుఁ జెలుపుట. ౬౨౭

(౧౨౪) మరియు గొప్ప ప్రయత్నముచే కన్నులు బాగుగ తెరచి మరియు సూర్యుని జూచితిమి.

(౧౩) సూర్యుఁడు భూమిఁనుం త ప్రిమాణము గలవాఁడుగ మాకు అగు నుండెను.

(౧౪) జటాయుపక్షి నాతోఁ జెప్పకయే అచటినుండి భూమిమీఁద పడిపోయెను. పడుచుండు అతని జూచి శిశుముగ నేను ఆకాశమునుండి అతని పైకినిచ్చి రక్షించుటకై రెక్కలతో నతని కప్పితిని.

(౧౫) నారెక్కలచేఁ గప్పబడినందున జటాయుపక్షిని సూర్యుని సహాయము దహించలేదు. ఆకాశమునుండి క్రిందపడుచుండు నన్ను ప్రమాదము ను సూర్యుని కరణములు దహించినవి.

(౧౬) జటాయుపక్షి జనస్థానములలో అపుడు పడియుండునని తలచు చున్నాను. నేను రెక్కలు పోయి జడముగ వింధ్యపర్వతముమీద పడితిని.

(౧౭) రాజ్యము తమ్ముఁడు పరాక్రమము రెక్కలు అన్నిటిని బోగొట్టు కొని, సన్ననికాలముల చే మరణమును గోరుచు వింధ్యపర్వతము శిఖరము నుండి పడుచున్నాను.

ఇది అరువది యొకటవ స్కంధము.

౬౨ వ స్కంధము.

(౧) ఈ విధముగ నీశాకరమహర్షి తోఁ జెప్పి, మిగుల దుఃఖించి యేడ్చి పడి పడియుండునని అందు ఒక ముహూర్తకాలము యోచించి యిటు లనెను.

(౨) సుకాశ! నరకాలు మరియు పూర్వమువలె నన్ని కార్యములలో ను సుఖముగాను తొగ్గివిగను వచ్చుచున్నవి. నీప్రాణములు నేత్రములు ముక్తములు గలము నుంచువలెనే నీకు లభించును.

సర్వధా హి నగంతవ్య మిదృశః కర్వగమిష్యసి |
 దేశకాతా ప్రతీక్షస్య పక్షౌ త్వం ప్రతిపత్స్యసి | ౧౨
 నౌతస్సహాయ మహం కర్తు మదైవ్యవ త్వాం నవత్యేన్ |
 ఇహ స్థ స్త్వంతు లోకానాం హితం కార్యం కరిష్యసి || ౧౩

త్వయాపి ఖలు తత్కార్యం తయోశ్చ నృపపుత్రయోః |
 బ్రాహ్మణానాం సురాణాంచ మునీనాం వాసనస్త్వం | ౧౪
 ఇచ్ఛా మ్యహ మపిద్రష్టుం భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ |
 నేచ్ఛే చిరం ధారయితుం ప్రాణాం స్త్యజేన్ స బలమ్ || ౧౫
 మహర్షి స్త్వ బ్రవీ దేవం దృష్ట తత్త్వార్థదర్శనం | ౧౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వివష్టితమసర్గః.

త్రైషష్టితమసర్గః.

ఏతై రదైశ్చ బహుభి ర్వాక్యై ర్వాక్యవిదాంజనైః |
 మాం ప్రశస్యభ్యనుజ్ఞాప్య ప్రవిష్టస్స స్యమాశ్రమచ | ౧
 కందరాత్తు విసర్పిత్వా పర్వతస్య శ్లైష్మణైః |
 అహం వింధ్యం సమారుహ్య భవతః ప్రణీపాలయే || ౨

సంపాతి అతని పూర్వచరిత్రమును వానరులకుఁజెలుపుట. ౨౨౧

(౧౨) సర్వప్రకారములచేతను నీవు వారికి సమాచారమును దెలుపక, నీవు టికిని బోహదము. ఈస్థితిలోనుండు నీవు యెచటికిఁ బోగలవు. దేశకాలమును నిరీక్షించుచుండుము. నీరెక్కలు నీకు వచ్చును.

(౧౩) ఇప్పుడే నీకు రెక్కలు వచ్చునటల నాతపః ప్రభావముచేఁ జేయుటకు నాకు యిష్టములేదు. నీలననగా, ఇచట నీవు ఉండి లోకమునకు హితస్థున వార్యము సేయవలయును.

(౧౪) రామలక్ష్మణులు బ్రాహ్మణులు దేవతలు ఋషులు ఇంద్రుఁడను పితృ వార్యములను నీవును గోయవలసినదెను.

(౧౫) అన్నసమృద్ధిగు రామలక్ష్మణులను జూచుటకును నాకును కోరిక లేదు. అయినను, అంతవరకు జీవిండుటకు నాకు యిష్టము లేదు. దేహమును విడిచి పోయియున్నాను.

(౧౬) రిపోషహిమచే, తత్త్వాన్వర్థములను వెరింగిన ఆ నిశాకరమహర్షి, వానరులారా! ఇందు నాకుఁజెప్పెను.

ఇది యరువది రెండవ సర్గ.

౨౩ వ సర్గ.

(౧) ఈవిగమగన్యమరియు పెక్కుమాటలతోను, జరుగఁబోవు వృత్తాంతమును వెరింగివారలలో నుద్దయించుగు నిశాకరమహర్షి, నన్ను శ్లాఘించి యిట్లు వాగ్దానమున విడిచి అశ్రమమాలోఁ బ్రవేశించెను.

(౨) కొండలమధ్యనుండి తిన్నతిన్నఁ జరిగిపోయి వింధ్యపర్వతముమీఁద ౩౫౩ మూలములను వెదుగుచూచుచుంటిని.

అద్య త్వే తస్యకాలస్య సాగ్రం వర్షశతంగతమ్ |
 దేశకాలప్రతీక్షోస్మి హృదికృత్వా మునే ర్యచమ్ || ౩
 మహాప్రస్థాన మాసాద్య స్వర్గతేతు నిశాకరే |
 మాం నిర్దహతి సంతాపో పితరైశ్చ ర్చహుభి ర్వృతమ్ || ౪

ఉత్థితాం మరణే బుద్ధిం మునివాక్తైర్నిర్నివర్తయే |
 బుద్ధి ర్భూతేన మే దత్తా ప్రిణానాం రక్షణాయశుః |
 సామేపనయతే దుఃఖం దీప్తేనాగ్నిశిఖితమమ్ || ౫
 బుధ్యతాచ మయా వీర్యం రావణస్య దురాత్మనః |
 పుత్ర స్సంతర్జితో ఘోర్భి ర్నత్రాతా మైధివో కఫహమ్ || ౬

తస్యా విలపితం శుశ్రిత్వా తౌచ నీతా నిరాకృతౌ |
 నమే దశరథ స్నేహ త్పుత్రేణోత్పాదితం ప్రియమ్ || ౭
 తస్య త్వేవం బుగ్ధివాణస్య సంపాతే ర్వాసంతే స్సహ |
 ఉత్పేతతు స్తదా పక్షౌ సమక్షం వనఛారిణమ్ || ౮

స దృష్ట్వా స్వాంతనుం పత్యై రున్దయై రిహిణ్యచ్ఛతమ్ |
 ప్రహర్ష మతులం లేభే వానరాం శ్చైవ మబ్రవీత్ |
 యుషే ర్నిశాకరస్యైవ ప్రభావా దమితాత్మనః |
 అదిత్య రశ్మి నీర్దగ్ధా పక్షౌ మే పునరుత్థితౌ || ౯

సంపాతి అతని భూర్వచరీత్రమును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౬౩౩

(౩) మీరాకను నెదురుచూచుచుండు వాకు యెనిమిదివేల సంవత్సరములు గడిచినారెను. ఆ మహర్షి మాటలను మనసులో నుంచుకొని దేశకాలములను నెదురుచూచుచుంటిని.

(౪) నిశాకరిమహర్షి మహాప్రస్తావనాత్రాదేవీ స్వర్గమునకుఁ బోవుచున్నగా, వానరులు సీతను వెతకుదు యేపుడు వచ్చెదరో నాకు రెక్కలు పెంపిలగునది యాపుడు లభించునో యని విచారించి తపించుచుంటిని.

(౫) నేను స్వాగ్రము విడుదుటకు నిర్వయించుకొనియుండియు, బుద్ధివాక్యమును స్మరించి అటుల చేయక ఉంటిని. పాగ్రములను గాపాడుకొనునట్టి మహర్షి యనుగ్రహించి నాకిచ్చిన బుద్ధి, వెలుంగుచుండు అగ్నిజ్వాలలవలెనై బోగొలుపటుల, నాదుఃఖమును బోగొట్టెను.

(౬) గుండ్లకొండగు రానణుని పరాక్రమమును నెఱింగియుండు నేను సతాక్షరి ప్రభావమును విని ఆమెను నెంచుకు రక్షించలేదు అని నాపుతున్నది.

(౭) సేతాదేవి ప్రలాపమునువిని, రామలక్ష్మణులు ఆమెను నెడబాసి యుండుట తెలిసికొని, నాపుత్రుడగు సుపార్శ్వుడగు, దశరథునిమీదగల స్నేహమునెనెను నాలోచించి, ప్రియమునేయక పోయెను.

(౮) వానరులతోఁ జరిగిన సంపాతి యిటుల చెప్పుచుండగా, వారెందుటనే అపుడు సంపాతికి రెక్కలు మొలిచినవి.

(౯) సంపాతి యెరగిగమెలిచి యుండు రెక్కలుగల అతని శరీరము నుండి మిగుల సంతోషించి వానరులతో నిటు లనెను.

(౧౦) మిగులమహిమ గల నిశాకరిమహర్షి ప్రభావముచే సూర్యునికిరణములు పోక బద్ధమైపోయిన నారెక్కలు మరియు మొలిచినవి.

యావనే వర్తమానస్య మమాసీద్యః పరాకృమః|

తమే వాద్యానుగచ్ఛామి బలం పౌరుష మేవచ|| ౧౧౫

సర్వథా క్రియతాం యత్న స్సీతా మధిగమిష్యథ|

పక్షలాభో మమాయం వ సిద్ధి ప్రత్యయకారకః|| ౧౧౬

ఇ త్యుక్త్వా స హరీ స్సర్వా స్సంపాతిః పతగోత్తమః|

ఉత్పాత గిరే శృంగా జ్జిజ్ఞాసుః ఖగమాంగతిమ్|| ౧౧౭

తస్య తద్వచనం శుశ్రావా ప్రీతిసంహృష్ట మానసాః|

బభూవు ర్హరిశాస్త్రాలా విక్రమాభ్యుదయోన్ముఖాః|| ౧౧౮

అథ పవనసమానవిక్రమాః స్లవగవరాః ప్రతిలబ్ధపౌరుషాః|

అభిజి దభిముఖా దిశం యయు ర్దనక సుతా పరిమార్దనోన్ముఖాః|| ౧౧౯

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిషష్టితమస్కర్గః.

చ తు ష్ట ష్టి త మ స్స గ్గః.

ఋష్యాతా గృధ్రీరాజేన సముత్పత్య స్లవంగమాః|

సంగతాః ప్రీతిసంయుక్తా వినేదు స్సింహవిక్రమాః|| ౧౨౦

సంపాతి అతనిపూర్వచరిత్రమును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౬౩౫

(౧౧౫) యౌవనదశలో నుండునపుడు నాకు గలబలపరాక్రమములే యిప్పుడు గలిగినవని తలంచుచున్నాను.

(౧౧౬) వానరులారా! సర్వప్రకారముల చేతను నీతను కనిపెట్టుటకు యత్నము నేయవలయును. నీతాదేవి మీకులభించును. నాకురెక్కలు మొలిచినంగున మీసనియు సఫలమగునను నమ్ముము గలుగుచున్నది.

(౧౧౭) ఇటుల వానరులకు దిలిపి పక్షిరాజగు సంపాతి, వింధ్యపర్వతము పొగమునుండి, మునుపటివలె ఆకాశములోఁ బోవుటకు శక్తిగలదా యని నామిటను, ప్రేక్షిగిరిపోయెను.

(౧౧౮) సంపాతిచెప్పిన మాటలు విని వారివారి పరాక్రమమును వృద్ధిచేసికొనుటలో అభిముఖులుగనుండు వానరోత్తములు మిగుల సంతోషించిరి.

(౧౧౯) సంపాతి మాటలను వినిన పిమ్మట వాయుదేవునినంటి పరాక్రమము గలవారను, వారివారి పౌరుషముయొక్క పెంపును బడసినవారను, జానని పరిగుటలో అభిముఖులుగ నుండువారయ నగు వానర వీరులు అమృతమును నిరీక్షించినవారై నీతయుండు దిక్కుకుఁ బోయిరి.

ఇది అరువది మూడవ సర్గ.

౨౪ వ సర్గ.

(అవగారిక. — ప్రక్షిప్తములుగనుండు ౫ సర్గలు ౬౩ వ సర్గతో ముగిసి పోయినవలెను తమ్ముడగు జటాయుపక్షికి ఉదకదానముచేసిన సంపాతిని పక్షిరాజములోఁ జేర్చి, పిమ్మట చేయవలసినవనికి వానరులు పోవుట యీసర్గలోఁ జేర్చుచున్నది.)

(౧) ఈవిధముగ నీతావృత్తాంతమును గృధ్రరాజగు సంపాతి దెలుపగా సంపాతిని పరాక్రమముగల వానరులు గుంపుగూడి గంతులు వేసి మిగులసంతోషించి పోవుచునేసెరి.

- సంపాతే ర్వచనం శుశ్రీత్వా హరయో రావణక్షయమ్|
 హృష్టా స్సాగర మాజగ్ను స్సీతాదర్శనకాంక్షిణః|| ౨
- అభిక్రమ్య తు తందేశం దదృశు ర్భీషవిక్రమాః|
 కృత్స్నం లోకస్యమహతః పృతిబింబ మివస్థితమ్|| ౩
- దక్షిణస్య సముద్రస్య సమాసాద్యోత్తరాం దిశమ్|
 సన్నివేశం తత శ్చకుర్వ రివీరా మహాబలాః|| ౪
- సతై వ ర్మహద్భి ర్వికృతైః క్రీడద్భి ర్వివిధైర్జలైః|
 వ్యాతాన్తే సుమహాకాయై రూర్మభిశ్చ సమాకులమ్|| ౫
- పినుప్తమివచా న్యత్ర క్రీడంతమివ చాన్యతః|
 క్వచి త్వర్వతమాత్రైశ్చ జలరాశిభిరావృతమ్|| ౬
- సంకులం దానవేంద్రైశ్చ సాతాళతలవాసిభిః|
 రోమహర్షకరం దృష్ట్వా విషేనుః కపికుంజరాః|| ౭
- ఆకాశమివదుష్పారం సాగరం పేక్ష్య వానరాః|
 విషేదు స్సహసా సర్వే కథం కార్యః పుతి బ్రువన్|| ౮
- విష్ణ్వాం వాహినీం దృష్ట్వా సాగరస్య నిరీక్షణాత్|
 ఆశ్వాసయామాస హరీ శ్శయార్తా హరినత్తమః|| ౯
- తా నివిషాదేన మహతా విష్ణ్వా న్వానరర్షభాః|
 ఉవాచ మతికూ న్కాలే వాలిసూను ర్మహాబలాః|| ౧౦

సంపాతి యోచన విని వానరులు సముద్రతీరముచేరుట. ౬౩౬

(౨) వానరులు సంపాతి మాటలు విని మిగులసంతోషించి నీతనుజూడఁ గోరినవారై రావణునికి నివాసముగనుండు లంకాద్వీపమునకుఁ బోవుటకు గోరి దానికి మార్గముగనుండు సముద్రతీరము చేరిరి.

(౩) భయంకరమైన పరాక్రమముగల వానరులు సముద్రతీరముచేరి సర్వ లోకములలోనుండు శకలపదార్థములతో నిండియుండు సముద్రమును జూచిరి.

(౪) గొప్ప బలముగల వానరవీరులు దక్షిణ సముద్రముయొక్క ఉత్తర తీరములో నిలిచి సేనలను నచట

(౫) వికారమైన రూపముగలిగి నానావిధములై జలములో నోరుతెరచు కొని విహరించుచుండు గొప్ప జంతువులతోను, గొప్పగొప్పగ లేచుచుండు అలలతోను నిండినదియు,

(౬) మరియొకచోట, నిశ్శబ్దమై నిద్రించుచుండువానవలె నుండునదియు, ఇంకొకచోట అటలాడుచుండువానివలె నుండునదియు, మరియొకచోట పర్వత ప్రమాణముగ పైకిలేచుచుండు జలరాశితో నిండినదియు,

(౭) పాతాళములో వసించుచుండు రాక్షసోత్తములచేనిండి రోమాంచు ముగలిగించునట్టిదియు నగు సముద్రమును జూచి వానరోత్తములు దుఃఖించిరి,

(౮) వానరులందరు ఆకాశమువలె దరిలేకఉండు సముద్రమును జూచి దుఃఖించి యింకమీదు చేయువలసిన కార్యమేమి అని చెప్పుకొనిరి.

(౯) సముద్రమును జూచినంగున దుఃఖించిన వానరసేనను జూచి, వానరోత్తముడగు అంగదుఁడు భయపడుతులగు వానరులను సమాధానపరచెను.

(౧౦) మిగుల దుఃఖించుచుండు వానరోత్తములతో, గొప్ప బలముగలవాఁడగు అంగదుఁడును నగు నాలిరొడుకగు అంగదుఁడు యిటుల చెప్పెను.

న విషాదే మనః కార్యం విషాదో దోషసత్తమః|

విషాదో హంతి పురుషం బాలం కుర్థ ఇప్సారగః|| ౧౧

విషాదోయం ప్రసహతే విక్రమే పర్యుపస్థితే|

తేజసా తస్యహీనస్య పురుషార్థో నసిద్ధ్యతి|| ౧౨

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా మంగదో వానరైస్సహ|

హరిష్మద్ధై స్సమాగమ్య పున ర్మంత్ర మమంత్రీయత్|| ౧౩

సా వానరాణాం ధ్వజినీ పరివార్యాఽంగదం బభౌ|

వాసవం పరివార్యేవ మరుతాం వాహినీస్థితా|| ౧౪

కోన్యస్తాం వానరీం సేనాం శక్త స్తస్మింభయితుం భవేత్|

అన్యత్ర వాలితనయా దన్యత్రచ హనూమతః|| ౧౫

తత స్తా హరివృద్ధాంశ్చ తిచ్ఛసైన్య మరిందమః|

అనుమాన్యాఽంగద శ్శ్రీమా న్వాక్య మర్థన ద్రబవీత్|| ౧౬

క ఇదానీం మహాతేజా లంఘయిష్యతి సాగరమ్|

కః కరిష్యతి సుగ్రీవం సత్యసంఘ మరిందమమ్|| ౧౭

కో నీరో యోజనశతం లంఘయేచ్ఛ స్త్వ వంగమాః|

ఇమాంశ్చ యూథపాన్సర్వా స్మౌక్షయేత్కౌ మహాభయాత్||

కస్య ప్రభావా ద్దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చైచ్ఛివ గృహణిచ|

ఇతో నివృత్తాః పశ్యేమ సిద్ధార్థా న్సుఖినౌ వయమ్|| ౧౮

(౧౧) దుఃఖములో మనసునుంచకూడదు. దుఃఖము గొప్పదోషము. కొ సముగలసర్పము బాలుని జంపునటుల, దుఃఖము మనుజుని జంపును.

(౧౨) చరాక్రమమును జూపవలసిన కాలములో నెవనికి దుఃఖము గలుగుచున్నదో, తేజస్సుచెడిన అట్టిపురుషునికి, పురుషార్థములు లభించనేరవు.

(౧౩) ఆరాత్రి గడచిపోగా, వానరవృద్ధులతో అంగదుడు గలిసి మియు బాగుగ నాలోచించెను.

(౧౪) ఇంద్రుని జాట్టుకొని దేవతలసేన ప్రకాశించినటుల అంగదుని జాట్టుకొని వానరులసేన ప్రకాశించెను.

(౧౫) వాలిపుత్రుడగు అంగదునికి హనుమంతునికి తప్ప వానరసేనను నొకచోట నిలిపియుంచుట కెవనికిని శక్తిలేదు.

(౧౬) పిమ్మట, శ్రీమంతుడగు శత్రుసంహరకుడును నగుఅంగదుడు ఆ వానరవృద్ధులను వానరసేనను సమాధానపరచి, పార్థకముగ నిటు లనెను.

(౧౭) గొప్పతేజస్సు గలవానరులారా! మనలో నిపుడు సముద్రమును నెవడు దాటగలడు. మనలో నెవడు, శత్రుసంహరకుడగు సుగ్రీవుని సత్య ప్రితిజ్ఞనిగఁ జేయఁగలడు.

(౧౮) వానరులారా! మనలో నెట్టి వీరుడు సముద్రములో నూరుయోజనములు దాటగలడు. ఈ వానరసేనాపతులను గొప్పభయమునుండి రెవఁడు తప్పించగలడు.

(౧౯) ఎవనిమహిమచే మనమందరము కృతార్థులమై దుఃఖముగ నిచటి నుండి కిష్కింధకుఁ బోయి ఛార్యాభిష్టలను గృహములను జూడగలుగుదుము.

కస్య ప్రసాదా దామంచ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్ |
 అభిగచ్ఛేమ సంహృష్టా స్సుగ్రీవంచ మహాబలమ్ || ౨౦
 యది కశ్చి త్సమగ్ధోవ స్సాగర స్థవనే హరిః |
 స దదాత్వ హస శ్శీఘ్రిం పుశ్యా మభయదక్షిణామ్ || ౨౧
 అంగదస్య వచ శ్శ్చుత్వా సకశ్చి త్క్రించి దబ్రవీత్ |
 స్తిమితేవా భవ త్సర్వా తత్ర సా హరివాహినీ || ౨౨
 పునరేవాంగదః పాహ తా స్థరీ స్థరీ సత్తమః |
 సర్వే బలవతాం శ్రేష్ఠా భవంతో దృఢ క్రమాః || ౨౩
 వ్యపదేశ్యకులే జాతాః పూజితా శ్చాప్యభీష్టశః |
 సహి ప్రాగమనే సంగః కదాచి త్కస్యచి త్కవచిత్ ||
 బుధధ్వం యస్యయా శక్తిః స్థవనే స్థవగర్వభాః || ౨౪
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః

పంచషష్టితమస్సర్గః.

త త్తోంగదవచ శ్శ్చుత్వా సర్వే తే వాసరోత్తమాః |
 స్వం స్వం గతో సముత్సాహ మాహు స్తత్ర యథాకామమ్ ||
 గజో గవాక్షో గవయ శ్శ్వగభో గంధమాదసః |
 మైందశ్చ ద్విపిదశ్చైవ సుషేణో జాంబవాం స్తథా || ౨

- అబభాషే గజ స్తత్ర ప్లవేయం దశయోజనమ్ |
 గవాక్షో యోజనాన్యహ గమిష్యామితి వింశతిమ్ || ౩
- గవయోవానర స్తత్ర వానరాం స్తా నువాచహ |
 త్రింశతంతు గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః || ౪
- శరభ స్తా నువాచాథ వానరా న్వానర ర్షభః |
 చత్వారింశ ద్గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః || ౫
- వానరస్తు మహాతేజా అబ్రవీ ద్గంధమాదనః |
 యోజనానాం గమిష్యామి పంచాశత్తు నసంశయః || ౬
- మైందస్తు వానర స్తత్ర వానరాం స్తానువాచహ |
 యోజనానాం పరం పప్తి మహం ప్లవితుముత్సహే || ౭
- తత స్తత్ర మహాతేజా ద్వివిదః ప్రత్యభాషత |
 గమిష్యామి నసందేహ స్సప్తలిం యోజనా న్యహమ్ || ౮
- సుషేణస్తు హరిశ్చేష్ఠః పోక్తవా స్కృషీనత్తమాన్ |
 అశీతిం యోజనానాంతు ప్లవేయం ప్లవగేశ్వరాః || ౯
- తేషాం కథయతాం తత్ర సర్వాం స్తా నస్థిమాన్యచ |
 తతో వృద్ధతమ స్తేషాం జాంబవా స్ప్రిత్యభాషత || ౧౦
- పూర్వ మస్మాక మప్యాసే త్కృశ్చి ద్గతిపరాక్రమః |
 తే వయం వయసః పార మనుపాన్తా స్సన్న్యా సాంప్రతమ్ || ౧౧

సముద్రమును దాటుటలో వారికి గలశక్తిని వానరులు చెబుచుట. ౬౪౩

(౩) వారిలో ౧ జుండు ౧౦ యోజనములు, ౧ వాఙ్మండ ౨౦ యోజనములు, సముద్రమును దాటునటుల చెలిపిరి.

(౪) వారిలో ౧ వయల డనువానరుడు వానరులతో నిటు లనెను. వానరులారా! నేను సముద్రములో ౩౦ యోజనములు దాటగలను.

(౫) పిమ్మట, వానరోత్తముడగు శరభుండు 'వానరులారా! సముద్రములో ౪౦ యోజనములు నేను దాటగలను' అనెను.

(౬) గొప్ప తేజస్సుగల గండమాదనుఁ డనువానరుఁడు, 'వానరులారా! సముద్రములో నేను ౫౦ యోజనములు దాటగలను, ఇందుకు సందేహము లేదు' అనెను.

(౭) మైందు డగు గంగుండు వానరులతో నిటు లనెను. నేను సముద్రములో ౬౦ యోజనములు దాటుటకు ఉత్సాహము గలిగియున్నాను.

(౮) పిమ్మట, వారిలో గొప్ప తేజస్సుగల ద్వివిందు డనువానరుఁడు, 'సముద్రములో ౭౦ యోజనములు దాటగలను, ఇందుకు సందేహము లేదు' అని చెప్పెను.

(౯) వానరోత్తము షేణుండు వానరోత్తములను జూచి యిటు లనెను. వానరుమీలారా! సముద్రములో ౮౦ యోజనములు నేను దాటగలను.

(౧౦) అనట, ముముక్షువులగు వానరులు యిటుల చెప్పేమండగా, శరభుని సమాధానపరచి, పిమ్మట, వారిలో మిగుల వృద్ధుడగు జంబవంతుండు యిటు లనెను.

(౧౧) వానరులారా! పూర్వము (మాకును) నాకును గమనవేగము ఉండెను. అట్టి (మాకు) నాకు వృద్ధాప్యము వచ్చినది.

కింతు నైవం గతే శక్య మిదం కార్య ముపేక్షితుమ్ |
 యదర్థం కపిరాజశ్చ రామశ్చ కృతసిశ్చయా || ౧౨
 సాంప్రతం కాలభేదేన యాగతి స్తాం నిబోధత |
 నవతిం యోజనానాంతు గమిష్యామి నసంశయః || ౧౩
 తాం స్తు సర్వా హరిశ్రేష్ఠా జాంబవా న్నున రబ్రవీత్ ||
 నఖిల్వే తావదేవాసీ ద్దమనే మే పరాక్రమః || ౧౪
 మయా మహాబలేశ్చైవ యజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః |
 ప్రదక్షిణీకృతః పూర్వం క్రమమాణ స్త్రివిక్రమమ్ || ౧౫
 స ఇదాసీ మహం వృద్ధః స్లహనే మండవిక్రమః |
 యావనేచ తదాసీ న్యే బల మప్రతిమం పరైః || ౧౬
 సంప్ర త్వేతావతీం శక్తిం గమనే తర్కయా మ్యహమ్ |
 నైతావతాచ సంసిద్ధిః కార్యస్యాస్య భవిష్యతి || ౧౭
 అథోత్తరముదారార్థ మబ్రవీ దంగద స్తదా |
 అనుమాన్య మహాపార్శ్ణం జాంబవంతో మహాకపిః || ౧౮
 అహమే తద్గమిష్యామి యోజనానాం శత్రీం మహత్ |
 నివర్తనేతు మే శక్తి స్సాన్యన్నవేతి సనిశ్చితా || ౧౯
 త మువాచ హరిశ్రేష్ఠం జాంబవా న్వాక్యకోవిదః | ౧౯౫
 జ్ఞాయతే గమనేశక్తి స్తవహర్యక్ష సత్తమ ||

జాంబవంతుఁ డతనిబలమును వానరులకుఁ దెలుపుట. ౨౪౫

(౧౨) ఇటులుండగా యీకార్యమును ఉపేక్షించరాదు. నీతను కనిపెట్టునట్టి యీకార్యమును మనము నేయగలమని కపిరాజును సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు నమ్మియున్నారు.

(౧౩) కాలవ్యత్యాసముచే యిపుడు నాకు గల గమనశక్తిని దెలిపెదను. సముద్రములో ౯౦ యోజనములు బోగలను. ఇందుకు సందేహములేదు.

(౧౪) వానరోత్తము లందరితో జాంబవంతుఁడు మరియు నిటులనెను.

(౧౫, ౧౬) వాచరులారా! వేగముగఁ బోవుటలో నాకు గలశక్తి యంతమాత్రమేకాదు. పూర్వము మహాబలిచక్రవర్తి యాగములో సనాతనుఁడగు విష్ణు త్రివిక్రమావతారములో ఊకములను సాక్రమించునపుడు నేనతనికి బ్రచక్షీణము చేసితిని.

(౧౭) అట్టి నేను యిపుడు వృద్ధుఁడనైనను, దాటుటలో అల్పమైన శక్తి గలవాఁడనైతిని. అపుడు యావనదశలో యితరులకు లేనట్టిబలము నాకుఁగఁడెను.

(౧౮) ఇపుడు సముద్రమును దాటుటలో నితశక్తి గలదనియే తలంచుచున్నాను. ఇందుచే, యీకార్యము సిద్ధించనేరదు.

(౧౯) పిమ్మట, మహాకపియగు అంగదుఁడు మిగుల ప్రాజ్ఞుఁడగు జాంబవంతుని బూజించి, కంభీరమైన అర్ధముగలమాటను సతనితో అపుడు చెప్పెను.

(౨౦) నేను సముద్రములో నూరు యోజనములు దాటగలను. తిరిగి వచ్చుటకు నాకు శక్తి లభ్యో లేదో అనువిషయము సందేహముగనున్నది.

(౨౧) మాటలు చెప్పుటలో సమర్థుఁడగు జాంబవంతుఁడు వానరోత్తముఁడగు అంగదునితో నిటు లనెను.

(౨౨) వానరులలోను ఎరుగుబంట్లలోను ఉత్తముఁడ పగులదుడా! నీవు దాటుటలో శక్తిగలదని తలంచుచున్నాను.

కామం శతసహస్రంవా న హ్యేషవిధి రుచ్యతే |
 యోజనానాం భవా న్యక్తో గంతుం ప్రతినివ ర్తితుమ్ || ౨౧
 సహి ప్రేషయితా తాత స్వామిప్రేష్యః కథంచన |
 భవతాయం జనస్సర్వః ప్రేష్యః ప్లవగసత్తమః || ౨౨

భవా న్కశత్ర మస్మాకం స్వామిభావే వ్యస్థితః |
 స్వామి కశత్రం పై న్యస్య గతి రేషా పరంతప || ౨౩
 తస్మా త్కశత్రవ త్తాత ప్రతిపాల్య స్సదా భవాన్ || ౨౩౪

అపిచై తస్య కార్యస్య భవాన్మూల మరిందమ | ౨౪
 మూల మ్భస్య సంరక్ష్య మేష కార్యవిదాం నయః |
 మూలేహి సతి సిద్ధ్యంతి గుణాః పుష్పఫలోదయాః || ౨౫

త ద్భవా నస్యకార్యస్య సాధనే సత్యవిక్రమ |
 బుద్ధివిక్రమసంపన్నో హేతు రత్ర పఠంతప || ౨౬
 గురుశ్చ గురుపుత్రశ్చ త్వం హి నః కపిస్తత్తమ |
 భవంత మాశ్రిత్య వయం సమర్థా హ్యర్థ సాధనే || ౨౭

ఉ క్తవాక్యం మహాప్రాజ్ఞం బాంబవంతం మహాకపిః |
 ప్రితువా చోత్తరం వాక్యం వాలిసూను రథాంగదః || ౨౮

సేన రాజును నొకపనికిఁ బంపరాదని జాంబవంతుఁడనుట. ౨౪౩

(౨౦) సూర్యయోజనములు లేక వేయియోజనములు దాటి తిరిగి వచ్చుట నీవు మిగుల సమర్థుఁడవేను. అయినను, భృత్యులుగ నుండువారు యిట్టిపని రాజులకు విధించకూడదు.

(౨౧) ఓబిడ్డా! అందరిని ఆజ్ఞాపించునట్టి రాజును నొక పనికై భృత్యులు పంపకూడదు. వానరో త్తముఁడా! ఈప్రజలనందరిని నీవు బంపవచ్చును.

(౨౨) ప్రభుత్వములోఁగఁడు నీవు మాకందరికి రక్షకుఁడవు. సేన రాజును రక్షించవలయును. శత్రు సంహారకుఁడా! ఇది లోకమర్్యాద.

(౨౩) అందుచేత భార్యనువలె నిన్ను సదా మేము రక్షించుచుండవలయును. ఓబిడ్డా!

(౨౪) మరియు, యీసముద్రము దాటునట్టి కార్యమును సాధించుటకు, ఓశత్రు సంహారకుఁడా! నీవే ముఖ్యుఁడైన కారణము.

(౨౫) కాశ్యపునకు ఆధాగముగ నుండు వస్తువును బాగుగ రక్షించవలయును. ఇది కార్యమును నెఱిగినవాని చెప్పినట్టి నీతి. వేరుఁడించినచెట్టు లో పూలు పండ్లు లభించుటలు ముఖ్యమైన పురుషుఁడుండినచే సకల కార్యములు సఫలమగును.

(౨౬) సత్యమైన పరాక్రమముగల అంగకుఁడా! శత్రు సంహారకుఁడా! బుద్ధి పరాక్రమములతోఁ గూడియుండు నీవు సముద్రముదాటునట్టి కార్యమును సాధించుటలోఁ గారణముగ నున్నావు.

(౨౭) వానరో త్తముఁడా! పూజ్యుఁడగు వాలిపుత్రుఁడ వగు నీవు మాకు పూజ్యుఁడవు. నిన్ను ముందుంచుకొని కార్యములను సాధించుటలో మేము సమర్థులము.

(౨౮) పిమ్మట, మహాకపియు వాలిపుత్రుఁడును నగు అంగకుఁడు మహాప్రజ్ఞుఁడగు యిట్లు చెప్పిన జాంబవంతునితో నిటులనెను. -

యది నాహం గమిష్యామి నాన్యే వానరపుంగవాః|
 పునః ఖల్విద మస్మాభిఃకార్యం ప్రాయోపవేశనమ్|| ౨౯
 సహ్యకృత్వా హరిపతే స్సందేశం తస్య ధీమతః|
 తత్ప్రాప్తి గత్వా ప్రాణానాం పశ్యామి పరిరక్షణమ్|| ౩౦

సహి ప్రసాదే చాత్యర్థం కోపేచ హరిరీశ్వరః|
 అతీత్య తస్య సందేశం వినాశో గమనే భవేత్|| ౩౧
 తద్యథా హ్యస్య కార్యస్య సభవ త్యస్యథా గతిః|
 తద్భవా నేవ దృష్టార్థ స్సంచింతయితు మ్హర్షతి|| ౩౨

సంగదేన తదా వీరః ప్రతుక్తః స్లవగర్వభః|
 జాంబవా నుత్తరం వాక్యం ప్రోవా చేదం తతోంగదమ్|| ౩౩
 అస్య తే వీర కార్యస్య నకించి త్పరిహీయతే|
 ఏష సంచోదయా మ్యేషం యః కార్యం సాధయిష్యతి|| ౩౪

తతః ప్రతీతం స్లవతాంపఃప్ర మేకాంత మ్నాశ్రిత్య సుగోపవిష్ట
 మ్|| సంచోదయామాస హరిప్రవీరో హరీప్రవీరం హనుమంత
 మేవ|| ౩౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- పంచషష్ఠతమస్తర్గః.

సముద్రముదాటుటకై హనుమంతునిజాంబవంతుఁడు బ్రోత్సాహపరచుట. ౨౪౯

(౨౯) వానరోత్తములారా ! నేను సముద్రమును దాటకపోయినట్లులైతే, యింకొకఁడును దాటలేడు. మరియు, మనమందరము ప్రాయోపవేశము నేయవలసినదేను.

(౩౦) బుద్ధిమంతుఁడును వానరరాజును నగు సుగ్రీవుని ఆజ్ఞప్రకారము నేయక, కిష్కింధకుఁబోయి, ప్రాణములు రక్షించుకొనుటకు సాధ్యముకాదు.

(౩౧) అనుగ్రహించుటకును దండించుటకును సుగ్రీవుఁడు స్వతంత్రుఁడగు నున్నాఁడు. అతని ఆజ్ఞను మీరిపోయినట్లులైతే మనకందరికి వాశము గలుగును.

(౩౨) అందుచేత, సముద్రమును దాటవలసినకార్యము యింకొక విధముగ మారకుండునట్లు, నీవే విషయమును కనిపెట్టి ఆలోచించవలయును.

(౩౩) అవును, వీరుఁడును వానరోత్తముఁడును నగుజాంబవంతుఁడు అంగదునిమాటలు విని, పిమ్మట, అతని కిటుల బదులు చెప్పెను.

(౩౪) ఓ వీరుఁడా! నీయీకార్యమునకెట్టి కొరతయు రానేరదు. నేను యీకార్యమును సాధించగలవాని యీవిధముగఁ బ్రోత్సాహ పరిచెను.

(౩౫) పిమ్మట, ప్రసిద్ధుఁడును చాటువారిలో శ్రేష్ఠుఁడును ఒంటరిగ నున్నందుగఁ గూర్చుండినవాఁడును నగు వానరవీరుఁడగు హనుమంతుని వానరవీరుఁడగు జాంబవంతుఁడు బ్రోత్సాహపరచెను.

ఇది అరువది యైదవ సర్గ.

షట్ షష్టితమస్సర్గః.

- అనేకశతసాహస్రీం విచక్షణాం హరివాహినీమ్ |
 జాంజవా న్సముద్దిత్యైవం హనుమంత మధా బ్రవీత్ || ౧
- వీర వానరలోకస్య సర్వశాస్త్రవిశారద |
 తూష్ణీ మేకాంతమాశ్రిత్య హనుమ నిన్దం నజల్పసి || ౨
- హనుమ స్త్వరారాజస్య సుగ్రీవస్య సమోహ్యసి |
 రామలక్ష్మణయోశ్చాపి తేజసాచ బలేనచ || ౩
- అరిష్టనేమినః పుత్రో వై నతేయో మహాబలః |
 గరుత్మానితి విఖ్యాత ఉత్తమ స్సర్వపక్షిణామ్ || ౪
- బహుశోహి మయా దృష్ట సాగరే సమహామలః |
 భుజగా నుద్ధర స్వక్షీ మహానేగో మహాయశాః || ౫
- పక్షయో దృద్ధబలం తస్య తావద్భుజబలం తవ |
 విక్రమశ్చాపి వేగశ్చ నతే తేనా వహీయతే || ౬
- బలం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ సత్త్వంచ హరిపుంగవ |
 విశిష్టం సర్వభూతేషు కి మాత్మానం సబుధ్యసే || ౭
- అప్పరాప్పరసాం శ్రేష్ఠా విఖ్యాతా పుంజికన్ధలా |
 అంజనేతి పరిఖ్యాతా సత్త్వీ కేసరిణో హరేః || ౮

జాంబవంతుడు హనుమంతుని శ్లాఘించి ప్రోత్సహపరచుట. ౬౫౧

౬౬ వ సర్గ.

(౧) దుఃఖించుచుండు అనేకలక్షల శంఖ్యగల వానరసేనను జాంబవంతుడు చూచి హనుమంతునితో నిటుల చెప్పెను.

(౨) వానరులలో వీరుడుగ నుండువాడా! శకల శాస్త్రములలోఁ బ్రవీణుడా! హనుమంతుడా! ఏకాంతములోనుండి పలుకక ఉన్నావు.

(౩) హనుమంతుడా! వానరరాజగు నుగ్రీవునితోను రామలక్ష్మణులతోను పీఠ్యముగాను బలముగాను సమావేశపుగనున్నావు.

(౪) కశ్యపబ్రహ్మపుత్రుండును గొప్పబలముగలవాడును పత్నీలలోఁ గుర్తింతుండును నగు గరుడుండు మిగుల ప్రసిద్ధుండు.

(౫) గొప్పబలము వేగము యశస్సు గలగరుడుండు సముద్రములోగల వామును నెత్తికొనిపోవునపుడు పలుమరు చూచితిని.

(౬) అతని రెక్కలకెంతబలముగలదో అంతబలము నీభుజములకు గలను. నీకు గల పరాక్రమము వేగము, అతనిపరాక్రమము గమనవేగములకంటె, తగ్గినవిగావు.

(౭) నీ బలము బుద్ధి తేజస్సు ధైర్యము, ఓ వానరకేఠుడా! సర్వ గ్రాహముల బలపరాక్రమమై ర్యములకంటె హెచ్చుగనున్నవి. ఇది నీకెందుకు విశేషపడలేదు.

(౮) అన్నీరసలలో నుత్తమురాలగు పుంజికస్తల యనునాపె మిగుల ప్రసిద్ధురాలు. కేసరియను వానరునికి ఆపుంజికస్తల, శాపముచే అంజనయను పేరుచేసి బ్రహ్మచిత్కి, భార్యగనుండెను.

విఖ్యాతా త్రిషులోకేషు రూపేణాప్రతిమా భువి|

అభిశాపా దభూత్తాత వానరీ కామరూపిణీ||

౯౫

దుహితా వానరేంద్రస్య కుంజరస్య మహాత్మనః||

౯౬

కపిత్వే చారుసర్వాంగీ కదాచి త్కామరూపిణీ|

మానుషం విగ్రహం కృత్వా రూపయావనశాలినీ||

౧౦౪

విచిత్రమాల్యాభరణా మహార్హృదౌ డౌమవాసినీ|

అచర త్వర్వతస్యాగ్రే పాప్రడంబుదనన్నిభే||

౧౦౫

తస్యా నస్త్రం విశాలాఙ్ఘ్ర్యః పీతం రక్తదశం శుభమ్|

స్థితాయాః పర్వతస్యాగ్రే మారుతోపహర చ్ఛనైః||

౧౦౬

స దదర్శ తత స్తస్యా వృత్తా వూరూ సుసంహతౌ|

స్తనౌచ పీనౌ సహితౌ సుజాతం చారుచాననమ్||

౧౦౭

తాం విశాలయతశ్రోణీం తనుమధ్యాం ఘృశస్విసీమ్|

దృష్ట్యైవ శుభసర్వాంగీం పవనః కామమోహితః||

౧౦౮

స తాం భుజాభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం పర్యవ్వజత మారుతః|

మన్మథావిప్రసర్వంగో గతాత్మా తా మనిందితామ్||

౧౦౯

హనుమంతుని జననక్రమమును జాంబవంతుడు దెలుపుట. ౨౫౩

(౯) సౌందర్యముచే మూడులోకములలోను బ్రసిద్ధిగాంచి భూమిలో సాటిలేనిదిగ యీపెయ్యండెను. ఓ బిడ్డా! శాపముచే యీ పుంజికష్టల కోరిన రూపముధరించగల వానరస్త్రీగ నుండెను.

(౧౦) ఈమె వానరశ్రేష్ఠుడను మహాత్ముడును నగుకుంబరునిమాతరు.

(౧౦౪, ౧౦౫) ఈమెవానరరూపము దాల్చి యుండినపుడు, యొక సుయములో సుందరమగు అవయవములు గలిగి, కోరిన రూపము ధరించ గలదిగ నుండుటచే, మానుష స్త్రీరూపము ధరించి సౌందర్య యశావనములతోఁ గూడి నావారంగులుగల పూలహారములు ఆభరణములు వెలలేని పీతాంబరమును ధరించి వర్షా కాలమేఘముతో సమమై నల్లగనుండు పర్వతముమీఁద సంచరించుచుండెను.

(౧౦౬) పర్వతము మీదనుండిన ఆవిశాలాక్షియగు అంజనాదేవియొక్క యొర్రని అంచులుగల శుభమైనవస్త్రమును గాలి తిన్నతిన్నగ నెగరఁ గొట్టెను.

(౧౦౭) పిమ్మట, వాయుదేవుడు ఆయంజనాదేవియొక్క బలిసి గుండ్రమి చేరియుండు తొడలను గొప్పవిగ నుండు స్తనములను మిగుల సుందరముగ నుండు ముఖమును జూచెను.

(౧౦౮) విశాలముగను పొడవుగనునుండు కటిపశ్చాద్భాగముగలదియు, నూత్నమగునడుము గలదియు, యశస్సుగలదియు, మంగళకరమై సుందరముగ నుండు అవయవములు గలదియు నగు అంజనాదేవిని జూచి వాయుదేవుడు శానుమోహితుఁడాయెను.

(౧౦౯) వాయుదేవుడు ఆమెయొడల మనసునుంచి శున్మధభాధగలవాఁడై సత్కృత్యుడు అయంజనాదేవిని పొడవగు భాహువులతో నాలింగనముచేసి కొనెను.

సా తు తత్తైవ సంభ్రాంతా సువృత్తా వాక్య మబిషీత్ |

ఏకపత్నీవృత మిదం కో నాశయితు మిచ్ఛతి || ౧౬౫

అంజనాయా వచ శ్శృత్యా మారుతః పృత్యభాషత || ౧౭

న త్వం హింసామి సుశోణి మాభూ త్తై సుభగే భయమ్ |

మనసా స్మి గతో యత్త్వాం పరిష్వజ్య యశస్యినీమ్ || ౧౮

వీర్యవా న్బుద్ధిసంపన్న స్తవపుతో భవిష్యతి |

మహాసత్వో మహాతేజః మహాబలపరాక్రమః || ౧౯

లంఘనే ప్లవనేచైవ భవిష్యతి మయాసమః || ౨౦

ఏవ ముక్తా తత స్తుచ్ఛా జనీ తే మహాకపే |

గుహాయాం త్వం మహాబాహూ ఏజ్యతే ప్లవగర్ష భమ్ ||

అభ్యుత్థితం తత స్సూర్యం బాహో దృష్ట్వా మహావనే |

ఫలంచేతి బిభృతు స్త్వ ముష్ణత్యా భస్మతో దివమ్ || ౨౧

శతాధి త్రిణి గత్వాథ చూచనానాం మహాకపే |

తేజసా తస్య నిఘోషో నవిషాపం గత స్తతః || ౨౨

తావ దాపతత త్తైర్జ మంతరితం మహాకపే |

క్షిప్త మింద్రేణి తే వజ్రిం కోధావిష్టేన ధీమతా || ౨౩

హామంతుని బసవక్రమమును బాంబవంతుడు చదివెను. ౬౫౫

(౧౬౪) పతివ్రతయగు నామె అచటనే బెదిరి యిటులనెను. ఒకపురుషునియందేగల యీనావ్రతమును జెరుచుట కెవడు గోరుచున్నాడు.

(౧౭) ఇట్లు చెప్పిన అంజనాదేవిమాట విని వాయుదేవుఁడెటుల బదులు చెప్పెను.

(౧౮) యశోవతివగు నిన్ను మనసామోహించి ఆలింగనముచేసికొనినందున, ఓ శుశ్రోణీ! నిన్ను నేను హింసించలేదు. ఓ సాభాగ్యవతి! భయపడవలను.

(౧౯, ౧౯౫) వీర్యసంతుఁడును బుద్ధిసంతుఁడును గొప్ప ధైర్యము తేజస్సును బలము పరాక్రమము గలవాయును నగువుత్పండితు నీకు గలుగును. చాటుటలోను తప్పించి చూతుటలోను ఆదిష్ట నాతో సముండగుచున్నాడు.

(౨౦౫) గొప్పవానరుడా! ఇటుల వాయుదేవుఁడు చెప్పగా, మిత్రత్వమును అంజనాదేవి సంతోషించి, ఓ గొప్పభుజములుగలవాడా! వానరోత్తముండవగు నిన్ను మందిరపద్ధతియు శుహాలో బ్రసవించెను.

(౨౧౫) గొప్పసనములో బాలుఁడవుగ నుండిన నీవు ఉదయించినసూర్యునిఁజూచి, అదియొక మండలి తలఁచి దాని గ్రహింపుటకు కోరి, నీవు పైకెగిరి ఆతరిక్షమునను బోలివి.

(౨౨౫) సింహుడు, నీ సుహాకసీ! మున్నూరుయోజనములు అంతరిక్షములో పైకి పోయి మున్నూరు తేజస్సు చేరి వీశింపఁబడిన వాఁడవైనను, అందుచే నీవు మున్నూరులేదు.

(౨౩౫) నీ చుహాకసీ! అంతరిక్షమార్గములో సూర్యుని సమీపమునకు పోగుల స్వర్గగవః మండల నీచైన, బుద్ధిమంతుఁడగు ఇంద్రుఁడు కోపాక్రాంతుఁడై, వహ్నియను మునుఁడై ప్రయోగించెను.

తత శ్చైలాగ్నిశిఖరే వామో హనురభజ్యత|
 తతోహి నామధేయం తే హనుమానితి కీర్త్యతే|| ౨౪౫
 తత స్త్వాం నిహతం నృష్ట్యా వాయు గ్గంధవహ స్వయమ్|
 త్రైలోక్యేభృతసంకుద్ధో నవవౌ పై పృథంజనః|| ౨౪౬

సంభ్రాంతాశ్చ సురా సుర్యే త్రైలోక్యే ఊభితేనతి|
 ప్రసాదయంతి సంకుద్ధం మారుతం భువనేశ్వరాః|| ౨౪౭
 ప్రసాదితేచ పవనే బ్రహ్మ తుభ్యం నరం దదా|
 అశస్త్రవద్యతాం తాత సమరే సత్యవిక్రమ|| ౨౪౮

వజ్రిన్యచ నిపాతేన విరుజం త్వాం సమీక్ష్యచ|
 సహస్రినేత్రః పీతాత్మా దదౌ తే వర ముత్తమమ్|| ౨౪౯
 స్వచ్ఛందతశ్చ మరణం తే భూయాదితి వై ప్రభో|| ౨౫౦
 స త్వం కేసరిణః పుత్రః క్షేత్రజో భీమవిక్రమః|
 మారుత స్యారసః పుత్రీ స్తేజసాచాపి తత్సమః|| ౩౦

త్వంహి వాయుసుతో వత్స ప్లవనేచాపి తత్సమః|
 వయ మద్య గతప్రాణా భవాన్న స్త్రాతు సాంప్రతమ్|| ౩౧
 దాక్ష్యవిక్రమసంపన్నః పక్షిరాజశవావరః|| ౩౧౫

హానుమంతుని జననక్రమమును జాంబవంతుడు చెలుపుట. ౬౫౭

(౨౪౫) పిమ్మట, నీవు అంతరిక్షమునుండి పర్వతశిఖరముమీదపడి యెడమచేపకు మంచిదెబ్బ తగిలినది. అందుచేతనే నిన్ను హానుమంతుడని పిలిచెదరు.

(౨౪౬) పిమ్మట, వాననను దెచ్చుచుండు వాయుదేవుడు, ఇట్లు కొట్టఁబడిన నిన్ను చూచి మిగుల కోపాకాంతుడై మూడులోకములలోను అతఁడు సంచరించక ఉండెను.

(౨౪౭) మూడులోకములు గాలిలేక సంకటపడుచుండగా దేవతలందరు మిగుల భయపడిరి. మిగుల కోపముగలిగియుండు వాయుదేవుని లోకపాలకులు నేడుకొనిరి.

(౨౪౮) వాయుదేవుడు దేవతల ప్రార్థనచే ప్రసన్నుడు కాగా, ఓసప్యమైన ఓకృమము గలవాడా! తండ్రి! యుద్ధములో శస్త్రముచే నిన్ను జంపుట కేవలికిని సాధ్యముకాదని బ్రహ్మ నీకు పరమిచ్చెను.

(౨౪౯, ౨౫౦) సహస్రాక్షుడగు ఇంద్రుడు షజాయుధము దెబ్బతగిలియు బాసపడని నిన్ను చూచి సంతోషించి, ఓ ప్రభో! నీవు కోరినపుడే నీకు మరణము గలుగుననియు గొప్పపర మిచ్చెను.

(౩౦) బ్రహ్మదేవునివల్లను ఇంద్రునివల్లను వరములు బడసినవారైనను, భయంకరమైన పరాక్రమ గలవాఁడును, కేసరియను వానరుని పుత్రుఁడును, వాయుదేవుని ఔరస పుత్రుఁడును, వీర్యములో వాయుదేవునికి సమానుఁడును నగు నీవు కేసరిభార్యయగు అంజనాదేవి పుత్రుఁడవు.

(౩౧) ఓబిడ్డా! శీవ వాయుదేవుని పుత్రుఁడవు. దాటుటలో నతనితో సమానుఁడవు. గనుక, యిపుడు మాప్రాణములు పోవుచున్నవి. నీవు మహ్మ గా పాపనలయును.

(౩౧౫) నీవు సామర్థ్యము పరాక్రమములతోఁ గూడిన వాడవు. చెండవ గరుడుని పట్టుకొన్నావు.

తిరివికగ్రీమే మయా తాత సశైలవసకాననా
 తిసప్తకృత్వః పృథివీ పరికాంతా పృథక్షీణమ్ ॥ ౩౨౫
 తథాచౌషధయోస్మాభి స్సంచితా దేవశాసనాత్
 నిష్పన్న మమృతం యాభి స్తదాసీన్నో మహద్బలమ్ ॥ ౩౩౪

స ఇదాసీ మహం వృద్ధః పరిహీనపరాక్రమః
 సాంప్రతం కాల మస్మాకం భవా స్సర్వగుణాన్వితః ॥ ౩౩౫
 తద్విజృంభస్య వికాంతః స్లవతా ముత్తమో హ్యసి ॥ ౩౩౬
 త్వద్వీర్యం ద్రష్టుకామేయం సర్వవాసరవాహినీ
 ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల లంఘయస్య మహర్థ నమ్ ॥ ౩౩౭

పరాహి సర్వభూతానాం హనుమన్యాగతి స్తవ
 విషణ్ణా హరయ స్సర్వై హనూమ నిఘ్నముసేషేనే ॥ ౩౩౮
 విక్రమస్య మహావేగో విష్ణు స్తీర్ణి నివక్రమాసివ ॥ ౩౩౯
 తతస్తు వై జాంబవతా పృచోదితః ప్రతీతేవేగః పననాత్మజఃకపిః
 ప్రహ్వయం స్తాం హరివీవాహినీం చకారరూపం మహదా
 త్మన స్తదా ॥ ౩౪౦

ఇతి శ్రీమత్కీష్కింధాతాండీ- మహాప్రస్థితముగ్ధర్గః.

(౩౨౪) ఓతండ్రీ! త్రివిక్రమా వతారములో కొండలతోను అరణ్యముల తోను గూడియుండు యీ భూమికి యిరువదియొక్కసార్లు ప్రదిక్షణము చేసితిని.

(౩౩౪) దేవతల అజ్ఞచే నేను దివ్యఓషధి లతలను జేర్చితెచ్చి క్షీరసముద్రములో సంచితిని. సముద్రమును మధించగా ఆలతలనుండి అమృతము బుట్టినది. ఆపుడునాకు బలము ఉండెను.

(౩౪౪) అట్టి నేను యిపుడు వృద్ధుడనై పరాక్రమ హీనుడనుగ నున్నాను. ఇపుడు మాకిట్టి కాలము సంభవించినది. నీవు సకల శద్ధుణముతోఁ గూడియున్నావు.

(౩౫) అందుచే, ప్రసిద్ధుడవుగ నుండునీవు దేహమును బెంచుము. చాటువారలలో నుత్తముడవుగ నున్నావు.

(౩౬) నీ పరాక్రమమును యీ వానర సేన యంతయుఁ జూడగోరుచున్నది. ఓవానరోత్తముఁడా! లేచి గొప్పసముద్రమును చాటుము.

(౩౭) హనుమంతుఁడా! నీకుగల గమనశక్తి సమస్త పాణికోటుల గమనశక్తి కంటె శ్రేష్ఠముగ నున్నది. వానరులందఱు మిగుల దుఃఖించి యున్నారు. హనుమంతుఁడా! ఎందుకు ఉపేక్ష చేయుచున్నావు.

(౩౮) గొప్పవేగముఁగలనీవు, శ్రీమహావిష్ణు మూడువిధములగు పరాక్రమములనుజూపి లోకములన్ని నాక్రమించినటులు. దేహమును బెంచి మిగుల వేగముగ సముద్రమును చాటుము.

(౩౯౪) పిమ్మట, ప్రసిద్ధుడుగ వేగము గలవాఁడును వాయుపుత్రుఁడును నగు హనుమంతుఁడు జాంబవంతునిచేఁ బోర్చి తానొక పరచబడినవాడై వానర పీఠుల సేనను సంతోషపరచుచు అపుడు గొప్పరూపమును చాల్చెను.

సప్తమ స్థిత మస్సర్గః.

తం దృష్ట్వా జృంభమాణం తే కృమితుం శతయోజనమ్ |

వీర్యేణాపూర్యమాణంచ సహసా వానరోత్తమమ్ | ౧

సహసా శోకముత్సృజ్య పృహర్షణ సమన్వితాః |

వినేమ స్త్రుభువు శ్చాపి హనుమంతం మహాబలమ్ | ౨

ప్రహృష్టా విస్మితాశ్చైవ వీక్షంతేస్మ సమంతతః |

త్రివిక్రమకృతోత్సాహం నారాయణమివ ప్రజాః | ౩

సంస్తూయమానౌ హనుమాన్ వ్యవర్ధత మహాబలః |

సమావిధ్యచలాంగూలం హస్తాచ్చ బలమేయివాన్ | ౪

తస్య సంస్తూయమానస్య వృద్ధై ర్వాసరపుంగవైః |

తేజసా పూర్యమాణస్య రూప మాసీ దనుత్తమమ్ | ౫

యథా విజృంభతే సింహా వివృద్ధో గిరిగర్హ్వరే |

మారుత స్యారసః పుత్ర స్తథా సంప్రతి జృంభతే | ౬

అశోభత ముఖం తస్య జృంభమాణస్య ధీమతః |

అంబరీషమివా దీప్తం విధూమత్తవ పానకః | ౭

హరీణా ముత్థితో మధ్యా త్సంప్రహృష్ట తనూరుహః |

అభివాద్య హరీ న్వృద్ధాన్ హనుమా నిద ముబ్రవీత్ | ౮

హనుమంతుడు సంతోషించి దేహమును బెంచుట.

-౬౧

-౨ వ సర్గ.

(౧,౨) సముద్రములో నూరుయోజనములు దాటుటకు దేహమును బెంచుచుండు వాడును, పరాక్రమముచే వృద్ధి యగుచుండువాడును వానరోత్తముడును గొప్పబలము గలవాడును నగు అంజనేయుని జూచి వానరులు వెంటనే దుఃఖమువిడిచి మిగుల సంతోషము గలవారై సింహనాదముచేసి అతని స్తోత్రముచేసిరి.

(౩) త్రి విక్రమావతారములో లోకములను నా క్రమించుటకు ఉత్సాహము గలిగియుండిన శ్రీమన్నారాయణుని జూచి ప్రజలు సంతోషించినట్లుల, వానరులు మిగులసంతోషము గలవారై, మిగిలెత్తర్యపడి హనుమంతుని బాగుగజూచిరి.

(౪) వానరులు స్తోత్రము చేయుచుండగా, గొప్పబలము గలహనుమంతుడు దేహమును విశేషముగఁబెంచి, తోకనుగొట్టి సంతోషము గలవాడై బలమును బడసెను.

(౫) వృద్ధులగు వానరోత్తములు స్తోత్రమునేయగా, పరాక్రమముచే వృద్ధిపొందిన హనుమంతుని రూపము సర్వోత్తమముగ నుండెను.

(౬) గుహలోనుండు సింహము వృద్ధిపొంది ప్రకాశించునట్లుల వాయుదేవుని ఔరస పుత్రుడగు హనుమంతుఁ డిపుడు అటుల వృద్ధిపొందుచున్నాడు.

(౭) వృద్ధిపొందుచుండు బుద్ధిమంతుడగు హనుమంతుని, ముఖము ఎర్రగ కాలియుండిన పెనమువలెనుండు పొగలేని నిష్పవలెఁ బ్రకాశించెను.

(౮) వానరులమధ్యనుండిలేచి సంతోషించి వందన రోమాంచుకూ గలవాడై హనుమంతుడు వృద్ధులగు వానరులకు నమస్కారముచేసి యిటుల నెఱవె,

అరుజ త్వర్వతాగ్రాణి హుతాశనసఖోఽనిలః |
బలవా నప్రమేయశ్చ వాయురాకాశగోచరః ||

౯

యస్యాహం శీఘ్రవేగస్య శీఘ్రగస్య మహాత్మనః |
మారుతస్యారసః పుత్రః ప్లవనే నాస్తి మత్సమః ||

౧౦

ఉత్సహేయం హి విస్తీర్ణ మాలిఖంత మివాంబరమ్ |
మేరుంగిరిమసంగేన పరిగంతుం సహస్రశః ||

౧౧

బాహువేగప్రణన్నేన సాగరేశాహ ముత్సహే |
సమాస్తావయితుం లోకం సప్రవృతసదీహృదమ్ ||

౧౨

మమోరుజంఘవేగేన భవిష్యతి సముత్థితః |
సముచ్చిత మహాగ్రాహ స్సముద్యో వయోలయః ||

౧౩

పన్నగాశన మాకాశే పతంతం పక్షిసేవీషే |
వై నతేయమహంశక్తః పరిగంతుం సహస్రశః ||

౧౪

ఉదయా త్వస్థితం వాపి జ్వలంతం రశ్మిమాలినమ్ |
అనస్తమిత మాదిత్య మభిగంతుం సముత్సహే ||

౧౫

(౯) ఆగ్నిదేవునికి స్నేహితుఁడును, సదా చలించుచుండువాఁడును, బలవంతుఁడును, అపరిచ్ఛిన్నమైన మహిమ గలవాఁడును, ఆకాశములో సంచరించువాఁడును నగునాయుదేవుఁడు పర్వత శిఖరములను భంగపరచును.

(౧౦) గరుత్మంతుఁడు మొదలగువారి వేగమువలెనుండు వేగముగల వాఁడును, వారివేగమును నైచక వారికింటి ముందుబోవు వాఁడును, మహాత్ముఁడును, నగు నాయుదేవునికి నేను జౌరసపుత్రుడనగుటచే, దాటుటలో నాకు సముఁడుగ నుండువాఁడు లేఁడు.

(౧౧) ఆకాశమును ముట్టుకొను నటలుండు వికాలమగు మేరుపర్వతమును శిఖ్రముగ పలుమరుప్రదక్షణము నేయుటకు ఉత్సాహము గలవాఁడనై యున్నాను.

(౧౨) నా భుజవేగముచే త్రోయఁబడిన సముద్రముచే పర్వతములను నదులతోఁ గూడిన లోకములను నొకటిగఁ జేయుటకు ఉత్సాహము గలిగియున్నాను.

(౧౩) నాతోడలు మోకాళ్లలవేగముచే బాగుగ పైకివచ్చియుండు గొప్ప మొసళ్లు గలదిగను విరుణుని వాగస్థానముగను నుండుసముద్రముపైకిలేచును.

(౧౪) పక్షులతో నిండియుండు ఆకాశములో సంచరించు చుండువాఁడును విసతపుత్రుఁడును నగుగరుడునికి పలుమరు ప్రదక్షణము నేయుటకు నాకు శక్తిగలదు.

(౧౫) ఉదయగిరినుండి ప్రయాణమై పోవుచుండు నూర్వని నేనుండు గోటినుండిపోయి సమీపించి అతనితోడ ప్రయాణము నేర్పుట కుపక్రమించి అతనికి ముందుగనే అస్తుగిరిచేరి, అతఁ డస్తుమించుటకు ముందుగనే, కిరణములతోఁగూడి జ్వలించుచుండు అతని యెడర్కొని బోవుటకు నేను ఉత్సాహము గలిగియున్నాను.

తతో భూమి మనంస్పృశ్య పునరాగంతుముత్సహే|

ప్రివేగేనైవ మహతా భీమేన ప్లవగర్వభాః|| ౧౬

ఉత్సహేయ మతిక్రాంతుం సర్వా నాకాశగోచరాన్|| ౧౬౫

సాగరం శోషయిష్యామి దారయిష్యామిమేదిసీమ్|

పర్వతాం శ్చూర్ణయిష్యామి ప్లవమానః ప్లవంగమాః|| ౧౭౫

హరిష్యామ్యూరువేగేన ప్లవమానో మహార్ణవమ్| ౧౮

లతానాం వివిధం పుష్పం పాదపానాంచ సర్వశః|

అనుయాన్యంతి మా మద్యే ప్లవమానం విహాయసా|| ౧౯

భవిష్యతి హి మే పంథా స్స్వోతేః పంథాభివాంబరే|| ౧౯౫

చరంతం ఘోర మాకాశ ముత్పత్తివ్యంతమేవసా|

సృశ్యంతి నిపతంతంచ సర్వభూతాని వానరాః|| ౨౦౫

మహామేఘవృత్తికాశం మాంచ దృశ్యథ వానరాః|

దివమాపుత్ర్య గచ్ఛంతం గ్రసమాన మివాంబరమ్|| ౨౧౫

పిధమిష్యామి జీమూతా స్కంపయిష్యామి పర్వతాన్|

సాగరం క్షోభయిష్యామి ప్లవమాన స్సమ్రాహితః|| ౨౨౫

వైవేతేయస్య సా శక్తి ర్మమయా మారుతస్యవా|| ౨౩

ఋతే సుపర్ణరాజానం మారుతంవా మహాజవమ్|

సత ద్భూతం శ్రిపశ్యామి యన్మాం ప్లుత మనువ్రజేత్|| ౨౪

ఏషు వేగం కరిష్యామి మహేంద్రశిఖరేవ్వహమ్!

నానాద్రుమవికీర్ణేషు ధాతునిష్ప్యందశోభిషు॥ ౩౧౫

(౩౧౫) నానావిధములగు పృక్షములతో నిండి శైరికాడి ధాతువుల రసములతో వెలుంగుచుండునట్టి యీ మహేంద్ర పర్వతము శిఖరములమీద నా గమన వేగమును జూపెదను.

ఏతాని మమ నిష్పేషం పాదయోః స్లవతాంవరాః!

స్లవతో ధారయిష్యంతి యోజనానామిత శ్శతమ్॥ ౩౧౬

(౩౧౬) దాటుటగో సమర్థులగు వానరులారా! ఇచటినుండి నూరు యోజనములు పోవుచుండు యొక్క నాశాలయొక్క ఊనికను యీమహేంద్ర పర్వతము శిఖరములు భరించగలవు.

తత స్తం మారుత ప్రఖ్య సహరి ర్మారుతాత్మజః!

ఆరురోహ నగశ్రేష్ఠం మహేంద్ర మరిమర్దనః॥ ౩౧౭

(౩౧౭) పిమ్మట, పాయుడేవునితో సముండును, అతనిపుత్రుండును, శత్రువులను మర్దించువాడును నగు హనుమంతుండు ఆయుత్తముమగు మహేంద్ర పర్వతము మీద నెక్కెను.

వృతం నానావిధై ర్వృక్షై ర్మృగసేవితశాద్వలమ్!

లతాకుసుమసంబాధం నిత్యపుష్పఫలద్రుమమ్॥ ౩౧౮

౧౪

సింహశాస్త్రాలచరితం మత్తమాతంగసేవితమ్!

మత్తద్విజగతోద్భవం సలిల్లోత్పిడసంకులమ్!

౪౨

మహద్భి రుచ్చితం శృంగై ర్మహేంద్రం స మహాబలః!

విచచార హరిశ్శ్రేణో మహేంద్రసమవిక్రమః!

౪౩

(౪౧౪, ౪౨౪, ౪౩౪) నానావిధములగు వృక్షములతో నిండినదియు, మృగములు మేయుదుండు పచ్చికబయ్యళ్ళు గలదియు, లతలు పూలతో నిండినదియు, సదాపూచి ఫలించుచుండుచెట్లు గలదియు, సింహములు పులులు ముడించినచు నుండు గలదియు, ముడించిన పక్షులవృక్షములు గలదియు, జల ప్రవాహములతో నిండినదియు, గొప్ప శిఖరములుగలిగి పొడవుగ నుండునదియు, నగు ఏ గర్భ పర్వతముమీద, గొప్పబలము గలవాఁడును భంద్రునివంటి సర్వాక్రమము లవాఁడును వానరోత్తముఁడును నగు హనుమంతుఁడు సంచరించు చుండెను.

పాదాభ్యాం వీడిత స్తేన మహాలైలో మహాత్మనః!

రరాజ సింహాభిహతో మహా స్మత్తత్తవద్విషః!

౪౪

ఋషోద సలిల్లోత్పిడా నిష్ప్రకీర్ణశిలోచ్చయః!

౪౫

(౪౪౪) మహాత్ముఁడగు ఆంజనేయుని పాదములచే నీడింపబడిన అగ్ర పర్వతము, సింహముచే గొట్టఁబడిన ముడించిన గొప్పయేనుంగునలెఱుకాశిష్ట

(౪౫) నలుప్రక్కలలోను చెదిరిన గొప్పరాళ్ళుగల ఆపర్వతము (హనుమంతుడిచే బాగుగ తొక్కిబడి) జలప్రవాహములను కక్కెను.

విత్రస్త మృగమాతంగః ప్రకంపిత మహాద్రుమః |

నాగగంధర్వమిధునైః పానసంసర్గకర్కశైః ||

౪౬

ఉత్పతద్భిశ్చ విహగై ర్విద్యాధరగణై రపి |

త్యజ్యమానమహాసాను స్సంసిలీనమహారగః ||

౪౭

చలశృంగశిలోద్ధాత స్తదాభూ త్సమహాగిరిః ||

౪౮

(౪౬, ౪౭, ౪౮) మిగులభయంపడిన మృగములు యేనుగులు గలదియు,

నాగుగ అడుచుండు వృక్షములు గలదియు, పానమునేయుటలో మిగుల యిష్ట

పరము నాగగంధర్వుల దంపతులు పైకెగిరి పోవుచుండు పక్షులు విద్యాధరులగుం

దులు లేచి పైకిపోవుచుండు సాను ప్రదేశములుగలిగి, ఎచటనో బాగుగ దాగి

యుండు గొప్పపాములుగలిగి చలించుచుండు శిఖరములు, బండొండితో డీకొను

చుండు రాళ్ళు గలదిగను ఆపర్వత ముండెను.

నిశ్శ్వసద్భి స్తదా రైస్తు భుజంగై రర్ధనిస్సృతైః |

స పతాకశ్రవాభౌతి స తదా ధరణీధరః ||

౪౯

(౪౯) అవుడు, దుఃఖించి నిట్టూర్పు విడుచుచు సగము వెలుపల వచ్చి

యందు పాములేచే, ఆపర్వతము పతాకములతోఁగూడినదానివలె, వెలుంగుచుం

ను.

౬

ఋషిభి స్త్రాసనంభ్రాంతై స్త్యజ్యమాన శ్శిలోచ్ఛయః॥

నీద న్నహతి కాంతారే సార్థహీన ఇవాధ్వగః॥ ర౯౪

(౯౪) భయముచే చెవిరియుండు ఋషులు విడిచిపెట్టిపోయిన ఆపవ్యత
ము మీదగల పెద్దపెద్దరాళ్ళు, గొప్ప అరణ్యములో తనగుంపును విడిచి దుఃఖించు
చుండు పాంథునివలె, నుండెను.

స వేగణా న్వేగసమాహితాత్మా హరిప్రవీరః పరవీరహంతా॥

మనస్సమాధాయ మహానుభావౌ జగము లంకాం మనః॥

మనస్వీ॥ ౯౦౪

(౯౦౪) వేగముగఁ బోవుటలో ధృఢమైనమాను గలవాఁడును, వాణఁ
పీరుఁడును, వీరు లగుశత్రువులను జంపువాఁడును, మహాను భావుఁడును నగు జా
నుమంతుఁడు, మనసును స్థిరపఱచుకొని, లంకకుఁబోవుటకు యత్నించెను.

ఇత్యర్థే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకియః

చతుర్వింశత్యహస్రికాయాం సంహితాయాం

శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- సప్తషష్ఠితమస్సర్గః.

ఫలశ్రుతి.

కిష్కింధాఖ్య మిమం శృణ్వన్ పఠన్ వాపి విధానతః॥

ఇహ సపూత సర్వై రస్తే బ్రహ్మణి లియతే॥

